

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ქართული ენის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი

ეკა კვიციანი

სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების კოდიკოლოგიურ-
ტექსტოლოგიური ანალიზი და ოთხთავის გიორგი
მთაწმინდლისეული რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორია

დისერტაციის ხელმძღვანელი: პროფ. დარეჯან თვალთვაძე
ფილოლოგიის დოქტორი

თბილისი
2019

შინაარსი:

შესავალი	3
I თავი.....	7
ოთხთავის ქართული თარგმანის შესწავლის ისტორია	7
§1. ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციები	7
§2. ოთხთავის ქართული თარგმანის გამოცემები.....	21
II თავი.....	28
სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური ანალიზი	28
§1. ათონის ქართველთა სავანე და ქართული კოლექციის ოთხთავის ხელნაწერები	30
§2. შავი მთის მონასტრები და იქ გადაწერილი ოთხთავის ქართული ხელნაწერები.....	65
§3. XI საუკუნის ოთხთავის სხვა ხელნაწერები	79
III თავი.....	94
სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების ტექსტოლოგიური ანალიზი და მიმართება ბერძნულ ხელნაწერებთან	94
§1. ოთხთავის ძირითადი ბერძნული ხელნაწერები.....	102
§2. ბერძნული ახალი აღთქმის ტექსტის ტიპები	109
§3. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების მიმართება ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზურ რედაქციასთან და ბერძნულ ხელნაწერებთან	116
§4. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების მიმართება ათონურ რედაქციასთან და ბერძნულ ხელნაწერებთან	126
§5. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების ორიგინალური იკითხვისები.....	162
ძირითადი დასკვნები	175
პირობითი აღნიშვნები.....	178
ბიბლიოგრაფია	179
დანართი	

შესავალი

სახარება-ოთხთავის და, ზოგადად, ბიბლიური ტექსტების ქართულად თარგმნის საჭიროება საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას უკავშირდება. არსებობს დღემდე მოღწეული სახარების 300-მდე სრული და ფრაგმენტული ხელნაწერი, რომლებიც საინტერესო და მნიშვნელოვან მასალას შეიცავს ოთხთავის ქართული თარგმანის ჩამოყალიბების ისტორიის შესახებ.

საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რა წვლილი შეიტანა გიორგი მთაწმინდელმა საღვთისმეტყველო ლიტერატურის ბერძნულიდან თარგმნისა და, ზოგადად, ქართული სამწიგნობრო კულტურის განვითარების საქმეში. სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს მისი როლის შესახებ სახარების ტექსტის საბოლოო, ათონური რედაქციის ჩამოყალიბების პროცესში. ზოგს იგი ოთხთავის ხელახალ მთარგმნელად მიაჩნია, ზოგს კი – უკვე არსებული თარგმანის ბერძნულ დედანთან შემწამებლად. სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მიზნად დავისახეთ გარკვეული სიცხადე შეგვეტანა ოთხთავის ძველი ქართული თარგმანის ისტორიის და მის ტექსტზე გიორგი მთაწმინდლის მუშაობასთან დაკავშირებულ ამ პრობლემურ საკითხში. საჭირო გახდა პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით შეგვესწავლა ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი XI საუკუნის ის ხელნაწერები, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პროცესს ასახევენ; მათი შესწავლის საფუძველზე კი ის ძირითადი პრინციპები გამოგვეკვეთა, რომლებიც გიორგი ათონელის მთარგმნელობით-რედაქტორულ საქმიანობას ახასიათებს. ჩვენი კვლევის მიზანს ოთხთავის გიორგი მთაწმინდლისეული რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორიის რეკონსტრუირება წარმოადგენს.

მას შემდეგ, რაც საქართველომ დასავლეთის ქრისტიანული ტრადიციები გაიზიარა, საჭირო გახდა ოთხთავის არსებული თარგმანი, რომელიც აღმოსავლური ქრისტიანული ტრადიციების გათვალისწინებით იყო შესრულებული, იმდროინდელ ბიზანტიაში დამკვიდრებული ტექსტის მიხედვით გადასინჯულიყო. სავარაუდოდ, სწორედ ამ საჭიროებამ უბიძგა გიორგი მთაწმინდელს XI საუკუნეში ოთხთავის ტექსტს მიბრუნებოდა. თუ რა სამუშაო ჩაატარა მან სახარების ტექსტზე, ჩვენი კვლევის ფარგლებში სწორედ ამ კითხვაზე ვეცდებით პასუხის გაცემას.

სადისერტაციო ნაშრომი შედგება სამი თავისაგან. პირველი თავი, „*ოთხთავის ქართული თარგმანის შესწავლის ისტორია*“, ძირითადად მიმოხილვითი ხასიათისაა, მასში ორი საკითხია დეტალურად განხილული: ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციებისა და გამოცემების. სახარების ტექსტი ქართულად სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა სალიტერატურო სკოლებში უნდა თარგმნილიყო. გარდა ამისა, სხვადასხვა

დროს რედაქტორებსა თუ გადამწერებს მასში გარკვეული ცვლილებები შეჰქონდათ. შესაბამისად, ჩვენამდე მოღწეულ ოთხთავის ხელნაწერებში არაერთგვაროვანი, რედაქციულად განსხვავებული ტექსტებია დაცული. ოთხთავის ქართული ტექსტის შემცველი ხელნაწერების ნაწილისა და პალიმფსესტების შესწავლის შედეგად დღეისათვის გამოვლენილია: წინათონური (ადიმური, ოპიზური, იგივე ჯრუჟ-პარხლისა და ნარევი), ათონური (ე.წ. ექვთიმესეული და გიორგი მთაწმინდლისეული) და ელინოფილური რედაქციები. პირველ თავში ასევე განხილული და მოკლედ დახასიათებულია ოთხთავის ქართული თარგმანის ყველა გამოცემა, რომელიც XX და XXI საუკუნეებში განხორციელდა.

სადისერტაციო ნაშრომის მეორე თავში, რომლის სათაურია „სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური ანალიზი“, ოთხთავის ქართული თარგმანის ხელნაწერთაგან დეტალურად არის შესწავლილი XI საუკუნის ხელნაწერები, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის მოღვაწეობის ადგილებთან – შავ მთასთან და ათონის ივერთა მონასტერთან – არიან დაკავშირებულნი; აგრეთვე, გაანალიზებულია XI საუკუნის ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი სხვა ნუსხებიც. მეორე თავს ათონის ქართულ კოლექციაში დაცული ოთხთავების ანალიზით ვიწყებთ. ამ კოლექციის ოთხთავები ყველა XI საუკუნისა არ არის, ზოგი უფრო ადრეა გადაწერილი, ზოგიც გვიანდელია. თუმცა ვინაიდან აქამდე ისინი სისტემურად არ შესწავლილა, მიზანშეწონილად მივიჩნით თითოეული მათგანის განხილვა. ათონის ქართული კოლექციის 86 ხელნაწერიდან ოთხთავის ქართული თარგმანის ტექსტი ექვსშია დაცული. ესენია: Ath.15; Ath.53; Ath.62; Ath.67; Ath.75; Ath.83. ექვსივე ხელნაწერი საინტერესოა პალეოგრაფიული თვალსაზრისით, რამდენადაც კალიგრაფიული, სტილის მიხედვით განსხვავებულ სურათს აჩვენებენ. ასევე, ოთხთავის ეს ხელნაწერები საინტერესოა ტექსტოლოგიური თვალსაზრისითაც, რადგან მათში სახარების ქართული თარგმანის სხვადასხვა ტიპია დაცული. ჩვენი განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო Ath.62-მა, რომელსაც ატყვია ფილოლოგიური მუშაობის კვალი. მასში წაშლილია სიტყვები, ზოგ შემთხვევაში მთელი წინადადებებიც და მათ ნაცვლად დაწერია ახალი ვარიანტი ან ადგილი ცარიელია დატოვებული; ზოგჯერ ძირითად ტექსტში სიტყვა, ფრაზა ან ასო ჩამატებულია სტრიქონის თავზე. თუ შესაძლებელია, ასოების გადაკეთებით ან გადასმით შეცვლილია მათი მნიშვნელობები. სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მიზნად დავისახეთ გაგვერკვია ნასწორები ტექსტისა და კორექტურების მიმართება ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერთან. ათონური კოლექციის ოთხთავთა გვერდით განვიხილეთ კიდევ ერთი ნუსხა, რომელიც ლიტერატურის მუზეუმშია დაცული (12854-ბ) და „ათონური ოთხთავის“ სახელით არის ცნობილი. როგორც სახელწოდებიდანვე ჩანს, მისი წარმომავლობა ათონის ქართველთა

სავანესთან არის დაკავშირებული. სადისერტაციო ნაშრომში უარყოფილია ეს მოსაზრება და მოყვანილია არგუმენტები, რომ იგი ათონის მთაზე არ უნდა იყოს შექმნილი და ამ კოლექციის ნაწილს არ უნდა წარმოადგენდეს.

დისერტაციის მეორე თავში პალეოგრაფიული და კოდიკოლოგიური თვალსაზრისით, აგრეთვე, შესწავლილია შავი მთის მონასტრებში (კალიპოსი, სვიმეონწმიდა, რომანწმიდა, კასტანა, ეზრას მონასტერი, ლერწმისხევი, თუალთა მონასტერი, ბარლაამწმიდა) გადაწერილი ოთხთავები. შავ მთაზე გადაწერილი ხელნაწერები გამოირჩევა განსაკუთრებული მხატვრული შემკულობითა და კალიგრაფიით. ამ სამწიგნობრო კერებში შეიქმნა XI საუკუნის ოთხთავის შემდეგი ნუსხები: ალავერდის (A-484), კალიპოსის (K-76), ვატიკანის (Vat. Iberico 1), რუისის (A-845), ოთხთავები, აგრეთვე, S-962. ამ ხელნაწერებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ათონური რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორიის რეკონსტრუქციისათვის. ზოგიერთი მათგანი უკვე შესწავლილი და გამოცემულია, ზოგი კი დამატებით შესწავლას მოითხოვდა. შავ მთაზე გადაწერილ ოთხთავთაგან ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესო ალავერდის ოთხთავში დაცული ტექსტი აღმოჩნდა.

ამავე თავში მიმოვიხილავთ XI საუკუნის სხვა ოთხთავებს, რომლებიც სხვადასხვა სამწიგნობრო კერაშია გადაწერილი და ამჟამადაც სხვადასხვა კოლექციაში ინახება. მაგალითად, ურბნისისა (A-28) და პალესტინის (H-1741) ოთხთავებს, H-1240-ს, K-176-ს და K-363-ს, Sin.Geo.O.-19-ს, ვენისა (Ven.Geo.1) და იენაშის ოთხთავებს (ს.ი.ე.მ. მესტია №72). სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმში დაცული იენაშის ოთხთავი აქამდე მეცნიერულად გამოკვლეული არ ყოფილა.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი ნაწილი – ტექსტოლოგიური კვლევა – წარმოდგენილია მესამე თავში, რომელიც 5 პარაგრაფისაგან შედგება. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, XI საუკუნის ოთხთავთაგან განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა Ath. 62, რომელსაც რედაქტორული მუშაობის კვალი ეტყობა. ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენდა მისი ქვედა ფენის ტექსტის, ანუ Ath. 62-ის ხელნაწერის თავდაპირველი სახის აღდგენა, ე.ი. იმ ტექსტისა, რომელსაც ხელნაწერი ჩასწორებამდე შეიცავდა, შემდეგ კი მისი ტექსტუალური ტიპის გამორკვევა. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის აღდგენა თავისთავად რთული პროცესი იყო და პალეოგრაფიული დეტალების გათვალისწინებას მოითხოვდა. რეკონსტრუირების პროცესში თავიდანვე გამოიკვეთა, რომ იგი ძალიან ახლოს იდგა ალავერდისა (A-484) და იენაშის (ს.ი.ე.მ. მესტია 72) ოთხთავებთან. ცხადი ხდებოდა, რომ ეს სამი ხელნაწერი (Ath. 62-ის ქვედა ფენა, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავი) ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციებს შორის ერთ ტექსტუალურ ჯგუფს ქმნიდა.

ოთხთავის ქართული თარგმანის ტექსტის განვითარების ისტორიის შესწავლისათვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ბერძნული ოთხთავის ტექსტის ისტორიის გათვალისწინებას. ამიტომაც ქართული ოთხთავის ხსენებული ტექსტუალური ტიპის კვლევა მისი შესაძლო წყაროების გარკვევით დავიწყეთ. მესამე თავის პირველი პარაგრაფი მთლიანად ეძღვნება ოთხთავის ბერძნული ხელნაწერების, ხოლო მეორე პარაგრაფი ტექსტის ტიპების მიმოხილვას. აგრეთვე, განხილულია ბერძნული ოთხთავის თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი გამოცემა.

დისერტაციის მესამე თავის მესამე პარაგრაფში გაანალიზებულია Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების მიმართება, ერთი მხრივ, ჯრუჭ-პარხლის (იგივე ოპიზურ) რედაქციასთან და, მეორე მხრივ, ბერძნულ ხელნაწერებთან, ხოლო მეოთხე პარაგრაფში – ათონურ რედაქციასთან და ბერძნულ ნუსხებთან. ტექსტუალური მიმართებების დასახასიათებლად მოყვანილი გვაქვს თითქმის ყველა ის განსხვავებული იკითხვისი, რომლებიც ამ ტექსტუალურ ჯგუფს ათონურ რედაქციასთან აპირისპირებს. სიტყვათა, ფრაზათა და ზოგჯერ წინადადებათა კლება/მატებანი, ლექსიკური სხვაობანი, სიტყვათა რიგის ცვლა, საკუთარი სახელების, ანთროპონიმებისა და ტოპონიმების, ზმნების (გიორგი ათონელი ზოგჯერ ცვლის ზმნის რიცხვს, ზოგჯერ – მწკრივს, ზოგჯერ – ზმნისწინს, ზოგჯერ – მთლიანად ზმნას და სხვა ეკვივალენტით გადმოაქვს იგი) განსხვავებული დაწერილობა. ცალკე პარაგრაფად გავიტანეთ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების ორიგინალური იკითხვისები და მათი ანალიზი, რამაც საინტერესო შედეგებამდე მიგვიყვანა. თითოეული პარაგრაფის ბოლოს წარმოდგენილია ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგად გამოტანილი ძირითადი დასკვნები.

დისერტაციას ახლავს კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები, გამოყენებული პირობითი აღნიშვნების განმარტება, ლიტერატურის ნუსხა.

ცალკე დანართად არის წარმოდგენილი ოთხივე სახარება, რომლის ძირითად ტექსტად გატანილია ათონური რედაქციის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი, ხოლო ვარიანტებად – შუალედური ხელნაწერების (*Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი*) იკითხვისები.

I თავი

ოთხთავის ქართული თარგმანის შესწავლის ისტორია

§1. ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციები

ოთხთავის და, ზოგადად, ბიბლიური წიგნების ქართული თარგმანის ისტორია IV-V საუკუნეებში უნდა იღებდეს სათავეს. დღემდე მოღწეულ 300-მდე სრულ და ფრაგმენტულ ხელნაწერთაგან ნაწილი გამოცემული და გამოკვლეულია, ნაწილი კი ამ დრომდე შეუსწავლელია. სახარების ქართული თარგმანის ტექსტის ისტორიის კვლევისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენამდე მოღწეული თითოეული ხელნაწერის მეცნიერულად შესწავლასა და მასში დაცული ტექსტის მიმართებების დადგენას ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციებთან. ამ საჭიროებას აკაკი შანიძე საგანგებოდ უსვამს ხაზს: *„როცა ყველა ძველი ხელნაწერი შესწავლილი იქნება და სათანადოდ გამოცემული იქნება კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი, მაშინ ადვილი იქნება მთლიანად გამოირკვეს თარგმანის ისტორია და მისი გზები და ის ხვედრითი წონა, რომელიც აქვს ქართულ ვერსიებს ოთხთავის ტექსტის შემუშავებისა, გავრცელებისა და ფილიაციის საქმეში“* (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის...1945:07).

სახარება ქართულად სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა სალიტერატურო სკოლაში უნდა თარგმნილიყო. გარდა ამისა, დროთა განმავლობაში ამა თუ იმ რედაქტორისა თუ გადამწერის ნებისითი და უნებლიე ცვლილებების შედეგად, რომელსაც განსხვავებული მიზეზი შეიძლება ჰქონდეს, მან სახე იცვალა. ვინაიდან ოთხთავის ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებში არაერთგვაროვანი, რედაქციულად განსხვავებული ტექსტებია დაცული, შესაძლებელია თარგმანებისა და ფილოლოგიური ჩარევების სიმრავლეც ვივარაუდოთ.

ოთხთავის ქართული ტექსტის შემცველი ხელნაწერების ნაწილისა და გამოვლენილი პალიმფსესტების შესწავლის შედეგად დღეისათვის დადგენილია, რომ ქართულმა ოთხთავმა თარგმნა-რედაქტირების სამი ძირითადი ეტაპი განვლო: **წინათონური** (V-X სს.), **ათონური** (X საუკუნის ბოლო – XI საუკუნის შუა წლები) და **ელინოფილური** (XI საუკუნის ბოლო – XII საუკუნის დასაწყისი).

ხანმეტობის პერიოდში (VII საუკუნემდე) უნდა არსებულიყო ქართული ოთხთავის ორი რედაქცია: **ხანმეტური** და **საბაწმიდური** (ეს უკანასკნელიც ენობრივად ხანმეტი იქნებოდა). XI საუკუნეში ამის შესახებ წერს გიორგი მთაწმინდელი თავის ანდერძში: *„ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილია და კეთილად ხანმეტნიცა და საბაწმიდურნიცა* (K-76, 310r).¹

¹ ანდერძის ტექსტის ნაწყვეტი მოგვყავს გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის შემცველი უძველესი ხელნაწერის, კალიპოსის ოთხთავის (K-76), მიხედვით.

საბაწმიდური რედაქცია, სავარაუდოდ, V საუკუნეში საბაწმიდაში შეიქმნა. ლამარა ქაჯაიას აზრით, იგი ნაწილობრივ შემოუნახავს H-999-ის პალიმფსესტურ ქვედა ფენას (ხანმეტი) (მათე 5:45-46, 48; 6:1-6, 8-12, 14-16, 18-25, 27-33; 7:3-5, 6-8, 11-12, 14-15; ლუკა 18:40-43; 19:1-12), ხანმეტი ფორმებისაგან უკვე გასუფთავებული ფენა, 897 წლის ადიშის ოთხთავის ხელნაწერს (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25-23:2) და პარიზის ლექციონარს (P №3, Vს.). საბაწმიდური რედაქციის სიძველის დასტურად ლამარა ქაჯაიას მოჰყავს შემდეგი არგუმენტები: არქაული ლექსიკა, კანონზომიერი პუნქტუაცია, ქარაგმების იშვიათი ხმარება, ანბანის ბოლო ასოს მ-ს გამოყენება „ო“ გრაფემის ნაცვლად და სხვა (ქაჯაია ლ., საბაწმიდური... 2014:11).

რაც შეეხება ე.წ. **ხანმეტურ** რედაქციას, იგი, თავის მხრივ, მოგვიანებით ორ დამოუკიდებელ რედაქციად ჩამოყალიბებული **ადიშურისა** (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25-23:2-ის გამოკლებით) და **ოპიზურის** (იგივე **ჯრუჭ-პარხლის**) არქეტიპს უნდა წარმოადგენდეს (ქაჯაია ლ., საბაწმიდური... 2014:11).

იმისათვის, რომ დავეთანხმოთ ან უარვყოთ ლამარა ქაჯაიას ეს მოსაზრებები, ამ რედაქციების ზედმიწევნით ცოდნა, მათი ურთიერთ და ბერძნულ რედაქციებთან შედარებაა საჭირო, რაც მომავალი კვლევის საგანი შეიძლება გახდეს. ამ ეტაპზე მხოლოდ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული მოსაზრებების მიმოხილვას ვჯერდებით.

1. **ადიშური** რედაქცია შემოუნახავს რამდენიმე ხელნაწერს, კერძოდ:

- ხანმეტი ოთხთავის პალიმფსესტურ ფრაგმენტებს (მათე 5:18-11:7), (A-89-844, V-VI სს.) (ქაჯაია ლ., ხანმეტი... 1984)
- ადიშის ოთხთავის ხელნაწერს (897 წლის) (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25-23:2-ის გამოკლებით) (ადიშის... 2003)
- ე. წ. „ანბანდიდს“ (IX ს.) ზოგიერთ მონაკვეთში (მაჩხანელი მ., ანბანდიდი, 2010)
- ქსნის ოთხთავის (A-507, IX-X სს.) ცალკეულ იკითხვისებს სხვადასხვა მუხლის ფარგლებში (ადიშური რედაქციის შემცველი მონაკვეთების გამოყოფა ძნელდება) (იმნაიშვილი ი., 1949)
- Q-213 ხელნაწერის მარკოზის სახარების ორფურცლიან ფრაგმენტს (X ს.) (Sarjveladze 2012:170)
- H-3181 ხელნაწერის ერთფურცლიან ფრაგმენტს, რომელშიც იოანეს სახარების მეექვსე თავის 51-54 და 57-58 მუხლებია დაცული (XI ს.) (Sarjveladze 2012:170)
- H-1240 ხელნაწერის მარკოზის სახარების 14:60-15:47 მუხლებს (XI ს.) (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010:290)
- ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის სვანურ ფონდში დაცულ (№4) ხანმეტი პალიმფსესტის მათეს სახარების 19:20-21; 23-24; 26-28 მუხლებს (სარჯველაძე ს., 2009:215-228)
- X-XI საუკუნის ლექციონარებს (Sarjveladze 2012:170)

ადიშური რედაქცია ხანმეტობის პერიოდში რომ ხანმეტი იყო, დასტურად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის სვანურ ფონდში დაცულ (№4) ხანმეტ პალიმფსესტში დადასტურებული 8 ხანმეტი ფორმა (ხიყავ, მიხეც, მოხილო, [მი]ხუგო, ხრქუა, დახსხდეთ, განხმჯიდეთ და ხუადვილ[ჭს] (სარჯველაძე ს., 2009:220).

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული კიდევ ერთი ნუსხა H-1445 (9-ფურცლიანი ფრაგმენტი), რომლის 3r-v ხანმეტი პალიმფსესტური გვერდებია (დადასტურებულია ხუთი ხანმეტი ფორმა: ხიყო, ხიყვნეს, ხესმა, ხრქუა, და შთახბერა). მასში წარმოდგენილია ლექციონარის საკითხავი იოანეს სახარების მეოცე თავიდან, 19-25 მუხლები. სოფიო სარჯველაძის გამოკვლევით, ეს საკითხავი არ მისდევს ოთხთავის ქართული თარგმანის არცერთი რედაქციის ტექსტს და არც სხვა ლექციონარებში დაცულ საკითხავებს. თუმცა მისი ცალკეული ვარიანტები უახლოვდება ადიშურ რედაქციას (სარჯველაძე ს., 2009:227).

2. ოპიზური, იგივე ჯრუჭ-პარხლის რედაქცია დაცულია დღეისათვის გამოვლენილ X-XVII საუკუნეების 40-მდე სრულ და ფრაგმენტულ ხელნაწერში, კერძოდ:

- ხანმეტი სახარება მათე, 11,8-იდან ბოლომდე (A-89-844, V-VI სს.), (ქაჯაია ლ., ხანმეტი... 1984)
- ე.წ. „ანზანდიდის“ ზოგიერთ მონაკვეთში (IX ს.), (მაჩხანელი მ., ანზანდიდი... 2010).
- ოპიზის (913 წლის, Ath. 83)
- ჯრუჭის (936 წლის, H-1660)
- პარხლის პირველი (973 წლის, A-1453)
- Sin.Geo.15 (978 წლის)
- Sin.Geo.30-38 (979 წლის)
- ტბეთის (995 წლის, პეტერბურგის K-212)
- წყაროსთავის (X ს., A-95)
- ბერთის (X ს.)
- ქსნის ოთხთავის მათეს სახარება (X ს., A-507)
- მარტვილის (X ს., S-391)
- S-405 (X ს.)
- პარხლის მეორე ოთხთავი (X-XI სს., S-2927)
- ურბნისის (XI ს., A-28)
- პალესტინურ ოთხთავებში (1048 წლის, H-1741)
- K-176 (XI ს.)
- H-1240 (XI ს.) (მარკ. 14:60-15:47-ის გამოკლებით) (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010:290)

აგრეთვე, X-XI საუკუნის ხელნაწერთა უმრავლესობაში. ამ რედაქციამ დიდი გავრცელება ჰპოვა ქართულ ქრისტიანულ ეკლესიაში და XI საუკუნემდე კანონიკურ ტექსტად ითვლებოდა. აკაკი შანიძემ მას „ქართული პროტოვულგატა“ უწოდა (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის...1945:08).

როგორც ზემოთ გამოჩნდა, პალიმფსესტების სახით შემონახულ **ხანმეტ სახარებას** (A-89-844, V-VI სს.) დაუცავს ორი რედაქცია: ერთი ოპიზურს მიჰყვება, მეორე კი – ადიშურს (მათე 5:18-11:7). ლამარა ქაჯაიას გამოაქვს დასკვნა, რომ იგი გადაწერილია ოპიზური რედაქციის არქეტიპიდან. გადამწერს ხელთ ეპყრა დაზიანებული და თავნაკლული ხელნაწერი და იძულებული გახდა, ეს დანაკლისი ოთხთავის იმ ხელნაწერით შეეცხო, რომელიც განსხვავებული, კერძოდ, ადიშური რედაქციის არქეტიპს შეიცავდა (ქაჯაია ლ., ხანმეტი... 1984:327). მკვლევარმა ხანმეტ სახარებაზე მუშაობის ადრეულ ეტაპზე მიიჩნია, რომ ქართულში ხანმეტი ტექსტის ორი სხვადასხვა თარგმანი ერთმანეთის პარალელურად IV-V საუკუნეებში უკვე არსებობდა. მოგვიანებით, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მან დააზუსტა, რომ ამ ორი რედაქციის არქეტიპს გიორგი მთაწმინდლის ანდერძში დასახელებული ხანმეტური ტექსტი უნდა წარმოადგენდეს, ანუ ისინი ერთი საერთო წყაროდან უნდა მომდინარეობნენ (ქაჯაია ლ., საბაწმიდური... 2014:11).

ხანმეტი ოთხთავის (A-89-844) ტექსტთან ძალიან ახლოს დგას XI საუკუნის H-1240 ხელნაწერში დაცული ტექსტი (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010). როგორც ხანმეტ ოთხთავს (A-89-844) დაუცავს ოპიზური და ადიშური რედაქციის მონაკვეთები, ასევე, H-1240-ს. ამ ხელნაწერის ძირითადი ნაწილი ოპიზურ რედაქციას მიჰყვება, ხოლო, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მარკოზის სახარების 14:60-15:47 მუხლებს ადიშური რედაქცია შემოუნახავს. გარდა ამისა, H-1240-ში დასტურდება შვიდი ხანმეტური ფორმა, რაც გვავარაუდებინებს, რომ გადამწერს ხელთ ეპყრა ხანმეტი დედანი.

3. ნარევი (კონტამინირებული) რედაქცია

ოთხთავის ხელნაწერებში დაცული სახარების ტექსტის შესწავლის შედეგად ასევე გამოვლინდა ე.წ. **ნარევი (კონტამინირებული) რედაქცია**, რომლისათვის დამახასიათებელია სხვადასხვა რედაქციის იკითხვისთა შერევა ერთმანეთის გვერდით, ცალკეული მუხლის ფარგლებში. ნარევი რედაქციის შემცველია შატბერდში გადაწერილი **ქსნის ოთხთავი** (A-507), რომელიც ივანე იმნაიშვილმა IX საუკუნის გასულითა და X საუკუნის დასაწყისით დაათარიღა (იმნაიშვილი ი., 1949:296). ქსნის ოთხთავი რედაქციულად რთული ძეგლია. მასში დაცულია როგორც ადიშური და ოპიზური რედაქციების წაკითხვები, ასევე, ორიგინალური, მხოლოდ ქსნის ოთხთავში დაცული ვარიანტები. მათ ივანე იმნაიშვილი საკუთრივ **ქსნურ რედაქციას** მიაკუთვნებს (იმნაიშვილი ი., 1949:302).

ნარევი (კონტამინირებული) რედაქციისაა X-XI საუკუნის ტვიბერის ოთხთავში (სიემ 73) დაცული ჩანართი (მათე 14:19-15:24) (Tvaltvadze 2009; თვალთვაძე 2009ბ; თვალთვაძე, 2010ბ:50-64; სარჯველაძე ს., 2011:99-118; თვალთვაძე 2015ა), აგრეთვე, საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივის ხელნაწერთა ფონდში N107 ნომრით დაცული ოთხთავის ხელნაწერი ე. წ. „ანბანდიდი“ (მაჩხანელი მ., ანბანდიდი 2010). ქსნის ოთხთავის მსგავსად მასში მოიპოვება როგორც ადიშისა და ოპიზური რედაქციების იკითხვისები, ასევე, საკუთრივ მხოლოდ ამ ხელნაწერში დაცული ორიგინალური წაკითხვები. კვლევის შედეგად სოფიო სარჯველაძემ გამოავლინა, რომ ნარევი რედაქციის ტექსტი დაუცავს მარტვილის ოთხთავის მარკოზის სახარების ნაწილსაც, ხოლო მათეს სახარების ნარევი რედაქციის ტექსტს, ტვიბერის ოთხთავის გარდა, შეიცავს H-1836-1890 პალიმფსესტური ხელნაწერის ზედა ფენა, რომელიც XIV-XV საუკუნეებით თარიღდება (ქვედა ფენა X საუკუნეში გადაწერილ ლექციონარს წარმოადგენს) და H-1395-ის 3 ფურცლიანი პალიმფსესტური ხელნაწერის ზედა ფენა, რომელიც XIII-XIV საუკუნეებით თარიღდება (ქვედა ფენაში ოთხთავის ტექსტია დაცული). H-1395-ში დაცულია მათეს სახარების მხოლოდ 12:35-13:25 და 18:26-19:11 მუხლები (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010:271; სარჯველაძე ს., 2015:427). H-1395, თავის მხრივ, წარმოადგენს H-1871-ის ნაწილს (XIV-XV სს.), რომელშიც 101 ფურცელია წარმოდგენილი და მისი ზედა ფენა აგრეთვე ნარევი რედაქციის ტექსტს შეიცავს. ქვედა ფენაშიც ოთხთავის ტექსტია დაცული და იგი ორი სხვადასხვა ხელნაწერის, ნუსხურითა და ასომთავრულით გადაწერილი ფურცლებისგან არის შედგენილი. ორივე მათგანი სოფიო სარჯველაძეს X საუკუნეში გადაწერილად აქვს მიჩნეული. H-1871-ის 2v-ს შემდეგ ტექსტი გრძელდება H-1395-ის 1r-ზე. H-1395-ის 2v-ზე ტექსტი წყდება და გრძელდება H-1871-ის 3r-ზე (სარჯველაძე ს., 2015:425). დასახელებულ სტატიაში ეს ორი ხელნაწერი, H-1395 და H-1871, საგანგებოდ არის შესწავლილი.

სოფიო სარჯველაძეს მიაჩნია, რომ ნარევი (კონტამინირებული) რედაქცია მხოლოდ ორი დამოუკიდებელი რედაქციის, ადიშურისა და ოპიზურის, შეჯერების შედეგად შეიძლება მიგვედოს. მისივე ვარაუდით, ეს უნდა მომხდარიყო გიორგი მთაწმინდლისეული რედაქციის ჩამოყალიბებამდე, ვინაიდან ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ ხელნაწერში მხოლოდ ადიშური და ოპიზური რედაქციების იკითხვისები დასტურდება (სარჯველაძე ს., 2015:438).

4. ათონური (გიორგისეული) რედაქცია

ოთხთავის საბოლოო, ქართული ეკლესიის მიერ შეწყნარებული ათონური რედაქციის ტექსტი შეიქმნა XI საუკუნის 50-იან წლებში გიორგი ათონელის (1009-1065) მიერ.

ათონური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებიდან ვიცით, რომ გიორგი მთაწმინდელს ბერძნულ დედანთან ქართული თარგმანის უფრო მეტად დაახლოების მიზნით სამჯერ შეუდარებია ქართული ტექსტი ბერძნულისათვის. მისი მთავარი მიზანი იყო, დაეცვა სიზუსტე ბერძნულ დედნებთან მიმართებით. როგორც ივ. იმნაიშვილი აღნიშნავს, გიორგი ათონელი საჭიროების მიხედვით ზოგჯერ ამატებდა ქართულ ტექსტში სიტყვებს, ზოგჯერ აკლებდა; შედარებით ძველ გრამატიკულ ფორმებსა და ლექსიკურ ერთეულებს ცვლიდა ახალი ლექსიკით, რათა სახარების ტექსტი უფრო გასაგები გამხდარიყო მკითხველისთვის; ანაცვლებდა სიტყვათა რიგს წინადადებაში; მაქსიმალურად ითვალისწინებდა ბერძნული და ქართული ენების გრამატიკულ-სტილისტურ თავისებურებებს (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:153).

რუისის სახარების (XI საუკუნის, A-845), იგივე შავი მთის ოთხთავის გადამწერი შავზაქარია მოგვითხრობს: *„დაიწერა წმიდაჲ ესე სახარებაჲ შავსა მთასა უდაბნოსა ლერწმისკევისსა ზღვსპირსა, რომელ არს დასასრულსა შავისა მთისასა, მახლობელად სელევკიისა კელითა უბადრუკისა და მწარედ ცოდვილისა შავ ზაქარიადსითა... ნიკოლას ხუცესსა მიეცინ ღმერთმან სასყიდელი და მადლი ჩემისა კეთილისათჳს და წყალობისა. მისითა დედითა დავწერე, რომელ მას დაეწერა გიორგი მთაწმიდელისა სახარებისაგან, რომელი გიორგი მთაწმიდელსა ბერძულთა სახარებათა შეემოწმა მესამედ. ორჯელ პირველ შეემოწმა. ღმერთმან მიეცინ სასყიდელი სულსა მისსა შრომისათჳს, ამინ“* (305v-306r) (ჟორდანიას 1908:59; აბულაძე 1973:362). როგორც ანდერძიდან ირკვევა, გიორგი მთაწმინდელი ბერძნულთან ორჯერ შედარების შემდეგ მესამედაც დაბრუნებია ოთხთავის ტექსტს.

გიორგი მთაწმინდლის დიდი ავტორიტეტის წყალობით ათონური რედაქცია ფართოდ გავრცელდა და ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიაში დამკვიდრდა, როგორც კანონიკური ტექსტი. დღემდე მოღწეულ ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველ ხელნაწერთა უმეტესობაში, დაახლოებით 200-მდე ხელნაწერში, სწორედ ათონური რედაქციის ტექსტია დაცული.

გიორგი ათონელმა ქართული ოთხთავის ტექსტს ბერძნულთან მესამედ შედარების შემდეგ ანდერძი დაურთო, რომელიც ჩვენამდე ორი, A და B, რედაქციითაა მოღწეული (შანიძე ა.1981:291-299; იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:54-55; თვალთვაძე 2009:129-141; Tvaltvaძე, 2008:107-119; Tvaltvaძე, 2012:213-229; თვალთვაძე 2015ბ; ალექსიძე 2016:214-225):

A – „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდად ოთხთავი ახლად გვთარგმნია ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადათა და ბერძულთა სახარებათადა შეგვწამებია ფრიადითა გამოწულილვითა. და ვინცა ვინ დასწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ, თუ ამისგან ჯერ-გიჩნდეს დაწერად, ღმრთისათჳს სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ; და თუ არა რამე გაშუნდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილნია და კეთილად – ხანმეტნიცა და საბაწმიდურნიცა, მუნით დაწერეთ და ღმრთისათჳს ერთმანერთსა ნუ გაჰრევთ. და გლახაკისა გიორგისთჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე, ლოცვა-ყავთ!“²

B – „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდად ოთხთავი არა თუ ახლად გვთარგმნია, არამედ ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადათა და ბერძულთა სახარებათადა შეგვწამებია ფრიადითა გამოწულილვითა. და ვინცა-ვინ სწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ, თუ ამისგან ჯერ-გიჩნდეს დაწერად, ღმრთისათჳს სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ; და თუ არა რამე გაშუნდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილნია და კეთილად – ხანმეტნიცა და საბაწმიდურნიცა, მუნით დაწერეთ და ღმრთისათჳს ერთმანერთსა ნუ გაჰრევთ. და გლახაკისა გიორგისთჳს, ლოცვა-ყავთ!“³

ანდერძის ეს ორი ვარიანტი რამდენიმე ადგილას სხვაობს ერთმანეთისგან, კერძოდ: ანდერძის დასაწყისში A რედაქციაში გვაქვს: „ესე წმიდად ოთხთავი ახლად გვთარგმნია“, B-ში კი – „ესე წმიდად ოთხთავი არა თუ ახლად გვთარგმნია“; ანდერძის ბოლოს – „გლახაკისა გიორგისთჳს ლოცვა ყავთ“ – A ვარიანტში ჩამატებულია ფრაზა: „რომელმან ესე ვთარგმნე“. A ვარიანტის მიხედვით, გიორგი მთაწმინდელი ოთხთავის ხელახალი მთარგმნელია, B ვარიანტის მიხედვით კი – მხოლოდ რედაქტორი.⁴

² ანდერძის A ვარიანტი დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: გელათის ოთხთავი (Q-908), ვანის ოთხთავი (A-1335), ლაზისკალდის ოთხთავი (ს.ი.ე.მ. მესტია 71), H-2075 (XII ს.), ლაბეჭინის ოთხთავი (A-1563, XIII ს.), A-449 (XIII, XIV სს.), K-361 (XV-XVI სს.), Q-920 (1504 წ.), ვალეს ოთხთავი (A-401, 1514 წ.), H-1030 (1696 წ.), H-315 (XVII ს.), S-1351 (XVIII ს.). ჩამონათვალი, რასაკვირველია, სრული არ არის.

³ ანდერძის B ვარიანტი დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: ეჩმიადინის ოთხთავი (Rt XIX #1), ბრეთის ოთხთავი, ახალციხური ოთხთავი (#186), მოქვის ოთხთავი 1300 წლისა (Q-902), უბისის ოთხთავი, A-41 (XIII ს.), H-1721 (1520 წ.), H-2126 (XV ს.), S-3624 (XIV ს.), S-1247 (XVII ს.). გიორგი მთაწმინდელის ანდერძის A და B ვარიანტის დასამოწმებლად გამოვიყენეთ ზაზა ალექსიდის საერთო რედაქციით შეკრებილი „გიორგისი“ (წმიდა გიორგი მთაწმინდელის ანდერძები), რომელიც დასაბეჭდად არის გადაცემული.

⁴ ზაზა ალექსიძე განიხილავს კიდევ ერთი ტიპის ანდერძს (ალექსიძე 2016:217), სადაც კოლოფონის დასაწყისში გიორგი მთაწმინდელი რედაქტორად არის მოხსენიებული (არათუ ახლად გვთარგმნია), ხოლო ბოლოში კი – მთარგმნელად. ანდერძის მესამე ვარიანტი წარმოდგენილია შემდეგ ხელნაწერებში: საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში დაცული ოთხთავი 1669 წ., და A-251 (XVIII ს.). მოვიყვანთ ანდერძის ტექსტს მთლიანად: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდად ოთხთავი არათუ ახლად გვთარგმნია, არამედ ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადათა ბერძულთა სახარებათადა

აკაკი შანიძე ვარაუდობს, უფრო მიზანშეწონილია, მივიჩნიოთ, რომ გიორგი მთაწმინდელმა რედაქტირება გაუკეთა ტექსტს, ვიდრე ხელახლა თარგმნა (შანიძე ა., 1981:284). ივანე იმნაიშვილის აზრითაც, სწორია მეორე ვარიანტი, სადაც გიორგის მიეწერება ბერძნულთან საფუძვლიანი შეჯერება-შეწამება დედანთან მაქსიმალურად დაახლოების მიზნით. ოთხთავი ხელახლა მას, რა თქმა უნდა, არ უთარგმნია (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:55).

უშუალოდ გიორგი მთაწმინდლის ხელიდან გამოსულ ხელნაწერს ან მის პირს ჩვენამდე არ მოუღწევია, რომ უტყუარად გაგვერკვია, ანდერძის რომელი ვარიანტი ეკუთვნის მას. ვალერი სილოგავამ (სილოგავა 1989:153-165) და დარეჯან თვალთვაძემ (თვალთვაძე 2007:66-67; Tvaltvdze 2008:107-119; თვალთვაძე 2009b:129-141; Tvaltvdze 2012:213-229; თვალთვაძე 2015b) ყურადღება მიაქციეს 1060 წელს, შავი მთის კერაში – კალიპოსის მონასტერში – გადაწერილი ოთხთავის ნუსხას, სადაც კარგად ჩანს ანდერძის ტექსტის რედაქტირების კვალი. კალიპოსის ოთხთავი ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთსაცავში 76-ე ნომრით არის დაცული (ქუთაისის... 1953; ოთხთავი... 2008; მუმლაძე 2008ა; მუმლაძე 2008ბ). მას ზოგჯერ ლეჩხუმურ სახარებასაც უწოდებენ. ამ ხელნაწერის გადამწერი, ბასილი თორელყოფილი, ანდერძში წერს, რომ ოთხთავი 1060 წელს (ე.ი გიორგის სიცოცხლეშივე) არის გადაწერილი „*მამისა გიორგის თარგმნილისა სახარებისაგან [310r]*“ (თვალთვაძე 2015b). დარეჯან თვალთვაძის ვარაუდით, მთარგმნელის თანამედროვე გადამწერს, ბასილი თორელყოფილს, ანდერძის ის ვარიანტი უნდა ჰქონოდა ხელთ, რომელიც გიორგის ხელიდან გამოსულ ნუსხას ერთვოდა და რომელშიც ანდერძის ცნობილი სადავო ადგილი ასე იკითხება: „*ესე წმიდად ოთხთავი არა თუ ახლად გვითარგმნია...*“ ხელნაწერში კარგად ჩანს, რომ ეს ადგილი გვიან არის ჩასწორებული, წაშლილია სიტყვები „*არა თუ*“ და ზემოდან სხვა ფერის მელნით წერია სიტყვა „*ჩუენ*“ (თვალთვაძე 2007:67). ამ დამაჯერებელი არგუმენტის საფუძველზე მკვლევარი ფიქრობს, რომ გიორგი მთაწმინდელს არ შეუქმნია ახალი თარგმანი, მან უკვე არსებული სახარების ტექსტის რედაქტირება მოახდინა, მაქსიმალურად დაუახლოვა ბერძნულ დედნებს. გვიანდელმა გადამწერებმა ანდერძის ის ნაწილი, სადაც გიორგი სახარების მხოლოდ რედაქტორად სახელდება, შეცვალეს, სავარაუდოდ, იმიტომ, რომ უკეთ წარმოეჩინათ გიორგი მთაწმინდლის ღვაწლი და გაემყარებინათ მისეული რედაქციის კანონიკურ ტექსტად აღიარების ფაქტი (თვალთვაძე 2015b).

შეგვიწამებია ფრიადითა გამოწულვილითა. და ვინცა-ვინ სწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრეთ დაწერეთ. თუ ამისგან ჯერ ვიჩნდეს დაწერად, ღმრთისათვის სიტყუათა ნუ შესცვალებთ, არამედ ვითარცა აქა სწერია, ეგრეთ დაწერეთ. და თუ არა რამე გაშუნდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილნია და კეთილად - ხანმეტნიცა და საბაწმინდურნიც - მუნით დაწერეთ და ღმრთისათვის ერთმანეთსა ნუ გაჰრევთ და გლახაკისა გიორგის თარგმანისათვის ლოცვა ყავთ.“

„გიორგი მთაწმინდლის ცხოვრებაში“ გიორგი მცირე გვეუბნება, რომ მან მთარგმნელობითი კუთხით სხვადასხვა ტიპის სამუშაო ჩაატარა: 1. თარგმნა ჯერ უთარგმნელი წიგნები, 2. ხელახლა გადმოიღო ქართულ ენაზე ოდესღაც თარგმნილი და „ვერკეთილად გადმოღებულნი“. 3. განასრულა ექვთიმე მთაწმინდლის დაუმთავრებელი თარგმანები და 4. *„კუალად სხუანი რომელნი-მე ბერძულსა შეაწამნა და ყოვლისა ნაკლულევანებისაგან განასრულნა და სიტყუა-დუბჭირობისა და ვერავობისაგან განაშვენნა და განაბრწყინვნა, ვითარცა თვით თავადი სახარებაჲ და პავლე“* (ძველი... 1967:146). როგორც ვხედავთ, „გიორგი მთაწმინდლის ცხოვრებაში“ გარკვევით წერია, რომ მან სახარების ტექსტი ბერძნულს შეაწამა და ნაკლულევანებისაგან სრულყო. ჩვენმა ტექსტოლოგიურმა კვლევამაც სწორედ ამ დასკვნამდე მიგვიყვანა. გიორგი მთაწმინდელმა იხელმძღვანელა უკვე არსებული ოპიზური, იგივე ჯრუჟ-პარხლის რედაქციით და სამგზის რედაქტირების შედეგად მაქსიმალურად დაუახლოვა იგი ბერძნულს, კერძოდ, ბიზანტიური ტექსტის ტიპს. ამ საკითხს დაწვრილებით ქვემოთ შევხებით.

მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ გიორგი მთაწმინდელამდე *ექვთიმე ათონელმა* (955-1028), აპოკალიფსისა და დავითნის გარდა, სახარებაზეც იმუშავა. ამ მოსაზრების დასტურად კორნელი კეკელიძე (კეკელიძე 1980:317) იმოწმებს ალავერდის ოთხთავის მინაწერს: *„ესე უწყოდეთ, წმიდანო მამანო, რომელნიცა მიემთხვენეთ წმიდასა ამას სახარებასა, ფრიად მართალი და წმიდაჲ არს, მამისა ეფთვმეს სახარებათადა შეწამებული, ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა, ყოვლითურთ უნაკლულოჲ“* (A-484, 10r) (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:212).

ივანე იმნაიშვილი მიიჩნევს, რომ სახარების ექვთიმესეული რედაქცია წარმოდგენილია ტბეთის (995 წლის), მესტიის (1039 წლის), ურბნისის (XI ს-ის I ნახ.) და პალესტინის (1048 წლის) ოთხთავებში (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:49). თუმცა ამ ოთხთავების ანდერძებში ამის შესახებ არაფერია ნათქვამი. ივანე იმნაიშვილის აზრით, ექვთიმეს რედაქცია არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ თარგმანს. იგი ეყრდნობა ოპიზის ოთხთავს, ექვთიმე ათონელი ადარებს მას ბერძნულ დედანს და მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში შეაქვს ცვლილებები. ივ. იმნაიშვილმა, აგრეთვე, ერთმანეთს შეუდარა და იპოვა დამთხვევები ურბნისისა და პალესტინის ოთხთავებსა და ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილ იოანე ოქროპირის „მათეს სახარების თარგმანებაში“ დაცულ სახარების ტექსტს შორის. მისი აზრით, ეს არის სწორედ დამატებითი არგუმენტი იმისა, რომ ურბნისისა და პალესტინის ოთხთავებში ექვთიმე ათონელის მიერ ნარედაქტირები ტექსტია დაცული (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:49).

ექვთიმეს შრომათა ნუსხებში, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებასა (ძველი... 1967:62-64) და მისი მამის, იოანე ათონელის, ანდერძშია წარმოდგენილი (ოქროპირი 1996:14-15), ექვთიმეს მიერ სახარების თარგმნისა თუ რედაქტირების ფაქტი აღნიშნული არ არის. გარდა ამისა, დღემდე ექვთიმესეულად მიჩნეული წაკითხვების დიდი ნაწილი ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებშიც დასტურდება, ამიტომაც მკვლევართა ნაწილი სახარების რედაქტირების პროცესში ექვთიმეს წვლილს თითქმის გამორიცხავს. ოცდახუთზე მეტი წინათონური ხელნაწერის (წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin.Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის), ურბნისის (XI ს-ის I ნახ.), პალესტინის (1049 წლის), ტბეთის (995 წლის), მესტიის (1039 წლის) და ა.შ.), მონაცემთა შესწავლის შედეგად ზურაბ სარჯველაძემ დაადგინა, რომ ე.წ. ექვთიმეს რედაქციის ვარიანტული წაკითხვები არა მხოლოდ დასტურდება, არამედ უგამონაკლისოდ მისდევს X საუკუნის ხელნაწერებს (წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin.Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის), რომელნიც ექვთიმეს მოღვაწეობამდეა გადაწერილი და რომლებიც ტექსტუალური თვალსაზრისით ერთად დგანან (სარჯველაძე ზ., 2001:110). ზურაბ სარჯველაძის მოსაზრებით, ურბნისულ და პალესტინურ ოთხთავებში დაცული ტექსტი წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin. Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის) ხელნაწერებში დაცულ ტექსტებთან ერთად ერთ-ერთ ქვეჯგუფად თავსდება ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციის ფარგლებში (სარჯველაძე ზ., 2001:124-125). ზურაბ სარჯველაძე ფიქრობს, რომ ამ ექვსი⁵ ხელნაწერის ერთიანობა შედეგია ბერძნულ დედანთან შედარების გზით მიღებული იმ რევიზიისა, რომელიც VIII საუკუნის I ნახევარში უნდა დასრულებულიყო. ამ დასკვნის საფუძველს კი ამღვეს Sin.Geo.15-სა (978 წლის) და Sin.Geo.30-ში (979 წლის) გამოვლენილი ჰაემეტობის ნაშთები (სარჯველაძე ზ., 2001:125). ზურაბ სარჯველაძეს დამატებით არგუმენტად მოჰყავს გიორგი მთაწმინდლის ცნობილი ანდერძი იმის დასტურად, რომ ექვთიმე ათონელს ოთხთავის ტექსტის რევიზია არ ჩაუტარებია. როგორც ზემოთ აღინიშნა, გიორგი მთაწმინდელი ოთხთავის ქართული თარგმანის ანდერძში ასახელებს მანამდე არსებულ ორ ძველ რედაქციას, ხანმეტსა და საბაწმიდურს, მაგრამ არაფერს ამბობს ექვთიმეს მიერ ნარედაქტირებ ტექსტზე. მისთვის რომ ამ უკანასკნელის რედაქცია ყოფილიყო ცნობილი, ამ გარემოებას აუცილებლად აღნიშნავდა (სარჯველაძე ზ., 2001:127).

⁵ 2016 წელს თსუ ქართული ფილოლოგიის საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტმა, თამარ თითბერიძემ, საბაკალავრო ნაშრომის „ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის N363 ხელნაწერის (ქუთ.363) კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზი“ ფარგლებში პროფ. დ. თვალთვამის ხელმძღვანელობით იმუშავა ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის N363 ხელნაწერზე (K-363). კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზის შედეგად გამოჩნდა, რომ K-363-ში დაცული ტექსტი სწორედ ამ ქვეჯგუფის ხელნაწერთა გვერდით დგას. მაშასადამე, ზურაბ სარჯველაძის მიერ გამოვლენილ ექვს ხელნაწერს დაემატა მეშვიდე ხელნაწერი, K-363.

ჩვენ აბსოლუტურად ვიზიარებთ ზურაბ სარჯველაძის მოსაზრებას, რომ ივ. იმნაიშვილის მიერ ექვთიმეს რედაქციის ვარიანტულ წაკითხვებად მიჩნეული იკითხვისები დასტურდება X საუკუნის ხელნაწერებში, რომელნიც ექვთიმეს მოღვაწეობამდეა გადაწერილი. როგორც ვიცით, ეგზეგეტიკური თხზულებებიდან ექვთიმე ათონელმა არაუგვიანეს 980 წლისა ჯერ წმინდა იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების განმარტება თარგმნა (ოქროპირი 1993), ხოლო მოგვიანებით, 1002 წელს (კეკელიძე 1980:198), მამისავე სიცოცხლეში, მისივე თხოვნით – წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების თარგმანება გადმოიღო ქართულად. ჩვენი აზრით, სწორედ ამ თარგმანებებში დაცული ტექსტია ექვთიმესეული, რომელიც მცირედით, მაგრამ მაინც განსხვავდება ოპიზური, იგივე ჯრუჭ-პარხლისა და ათონური რედაქციის ტექსტისგან. რაც შეეხება ალავერდის ოთხთავის მინაწერს (*„ესე უწყოდეთ, წმიდანო მამანო, რომელნიცა მიემთხვევნეთ წმიდასა ამას სახარებასა, ფრიად მართალი და წმიდაა არს, მამისა ეფთჳმეს სახარებათადა შეწამებული, ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა, ყოვლითურთ უნაკლოლოდ“*) (A-484, 10r) (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:212), ტექსტოლოგიურად ნამდვილად დგინდება, რომ ალავერდის ოთხთავი მათესა და იოანეს სახარებების ნაწილში ითვალისწინებს ექვთიმეს განმარტების კიმენის ტექსტის იკითხვისებს. მათ შორის ზოგი იმგვარია იკითხვისია, რომელიც არცერთ წინათონურ რედაქციაში არ დასტურდება. ამ საკითხს ქვემოთ ტექსტოლოგიური ანალიზისას უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ.

5. ელინოფილური რედაქცია

სახარების ელინოფილურ რედაქციას შეიცავს თეოფილაქტე ბულგარელის განმარტებების კიმენი. გიორგი მთაწმინდლის შემდგომ ოთხთავის ტექსტი ბერძნულიდან ქართულად XI საუკუნის მიწურულსა და XII საუკუნის დასაწყისში ანონიმ ავტორს უთარგმნია. ამჯერად თარგმნის მოტივს არა იმდენად ბიბლიოლოგიური მოსაზრება, არამედ ეგზეგეტიკური წარმოადგენდა (კეკელიძე 1980:414). ქართულად ითარგმნა თეოფილაქტე ბულგარელის ეგზეგეტიკური თხზულებანი, კერძოდ, „განმარტებად მარკოზის სახარებისა“ (დაცულია XII-XIII საუკუნეების K-78-ში, A-102-სა და S-404-ში (XVIII საუკუნის ხელნაწერი), ამავე თხზულების ბოლო ნაწილი დაცულია XII-XIII საუკუნეების Jer.22-ში), „განმარტებად მარკოზის სახარებისა“ დაცულია, აგრეთვე, 1782 წელს მხედრულით გადაწერილ ხელნაწერში, რომელიც თსუ ბიბლიოთეკაში ინახება (F 287); „განმარტებად ლუკას სახარებისა“ (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010b) (დაცულია XII-XIII საუკუნის Jer.22, K-78, XVIII საუკუნის A-113, A-284 და ნაწილობრივ XIX საუკუნის – S-3625 ხელნაწერში, აგრეთვე, თსუ ბიბლიოთეკის F287 ხელნაწერში, რომელიც 1782 წელს არის გადაწერილი

მხედრული ანბანით) და „განმარტებად იოანეს სახარებისა“ (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ა) (XII-XIII საუკუნის A-52). მათეს სახარების განმარტება ჯერჯერობით მიუკვლეველია, სავარაუდოდ, იგი დაიკარგა. თინათინ ცქიტშივილის აზრით, ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ის ქართულად არ ეთარგმნათ (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ა:4). მთარგმნელი განმარტებებთან ერთად სახარების ტექსტსაც ხელახლა თარგმნის, ამდენად იგი განსხვავებულია ოთხთავის ყველა ძველი რედაქციისაგან.

აღნიშნული „განმარტებანი“ თეოფილაქტე ბულგარელს XI საუკუნის 90-იან წლებში დაუწერია ბიზანტიის დედოფლის, ბაგრატ IV-ის ასულის, მართა-მარიამის ბრძანებით. ეს ცნობა A-52 ხელნაწერშია დაცული: *„თეოფილაქტე წმიდისა მთავარებისკოპოსისა ვულღარიაა[ს]სა განმარტება იოანნის თავისა წმიდისა სახარებისა, ნამუშაკევი მისი ბრძანებისა მიერ მარადის საკსენებელისა დედოფლისა, უფალა მარიაა[სი]“* (A-52, 1r) (ქართულ... 1973:141).

გვიანდელ ნუსხებში (XVIII საუკუნის A-113, A-284 და XIX საუკუნის S-3625, თსუ ბიბლოთეკის 1782 წლის F287 ხელნაწერში) „განმარტებად ლუკას სახარებისაჲს“ მთარგმნელად დასახელებულია იოანე ჭიმჭიმელი: *„იოანემან ჭილოსოჭოსმან ჭიმჭიმელმან ელადელოთა ჯმისაგან სპანთ მოსახლედ ჯმად გარდამოილო თარგმანება წმიდისა ევანგელისა“* (A-113, 1r) (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ბ:VII). კორნელი კეკელიძეს ეს თხზულება იოანე ჭიმჭიმელის თარგმნილად მიაჩნია (კეკელიძე 1980:317, 464). თინათინ ცქიტშივილს თარგმანის ენა, სტილი და მთარგმნელობითი ტრადიციები ავარაუდებინებს, რომ თეოფილაქტე ბულგარელის აღნიშნული განმარტებანი ქართულად იოანე პეტრიწს უნდა ეთარგმნა (ცქიტშივილი 2004:167). სახარების ტექსტი გადამუშავებულია იოანე პეტრიწის რედაქტორული მუშაობის იმ პრინციპების შესაბამისად, რომლებიც თინათინ ცქიტშივილმა „ეზეკიელის წიგნის“ გელათური ვერსიის ტექსტზე მუშაობისას გამოკვეთა (ეზეკიელის... 1974).

თინათინ ცქიტშივილმა ამ ეგზეგეტიკური თხზულებიდან გამოკრიბა განსამარტავი ტექსტი – იოანეს სახარების პეტრიწისეული თარგმანი – და შეუდარა ძველ რედაქციებს: ჯრუჭ-პარხლისას (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის... 1945), ადიშურს (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის..... 1945), ე. წ. ექვთიმესეულს (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979), აგრეთვე, იოანე ოქროპირის „იოანეს სახარების განმარტებებიდან“ გამოკრებილ იოანეს სახარების ტექსტს (ოქროპირი 1993) და ბერძნულ ორიგინალს და დაადგინა, რომ პეტრიწისეული ტექსტი, მიუხედავად ძველი რედაქციებისაგან მნიშვნელოვანი სხვაობისა, ახალ თარგმანს არ წარმოადგენს და უმეტესად თანხვედება ჯრუჭ-პარხლის რედაქციას. ამ ორი რედაქციის საერთო ფენა იოანეს სახარების მთელი ტექსტის თითქმის ორ მესამედს შეადგენს (ცქიტშივილი, 2004:168). მკვლევარი ასკვნის, რომ იოანე პეტრიწი სარგებლობს ჯრუჭ-პარხლის რედაქციით, იყენებს ბერძნულ

ორიგინალს და ცვლის მას აზრობრივი სიზუსტისა თუ ინდივიდუალურ მოსაზრებათა მიხედვით. მისი მიზანია, ქართული ენის ენობრივი გამომსახველობითი საშუალებები მოარგოს სათარგმნი ენის სისტემას. კერძოდ, ზმნის პირიან ფორმას ანაცვლებს მიმღებობური კონსტრუქციით (მაგალითად, ზმნური კონსტრუქციები: „აღახილნა თუალნი“, „ედგა ეკლისა გვირგვინი“ პეტრიწისეულ რედაქციაში შეცვლილია მიმღებობური კონსტრუქციებით: „ამხუმელი თუალთა“, „მოსელი ეკლებრსა გვრგვინსა“ და სხვ.), აზუსტებს სიტყვების მნიშვნელობას და ცვლის მათ (მაგალითად, ძველ რედაქციებში დადასტურებული ტერმინები: *სატფური*, *სატფურება*, რაც სოლომონის ტაძრის განახლება-განწმენდის დღესასწაულს აღნიშნავს, გადმოაქვს როგორც *ენკენია* – ბერძნული ἔγκαίνια-ს შესატყვისად) (ცქიტიშვილი, 2004:172).

რაც შეეხება ლუკას სახარების ტექსტს, რომელიც თეოფილაქტე ბულგარელის თხზულებაში „განმარტებად ლუკას სახარებისად“ არის დაცული, გამომცემელი სოფიო სარჯველაძე მიიჩნევს, რომ იგი ელინოფილური მიმდინარეობის სკოლის ყველა მახასიათებლით შექმნილი ახალი თარგმანია და მასა და ოთხთავის სხვა ქართულ რედაქციებს შორის ბევრად ნაკლები მსგავსებაა, ვიდრე განსხვავება. თუმცა კი გამომცემელი აქვე დასძენს, რომ „*თხზულების ქართველი მთარგმნელი იცნობდა და საჭიროების შემთხვევაში იყენებდა კიდევაც ოთხთავის ქართული თარგმანის ძველ რედაქციებს*“ (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ბ:XLI). სოფიო სარჯველაძე გამოყოფს ელინოფილური სკოლის ძირითად მახასიათებელსაც, ეს არის ბერძნული დედნის ტექსტისადმი დამოკიდებულება ხშირ შემთხვევაში ქართული ენის ბუნების უგულვებლყოფის ხარჯზე (თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ბ:XVL).

როგორც კორნელი კეკელიძე აღნიშნავს, ოთხთავის ტექსტის ამ თარგმანს, მძიმე და ხელოვნური, პეტრიწონისეული ენით შესრულებულს, ათონური რედაქციისათვის მეტოქეობა ვერ გაუწევია (კეკელიძე 1980:414).

განხილული ლიტერატურის საფუძველზე ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციების ჩამოყალიბების სქემა შეგვიძლია ასე გამოვსახოთ (სურ. 1).

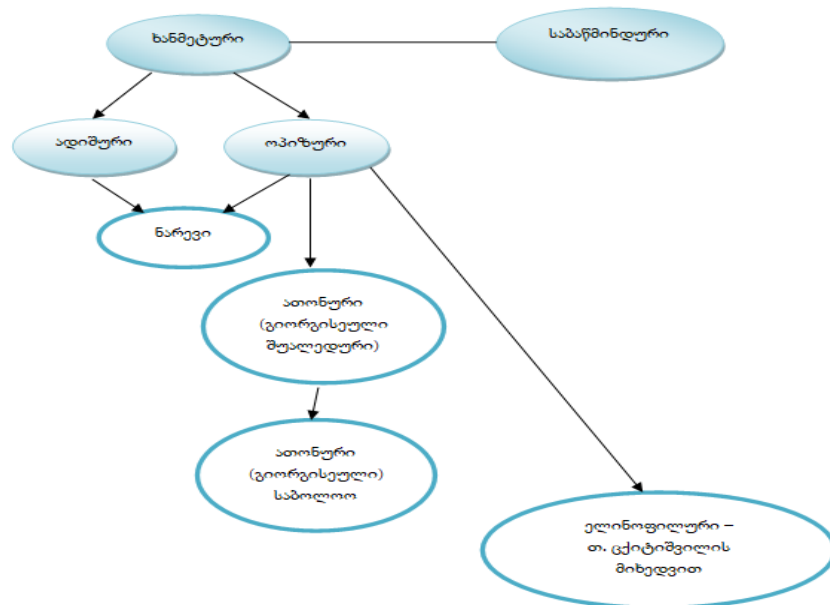
აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ედიშერ ჭელიძის (ჭელიძე 2004) განსხვავებული მოსაზრება ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციების ჩამოყალიბების ისტორიის შესახებ. მას მიაჩნია, რომ წმინდა წერილის ქართულად თარგმნა-რედაქტირების სამი ძირითადი ეტაპი გამოიყოფა:

- I. **პროტორედაქცია** (ბერძნულიდან მომდინარე პირველთარგმანი);
- II. **ადიშური რედაქცია** (სომხურთან საფუძვლიანად შეჯერებული ტექსტი);
- III. **გელათური რედაქცია** (ბერძნულთან ტერმინოლოგიურად თანმხვედრი ტექსტი, რომელიც სომხურსაც უნდა ითვალისწინებდეს) (ჭელიძე 2004:345).

ყველა დანარჩენს (გიორგი მთაწმინდლისეულს, ლექციონარების საკითხავებს) ქვერედაქციებად, თავისებურ რედაქციულ განშტოებებად გამოჰყოფს. რაც შეეხება ოპიზურ რედაქციას, ედიშერ ჭელიძეს მიაჩნია, რომ იგი რედაქციულად არ სხვაობს ადიშურისაგან, ადიშური რედაქცია ეყრდნობა ოპიზურის პროტოტიპს და იგი სომხურის მიხედვით არის გასწორებული. ბუნებრივია, ოპიზური რედაქციის პროტოტიპი არ იქნებოდა ზედმიწევნით იდენტური იმ ტექსტისა, რომელიც ჯრუჭ-პარხლისა და მათთან რედაქციულად თანმხვედრმა ოთხთავებმა შემოგვინახეს (ჭელიძე 2004:342).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კვლევის მოცემულ ეტაპზე ამ საკითხთან დაკავშირებით არ ვერთვებით სამეცნიერო დისკუსიაში, ვინაიდან ამისათვის ამ რედაქციათა ტექსტების ზედმიწევნით შესწავლა, მათი ურთიერთ და ბერძნულ რედაქციებთან შედარება საჭირო, ამიტომ მხოლოდ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული მოსაზრებების მიმოხილვას ვჯერდებით.

გარდა ამისა, ედიშერ ჭელიძეს მიაჩნია, რომ IV-V სს-ის მიჯნის ბიზანტიელი ღვთისმეტყველის, სევერიანე გაბალოვნელის, შრომის „ექვსთა დღეთათვის“ ძველ ქართულ თარგმანში (Jer.44 და Jer.74) დაცული სახარებისეული ციტატები არქაულ სახეს ამჟღავნებს და, შესაძლოა, ასახავდეს ოთხთავის ქართული თარგმანის უადრეს ტექსტობრივ ვითარებას (ჭელიძე, 1996:4-5). ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელებამ შეიძლება საინტერესო შედეგებამდე მიგვიყვანოს.

§2. ოთხთავის ქართული თარგმანის გამოცემები

მსოფლიოს წამყვან უნივერსიტეტებსა და ბიბლიის კვლევის სამეცნიერო ცენტრებში ახალი აღთქმის ცალკეული წიგნების აკადემიური ტექსტების მეცნიერულად შესწავლასა და გამოცემას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ბერძნული ახალი აღთქმის შემთხვევაში ის მე-16 საუკუნის დასაწყისიდან იწყება. ბერძნული ახალი აღთქმის კრიტიკული ტექსტის გამოცემებს მეთოდოლოგიური პრობლემები ახლავს თან და არა მხოლოდ ძველ (XVI-XIX საუკუნეების) გამოცემებში, არამედ XX საუკუნის გამოცემებშიც კი.⁶

რაც შეეხება ოთხთავის ქართული თარგმანის ცალკეულ ხელნაწერებს, მათი კვლევა და პუბლიკაცია XIX საუკუნის ბოლოდან იწყება და XX და XXI საუკუნეშიც გრძელდება. ქვემოთ, შემლებისდაგვარად, მიმოვიხილავთ ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი ცალკეული ხელნაწერების გამოცემებს.

ადიშის ოთხთავის, რომელიც ქართულ ოთხთავთა შორის ყველაზე ძველი თარიღიანი ძეგლია, ფოტოტიპური გამოცემა დავით ერმაკოვის ნამუშევართა მიხედვით მოსკოვის საარქეოლოგო საზოგადოებამ მოამზადა. იგი 1916 წელს გამოიცა ექვთიმე თაყაიშვილის წინასიტყვაობით (Адишское... 1916). ამ გამოცემით ადიშის ოთხთავი ხელმისაწვდომი გახდა მკვლევართა ფართო წრისათვის. შემდეგ ის ოთხჯერ გამოიცა სტამბურად. ერთი გამოცემა ეკუთვნის ამერიკელ ქართველოლოგს, რობერტ ბლეიკს, მეორე – აკაკი შანიძეს, მესამე – იოზეფ მოლითორს. რობერტ ბლეიკმა ადიშის სახარების ტექსტი დაბეჭდა ოპიზისა და ტბეთის სახარებათა ვარიანტებითურთ და დაურთო ლათინური თარგმანიც. ასე გამოსცა მან ჯერ მარკოზის თავი (The old Georgian... 1928), შემდეგ მათესი (The old Georgian... 1933), უფრო გვიან, 1950 წელს, მორის ბრიერთან ერთად – იოანესი (The old Georgian... 1950). რობერტ ბლეიკის გარდაცვალების შემდეგ მორის ბრიერმა გამოსცა ლუკას სახარებაც (La Version... 1955). ადიშის ოთხთავის ახალი ლათინური თარგმანი აგრეთვე გამოაქვეყნა გერმანელმა მეცნიერმა იოზეფ მოლითორმა (Molitor 1965). 1945 წელს ა. შანიძემ გამოსცა ადიშის ოთხთავის ტექსტი შატბერდში გადაწერილ X საუკუნის ორ სხვა, ჯრუჭისა და პარხლის, სახარებებთან ერთად (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის... 1945). ამ გამოცემაში ადიშის სახარების ტექსტი, როგორც რედაქციულად ცალკე მდგომი, დაბეჭდილია ჯრუჭისა და პარხლის ოთხთავების ტექსტის (DE) პარალელურად, ცალკე სვეტად (C). 2003 წელს ადიშის ოთხთავი გამოიცა ზურაბ სარჯველაძის საერთო რედაქციით (ადიშის... 2003).

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ ადიშის სახარება რედაქციული თვალსაზრისით ძალიან მნიშვნელოვანი ძეგლია. ტექსტის ძირითად ნაწილში დაცულია ადიშური

⁶ ბერძნული ოთხთავის გამოცემებს, მათ მეთოდოლოგიურ პრობლემებს ქვემოთ დეტალურად შევხებით.

რედაქცია, ხოლო ერთ პატარა ნაწილს (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25-23:2), ლამარა ქაჯაიას აზრით, შემოუნახავს ქართული ოთხთავის უძველესი, საბაწმიდური, რედაქცია. სამეცნიერო ლიტერატურაში არ არის ერთგვაროვანი აზრი ადიშის ოთხთავის წარმომავლობის შესახებ. მასში არმენიზმების არსებობის გამო ზოგიერთი მკვლევარი თვლის, რომ იგი სომხური დედნიდან მომდინარეობს, ზოგის აზრით კი – ბერძნულიდან (ყაუხჩიშვილი 1944). სოფიო სარჯველაძემ შეუდარა ადიშის ტექსტი ბერძნული ოთხთავის კრიტიკულ და სინოპტიკურ გამოცემებს და ოთხთავის სომხურ თარგმანს, რის შედეგადაც გამოვლინდა მრავალი რედაქციული ტიპის სხვაობა. მკვლევარმა დაასკვნა, რომ ადიშის ოთხთავში დაცული რედაქცია თარგმნილია ბერძნული დედნიდან, ხოლო მასში ალაგ-ალაგ დადასტურებული არმენიზმები კი მხოლოდ ლექსიკური ხასიათისაა, ამდენად, მეორეულია და იმ ფენაში გვხვდება, რომელიც ნუსხის რედაქტორმა ჩაასწორა ოთხთავის სომხური ტექსტის მიხედვით. რედაქციული თვალსაზრისით კი ადიშის ოთხთავის მრავალი მუხლი უპირისპირდება სომხურ თარგმანს და ნათლად ჩანს, რომ ადიშის ტექსტი მისდევს სულ სხვა ბერძნულ დედანს, ხოლო სომხური კი – სულ სხვას. ადიშის ნუსხის ტექსტი რომ სომხური ოთხთავიდან თარგმნილი ყოფილიყო, მაშინ ის უნდა გაჰყოლოდა მთლიანად სომხურ ტექსტს და მათ შორის რედაქციული სხვაობები არ უნდა გვექონოდა. ადიშის ოთხთავში არსებული არმენიზმები კი მხოლოდ რედაქტორის მიერ ლექსიკურ დონეზე ჩასწორების შედეგია და არ არის რედაქციული ტიპისა (ადიშის... 2003:69).

ქსნის ოთხთავის ლუკას თავი ივანე იმნაიშვილმა გამოაქვეყნა „ქართული ენის ისტორიულ ქრესტომათიაში“ (ქსნის... 1949:60-83; 106-124), მარკოზის თავი – პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომებში, ტ.VI (პუშკინის... 1949:211-240), მათეს თავის გადარჩენილი ნაწილი (21:28-28:20) და იოანეს თავის ორი მესამედი – პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომებში, ტ.VIII (იმნაიშვილი 1950:299-344). ქსნის ოთხთავი (A-507) შატბერდშია გადაწერილი და ივანე იმნაიშვილმა IX საუკუნის გასულითა და X საუკუნის დასაწყისით დაათარიდა (იმნაიშვილი 1949:296). იგი რედაქციულად რთული ძეგლია. მასში დაცულია როგორც ადიშური და ოპიზური რედაქციების წაკითხვები, ასევე, ორიგინალური, მხოლოდ ქსნის ოთხთავში დაცული ვარიანტები. მათ ივანე იმნაიშვილი საკუთრივ ქსნურ რედაქციას მიაკუთვნებს (იმნაიშვილი 1949:302).

ტბეთის ოთხთავი (995 წლის), რომელიც დაცულია სანკტ-პეტერბურგის სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში (K212), რამდენჯერმე გამოიცა: 1909-1911 წლებში, ტბეთის ოთხთავის მათესა და მარკოზის სახარებები გამოსცა ვლადიმერ ბენეშევიჩმა (სახარებად... 1911) ოპიზის ხელნაწერთან ერთად. რობერტ ბლეიკმა ტბეთის სახარების ტექსტი დაბეჭდა ადიშისა და ოპიზისა

სახარებებთან ერთად ლათინური თარგმანით. ძირითად ტექსტად გაიტანა ადიშის ოთხთავის ტექსტი, ხოლო ტბეთისა და ოპიზის ტექსტი – ვარიანტებად აპარატში. როგორც ადიშის ოთხთავის გამოცემის შემთხვევაში აღვნიშნეთ, ასე გამოსცა მან ჯერ მარკოზის თავი (The old Georgian... 1928), შემდეგ – მათესი (The old Georgian... 1933), უფრო გვიან, 1950 წელს. მორის ბრიერთან ერთად – იოანესი (The old Georgian... 1950). რობერტ ბლეიკის გარდაცვალების შემდეგ მორის ბრიერმა გამოსცა ლუკას სახარებაც (La Version... 1955). ხოლო 1953 წელს ივანე იმნაიშვილმა გამოსცა ტბეთის ოთხთავის ჯერ ლუკას თავი (ქართული... 1953), ხოლო 1977 წელს კი – იოანეს თავი (იმნაიშვილი 1977). ტბეთის ოთხთავში ოპიზური (იგივე ჯრუჭ-პარხლის) რედაქციაა დაცული.

1945 წელს აკაკი შანიძემ გამოსცა **ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის**, ჯრუჭის (936 წლის, H-1660), პარხლის (973 წლის, A-1453) და ადიშის (897 წლის) მიხედვით (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის... 1945). ეს ხელნაწერები გამომცემელმა შეარჩია რამდენიმე პრინციპით, პირველი, სიძველისა და რედაქციული თვალსაზრისით გამორჩეულობის გამო და მეორე – გადაწერის ადგილის მიხედვით. სამივე მათგანი შატბერდშია გადაწერილი. მათი რედაქციული კუთვნილება ზემოთ უკვე ვრცლად მიმოვიხილეთ (გვ. 8-9).

1979 წელს ივანე იმნაიშვილმა გამოსცა **ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია** (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979), რომელთაგან პირველი (ბოლოსწინა), მისი აზრით, ეკუთვნის ექვთიმე მთაწმინდელს, ხოლო მეორე (სულ ბოლო) – გიორგი მთაწმინდელს. ივანე იმნაიშვილს ექვთიმესეული რედაქციის ტექსტად მიაჩნდა ურბნისის (XI ს-ის I ნახ., A-28) და პალესტინურ (1048 წლის, H-1741) ოთხთავებში დაცული ტექსტი. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მკვლევართა უმეტესობა სახარების რედაქტირების პროცესში ექვთიმე ათონელის წვლილს გამორიცხავს. ე. წ. ექვთიმესეული რედაქციის ტექსტის პარალელურ სვეტად ივანე იმნაიშვილმა გამოსცა ათონური რედაქციის შემცველი სამი ხელნაწერი: ვანის (XII-XIII სს. A-1335), ეჩმიაძინისა (XII-XIII სს. Rt XIX N1) და გელათის ოთხთავები (XII ს. Q-908).

1984 წელს ლამარა ქაჯაიამ გამოსცა **ხანმეტი სახარება** ორი სხვადასხვა ხელნაწერის (A-89 და A-844) პალიმფსესტიდან (ქაჯაია ლ., ხანმეტი... 1984), რადგანაც მათი ფურცლები ერთი საერთო ხელნაწერის ნაწილს წარმოადგენს. გამომცემლის გამოკვლევის თანახმად, ხანმეტ ოთხთავს დაუცავს ორი რედაქცია: ადიშური (მათე 5:18-11:7-მდე) და ოპიზური (მათე 11:8-დან). ხანმეტი ოთხთავი წინა პარაგრაფში დეტალურად განვიხილეთ, ამიტომ აქ აღარ შევჩერდებით.

2004 წელს ელგუჯა გიუნაშვილისა და ზურაბ სარჯველაძის საერთო რედაქციით გამოიცა მათესა და მარკოზის სახარებების გიორგი მთაწმინდლის რედაქცია განმარტებებითურთ (მათეს... 2004; მარკოზის... 2004).

2007 წელს ედიშერ ჭელიძემ გამოსცა სახარება ოთხთავი სქოლიოებით, სადაც ამა თუ იმ იკითხვისზე საინტერესო დაკვირვებებია მოცემული და შედარებულია როგორც ბერძნულ, ასევე, სხვაენოვან თარგმანებს (ჭელიძე 2007).

2008 წელს ციციხო მუმლაძემ გამოსცა ათონური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთაგან უძველესი, 1060 წლის კალიპოსის ოთხთავი, იგივე ლეჩხუმური სახარება (ოთხთავი... 2008), რომელიც ამჟამად ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთსაცავში 76-ე ნომრით ინახება (ქუთაისის... 1953). ოთხთავი უნიკალურია იმ თვალსაზრისით, რომ იგი უშუალოდ გიორგი მთაწმინდლის ხელიდან გამოსული ნუსხიდან არის გადაწერილი. ამის შესახებ გვაუწყებს კალიპოსის ოთხთავის გადამწერი, ბასილი თორელყოფილი: *„ლოცვა ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო, უღირსისა ბასილისათვისცა, რომელმან წმიდა ესე ოთხთავი მამისა გიორგის თარგმნილისა სახარებისაგან გარდმოვწერე და შეწამებაჲ დიად მიხარკებია. ღმრთისათვის, სიტყუასა ნუ შესცვალებთ“* (ოთხთავი 2008:5). ამ ხელნაწერს ათონური რედაქციის ზუსტი ტექსტის დადგენის საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

2010 წელს მანანა მაჩხანელმა გამოსცა საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივის ხელნაწერთა ფონდში #107 ნომრით დაცული ნუსხა, ე.წ. „ანბანდიდი“ (მაჩხანელი მ., ანბანდიდი 2010). ხელნაწერი თავნაკლულია. აკლია მათესა და მარკოზის თავები, ლუკას 7 თავი მთლიანად და მე-8 თავის მე-7 მუხლი. იგი გადაწერილია ასომთავრული ანბანით და პალეოგრაფიული ნიშნებით სიძველეს ამჟღავნებს. გამომცემლის გამოკვლევის თანახმად, ხელნაწერი შეიცავს ნარევი რედაქციის ტექსტს. მასში მოიპოვება როგორც ადიშისა და ოპიზური რედაქციის იკითხვისები, ასევე, საკუთრივ მხოლოდ ამ ხელნაწერში დაცული ორიგინალური წაკითხვები. ტექსტოლოგიური და პალეოგრაფიული ანალიზის საფუძველზე გამომცემელი „ანბანდიდს“ IX საუკუნით ათარიღებს (მაჩხანელი მ., ანბანდიდი 2010:7).

2010 წელს ელგუჯა გიუნაშვილმა გამოსცა სინური ოთხთავები: Sin.Geo.15, Sin.Geo.30 და Sin.Geo.38 (სინური... 2010). Sin.Geo.15 (ცაგარლით 8) 978 წელს გადაწერა იოანე ზოსიმემ სინას მთაზე, წმინდა ეკატერინეს მონასტერში. ხელნაწერი გადაწერილია ნუსხურით და მასში ოთხივე სახარება სრულად არის წარმოდგენილი. Sin.Geo.30 (ცაგარლით 11) 979 წელს არის გადაწერილი ასომთავრული ანბანით. მასში დაცულია მხოლოდ მათეს, მარკოზისა და ლუკასა (მე-10 თავის 29-ე მუხლამდე) სახარებები. მისი გადამწერია ეზრა ქობულენის ძე. Sin.Geo.38 (ცაგარლით 12) აგრეთვე იოანე ზოსიმეს გადაუწერია ასომთავრული ანბანით 979 წელს. მასში დაცულია ლუკასა (მე-13 თავის მე-2 მუხლიდან) და იოანეს სახარებები. Sin.Geo.38 Sin.Geo.30-ის გაგრძელება უნდა იყოს, მით უმეტეს, რომ ორივე 979 წელს არის გადაწერილი. როგორც ჩანს, ეზრა ქობულენის ძემ და იოანე ზოსიმემ სამუშაო გაინაწილეს, პირველმა მათესა და მარკოზის სახარებები

გადაწერა, მეორემ კი – ლუკასა და იოანესი. ამ ფაქტს იოანე ზოსიმეც აღნიშნავს ერთ-ერთ ანდერძში: „ღმერთმან მოწყალემან გამიმარჯუა და დამიწერეს სალოცველად ჩემდა და მათდა ეზრა დაყუდებულმან, პატიოსანმან მღვდელმან ორი თავი მათსი და მარკოზისი. ღმერთმან აკურთხენ და იოანე ფრიად ცოდვილმან და დიად უგუნურმან ზოსიმე ორი თავი ლუკასი და იოვანესი“ (სინური... 2010:12-13). სინურ ოთხთავებში (Sin.Geo.15, Sin.Geo.30, Sin.Geo.38) ოპიზური რედაქციის ტექსტია დაცული.

2010 წელს სოფიო სარჯველაძემ გამოსცა XI საუკუნის **H-1240 ხელნაწერი** (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010). მასში დაცული ტექსტი ყველაზე ახლოს დგას ხანმეტი ოთხთავის ტექსტთან. ამ ხელნაწერის მარკოზის სახარების 14:60-15:47 მუხლებს ადიშური რედაქცია შემოუნახავს. გარდა ამისა, H-1240-ში დასტურდება ზმნის შვიდი ხანმეტი ფორმა, რაც ადასტურებს, რომ გადამწერს ხელთ ეპყრა ხანმეტი დედანი.

2014 წელს ლამარა ქაჯაიამ გამოსცა **საბაწმიდური ოთხთავი** (ქაჯაია ლ., საბაწმიდური... 2014), რომელიც, სავარაუდოდ, V საუკუნეში საბაწმიდაში ითარგმნა. იგი დაცულია H-999-ის პალიმფსესტურ ქვედა ფენაში (ლუკა 18:40-43; 19:1-12). საბაწმიდური ოთხთავის ტექსტი თანხვედბა 897 წლის ადიშის ოთხთავის ხელნაწერს იმ ნაწილში (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25-23:2), რომელშიც ადიშური რედაქცია არ არის დაცული. ლამარა ქაჯაიას ვარაუდით, H-999-ის პალიმფსესტურ ქვედა ფენასა (ლუკა 18:40-43; 19:1-12) და ადიშის ოთხთავის მცირე ნაწილში (ლუკა 3:9-15:6 და 17:25 – 23:2) დაცული ტექსტი უნდა წარმოადგენდეს ოთხთავის ძველი ქართული თარგმანის უძველეს „საბაწმიდურ“ რედაქციას, რომელიც „ხანმეტური“ რედაქციის პარალელურად არსებობდა. საბაწმიდური რედაქციის სიმველის დასტურად ლამარა ქაჯაიას მოჰყავს შემდეგი არგუმენტები: არქაული ლექსიკა, კანონზომიერი პუნქტუაცია, ქარაგმების იშვიათი ხმარება, ანბანის ბოლო ასოს Թ-ს გამოყენება „ო“ გრაფემის ნაცვლად და სხვა (ქაჯაია ლ., საბაწმიდური... 2014:11).

2015 წელს ედიშერ ჭელიძის რედაქციით გამოიცა ბიბლია ყველა არსებული რედაქციისა და ნუსხის მიხედვით (ჭელიძე 2015). გამომცემელი წინასიტყვაობაში თავად აღნიშნავს, რომ ეს გამოცემა ნაკლებად არის ფილოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ნაშრომი, მისი მიზანი საეკლესიო საჭიროებებიდან გამომდინარე ლიტურგიკული და, შესაბამისად, სწავლებითია.

თითქმის 20 წლის წინ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პროფ. ზურაბ სარჯველაძის ხელმძღვანელობით შეიქმნა მკვლევართა ჯგუფი ელგუჯა გიუნაშვილის, დარეჯან თვალთვადის, მანანა მაჩხანელისა და სოფიო სარჯველაძის შემადგენლობით, რომლის მიზანი იყო ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადება ჩვენამდე მოღწეული ოთხთავის ხელნაწერების (სრულის თუ ფრაგმენტულის) მიხედვით და ლექციონარებში დაცული სახარების

საკითხავების გათვალისწინებით. ამ უკანასკნელთა გარეშე შეუძლებელია სწორი დასკვნების გამოტანა ქართული ოთხთავის ჩამოყალიბების ისტორიის შესახებ.

ახალი აღთქმის შემსწავლელი ჯგუფის მიერ მომზადდა და ელექტრონულად გამოიცა ადიშის ოთხთავის, წინათონური და ათონური რედაქციების ტექსტი⁷ და უახლოეს მომავალში გამოქვეყნდება ორ წიგნად მათესა და მარკოზის სახარებათა ძველი ქართული რედაქციების აკადემიურად დადგენილი ტექსტები, რომლებიც ლექციონართა საკითხავებსაც ითვალისწინებს. 2013-2016 წლებში განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტი „ლუკას სახარების ძველი ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადება“, რომლის ფარგლებში მომზადდა ლუკას სახარების აკადემიურად დადგენილი ტექსტი **წინათონური რედაქციის** შემცველი **23** ხელნაწერის მიხედვით (X – ხანმეტი ოთხთავი (VII ს.), C – ადიშის ოთხთავი (მესტია, 897 წ.), A^d – ანბანდიდი (IX ს.), O – ოპიზის ოთხთავი (Ath-83, 913 წ.), A – ქსნის ოთხთავი (A-509, X ს.), D – ჯრუჭის ოთხთავი (H-1660, 936 წ.), E – პარხლის ოთხთავი (A-1453, 973 წ.), R – Sin.-15 (975 წ.), P – Sin.-30 (979 წ.), B – ბერთის ოთხთავი (X ს. ჰარვარდის ბიბლიოთეკა, N4157), T – A-98 (RT I-213), L – ტბეთის ოთხთავი (RT III-21 995 წ.), F – ურბნისის ოთხთავი (XI ს., A28), m – მესტიის ოთხთავი (1033 წ.), G – პალესტინური ოთხთავი (1048 წ., H-1741), I – K-176 (XI ს.), h – H-1240 (XI ს.), v – K-363 (XI ს.), S – Sin-16 (XI ს.), fr-21 – Mat-5633 (X ს.), fr-12 – H-1396, XIII-XIV ს., პალიმფსესტის ზედა ტექსტი, fr-17 – H-1791 (XI ს.), c¹ – Sin-47 (977 წ., სახარებანი საცისკრონი), **გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის** შემცველი **15** ხელნაწერის მიხედვით (a – ალავერდის ოთხთავი (A-484, 1054 წ.), α – კალიპოსის ოთხთავი (K-76, 1060 წ.), V – ვატიკანის ოთხთავი (XI ს.), o – Ath. 62 (XI ს.), n – შავი მთის ოთხთავი (A-845, XI ს.), N – Sin.-19 (1074 წ.), Q – Jer.-49 (XI ს.), H – ვანის ოთხთავი, A-1335, XII-XIII სს., I – ეფმიაძინის ოთხთავი, XII-XIII სს., K – გელათის ოთხთავი Q-908, XII-XIII სს., q – Jer.-93, XII ს., f – იენაშის ოთხთავი, ს.ი.ე.მ. მესტია N73, XIII ს., y – Sin.-81, XII-XIII სს., Z – Jer.-103 XIII ს., d – ქურაშის ოთხთავი, XII-XIII სს.) და **ექვსი ლექციონარის საკითხავების მიხედვით** (Lx -

---

⁷ ob. The Old Georgian Four Gospels: Khanmeti and Adishi Redaction, On the basis of the original manuscripts edited by Sophio Sarjveladze and Darejan Tvaltvadze, Tbilisi 2001-2002; ARMAZI version by Jost Gippert, Frankfurt a/M, 26.3.2002 / 18.10.2002 / 28.10.2007

(<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/adisnt/adisn.htm>)

The Old Georgian Four Gospels: Preatonian Redaction, on the basis of the original manuscripts, edited by Elguja Giunashvili, Manana Machkaneli, Sofio Sarjveladze, Zurab Sarjveladze and Darejan Tvaltvadze, Tbilisi and Frankfurt a/M. 1999-2002, ARMAZI version by Jost Gippert. Frankfurt a/M, 7.6.2000/26.9.2002. (<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/cinant/cinan.htm>)

The Old Georgian Four Gospels: Giorgi the Athonite' Redaction (Giorgi the Hagiorite's), on the basis of the original manuscripts, edited by Elguja Giunashvili, Manana Machkaneli, Sofio Sarjveladze, Zurab Sarjveladze and Darejan Tvaltvadze, Tbilisi and Frankfurt a/M. 1999 -2002, ARMAZI version by Jost Gippert. Frankfurt a/M, 7.6.2000/26.9.20 (<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/giorn/giorn.htm>)

გრაცის VII საუკუნის ხანმეტი ლექციონარი, Lv - ვენის VII-VIII სს. საუკუნის ხანმეტი ლექციონარი (პალიმფსესტი), Ll - ლატალის X საუკუნის ლექციონარი, Lk - კალის X საუკუნის ლექციონარი, Ls - სინას X საუკუნის ლექციონარი, Lp - პარიზის XI საუკუნის ლექციონარი). საბოლოო პროდუქტი, ლუკას სახარების ძველი ქართული თარგმანის უძველესი სრული თუ ფრაგმენტული ხელნაწერების მიხედვით მომზადებული აკადემიური ტექსტი, განთავსებულია ელექტრონულ მისამართზე: <http://ogg.tsu.ge/>

2018 წლიდან დაიწყო შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის „იოანეს სახარების ძველი ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადება“ განხორციელება, რომლის ფარგლებში 2021 წლისათვის მომზადდება იოანეს სახარების აკადემიურად დადგენილი ტექსტი და იგი იმავე მისამართზე - <http://ogg.tsu.ge/>-ზე - განთავსდება.

ოთხთავის ქართული თარგმანის ზემოთ მოცემული გამოცემების განხილვის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჩვენამდე მოღწეული ოთხთავის ტექსტის შემცველი 300-მდე ხელნაწერიდან უმეტესი ნაწილი ჯერ კიდევ გამოწვლილვით შესწავლასა და გამოცემას მოითხოვს.

II თავი

სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური ანალიზი

ჩვენი სადისერტაციო ნაშრომის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ოთხთავის ქართული თარგმანის XI საუკუნის იმ ხელნაწერთა შესწავლა, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პროცესს ასახავენ. ამიტომ, პირველ რიგში, თავი მოვუყარეთ იმ ნუსხებს, რომელნიც გიორგი მთაწმინდლის (1009-1065) მოღვაწეობის ადგილებთან – შავ მთასთან, ათონის ივერთა მონასტერთან, არიან დაკავშირებულნი. აგრეთვე, შევისწავლეთ XI საუკუნის ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი სხვა ხელნაწერებიც.

იმისათვის, რომ ქრონოლოგიურად წარმოვიდგინოთ, თუ რა პერიოდში უწევდა გიორგი მთაწმინდელს ათონზე ან შავ მთაზე მოღვაწეობა, მისი ცხოვრებიდან აღვადგენთ ამ სურათს. გიორგი მცირის „გიორგი მთაწმინდლის ცხოვრებიდან“ (მკელი... 1967) ვიცით, რომ იგი 25 წლისა აღკვეცეს ბერად. ამის შემდეგ, დაახ. 1035-36 წლებში, იგი მიდის შავ მთაზე და მკვიდრდება რომანწმიდას მონასტერში გიორგი შეყენებულთან, სადაც 3 წელს დაჰყოფს. როგორც გიორგი მცირე გვიაშობს, სწორედ აქ შესრულდა გიორგი მთაწმინდელი 30 წლისა (1039 წელი). გიორგი შეყენებულის ხელით ეკურთხა იგი სქიმ-მონაზვნად. ამის შემდგომ გიორგი მთაწმინდელი მიდის წმინდა ადგილების მოსალოცად იერუსალიმში და ისევ შავ მთაზე ბრუნდება თავის მოძღვართან, გიორგი შეყენებულთან.

დაახ. 1041-42 წლებში გიორგი მთაწმინდელი შავი მთიდან ათონზე გადადის, სადაც თავდაპირველად 7 წელი მორჩილად მსახურობს. ათონზე იღებს იგი მღვდლობის პატივს და იწყებს მთარგმნელობით საქმიანობას.⁸ თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ, გიორგი შეყენებულის რჩევითა და კურთხევით, იგი ათონის ივერთა მონასტრის წინამძღვარი ხდება.

დაახ. 1052 წლის შემდგომ გიორგი მთაწმინდელი ტოვებს ათონს და ბრუნდება შავ მთაზე. ამ პერიოდიდან იწყებს იგი ნაყოფიერ მთარგმნელობით საქმიანობას. როგორც გიორგი მცირე აფასებს, „ეგევითარი თარგმანი, თჳნიერ წმიდისა მამისა ჩუენისა

---

⁸ ამ პერიოდში გიორგი მთაწმინდელმა თარგმნა: 1. სვინაქსარი, მისი განსაკუთრებული საჭიროების გამო, 2. გამოკრებილი საწელიწდო სახარება, 3. გამოკრებილი საწელიწდო პავლენი, 4. საწელიწდო საწინასწარმეტყველო, 5. დიდნი კურთხევანი, 6. დაბადების თარგმანება, 7. პავლენი და 8. კათოლიკე ეპისტოლეები.

ეფთჳმესსა, სხუა არა გამოჩენილა ენასა ჩუენსა და, ვჰგონებ თუ, არცა გამოჩინებად არს!“ (ძველი... 1967:145) ამჟერად გიორგი მთაწმინდელი, ძირითადად, ორ მონასტერში – სვიმეონწმიდასა და კალიპოსში, მოღვაწეობს. შავ მთაზე მის ყოფნას ემთხვევა 1054 წლის ალავერდის ოთხთავისა და 1060 წლის კალიპოსის ოთხთავის გადაწერის თარიღი. ამიტომაც განვიხილავთ XI საუკუნის შავ მთაზე გადაწერილ ხელნაწერებს პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური თვალსაზრისით. თუმცა თავდაპირველად ათონის ქართულ კოლექციაში დაცული ოთხთავების ანალიზით დავიწყებთ. ამ კოლექციის ოთხთავები ყველა XI საუკუნისა არ არის, ზოგი უფრო ადრეა გადაწერილი, ზოგიც გვიანდელია. მიუხედავად ამისა, ვინაიდან აქამდე ისინი სისტემურად არ შესწავლილა, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია თითოელი მათგანის განხილვა.

ოთხთავის ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებიდან ვიცით, რომ გიორგი ათონელის მიერ რედაქტირებული დედანი პირი მთაწმინდას ინახებოდა. ვანის სახარების (XII-XIII სს. A-1335) გამამწერი, იოანე, წერს: „*საყუარელხო, ჯერ-არს, რადთა წმიდისა ამის სახარებისა ვითარობად განემარტოს სიწმიდეს(ა) თქუენსა, და არა თვთ-მჯულოობით ჰგონოთ შეცვლად სიტყუათად წმიდისა ამის სახარებისა ანუ ანდერძისათად. არამედ ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ყოველნივე ქართულნი, მთაწმიდით აღწერილნი და გამოსრულნი, ღირსისა მამისა გიორგის თარგმნილი საეკლესიოდასა სახარებისაგან, რომელ მთაწმიდელნი იჳმარებენ, აღწერილნი. და არა მისგან, რომელი თვთ გიორგი თარგმნა და ნუსხად მდებარე იყო დიდსა წიგნის-საცავსა, არამედ მისგან გარდაწერილისგან. და მას ნუსხასა თანა ფრიადი ნაკლულევანებად აქუს, და ვჰგონებ, რომელ თვთ-სჯულებით ვიეთმე ეკადროს მას შინა შეცვლად სიტყუათად, გინა ანდერძისად, ვიდრე მწერლისაგან განრყუნად. ხოლო ჩუენთა ამათ შინა ჟამთა დიდი მოღუაწეთა შორის ბერი ზაქარია, მი-რად-ვიდა მთასა წმიდასა, ძიება-ყო გიორგის მიერ აღწერილისა წმიდისა მის სახარებისათჳს და პოა დიდსა წიგნის-საცავსა შინა და აღივსო სიხარულითა, და მიერ გარდმოეწერა შატბერდელსა ხუცესსა სტეფანეს. და აღმო-რად-ვიდა რომანას, მე ჳელ-ვეავ, ცოდვილმან იოვანე, აღწერად, რამეთუ ადრითდან სწყუროდა სულსა ჩემსა მოგებად წმიდისა სახარებისა.*

აწ ვინცა სწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ წენტლითა და პატივთა ზედა მეორითა სიტყუთა, რამეთუ ანდერძი, ვითა აქა სწერია, ესრე პოვნილ არს ნუსხასა“ (A-1335, 266v) (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:58).

ამ კოლოფონის ცნობის გათვალისწინებით, რომ გიორგი ათონელის მიერ რედაქტირებული დედანი პირი მთაწმინდას ინახებოდა, ათონური კოლექციის ოთხთავთა შესწავლა ძალიან მნიშვნელოვან საქმედ მიგვაჩნია.

§1. ათონის ქართველთა სავანე და ქართული კოლექციის ოთხთავის ხელნაწერები

ათონის ქართველთა სავანე, ივირონის მონასტერი, ქალკედონის ნახევარკუნძულზე მდებარეობს (საბერძნეთი). X საუკუნის ბოლოს, კერძოდ, 980-983 წლებში (კეკელიძე 1980:98), ქართველებმა ათონის მთაზე ააგეს იგი. მონასტრის დაარსების ისტორია დაწვრილებით მოთხრობილია გიორგი მთაწმინდლის თხზულებაში „*ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი*“ (ძველი... 1967). ამ ისტორიას მრავალი გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი შეხებია: **ივანე ჯავახიშვილი** (ჯავახიშვილი, 1928:30-38; ჯავახიშვილი 1945:135-144, 145-151; ჯავახიშვილი 1977:142-157, 447-448; ჯავახიშვილი 1983:5-23), **კორნელი კეკელიძე** (კეკელიძე 1980:98-101; კეკელიძე 1945:218-236; კეკელიძე 1983:24-45; კეკელიძე 1955:69-86; კეკელიძე 1987:111-125, 157-159), **ლევან მენაბდე** (მენაბდე 1980:185-247; მენაბდე 1975:229; მენაბდე 1982; მენაბდე 1983:175-196; მენაბდე 2003:518-535), **ელენე მეტრეველი** (მეტრეველი 1996; მეტრეველი 1998; მეტრეველი 1982; მეტრეველი 2007:31-41), **ივანე ლოლაშვილი** (ლოლაშვილი 1975:229; ლოლაშვილი 1982), **ელგუჯა ხინთიბიძე** (ხინთიბიძე 1982; ხინთიბიძე 1983:288-313; ხინთიბიძე 2003:539-552), **რევაზ სირაძე** (სირაძე 1983:197-218), **კორნელი დანელია** (დანელია 1983:209-295), ამიტომ ჩვენ მას აქ აღარ გავიმეორებთ.

ქართველ მეცნიერთა ინტერესის საგანს ყოველთვის წარმოადგენდა საზღვარგარეთის ქართული კულტურის კერებში დაცული ხელნაწერები. ამ კუთხით გამონაკლისს არც ათონის ივერთა მონასტერი წარმოადგენს. სხვადასხვა დროს ქართულ სიძველეთა აღნუსხვის მიზნით ათონის მთაზე იმყოფებოდნენ ქართველი მოღვაწეები. მათ არქივებში სხვა სიძველეებთან ერთად გვხვდება ცნობები ქართული ხელნაწერების შესახებაც.

XVIII საუკუნის 50-იან წლებში ათონზე **ტიმოთე გაბაშვილი** ჩავიდა (1755-58 წლებში იგი სამჯერ იყო ათონზე) (გაბაშვილი 1956:032-034, 036). მას აინტერესებდა როგორც ათონზე მდებარე მონასტრების ისტორია, ტაძართა და სხვა ნაგებობათა არქიტექტურა, წარწერები და ფრესკები, ქართველ მეფე-დიდებულთა შეწირულობანი, დოკუმენტები და სააღაპე წიგნები, ასევე, წიგნსაცავები და იქ დაცული ქართული ხელნაწერები. XVIII საუკუნის 80-იან წლებში ათონზე იმყოფებოდა **იონა გედევანიშვილი**, სადაც იგი ინტერესით გასცნობია „*მამათაგან თარგმნილ წიგნებს*“ (გედევანიშვილი 1852:34). 1812 წელს ათონზე მივიდა მღვდელმონაზონი **ლავრენტი გოგელაძე**. იგი გაეცნო ქართულ სიძველეებს, თუმცა რაიმე მნიშვნელოვანი ცნობა იქ დაცული ქართული ხელნაწერების შესახებ მას არ მოუცია (მენაბდე 1980:236). XIX საუკუნის 30-იან წლებში ათონის ქართველთა სავანეში მოღვაწეობდა **ილარიონ ხუცესი (ყანჩიშვილი)**. მას ეკუთვნის ივირონის მონასტრის წიგნსაცავში დაცული ხელნაწერების

პირველი კატალოგი („ქართული წიგნების სახელები ივერიის მონასტერსა შინა მდებარეთა მთაწმიდას“),⁹ რომელიც 1836 წელს შეუდგენია დავით დადიანისა და ქართველი სამღვდელოების თხოვნით (Цагарели 1886:XVIII). რასაკვირველია, ეს კატალოგი სრულყოფილი არ არის, მაგრამ თავისთავად დიდი მნიშვნელობის მატარებელია, რადგანაც წარმოადგენს ათონზე დაცული ქართული ხელნაწერების სისტემატიზაციის პირველ ცდას. ათონზე დაცული რამდენიმე ქართული ხელნაწერი აღუწერია ლონდონის ბიბლიოლოგიური საზაგადოების წევრს, პიკერტონს (შ. ხანთაძე, 1968:148). 1849 წელს ათონზე ჩავიდა პლატონ იოსელიანი. მას იქ 85 ქართული ხელნაწერი დახვედრია, რომელთაგან 39-ის მოკლე აღწერილობა შეუდგენია (S-3061). მან საქართველოში დროებით ჩამოიტანა ოშკის, იგივე ათონის ბიბლია (Ath.1) და მისი ორი პირი გააკეთებინა. ეს პირები დღეს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება (A-471 და S-422).

ათონის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის პირველი სისტემური კატალოგის ავტორი ალექსანდრე ცაგარელია. მისი აღწერილობა 1886 წელს გამოიცა (Цагарели 1886). იგი ამ აღწერილობაში თავადვე ამბობს, რომ მის კატალოგს სისრულის პრეტენზია არ აქვს, რადგან ბერძნებმა რიგი ხელნაწერებისა არ აჩვენეს (Цагарели 1886:XXIII). 1888 წელს ათონზე იმყოფებოდა დიმიტრი ბაქრაძე. იგი გაეცნო ქართულ ხელნაწერებს, გადმოიწერა მათზე დართული ანდერძ-მინაწერები და 1889 წელს გამოსცა შენიშვნებთან ერთად (ბაქრაძე, 1889:224, 228, 232, 240-245, 248-263). მის შემდგომ, 1898 წელს, ათონზე იმყოფებოდა ნიკო მარი. იგი, ძირითადად, ალ. ცაგარლის კატალოგით ხელმძღვანელობდა, რომლის არაერთი შეცდომაც გაასწორა (ათონური კოლექცია 1986:7). ვრცლად აღწერა ხუთი¹⁰ ხელნაწერი (Март 1900). ამ აღწერილობას პირველი დამატების სახით ერთვის ალ. ცაგარლის აღწერილობაში შეტანილი ცვლილებები (დამატება I, გვ. 79-85), ხოლო მეორე დამატების სახით - ცნობები იმ ხელნაწერების შესახებ, რომლებიც ალ. ცაგარელს ნანახი არ ჰქონდა (დამატება II, გვ. 85-87). ნიკო მარმა აგრეთვე გადმოიწერა მისთვის საინტერესო ტექსტები შემდგომ გამოქვეყნების მიზნით (ათონური კოლექცია 1986:7).

⁹ H-2788, S-3677, პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერები E48, E49; Цагарели А.А., Сведения о памятниках Грузинской писменности, выпускъ I, Санктпетербургъ, 1886, ст. 1-16 (დამატება); კატალოგი ფრანგულად თარგმნა მარი ბროსემ, ხოლო გამოაქვეყნა ვ. ლანგუამ: Inventaire détaillé des manuscrits géorgiens du monastère d'Ivéron, au mont Athos, redigé en 1836 par père Hilarion, confesseur de Solomon II, denier roi d'Iméreth, á la demande de l'archim. Seraphin et traduit du géorgien par M. Brosset. Journal Asiatique, 1867, t. IX. P. 331-351.

¹⁰ ლევან მენაბდეს მოყვანილი აქვს ნიკო მარის მიერ აღწერილი ამ ხუთი ხელნაწერის შესაბამისი ნომრები ცაგარლისა და ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით: მართით 1 – ცაგარლით 50, ბლეიკით 17; მართით 2 – ცაგარლით 51, ბლეიკით 12; მართით 3 – ცაგარლით 55, ბლეიკით 84; მართით 4 – ცაგარლით 57, ბლეიკით 8; მართით 5 – ცაგარლით 73 (მენაბდე 1980:242).

1932 წელს ათონური კოლექცია აღწერა ამერიკელმა ქართველოლოგმა, რობერტ ბლეიკმა (Blake 1932), მან ხელნაწერებს ახალი ნუმერაცია მიანიჭა. ეს აღწერილობა ბევრად სრულია. მასში გასწორებულია ალ. ცაგარლის მიერ დაშვებული უზუსტობანი და გათვალისწინებულია ნიკო მარის შენიშვნები. რობერტ ბლეიკს მის მიერ აღწერილი ხელნაწერის დასასრულს აღნიშნული აქვს იმავე ხელნაწერისათვის ალ. ცაგარლის მიერ მინიჭებული ნომერი. მან 19 ხელნაწერს ვერ მოუძებნა ასეთი შესატყვისი (მენაბდე 1980:245).

ალექსანდრე ცაგარლისა და რობერტ ბლეიკის ათონურ ხელნაწერთა აღწერილობები დღემდე სამაგიდო წიგნად რჩება ამ კოლექციით დაინტერესებულ მეცნიერთათვის. გარდა ამისა, მათ მიერ საუკუნის წინ გაკეთებული აღწერილობა ძალიან მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ მკვლევრებს ხელნაწერები უშუალოდ ჰქონდათ ნანახი, რისი შესაძლებლობაც, სამწუხაროდ, ჩვენ არ გვქონია. ჩვენი ამჟამინდელი კვლევა ეფუძნება მხოლოდ ფოტოპირებს.

ათონის კოლექციაში სულ 86 ქართული ხელნაწერია. წლების განმავლობაში ქართველ სპეციალისტებს ხელი მიუწვდებოდათ ათონში დაცულ მხოლოდ რამდენიმე¹¹ ხელნაწერზე. მათ შორის იყო: ათონის ბიბლია; ოპიზის სახარება 913 წლისა, რომელიც 1898 წელს ათონის მთაზე სამეცნიერო ექსპედიციის დროს იპოვა ნ. მარმა¹². ოპიზის სახარების მათესა და მარკოზის თავები 1909-11 წლებში გამოსცა ვლადიმერ ბენეშევიჩმა ტბეთის ოთხთავთან (995 წლის) ერთად. ოთხი ათონური ხელნაწერი (ასკეტიკონი 1047 წლისა – A-1101; გრიგოლ, ჰრომთა პაპი, დიალოღონი და სხვ. XI ს – A-1103; აგიოგრაფიულ-ასკეტიკური კრებული XI ს – A-1104; მამათა ცხოვრება (პატერიკი) XI ს. – A-1105) ილია ფანცულაიამ¹³ ჩამოიტანა საქართველოში, ზოგიერთისა კი პირი გაუკეთებია (არქ. ხელნ. 176 – ანდრია კრიტელის თხზულება, A-1054 – ბასილი კესარიელი, ფსალმუნთა თარგმანება 1906 წ.; A-1142 – ასკეტიკური კრებული 1915 წლის, გადაწერილი 977 წლის დედნიდან, A-1144 – გიორგი ალექსანდრიის პატრიარქი, იოანე ოქროპირის ცხოვრება, 1915 წლის). ორი ხელნაწერი – A-1140 და A-1141 – არის ილია ფანცულაიას მიერ შედგენილი ათონის ივერთა მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კატალოგი, რომლებშიც 15-მდე ხელნაწერია აღწერილი.

¹¹ ზურაბ სარჯველაძე და კორნელი დანელია „ქართულ პალეოგრაფიაში“ წერენ, რომ ქართველ მეცნიერებს 12 ხელნაწერზე მიუწვდებოდათ ხელი, თბ., 1997, გვ. 166.

¹² პოვნას იმიტომ ვამბობთ, რომ ნ. მარი, ძირითადად, ალ. ცაგარლის კატალოგით ხელმძღვანელობდა, ალ. ცაგარელს კი ოპიზის ოთხთავი ნანახი არ ჰქონდა და, შესაბამისად, არ აღუწერია იგი.

¹³ ილია სიმონის ძე ფანცულაია (ათონელი) (გარდ. XX ს-ის 30-იან წ.) – საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო პირი, მღვდელმონაზონი. საქართველოში მოღვაწეობამდე იგი წლების განმავლობაში ათონის მთაზე, ივერონის მონასტრის ტერიტორიაზე მდებარე ელია წინასწარმეტყველის კელიაში ცხოვრობდა. 1920 წელს სხვა ქართველ ბერებთან ერთად მასაც მოუხდა ათონიდან სამშობლოში დაბრუნება.

1952-53 წლებში საერთაშორისო პროექტის „ბერძნული ახალი აღთქმა“ ფარგლებში ამერიკელმა ე.უ. სინდერზმა ათონის მთაზე დაცულ ბერძნულ, სომხურ, არაბულ და სირიულ ხელნაწერთან ერთად გადაიღო 4 ძველი ქართული ხელნაწერი (N42, 62, 78, 83). ამ ხელნაწერების მიკროფირები ამჟამად ვაშინგტონში, კონგრესის ბიბლიოთეკაში, ინახება ნომრით 5042 (A Descriptive... 1957). ახლახანს ბიბლიოთეკამ ამ ოთხი ხელნაწერის დასკანერებული ციფრული ვერსიებიც გამოაქვეყნა ბმულზე: <https://www.loc.gov/search/?in=&q=athos+Georgian&new=true>

ქართველ მეცნიერებს მხოლოდ მას შემდეგ მიეცათ ათონზე დაცული ქართული ხელნაწერების სრული კოლექციის შესწავლის საშუალება, რაც 1982 წელს კინორეჟისორმა გურამ პატარაიამ და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერთანამშრომელმა ავთანდილ მიქაბერიძემ მოახერხეს ათონის ივერთა მონასტერში დაცული ყველა ქართული ხელნაწერის გადაღება (ათონური კოლექცია 1986:9) და მიკროფირთა საქართველოში ჩამოტანა. ამ ფოტოპირების საფუძველზე კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულმა ცენტრმა მოამზადა და გამოსცა ათონური კოლექციის რამდენიმე ხელნაწერის აღწერილობა (ათონური კოლექცია 1986). პირველ ტომში, ძირითადად, ლიტურგიკული ხასიათის ხელნაწერები შევიდა. ივანე ლოლაშვილმა გამოსცა წიგნი „ათონურ ქართულ ხელნაწერთა სიახლენი“ (ლოლაშვილი 1982). ამჟამად, კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი ამზადებს ათონის ქართული კოლექციის სრულ კატალოგს, ხოლო საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტის „ქართული პალიმფსესტური ხელნაწერების“¹⁴ ფარგლებში გერმანელი ქართველოლოგის, იოსტ გიპერტის ხელმძღვანელობით მიმდინარეობს ათონის ქართული ხელნაწერების დიგიტალიზაცია.

ათონის ქართული კოლექციის ხელნაწერთაგან ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ოთხთავის ხელნაწერები, რომელებიც სისტემურად აქამდე არ შესწავლილა. 86 ხელნაწერიდან ექვსში ოთხთავის ქართული თარგმანის ტექსტია დაცული. ესენია: Ath.15; Ath.53; Ath.62; Ath.67; Ath.75; Ath.83.¹⁵ ისინი აღწერილი აქვს ალ. ცაგარელსაც და რ. ბლეიკსაც. მხოლოდ ერთი წარმოდგენს გამონაკლისს, Ath. 83, ე.წ. ოპიზის ოთხთავი, რომელიც ალ. ცაგარელს არ უნახავს და, შესაბამისად, არ აღუწერია. ექვსივე ხელნაწერი საინტერესოა პალეოგრაფიული თვალსაზრისით, რამდენადაც კალიგრაფიის, სტილის მიხედვით განსხვავებულ სურათს აჩვენებენ. ასევე, ოთხთავის ეს ხელნაწერები საინტერესოა ტექსტოლოგიური თვალსაზრისითაც, რადგან მათში სახარების ქართული თარგმანის სხვადასხვა ტიპის ტექსტია დაცული. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ოპიზის ოთხთავის გარდა (913 წელი), არც ერთი მათგანის გადაწერის

¹⁴ პროექტის ნომერი: Az. 84 408-1; <https://www.volkswagenstiftung.de/>

¹⁵ ხელნაწერთა ნომრები მითითებულია რობერტ ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით (Blake 1932).

თარიღი კოლოფონებში მოცემული არ არის. ისინი ალექსანდრე ცაგარელმა და რობერტ ბლეიკმა პალეოგრაფიული კრიტერიუმების საფუძველზე სხვადასხვა დროით დაათარიღეს.

Ath. 62-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ათონის ქართულ კოლექციაში დაცულ ოთხთავთა შორის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია XI საუკუნით დათარიღებული 62-ე ნომრად აღნუსხული ხელნაწერი, ვინაიდან მას კარგად ატყვია რედაქტორული მუშაობის კვალი. რედაქტორი ასწორებს ძირითად ტექსტს, შლის ან ამატებს მასში სხვა რედაქციის წაკითხვებს. სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მიზნად დავისახეთ ქვედა ფენის ტექსტის აღდგენა და ქვედა და ზედა ფენის რედაქციული კუთვნილების დადგენა.

ამ ხელნაწერით ჯერ კიდევ მაგისტრატურაში სწავლის პერიოდში დავინტერესდით. სამაგისტრო ნაშრომის ფარგლებში განხორციელებული კვლევა ეფუძნებოდა მათეს სახარების ტექსტოლოგიურ ანალიზს. ბუნებრივია, მხოლოდ ერთი სახარების ტექსტის ანალიზის საფუძველზე ვერ მივიღებდით ამ ხელნაწერის რედაქტირების პროცესის ამსახველ სრულ სურათს. სადისერტაციო ნაშრომში შევისწავლეთ ოთხივე სახარების ტექსტი.

Ath.62 აღწერილი აქვს როგორც ალექსანდრე ცაგარელს (ალ. ცაგარლით N4) (Цагарели 1886), ასევე, რობერტ ბლეიკს (Blake 1932). იგი მეცნიერებაში ცნობილია სახარების ოშკური ხელნაწერის სახელწოდებით. საინტერესოა, საიდან და რატომ მიიღო Ath.62-მა ეს სახელწოდება. თუკი იგი ოშკში, ტაო-კლარჯეთში მდებარე მონასტერშია გადაწერილი, როგორ და როდის მოხვდა ათონის ივერთა მონასტერში? მეოცე საუკუნის დასაწყისში ზოგიერთ ქართველ მკვლევარს ოშკი ათონზე ეგულებოდა. ალექსანდრე ცაგარელი რამდენიმე ხელნაწერის აღწერილობაში პირდაპირ უთითებს, რომ ოშკის მონასტერი ათონზე მდებარეობს. მაგალითად, საყოველთაოდ ცნობილი ოშკის ბიბლია, რომელიც 978 წელსაა გადაწერილი, მისი აზრით, ათონის მთაზე, ოშკის მონასტერში, იოანე ნათლისმცემლის ლავრაში შექმნილა, სანამ ივერიის მონასტერი აშენდებოდა (Цагарели 1886:72). 69-ე ნომრად აღნუსხული ხელნაწერის, „სამოთხის“, ანუ იოანე ოქროპირის ქადაგებანის (რ. ბლეიკით #9, მისი პირი A-1142), შესახებ მსჯელობისას კი აღნიშნავს, რომ ეს ხელნაწერი გადაიწერა 977 წელს ათონზე ქართულ ლავრაში, ოშკში (ხელნაწერის ანდერძი: „დაიწერა წმიდაჲ ესე წიგნი დიდებულსა ლავრასა ოშკს, საყოფელსა წმიდისა ნათლისმცემლისასა, მამობასა საბაძსა, ხელითა სტეფანე დეკანოზისათა და მისივე ხელითა შეიმოსა. ქორონიკონი იყო რ~ჟზ (977 წ.)“, (Цагарели 1886:89). იმავეს იმეორებს დიმიტრი ბაქრაძეც (ბაქრაძე 1889:243) და დასძენს, რომ ოშკის

ლავრას ახლაც ქართველები ფლობენო. ხოლო ჭოროხის ხეობაში, თორთუმის ხეობის მახლობლად აგებული ეოშქის მონასტრის შესახებ მსჯელობისას ამბობს, რომ მას სახელი ათონის მთაზე არსებული მონასტრის ანალოგიით ეწოდაო (ბაქრაძე 1889:223). ვიცით, რომ ზოგიერთი ათონური ხელნაწერი (A-1101, A-1103, A-1104, A-1105) ილია ფანცულაიამ ჩამოიტანა საქართველოში, ზოგიერთისა კი პირი გაუკეთებია (A-1054, A-1140, A-1141, A-1142, A-1144). ალ. ცაგარლით 52-ე, ხოლო რ. ბლეიკით მე-3 ნომრით (გიორგი ალექსანდრიელი, ცხოვრება იოვანე ოქროპირისა) აღნუსხული ხელნაწერის (A-1144) აღწერილობაში ილია ფანცულაია ასეთ კომენტარს აკეთებს: „*ოშქი ბატონი ცაგარლის სიტყვით, ისევ ივერიის მონასტერი არისო და ბერძნულად ახლაც ოშქს უძახიანო, მე ფრიად ვეცადე ეს გამეგო, მაგრამ ბერძნულში ასეთი სიტყვა არ არის და შეიძლება ბერძნული სკია ქართულად ოშქად დაწერეს, რომელიც ჩრდილსა ქვიან*“ (ქართულ... 1954:190). ოშქის მონასტრის არსებობა დიდი ხნის განმავლობაში უცნობი იყო ქართული სინამდვილისთვის XVI საუკუნის მიწურულს სამხრეთ საქართველოს თურქეთის მიერ მიტაცების გამო (საქართველოს... 2012:194). მხოლოდ ერთგან, XVI საუკუნის დასაწყისის საბუთში, „კათალიკოსის სამწყსონი თავადნი და სოფელნი სამცხე-საათაბაგოში“, აღნიშნულია, რომ „*მონასტერი ოშქი, მისთა შესავლითა*“ საკათალიკოსო სამწყსოა (ქართული...1970ბ:244). ოშქის მონასტერს არც ქართველი გეოგრაფი და ისტორიკოსი ვახუშტი ბატონიშვილი იცნობდა (თაყაიშვილი 1960:46). ამ სავანისა და, ზოგადად, ტაო-კლარჯეთში არსებული ქართული კულტურის ძეგლები მეოცე საუკუნის დასაწყისში მეცნიერულად შეისწავლა ექვთიმე თაყაიშვილმა (თაყაიშვილი 1960). უახლესი გამოკვლევა ოშქის შესახებ კი ეკუთვნის ვალერი სილოგავას (სილოგავა 2006). მეცნიერები, სავარაუდოდ, შეცდომაში შეიყვანა იმ ფაქტმა, რომ ათონზე აღმოჩენილ ზოგიერთ ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებში ეწერა მათი გადაწერის ადგილი, ოშქი, და მოხსენიებულნი იყვნენ ათონზე მოღვაწე პირები. მაგალითად, სამი ხელნაწერის, ოშქის ბიბლია (ალ. ცაგარლით #1, რ. ბლეიკით #1), „სამოთხე“ – ასკეტურ-ჰომილეტიკური კრებული (ალ. ცაგარლით #69, ხოლო რ. ბლეიკით #9) და გიორგი ალექსანდრიელის „ცხოვრება იოვანე ოქროპირისა“ (ალ. ცაგარლით #52 ნომრად, ხოლო რ. ბლეიკით #3) მომგებელნი, როგორც ანდერძებიდან ირკვევა, ცნობილი ათონელი მოღვაწეები, იოანე-თორნიკე და იოანე-ვარაზვაჩე, იყვნენ.

Ath.62-ს პირობითად ლათინური **o** ლიტერით აღნიშნავენ მისი წარმომავლობის მიხედვით. ამავე ლიტერით აღნიშნავს Ath.62-ს ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფიც. Ath. 62-ის ფოტოპირი და მიკროფირი ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული. როგორც აღვნიშნეთ, 1952-53 წლებში გადაღებული ფირის დასკანერებული ციფრული ვერსია ახლახანს გამოქვეყნდა ვაშინგტონის კონგრესის ბიბლიოთეკის ვებგვერდზეც

(<https://www.loc.gov/item/00271050331-ma/>). ვინაიდან რობერტ ბლეიკსა და ალ. ცაგარელს Ath. 62 უშუალოდ ჰქონდათ ნანახი, მათი აღწერილობების თარგმანებს უცვლელად მოვიტანთ. აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობის დასასრულს მოგვისწრო გერმანელი ქართველოლოგის, იოსტ გიპერტის, მიერ საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტის „ქართული პალიმფსესტური ხელნაწერების (პროექტის ნომერი: Az. 84 408-1)“ ფარგლებში ათონის ქართული ხელნაწერების გადაღებულმა ფერადმა ფოტოებმა, მათ შორის, Ath. 62-ის ფოტოებმაც. ფერად ფოტოებზე ჩვენი დაკვირვების შედეგებს ქვემოთ განვიხილავთ.

ცაგარლის აღწერილობის მიხედვით, ხელნაწერი ოთხთავის ზომებია 11 ½ სიგრძე, 8 სიგანე, 315 ფურცელი, ეტრათი. მწყობრი, წვრილი, ულამაზო, მაგრამ მკაფიო ნაწერი. დასაწყის 6 ფურცელზე განთავსებული ქართული ტრადიციით გამშვენებული კამარების ქვეშ დაწერილი კითხვის ადრეული ტაბულები. ხელნაწერის ბოლოში მინაწერში ვკითხულობთ, რომ ეს ოთხთავი თარგმნა (ბერძნულიდან) გიორგი მთაწმინდელმა. ცაგარელი ფიქრობს, რომ მანვე გადაწერა ეს ეგზემპლარი XI საუკუნეში. აღმწერს აგრეთვე გადმოწერილი აქვს ანდერძის ფრაგმენტი: „გიორგისთვის, რომელ ვთარგმნე, ლოცვა ჰყავთ“.

რობერტ ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, Ath. 62 შეიცავს სახარების გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის ტექსტს, დაწერილია XI საუკუნის მონაცრისფრო-მოთეთრო, სქელ და უკვე გაყვითლებულ ეტრატზე. ხელნაწერი არ არის დათარიღებული. სავარაუდოდ, მისი შექმნის ადგილი ათონია. საწერად გამოყენებულია ცუდი ხარისხის მოყავისფრო მელანი. მანუსკრიპტის პირველ ოთხ ფურცელზე კამარებში კოლონებად წერია ევსებიოსის კანონები და ეპისტოლე ევსებიოს კარპიანეს მიმართ. კამარები დაბალი ხარისხის ფერადი საღებავებითაა შესრულებული (აგურისფერი, ნარინჯისფერი, ლურჯი, იისფერი). ნაწერია საშუალო სიდიდის მარჯვნივ დახრილი ნუსხური ასოებით, ორ სვეტად, სტრიქონების რაოდენობა – 19, ფურცლის ზომა – 204×160, სვეტის ზომა – 132×98, კოლონებს შორის მანძილი – 11 მმ, მანუსკრიპტი შეიცავს 315 ფურცელს, ჩასმულია იასამნისფერ ტყავადაკრულ ყდაში, ბოლო ფურცელი მოხეულია, ორნამენტები არ აქვს. რობერტ ბლეიკი ვარაუდობს, რომ ხელნაწერში დაცულია ტექსტი, რომელიც გიორგი მთაწმინდელმა გაასწორა ბერძნულის მიხედვით, რათა შეექმნა სახარების თავისი ვერსია. მისი აზრით, შესაძლოა, ეს ყოფილიყო სახარების წმ. ექვთიმეს მიერ რედაქტირებული ტექსტი. ხელნაწერი შეიცავს: 1v - 6r - ევსებიოსის კანონები, 6v-8v - მათეს სახარების თავთა საძიებელი; 9r-100v - მათეს სახარება; 101r - სუფთა ფურცელი; 101v-102v - მარკოზის სახარების თავთა საძიებელი; 103r-155v - მარკოზის სახარება; 156r-159r - ლუკას სახარების თავთა

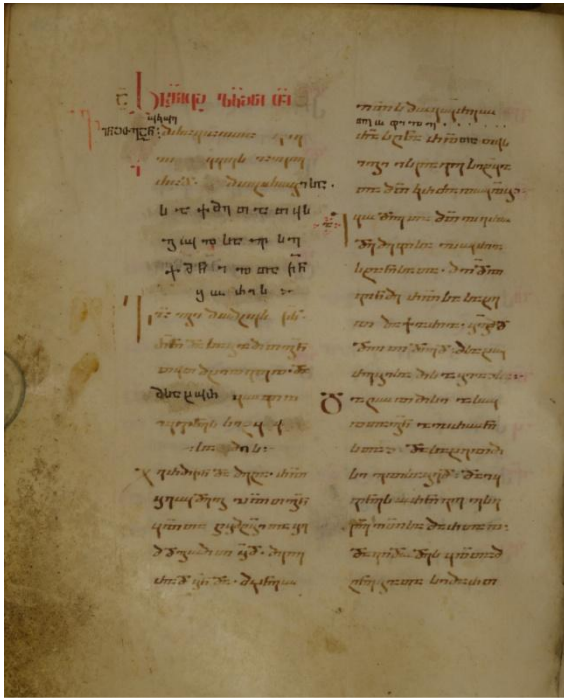
საძიებელი; 159v-249v - ლუკას სახარება; 249v-251r - იოანეს სახარების თავთა საძიებელი; 250v - სუფთა ფურცელი; 252r-315v - იოანეს სახარება.

როგორც აღწერილობებში აღინიშნა, ხელნაწერს არ უზის გადაწერის თარიღი. რ. ბლეიკიცა და ალ. ცაგარელიც მას XI საუკუნით ათარიღებენ. მანუსკრიპტს არ ახლავს არც გადაწერის ანდერძი. შესაბამისად, არ ვიცით მისი გადაწერისა თუ მომგებლის ვინაობა. რაც შეეხება რობერტ ბლეიკის ვარაუდს, რომ ხელნაწერში დაცული ტექსტი (სავარაუდოდ, ექვთიმეს მიერ რედაქტირებული) გიორგი მთაწმინდელმა გაასწორა ბერძნულის მიხედვით (Blake 1932:146), ვფიქრობთ, ძალიან საყურადღებოა. ამ საკითხზე მოგვიანებით, ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგების გათვალისწინებით უფრო ფართოდ ვიმსჯელებთ.

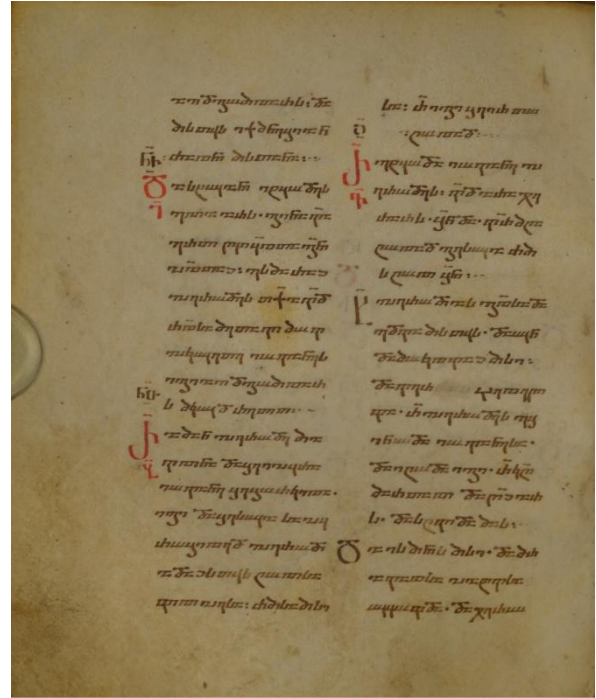
რობერტ ბლეიკი ასევე ვარაუდობს, რომ Ath. 62-ის შექმნის ადგილი ათონია. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კალიგრაფიული თვალსაზრისით იგი სრულიად განსხვავებულია ათონური კოლექციის სხვა ოთხთავებისაგან. ნაწერია მარჯვნივ დახრილი წვრილი, კუთხოვანი ნუსხური ასოებით.

ჩვენი აღწერილობით, Ath. 62-ის პირველ 9 გვერდზე გაფორმებულ კამარებში კოლონებად წერია ევსებიოსის კანონები (1v-5v) და ეპისტოლე ევსებიოს კარპიანეს (6r) მიმართ, რომელიც, ზოგადად, ოთხთავის შემადგენელი და განუყოფელი ნაწილია.¹⁶ Ath.62-ის მხატვრული გაფორმების თვალსაზრისით არ არის გამორჩეული ხელნაწერი. აქ არ გვხვდება მახარებელთა მინიატურები, არც კამარები სახარებების დასაწყისში (სურ. 1). აზრს აცხადებს და თავების დასაწყისში გამოყენებული დიდი, მთავრული, საზედაო ასოები, რომლებიც ზოგჯერ სინგურით, ზოგჯერ იმავე ფერის მელნით არის დაწერილი (სურ. 2). მხოლოდ კანონების კამარებია პრიმიტიული მხატვრობით გაფორმებული (სურ. 3). პაგინაცია – რვეულებრივი, გამოყენებულია მუხლების ძველი სათვალავი. ჩვენ ხელთ არსებული ფოტოების მიხედვით, წარმოდგენილია 297 ფურცელი. დაუწერელია: 1r, 92r და 275v. პუნქტუაციის ნიშნებიდან ხშირად გვხვდება ორწერტილი წინადადებების, ხოლო სამწერტილი – აზრს აცხადებს ბოლოს. თავების დასასრულის მისანიშნებლად გამოყენებულია სპეციალური განკვეთილობის ნიშანი.

¹⁶ მესამე საუკუნის მოღვაწეს, ამონიოს ალექსანდრიელს, ოთხთავი მცირე თავებად დაუყვია, რის საფუძველზეც შეიქმნა ევსებიოსის კანონები. ძველ ქართულ ოთხთავებში თავთა დაყოფისა და დასაწყისში კანონების დართვის პრინციპი დასტურდება, თუმცა საკითხი საგანგებოდ შესასწავლია, კერძოდ, დასადგენია, როდიდან ჩნდება ქართულ პრაქტიკაში თავთა დაყოფის ამონიოსისეული პრინციპები და რა მიმართებები არსებობს ამ კუთხით ბერძნულ ხელნაწერებთან. ჯერ კიდევ 1945 წელს აკაკი შანიძე წერს: „რაც შეეხება ძველ სტიქომეტრიულ სისტემას, მას ამ გამოცემაში მოვერიდეთ, რადგან საკითხი სათანადოდ შესწავლილი არ არის ქართული ხელნაწერების მიმართ“ (ქართული... 1945:052). აკაკი შანიძის შემდგომ ამ საკითხს კორნელი დანელია შეეხო, არა სისტემურად, არამედ წარმოადგინა მისეული დაკვირვების ზოგიერთი მომენტი (დანელია 1998:239-242). ვფიქრობთ, საკითხი კვლავაც მოითხოვს კომპლექსურ მეცნიერულ შესწავლას ქართულ და ბერძნულ ოთხთავთა მიმართებების გათვალისწინებით.

სურ. 1 Ath.62, 150v

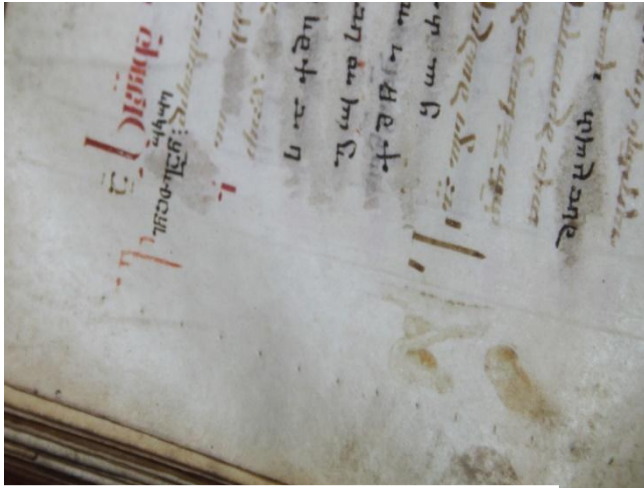

სურ. 2, Ath.62, 109v

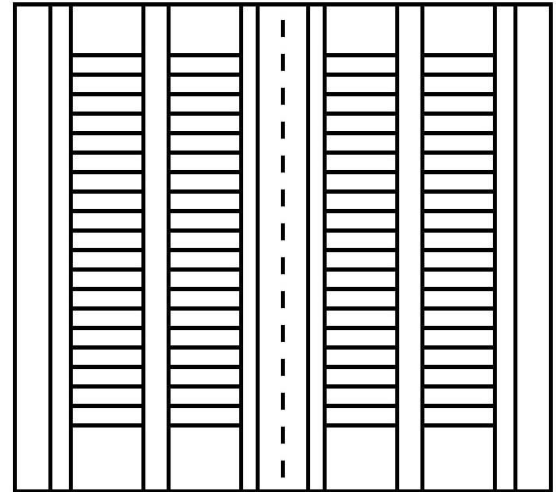

სურ. 3, Ath.62, 4r-5v

განკანონების ზუსტი ზომების მითითება გვიჭირს, ვინაიდან ფოტოთი ვხელმძღვანელობთ. გარე აშიებს ატყვია ფარგლის ნაჩხვლეტები (სურ. 4). Lerroy-ის სისტემით Ath.62-ის ლინირების სქემის კოდია: 00E2 (Répertoire 1995:46). E ისეთ საწერ ბადეს აღიშნავს, როცა ხაზები ტექსტის ძირითადი ხაზიდან არ გადადის, არ კვეთს საზედაო ასოებისათვის დატოვებულ არეს და გარე აშიებს. E-ს შემდეგ მითითებული ციფრი კი აღნიშნავს სვეტების რაოდენობას (იხ. სურ. 5).

სურ. 4 Ath.62, 150v

სურ. 5

როგორც აღინიშნა, Ath.62 შეიცავს ოთხივე მახარებლის სახარებას, თითოეულ სახარებას წინ უძღვის თავთა საძიებელი.

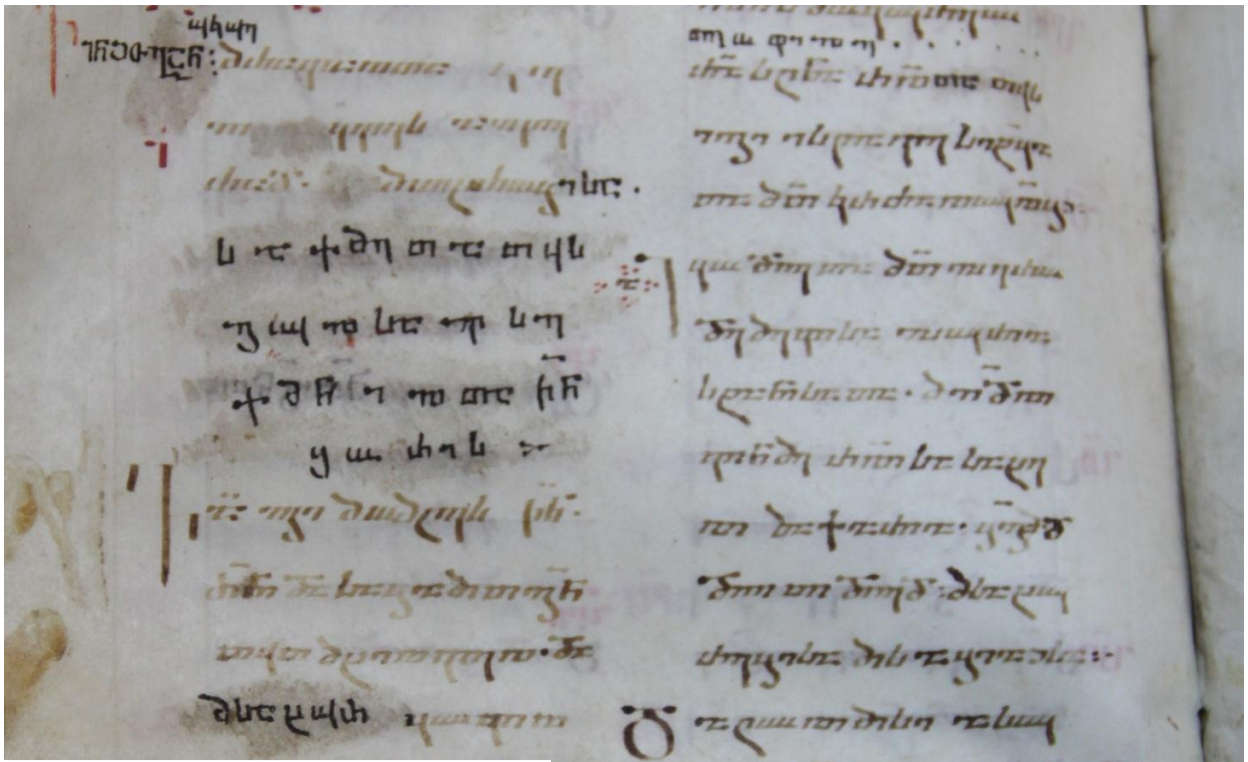
1. 6v-8v – მათეს სახარების თავთა საძიებელი, 9r-91v – მათეს სახარება.
2. 92v-93v – მარკოზის სახარების თავთა საძიებელი, 94r-146v – მარკოზის სახარება.
3. 147r-150r – ლუკას სახარების თავთა საძიებელი, 150v-238v – ლუკას სახარება.
4. 238v-240r – იოანეს სახარების თავთა საძიებელი, 240v-297v – იოანეს სახარება.

ხელნაწერის ყურადღებით დათვალიერების შედეგად ნათლად ჩანს, რომ მასზე მუშაობდა ორი ადამიანი, გადამწერი და რედაქტორი. გადამწერი წერს ძირითად, ქვედა ფენის ტექსტს, მისი ნუსხური ასოები წვრილი და თხელია, ღია ყავისფერი მელნით შესრულებული, ხოლო რედაქტორი ასწორებს ძირითად ტექსტს, შლის ან ამატებს მასში სხვა რედაქციის წაკითხვებს. მისი ასოები, შავი ფერის მელნით დაწერილი, შედარებით მსხვილია, კუთხოვანი და მარცხნივაა გადახრილი (Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი o* (original) პირობითი ნიშნით აღვნიშნეთ, მეორეული, რედაქტორის მიერ გასწორებული – o° (corrector) ნიშნით).

ხელნაწერის რედაქტორს ძირითად ტექსტში შეაქვს შემდეგი სახის ცვლილებები:

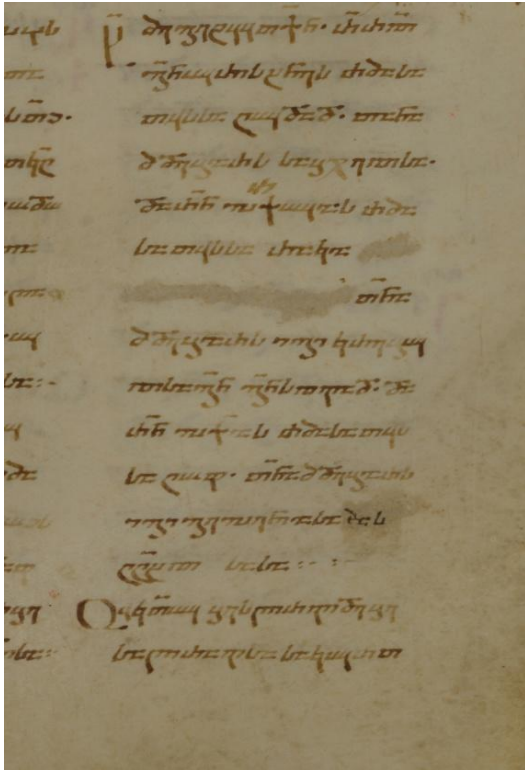
1. იგი საგულდაგულოდ ფხეკს და შლის სიტყვას, ზოგ შემთხვევაში მთელ წინადადებასაც და მის ნაცვლად წერს ახალ ვარიანტს (სურ. 6).

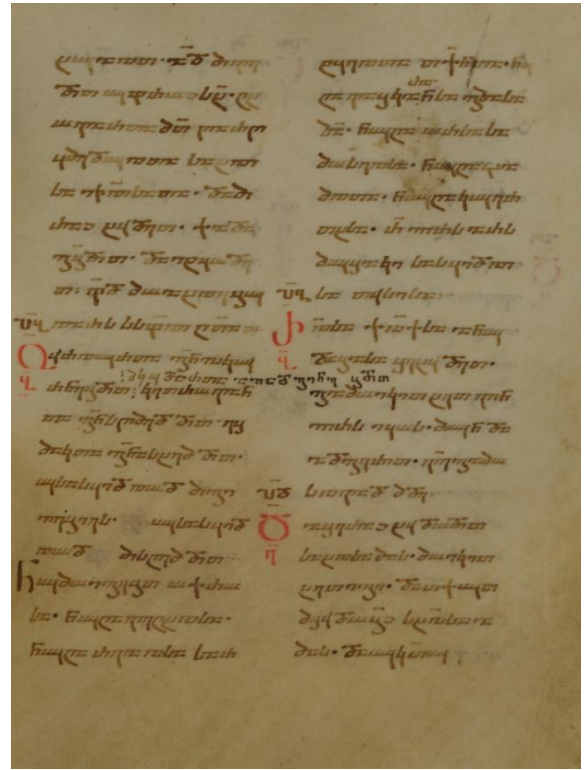
სურ. 6 Ath.62, 150v

2. აკლებს ძირითად ტექსტს: შლის ასოებს, სიტყვებს, ფრაზებს, ზოგჯერ მთლიან აზნაცასაც და ადგილს ცარიელს ტოვებს (სურ. 7).
3. ძირითად ტექსტში ამატებს სიტყვას, ფრაზას ან ასოს, რომელსაც წერს სტრიქონის თავზე (სურ. 8).
4. თუ შესაძლებელია, ასოების გადაკეთებით ან გადასმით ცვლის სიტყვებს. მაგ.: ძირითად ტექსტში ეწერა **გესმა** და რედაქტორმა იგი შეცვალა სიტყვით **გასმიეს** [მათ. 5:21]; გვექონდა სიტყვა **დაიმარილოს** და რედაქტორმა მის ნაცვლად დაწერა **შეიმარილოს** [მათ. 5:13] (სურ. 9).

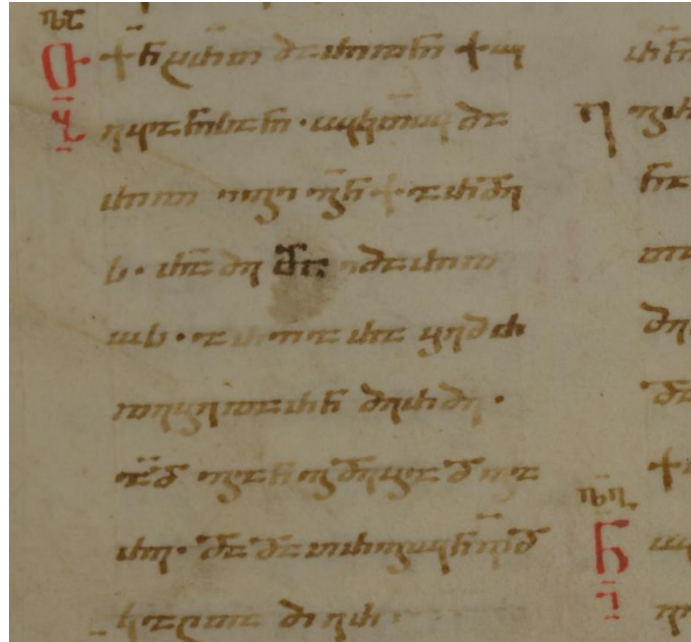
ბუნებრივად ჩნდება კითხვები: რომელი რედაქციის შემცველია ქვედა ფენის ტექსტი, რის მიხედვით გაასწორა იგი სხვა გადამწერმა თუ რედაქტორმა და რატომ გახდა ეს საჭირო? რომელი რედაქცია აიღო მან დედნად და ითვალისწინებს თუ არა იგი გიორგი მთაწმინდლის მიერ რედაქტირებულ ათონურ რედაქციას?

სურ. 7, Ath.62, 17r

სურ. 8, Ath.62, 30r

სურ. 9, Ath.62, 16v

პირველ თავში უკვე განვიხილეთ, რომ გიორგი მთაწმინდელი ბერძნულ დედანთან ქართული თარგმანის უფრო მეტად დაახლოების მიზნით სამჯერ მიბრუნებია ოთხთავის ტექსტს, ამიტომ ამჯერად დაწვრილებით აღარ შევჩედებით.

Ath. 62-ის მეორეული ტექსტი შევადარეთ ივანე იმნაიშვილის მიერ გამოცემულ ვანის (H), ეჰმიადინის (I) და გელათის (K) ოთხთავების წაკითხვებს (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979), აგრეთვე, 1060 წლის კალიპოსის ოთხთავსა (ოთხთავი... 2008) და ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფის მიერ ელექტრონულად გამოცემულ ათონური რედაქციის ტექსტს.¹⁷ შედარებამ აჩვენა, რომ რედაქტორის სწორებები ხდება გიორგი მთაწმინდლის უკვე საბოლოო, ბერძნულ დედნებთან მესამედ შეჯერებული, ტექსტის მიხედვით. შესაბამისად, მეორეული ტექსტი გიორგისეული რედაქციისაა მცირედი ვარიანტული სხვაობებით, რომლებიც ამ რედაქციის შემცველ ხელნაწერებს გადამწერთა მიერ შეტანილი უნებლიე ცვლილებების შედეგად ისედაც ახასიათებს.

Ath. 62-ის მეორეული ტექსტის ათონურ რედაქციასთან იგივეობის დამადასტურებელი მაგალითები აქ არ მოგვყავს შემდეგი მიზეზით: სადისერტაციო ნაშრომის დანართში ძირითად ტექსტად წარმოდგენილია ოთხთავის ქართული თარგმანის ათონური რედაქცია. აპარატში გატანილი ვარიანტებიდან ნათლად ჩანს, რომ Ath. 62-ის მეორეული ტექსტი (o^c), განსხვავებით ქვედა ფენისაგან (o^{*}), არ სხვაობს ძირითად ტექსტად წარმოდგენილი საბოლოო ათონური რედაქციის კრიტიკული ტექსტისაგან. Ath. 62-ის ქვედა ფენის (o^{*}) ტექსტის რაობას ქვემოთ დაწვრილებით განვიხილავთ (III თავის §3, §4, §5).

რაც შეეხება გიორგი მთაწმინდლის ცნობილ ანდერძს, რომელიც მან ქართული ოთხთავის ბერძნულთან შედარების შემდეგ ჩამოყალიბებულ ტექსტს დაურთო, რ. ბლეიკი გვაწვდის ცნობას 315v-ზე (Ath. 62) ამ ანდერძის ფრაგმენტის არსებობის შესახებ. კერძოდ, რომელი ფრაგმენტი, ამაზე მკვლევარი არაფერს ამბობს. სამაგიეროდ, ალ. ცაგარელი წერს: Ath. 62 ხელნაწერის ბოლოში გადამწერისვე ხელით ვკითხულობთ, რომ ოთხთავი თარგმნა (ბერძნულიდან) გიორგიმ (მთაწმინდელმა). მას მოხმობილი აქვს ანდერძის მხოლოდ ეს ფრაგმენტი: *"...გიორგისათვის, რომელ ვთარგმნე, ლოცვა ჰყავთ"* (Цагарели 1886:75). ალ. ცაგარლის მიერ მოტანილი კოლოფონის ეს ფრაგმენტი გიორგი მთაწმინდლის ანდერძის იმ ვარიანტს თანხვდება, რომლის მიხედვითაც ათონელი მამა ოთხთავის ხელახალი მთარგმნელია. Ath. 62-ის შავ-თეთრ ფოტოებზე აღნიშნული ანდერძი არ არის დაცული. შავ-თეთრი ფოტოპირის უკანასკნელი ფურცელია 297r. იგი

¹⁷ იხ. The Old Georgian Four Gospels: Giorgi the Athonite' Redaction (Giorgi the Hagiorite's), on the basis of the original manuscripts, edited by Elguja Giunashvili, Manana Machkaneli, Sofio Sarjveladze, Zurab Sarjveladze and Darejan Tvaltvdze, Tbilisi and Frankfurt a/M. 1999 -2002, ARMAZI version by Jost Gippert. Frankfurt a/M, 7.6.2000/26.9.20 (<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/giorn/giorn.htm>)

მოხეულია და მისი აღწერილობა თანხვედება რ. ბლეიკის მიერ 315v-ს აღწერილობას. ჩვენ საგანგებოდ შევუდარეთ ბლეიკისეული პაგინაცია შავ-თეთრ ფოტოებზე აღბეჭდილი ხელნაწერის პაგინაციას და აღმოჩნდა, რომ ისინი ერთმანეთს არის აცდენილი 18 ფურცლით. ბლეიკით 315v, რომელზეც, მისი აღწერილობით, ანდერძია განთავსებული, ფოტოზე უნდა იყოს 297v. ხოლო 297r-ზე მოცემულია იოანეს სახარების დასასრული და ანდერძის კვალიც კი არ ჩანს.

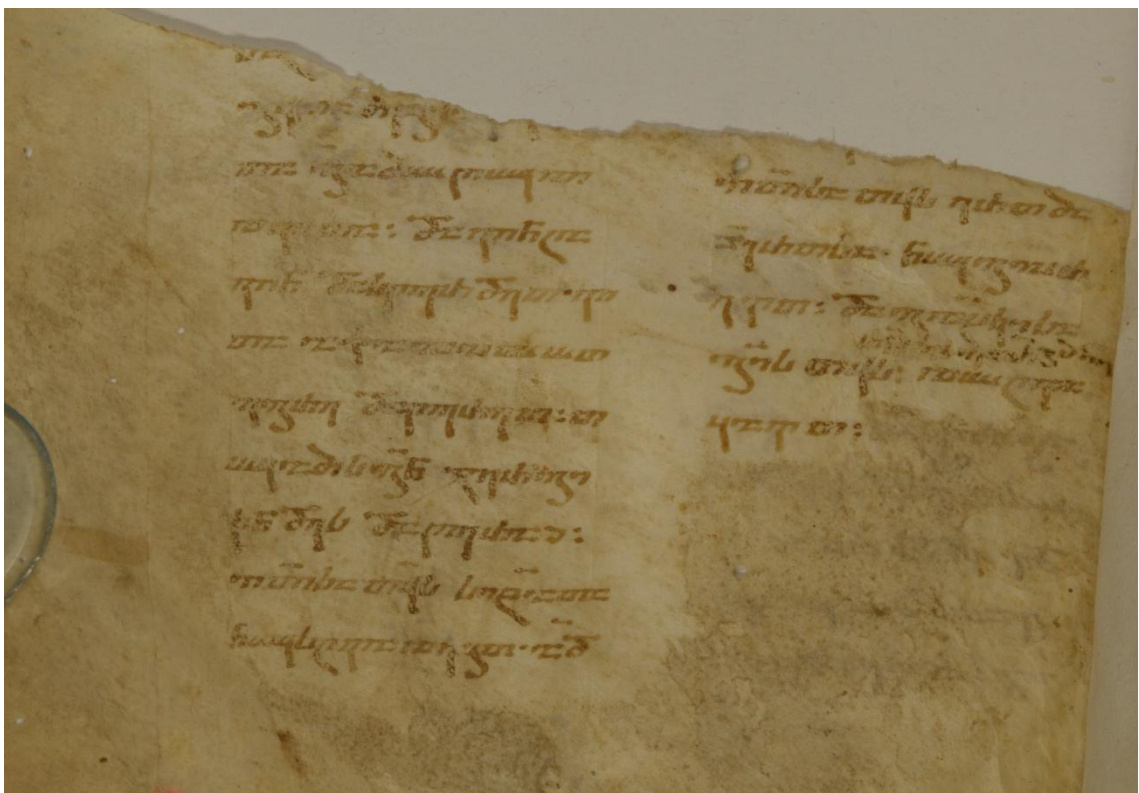
გერმანელი ქართველოლოგის, იოსტ გიპერტის, მიერ გადაღებულ Ath. 62-ის ფოტოებს შორის ის გვერდიც აღმოჩნდა, რომელზეც გიორგი მთაწმინდლის ანდერძის ნაწილია დაცული და რომლის შესახებაც საუბრობენ ალ. ცაგარელი და რობერტ ბლეიკი.¹⁸ ანდერძის გვერდი მართლაც მოხეულია და დასაწყისი, სამწუხაროდ, დაკარგული. თუმცა ბოლო ნაწილი შემოგვრჩა და მასზე ისეთი სწორების კვალი ჩანს, რომელსაც არც რ. ბლეიკი და არც ალ. ცაგარელი არ უთითებენ. არადა, ეს სწორება ფრიად მნიშვნელოვანია. მოვიყვანთ ანდერძის შემორჩენილი ნაწილის ტექსტს უცვლელად (297v): „...[შე]გჯწამებია [ფრიადი]თა გამოწულილვითა. და ვინცა-ვინ დასწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ, თუ ამისგან ჯერ-გიჩნდეს დაწერაჲ, ღმრთისათჳს, სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ... ღმრთისათჳს, ერთმანერთსა ნუ გაჰრევთ. და გლახაკისა გ~ისთჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე, ლოცვა-ყავთ!“

ქვემოთ მოცემულ ფოტოზე (სურ. 10) ნათლად ჩანს, რომ ფრაზა: „**რომელმან ესე ვთარგმნე**“ ჩამატებულია გადამწერის ფერის მელნითვე, რაც თავისთავად საინტერესო ვარაუდებს ბადებს.

გამოდის, რომ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტში დაცული გიორგი მთაწმინდლის ანდერძი იმ იშვიათ ვარიანტს წარმოადგენს, რომელშიც ათონელი მამა მხოლოდ რედაქტორად არის მოხსენიებული. დამატებული ფრაზა კი მეორეულია. სამწუხაროდ, მოხეულია ანდერძის დასაწყისი ნაწილი, თუმცა კი თამამად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ იქაც ქვედა ფენის ტექსტში ეწერებოდა „**ესე წმიდაჲ ოთხთავი არათუ ახლად გვთარგმნია**“ და „**არა თუ**“ წაშლილი იქნებოდა.

Ath. 62-ის ანდერძში დადასტურებული სწორება კიდევ ერთხელ ამყარებს იმ ფაქტს, რომ ეს ხელნაწერი ერთ-ერთი უძველესია, რომელშიც ათონური რედაქციაა დაცული და იგი მეცნიერებისათვის აქამდე ცნობილ 1060 წელს გადაწერილ კალიპოსის ოთხთავს (K-76) დაუდგა გვერდით, რომლის ანდერძშიც მსგავსი სწორებებია შეტანილი.

¹⁸ ეს გვერდი კონგრესის ბიბლიოთეკის გვერდზე გამოქვეყნებულ ციფრულ ვერსიაშიც არის. იხ.: <https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00271050331-ma/?sp=310&r=0.179.0.249.0.635.0.254.0>

სურ. 10, Ath.62, 297v

დასკვნის სახით კიდევ ერთხელ შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ Ath. 62 წარმოადგენს ათონური რედაქციის შემცველ ერთ-ერთ უძველეს ნუსხას და მასში დაცული ტექსტი მეტად მნიშვნელოვანია როგორც ტექსტის სანდოობის თვალსაზრისით, ასევე, გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პროცესის რეკონსტრუქციისათვის.

Ath. 67-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ოთხთავი, რომელიც რობერტ ბლეიკს¹⁹ 67-ე ნომრად აქვს აღნუსხული (ცაგარლით 8²⁰) ეტრატზეა შესრულებული. დაწერილია ორ სვეტად, 26 სტრიქონად, ზომა: 28x18.

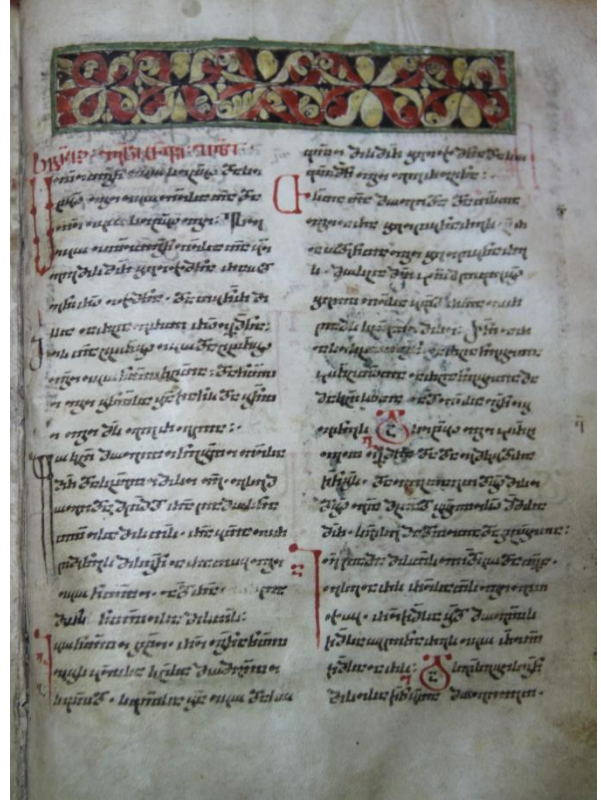
¹⁹ რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, სახარება შეიცავს გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის ტექსტს. კარგი ხარისხის, საშუალო სისქის თეთრი ეტრატი. XII-XIII საუკუნეების. მელანი – მონაცრისფრო-შავი. საზედაო ასოები შესრულებულია წითელი ფერის მელნით. ორ სვეტად, 26 სტრიქონად. მრგვალი, მწეობრი, საშუალო ზომის ნუსხური ასოები. გვერდის ზომები: 280/180 მმ. ნაწერის ზომები: 170/125 მმ. სვეტებს შორის მანძილი – 17 მმ. 8 ფურცლიანი რვეულები. პაგინაცია გაკეთებულია დიდი მთავრული ასოებით, რვეულის დასაწყისში – ზედა შუა აშიაზე, ხოლო რვეულის დასასრულს – ქვედა აშიაზე. 18 რვეული სრულად არის წარმოდგენილი, მხოლოდ 3 რვეული არის დაკარგული. მათ შორის ორი

60v-ზე იოანე მახარებლის მინიატურა ბერძნული წარწერით: წმიდა იოანე ღვთისმეტყველი (სურ. 11). 64r-ზე იოანეს სახარების დასაწყისი დეკორირებულია (სურ. 12). მსგავსადვე არის დეკორირებული ლუკას სახარების დასაწყისი 20r-ზე.

სურ. 11 Ath.67, 60v

სურ. 12 Ath.67, 64r

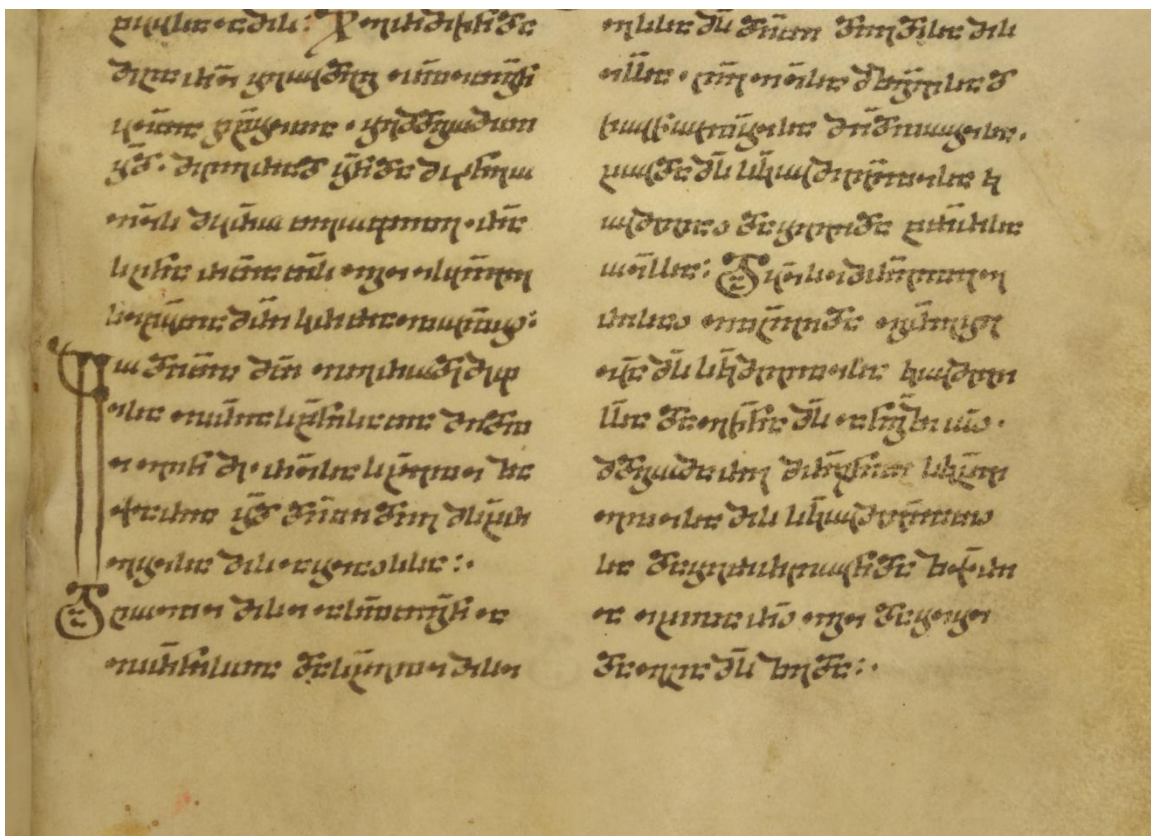
ათონის ივერთა მონასტერში დაცული ოთხთავების კომპლექსური შესწავლისა და ურთიერთშედარების დროს განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციეთ მათ მსგავსება-განსხვავებებს პალეოგრაფიული თვალსაზრისით. Ath. 67-ის მრგვალი, მწყობრი, სამუალო ზომის ნუსხური ასოები სრულიად განსხვავებულია Ath. 62-ის ქვედა ფენის გადამწერის ხელისაგან (სურ. 13). არც საზედაო ასოებია განსაკუთრებულად

მარკოზის, ხოლო ერთი – მათეს სახარებას შეიცავს. ფურცლები არ არის დანომრილი. სავარაუდოდ, უნდა იყოს 88. უყდო. ჩადებულია შავი ნაჭრის თანამედროვე პორტფოლიოში. **ხელნაწერი შეიცავს: მარკოზის** სახარებას (1r-15v-ზე სახარების ტექსტი, იწყება მარკ. 7-26). **ლუკას** სახარებას (16r-17r-ზე ლუკას სახარების თავთა საძიებელი, 18r-58v-ზე სახარების ტექსტი). **იოანეს** სახარებას (58v-59r-ზე იოანეს სახარების თავთა საძიებელი, 59r-60r – სუფთა ფურცელი; 61r-88v-ზე სახარების ტექსტი. 60v-ზე იოანე მახარებლის მინიატურა ბერძნული წარწერით: წმიდა იოანე ღვთისმეტყველი.

²⁰ ცაგარლის აღწერილობა: სახარება, 5 ½ სიგრძე, 4 ½ სიგანე, 94 ფურცელი, ეტრატი, ხელნაწერი თავ-ბოლო ნაკლული. მწყობრი და მკაფიო ნაწერი. XI-XII საუკუნეების. ხელნაწერში არის წმ. იოანეს მინიატურაც.

დეკორირებული და ისინიც განსხვავდება Ath. 62-ის სათაო ასოების სტილისაგან. დაწერილია ზოგჯერ სინგურით, ზოგჯერ იმავე ფერის მელნით. ლინირება ფოტოებზე, სამწუხაროდ, სრულიად არ ჩანს.

ოთხთავის შედგენილობა: სახარება თავბოლონაკლულია. ტექსტი არასრულად არის წარმოდგენილი. მთლიანად აკლია მათეს სახარება. **მარკოზის** სახარება – 1r-17v; იწყება მარკ. 3:7-დან („...ხოლო იესუ მოწაფითურთ განემორა მათგან და მოვიდა ზღვსკიდედ...“). ლუკას სახარების თავთა საძიებელი 18r-19r; ლუკას სახარება – 20r-62v. იოანეს სახარების თავთა საძიებელი – 62v-63r; იოანეს სახარება – 64r-90v. წყდება იოვ. 19-8-ზე: „ვითარცა ესმა სიტყუაჲ ესე პილატეს, უფროჲს შეეშინა.“

სურ. 13, Ath. 67, 20r

ვერაფერს ვიტყვით ამ ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ,²¹ უძლოდა თუ არა მას წინ კამარებში ჩასმული ევსებოზის კანონები, რომლებიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია

²¹ ახალი აღთქმის ბევრ ხელნაწერში მკითხველის დასახმარებლად წარმოდგენილია ე. წ. დამხმარე საშუალებები. ეს საშუალებები შექმნილია სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ადგილას. ის გადაეცემოდა თაობიდან თაობას და დროთა განმავლობაში მისი მოცულობა გაიზარდა. კერძოდ:

1. **თავების დაყოფა:** თავების დაყოფის ყველაზე ადრეული სისტემა, რომელიც ჩვენთვის არის ცნობილი, დაცულია მეოთხე საუკუნის ვატიკანის კოდექსში (B). ამ ხელნაწერში 170 თავია მათეს სახარებაში, 62 – მარკოზის, 152

– ლუკას და 50 – იოანეს სახარებაში. თავთა დაყოფის სხვა სისტემა დაცულია მეხუთე საუკუნის ალექსანდრიულ კოდექსში (A), ასეთივე სისტემა ბერძნული ხელნაწერების უმრავლესობაში. ამ სისტემის მიხედვით, მათეს სახარებაში არის 68 თავი, მარკოზთან – 48, ლუკასთან – 83 და იოანესთან – 18. არც ერთ შემთხვევაში სახარების პირველი თავი არ იწყება პირველივე მუხლებით (ეს გვიანდელი დაყოფითაა პირველი მუხლი), სავარაუდოდ, იმიტომ, რომ წიგნს უნდა ჰქონოდა შესავალი. ამიტომაც, მაგალითად, მარკოზის სახარების პირველი თავი იწყებოდა: მარკოზი 1.23-დან.

2. თავების სათაურები: თითოეულ თავს, რომელიც დაფიქსირებულია ალექსანდრიულ კოდექსში და მომდევნო პერიოდის ხელნაწერთა უმრავლესობაში, აქვს თავისი სათაური. ეს სათაურები რეალურად არის თავების მოკლე შინაარსი. თითოეული თავის სათაური იწყება სიტყვით "შესახებ" (ბერძ. περί) და ხშირად დაწერილია წითელი მელნით. მაგალითად, იოანეს პირველი თავი, რომელიც იწყება 2.1-ზე, სათაურად ჰქვია "კანას ქორწილის შესახებ". თავთა საძიებლები, ძირითადად, მოთავსებულია თითოეული სახარების წინ.

3. ევსებიოსის კანონები: კანონების ორიგინალური სისტემა შექმნა ევსებიოს კესარიელმა, რომ დახმარებოდა მკითხველს ოთხთავში პარალელური პასაჟების მოძებნაში. მისი სისტემა აღმოჩნდა ძალიან კარგი მოსახმარი, რადგანაც ეს სისტემა დართული აქვს ოთხთავების არა მხოლოდ ბერძნულ, არამედ ლათინური, სირიული, კოპტური, გოთური, სომხური და ქართული თარგმანების ძალიან დიდ ნაწილს. ეს სისტემა შედგენილია შემდეგი პრინციპით: თითოეული სახარება დაყოფილია გრძელ ან მოკლე თემატურ ნაწილებად. ეს ნაწილები დანომრილია ზედმიწევნით ოთხივე სახარებაში (355 – მათესთან, 233 – მარკოზთან, 342 – ლუკასთან, 232 – იოანესთან). ევსებიოსმა შექმნა კანონების ათი ტაბულა. პირველი შეიცავს დანომრილ პარალელებს ოთხივე სახარების მიხედვით. მეორე კანონში – მათეს, მარკოზისა და ლუკას საერთო პასაჟები. მესამე კანონში – მათეს, ლუკასა და იოანეს საერთო პასაჟები და ასე გრძელდება ყველა შესაძლო კომბინაცია. ბოლო ტაბულა გვაძლევს მითითებებს თითოეული სახარების თავისებურების შესახებ. ეს რიცხვებით აღნიშნული (ნუმერირებული) პასაჟების ტაბულები, დაწერილი სვეტებად, ოთხთავს წინ აქვს დართული. ოთხთავის ტექსტის გასწვრივ არსებზე დაწერილია ამა თუ იმ პასაჟის ნომერი, რის მიხედვითაც შესაძლებელია მისი მოძებნა. მაგალითად, იოანეს სახარებაში წერია: "თავადი იესო წამებდა, ვითარმედ: წინაწარმეტყუელსა თვსსა სოფელსა პატივი არა აქუს" (იოვ. 4. 44). პარალელის საპოვნელად არშიაზე ამ მუხლის გასწვრივ ვნახავთ ნომერს 35. შემდეგ ჩახედავთ კანონების პირველ ტაბულას, იოანეს სახარების ვერტიკალურ სვეტში ვიპოვით 35 და ჰორიზონტალურად მის გასწვრივ აღმოვაჩინოთ, რომ იგივე პასაჟი გვაქვს მათესთან – 142, მარკოზთან – 51, ლუკასთან – 21.

ზოგიერთ ხელნაწერში წარმოდგენილია ტაბულების გამარტივებული ვარიანტი. ტაბულებში მოცემული ინფორმაციის გამოყენებით გადამწერები ფურცლის ქვედა ნაწილში წერდნენ იმ გვერდზე აღწერილი ნაწყვეტის პარალელს სხვა სახარებასთან.

ევსებიოსმა განმარტა თავისი ორიგინალური სისტემა ეპისტოლეში კარპიანოსის მიმართ, ამ წერილის ასლი დართული აქვს ბევრ სახარებას კანონების წინ. მეოცე საუკუნეში გამოცემულ რამდენიმე სახარებაშიც არის წარმოდგენილი ევსებიოსის კანონები, რაც საშუალებას აძლევს თანამედროვე მკითხველს, გაეცნოს კანონების მოხმარების წესს.

4. ჰიპოთეზები, „ცხოვრებანი“: ჰიპოთეზები არის პროლოგი ან წიგნის მოკლე შესავალი, რომელიც განკუთვნილია მკითხველისთვის და შეიცავს ინფორმაციას ავტორის, წიგნის შინაარსისა შესახებ. ამ ტიპის ჰიპოთეზების ფორმა და შინაარსი ხშირ შემთხვევაში სტერეოტიპულია. ზოგიერთ ხელნაწერში ამ ჰიპოთეზების ავტორობა მიეწერება ევსებიოსს, მაგრამ ხშირად ისინი ანონიმურია. ზოგჯერ ამ ჰიპოთეზებში წარმოდგენილია ტრადიციული ინფორმაცია თითოეული მახარებლის ცხოვრების შესახებ (βίος). ეს „ცხოვრებანი“ უნდა შექმნილიყო მეშვიდე საუკუნის პირველ ნახევარში ვინმე დოროთეუსის ან სოფრონიუსის, იერუსალიმის პატრიარქის, მიერ.

5. ანდერძები და მინაწერები: ახალი აღთქმის ძველ ხელნაწერებში წიგნების სათაურები მოკლე და მარტივია, მაგალითად, მათეს სახარება, მომდევნო საუკუნეებში ეს სათაურები დაგრძელდა და უფრო კომპლექსური გახდა. ანდერძები, რომლებიც დართულია წიგნის ბოლოს, თავიდან იყო მოკლე და მარტივი, ძირითადად, მიუთითებდა წიგნის დასასრულზე. დროთა განმავლობაში ისინი გადამუშავდა და მოგვიანო პერიოდის ხელნაწერებში შეიცავს ინფორმაციას ხელნაწერის გადაწერის ადგილის, გადაწერისა და წიგნის დამკვეთის შესახებ.

6. პუნქტუაცია: ადრეული ხანის ხელნაწერებში პუნქტუაციის ნიშნები ნაკლებად იყო გამოყენებული. ჩესტერ ბითისა და ბოდმერის პაპირუსებში პუნქტუაციის ძალიან ცოტა ნიშანი დაფიქსირებული, ისევე როგორც ადრეული ხანის უნციალურ ხელნაწერებში. მე-6 და მე-7 საუკუნეებიდან გადამწერებმა დაიწყეს პუნქტუაციური ნიშნების გამოყენება. მე-9 საუკუნემდე კითხვის ნიშანი იშვიათად გამოიყენებოდა.

7. გლოსები, სქოლიო, კომენტარები, კატენები: გლოსები არის მოკლე განმარტება რთული სიტყვის ან ფრაზის. ამ ტიპის შენიშვნები, ძირითადად, მიწერილია ხელნაწერის არშიაზე, ხანდახან კი – სტრიქონებს შორის. სქოლიო – განმარტებითი სახის შენიშვნაა, რომელიც მიწერილია ტექსტის გვერდით და განკუთვნილია მკითხველისთვის. თუკი სქოლიო სისტემატურად განმარტავს მკითხველისთვის ძირითად ტექსტს, ამას უკვე კომენტარები ეწოდება.

ოთხთავის შესწავლისა და დათარიღების საქმეში. ქვედა აშიაზე არ ჩანს არც ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, იგივე „განთესული“. ალ. ცაგარელი ამ ნუსხას XI-XII საუკუნეებს აკუთვნებს, ხოლო რობერტ ბლეიკი უფრო მოგვიანო პერიოდით – XII-XIII საუკუნეებით ათარიღებს. რა კრიტერიუმებით ხელმძღვანელობენ მკვლევრები დათარიღებისას, აღწერილობაში არ არის მოცემული. ხელნაწერის თანამედროვე პაგინაცია არ ემთხვევა რ. ბლეიკის პაგინაციას.

რაც შეეხება Ath. 67-ში დაცულ ოთხთავის ტექსტს, რობერტ ბლეიკი ამბობს, რომ ის ათონური ტექსტის ტიპს შეიცავს. ჩვენც შევუდარეთ ათონურ რედაქციას Ath. 67-ის ტექსტი და სავსებით ვეთანხმებით რობერტ ბლეიკის დასკვნას. ეს ოთხთავი ამჯერად ჩვენი ინტერესის საგანს არ წარმოადგენს.

Ath. 75-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

შემდეგი ოთხთავი რობერტ ბლეიკის²² აღწერილობის მიხედვით არის N75 (ცაგარლით 6²³). იგი ეტრატზეა შესრულებული, ორ სვეტად, 23 სტრიქონად. სულ 78 ფურცელი. 63-64 ფურცლებს შორის ჩასმულია სხვა ხელნაწერის ორი განსხვავებული

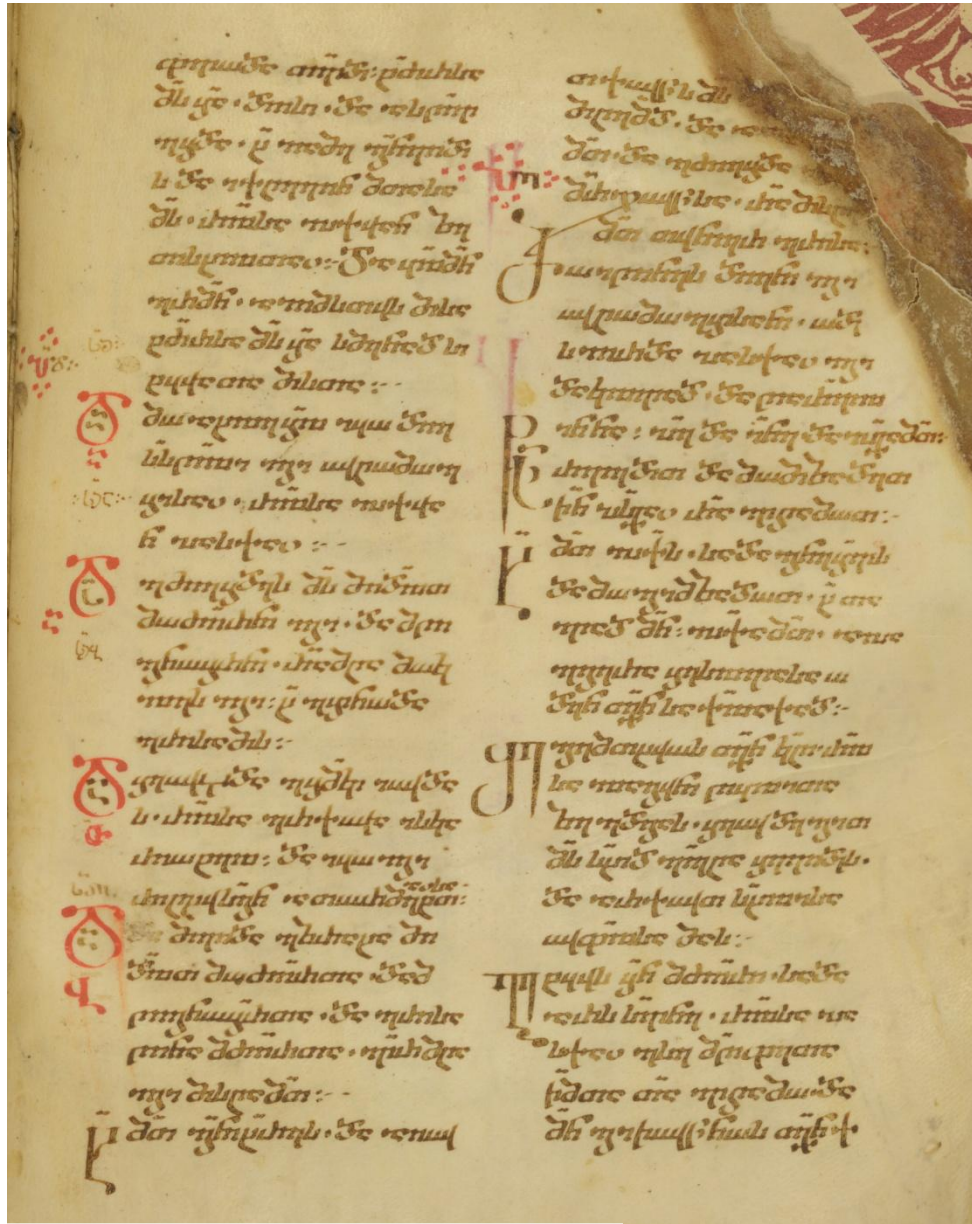

კომენტარი უფრო ვრცელია, სქოლიოში ჩვეულებრივ ალტერნატიული ვარიანტები და მათი წარმომავლობა დასახელებული. სქოლიო და კომენტარები ხანდახან მოთავსებულია არშიაზე ძირითადი ტექსტის გარშემო. უნციალურ ხელნაწერებში განმარტებები მინუსკულურით არის გაკეთებული. ეს მაშინ, როცა ძველ კოდექსს იღებდნენ კომენტარებისთვის. თუმცა მეშვიდე საუკუნის codex Zacynthius-ში (Ξ) კომენტარები უნციალურით არის გაკეთებული, ე.ი. კომენტარები ძველია. ხოლო როცა მანუსკრიპტი მინუსკულურით არის დაწერილი, ჩველებრივ, სქოლიოც მინუსკულურით არის გაკეთებული. **კატენები** – არის მწიგნობრების მიერ გაკეთებული კომენტარების „ჯაჭვი“. კომენტარების ავტორის იდენტიფიცირება ხდება მათი სახელის აბრევიატურის მიხედვით, თუმცა ხანდახან აღნიშნული აბრევიატურები კომენტარებს არ ახლავს (მასალა მომზადებულია Bruce M. Metzger, Bart D. Ehrman, The Text of the New Testament, Its Transmission, Corruption and Restoration, Fourth Edition, 2005-ის მიხედვით).

²² რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, სახარება შეიცავს გიორგი მთაწმიდელის რედაქციას. უყდო, თავ-ბოლო ნაკლული. არ არის აღნიშნული გადაწერის სახელი და გადაწერის დრო. XII-XIII საუკუნეების. მოყვითალო ფერის ეტრატი, კუთხეები დაზიანებული. მელანი – შავი ფერის. საზედაო ასოები შესრულებულია წითელი ფერის მელნით. ორ სვეტად, 23 სტრიქონად. მრგვალი ნუსხური. გვერდის ზომები: 231/183 მმ. ნაწერის ზომები: 155/108 მმ. სვეტებს შორის მანძილი – 11 მმ. 79 ფურცელი, დანომრილი ფანქრით, გვიანდელი ხელით ქვედა არშიაზე. 8 ფურცლიანი რვეულები. პაგინაცია გაკეთებულია დიდი მთავრული ასოებით რვეულის დასასრულს ქვედა არშიაზე, სავარაუდოდ, XVII საუკუნეში. 63-64 ფურცლებს შორის ჩასმულია სხვა ხელნაწერის ორი განსხვავებული ფურცელი. პირველი არის ლიტურგიკული დანიშნულების (XIII-XIV სს) თხელ ნაცრისფერ ეტრატზე მომრგვალებული და წვრილი ნუსხური ასოებით. დაწერილი ერთ სვეტად, 28 სტრიქონად. მელანი ყავისფერი. მეორე ფურცელზე შესრულებულია ჰომილიის ნაწყვეტი სინაიტკური ტიპის ნუსხურით (XI ს). ერთ სვეტად, 26 სტრიქონად. **შეიცავს: მარკოზის** სახარებას: (მარკ. 10,29-დან) 17v-მდე ტექსტი, **ლუკას** სახარებას: 18r-v – ლუკას სახარების თავთა სამიებელი. მე-19 ფურცელი დატოვებულია სუფთად. 20r-79v – ლუკას სახარება. ლუკა 23,34-მდე.

²³ ალ. ცაგარლის აღწერილობა: სახარება, 5 ½ სიგრძე, 4 ½ სიგანე, 71 ფურცელი, ეტრატი, ნაკლული. წარმოდგენილია მხოლოდ მარკოზისა და ლუკას სახარებები. არ არის აღნიშნული გადაწერის სახელი და ხელნაწერის გადაწერის დრო. დაწერილია ორ სვეტად, ლამაზი და მწყობრი XI-XII საუკუნეების ხელით.

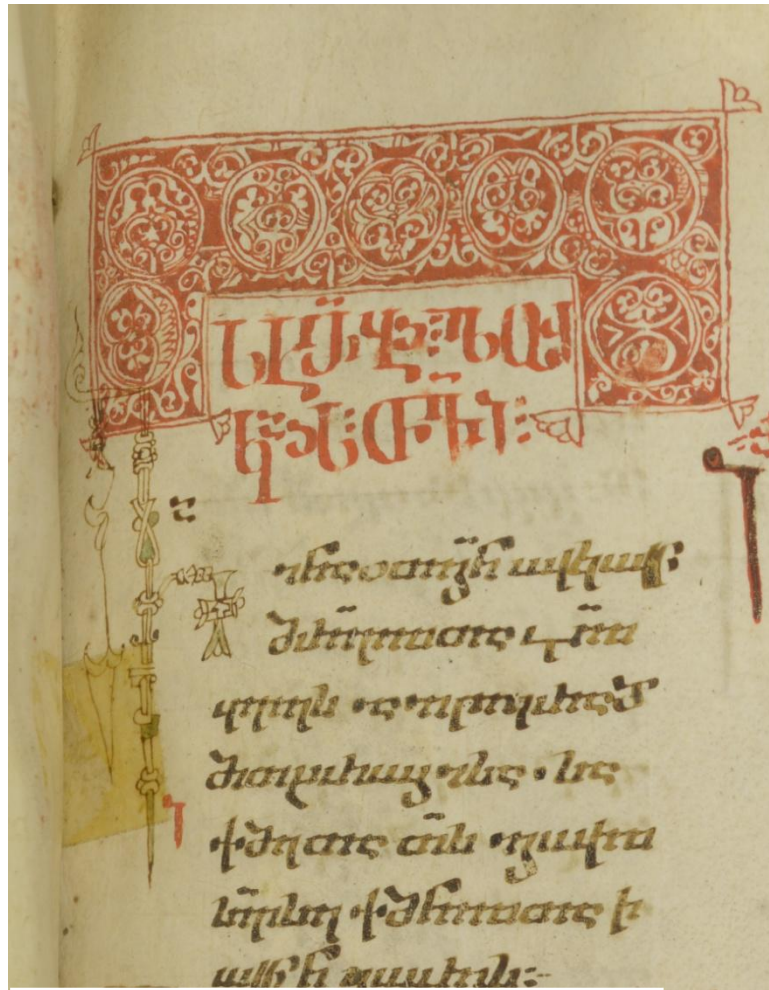
ფურცელი. როგორც რობერტ ბლეიკი აღნიშნავს, პირველი უნდა იყოს ლიტურგიკული დანიშნულების (XIII-XIV სს), მეორე ფურცელზე შესრულებულია ჰომილიის ნაწყვეტი (XI ს). Ath. 75 გადაწერილია მრგვალი ნუსხური ასოებით (სურ. 14). Ath. 67-ისა და Ath. 62-ისაგან განსხვავებული სტილითაა გაფორმებული ლუკას სახარების დასაწყისი 20r-ზე (სურ. 15).

სურ. 14, Ath.75, 76r

რაც შეეხება საზედაო ასოებს, ისინი მეტ-ნაკლებად დეკორირებულია, განსაკუთრებულად გაფორმებულია ლუკას სახარების დასაწყისში (სურ. 15). ზოგჯერ სინგურით არის შესრულებული, ზოგჯერ კი – შავი ფერის მელნით. საზედაო დონი,

რომლის მუცელშიც არის ჩაწერილი „ა“, სტილით Ath. 67-ის საზედაო ასოებს ემსგავსება. თუმცა ამ ორი ნუსხის გადამწერის ხელი განსხვავებულია.

სურ. 15, Ath.75, 20r

ოთხთავის შედგენილობა: Ath. 75-შიც სახარებების ტექსტი არასრულად არის წარმოდგენილი. აკლია მათესა და იოანეს სახარებები მთლიანად, ხოლო მარკოზისა და ლუკას სახარებების ნაწილი. **მარკოზის სახარება** – 1r-17v; იწყება 10:30-დან: „...და დედა და შვილნი და აგარაკნი შემდგომად დევნისა...“ ლუკას სახარების თავთა საძიებელი – 18r-v; **ლუკას სახარება** – 20r-78v. წყდება ლ. 23:32-ზე: „მაშინ მოჰყუანდეს სხუანიცა ორნი ძვირისმოქმედნი მოკლავად მის თანა.“

ვერც ამ ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ ვიტყვით რამეს, უძლოდა თუ არა მას წინ კამარებში ჩასმული ევსებიოსის კანონები. ქვედა აშიაზე არ ჩანს არც ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, იგივე „განთესული“. ფოტოებზე არ ჩანს არც ლინირების კვალი.

აღ. ცაგარელი მას XI-XII საუკუნეებით ათარილებს, ხოლო რობერტ ბლეიკი – XII-XIII საუკუნეებით. თავად ხელნაწერს არც გადაწერის ანდერძი ახლავს და არც გადაწერის თარიღია მითითებული. რობერტ ბლეიკის ვარაუდით, Ath. 75-ში ათონური ტექსტის ტიპია დაცული. ჩვენმა კვლევამ ზუსტად იგივე შედეგი მოგვცა. Ath. 75-ში მართლაც გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის ტექსტია წარმოდგენილი. ეს ოთხთავიც არ წარმოადგენს ამჟამად ჩვენი ინტერესის საგანს.

Ath. 53-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

რობერტ ბლეიკის²⁴ აღწერილობის მიხედვით 53-ე ნომრად აღნუსხული ოთხთავი (ცაგარლით 7²⁵) ძლიერ დაზიანებულია. გადაწერილია ეტრატზე ორ სვეტად, 25 სტრიქონად. სულ 163 ფურცელი. მყარად აკინძული, შედარებით ახალ ტყავგადაკრულ მუყაოს ყდაშია ჩასმული. არც გადაწერის თარიღი ახლავს და არც გადაწერის სახელია მითითებული. თავბოლონაკლული.

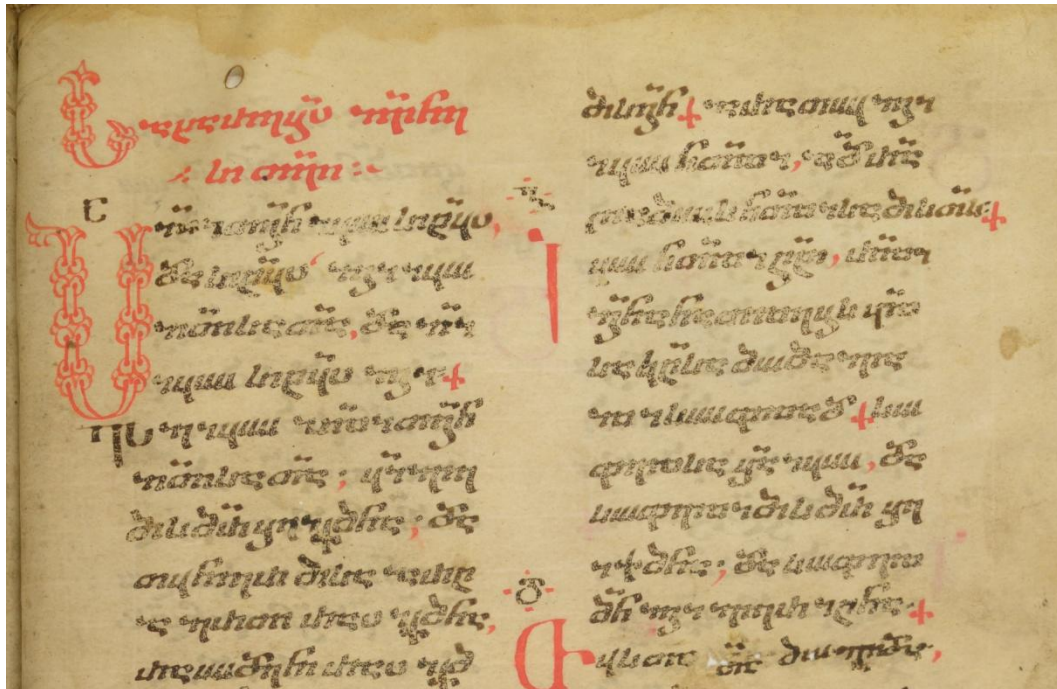
Ath. 53 გადაწერილია საშუალო სიდიდის, მრგვალი, მწყობრი ნუსხური ასოებით, და პალეოგრაფიული თვალსაზრისით ძალიან ჰგავს Ath. 75-ს. მართალია, სახარების დასაწყისები ისეთივე გამშვენებული არ არის, როგორც Ath. 75-ის, მაგრამ იოანეს სახარების დასაწყისი საზედაო ასოები ძალიან ემსგავსება Ath. 75-ის სტილს (სურ.16). ორივე ხელნაწერი თითქმის ერთი ზომისაა.

---

²⁴ Ath. 53 რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, ოთხივე სახარებაში დაცულია გიორგი მთაწმინდლის რედაქცია. ხელნაწერი მთლიანად დაზიანებულია. არც გადაწერის თარიღი და არც გადაწერის სახელია მითითებული. XIV-XVI საუკუნის. საშუალო სისქის ყვითელი ეტრატი, მელანი შავი ფერის. სათაურები წითელი ფერის მელნით არის შესრულებული. საშუალო სიდიდის, მრგვალი, მწყობრი ნუსხური ასოები. დაწერილია ორ სვეტად, 25 სტრიქონად. გვერდების ზომები: 225/165 მმ. ნაწერის ზომები: 175/50 მმ. სვეტებს შორის მანძილი – 18 მმ. 8 ფურცლიანი რვეულები, მინაწერი არ ახლავს. 149 ფურცელი. დანომრილი ქვედა არშიაზე. მყარად აკინძული, შედარებით ახალი, იისფერი, ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა. ორნამენტების გარეშე. **შიცავს: მათეს** სახარებას (იწყება მათე 12-31-დან, 37r-მდე სახარების ტექსტი). **მარკოზის** სახარებას (37r-38r-ზე მარკოზის სახარების თავთა სამიებელი, 38r-v – სუფთა ფურცლები, 39r-77r-ზე სახარების ტექსტი). **ლუკას** სახარებას (77v-80r-ზე ლუკას სახარების თავთა სამიებელი, 80r-v - სუფთა ფურცელი; 81r-143r -ზე სახარების ტექსტი). **იოანეს** სახარებას (144r-v-ზე იოანეს სახარების თავთა სამიებელი, 145r-v - სუფთა ფურცელი; 146r-149v-ზე სახარების ტექსტი, რომელიც არ არის სრულად წარმოდგენილი, წყდება იოანე 2-19-ზე).

²⁵ აღ. ცაგარლის აღწერილობა: სახარება, 4,1/2 სიგრძე, 3,3/4 - სიგანე. 156 ფურცელი. ეტრატი. სრულად არის წარმოდგენილი მარკოზისა და ლუკას ოთხთავები. მათეს სახარება არასრულია. ხოლო იოანეს სახარება საერთოდ არ არის. მწყობრი და ლამაზი ნაწერი, XI-XII საუკუნეების. გადაწერის სახელი, გადაწერის დრო არის მითითებული.

სურ. 16, Ath.53, 160r

ოთხთავის შედგენილობა: მათეს სახარება – 1r-37r (იწყება მათე 12-29-დან: „...[ჭურჭელი მი]სი გამოტყუწნვად, უკუეთუ არა შეკრას პირველად ძლიერი იგი...“ მარკოზის სახარების თავთა საძიებელი – 37r-38r; მარკოზის სახარება – 39r-77r. ლუკას სახარების თავთა საძიებელი – 77v-80r; ლუკას სახარება – 81r-157r. იოანეს სახარების თავთა საძიებელი – 158r-v; იოანეს სახარება – 160r-163v, წყდება ი. 2:15-ზე: „და შექმნა შოლტი საბლისად ყოველი იგი გამოასხა ტა[ძრით]...“ 163v ძლიერ გადარეცხილია და მასზე სახარების ტექსტის ამოკითხვა ჭირს.

Ath. 75-ის შემთხვევაშიც ბუნდოვანია სახარების შედგენილობის საკითხი, ვინაიდან მათეს სახარება მხოლოდ მე-12 თავიდან იწყება, არ ვიცით, უძლოდა თუ არა კამარებში ჩაწერილი კანონები. ქვედა აშიაზე არ ჩანს არც ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, იგივე „განთესული“. არც ლინირების სქემა ჩანს. დათარიღებაშიც მთელი 3 საუკუნით ცდებიან ალ. ცაგარელი და რ. ბლეიკი ერთმანეთს. ალ. ცაგარელი Ath. 53-ს XI-XII საუკუნეებით ათარიღებს, ხოლო რ. ბლეიკი – XIV-XVI საუკუნეებით. ჩვენი აზრით, იგი იმავე პერიოდში უნდა იყოს გადაწერილი, რომელშიც Ath. 75. 7r-ზე არის მხედრული მინაწერი: „დაუკიბე მე მაკარი მონაზონი ქართუვემ“ ჩ⁷შგ (1903 წელს).

რ. ბლეიკის აზრით, ოთხივე სახარებაში დაცულია გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის ტექსტი. ჩვენ შევამოწმეთ Ath. 53-ის ტექსტი. მარკოზის, ლუკასა და იოანეს სახარებების შემთხვევაში მკვლევარს აბსოლუტურად ვეთანხმებით. მხოლოდ მათეს

სახარების ტექსტის შედარებამ ათონურ რედაქციასთან გააჩინა ეჭვი, რომ მასში გიორგი მთაწმინდლის საბოლოოდ ჩამოყალიბებული რედაქცია არ უნდა იყოს დაცული, რადგანაც ზოგიერთი ადგილი განსხვავდა მისგან. ამ ეტაპზე ფრთხილად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ Ath.53-ში დაცული მათეს სახარების ტექსტი არ არის გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის აბსოლუტურად იდენტური. ვფიქრობთ, ამ კუთხით Ath.53-ის მათეს სახარების ტექსტი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

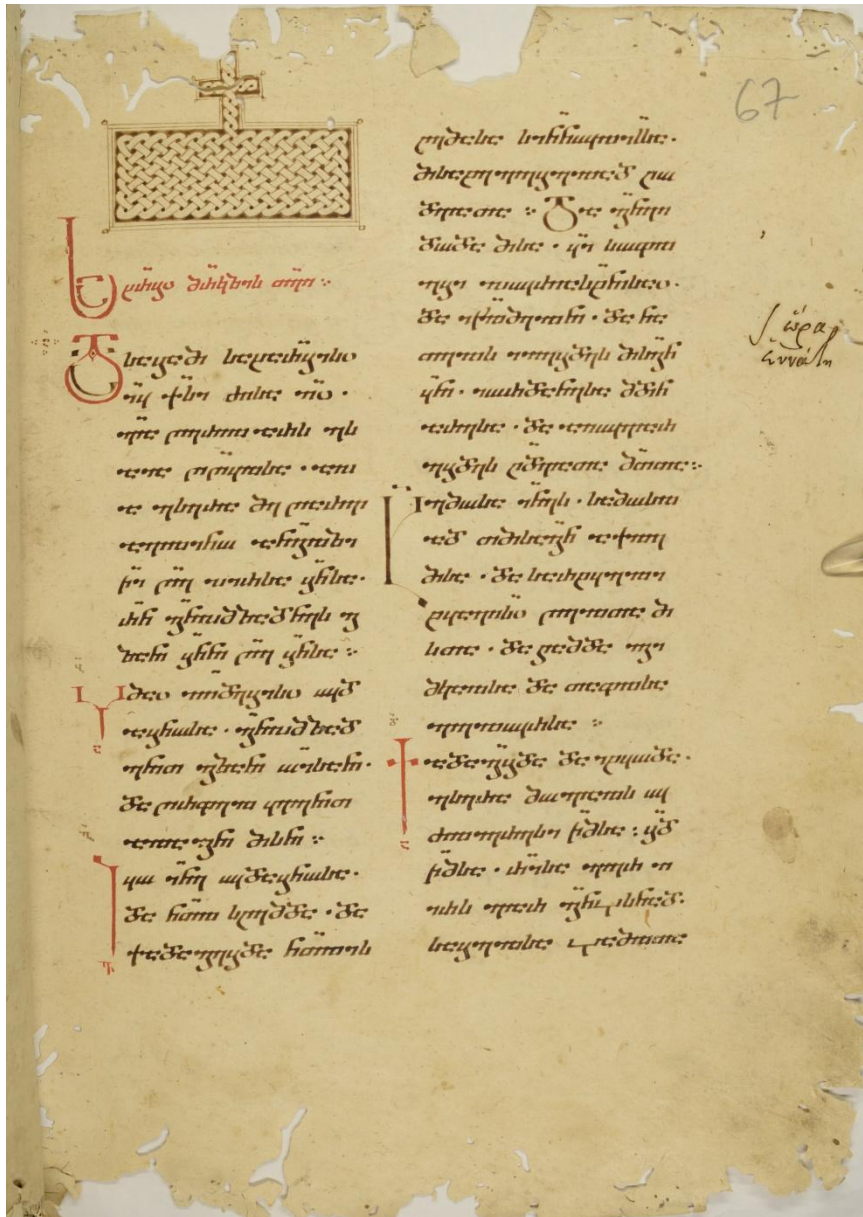
Ath. 15-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ოთხთავი, რომელიც რობერტ ბლეიკს²⁶ მე-15 ნომრით აქვს აღნიშნული (ა. ცაგარლით 10²⁷), ქაღალდზეა შესრულებული, ორ სვეტად, 24 სტრიქონად. გადაწერილია დიდი, მრგვალი, ოდნავ კუთხოვანი სტანდარტული მწყობრი ნუსხური ასოებით (სურ. 17). ზომა: 33,2x24,5. შეიცავს 237 ფურცელს (რ. ბლეიკის აღწერილობით - 233ფ; ა. ცაგარელის აღწერილობის მიხედვით 235ფ.). დაუწერელია: 66v, 182v, 183r-v. თავბოლონაკლული, აკლია შიგნითაც ცალკეული ფურცლები. დაზიანებული, ჭიისაგან შეჭმული. გადაწერილია ყავისფერი მელნით, საზედაო ასოები – სინგურით.

ხელნაწერის გადამწერია იოსები („*უცხად მწერალი იოსებ ლოცვასა მომ[ი]კსენე], ღმერთო*“ 107v; „*ცოდვილისა იოსებ მწერლისათჳს ლოცვა ყავ, მამო წმიდაო, რადთა ღმერთმან შენცა მოგიკსენოს სასუფეველსა მისსა*“ 182r).

²⁶ რობერტ ბლეიკის მიხედვით, ოთხივე სახარებაში დაცულია გიორგი მთაწმინდლის რედაქცია. გადამწერი იოსები (ფოლ. 105v, 179r). XII-XIII საუკუნის. აღმოსავლური ტიპის გლუვი ქაღალდი. ჭიისაგან შეჭმული. დაწერილია ორ სვეტად, 24 სტრიქონად, დიდი, მრგვალი, სტანდარტული მწყობრი ნუსხური ასოებით. მონაცრისფრო-ყავისფერი მელანი. საზედაო ასოები გამოყვანილია მკრთალი წითელი ფერის მელნით. გვერდების ზომები: 332/245 მმ. ნაწერის ზომები: 230/152 მმ. სვეტებს შორის მანძილი – 19 მმ. 8 ფურცლიანი რვეულები, პაგინაცია – დიდი ასომთავრული ასოებით რვეულის დასაწყისში შესრულებულია ზედა შუა აშიაზე, ხოლო რვეულის დასასრულს – ქვედა არშიაზე. 233 სრული ფურცელი არ არის დანომრილი. მაგარი ტყავის ყავისფერი ყდა. მოჭედილი. მორთული ნახატი ორნამენტებით. გამოსახულია ჯვარი. **შეიცავს: მათეს** სახარებას (1r-v-ზე მათეს სახარების თავთა სამიებელი, 2r-62v-ზე სახარების ტექსტი). **მარკოზის** სახარებას (63r-ზე მარკოზის სახარების თავთა სამიებელი, 63v - სუფთა ფურცელი; 64r-105v-ზე სახარების ტექსტი). **ლუკას** სახარებას (106r-v-ზე ლუკას სახარების თავთა სამიებელი, 107 - სუფთა ფურცელი; 108r-178v-ზე სახარების ტექსტი). **იოანეს** სახარებას (179r-ზე იოანეს სახარების თავთა სამიებელი, 180 - სუფთა ფურცელი; 181r-233v-ზე სახარების ტექსტი).

²⁷ ალ. ცაგარლის აღწერილობა: ოთხთავი, 8,3/4 სიგრძე, 5,1/2 - სიგანე. 235 ფურცელი. ქაღალდი. მწყობრი და ლამაზი ნაწერი, XIV-XVI საუკუნეების. გადამწერი იოსები. ხელნაწერი ძლიერ არის ჭიისაგან შეჭმული. მასში დაცულია ადრეული წაკითხვები და თავთა და მუხლთა დაყოფის ძველი ტრადიცია. ბოლოში აკლია ფურცლები.

სურ. 17, Ath.15, 67r

ოთხთავის შედგენილობა: სრულად შეიცავს ოთხივე სახარებას. არ ახლავს ეპისტოლე ევსებოს კარპიანეს მიმართ და არც კამარებში ჩასმული კანონები. ქვედა აშიებზე არ ჩანს ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, იგივე „განთესული“. თითოეულ სახარებას წინ უძღვის თავთა საძიებელი. მათეს სახარების თავთა საძიებელი: 1r-v; მათეს სახარება: 2r-65v; იწყება მთ. 1:20-დან „... [ნუ გე]შინინ მიყვანებად მარიამისა ცოლისა შენისა, რამეთუ რომელ-იგი მისგან იშვეს...2r“; ხოლო სრულდება მთ. 21:4-ზე: „ესე ყოველი იქმნა რადთა ა[ღესრულოს]...“ 42v. მარკოზის სახარების თავთა საძიებელი ფოტოს აკლია, თუმცა ბლეიკის აღწერილობიდან ჩანს, რომ

იგი მას ჰქონია. მარკოზის სახარება: 67r-107v. ლუკას სახარების თავთა საძიებელი: 108r-v. ლუკას სახარება: 109r-181v. იოანეს სახარების თავთა საძიებელი: 182r. იოანეს სახარება: 184r-237v. იოანეს სახარების ტექსტი წყდება 20, 31-ზე: „...ხოლო ესე დაიწერა, რადთა გრწმენეს, რამეთუ იესუ არს ქრისტე ძე ღმრთისაჲ და ცხორებაჲ გაქუნდეს სახელი[თა მისითა.]“ 237r.

მინაწერები:

1. მარკოზის სახარების დასასრულს: „დაესრულა მარკოზის სახარებაჲ, თავი 5[~]ზ, მუკლი 8[~]ფ[~]ჟ[~]. მეათერთმეტესა წელსა აღიწერა ბრძანებითა პეტრესითა, ხოლო იკითხონ წმიდათა მარხვათა“ 107v.

2. ლუკას სახარების დასასრულს: „აღიწერა სახარებაჲ ლუკასი შემდგომად ნათლისღებისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა, წელსა მეათხუთმეტესა. სტრიქონი ორათას სამეოც და მუკლი. თავნი საკითხავთანი 4[~]ვ“ 181v; „დიდებაჲ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“ 181v.

გვიანდელი მინაწერები:

1.† „მე, ფრიად ცოდვილი მესხი იოვანე, მღდელი მარკოზისშვილი ახალციხელმან, მოვედი და ვიხილე წმიდა ესე მონასტერი. კურთხეულ არს ღმერთი, რომელმან ..ლი ვინცა შენდობაჲ ბრძანოთ, თქვენცა შევინდოს ღმერთმან, ამინ“ 1v, ნუსხურით.

2. „ღმერთმან ყოვლისა მპყრობელმან უწყის, რომე მე, გერმანე ბერძენი მცჯთ (?) მინდოდა ქართულის წიგნის სწავლა, მაგრა ოსტატი არა მყოლებია“ 237r, მხედრულით.

3. ბერძნული მინაწერი 23r-v-ზე.

Ath.15-ს რ. ბლეიკი XII-XIII საუკუნით ათარიღებს, ხოლო ალ. ცაგარელი – XIV-XVI საუკუნეებით. ბლეიკის მიხედვით, ოთხივე სახარებაში დაცულია გიორგი მთაწმინდლის რედაქცია. ჩვენ საგულდაგულოდ გადავსინჯეთ ოთხთავის ტექსტი და დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მასში ათონური რედაქციის ტექსტია დაცული.

Ath. 83-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

Ath.83, ე.წ. ოპიზის ოთხთავი, ბევრი თვალსაზრისით გამორჩეული და საინტერესო ხელნაწერია. იგი 913 წელს არის გადაწერილი. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ხელნაწერი არ უნახავს ალ. ცაგარელს, იგი 1898 წელს ათონის მთაზე სამეცნიერო ექსპედიციის დროს იპოვა ნ. მარმა. ხელნაწერი აღწერილი აქვს რ. ბლეიკს²⁸.

²⁸ Ath.83, რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით, ოპიზის სახარება, გადაწერილია ოპიზის მონასტერში 913 წელს გრიგოლის მიერ. თეთრი, მონაცრისფრო თხელი ეტრატი, გაყვითლებული ხელის შეხების ადგილებში. მუქი ყავისფერი მელანი. სათაურები შესრულებულია წითელი ფერის მელანით. დაწერილია

Ath.83, ოპიზის სახარება, გადაწერილია ოპიზის მონასტერში 913 წელს გრიგოლის მიერ (248v-249r). ხელნაწერი იმითაც არის გამორჩეული, რომ ათონზე დაცულ ოთხთავებს შორის მხოლოდ ის არის გადაწერილი ასომთავრულით, შესაბამისად, მათ შორის ყველაზე ძველია (სურ.18). ხელნაწერში წარმოდგენილია 260 ფურცელი.

ოპიზის ოთხთავი სრულად შეიცავს მარკოზის, ლუკასა და იოანეს სახარებებს, ხოლო მათეს სახარება იწყება მთ. 4, 12-დან. 248v-249r-ზე არის გადამწერის ანდერძი: „*მე გლახაკი და ცოდვილი გრიგოლ ღირს-მყო უფალმან ღმერთმან იესუ ქრისტემან მოგებად და დაწერად ჰელითა ჩემითა წმიდაა ესე ოთხთავი სახარება... დაიწერა წმიდაა ესე სახარება ლავრასა შინა წმიდისა ნათლის მცემელისასა უპიზას. დედისაგან უცთომელისა სიტყვით და ზანდუკით გამოწმედილისა. და ქორონიკონი იყო რ~ლგ.*“²⁹

დიდი ხანია შესწავლილია, რომ ოპიზის სახარება ოპიზური რედაქციის ტექსტს შეიცავს. ეს სწორედ ის ოთხთავია, რომლის სახელიც ჰქვია ოპიზურ, იგივე ჯრუჭ-პარხლის რედაქციას, ვინაიდან სწორედ მასშია ტექსტის ეს ტიპი დაცული. ჯერ კიდევ 1909-11 წლებში ოპიზის სახარების მათესა და მარკოზის თავები გამოსცა ვლადიმერ ბენეშევიჩმა ტბეთის ოთხთავთან (995 წლის) ერთად. რ. ბლეიკმა დაბეჭდა ტბეთის სახარების ტექსტი ადიშისა და ოპიზისა სახარებათა ვარიანტებითურთ და დაურთო ლათინური თარგმანიც. ასე გამოსცა მან ჯერ მარკოზის თავი (The old Georgian... 1928), შემდეგ მათესი (The old Georgian... 1933), უფრო გვიან – იოანესი (1950 წელს მ. ბრიერთან ერთად) (The old Georgian.... 1950). რ. ბლეიკის გარდაცვალების შემდეგ მ. ბრიერმა გამოსცა ლუკას სახარებაც (La Version... 1955). ოპიზის ოთხთავის ჩვენებები გათვალისწინებული აქვს სახარების ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს. ოპიზის ოთხთავი სამეცნიერო გამოცემებში აღნიშნულია O ლიტერით.

ორ სვეტად, 21 სტრიქონად. პატარა და ოთხკუთხედი ასომთავრული ასოები, გადახრილი მარჯვნივ. გვერდის ზომები: 139/124 მმ. ნაწერის ზომები: 110/84 მმ. სვეტებს შორის მანძილი 8 მმ. 8 ფურცლიანი რვეულები. პაგინაცია გაკეთებულია დიდი მთავრული ასოებით რვეულის დასაწყისში ზედა შუა აშიაზე და რვეულის ბოლოს – ქვედა აშიაზე. მინაწერები თითქმის მოჭრილია ამკინძავის მიერ. 260 ფურცელი, დანომრილი ფანქრით რექტობზე. უფრო ძველი პაგინაციაა ვერსობზე, რომელიც დღეს მოჭრილია. სქელი ყდა, არც ისე ძველი, შავი ტყავის, ხეზე გადაკრული. მორთული მცენარეების უბრალო ნახატებით. ჯვარცმის გამოსახულება წინა ყდაზე. მარიამ ღვთისმშობლის გამოსახულება უკანა ყდაზე. ორი საკეტი. **შეიცავს: მათეს** სახარებას: მთ. 4, 12-დან. 67r-მდე - მათეს სახარება. 67r-v – სუფთა ფურცელი. **მარკოზის** სახარებას: 68r-113r – მარკოზის სახარება. 113v – სუფთა ფურცელი. **ლუკას** სახარებას: 114r-191v - ლუკას სახარება. 192 – სუფთა ფურცელი. **იოანეს** სახარებას: 193r-249r – იოანეს სახარება. მინაწერი არის 248v/249r-ზე, ჩასმულია წითელი ფერის ჩარჩოში. მინაწერიდან მოჰყავს მნიშვნელოვანი პასაჟი: „*მე გლახაკი და ცოდვილი გრიგოლ ღირს მყო უფალმან ღმერთმან იესუ ქრისტემან მოგებად და დაწერად ჰელითა ჩემითა წმიდაა ესე ოთხთავი სახარება... დაიწერა წმიდაა ესე სახარება ლავრასა შინა წმიდისა ნათლის მცემელისასა უპიზას. დედისაგან უცთომელისა სიტყვით და ზანდუკით გამოწმედილისა. და ქორონიკონი იყო რ~ლგ.*“

²⁹ რ~ლგ = 133; 133+780=913 წელი.

ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში დაცული ათონური ოთხთავის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

გარდა ზემოთ განხილული ოთხთავის ექვსი ხელნაწერისა, მივაკვლიეთ სახარების კიდევ ერთ ნუსხას რომლის წარმომავლობა ათონის ქართველთა სავანეს უკავშირდება³⁰. ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში 12854-ხ ნომრით დაცულია ოთხთავის ხელნაწერი, რომელსაც XII საუკუნით ათარიღებენ. ეს ოთხთავი³¹ ნახსენები არ აქვს არც ალექსანდრე ცაგარელს და არც რობერტ ბლეიკს.

ზემოთ დასახელებული ექვსი ათონური ოთხთავის საერთო კონტექსტში ლიტერატურის მუზეუმში დაცული ათონური ოთხთავი არ განხილულა. ქვემოთ შევეცდებით დავასაბუთოთ, რომ ამის საჭიროება არც არსებობს. სანამ ამ საკითხზე უშუალოდ გადავალთ, წარმოვადგენთ ხელნაწერის აღწერილობას.

ლიტერატურის მუზეუმში 12854-ხ ნომრით დაცული ხელნაწერი შეიცავს 244 ფურცელს. დაუწერელი გვერდები: 1r, 6v, 7v, 75r-v, 76r-v, 114r-v, 180v, 228v. ფურცლის ზომა: 7×9 სმ., სვეტების რაოდენობა: 2, სვეტებს შორის მანძილი: 1 სმ., სვეტების ზომა: 3×7 სმ, სტრიქონების რაოდენობა: 26. მასალა – ეტრატი. ხელნაწერი ჩასმულია ტყავგადაკრულ ხის ყავისფერ ყდაში.

ტექსტი გადაწერილია მწყობრი ნუსხურით, შავი ფერის მეღვინით. საზედაო ასოები და სათაურები გამოყვანილია სინგურით, მაგრამ მოგვიანებით ისინი ოქროსფერი მეღვინით არის გაცხოველებული, ნაწილობრივია გაცხოველებული ზანდუკში გამოყენებული სინგური. ხელნაწერს აქვს რვეულებრივი პაგინაცია, თითოეულ რვეულში 6 ფურცელია. პაგინაცია გაკეთებულია მთავრული ასოებით რვეულის დასაწყისში ზედა შუა არშიაზე, ხოლო რვეულის ბოლოს – ქვედა აშიაზე. ხელნაწერში დაცულია მახარებლების: მათეს, მარკოზის, ლუკასა და იოანეს მინიატურები (7r, 77r, 115r, 180r) (სურ. 19). მინიატურები შესრულებულია ქაღალდზე, როგორც ჩანს, ისინი გვიან არის ჩაკერებული. თითოეული სახარების დასაწყისში გაკეთებულია კამარის მსგავსი თავკაზმულობა (8r, 78r, 116r, 181r).

ათონურ ოთხთავში ოთხივე სახარება სრულადაა წარმოდგენილი: მათეს სახარება (8r-73v), მარკოზის სახარება (78r-111v), ლუკას სახარება (116r-179v), იოანეს სახარება (181r-227v). თითოეულ სახარებას უძღვის თავთა საძიებლები: მათეს – 3r-6r, მარკოზს – 74r-v, ლუკას – 111v-113v, იოანეს – 179r-v.

³⁰ <http://literaturemuseum.com/manuscripts.html?lang=GE>

³¹ ვინაიდან ამ ხელნაწერს სამეცნიერო ლიტერატურაში აქამდე ათონური ოთხთავის სახელით მოიხსენიებდნენ, ქვემოთ ჩვენც ასე ვუწოდებთ მას.

სურ. 19, 12854-ბ, 180v, იოანე მახარებელი

ოთხთავს დასაწყისში დართული აქვს ეპისტოლე ევსებოს კარპიანეს მიმართ (1v-3r). ჩვეულებრივ, ოთხთავის ხელნაწერებში ეპისტოლეს ევსებოს კარპიანეს მიმართ მოსდევს კამარებში ჩასმული კანონები ევსებოს კესარიელი ეპისკოპოსისა, თუმცა ჩვენს საკვლევ სახარებას ამგვარი კანონები არ ახლავს. ზოგიერთ ხელნაწერში კი ტაბულების გამარტივებული ვარიანტი ფურცლის ქვედა ნაწილში, აშიაზეა მოცემული. ათონური ხელნაწერის შემთხვევაში არც ამგვარი გამარტივებული ტაბულებია წარმოდგენილი.

ხელნაწერს ბოლოში დართული აქვს „ზანდუკი სახარებისა საძიებლისაჲ საწელიწდოჲ...“ (229r-244v).

ხელნაწერს არ ახლავს გადამწერის ანდერძი, შესაბამისად, არ ვიცით მომგებელისა და გადამწერის ვინაობა. მითითებული არ არის არც გადამწერის თარიღი.

ხელნაწერის აღწერისას აღვნიშნეთ, რომ წითელი ფერის მელნით შესრულებული საზედაო ასოები და სათაურები მოგვიანებით ოქროსფერი მელნით არის

სურ. 19, 12854-ბ, 8v

გაცხოველებული. სწორედ ამ ოქროსფერი მელნით მათეს სახარების დასაწისში (8v) გაკეთებულია ერთი საინტერესო მინაწერი ნუსხურად: „*ბახულისა ღვთისმშობელო, შეიწყალე ბატონიშვილი თეკლა, ამენ. უფალო ღმერთო, მფარველ ექმენ ორსავე შინა ცხოვრებასა*“ (სურ. 20). საქართველოს ისტორიაში ცნობილია ერთი თეკლა ბატონიშვილი, ერეკლე II-ის ასული, რომელიც რომანტიკოსი პოეტი ქალი იყო. ზემოთ აღნიშნული მინაწერი და, აგრეთვე, საგულდაგულოდ გაცხოველებული სინგურით შესრულებული საზედაო ასოები და სათაურები გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლებელია ეს ოთხთავი

გარკვეულ დროს თეკლა ბატონიშვილის მფლობელობაშიც ყოფილიყო.

იმავე ოქროსფერი მელნით, ამჯერად უკვე მხედრულით და არაბული ციფრებით, ხელნაწერის ბოლო ფურცელზე (244v) გაკეთებულია მინაწერი: „*246 ფურცელი*“. მხედრული ანბანით შესრულებული ეს მოკლე მინაწერი ადასტურებს, რომ თეკლა ბატონიშვილის მოსახსენებელი ნუსხური მინაწერიც გვიანდელი უნდა იყოს და, შესაძლოა, მასვე ეკუთვნოდეს.

63v-ზე მარცხენა არშიაზე გაკეთებულია მინაწერი: „*არცა ძემან: ესე სიტყუდ სამთა სახარებათა არა ეწერა და არცა მე დავწერე*“.³²

92r-ზე მარკოზის სახარების მე-8 თავის მე-10 მუხლის, „...და წარვიდა ადგილთა მაგდალოძსათა“, გასწვრივ დაწერილია „*დალმანუთაძსათა*“.

³² ამ მინაწერის შესახებ იხილეთ: ეკა კვიციანი, *სახარების ომკური ხელნაწერის (ათონ. 62) ერთი მინაწერის შესახებ*, თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, №II, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2011, გვ. 188–197.

161v-ზე ლუკას სახარების მე-18 თავის 25-ე მუხლის, „უადვილეს არს მანქანისა საბელი...“; გასწვრივ არშიაზე მიწერილია „აქლემი“:

239v-ზე, რომელზეც საწელიწდო სახარების საძიებელი, იგივე ზანდუკია განთავსებული, არშიაზე ჩამატებაა გაკეთებული.

ათონურ ოთხთავს გადამწერისვე ხელით აგრეთვე დართული აქვს გიორგი მთაწმინდლის ცნობილი ანდერძი, რომელიც შემდეგი რედაქციითაა წარმოდგენილი: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდაჲ ოთხთავი ახლად გვთარგმნია ფრიადთა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადთა და ბერძულთა სახარებათადა შეგჯნამებია ფრიდითა გამოწულილვითა. და ვინცა ვინ დასწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ, თუ ამისგან ჯერ გიჩნდეს დაწერაჲ, ღმრთისათჳს, სიტყუათა ნუ სცვალებთ, ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ. და თუ არა რამე გაშუნდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილნი არიან და კეთილად, ხანმეტნიცა და საბაწმიდურნიცა, მუნით დაწერეთ და ღმრთისთჳს ერთმანეთს ნუ გაჰრევთ და გლახაკისა გიორგისთჳს, რომელმან ესე დიდითა ღუაწლითა ვთარგმნე, ლოცვა ყავთ”³³

როგორც ვხედავთ, ათონურ ოთხთავში გიორგი მთაწმინდლის ანდერძის A რედაქციის ტექსტია დაცული, თუმცა კი აქამდე ცნობილისაგან ვარიანტული სხვაობით, კერძოდ, „რომელმან ესე დიდითა ღუაწლითა ვთარგმნე...“³⁴ „დიდითა ღუაწლითა“, ჩვენი აზრით, დამატებულია, რათა კიდევ უფრო მეტად გაემყარებინათ გიორგი მთაწმინდლის ღვაწლი ქართული ოთხთავის კანონიკური ტექსტის ჩამოყალიბების საქმეში და შერყვნისაგან დაეცვათ წმიდა წერილი.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მღვდელმონაზონი ილია ფანცულაია ერთ-ერთი უკანასკნელი მოღვაწე იყო ათონზე, იგი ელია წინასწარმეტყველის კელიაში ცხოვრობდა. 1920 წელს სხვა ქართველ ბერებთან ერთად მასაც მოუხდა ათონიდან სამშობლოში დაბრუნება. ამ პიროვნებას გარკვეული წვლილი მიუძღვის ქართული ხელნაწერების მოვლა-პატრონობის საქმეში. მან ოთხი ათონური ხელნაწერი ჩამოიტანა საქართველოში, ზოგიერთისა კი პირი გააკეთა. ორი ხელნაწერი – A-1140 და A-1141 – არის მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას მიერ შედგენილი ათონის ივერთა მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კატალოგი, რომლებშიც 15-მდე ხელნაწერია აღწერილი. უბრალოდ დასახელებული – ბევრად უფრო მეტი.

³³ ამის შეახებ იხ. აკაკი შანიძე, უძველესი ქართული ტექსტების აღმოჩენის გამო, თხზულებანი, II ტომი, 1981, გვ. 284.

³⁴ ანდერძის ეს ვარიანტი წარმოდგენილია აგრეთვე სანკტ-პეტერბურგის რუსეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა განყოფილებაში დაცულ XII-XIII საუკუნის რუსუდან დედოფლის ოთხთავში. დაწვრილებით იხილეთ: ვაჟა კვიციანი, რუსუდან დედოფლის ოთხთავი პეტერბურგიდან, საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, IX, თბილისი, 2008, გვ. 54-57.

ცნობილია მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას პირადი მიმოწერა მოსე ჯანაშვილთან, სარგის კაკაბაძესთან. ეს წერილები „ლიტერატურულმატიანეშია“ დაბეჭდილი (ლიტერატურული... 1986:164-168). ამ მიმოწერიდან ჩვენთვის საინტერესოა ორი მათგანი, რადგან ისინი ათონური ოთხთავის თავგადასავალს შეეხება. ორივე წერილის ტექსტს უცვლელად მოვიყვანთ: „ს. კაკაბაძეს, ამასთანავე გაახლებთ ტყავზე ნაწერ პატარა სახარებას, რომელიც მე მოტანილი მაქვს ძველ ათონიდან, რადგანაც ძალიან გაჭირვებაში ვარ, გთხოვთ მომიხერხოთ ამ სახარების განაღდება რომელიმე დაწესებულებაზე. მღვდელმონაზონი ილია სიმონის ძე ფანცულაია. 4/1.1929 წელი“ (ჭიჭინაძე 1986ა:168). როგორც ვხედავთ, წერილი 1929 წელს არის დაწერილი და ამ დროს მღვდელმონაზონი ილია ფანცულაია თბილისში იმყოფება, მას ათონიდან ჩამოტანილი სახარებაც თან აქვს და მძიმე სოციალური მდგომარეობის გამო ხელნაწერთა შემგროვებელი რომელიმე დაწესებულებისათვის მისი მიყიდვა განუზრახავს. 15 წლის შემდეგ, 1944 წლის 17 ოქტომბერს, სარგის კაკაბაძემ ლიტერატურის მიზეუმის მაშინდელ დირექტორს, გიორგი ლეონიძეს, შემდეგი შინაარსის წერილი მისწერა: „გთხოვთ შეიძინოთ ტყავზე დაწერილი სახარება – ოთხთავი ფერადიანი მინიატურებით ჩამოტანილი ათონიდან მღვდელმონაზონ ილია სიმონის ძე ფანცულაიასაგან, რომლისაგან მე ეს სახარება შევიძინე 1929 წელს. ხელნაწერს თან აქვს გაკეთებული იარლიყი №1 (ათონის მონასტრის წიგნსაცავისა). სახარება მიეკუთვნება დაახლ. მე-13 საუკუნეს და წარმოადგენს ერთ-ერთ მეტად საინტერესო ხელნაწერს ქართული ოთხთავისას. თავისი ტექსტით ის უდგება ეგრეთ წოდებულ ჯრუჭისეულ მე-11 საუკუნის ხელნაწერს“ (ლიტერატურული... 1986:168) როგორც ჩანს, 1929 წელს სარგის კაკაბაძემ თავად შეიძინა ეს სახარება ილია ფანცულაიასაგან და მხოლოდ 1944 წელს გადასცა იგი ლიტერატურის მუზეუმს. ბუნებრივია, რობერტ ბლეიკს, რომელმაც 1932 წელს აღწერა ათონზე დაცული ქართული ხელნაწერები, სახარების ეს მანუსკრიპტი ნანახი არ ექნებოდა.

სარგის კაკაბაძე გიორგი ლეონიძისადმი მიწერილ წერილში აგრეთვე აღნიშნავს, რომ ათონურ ოთხთავს ახლავს იარლიყი №1 ათონის მონასტრის წიგნსაცავისა. ეს იარლიყი ამჟამად ხელნაწერზე არ არის. თუმცა 1986 წელს ათონური ოთხთავის შესახებ გამოქვეყნებულ სტატიაში ავტორი სირა ჭიჭინაძე აღნიშნავს, რომ ამ ხელნაწერის „არსებობა ათონის მონასტერში დადასტურებულია საუკუნეების მანძილზე და მის ყუაზე ათონის მონასტრის წიგნსაცავის იარლიყია მოთავსებული პირველი ნომრის აღნიშვნით“ (ჭიჭინაძე 1986ბ:216).

სარგის კაკაბაძე გიორგი ლეონიძისადმი მიწერილ წერილში ვარაუდობს, რომ „თავისი ტექსტით ის (ათონური ოთხთავი – ე. კ.) უდგება ეგრეთ წოდებულ ჯრუჭისეულ მე-11 საუკუნის ხელნაწერს“. თუკი სარგის კაკაბაძე მეათე საუკუნის

ჯრუჭის სახარებას (936 წლის, H-1660) გულისხმობს, დღეისათვის დადგენილია, რომ მასში წინაათონური, ოპიზის, იგივე ჯრუჭ-პარხლის რედაქციის ტექსტია დაცული.

ჩვენ საგანგებოდ შევისწავლეთ ათონურ ოთხთავში დაცული მათეს, მარკოზის, ლუკასა და იოანეს სახარებების ტექსტები. ისინი გიორგი ათონელის რედაქციის ოთხთავის ტექსტის იდენტურია. როგორც ჩანს, სარგის კაკაბაძის ზემოთ აღნიშნული ვარაუდი ტექსტოლოგიურ კვლევას არ ეფუძნება.

მიუხედავად ჩვენამდე მოღწეული წერილებისა, რომლებიც ზემოთ განვიხილეთ, ათონური ოთხთავის წარმომავლობის საკითხი მაინც ბუნდოვანი რჩება. პასუხგაუცემელია კითხვები: გადაიწერა თუ არა ეს ხელნაწერი ათონის ქართველთა სავანეში? თუკი მანუსკრიპტი ათონზე გადაწერეს და 1920 წლამდე იქ ინახებოდა, საიდან გაჩნდა მასზე თეკლა ბატონიშვილის მოსახსენებელი მინაწერი? თუკი იქ არ გადაწერილა, როგორ მოხვდა ათონზე? ამ კითხვებზე პასუხი რომ მოგვეძიებინა, გადავწყვიტეთ, საგანგებოდ შეგვესწავლა ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას შედგენილი ორი კატალოგი (A-1140 და A-1141), რომლებშიც მის მიერ გაკეთებული ათონურ ხელნაწერთა აღწერილობაა დაცული. მათგან A-1141-ში აღწერილია ხელნაწერები და ნაბეჭდი წიგნები, რომლებიც ინახება ათონის წმინდა ელია წინასწარმეტყველის ეკლესიაში ივერიის მონასტრის ტერიტორიაზე. პირველივე ნომრად მას სწორედ ჩვენთვის საინტერესო ათონური ოთხთავი აქვს აღწერილი. რასაკვირველია, მას ათონური ოთხთავის სახელით არ მოიხსენიებს. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ილია ფანცულაიას მიერ პირველ ნომრად აღწერილი ოთხთავი ჩვენი კვლევის საგანი – ათონური ოთხთავია. მის მიერ შენიშნული ყველა დეტალი, მინაწერები, თანხედება ჩვენ მიერ გაკეთებულ აღწერილობას. მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას მიერ აღწერილი ოთხთავის დეტალებს აქ აღარ მოვიტანთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ ჩვენთვის საინტერესო ადგილებს. კერძოდ, იგი წერს: *„ეს სახარება ჩემდა ბოძებული აქვს ბანძის საზოგადოების სოფელ ვედიდკარის წმიდა მთავარანგელოზთა 2 შტატიანი ეკლესიის აწ განსვენებული მღვდლის იოანე ფოჩხუას ძმისწულს, მონაზონს ნატალიას 1911 წელს, 17 ივნისს“*. ამ მინაწერის წაკითხვის შემდეგ ძნელი არ არის იმის მიხვედრა, რომ მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას ან საქართველოში მოუპოვებია და თავად ჩაუტანია ათონის მთაზე ე. წ. ათონური ოთხთავი, ან მონაზონმა ნატალიამ გაუგზავნა მას იგი.³⁵ თავისთავად ცხადია, რატომ არ ჩანს ეს ხელნაწერი 1886 წლის ალ. ცაგარლის აღწერილობაში და რატომ ვერ ნახა 1898 წელს იგი ნიკო მარმა ათონზე ყოფნისას. შესაბამისად, არ

³⁵ A-1140 ხელნაწერზე, რომელშიც მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას 7 ხელნაწერი აქვს აღწერილი, ბოლოში დაურთავს მისი ათონზე ყოფნის ისტორია. ამ დანართის მიხედვით იგი 1905 წლიდან ჩანს ათონზე.

გამოვრიცხავთ, რომ ათონური ოთხთავი თეკლა ბატონიშვილის ან სამეფო კარის რომელიმე წევრის მფლობელობაში ყოფილიყო, რისი ვარაუდის საფუძველს ზემოთ დასახელებული ოქროს ვარაყით შესრულებული მინაწერი („ხახულისა ღმრთისმშობლო შეიწყალე ბატონიშვილი თეკლა აწ. უფალო ღმერთო მფარველ ექმენ ორსავე შინა ცხორებასა“) გვაძლევს. ჩვენი აზრით, ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში 12854-ხ ნომრით დაცული ოთხთავის ხელნაწერი უდავოდ ძველია. თუმცა ვარაუდს, რომ იგი ათონზე დაცული ქართული კოლექციის ნაწილი უნდა იყოს, ზემოთ განხილული არგუმენტების საფუძველზე, ვერ გავიზიარებთ.

დასკვნა

ათონის ქართველთა სავანეში დაცული ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი ექვსი ხელნაწერის (Ath.15; Ath.53; Ath.62; Ath.67; Ath.75; Ath.83) განხილვის შედეგად დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ისინი განსხვავებული არიან როგორც პალეოგრაფიული, ასევე, ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით, რადგან მათში სახარების ქართული თარგმანის სხვადასხვა ტიპია დაცული. მათ შორის, გამორჩეულია XI საუკუნეში გადაწერილი Ath.62, რომელზეც ჩანს რედაქტორული მუშაობის კვალი. პალეოგრაფიული თვალსაზრისით Ath.62 ფრიად განსხვავებულია ოთხთავის დანარჩენი ხელნაწერებისაგან. ერთი შეხედვითაც ადვილად შესამჩნევია ნუსხური ასოების კუთხოვანება და სიწვრილე. რაც შეეხება მასში დაცულ ტექსტს, ისიც განსხვავებულია ზემოთ ხსენებული ყველა დანარჩენი ოთხთავისაგან, ამაზე ქვემოთ დაწვრილებით გვექნება საუბარი.

კალიგრაფიის, სტილის მიხედვით ერთმანეთს ემსგავსებიან Ath.53 და Ath.75. ხოლო Ath.67 და Ath.15 განსხვავებული ნუსხურით არის გადაწერილი. რაც შეეხება ამ ოთხ ოთხთავში დაცულ ტექსტს, მათში გიორგი მთაწმინდლის რედაქციაა წარმოდგენილი. Ath. 53-ის მათეს სახარების ტექსტში გიორგი მთაწმინდლის საბოლოოდ ჩამოყალიბებული რედაქცია არ უნდა იყოს დაცული, რადგანაც ზოგიერთი ადგილი განსხვავდა მისგან. ვფიქრობთ, ამ კუთხით Ath.53-ის მათეს სახარების ტექსტი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

პალეოგრაფიული და ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით სრულიად ცალკე დგას Ath.83, რომელიც ასომთავრულით არის გადანუსხული. ამ ოთხთავებს შორის იგი ყველაზე ძველია და მასში ჯრუჟ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციაა დაცული.

რაც შეეხება ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში 12854-ხ ნომრით დაცულ ოთხთავის ხელნაწერს, იგი, ჩვენი აზრით, ათონის ივერთა მონასტრის კოლექციის ნაწილს არ უნდა წარმოადგენდეს.

§2. შავი მთის მონასტრები და იქ გადაწერილი ოთხთავის ქართული ხელნაწერები

შავი მთა, იგივე საკვირველი მთა, ისტორიულად სირიის ანტიოქია, ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს. იქ არსებული ქართული მონასტრების შესახებ მწირი ისტორიული ცნობები გვაქვს. ძირითად წყაროს შავი მთის სავანეებისა და X-XIII საუკუნეებში ქართველთა მწიგნობრული საქმიანობის შესახებ იქ გადაწერილი ხელნაწერების კოლოფონები წარმოადგენს. სწორედ ამ ანდერძ-მინაწერთა საფუძველზე გამოვლინდა შავი მთის რვა მონასტერი (მენაბდე 1980:152-167): კალიპოსი, სვიმეონწმიდა, რომანწმიდა, კასტანა, ეზრას მონასტერი, ლერწმისხევი, თუალთა მონასტერი, ბარლაამწმიდა (ჯობაძე 2001:418-435), რომლებშიც სხვადასხვა დროს მოღვაწეობნენ ქართველი მწიგნობრები: გიორგი შეყენებული, გიორგი ათონელი, გიორგი მცირე, ეფრემ მცირე და სხვანი. შავ მთაზე გადაწერილი ხელნაწერები გამოირჩევა განსაკუთრებული მხატვრული შემკულობითა და კალიგრაფიით. ანტიოქიის რეგიონის ქართულმა ხელნაწერებმა მცირე რაოდენობით მოაღწია ჩვენამდე. მათი რაოდენობა დაახლოებით ოცამდეა და ამჟამად სხვადასხვა კოლექციაში ინახება, მათ შორის 10-მდე ხელნაწერი საქართველოშია (უცხოეთში... 2018:15-16). შავი მთის სამწიგნობრო კერებში შეიქმნა XI საუკუნის ოთხთავის ქართული თარგმანის შემცველი უძვირფასესი ნუსხები: ალავერდის (A-484), კალიპოსის (K-76), ვატიკანის (Vat. Iberico 1), რუისის (A-845) ოთხთავები და S-962 (თვალთვაძე 2015ბ). ამ ხელნაწერებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ათონური რედაქციის ისტორიის შესწავლის საქმეში. ზოგიერთი მათგანი უკვე გამოკვლეული და გამოცემულია, ზოგი კი უფრო დეტალურ შესწავლას საჭიროებს. ჩვენ თითოეულ მათგანს ცალ-ცალკე განვიხილავთ როგორც პალეოგრაფიული, ასევე, კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით.

ალავერდის ოთხთავის (A-484)

პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ალავერდის ოთხთავი (A-484) ერთ-ერთი ყველაზე მაღალმხატვრული და ძვირფასი ხელნაწერია ქართული ოთხთავის ტექსტის შემცველ ნუსხებს შორის. იგი კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციაში ინახება და სათანადოდაც არის აღწერილი (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:210-216). აქ მხოლოდ ჩვენთვის საინტერესო და მნიშვნელოვან ინფორმაციას მოვიტანთ.

ალავერდის ოთხთავში 324 ფურცელია, ზომები: 24×19, დაწერილია კარგად გამოყვანილ სპილოსძვლისფერ ეტრატზე, ჩასმულია მოჭედილ ვერცხლის ყდაში და

შემკულია 70 ძვირფასი თვლით. საწერად გამოყენებულია ოქროსფერი მელანი, საზედაო ასოებისათვის – ზოგან სინგური. გადაწერილია წვრილი, კუთხოვანი ნუსხურით და ამ თვალსაზრისით ემსგავსება Ath.62-ს. მათი ზომებიც თითქმის იდენტურია.

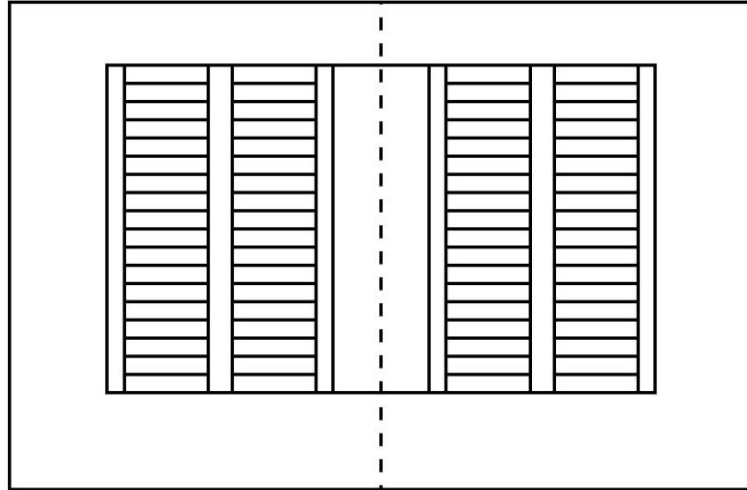
ხელნაწერში ჩართულია მახარებელთა მინიატურები ბერძნული წარწერებით: მათე (14v), მარკოზი (101v), ლუკა (156v), იოვანე (243v). სახარებების დასაწყისები დეკორირებულია შავი მთის სკოლისათვის დამახასიათებელი კამარებითა (სურ. 1) და ასევე დეკორირებული საზედაო ასოებით.

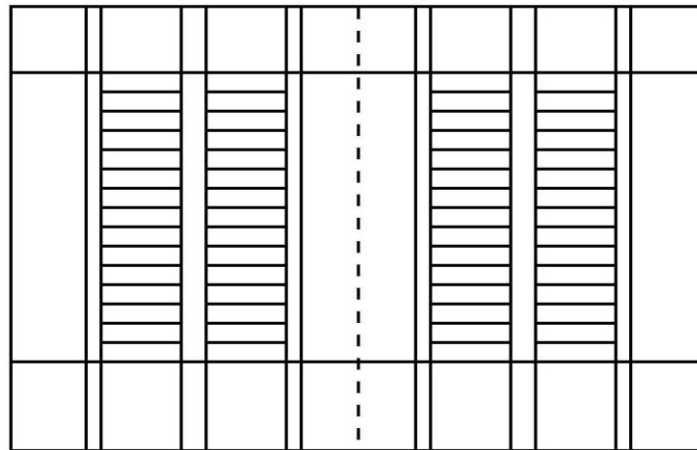
სურ.1. A-484, 14v-15r

ოთხთავის ტექსტს უძღვის კამარებში ჩასმული ევსებოსის კანონები (2v-9r), ეპისტოლე ევსებოსის კარპიანეს მიმართ (1v-2r) და ერთვის აპოკრიფული თხზულება „ავგაროზის ეპისტოლე“ (317r-323v), რომელიც ქართულ ხელნაწერებში ორი, მოკლე და ვრცელი, რედაქციით არის დაცული (ჩხიკვაძე 2007). ალავერდის ოთხთავი ერთადერთი ნუსხაა, სადაც თხზულების მოკლე ვერსიაა წარმოდგენილი. ეპისტოლე ილუსტრირებულია: სარეცელზე მწოლარე ედესის მთავარი ავგაროზი შიკრიკს აძლევს ეპისტოლეს, რომელიც მან, ევსებოს კესარიელის გადმოცემის თანახმად, იესო ქრისტეს უნდა გადასცეს. სწეული მეფე ავგაროზი მაცხოვარს განკურნებას სთხოვს. სურათი ჩასმულია კამარაში (316v). თვით ეპისტოლეში კი ჩართულია მცირე მინიატურები: იესო ქრისტესი (318r), ისევ იესო ქრისტესი (320v), ტაძრის (321v) და ნათლისმცემლის (323v). ავგაროზის ეპისტოლეში 34 არაჩვეულებრივად დეკორირებული საზედაო ასოა.

აქვე დავამატებთ ხელნაწერის ლინირების საკითხს, რომელიც აღწერილობაში არ არის მითითებული. ლინირება ალავერდის ოთხთავის ძირითად ნაწილში ასე გამოიყურება:³⁶

განსხვავებულია ლინირება ავგაროზის ეპისტოლს ნაწილში, Lerroy-ის სისტემის მიხედვით ეს არის P2 20E2 (Répertoire 1995:248):

³⁶Lerroy-ის სისტემაში (Répertoire 1995) ალავერდის ოთხთავის ლინირების მსგავსი სისტემა არ იძებნება. ამ სქემას Lerroy-ის სისტემის ნომრების მინიჭების სისტემის მიხედვით L 20E2 მივანიჭეთ, სადაც L ისეთ ბადეს აღიშნავს, როცა ტექსტის ადგილის ჩარჩო ხაზები და საზედაო ასოებისთვის გავლებული ხაზი არ კვეთს გარე აშიებს, ხოლო E – მიემართება მხოლოდ ორ კოლონად ნაწერ ტექსტებს, როცა საწერი ხაზები გავლებულია კოლონების შემომსაზღვრელ ხაზებს შორის, ისე რომ არ იკვეთება კოლონებს შორის აშია. E-ს შემდეგ მითითებული ციფრი კი აღნიშნავს სვეტების რაოდენობას.

ხელნაწერი მდიდარია ანდერძებითა და მინაწერებით, რომელთა მეშვეობითაც დგინდება, რომ ის რამდენიმე პირს გადაუწერია. კერძოდ, ანდერძში დასახელებული არიან **სვიმეონი** („*იესუ ქრისტე, შეიწყალე სვმეონ (ს~მნ)*“, 100r; „*დიდება ღმერთსა, განსრულდა მარკოზის თავიცა სახარებაჲ. იესუ ქრისტე, შეიწყალე სვმეონ*“, 152r), **გიორგი** („*განსრულდა ესეცა თავი სახარებისაჲ შეწევნითა და მომადლებითა წმიდისა და თაყუანისსაცემელისა სამებისა, ერთარსებისა და ერთღმრთე[ე]ებისა, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისაჲთა და მეოხებითა წმიდისა ლუკა მახარებელისაჲთა, ჰელითა ფრიად ცოდვილისა გიორგისითა*“, 241v) და **იოანე დვალი** („*ლოცვა-ყავთ წმიდანო მამანო, სულითა საწყალობელისა ცოდვილისა ბერისა იოვანე დვალისათჳს, უცბად მჩხრეკალისა, ღმერთმან გარწმუნოს*“ (323v), რომელთაც ერთგვაროვანი კალიგრაფიული სტილი შეუნარჩუნებიათ.

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში მითითებულია, რომ ხელნაწერი გადაწერილია 1054 წელს კალიპოსში, წმინდა ღვთისმშობლის ლავრაში (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:212). მეცნიერებაში ეს თარიღი არის გაზიარებული. სინამდვილეში, ანდერძში გადაწერის თარიღი ზუსტად მოცემული არ არის. კოლოფონი ასე იკითხება: „*დაიწერა კალიპოსს ლავრასა წმიდისა ღმრთისმშობელისასა, მეფობასა კოსტანტი მონამახისსა, ანტიოქიას პატრიარქობასა პეტრესსა და ბაგრატის აფხაზთა მეფისა ნოველისიმოსისა სამეუფეოს ყოფასა, ლოცვა ყავთ მიქაელ და გიორგისთჳს გლახ. იესუ ქრისტე, შეუნდვენ, ამენ. ქრონიკონი იყო (?)*“ (314r).

როგორც ვხედავთ, ქრონიკონის თარიღი ანდერძში არ წერია. აღწერილობაში ნათქვამია, რომ დათარიღების საფუძვლად აღებულია ფრაზა: „*დაიწერა ბაგრატის აფხაზთა მეფისა ნოველისიმოსისა სამეუფეოს ყოფასა*“, რაც 1054 წელს მომხდარა (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:212). დასტურად მოტანილია ილია აბულაძის მიერ პალეოგრაფიულ აღბოძში „ქართული წერის ნიმუშები“ გამოთქმული მოსაზრება. აი, რას წერს ილია აბულაძე: „*ისტორიიდან ცნობილია, რომ ბაგრატ IV კოსტანტინეპოლს, სამეფო კარზე, 1054 წელს იყო და, ამდენად, იგი უნდა მივიჩნიოთ ამ დროის ხელნაწერად*“ (აბულაძე 1973:361).

ჩვენი აზრით, ხელნაწერის დათარიღება მხოლოდ ბაგრატ IV-ის კონსტანტინოპოლში ყოფნის ფაქტს არ უნდა დაეფუძნოს. მით უმეტეს, რომ იგი ბიზანტიაში მხოლოდ ერთ წელიწადს არ იმყოფებოდა. ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულია ორი ვერსია ბაგრატ IV-ის ბიზანტიაში ცხოვრების შესახებ: 1051-1054, ან 1052-1055 წლები (ბერძნიშვილი 1978:46-47; ქრონიკები... 1892, 2004:198-199; სამუშია 2011:125-153). რაც შეეხება იმ საკითხს, თუ როდის მიიღო ბაგრატ IV-მ ნოველისიმოსის ტიტული, თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში უკვე გარკვეულია, რომ ის მას 1050-60 წლებში ფლობდა (თავაძე 2012:112-117).

გარდა ამისა, ალავერდის ოთხთავის ანდერძში ისიც წერია, რომ იგი გადაწერილია ანტიოქიაში პეტრე III-ის პატრიარქობისას, რომელიც პატრიარქი 1052 წლის ივნისიდან 1056 წლის აგვისტომდე ყოფილა (Православная... 2001:529), ხოლო ბიზანტიაში კონსტანტინე IX მონომახის იმპერატორობისას, რომელიც 1042 წლის 12 ივნისიდან 1055 წლის 11 იანვრამდე მეფობდა (Sear 1996:355). გამოდის, რომ ალავერდის ოთხთავი უნდა გადაწერილიყო 1052-1055 წლებში.³⁷

ოთხთავში დასტურდება სხვა მნიშვნელოვანი კოლოფონიც, რომელიც მასში დაცულ ტექსტს შეეხება. ის გიორგი მთაწმინდელს უნდა ეკუთვნოდეს. 314v-ზე ვკითხულობთ: *„ესე უწყოდეთ, წმიდანო მამანო, რომელნიცა მიემთხვნეთ წმიდასა ამას სახარებასა. ფრიად მართალი და წმიდაა არს, მამისა ეფთვემეს სახარებათადა შეწამებული ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა, ყოვლითურთ უნაკლულოდ რიცხვთა და კანონითა. და განთესულნი არღარა დაეწერენ ამისთვის, რამეთუ ზანდუკი მასვე მოასწავებს, და რად არს ჭირი ორკეცი, პატივიცა წიგნისა დაუშუერდებოდა. და ყოველსავე ზედა შემინდვეთ, ღმერთმან გარწმუნოს“.* ამ ანდერძისა და ჩატარებული ტექსტოლოგიური ანალიზის საფუძველზე დარეჯან თვალთვამე ფიქრობს, ალავერდის ოთხთავში დაცულია ოთხთავის ქართულ თარგმანზე გიორგი ათონელის მუშაობის შუალედური ეტაპი (თვალთვამე 2008:12-20; თვალთვამე 2015b). ამ საკითხს ქვემოთ უფრო დაწვრილებით შევეხებით, ვინაიდან ჩანს, რომ ალავერდის ოთხთავი ერთ-ერთი იმ ოთხთავთაგანია, რომელიც გამოწვლილვით შესასწავლია გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პრინციპების გამოსავლენად.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ალავერდის სახარებას (A-484) არ ერთვის გიორგი მთაწმინდლის ცნობილი ანდერძი (თვალთვამე 2008:12-20). ალავერდის ოთხთავი სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს ა ლიტერით აქვს აღნიშნული, ამიტომ ჩვენც ასე აღვნიშნავთ მას.

კალიპოსის ოთხთავის (K-76) პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

კალიპოსის ოთხთავი შავ მთაზე გადაწერილ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთი გამორჩეული ნუსხაა, როგორც პალეოგრაფიული, ასევე, ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით. იგი ამჟამად ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში ინახება

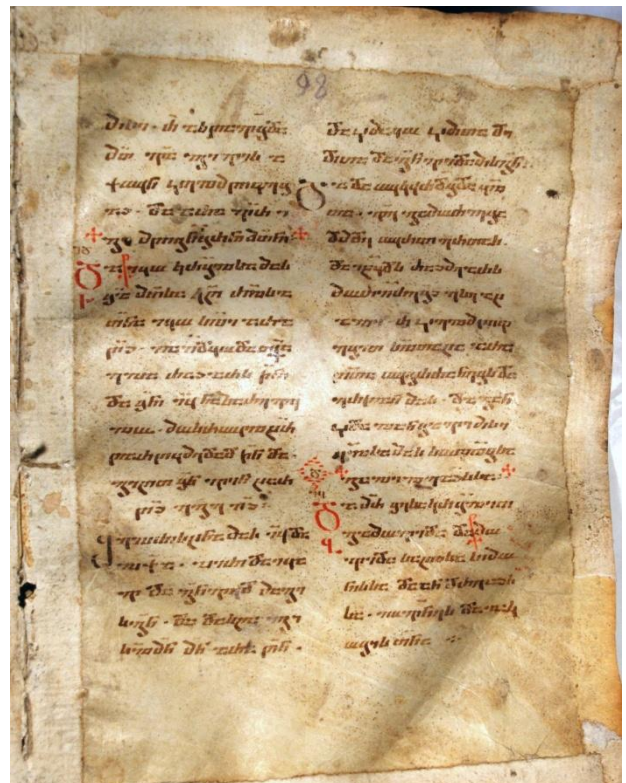
---

³⁷ ზაგრატ IV-ის ბიზანტიაში ყოფნის, მისთვის ნოველისიმუსის ტიტულის გადაცემისა და სხვა ისტორიულ-ქრონოლოგიური საკითხების გარკვევაში დაგვეხმარა ლერი თავადის სადოქტორო დისერტაცია „ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში“. იხილეთ ელვერსია: <http://old.press.tsu.ge/GEO/internet/disertaciebi/DISERTACIA%20Leri%20Tavadze.pdf>, გვ. 112-117.

ნომრით K-76 (ქუთაისის... 1953). გადაწერილია ეტრატზე შედარებით წვრილი და კუთხოვანი ნუსხურით. ზომა – 21×16 სმ, შედგება 353 ფურცლისაგან. მინიატურები: 94v (მარკოზი); 147v (ლუკა), 241v (იოანე და წმინდა პროხორე). შავი მთის სკოლის ხელნაწერთა შემკულობის, კამარებისა და საზედაო ასოების საილუსტრაციოდ მოვიტანთ კალიპოსის ოთხთავის რამდენიმე ფოტოს (სურ, 2, სურ. 3):

სურ. 2, K-76, 6v

სურ. 3, K-76, 98r

ოთხთავის შედგენილობა: ევსებოსის წერილი ამონიოსისადმი (1v); კამარებში ჩაწერილი კანონები (2r-6v); მათეს (9v-94v), მარკოზის (96v-146v), ლუკასა (191v-241r) და იოანეს სახარებებს (243r-309v); წყდება იოვ. 21:18-ზე (309v). თითოეულ სახარებას წინ უძღვის მახარებლის გამოსახულება ასომთავრული წარწერებით. ბოლოში დართულია „განგებად სახარებათა საძიებლისად, წელიწდისა დღესასწაულთაჲ, ვითა მივალს სჯნაქსარი წესსა ზედა ბერძულსა სრულებით“ (310v-350r) და უსათაურო დოქსოლოგიური ხასიათის თხზულება, პირობითად, „შესხმად ოთხთავისა“ (350v-353r) (სილოგავა 1989:153-165; თვალთვამე 2010).

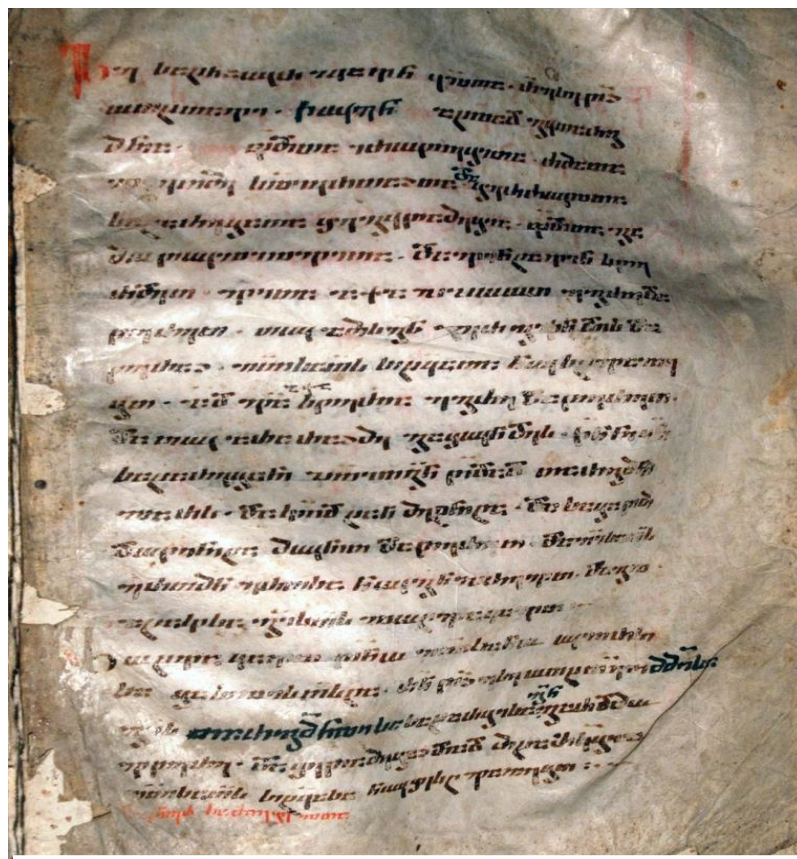
ხელნაწერი გადაუწერია ბასილი თორელყოფილს („დაიწერა კელითა ცოდვილისა ბასილის თორელყოფილისადთა სანახებსა ასურეთისას დიდებულისა ქალაქისა დიდისა ანტიოქიისასა მონასტერსა წარჩინებულსა დიდისა კალიპოსელისასა სადიდებელსა ყოვლად წმიდისა ღმრთისმშობელისასა სამკვდრებელსა“ 353r; „უფალო, მოიქსენე

წყალობით სული ბასილი ამის ოთხთავისა დამწერელისა და შეიწყალე გლახაკი კეთილთაგან სული მისი, ამენ. “94v) 1060 წელს („ხოლო ოდეს აღიწერა წმიდაა სახარება, ქრონიკონი იყო მაშინ სჳ“ 353v) (მუმლაძე 2006:20-23).

სახარებას ერთვის გიორგი მთაწმინდლის ცნობილი ანდერძი: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდაა ოთხთავი ჩუენ ახლად გვთარგმნია ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადთა და ბერძულთა სახარებათა შეგვჩამებია ფრიადითა გამოწულილვითა. და ვინცა ვინ სწერდეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ, თუ ამისგან ჯერ-გიჩნდეს დაწერა. ღმრთისათჳს, სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ. და თუ არა რამე გაშუნდეს, ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილ არს და კეთილად ხანმეტნიცა და საბაწმიდულნიცა, მუნით დაწერეთ და ღმრთისათჳს, ერთმანერთსა ნუ განჰრევთ, და გლახაკისა გიორგისთჳს ლოცვა-ყავთ.

ლოცვა ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო, უღირსისა ბასილისთჳსცა, რომელმან წმიდაა ესე ოთხთავი მამისა გიორგის თარგმნილისა სახარებისაგან გარდმოვწერე და შეწამებაა დიად მიხარკებია. ღმრთისათჳს, სიტყუასა ნუ შესცვალებთ თვინიერ საძიებელთა (310r)“ (სურ. 4).

სურ. 4, K-76, 310r

ეს ანდერძი წინა თავში უკვე განვიხილეთ. ამიტომ აქ მოკლედ შევნიშნავთ, რომ კოლოფონში ჩანს ტექსტის რედაქტირების კვალი (თვალთვაძე 2007:66-67; Tvaltvadze 2008:107-119; თვალთვაძე 2009ბ:129-141; Tvaltvadze 2012:213-229; თვალთვაძე 2015ბ). გადამწერი, ბასილი თორელყოფილი, წერს, რომ კალიპოსის ოთხთავი 1060 წელს, ე.ი გიორგის სიცოცხლეშივე, არის გადაწერილი „*მამისა გიორგის თარგმნილისა სახარებისაგან [310r]*“ (თვალთვაძე 2015ბ). დარეჯან თვალთვაძის ვარაუდით, მთარგმნელის თანამედროვე გადამწერს, ბასილი თორელყოფილს, ანდერძის ის ვარიანტი უნდა ჰქონოდა ხელთ, რომელიც გიორგის ხელიდან გამოსულ ნუსხას ერთვოდა და რომელშიც ანდერძის ცნობილი სადავო ადგილი ასე იკითხება: „*ესე წმიდაჲ ოთხთავი არა თუ ახლად გვთარგმნია...*“ ხელნაწერში კარგად ჩანს, რომ ეს ადგილი გვიან არის ჩასწორებული, წაშლილია სიტყვები „*არა თუ*“ და ზემოდან სხვა ფერის მელნით წერია სიტყვა „*ჩუენ*“ (თვალთვაძე 2007:67).

კალიპოსის ოთხთავი სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს α ლიტერით აქვს აღნიშნული. ხელნაწერი 2008 წელს გამოსცა ციციხო მუმლაძემ (ოთხთავი... 2008). ვინაიდან ეს ნუსხა გიორგი მთაწმინდლის თარგმნილი სახარებიდან არის გადაწერილი, მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ათონური რედაქციის ზუსტი ტექსტის დადგენის საქმეში.

ვატიკანის ოთხთავის (Vat. Iberico 1) პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

XI საუკუნეში გადაწერილია კიდევ ერთი ხელნაწერი, ვატიკანის ოთხთავი,³⁸ რომლის წარმომავლობაც, ასევე, შავ მთას უკავშირდება. ხელნაწერი ამჟამად ვატიკანის სამოციქულო ბიბლიოთეკაშია დაცული (Vat. Iberico 1).³⁹ მისი ფოტოპირები კი კორნელი

³⁸ ვატიკანის ოთხთავის შედგენილობის, მხატვრული შემკულობის, მისი ისტორიის საკითხები შეისწავლა თამარ შურღაიაძე, იხ.: 1. თ. შურღაია, ვატიკანის ოთხთავის მხატვრული შემკულობა, საენათმეცნიერო ძიებანი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, ბ. ჯორბენაძის საზოგადოება, XXIII, 2006 (გვ. 340-348); 2. თ. შურღაია, სახარების ერთი ძველი ქართული ხელნაწერის შედგენილობის საკითხისათვის, კავკასიის მაცნე, №14, 2006 (გვ.157-163); 3. თ. შურღაია, შავი მთის ოთხთავის ქართული ხელნაწერი, ცისკარი, სამხატვრო-სალიტერატურო ჟურნალი, №1, 2006 (გვ. 131-135). 4. თ. შურღაია, ვატიკანის ოთხთავის თავგადასავალი, კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, №11, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბ. 2006.

³⁹ ვატიკანის ოთხთავის ფერადი ფოტოების ნახვა შესაძლებელია ვატიკანის ბიბლიოთეკის ვებგვერდზე: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.iber.1 უნდა აღინიშნოს, რომ ვებგვერდზე გამოქვეყნებული ხელნაწერის პაგინაცია ჩვენსას არ ემთხვევა.

კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება. მიხეილ თარხნიშვილის აღწერილობით (Tarchnishvili 1962:61-71) ხელნაწერი შეიცავს 305 ფურცელს. მასალად გამოყენებულია ეტრატი. ზომაა 22×16,5 სმ. ხელნაწერი გადაწერილია ძირითადად ნუსხურით, თუმცა არის ადგილები, რომლებიც მხედრულისკენ გარდამავალი ხელით ან ასომთავრულითაა დაწერილი.

ვატიკანის ოთხთავის შედგენილობა: 1. ეპისტოლე ევსებოს კარპიანეს მიმართ (2r-2v); 2. კამარებში ჩასმული კანონები (3r-8v); 3. მათეს (9r-90v), მარკოზისა (93r-144v) და იოვანეს (225r-279r) სახარებები სრულადაა წარმოდგენილი, ლუკას სახარებას (148r-223r) აკლია დასაწყისი ნაწილი (1-დან მე-5 მუხლის ნახევრის ჩათვლით). ხელნაწერში დაცულია მარკოზის სახარების თავთა საძიებელი (91r-92r), ლუკას სახარების თავთა საძიებელი (145r-147v), იოვანეს სახარების თავთა საძიებელი (223v-224r). 4. საწელიწდო სახარება (279r, 281r-283r, 285r-288v, 290v-297v, 299r-300r, 301r-305v) და 5. დოქსოლოგიური ძეგლი (283v, 284r-v), რომელიც სახარების ხოტბას წარმოადგენს (შურღაია 2006გ:157). იგი ძირითადი ტექსტისაგან განსხვავებული, კალიგრაფიული ნუსხურით არის დაწერილი.

ვატიკანის ოთხთავი ალავერდისა და კალიპოსის ოთხთავების მსგავსად შავი მთის სკოლისათვის დამახასიათებელი მხატვრული სტილით არის დეკორირებული: ულამაზეს კამარებში ჩასმული კანონები (სურ.5), თითქმის ყველა გვერდზე გაფორმებული საზედაო ასოები (სურ.6), კამარები სახარებების დასაწყისში (სურ.7).

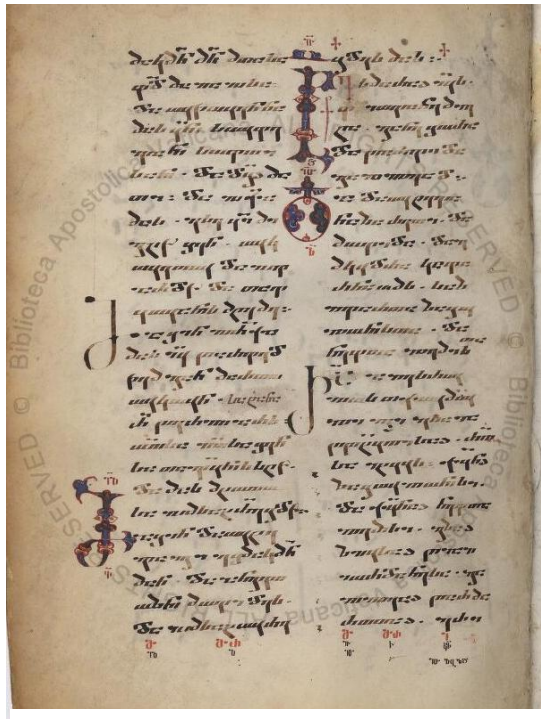
იოვანეს სახარების დასასრულს წარმოდგენილია გადამწერის ანდერძი, საიდანაც ცნობილი ხდება, რომ ოთხთავი გადაუწერია დიაკონ მიქაელს. მომგებელი კი ბერი სვმეონია: „*დიდება შენდა უფალო, დაესრულა წმიდა სახარება ოთხთავი, ჯელითა უღირსისა მიქაელ დიაკონისადათა სულიერისა ძმისა კეთილისა ბერისა სვმეონისთჳს. ღმერთმან შეაწიენ წმიდანი მახარობელნი და აკმარენ ნებასა შინა ღმრთისასა წმიდად ესე სახარებად, ამინ*“ (279r).

ვატიკანის ოთხთავში დაცულ კოლოფონებში არ არის წარმოდგენილი პირდაპირი ცნობები მისი გადაწერის ადგილისა და თარიღის შესახებ. თამარ შურღაიას მიაჩნია, რომ იგი შავი მთის ერთ-ერთ ქართულ კერაში უნდა იყოს შექმნილი. მისი აზრით, ამის დასტურია ხელნაწერის შემკულობის სტილი, მასში გამოყენებული დეკორული სამკაულებისა და კომპოზიციების დიდი მსგავსება შავ მთაზე გადაწერილ ალავერდის ოთხთავთან (A-484, 1054 წ.) და S-962-თან (1054 წ.), ასევე, მომგებლის, სვიმონ ბერის ანდერძში (279r) მოხსენიებული წმინდანები, მათ შორის, ნეტარი სვმეონი და დედად მართა (შურღაია 2006დ:132).

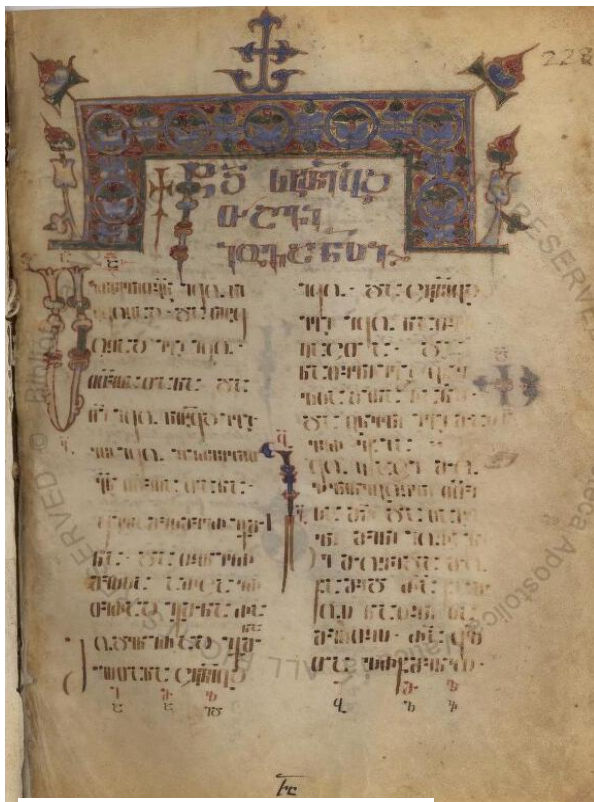

სურ. 5. Vat. Iberico 1, 3v

სურ. 6. Vat. Iberico 1, 14v

სურ. 7, Vat. Iberico 1, 225r

დარეჯან თვალთვადის აზრით, ერთ-ერთი არგუმენტი, რომ ვატიკანის ოთხთავი შავ მთაზე გადაწერილი, არის მასზე დართული უსათაურო დოქსოლოგიური ხასიათის თხზულება, პირობითად, „შესხმა ოთხთავისა“⁴⁰, რომელიც, აგრეთვე, დაცულია შავ მთაზე გადაწერილ კალიპოსის ოთხთავში (K-76) (თვალთვადე 2010ა). ვინაიდან ვატიკანის ოთხთავი გაფორმების თვალსაზრისით ემსგავსება შავ მთაზე გადაწერილ რამდენიმე ხელნაწერს, ალავერდის ოთხთავს (A-484, 1054 წ.) და S-962-ს (1054 წ.), ხოლო შედგენილობის თვალსაზრისით კალიპოსის ოთხთავსაც (K-76), მკვლევრებმა იგი შავი მთის სავანეს დაუკავშირეს და მისი შექმნის სავარაუდო დროდ XI საუკუნე განსაზღვრეს.

რაც შეეხება ვატიკანის ოთხთავში დაცული სახარების ტექსტის რედაქციას, სამაგისტრო ნაშრომის ფარგლებში ნინო ჩახვაშვილმა იგი შეუდარა ივ. იმნაიშვილის მიერ გამოცემულ ვანის, ეჩმიაძინისა და გელათის ოთხთავებს (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979) და ტექსტოლოგიური ანალიზის საფუძველზე დაადგინა, რომ მასში ათონური რედაქციის ტექსტია დაცული (ჩახვაშვილი 2015).

ვატიკანის ოთხთავი სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს V ლიტერით აქვს აღნიშნული.

რუისის ოთხთავის (A-845)

პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

რუისის სახარება, იგივე შავი მთის ოთხთავი, გადაწერილია შავ მთაზე, სელევკიის მახლობლად. ხელნაწერი შესრულებულია ეტრატზე ნუსხურით ორ სვეტად, შეიცავს 336 ფურცელს (სურ. 8). უყდო, ნაკლული. ზომა – 16×13. 307-328 ფურცლები დაწერილია გვიანდელი ნუსხურით, ხოლო 329-336 ფურცლები შესრულებულია ქაღალდზე, ასევე, გვიანდელი ნუსხურით; შექმნის თარიღზე კოლოფონებში არაფერია ნათქვამი. პალეოგრაფიული ანალიზის საფუძველზე ილია აბულაძე მას XI საუკუნით ათარიღებს (აბულაძე 1973:363). გადამწერია შავზაქარია (305v), მინიატურებისა და კამარების მხატვარი – ანანია (9v, 101r).

ოთხთავს წამდვარებული აქვს: ევსებიოსის წერილი ამონიოსისადმი (1r-v), კამარებში ჩაწერილი კანონები (2r-8v), რომლებიც ორნამენტულად არის გაფორმებული. თითოეულ სახარებას უძღვის თავთა სამიებელი: მათეს სახარების (10r-12r); მარკოზის სახარების (99v-102r); ლუკას სახარების (154r-158r); იოვანეს სახარების (243r-244r).

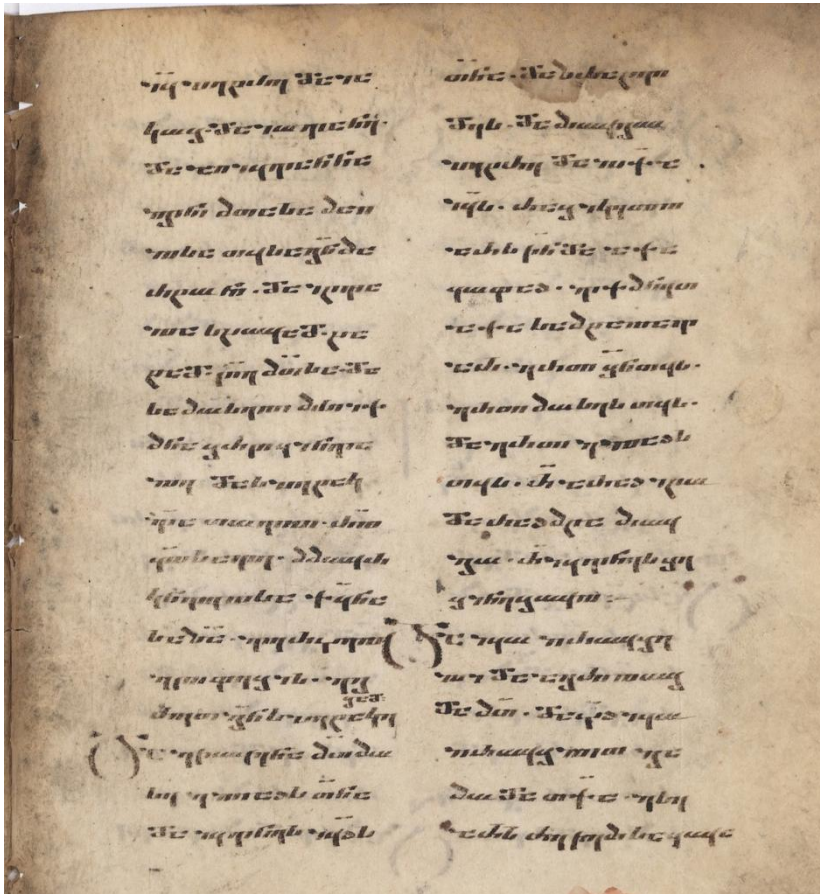
⁴⁰ ეს ტექსტი ერთვის კალიპოსის ოთხთავს (K-76), H-1791-ს (1213–1216 წწ.), ხოლო შემოკლებული ვერსია XIV-XV საუკუნეებით დათარიღებულ ქვათახევის ოთხთავს (A-357).

ხელნაწერში დაცულია ოთხივე სახარება: მათეს (12r-99v), მარკოზის (102r-154r), ლუკასა (158r-242v) და იოვანეს სახარება (245r-306r). ბოლოში დართულია ზანდუკი (307r-336v).

ხელნაწერი მხატვრულად არის გაფორმებული, ერთვის სამი მახარებლის მინიატურა: მათეს (9v), მარკოზის (102v) და ლუკასი (157v). მინიატურები და კამარები შესრულებულია XV საუკუნეში, ვინაიდან მათი მხატვარი ანანია ყვარყვარე ათაბაგის შვილების – ბაადურისა და ქაიხოსროს თანამედროვეა („პატრონსა ათაბაგ ამირ სპასალარისა ყვარყვარეს ძეთა პატრონსა ბაადურს ცოდვანი მისნი შეუნდვნეს ღმერთმან, და მათსა ძმასა პატრონსა ქაიხოსროს შეუნდვნეს ღმერთმან. და მათსა მონასა

და ამისსა მხატვარსა ანანიას შეუნდვნეს ღმერთმან“ (9r).

სწორედ რუისის ოთხთავს ახლავს გადაწერ შავზაქარიას ანდერძი, საიდანაც ვიგებთ, რომ გიორგი მთაწმინდელი ბერძნულთან ორჯერ შედარების შემდეგ მესამედაც დაუბრუნდა ოთხთავის ტექსტს: „დაიწერა წმიდაჲ ესე სახარებაჲ შავსა მთასა უდაბნოსა ლერწმისკევისსა ზღვსპირსა, რომელ არს დასასრულსა შავისა მთისასა, მახლობელად სელევიკისა კელითა უბადრუკისა და მწარედ ცოდვილისა შავ ზაქარიადსითა... ნიკოლას ხუცესსა მიეცინ ღმერთმან

სურ. 8, A-845, 126r

სასყიდელი და მადლი ჩემისა კეთილისათვს და წყალობისა. მისითა დედითა დავწერე, რომელ მას დაეწერა გიორგი მთაწმინდელისა სახარებისაგან, რომელი გიორგი მთაწმინდელსა ბერძულთა სახარებათა შეემოწმა მესამედ. ორჯელ პირველ შეემოწმა. ღმერთმან მიეცინ სასყიდელი სულსა მისსა შრომისათვს, ამინ“ (305v-306r) (ქორდანია 1908:59; აბულაძე 1973:362).

რუისის ოთხთავი სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს II ლიტერით აქვს აღნიშნული. ხელნაწერში გიორგი მთაწმინდლის რედაქციაა დაცული.

S-962-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

S-962⁴¹ გადაწერილია 1054 წელს მიქაელის ხელით („ლოცვა ყავთ მიქაელისათვის მწრლ... წმიდანო მამანო“ (265r) კარგად დამუშავებულ ეტრატზე. შეიცავს 266 ფურცელს. ზომა: 14,5×11,4 სმ. გადაწერილია ორ სვეტად კალიგრაფიული ასომთავრულით, ყავისფერი მელნით. საზედაო ასოები ორნამენტებით არის გაფორმებული. ხელნაწერი უყდოა, დაშლილი, კიდევბემოცვეთილი და ნაკლული. შემკულია კამარებით (1r-4v). მინიატურები: მარკოზი (85v), ლუკა (132r). 84v-სა და 131v-ზე გამოსახული ჯვრები ბერძნული წარწერებით (სურ.9).

სურ. 9, S-962, 84v

⁴¹ ხელნაწერი აღწერილია ძალიან მოკლედ (ქართულ... 1959:626-627). შედარებით ვრცელი აღწერილობა ჩვენია (ე. კ.).

ოთხთავის შედგენილობა: გაფორმებულ კამარებში კოლონებად დაწერილ ევსებიოსის კანონები (1r-3v) და ეპისტოლე ევსებიოს კარპიანეს მიმართ (4r-v). 1) მათეს სახარება (5r-84v), რომელიც თავნაკლულია. იწყება მათე 2:1-ით. „...*მეფისათა, აჰა, მოგუნი აღმოსავალით მოვიდეს...*“; 2) მარკოზის სახარება, რომელიც აგრეთვე თავნაკლულია, იწყება მარკოზი 1:26-ით (86r-130v); 3) ლუკას სახარების თავთა საძიებელი (130r-131r), ლუკას სახარება (133r-204r) და 4) იოვანეს სახარების თავთა საძიებელი (204r-204v), იოვანეს სახარება, რომელიც აგრეთვე თავნაკლულია, იწყება იოვანე 1:15-ით (205r-265r). ოთხთავს ერთვის: ა) პასქალური ცხრილი (265v-266v), რომელიც 1054 წლით იწყება. სავარაუდოდ, ეს უნდა იყოს ხელნაწერის გადაწერის თარიღი. S-962-ში წარმოდგენილია ოპიზური რედაქციის ტექსტი. სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს იგი c ლიტერით აქვს აღნიშნული.

ანტიოქიის რეგიონში, შავ მთაზე, გადაწერილ ხელნაწერთა გაფორმების გამორჩეულობაზე ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ. აქ იმასაც დავამატებთ, რომ ამ თვალსაზრისით საინტერესოა კონსტანტინოპოლში გადაწერილი ხელნაწერებიც: რჯულისკანონი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), XI საუკუნის 20-იანი წწ. (S-143), გრიგოლ ღვთისმეტყველი, საკითხავები (ექვთიმე მთაწმინდელისა და დავით ტბელის თარგმანები), [1031](A-1), მცირე რჯულისკანონი (ექვთიმე მთაწმინდელის თარგმანი), 1031 წ. (A-96), ვანის ოთხთავი (გიორგი მთაწმინდელის რედაქცია), XII-XIII სს. მიჯნა (A-1335) (უცხოეთში... 2018:15-16). მათაც კამარათა გამორჩეული მორთულობა და ფერები ახასიათებთ.

ანტიოქიის რეგიონში, შავ მთაზე, გადაწერილი თითოეული ოთხთავი მეტად მნიშველოვანია როგორც პალეოგრაფიული (კალიგრაფია, შემკულობა, მოხატულობა და ა.შ.), ასევე ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით. სამ მათგანში, კალიპოსის (K-76), ვატიკანისა (Vat. Iberico 1) და რუისის (A-845) ოთხთავებში ათონური რედაქციის ტექსტია დაცული. S-962-ში წარმოდგენილია ოპიზური რედაქციის ტექსტი. რაც შეეხება ალავერდის ოთხთავს (A-484), ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით იგი სრულიად განსხვავებულ სურათს აჩვენებს. როგორც აღინიშნა, მასში წარმოდგენილია გიორგი ათონელის მუშაობის შუალედური ეტაპი. ამ ოთხთავში დაცულ ტექსტს ქვემოთ ცელკე განვიხილავთ.

§3. XI საუკუნის ოთხთავის სხვა ხელნაწერები

XI საუკუნის სხვა ოთხთავები სხვადასხვა სამწიგნობრო კერებშია გადაწერილი და ამჟამად სხვადასხვა კოლექციაში ინახება. მაგალითად, კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული XI საუკუნეში გადაწერილი ოთხთავები: ურბნისისა (A-28) და პალესტინის (H-1741), აგრეთვე, H-1240; ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში ინახება K-176 და K-363. XI საუკუნეშია გადაწერილი სინას მთის, წმიდა ეკატერინეს მონასტრის, ქართული კოლექციის ხელნაწერი Sin.Geo.O.19, ხოლო ვენის ოთხთავი (Ven.Geo.1) აგრეთვე X საუკუნის ბოლოს - XI საუკუნის დასაწყისში უნდა იყოს გადაწერილი და დაცულია ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში. ამ ოთხთავებში, ძირითადად, ოპიზური, იგივე ჯრუჟ-პარხლის რედაქციის ტექსტებია დაცული. ამიტომ მათ მოკლედ მიმოვიხილავთ. განსაკუთრებით საინტერესოა ჩვენთვის სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმში დაცული იენაშის ოთხთავი (ს.ი.ე.მ. მესტია №72), რომელსაც ქვემოთ დაწვრილებით შევხებით.

ურბნისის ოთხთავის (A-28)

პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ურბნისის ოთხთავი (A-28) შესწავლილი და გამოცემული აქვს ივანე იმნაიშვილს (იმნაიშვილი ი., ქართული 1979). ხელნაწერი XI საუკუნეშია გადაწერილი.

ხელნაწერის აღწერილობის მიხედვით (ქართულ... 1973:92-96), ურბნისის ოთხთავი გადაწერილია ეტრატზე ასომთავრულით, ზომა – 19,8×14,5; სვეტის ზომა – 15,5×4,5 სმ. შედგება 222 ფურცლისაგან. გადაწერილია ორ სვეტად, თითოეულ სვეტში 22 სტრიქონი. მელანი – შავი ფერის, საზედაო ასოები – ძირითადად შავი ფერის მელნით, ზოგჯერ ძალიან ლამაზად დეკორირებული. პაგინაცია – რვეულებრივი. რვეულის ნომერი მიწერილია დასასრულ ქვედა აშიაზე.

ხელნაწერის გადამწერია იოვანე ტატანელი (1. „*იესუ ქრისტე შეიწყალე იოვანე ტატანელი და მოიკსენე სული მისი, ამენ*“ (3r). 2. „*წმიდანო ღმრთისანო, ვინ იმსახურებდეთ წმიდასა ამას ოთხთავსა, მოიკსენეთ სული იოვანე ტატანელისა*“ (67v). 3. „*წმიდანო ღმრთისანო, მოიკსენეთ სული იოვანე ტატანელისა ლოცვასა*“ (105v). 4. „*ვინ იმსახურებდეთ, ღმერთმან გარწმუნოს, მოიკსენეთ სული იოვანე ტატანელისა*“ (108v). 5. „*წმიდანო ღმრთისანო, მოიკსენეთ სული იოვანესი გლახ ტატანელისა ლოცვასა შინა წმიდასა თქუნსა*“ (173v).

ოთხთავის შედგენილობა: ევსებიოს კესარიელი ეპისკოპოსის კანონები (1r-3r), ყოველ თავს უძღვის თავთა საძიებელი: 1. *სასწაულნი მათესი* (4r-v). 2. *[სასწაულნი*

მარკოზისნი] (65v-67v). 3. სასწაული ლუკას თავისა (106r-108v). 4. სასწაულნი იოვანესნი (173v).

ოთხივე სახარება წარმოდგენილია სრულად: მათეს სახარება (5r-65r); მარკოზის სახარება (68r-105v); ლუკას სახარება (109r-173r); იოანეს სახარება (174r-222r) – „...ხოლო არს სხუადცა მარვალ, რავდენი ქმნა იესუ, უკუეთუმცა აღწ...“ თითოეულ გვერდზე გვაქვს ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, ე. წ. „განთესული“. ოთხთავს არ ერთვის „ზანდუკი“. არც მინიატურებია წარმოდგენილი. ხელნაწერს ახლავს გვიანდელი მინაწერები.

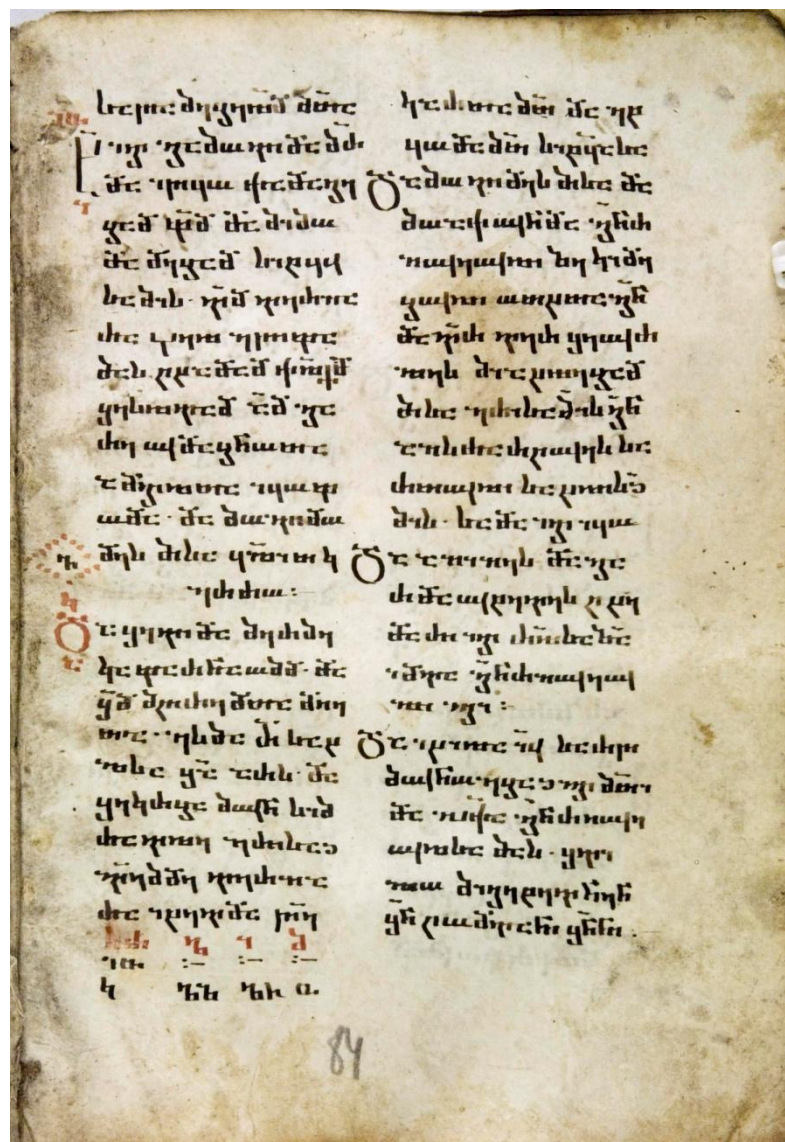
ხელნაწერი უთარილოა. ივ. იმნაიშვილს (იმნაიშვილი ი., ქართული 1979:9), ილ. აბულაძის (აბულაძე 1973:346) მსგავსად, მიაჩნია, რომ იგი XI საუკუნის I ნახევარში უნდა იყოს გადაწერილი. იგი დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში A-28 ნომრით. ივანე იმნაიშვილი თავის გამოცემაში ურბნისის ოთხთავს F ლიტერით აღნიშნავს.

პალესტინის (H-1741) ოთხთავის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

პალესტინის ოთხთავი (H-1741) შესწავლილი და გამოცემული აქვს ივანე იმნაიშვილს (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979). ის თარიღანია და 1048 წელს არის გადაწერილი („ქორონიკონი იყო სძს“ - 297r) ნუსხურად, კარგად გამოყვანილ ეტრატზე (სურ.1). ხელნაწერის ზომაა 21,8×15 სმ. ცალკე სვეტისა 17×4,8 სმ. შეიცავს 343 ფურცელს, მათ შორის 2 დაუწერელია, ბოლო ნაწილი კი (298r-343v) – პალიმფსესტური. ნაწერია ორ სვეტად, გარდა პირველი ორი ფურცლისა, რომლებიც ერთ სვეტად არის დაწერილი. თითოეულ სვეტში 23 სტრიქონია. მელანი – შავი ფერის, საზედაო ასოები – სინგურით. პაგინაცია – რვეულებრივი. რვეულის ნომერი მიწერილია დასაწყის ზედა და დასასრულ ქვედა აშიაზე. ხელნაწერში დაცულია ჯვრის გამოსახულება (1r), მათე მახარებლის მინიატურა (1v), ხოლო (2a)r-ზე – დაუწერლად დატოვებული კამარები. არადეკორირებული საზედაო ასოები უფრო ხშირად შავი ფერის მელნით არის დაწერილი, იშვიათად – სინგურით. სახარებათა დასაწყისები – სინგურით.

ხელნაწერის გადამწერია მწირი მიქაელი (1. „მწირი გლახ მიქაელ შეიწყალე“ (1v); 2. „დაესრულა სახარებაჲ მათესი შეწევნითა ქრისტესითა. მე, საწყალი მწირი მიქაელ, გვედრები ლოცვასა, წმიდაო მღდლო სტეფანე და ყოველთა მკითხველთა ერთობით გვედრები, ამენ“ (80v). 3. „დაესრულა სახარებაჲ მარკოზის თავისაჲ. კეთილო მღდლო სტეფანე მოძღუარო, მწირი გლახ მიქაელ ლოცვასა თქუნესა წმიდასა გვედრები და

ყოველთა მოწესეთა, რომელნი აღმოიკითხვიდეთ წმიდასა ამას სახარებასა და შემინდვეთ (130v). 4. „დაიწერა წმიდასა ადვილსა გესმანიას, საფლავსა წმიდასა ღმრთისმშობლისასა, დედისაგან საბაწმიდისა, განგებასა ზედა ბერძულსა, დიად ხარკებითა კელითა საწყალობელისა მიქელ მწირისა მცხეთისავე მიწისაგან. წმიდანო ღმრთისანო, ჩემგან უძროლისა რომელი ეგებოდა, მიშრომია და მომიჭირვებია, რომელი დედასა არს: მსგევსითა და საუფლოთა დღესასწაულთა ჟამისწირვისა საკითხავითა და სხვთა ყოვლითა განგებითა, რიცხვთა და განთესულითა, ჯუართა, მასკლავითა, ისრითა და ღელვა-ვრცელითა. რომელი ვინ ჩემდა უმეცრებით ცთომილი ჰპოთ ანუ მოგზუდეს, შემინდვეთ ღმრთისათჳს. ამენ“ (297r).

სურ. 1, H-1741, 84r

ხელნაწერის მომგებელი არის სტეფანე ხუცესი („სახელითა ღმრთისაჲთა და მადლითა და სარწმუნოებითა წმიდისა კათოლიკე ეკლესიისა მცხეთისაჲთა მე, გლახაკი სტეფანე, ხუცესი პალავრელი, მნათე ყოფილი, ყოველთა მოწესეთა ნარჩევი, მიწაჲ და მტურერი, შვილი მცხეთისაჲ ღირს მყო ღმერთმან მოუგონებელსა კეთილსა და წყალობასა მისსა და მოვიწიე წმიდასა ქალაქსა იერუსალჴმსა, ადგომასა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა და წმიდასა გოლგოთასა და მოვილოცენ ყოველნი წმიდანი ადგილნი მისნი მოწყალებითა ქრისტესითა და დამაწესეს მწირველად ქართლისა კათალიკოზისა ოქროპირისა – ადიდენ ღმერთმან – წმიდასა ეკლესიასა გარდამოკსნისასა ძლოცველად. და მოვიგე წმიდაჲ ესე ოთხთავი, სრული ყოვლითა საკმარითა, სალოცველად ცოდვილისა სულისა ჩემისა და მშობელთა და მოძღუართა ჩუენტასა და ყოველთა ქრისტეანეთა სალოცველად. ქორონიკონი იყო სჲჴ. შემდგომად ჩემდა, ვისცა ღმერთმან მოგცეს, და რომელნი აღმოიკითხვიდეთ წმიდასა ამას ოთხთავსა, სულთა განმანათლებელსა, წმიდასა ლოცვასა თქუენსა ჩუენცა თანამოგჴკსენებდით“ (296v-297r).

ოთხთავის შედგენილობა: ხელნაწერში დაცულია ოთხივე სახარება. მათეს სახარება – 3r-80v; მარკოზის სახარება – 81r-130v; ლუკას სახარება – 131r-221v; იოანეს სახარება – 222r-280v. არ არის წარმოდგენილი თავთა საძიებლები, არც ეპისტოლე ევსებეოს კარპიანეს მიმართ და არც ევსებეოს კესარიელი ეპისკოპოსის კანონები. თითოეულ გვერდზე გვაქვს ტაბულების ამონიოსისეული გამარტივებული ვარიანტი, ე. წ. „განთესული“. ოთხთავს ახლავს „ზანდუკი“ (281r-343v).

პალესტინის ოთხთავი დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში H-1741 ნომრით. ივანე იმნაიშვილი თავის გამოცემაში მას G ლიტერით აღნიშნავს. იგი მიიჩნევს, რომ ურბნისისა და პალესტინურ ოთხთავებში დაცული ტექსტი იმდენად ახლოს დგას ერთმანეთთან, დაშვებული შეცდომების თვალსაზრისითაც კი, რომ პალესტინური ოთხთავი ურბნისის პირს უნდა წარმოადგენდეს. გარდა ამისა, მათში დაცულია სახარების ის რედაქცია, რომელიც ექვთიმე მთაწმინდელმა შექმნა (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:47). პირველ თავში ჩვენ დაწვრილებით განვიხილეთ ექვთიმესეული რედაქციის არსებობის საკითხი, აქ მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ, ზურაბ სარჯველადის თანახმად, ე.წ. ექვთიმეს რედაქციის ვარიანტული წაკითხვები არა მხოლოდ დასტურდება, არამედ უგამონაკლისოდ მისდევს X საუკუნის ხელნაწერებს (წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin.Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის), რომელნიც ექვთიმეს მოღვაწეობამდეა გადაწერილი და რომლებიც ტექსტუალური თვალსაზრისით ერთად დგანან (სარჯველადე ზ., 2001:110). ზურაბ სარჯველადის მოსაზრებით, ურბნისულ და პალესტინურ ოთხთავებში დაცული ტექსტი წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin. Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის) ხელნაწერებში დაცულ ტექსტებთან ერთად ერთ-ერთ ქვეჯგუფად თავსდება

ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციის ფარგლებში (სარჯველაძე ზ., 2001:124-125). მეცნიერი ფიქრობს, რომ ამ ექვსი ხელნაწერის ერთიანობა შედეგია ბერძნულ დედანთან შედარების გზით მიღებული იმ რევიზიისა, რომელიც VIII საუკუნის I ნახევარში უნდა დასრულებულიყო.

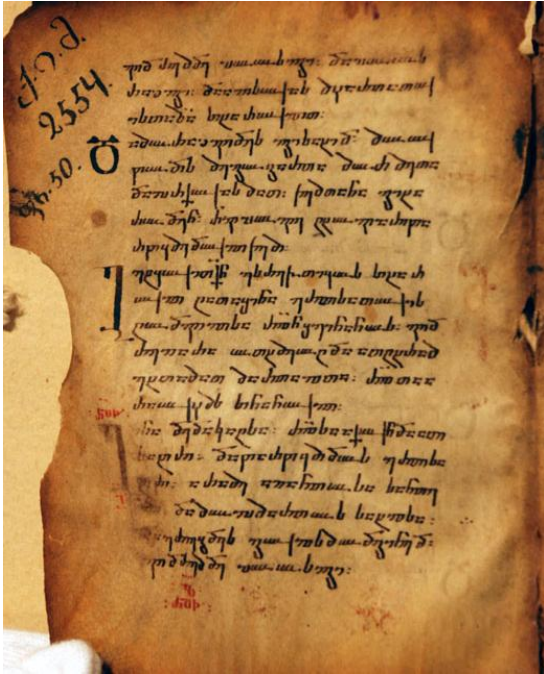
K-363-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში 363-ე ნომრით დაცულია ნაკლული ოთხთავი, რომელშიც წარმოდგენილია მხოლოდ ლუკას სახარების ნაწილი და იოანეს სახარების დასაწყისი (ლუკა 14:34 - იოვანე 1:46). იწყება სიტყვებით: *„...კეთილ არს მარილი, უკუეთუ მარილი განქარდეს, რაფთა დაიმარილოს“* (ლუკა 14:34) და წყდება იოანეს სახარების სიტყვებით: *„ჰრქუა მას ფილიპე: მოვედ და იხილე. იხილა რა იესუ...“* (იოანე 1:46).

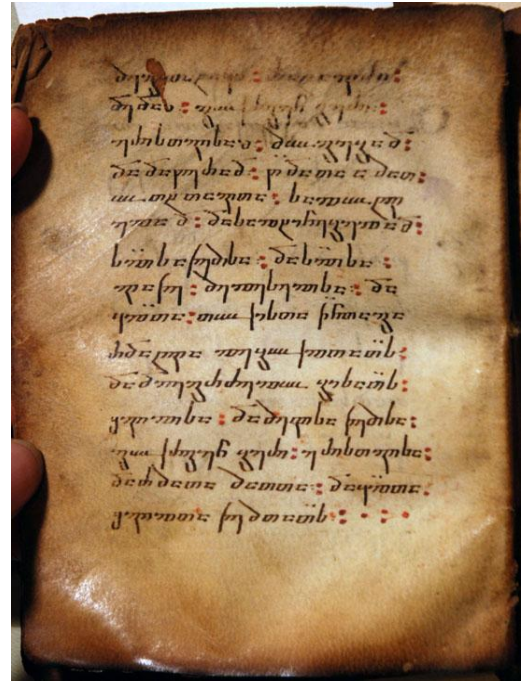
ამ ოთხთავით პირველად დაინტერესდა არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია. მან 1916 წელს გამოაქვეყნა მცირე ნაწყვეტი ლუკას სახარებიდან და ხელნაწერის ანდერძი – სრულად (ხელაია 1916:30-31). მანვე განსაზღვრა ოთხთავის გადაწერის დროც. 1935 წელს ოთხთავის აღწერილობა გამოაქვეყნა გიორგი ბოჭორიძემაც (ბოჭორიძე, 1935:289-338). ხელნაწერის აღწერილობა სულ ბოლოს, 1964 წელს, გამოიცა, ამჯერად – ქუთაისის მუზეუმის ხელნაწერთა ორტომიანი აღწერილობის ფარგლებში ევსევი ნიკოლაძის მიერ (ნიკოლაძე, 1964:74-76).

ხელნაწერი შეიცავს 50 ფურცელს. ზომა 12×9, მასალა – ეტრატი. უყდო, გადაწერილია ნუსხური ანბანით (სურ. 2); ოთხთავში ქვედა არშიებზე სინგურით მიწერილია ე.წ. „განთესულები“, სათანხმებლის გამარტივებული ვარიანტი. ხელნაწერის გადამწერია ათანასე, ხოლო მომგებელი ლატავრი – *„დედად გურგენ ბერი ერისთავისა“* (*„ღირს ვიქმენ მე გლახაკი დედად გურგენ ბერი ერისთავისა მოგებად და დაწერად წმიდათა ამათ ოთხთავთა სალოცველად და სალხინებელად სულისა ჩემისა და სულისა ვაჩე მელესელისა და ყოველთა თუისთა ჩუწნთა გარდაცვალებულთათჳს და დღეგრძელობისათჳს შვილისა და მეფისა ჩემისა, გურგენ ბერი ერისთავისა და ძმათა მათთა და ყოველთა შვილთა ჩემთათჳს“* (043v) (სურ. 3); *„ხოლო დაიწერნეს წმიდანი ესე სახარებანი ლავრასა წმიდასა ღმრთისმეტყუელისასა სალოდებელს ჳელითა .... ცოდვილისა და უნარჩევწს ყოველთა მღდელთაჲსა ათანასე წიბნაურისაჲთა, რომელი ძმა ვეყვოდე სულდიდებულსა არსენი ჳერამელსა და ვიყავ მამულობითა მამასახლისად წინაშე წმიდისა ღმრთისმშობელისა“* (044v).

სურ. 2. K-363, 1v

სურ. 3. K-363, 43v

ხელნაწერს დართული აქვს ანდერძი. ევსევი ნიკოლადის აღწერილობის მიხედვით, მას მთელი ათი გვერდი (40r-44v) უჭირავს. მასში ოთხთავის გადაწერის ადგილია მოხსენიებული. მთლიან ტექსტს ახლა აქ არ მოვიტანთ. აღვნიშნავთ, რომ K-363-ის გადაწერის საკითხს ვრცლად შეეხო თეიმურაზ ჯოჯუა თავის სტატიაში „1013 წლის ოთხთავის (K-363-ის) გადაწერის ადგილისათვის“ (ჯოჯუა 2002:55-57). იგი თვლის, რომ ანდერძის ის ნაწილი, სადაც გადაწერის ადგილია დასახელებული, ასეთი სახით უნდა წავიკითხოთ: „დაიწერნეს წმიდანი ესე სახარებანი ლავრასა წმიდისა ღმრთისმშობლისასა, სალოდებელს“. ზუსტდება სიტყვების, „ლავრისა“ და „სალოდებლის“, მნიშვნელობასაც. პირველი საზოგადო სახელია და მონასტერს აღნიშნავს, მეორე კი – საკუთარი სახელია და კონკრეტულ ტოპონიმს წარმოადგენს. ამრიგად, გამოდის, რომ აღნიშნული ოთხთავი კალიგრაფ ათანასე წიბნაურს გადაუწერია სალოდებლის ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის ლავრაში, ანუ მონასტერში. თეიმურაზ ჯოჯუამ დაასკვნა, რომ ტოპონიმი სალოდებელი გეოგრაფიულად სრულად ფარავს გვიანდელ მეტეხს და ვარაუდობს, რომ K-363-ის „სალოდებლის ლავრა“ და მოგვიანო პერიოდის მეტეხის მონასტერი ერთსა და იმავე სავანეს წარმოადგენდა. როგორც ჩანს, არაბი ამირების მმართველობის ჟამს, თბილისის ქართული, ქრისტიანული თემი მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე მართლაც ფლობდა საკუთარ სავანეს, სალოდებლის ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის ლავრას და ის ადრინდელი ტაძარიც, რომლის გეგმასაც XIII საუკუნის ბოლოს მეტეხის ღმრთისმშობლის ტაძარი

დაამყარეს, სწორედ ამ მონასტრის თავი ეკლესია უნდა ყოფილიყო. მეცნიერი ფიქრობს, რომ K-363 გადაწერილი და შემოსილია თბილისის საამიროში, სალოდებლის (XII საუკუნიდან – მეტეხის) ღმრთისმშობლის ლავრაში, ხორნაბუჯელი ერისთავის, გურგენ ბერის დედის, ლატავრის, საფასით, ქერემელი ეპისკოპოსის არსენის ძმისა და სალოდებლის ლავრის „მამულობით მამასახლისის“, ათანასე წიბნაურის, ხელით. თეიმურაზ ჯოჯუა გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ K-363 სამეცნიერო მიმოქცევაში „თბილისის“ ან „სალოდებლის ოთხთავის“ სახელით უნდა დამკვიდრდეს.

ევსევი ნიკოლაძემ ანდერძში დაცული ცნობების საფუძველზე K-363-ის კოლოფონში მითითებული თარიღი – ქრონიკონი სლგ (233) და ოთხთავის გადაწერის დრო – 1545 (233+1312) წლით განსაზღვრა. თეიმურაზ ჯოჯუა მიიჩნევს, რომ ევსევი ნიკოლაძის დათარიღება მცდარია და მოჰყავს დამატებითი არგუმენტები: კოლოფონში იხსენიება ერისთავი გურგენ ბერი, რომელიც ქართული ისტორიოგრაფიისათვის კარგად არის ცნობილი. იგი 1040-იან წლებში მეფე ბაგრატ IV-ის (1027-1072 წწ.) წინააღმდეგ მებრძოლი ხორნაბუჯელი ერისთავის ვაჩეს მამაა და XI საუკუნის დასაწყისის მოღვაწედ გვევლინება. შესაბამისად, K-363 უნდა დათარიღდეს არა 1545, არამედ - 1013 წლით.

უნდა აღინიშნოს, რომ 2016 წელს თსუ ქართული ფილოლოგიის საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტმა, თამარ თითბერიძემ, საბაკალავრო ნაშრომის ფარგლებში პროფ. დ. თვალთვაძის ხელმძღვანელობით იმუშავა ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის N363 ხელნაწერზე (K-363) (თითბერიძე 2016). მას ეს ხელნაწერი v ლიტერით აქვს აღნიშნული. კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზის შედეგად გამოჩნდა, რომ K-363-ში დაცული ტექსტი სწორედ იმ ქვეჯგუფის ხელნაწერთა გვერდით დგას, რომელიც ზურაბ სარჯველაძემ ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციის ფარგლებში გამოყო (ურბნისის (XI ს.), პალესტინის (1048 წ.), წყაროსთავის (X ს.), Sin.Geo.15 (978 წლის), Sin. Geo.16 (X ს.), Sin.Geo.30 (979 წლის) ოთხთავები). შესაბამისად, ზურაბ სარჯველაძის მიერ გამოვლენილ ექვს ხელნაწერს დაემატა მეშვიდე ხელნაწერი, K-363.

K-176-ის (XI ს.) პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში დაცულია კიდევ ერთი XI საუკუნის სახარება-სამოციქულო ნომრით K-176. იგი გადაწერილია ეტრატზე ასომთავრულით (სურ. 4), ზომა – 19×25, შეიცავს 173 ფურცელს. ხელნაწერი უყდოა, დაზიანებული და ნაკლული. ზოგი ფურცელი ამოცვენილია, ზოგი –

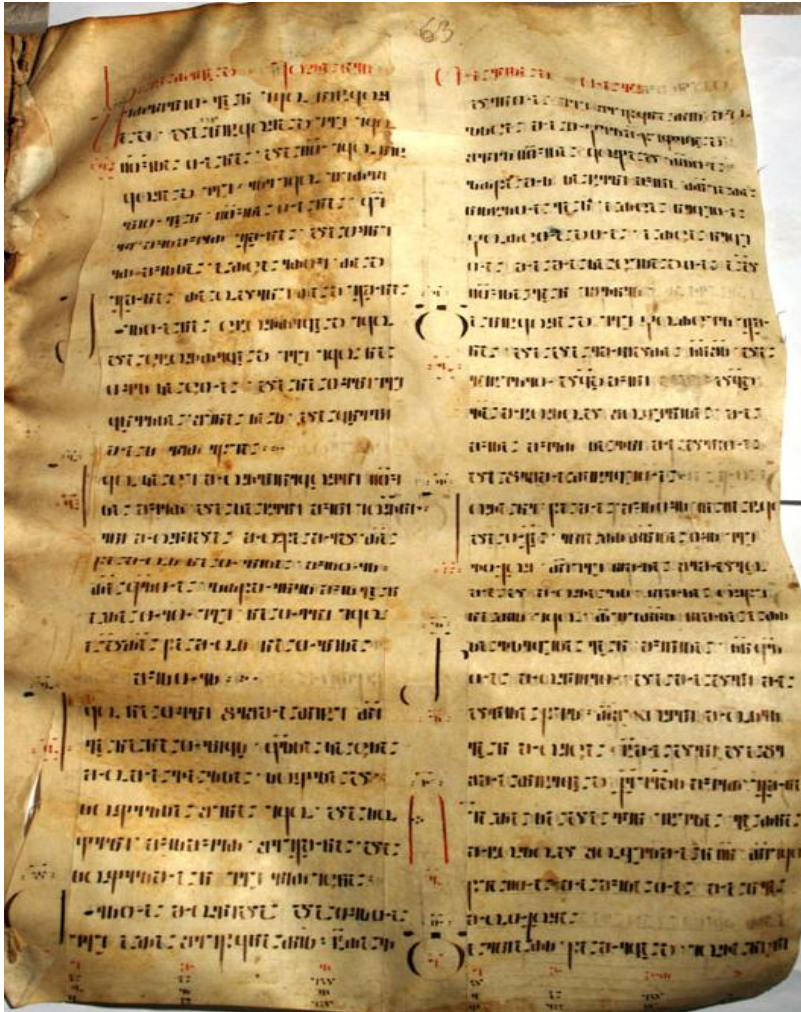
ამოჭრილი. ფურცლების უმეტესობას არშიები აქვს შემოჭრილი და ამის გამო ტექსტი დაკარგულია.

ოთხთავის შედგენილობა: 1. მათეს სახარებას მე-20 თავის 20-21 მუხლებიდან (1r-5r); 2. მარკოზის სახარება მე-16 თავის მე-6 მუხლამდე (5r-27v); 3. ლუკას სახარება პირველი თავის მე-7 მუხლიდან 24-ე თავის მე-5 მუხლამდე (28r-61v); 4. იოანეს სახარებას 21-ე თავის მე-2 მუხლამდე (63r-86v).

სამოციქულო: 1. წამძღვარებული აქვს შესავალი (87r-95v); 2. შეიცავს პავლეს ეპისტოლეებს (96r-164v), საქმე მოციქულთას (165r-173v).

მინაწერი 115v-ზე: „*უფალო იესუ ქრისტე, შეუდვენ ყოველნი ბრალნი ზაქარია მამათმთავართა მთავარსა და დაასაყდრე წმიდათა მოციქულთა თანა კურთხეული [სული მათი, ამენ].*“

K-176-ში ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციას დაცული. სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს იგი I ლიტერით აქვს აღნიშნული.

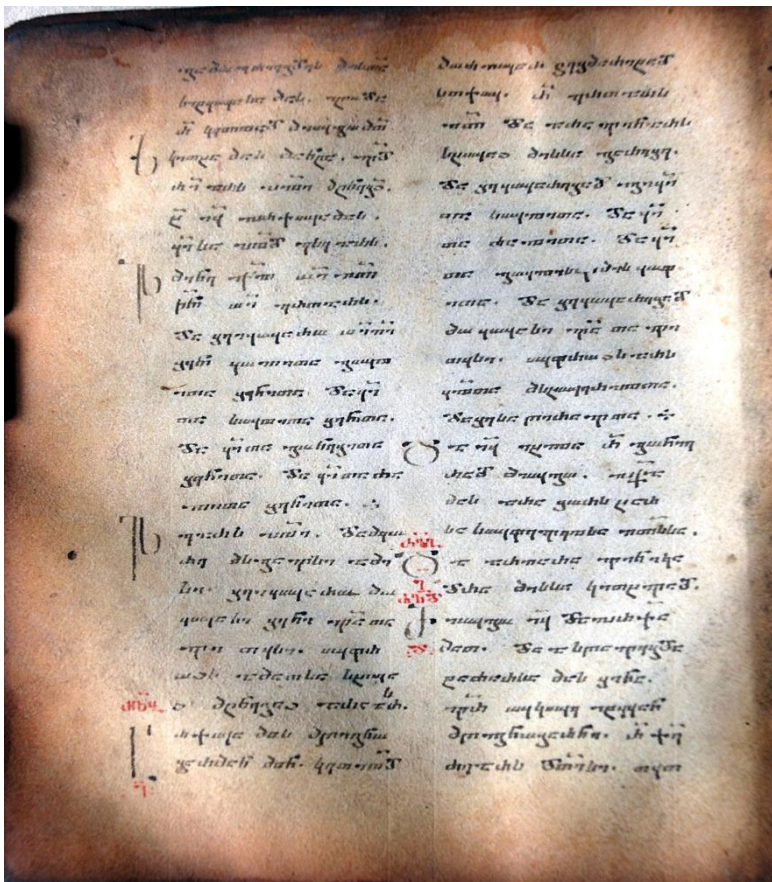

სურ. 4, K-176, 63r

H-1240-ის (XI ს.) პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ხელნაწერი XI საუკუნეშია გადაწერილი. იგი შესწავლილი და გამოცემული აქვს სოფიო სარჯველაძეს (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010). ზომები: 14,5×11,5. შეიცავს 171 ფურცელს. ტექსტი წერილი ნუსხური ასოებით შესრულებულია ეტრატზე, ორ სვეტად (სურ. 5). თითოეულ სვეტში 25 სტრიქონია. ასომთავრულით ნაწერია სახარებათა სათაურები, ძველი დამუხვლის რიცხვები. ხელნაწერი თავბოლონაკლულია. ხელნაწერი ნახანძრალია, ამის გამო ძლიერ დაზიანებული. ერთადერთი მინიატურა იოანე მახარებლისა თითქმის მთლიანად გადასულია (133v).

ოთხთავის შედგენილობა: მათეს სახარება (1r-29v) „...აღმოიღე იგი და განაგდე (მთ.

სურ. 5. H-1240, 57v

რედაქციის „ხანმეტი ოთხთავის“ ფრაგმენტების ტექსტთან. ხოლო მარკოზის სახარების 14:60-15:47 მუხლები ტექსტის ადიშური რედაქციის არქეტიპს განეკუთვნება.

H-1240 სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს **h** ლიტერით აქვს აღნიშნული.

18:9); მარკოზის სახარება (30r-67v); ლუკას სახარება (68r-132v); იოანეს სახარება (134r-171v), წყდება: „უწინარეს ყოფის ჩემისასა...“ (იოვ. 17:5). არ არის წარმოდგენილი თავთა საძიებლები.

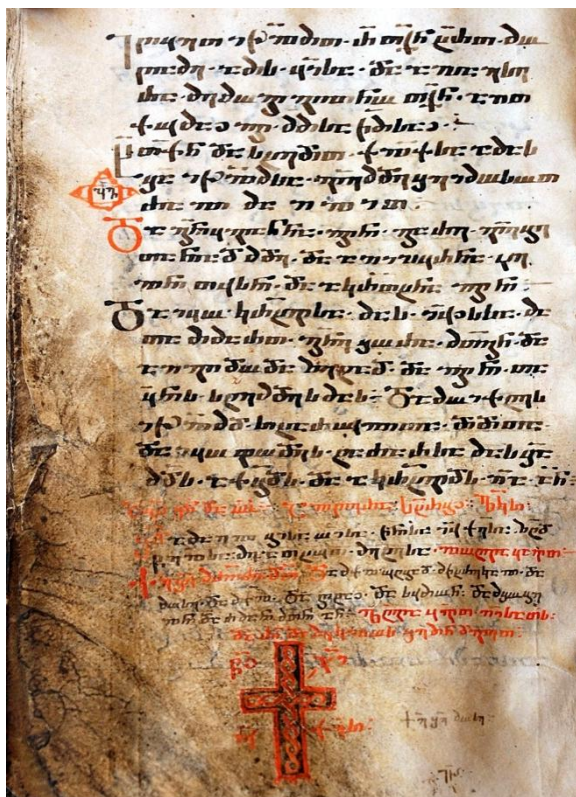
ხელნაწერი მრავალმხრივ არის საინტერესო და მნიშვნელოვანი. მასში გვხვდება ზმნის შვიდი ხანმეტი ფორმა, რაც ადასტურებს ნუსხის ტექსტის ხანმეტი დედნიდან მომდინარეობას. ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი ოპიზური რედაქციისაა. იგი დღეისათვის გამოვლენილი და შესწავლილი ნუსხების ტექსტიდან ყველაზე ახლოს დგას ოთხთავის ქართული თარგმანის ოპიზური

Sin.Geo.O.19-ის პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

XI საუკუნის კიდევ ერთი მნიშველოვანი სინური ხელნაწერია Sin.Geo.O.19, რომელსაც ასეთი ანდერძი ახლავს: „ქრისტესმოყვარენო მამანო და ძმანო, ვისთანაცა მოიწიოს წმიდა ესე სახარებაჲ შემდგომად ჩუენსა, ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს, და რომელი დამეკლოს, შემინდევით; ახალთარგმნილისაგან დაგჳწერია და დედად დიად მართალი არს, ამათ ძუელთა სახარებათა ზოგ-ზოგი სიტყუა არა ეწამების“ (262r). როგორც ანდერძიდან ჩანს, Sin.Geo.O.19-ში ათონური რედაქციის ერთ-ერთი სარწმუნო ტექსტია დაცული.

Sin.Geo.O.19 აღწერილი აქვს ალექსანდრე ცაგარელს (ცაგარლით 10) (Цагарели 1888:200-201), ივანე ჯავახიშვილს (ჯავახიშვილი 1947:41-42), ნიკო მარს (Mapp 1903-26-27) ადოლფ ჰარნაკს (Harnack 1903:837) და ჟერარ გარიტს (Garitte 1956:53-58). ხელნაწერი

სურ. 6. Sin.Geo.O.19, 199v

შედგება 284 ფურცლისგან. გადაწერილია ეტრატზე ნუსხურად, ერთ სვეტად (გარდა 262v-278r, 283v გვერდებისა) (სურ.6). ზომა – 20,5x14 სმ.

ოთხთავის შედგენილობა: 1) მათეს სახარება (1r-53v), რომელიც თავნაკლულია. იწყება მათე 10:1-ით: „...*გებაჲ სულთა ზედა არაწმიდათა.*“ 2) მარკოზის სახარება (55r-107v); 3) ლუკას სახარება (109r-199v) და 4) იოვანეს სახარება (201r-262r). ოთხთავს ერთვის: ა) ზანდუკი (262v-278r). ბ) „პავლენი სამსგებსონი“ (278v-283r); გ) პასქალია (283v -284r).

ხელნაწერი გადაწერილია სინას მთაზე 1074 წელს მიქაელის მიერ („ქრისტე, შეიწყალე მოძღუარი ჩუენი დავით და მიქაელ უცბად მხრეკალი და მოსე და მიქაელ და ჭიტაჲ და სჳმიონ და გერასიმე და გრიგოლ და მშობელნი და ძმანი მათნი, ამენ. ხოლო დაიწერა მთასა

წმიდასა სინას, საყოფელსა წმიდისა და ღმრთისმხილველისა მოსესსა. ქრონიკონ იყო სჳდ რიცხჳ ლაღსთენ (?) ეწ[...]*ეტრატი და მწერალი ორნივე... ქრისტე, აჳმარე მოსეს ნებისაებრ შენისა... ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს*“ (262r). „ქრისტე, შეიწყალე მოძღუარი დავით და მიქაელ მხრეკალი და მოსე და მიქაელ და ჭიტაჲ და სჳმიონ, ამენ. ახალთარგმანილისაგან დაგჳწერია და დედად დიად [...] მართალი არს. უცბად ჩხრეკისათჳს შემინდევით და მცირედისა შრომისათჳს ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს“ (53v).

„მიქაელ და მოსე და მიქაელ ჭიტაჲ... ნი და...] მათითა ფრიად [...] იყავნ“ (54 v). „ქრისტე, შეიწყალენ მოძღუარი დავით და მიქაელ მხხრეკალი და მოსე და მიქაელ ჭიტაჲ და სვმიონ, ამენ. ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს და რომელი დამეკლოს, შემინდევით“ (107v). „ქრისტე, შეიწყალე მოსე, მიქაელ...“ (108r). „ლოცვა-ყავთ. ქრისტე, შეიწყალე მოძღუარი დავით და მიქაელ უცხად მხხრეკალი და ძმანი მათნი, ამენ. ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს და რომელი დამეკლოს, შემინდევით“ (199v). „ქრისტე, შეიწყალენ მოსე, მიქაელ, მიქაელ ჭიტაჲ“ (200v). „ქრისტე, შეიწყალე სული გლახაკისა (?) მიქაელ უცხად მხხრეკალისაჲ, ამენ. ლოცვა-ყავთ, ღმრთისათჳს“ (283r).

სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს Sin.Geo.O.19 აქვს აღნიშნული N ლიტერით.

ვენის ოთხთავის (Ven.Geo.1)

პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

ვენის ოთხთავზე (Ven.Geo.1) სხვადასხვა დროს რამდენიმე მეცნიერმა იმუშავა. პირველი სამეცნიერო სტატია გრიგოლ ფერაძემ გამოაქვეყნა 1940 წელს გერმანულენოვან ჟურნალში (Peradze 1940); ოთხთავი დეტალურად აღწერა და მასზე დართული ანდერძ-მინაწერები წყაროთმცოდნეობითი კუთხით განიხილა თემო ჯოჯუამ (ჯოჯუა 2005), ვახტანგ იმნაიშვილმა საგანგებოდ შეისწავლა ქართული ხელნაწერების ავსტრიაში მოხვედრის ისტორია (იმნაიშვილი ვ. 1979; იმნაიშვილი 2004).

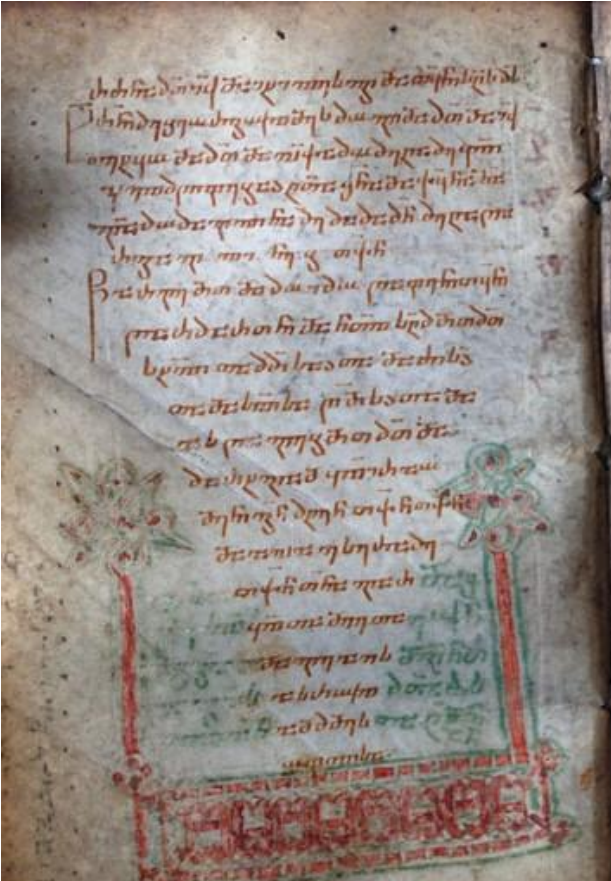
ვენის ოთხთავი გადაწერილია ეტრატზე ნუსხური ანბანით, 24 სტრიქონად, ერთ სვეტად, რაც მის სიძველეზე მიუთითებს. შეიცავს 257 ფურცელს, ზომა: 17×10,9, ტექსტის ზომა: 13,3×8,2. პაგინაცია: რვეულებრივი. 1r-233v ფურცლებზე გამოყენებულია ყავისფერი, ზურმუხტისფერი და იშვიათად წითელი ფერის მელანი, ხოლო 234r-257v-ზე – შავი და მკვეთრი წითელი ფერის მელანი. ხელნაწერი არ არის გაფორმებული. თუ არ ჩავთვლით 49v-დახატულ პრიმიტიულ ნახატს (სურ. 7). გადამწერი: გიორგი.

ოთხთავის შედგენილობა: პირველ 233 ფურცელზე გადაწერილია ოთხი სახარება. იგი თავნაკლულია. მათეს სახარება (1r-50v) „...[უვა]რ-ყოს“ (მთ. 12:29); მარკოზის სახარების სასწაულნი (50r-52v); მარკოზის სახარება (53v-93v); ლუკას სახარების სასწაულნი (93r-96r); ლუკას სახარება (96r-168r); გამოკრებილნი სასწაულნი ოთხივე სახარებიდან (168v-169v); იოანეს სახარება (171r-231v); იოანესა სახარების თავთა საძიებელი (231v-233v). ბოლო 24 ფურცელზე გადაწერილია (234r-257v) სახარების ზანდუკი.

პალეოგრაფიული ნიშნებით თემო ჯოჯუა 1r-233v-ს X ს-ის I ნახევრითა და XI ს-ის II ნახევრით ათარიღებს, ხოლო 234r-257v-ს XII საუკუნის შემდგომი პერიოდით (ჯოჯუა 2005:188-189).

ანდერძები: 1. „უფალო, შეიწყალო სული მშობელთა გიორგისთაჲ, ამენ, და შეუნდვნენ ძმათა მისთა ცოდვანი, ამენ“ (49v, შესრულებულია მწვანე ფერის მელნით). 2. „სახელითა მამისაჲთა, ძისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა, მეოხებითა წმიდისა ღმრთისმშობელისაჲთა, ძალითა და შეწევნითა ცხოველსმყოფელისა პატიოსნისა ჯუარისაჲთა. მეოხებითა და წყალობითა წმიდისა წინაჲსწარმეტყუელისა და

სურ. 7, Ven. Geo. 1, 49v

წინამორბედისა იოვანე ნათლისმცემელისაჲთა, წმიდათა და ყოვლად ქებულთა მოციქულთა [...] მახარებელთა [...] და წმიდისა და საკუთრველთმოქმედისა სუიმეონისითა და ტძრსა (?) წმიდისა [...] ხელითა მოძღურისა ჩემისა კეთილისა [...] მყო (?) მე [...] ხოლო (?) და ქუეყანისამან, მე, გლახაკმან ღმრთისამან, უმრწემსმან მონაზონთამან გიორგი. და წერილ(…) ჩემთა განმანათლებლად(…) და სახსენებლად მშობელთა ჩემთათჳს. წმიდაჲ ესე სახარებაჲ წერილ არს სტეფანესათჳს, ფებრონიასათჳს და გუარანდუხტისათჳს და კვრიკესათჳს, იოვანესათჳს და დავითისათჳს.“ (233v, თემო ჯოჯუას წაკითხვა, ჯოჯუა 2005:205).

თემო ჯოჯუას მოსაზრებით, ხელნაწერი თავდაპირველად 233 ფურცელს შეიცავდა და იგი საერო ოჯახის (სტეფანეს, ფებრონიას, და გუარანდუხტის, კვრიკეს,

იოვანესა და დავითის) საკუთრებას წარმოადგენდა. XII საუკუნის შემდგომ უცნობმა მწიგნობარმა სახარების ტექსტი ამონიოსის სისტემის საკითხავების მიხედვით დაყო (რაზეც ნუსხაში შავი მელნით გაკეთებული საკითხავების აღმნიშვნელი რიცხვებიც მიუთითებს), ახალ დამატებით ფურცლებზე (234r-257v) გადაწერილი ზანდუკი დაურთო და ამ გზით შესძინა მას ლიტურგიკული დანიშნულება (ჯოჯუა 2005:208-210).

რაც შეეხება ვენის ოთხთავში დაცულ ტექსტს, არსებობს ორი ერთამნეთისაგან განსხვავებული და ტექსტოლოგიური კვლევის გარეშე მიღებული დასკვა, ერთი მხრივ, გრიგოლ ფერადის მოსაზრება, რომ ხელნაწერში გიორგი მთაწმინდლისეული რედაქციის ტექსტია დაცული (Peradze 1940:161) და, მეორე მხრივ, თემო ჯოჯუას ვარაუდი, რომ X საუკუნის ხელნაწერში შეუძლებელია გვიანდელი, ამ შემთვევაში ათონური რედაქციის

ტექსტი იყოს წარმოდგენილი და იგი მეტ საერთოს ამჟღავნებს ჯრუჟ-პარხლის რედაქციასთან (ჯოჯუა 2005:214).

უნდა აღინიშნოს, რომ 2018 წელს თსუ ქართული ფილოლოგიის საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტმა, ქეთევან სოსელიამ, საბაკალავრო ნაშრომის ფარგლებში იმუშავა ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცულ ხელნაწერ Ven.Geo.1-ზე (სოსელია 2018). მას და სახარების აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფს ეს ხელნაწერი **w** ლიტერით აქვთ აღნიშნული. კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზის შედეგად ქეთევან სოსელიამ დაასკვნა, Ven.Geo.1 შეიცავს წინაათონური რედაქციის ტექსტს, რომელსაც გაკვეთილი ცვლილებები განუცდია. თუმცა ნაშრომში ბოლომდე არ არის დასაბუთებული, თუ რა ცვლილებები განიცადა ტექსტმა და რით განხვავდა იგი ჯრუჟ-პარხლის რედაქციისაგან. ამიტომ, ვფიქრობთ, Ven.Geo.1-ის ოთხივე სახარების ტექსტი უფრო დეტალურ შესწავლას მოითხოვს.

იენაშის ოთხთავის (ს.ი.ე.მ. მესტია 72)

პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური აღწერილობა

სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმში დაცულია ერთი ოთხთავი, რომლის ტექსტი აქამდე მეცნიერულად არ შესწავლილა. იგი იენაშის ოთხთავის სახელწოდებით არის ცნობილი (ს.ი.ე.მ. მესტია #72). მისი ფოტოპირი ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება. ხელნაწერი პირველად აღწერა ელენე მეტრეველმა (27/483) და იგი XIII საუკუნის დასასრულით დაათარიდა.⁴² იენაშის ოთხთავი მის მიერ შედგენილ სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმის ხელნაწერთა კატალოგში 43-ე ნომრითაა შეტანილი.⁴³ ხელნაწერის მომგებელია ეპიფანე კათალიკოსი.

ელენე მეტრეველის აღწერილობის მიხედვით, ოთხთავი შეიცავს 252 ფურცელს. მისი ზომებია 26,6×20,5. ტექსტი შესრულებულია ეტრატზე ორ სვეტად, ნუსხურით. აზნაულების დასაწყისში გამოყენებული ასომთავრული ასოები დაწერილია სინგურით. ხელნაწერის ახლავს მახარებლის ოთხი მინიატურა (11v, 81v, 124v, 190v) და თავსამკაულები (1v, 12r, 82r, 125r, 191r) (სურ. 8). ოთხთავის ტექსტს წინ უძღვის კამარებში ჩაწერილი ევსებიოს კარპიანეს წერილი (1v-2v) და ევსებიოსის კანონები (3r-8v), სულ 12 ფურცელი. ყოველ სახარებას წინ უძღვის თავთა სამიბელი. მანუსკრიპტი

⁴² თუმცა ამ დათარიღებას წინ ეღობება ტექსტის ის რედაქცია, რომელიც მასშია დაცული. ამ საკითხს ქვემოთ დაწვრილებით განვიხილავთ.

⁴³ ელენე მეტრეველის მიერ შედგენილი სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმის ხელნაწერების კატალოგი გამოცემული არ არის. იგი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, მის არქივში, ნომრით 369.

ჩასმულია ტყავგადაკრულ ხის ყდაში. ყდის ზემოთა და ქვემოთა ნაწილი მოოქროვილი ვერცხლითაა მოჭედელი, მაგრამ ძალზედ დაზიანებულია. კუთხეებში მედალიონებია მახარებელთა გამოსახულებებით. დარჩენილია მხოლოდ მათეს გამოსახულება ასომთავრული წარწერით და იოანეს მახარებლის თავი. ცენტრში, სავარაუდოდ, უნდა ყოფილიყო ჯვარცმა. ამ კომპოზიციიდან დარჩენილია მხოლოდ ჯვრის ქვედა ნაწილი და ღვთისმშობლის ფიგურა; ქვემო ყდაზე, მარჯვენა მხარეს, სვეტიცხოველია გამოსახული. მარცხენა მხარეს – ეპიფანე კათალიკოსი. იგი, როგორც აღვნიშნეთ, ხელნაწერის მომგებელია, ამას ადასტურებს ასომთავრული წარწერა ყდის მარცხენა კუთხეში: „ამის ნეტარისა ეპიფანე ქ(ართლის) კათალიკოზისაგან მოგებული მისგანვე შეიმკო კათოლიკე ეკლესიისათჳს სახარებად ესე. მოიკსენე ქრისტე“.

სურ. 8. ს.ი.ე.მ. მესტია 72, 82r

ვინმე იონა. მათეს სახარების ბოლოს დაცულია გადამწერის ანდერძი: „სრულ იქმნა მათეს თავი სახარებად ჳელითა ცოდვილისა იონადსითა“. იგივე ანდერძია მარკოზის სახარების ბოლოს: „დაესრულა თავი მარკოზისი ჳელითა ფრიად ცოდვილისა იონადსითა მოძღურისა ჩემისა ეპიფანესთჳს“. ხელნაწერს ერთვის ზანდუკი (240r-252v). მანუსკრიპტში დაცულია მოგვიანო ხანის მინაწერებიც (XIV-XV ს.). საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ შავ-თეთრ ფოტოებზე, რომლითაც ჩვენ ვისარგებლეთ, სამწუხაროდ, ლინირების კვალი არ ჩანს.

საბედნიეროდ, იენაშის ოთხთავის ტექსტი დაუზიანებლად არის ჩვენამდე მოღწეული. მასში დაცულია ოთხივე სახარება. საკუთრივ ტექსტი აქამდე შესწავლილი და გამოქვეყნებული არ

ყოფილა. თავისთავად საინტერესოა, ჩვენთვის ცნობილი რომელი რედაქციის შემცველია იგი. ელენე მეტრეველის აღწერილობაში ამის შესახებ არაფერია ნათქვამი. როგორც აღვნიშნეთ, იენაშის სახარება XIII საუკუნის დამლევითაა დათარიღებული. ლოგიკურად მასში გიორგი მთაწმინდლის რედაქციის ტექსტი უნდა იყოს დაცული, მაგრამ ტექსტოლოგიურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ იენაშის ოთხთავის ტექსტი

განსხვავდება სახარების ათონური რედაქციის ტექსტისაგან. ამ საკითხს ქვემოთ დაწვრილებით მივუბრუნდებით. აქ კი შევნიშნავთ, რომ ეს ერთადერთი შემთხვევა არ არის, როცა გვიანდელ ხელნაწერში ადრეული რედაქციის ტექსტია წარმოდგენილი. არსებობს ქართული ოთხთავის 30-მდე სრული და ფრაგმენტული ხელნაწერი, რომლებიც წინათონური რედაქციის ტექსტს შეიცავენ და მათი გადაწერის თარიღი X-XVII საუკუნეებს შორის მერყეობს. როგორც ჩანს, იენაშის ოთხთავის გადამწერი ათონური რედაქციის შემცველი დედნით არ სარგებლობს. ამიტომ შესაძლებელია იგი მასში დაცული ტექსტის გამო უფრო ადრე, XI საუკუნით დავათარილოთ. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ იენაშის ოთხთავს არ ერთვის გიორგი მთაწმინდლის ცნობილი ანდერძი. იენაშის ოთხთავის ტექსტს ქვემოთ f ლიტერით აღვნიშნავთ.

ზემოთ განხილული XI საუკუნის ოთხთავებიდან, რომლებიც სხვადასხვა კოლექციას მიეკუთვნებიან, ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა სვანეთის მუზეუმში დაცული იენაშის ოთხთავი, რომელიც დაგვეხმარება გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პროცესის აღდგენაში.

III თავი

სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების ტექსტოლოგიური ანალიზი და მიმართება ბერძნულ ხელნაწერთან

სადისერტაციო ნაშრომის მეორე თავში განხილული სახარების XI საუკუნის ხელნაწერთაგან ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით Ath.62-ის ტექსტი განსაკუთრებით საინტერესოა, ვინაიდან იგი რედაქტორული მუშაობის ამსახველია. პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიურ აღწერილობაში უკვე მივუთითეთ, რომ იგი გასწორებულია ათონური რედაქციის მიხედვით. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი o* (original) პირობითი ნიშნით გვაქვს აღნიშნული, მეორეული, რედაქტორის მიერ გასწორებული – o^c (corrector) ნიშნით. გარდა ამისა, თავისთავად საინტერესოა იმის დადგენაც, უშუალოდ გიორგი მთაწმინდლის მიერ ნარედაქტირებ ოთხთავთან ხომ არ გვაქვს საქმე. ჩვენი დაკვირვების შედეგებს ქვემოთ დაწვრილებით განვიხილავთ.

სამწუხაროდ, ჯერჯერობით, ლუკას სახარების გარდა, არ გვაქვს ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემა, რომელშიც მნიშვნელოვან ხელნაწერთა წაკითხვა მოიყრიდა თავს. ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადებაზე მომუშავე ჯგუფის წევრთა მიერ უკვე მომზადდა მათესა და მარკოზის სახარებათა ძველი ქართული თარგმანების აკადემიური გამოცემა, რომელშიც წარმოდგენილია ყველა რედაქციის (ადიშური, ოპიზური, ათონური, ნარევი) ტექსტი ძირითადი ხელნაწერებისა და ლექციონარების საკითხავთა მონაცემების გათვალისწინებით. ამ ჯგუფის მიერ ჩატარებული სამუშაოს ნაწილი განთავსებულია TITUS-ის ელექტრონული ტექსტების ბაზაში.⁴⁴

2013-2016 წწ. განხორციელდა რუსთაველის ეროვნული ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტი „ლუკას სახარების ძველი ქართული თარგმანის აკადემიური გამოცემის მომზადება“. საბოლოო პროდუქტი, ლუკას სახარების ძველი ქართული თარგმანის უძველესი სრული თუ ფრაგმენტული ხელნაწერების მიხედვით მომზადებული აკადემიური ტექსტი, განთავსებულია შემდეგ მისამართზე: <http://ogg.tsu.ge/>

⁴⁴ <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/cinant/cinan.htm> – ოპიზური (იგივე ჯრუჟ-პარხლის) რედაქციის შემცველი 11 ხელნაწერის მიხედვით მომზადებული ტექსტი.

<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/giornt/giorn.htm> – ათონური რედაქციის შემცველი 10 ხელნაწერის მიხედვით მომზადებული ტექსტი.

<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/adisnt/adisn.htm> – ადიშისა და ხანმეტი სახარების ტექსტი.

სწორედ ამ ჯგუფის მომზადებული მასალის გამოყენებით შევეცადეთ Ath. 62-ის რედაქტორის მიერ წაშლილი ადგილების აღდგენას და აღდგენილი ქვედა ფენის რედაქციის დადგენას. Ath. 62-ის ქვედა ფენის აღდგენის პროცესში თავიდანვე გამოიკვეთა ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი გარემოება, რომ ოთხთავის ქართული თარგმანის აკადემიურ გამოცემაზე მომუშავე ჯგუფის მიერ მომზადებულ ხელნაწერთა იკითხვისებს შორის იგი ძალიან ახლოს იდგა ალავერდისა (A-484) და იენაშის ოთხთავებთან (ს.ი.ე.მ. მესტია 72). Ath.62-ის ქვედა ფენის აღდგენა თავისთავად რთული პროცესი იყო. ვაკვირდებოდით წაშლილი ადგილის მოცულობას, რათა გაგვერკვია, რამდენი ასოს აღდგენა იყო შესაძლებელი; გადარეცხილი ასოების დარჩენილ კვალს, მათ რეგისტრს, რაც საშუალებას გვაძლევდა უზუსტესად აღგვედგინა რედაქტორის მიერ წაშლილი სიტყვა, ფრაზა და ზოგიერთ შემთხვევაში წინადადებაც კი. მუშაობის პროცესში ცალსახად და უეჭველად ჩანდა, რომ მის აღდგენაში ყველაზე მეტად ზემოთ აღნიშნული მხოლოდ ეს ორი ხელნაწერი გვეხმარებოდა. ცხადი ხდებოდა, რომ ეს სამი ხელნაწერი ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციებს შორის გარკვეულ ტექსტუალურ ჯგუფს ქმნიდა. ამიტომ, პირველ რიგში, ალავერდისა (A-484) და იენაშის ოთხთავებით (ს.ი.ე.მ. მესტია 72) და მათში დაცული ტექსტის რედაქციით დავინტერესდით.

როგორც ცნობილია, ბერძნულ დედანთან ქართული თარგმანის მეტად დაახლოების მიზნით გიორგი ათონელმა სამჯერ გადაამუშავა ოთხთავის ქართული თარგმანის ოპიზური, იგივე ჯრუჭ-პარხლის რედაქცია. ამას ადასტურებს რუისის სახარების (XI საუკუნის, A-845), იგივე შავი მთის ოთხთავის, გადამწერი შავ ზაქარიაც („ნიკოლოას ხუცესსა მიეცინ ღმერთმან სასყიდელი და მადლი ჩემისა კეთილისათჳს და წყალობისა. მისითა დედიტა დავწერე, რომელ მას დაეწერა გიორგი მთაწმიდელისა სახარებისაგან, რომელი გიორგი მთაწმიდელსა ბერძულთა სახარებათა შეემოწმა მესამედ. ორჯელ პირველ შეემოწმა“) (ქორდანია 1908:59). როგორც ვხედავთ, გიორგი მთაწმინდელი ბერძნულთან ორჯერ შედარების შემდეგ მესამედაც დაბრუნებია ოთხთავის ტექსტს.

მეორე ყურადსაღები ანდერძი ახლავს ალავერდის ოთხთავს, რომელიც, აგრეთვე, გიორგი ათონელს უნდა ეკუთვნოდეს: „...მამისა ეფთჳმეს სახარებათადა შეწამებული ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა“ (314v). ამ ანდერძისა და ჩატარებული ტექსტოლოგიური ანალიზის საფუძველზე დარეჯან თვალთვამე ფიქრობს, ალავერდის ოთხთავში დაცული გვაქვს ოთხთავის ქართულ თარგმანზე გიორგი ათონელის მუშაობის შუალედური ეტაპი, როცა ძველი ქართული თარგმანების ტექსტი მას მხოლოდ ორჯერ აქვს შედარებული ბერძნულთან, რედაქტირების პროცესი ჯერ არ არის დასრულებული. შესაბამისად, არც ათონური რედაქციის ტექსტია საბოლოო სახით

ჩამოყალიბებული, რადგან მესამე და საბოლოო შედარება, რის შედეგადაც მივიღეთ ქართული ეკლესიის მიერ ვულგატად აღიარებული ტექსტი, ჯერ არ განხორციელებულა (თვალთვაძე 2008:12-20).

ლოგიკურად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ვინაიდან Ath. 62-ის ქვედა ფენა (o*) და იენაშის ოთხთავი ზედმიწევნით თანხვდება ალავერდის ოთხთავს, ისინიც, ისევე როგორც ალავერდის ოთხთავი, წარმოადგენს ბერძნულთან ორჯერ შედარების გზით მიღებულ ვერსიას.

უფრო ნათელი რომ გახდეს სურათი, კიდევ ერთხელ ვიტყვით, რომ გიორგი მთაწმინდელმა გადასამუშავებლად და ბერძნულთან მაქსიმალურად დაახლოების მიზნით იხელმძღვანელა ჯრუჭ-პარხლის რედაქციით. მისი ორგზის მუშაობის შედეგები ასახულია Ath. 62-ის ქვედა ფენაში, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავებში. გიორგი მთაწმინდელი მესამედ მალევე მიუბრუნდა რედაქტირების პროცესს, ამიტომაც ორგზის შედარების შედეგად მიღებულმა ვერსიამ ფართო გავრცელება ვერ ჰპოვა. ამ სამი სახარების გარდა, დღეისათვის სხვა ხელნაწერი მიკვლეული არ არის. მესამედ შედარების შედეგად კი მივიღეთ საბოლოო ათონური რედაქციის ტექსტი, რომელიც დამკვიდრდა ქართულ ღვთისმსახურებაში.

ჩვენთვის უფრო მეტად მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა და დასაბუთება, თანხვდება თუ არა ტექსტოლოგიური ანალიზი კოლოფონებში დაცულ ცნობებს. ამ სამი ოთხთავის მიმართების დადგენა ჯრუჭ-პარხლისა და ათონურ რედაქციებთან და, აგრეთვე, პარალელურად მის ბერძნულ ტექსტთან შედარება არის ჩვენი კვლევის ძირითადი მიზანი. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის ძირითადი პრინციპების გამოკვეთა.

ჯერ კიდევ 1945 წელს აკაკი შანიძე წერს ოთხთავის ქართული თარგმანის ბერძნულთან მიმართებების დადგენის აუცილებლობაზე. თანაც ეს მიმართებები უნდა დადგინდეს არა ფრაგმენტული, არამედ ტექსტის ყოველმხრივი შესწავლისა და კრიტიკული განხილვის ნიადაგზე, სრული შედარების გზით ბერძნულ რედაქციებთან (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის... 1945:06). კვლევის სხვაგვარად წარმართვის შემთხვევაში ვერ წარმოჩნდება ოთხთავის ქართული თარგმანის ისტორიის სრული სურათი. აკაკი შანიძის აზრით, ამგვარი კვლევა აქამდე ვერ განხორციელდა ორი მიზეზით, ჯერ ერთი, არ არსებობდა ოთხთავის ქართული თარგმანის კრიტიკულად დადგენილი და სათანადოდ გამოცემული ტექსტი და, მეორე, არ იყო გათვალისწინებული თვით ბერძნული ტექსტის ისტორია. „საჭიროა გათვალისწინება იმისა, თუ რას წარმოადგენს თვით ქართული ტექსტი, რა ურთიერთობაშია ძველ ხელნაწერთა ვარიანტები, რა და რა რედაქცია მოგვეპოვება და სხვა. მხოლოდ ასეთი წინასწარი სამუშაოების შესრულების შემდეგ შეიძლება მართებულად დაისვას და

სათანადოდ გადაიჭრას ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხები“ (შანიძე ა., ქართული ოთხთავის... 1945:07).

ოთხთავის ქართული თარგმანის ბერძნულთან მიმართების საკითხით თავის დროზე დაინტერესდა რობერტ ბლეიკი (The Caesarean... 1928:207-404). მისი ანალიზი ეფუძნება ადიშის, ოპიზისა და ტბეთის ოთხთავების მხოლოდ მარკოზის სახარებას, რადგან სხვა სახარებათა ანალიზს, შესაძლოა, სხვა შედეგი მიეცა. იგი ფიქრობს, რომ ადიშისა და ოპიზა-ტბეთის⁴⁵ ოთხთავებში დაცული ტექსტი თანხვდება ბერძნულ კესარიულ ტექსტის ტიპს. ტექსტის გამომცემლებმა, კირსოფ ლეიკმა (Kirsopp Lake), რობერტ ბლეიკმა (Robert P. Blake) და სილვა ნიუმ (Silva New) ამ ქართული ხელნაწერების იკითხვისები გამოიყენეს კესარიული ტიპის ტექსტის მარკოზის სახარების აღდგენისას.

ოთხთავის ქართული თარგმანის ბერძნულთან მიმართების საკითხი ასევე შესწავლილი აქვს სოფიო სარჯველაძეს. იგი წერს, რომ ადიშური რედაქციის ტექსტი ძირითადად მიჰყვება ბერძნულ კესარიულ ტექსტულურ ტიპს და მისი წაკითხვები უმთავრესად ემთხვევა Θ-ს (კორიდეთის ოთხთავს), ნუსხურ 28, 565, 700 და f^1 და f^{13} ოჯახების ვარიანტებს. ადიშური რედაქციის ზოგიერთი იკითხვისი W 032-ს (ვაშინგტონური ოთხთავი, V საუკუნე) ემთხვევა მაშინაც, როდესაც თვით ეს ხელნაწერი კესარიულ ტიპს მიჰყვება ან მისი წაკითხვა ცალკე დგას (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010:272-273). რაც შეეხება ჯრუჟ-პარხლის, იგივე ოპიზურ რედაქციას, როგორც სოფიო სარჯველაძე წერს, მისი მიმართების დადგენა ბერძნულ სახარებასთან ძალიან ჭირს, იმიტომ რომ რიგ შემთხვევებში ის მისდევს როგორც კესარიულ, ისე ალექსანდრიულ, ზოგ შემთხვევაში კი ბიზანტიური ტიპის ტექსტს.

ბუნებრივია, ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციებს შორის განსხვავებები სხვადასხვა მიზეზით არის განპირობებული, პირველი, ბერძნული ოთხთავის რედაქციებითა და ვარიანტული სიჭრელით, მეორე, ერთი და იმავე ბერძნული ვარიანტების სხვადასხვაგვარად გადმოტანით, მესამე, ქართული თარგმანების რედაქტირებით ბერძნული ხელნაწერების გაუთვალისწინებლად (სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010:272).

სულ ეს არის ის, რაც აქამდე დადგენილა ქართულ-ბერძნული ოთხთავების მიმართებების შესახებ. როგორც ვხედავთ, თუ რომელ ბერძნულ ტექსტულურ ტიპს თანხვდება ოთხთავის ქართული თარგმანის ათონური რედაქცია, ამ კითხვაზე პასუხი სამეცნიერო ლიტერატურაში არ ჩანს. ლოგიკურად ის უნდა თანხვდებოდეს ბიზანტიურ ტექსტულურ ტიპს, ვინაიდან იგი ფართოდ იყო გავრცელებული მთელს ბიზანტიის

⁴⁵ ამ ოთხთავებში დაცული ტექსტი ორივე წინათონურია, ადიშის ოთხთავში დაცულია ადიშური რედაქცია, ხოლო ოპიზა-ტბეთის ოთხთავებში – ჯრუჟ-პარხლის.

იმპერიაში (სადაც ბერძნული ენა იყო გავრცელებული). მეშვიდე საუკუნიდან ბიზანტიური ტექსტის ტიპი იმდენად დომინანტური გახდა ბერძნული ტექსტუალური ტრადიციისათვის, რომ დღემდე მოღწეულ ხელნაწერთა უზარმაზარ რაოდენობაში სწორედ ტექსტის ეს ტიპია დაცული. თუმცა ამ ჰიპოთეზას აუცილებლად სჭირდება დადასტურება ტექსტოლოგიური ანალიზით. ჩვენი კვლევის მიზანია, მეტ-ნაკლები სიზუსტით განვსაზღვროთ, ბერძნული ოთხთავის რომელი ტექსტის ტიპის შემცველი ხელნაწერებით სარგებლობს გიორგი მთაწმინდელი ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქტირების დროს და გამოვკვეთოთ მისი ფილოლოგიური მუშაობის ზოგადი პრინციპები.

ტექსტოლოგიური ანალიზისათვის გამოვიყენეთ ბერძნული ხელნაწერების ჩვენებები რუბენ სვანსონისა (Swanson 1995) და ალანდების გამოცემის (The Greek... 2013) მიხედვით. ამ გამოცემებში გათვალისწინებულია ძალიან ბევრი ბერძნული ხელნაწერის: პაპირუსების, უნციალურ და მინუსკულურ მანუსკრიპტთა, ლექციონართა ჩვენებები.⁴⁶

---

⁴⁶ ბერძნული ახალი აღთქმის გამოცემებს შორის გამორჩეულია სვანსონის გამოცემა, რომელიც ტექსტის გამოცემის სრულიად განსხვავებულ პრინციპს ეფუძნება. მასში ყოველი ხელნაწერის ვარიანტი სრულად არის მოცემული პარალელური სტრიქონების ფორმატში. გამომცემელი არ ადგენს კრიტიკულ ტექსტს და არ არჩევს, რომელი წაკითხვა უფრო მართებული და მნიშვნელოვანი, არამედ წარმოადგენს წყაროდ გამოყენებული ყველა ტექსტის ჩვენებას. ათონური რედაქციის ბერძნული ტექსტის ტიპებთან შესადარებლად სწორედ ეს გამოცემა გამოვიყენეთ. იმისათვის, რომ ამ გამოცემის სანდოობა დავასაბუთოთ, ძალიან მოკლედ მიმოვიხილავთ ახალი აღთქმის სხვა გამოცემებსაც და მათ მეთოდოლოგიურ პრობლემებს.

ტექსტის სამეცნიერო გამოცემის რამდენიმე ტიპი არსებობს: **ისტორიულ-კრიტიკული, დიპლომატიური და ფაქსიმილური**. სამეცნიერო გამოცემის ტიპის შერჩევა დამოკიდებულია გამოცემის მიზანზე. ამ სამი ტიპის გამოცემიდან ყველაზე მეტად ისტორიულ-კრიტიკულ გამოცემებს ახლავს მეთოდოლოგიური პრობლემები. ცნობილია, რომ ამა თუ იმ მოვლენის გაგება და შეფასება სხვადასხვა ეპოქაში, ან სხვადასხვა ვითარებაში და ცოდნის სხვადასხვა ეტაპზე იცვლება. გამომცემლის მიერ ამა თუ იმ იკითხვის არჩევანი ხშირად ამა თუ იმ ეპოქაში გავრცელებული შეხედულების თუ მეცნიერული მეთოდის ნაყოფია და, ამდენად, სუბიექტური. ამასთან ერთად, გამომცემლის მიერ კრიტიკულად დადგენილ ტექსტში ხშირად ვერ აისახება მისი ორჭოფობა, იგი იძულებულია შეჩერდეს ერთ-ერთ ვარიანტზე, მაშინაც კი, როდესაც არ არის ბოლომდე დარწმუნებული თავისი არჩევანის სისწორეში. ან საერთოდაც, მან შეიძლება კრიტიკული ტექსტის დადგენისას მცდარი გადაწყვეტილება მიიღოს. კრიტიკული ტექსტის დადგენისას გამომცემლის მიზანი არ უნდა იყოს მხოლოდ ის, რომ მოგვცეს ტექსტის საკუთარი ინტერპრეტაცია, არამედ ის, რომ მოახდინოს არსებულ მონაცემთა დოკუმენტირება და მთელი სიზუსტით გადმოსცეს ხელნაწერებში არსებული ინფორმაცია.

ამგვარი მეთოდოლოგიური პრობლემები არსებობს ბერძნული ახალი აღთქმის კრიტიკული ტექსტის არა მხოლოდ ძველ, XVI-XIX საუკუნეების, გამოცემებში, არამედ XX საუკუნის გამოცემებშიც კი. ქვემოთ შევეცდებით განვიხილოთ ბერძნული ახალი აღთქმის ძირითადი გამოცემები.

უადრესი ნაბეჭდი ტექსტი ახალი აღთქმისა, რომელსაც ეძახიან The Complutensian Polyglot Bible, დაიბეჭდა კარდინალ ხიმენესის (Cardinal Ximenes de Cisneros) მიერ 1514. იგი ემყარებოდა რამდენიმე გვიანდელ ხელნაწერს, რომელთა იდენტიფიცირებაც გამომცემელმა ვერ შეძლო. ამიტომაც ამ გამოცემას დღეს სამეცნიერო ღირებულება არ აქვს. მეორე ნაბეჭდი ტექსტი, რომელიც პირველ გამოცემად ითვლება, რადგან ტექსტის კრიტიკულად დადგენის პირველ მცდელობას წარმოადგენს, მოამზადა ერასმუს როტერდამელმა (Erasmus Roterodamus) ექვსი თუ შვიდი მინუსკულური ხელნაწერის მიხედვით,

რომლებიც ბაზელში მცხოვრები მბეჭდავის, სახელად ფრობენის (Froben), საკუთრებას წარმოადგენდნენ. Erasmus-მა თავისი გამოცემისთვის საბაზისოდ გამოიყენა მინუსკულური ხელნაწერი 2, იგი ხანდახან ცვლიდა წაკითხვებს მინუსკულური ხელნაწერი 1-დან, იმ მოტივით, რომ მისი წაკითხვები მიაჩნდა უმჯობესად ან უფრო ავთენტურად, ვიდრე მინუსკულური ხელნაწერი 2-ისა. თანამედროვე მკვლევრებმა აჩვენეს, რომ ორივე ხელნაწერი, 1 და 2, მეთორმეტე საუკუნისაა, ხელნაწერი 1 შეიცავს უკეთეს ტექსტს ბევრ პასაჟში, ვიდრე ხელნაწერი 2. მათი აზრით, ამ გამოცემიდან მხოლოდ მინუსკულურ ხელნაწერს 1-ს აქვს ჭეშმარიტად მეცნიერული ღირებულება.

ზემოთ ხსენებული ეს ორი გამოცემა საფუძვლად დაედო ახალი აღთქმის წიგნების ყველა მომდევნო გამოცემას, მათ შორის, 1550 წელს რობერტ სტეფანუსის (Robert Stephanus) მიერ მომზადებულ მესამე გამოცემას, რომელიც პარიზში დაიბეჭდა. სამეცნიერო აპარატი წარმოდგენილი იყო თექვსმეტი ხელნაწერის ჩვენებების მიხედვით. ლიტერი α შეესაბამებოდა 1514 წელს დაბეჭდილ კარდინალ ხიმენესის (Cardinal Ximenes de Cisneros) გამოცემას. სხვა ლიტერები თხუთმეტ სხვა ბერძნულ ხელნაწერს, რომელთა შორის უძველესი იყო ე. წ. ბიზეს კოდექსი. მას შეესაბამებოდა ლიტერი β . სტეფანუსის „მკითხველისადმი წერილის“ მიხედვით, მან ეს ხელნაწერები იტალიაში მეგობრების დახმარებით შეკრიბა. ამ ხელნაწერთა ჩვენებების შეჯერებით სტეფანუსმა ტექსტში შეიტანა 389 ვარიანტული წაკითხვა (როგორც დათვალა ფ.სკრივენერმა (F. H. A. Scrivener)).

ახალი აღთქმის პირველი ორი გამოცემა საფუძვლად დაედო თეოდორე დე ბეზას (Théodore de Bèze) (1624 წელი) გამოცემასაც. 1633 წელს დაბეჭდილი აბრაჰამ ელზევირის (Abraham Elzevir) გამოცემა კი დაეფუძნა სტეფანუსისა (Stephanus) და ბეზას (Bèze) შრომებს. 1633 წლის ამ გამოცემას მიენიჭა „Textus Receptus“-ის სტატუსი (საყოველთაოდ მისაღები ტექსტი).

ყველა მოგვიანო პერიოდის კრიტიკული გამოცემა არის მცდელობა, შეავსონ „Textus Receptus“-ი დამატებითი ხელნაწერების ჩვენებებით და ახალი შესწორებებით შემდგომისდაგვარად მიიყვანონ იგი პირველად ტექსტამდე. „Textus Receptus“ შექმნის დღიდან ეკლესიური ტექსტი იყო. რაც ნიშნავს იმას, რომ კრიტიკულ ტექსტში სხვადასხვა ხელნაწერებიდან ამოღებული სიტყვები და ფრაზები ერთმანეთში ისეა შერეული, რომ წყარო არ არის მითითებული. ამგვარი ტექსტი უკვე აღარ არის სანდო, იმიტომ რომ მკითხველი ვერასოდეს გაიგებს პარალელური ვარიანტები მართლა ვარიანტია ოთხთავის ტექსტისა, თუ იგი შექმნილია გამომცემელთა მიერ ტექსტის რედაქტირების პროცესში.

Textus Receptus-ის ავტორიტეტისაგან გათავისუფლების პროცესი XVIII ს-ის დასაწყისიდან დაიწყო. Textus Receptus-ისგან განსხვავებულ ვარიანტებს, რომლებიც ძველი ხელნაწერებიდან იყო აღებული, თავდაპირველად შენიშვნების სახით ურთავდნენ ტექსტს, მომდევნო ეტაპზე კი გამომცემლებს „უკეთესი ვარიანტები“ თავად ტექსტში შეჰქონდათ. „უკეთეს“ ვარიანტებს არჩევდნენ იმ არგუმენტით, რომ მათ ხელნაწერთა უმრავლესობა იზიარებდა, მაგრამ შემდგომ ამ ვარიანტების შერჩევა ხელნაწერთა ურთიერთდამოკიდებულების გარკვევას დაუკავშირდა. ტექსტოლოგიის განვითარების ამ ეტაპის თვალსაჩინო წარმომადგენელია ალბრეხტ ბენგელი (Albrecht Bengel) (1734), რომელიც საჭიროდ მიიჩნევდა ახალი აღთქმის წყაროები გენეალოგიური ხის სახით წარმოედგინა. ამას გარდა, აღნიშნავდა, რომ ხელნაწერების სიმრავლეს, რომელიც ერთი დედნიდან მოდიოდა (სულერთია, ეს დედანი ფაქტობრივად არსებობდა თუ აღდგენილი იყო), ერთი ხელნაწერის ღირებულება ჰქონდა და მოითხოვდა, რომ მხოლოდ იმ ვარიანტებისათვის მიეცათ უპირატესობა, რომლებიც ხელნაწერთა სხვადასხვა ოჯახში იყო დამოწმებული. ამდენად, ალბრეხტ ბენგელთან (Albrecht Bengel) უკვე ჩანს მონახაზი ხელნაწერების გენეალოგიური ხის (stemma codicum) მოდელისა.

ახალი აღთქმის ტექსტის ბევრად შევსებული გამოცემა დაიბეჭდა ლონდონში 1707 წელს, როდესაც ჯონ მილმა (John Mill) ოცდაათწლიანი მუშაობის შემდეგ ხელახლა გამოსცა სტეფანუსის ტექსტი საგრძნობლად გაზრდილი კრიტიკული აპარატით, რომელიც შეადგინა ხელნაწერებისა და წმინდა მამების ციტაციების მიხედვით, მასში დაახლოებით 30 000 ვარიანტული წაკითხვაა.

შემდეგი დიდი ნაბიჯი ახალი აღთქმის ტექსტის გამოცემაში გადადგა შვედმა სწავლულმა, რომელიც ნიდერლანდებში ცხოვრობდა, იოჰან იაკობ ვეტსტეინმა (Johan Jakob Wettstein). მის მიერ 1751-52 წლებში ორ ტომად გამოცემულმა ტექსტმა მოიცვა ორჯერ მეტი ხელნაწერის ჩვენება, ვიდრე მანამდე.

სწორედ მან შექმნა სიმბოლოთა სისტემა ხელნაწერებისათვის, უნციალური ხელნაწერები აღნიშნა დიდი ასოებით, ხოლო მინისკულები – არაბული ციფრებით.

მომდევნო საუკუნეში, 1869-72 წლებში, კულმინაცია ახალი აღთქმის ტექსტის გამოცემის თვალსაზრისით იყო კონსტანტინე ფონ ტიშენდორფის (Constantin von Tischendorf) პუბლიკაცია. ამ წიგნის ხელახალი გამოცემა 1969 წელს არის ინდიკატორი იმისა, რომ ერთი საუკუნის შემდეგ იგი კვლავაც წარმოადგენდა მკვლევართა ინტერესის საგანს.

მეოცე საუკუნეში მონუმენტური გამოცემა და ბერძნული სახარების ტექსტის სამეცნიერო აპარატი მოამზადა ჰერმან ფონ ზოდენმა (Hermann von Soden) (1913). ფონ ზოდენის ბერძნულ მინუსკულურ ხელნაწერებზე ხანგრძლივი მუშაობისა და, ასევე, ბერძნული ტექსტის ისტორიის ინტენსიური შესწავლის მიუხედავად, კრისტოფ ლეიქის (Kirsopp Lake) სიტყვებით, მისი გამოცემა აღმოჩნდა „დიდებულად წარუმატებელი“ („a magnificent failure“).

ახალი აღთქმის ტექსტის ყველაზე ფართოდ გამოყენებადი გამოცემებია: 1. Westcott-Hort's *The New Testament in the Original Greek* 2. Nestle-Aland's *Novum Testamentum Graece* და 3. United Bible Societies' *The Greek New Testament*.

დაახლოებით 28 წლიანი მუშაობის შედეგად 1881 წელს ბრიტანელმა მეცნიერებმა, ბრუკ ვესტკოტმა (Brooke Fross Westcott) და იოანე ჰორტმა (Fenton John Anthony Hort), ორ წიგნად გამოსცეს *The New Testament in the Original Greek*. პირველი წიგნი შეიცავს ახალი აღთქმის ბერძნული ხელნაწერების ტექსტებს ვარიანტული წაკითხვებით, მეორე წიგნში კი წარმოდგენილია ძალიან მნიშვნელოვანი შესავალი და დანართი, რომელშიც გამომცემლების ძირითადი პრინციპები და მიდგომები და, აგრეთვე, ზოგიერთი პრობლემური პასაჟია განხილული. როდესაც გამომცემლები ვერ თანხმდებიან ამა თუ იმ საკითხზე, თითოეულის მოსაზრება მათი ინიციალებით არის აღნიშნული.

ბრუკ ვესტკოტმა (Brooke Fross Westcott) და იოანე ჰორტმა (Fenton John Anthony Hort) არა მხოლოდ გამოსცეს ახალი აღთქმის ტექსტი, არამედ ხელნაწერებს შორის ნათესაური კავშირებიც იკვლიეს და ტექსტის ტიპების საკუთრი ვერსია შემოგვთავაზეს. ერთი ტიპის ტექსტს ისინი უწოდებენ „სირიულს“, რომელსაც სახელი იმიტომ დაერქვა, რომ თანხვედრა სირიულ პეშიტას. ამ ტექსტიდან ციტატები არ არის დადასტურებული იოანე ოქროპირამდე (ახალი წ. აღ. 407). ანალიზის საფუძველზე გამომცემლებმა აჩვენეს, რომ „სირიული“ ტიპი მიღებულია ორი სხვა ტექსტის შეერთებით. ესენია ე.წ. „საშუალო“ (Neutral) (რომლისგანაც შემდგომში მეოთხე, „ალექსანდრიულ“ ტექსტად წოდებული ტიპი წარმოიშვა) და „დასავლური“.

მეორე პოპულარული გამოცემა ახალი აღთქმისა არის Nestle-Aland's *Novum Testamentum Graece*. იგი გამოსცა ებერჰარდ ნესტლემ (Eberhard Nestle) და კურტ ალანდმა (Kurt Aland) (შტუტგარტი, 1979). მათ ტექსტი მოამზადეს კონსტანტინე ფონ ტიშენდორფის (Tischendorf), ბრუკ ვესტკოტის (Brooke Fross Westcott) და იოანე ჰორტის (Fenton John Anthony Hort) და ბერნჰარდ ვეისის (Bernhard Weiss) გამოცემების შედარების საფუძველზე. არსებობს მოსაზრება, რომ მათ თავიანთ გამოცემაში გადმოჰქონდათ ის იკითხვისები, რომლებიც მინიმუმ ორ ზემოთ ხსენებულ გამოცემაში ერთმანეთს დაემთხვეოდა.

ბიბლიის საზოგადოებამ მომზადა და 1966 წელს გამოსცა *The Greek New Testament* (ე.წ. შტუტგარდის გამოცემა). ტექსტის მომზადებაში მონაწილეობას იღებდა ხუთი ქვეყნის ბიბლიური საზოგადოება: ამერიკის, ბრიტანეთის, გერმანიის, შოტლანდიის და ვურტემბერგის (გერმანიის ერთ-ერთი მხარეა, შტუტგარტი – დედაქალაქი). ამ გამოცემაში ახალი აღთქმის ვერსიების ჩვენებებიც არის შესული, მაგალითად, ლათინური, სირიული, კოპტური, სომხური, ქართული, ეთიოპური და ძველი სლავური სახარებების. 1993 წელს გამოვიდა ამ წიგნის მეოთხე შევსებული გამოცემა, 2013 წელს კი მისი ახალი ტირაჟი მეჩვიდმეტედ დაიბეჭდა.

ზემოთ ხსენებულ სამივე გამოცემაში გამოყენებულია ტექსტუალური განსხვავებების ჩვენების მეტ-ნაკლებად ტრადიციული ფორმატი და, მიუხედავად ამ გამოცემების პოპულარულობისა, მათში წარმოდგენილი კრიტიკული ტექსტიც ეკლექტურია. ხელნაწერებში დაცული იკითხვისები შეცვლილია გამომცემელთა მიერ ისე, რომ ეს ცვლილება არ არის აღნიშნული აპარატში. ამგვარი მცდარი და დაუსრულებელი იკითხვისები ახალი აღთქმის ტექსტით დაინტერესებულ მკვლევარს ვერ აძლევს სრულფასოვან ინფორმაციას, რათა განსაჯოს, რომელ ხელნაწერში დაცული ვარიანტია უფრო ძველი.

სანამ Ath.62-ის ქვედა ფენის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების ტექსტოლოგიურ ანალიზს შევუდგებოდეთ, აუცილებლად მიგვაჩნია ჯერ ბერძნული ახალი აღთქმის ტექსტუალური კრიტიციზმის, სახარების შემცველი ძირითადი ხელნაწერებისა და ტექსტის ტიპების შესახებ თეორიული საკითხების მოკლე განხილვა.

ამ თვალსაზრისით ყველასგან განსხვავებულია სვანსონის გამოცემა, რომელიც გამოცემის სრულიად ახალ პრინციპს დაეფუძნა. ეს გამოცემა გვთავაზობს ორ განსხვავებულ მიდგომას ბერძნული ახალი აღთქმის გამოცემის თვალსაზრისით. ერთი მხრივ, თავს არიდებს ეკლექტიზმს, რომელიც დამახასიათებელია ყველა დანარჩენი გამოცემისათვის და, მეორე მხრივ, განსხვავდება მათგან მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, რამდენადაც ყოველი ვარიანტი სრულად არის მოცემული პარალელური სტრიქონების ფორმატში. სვანსონის მიზანი იყო, რომ ახალი გამოცემა ყოფილიყო სრული, ზუსტი და ეფექტური. სისრულეში არ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ აქ წარმოდგენილია ჩვენები ახალი აღთქმის ბერძნული ხელნაწერებიდან, ვერსიებიდან, ლექციონარიდან და ეკლესიის მამების ნაშრომებიდან, არამედ სრულყოფილად არის წარმოდგენილი თავად ყოველი ვარიანტული წაკითხვა, მაგალითად, სიტყვის განსხვავებული დაწერილობაც კი, რადგან ესეც შესაძლებელია ძალიან მნიშვნელოვანი ინფორმაცია იყოს ხელნაწერთა ურთიერთმიმართებების დასადგენად. გამომცემელი არ ადგენს კრიტიკულ ტექსტს და არ არჩევს, რომელი წაკითხვაა უფრო მართებული და მნიშვნელოვანი, არამედ წარმოადგენს წყაროდ გამოყენებული ყველა ტექსტის ჩვენებას. სიზუსტისთვის გამომცემლები ორჯერ და ზოგიერთი ხელნაწერის შემთხვევაში სამჯერაც მიუბრუნდნენ წყაროებს იკითხვისების გადასამოწმებლად. რაც შეეხება სვანსონის გამოცემის ეფექტურობას, აქ იგულისმება ვარიანტების ჩაწერის ტექნიკა, კერძოდ, თუ ვესტკოტის (Westcott) და ჰორტის (Hort), ნესტლე-ალანდისა (Nestle-Aland) და ბიბლიური საზოგადოებების მიერ გამოცემულ წიგნებში ყველა ვარიანტული წაკითხვა სქოლიოშია ჩატანილი ერთმანეთის მიყოლებით, რაც უდავოდ აძნელებს მის წაკითხვას, სვანსონის გამოცემაში ყველა ვარიანტი ჰორიზონტალური პწკარედებით არის წარმოდგენილი და თვალისათვის უფრო ადვილი აღსაქმელია. ამავე დროს, ეს გამოცემა ინარჩუნებს სხვა გამოცემების ტექნიკასაც ვარიანტული წაკითხვების სიმბოლოებით გამოხატვის თვალსაზრისით. სვანსონის გამოცემაში არ არის წარმოდგენილი ვარიანტული წაკითხვები ლექციონარებიდან და ახალი აღთქმის სხვაენოვანი ვერსიებიდან, რადგანაც ეს ენების მცოდნე ადამიანურ რესურსებთან იყო დაკავშირებული. წმინდა მამებიდან კი გათვალისწინებულია კლიმენტი ალექსანდრიელთან დადასტურებული ციტატები (მასალა ძირითადად მომზადებულია რუბენ სვანსონის მიერ გამოცემული ბერძნული ახალი აღთქმის (Reuben J. Swanson, New Testament Greek Manuscripts (Matthew, Mark, Luke, John), 1995) შესავლის მიხედვით.

§1. ოთხთავის ძირითადი ბერძნული ხელნაწერები

ოთხთავის და, ზოგადად, ბიბლიური ტექსტების ქართულად თარგმანის საჭიროება საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას უკავშირდება. ერთ-ერთი ვარაუდით, სახარების ქართული ტექსტი ბერძნულიდან ითარგმნა. ამიტომაც ჩვენამდე მოღწეული ოთხთავის ქართული თარგმანის ტექსტის განვითარების ისტორიის შესწავლისათვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ბერძნული ოთხთავის ტექსტის ისტორიის ცოდნასა და გათვალისწინებას.

ტექსტუალურ კრიტიციზმს, როგორც მეცნიერებას, დიდი ხნის ისტორია და ტრადიცია აქვს. ის განვითარდა ალექსანდრიელი და პერგამონელი სწავლულების ხელში, რომლებიც კლასიკური ლიტერატურის ავთენტური ტექსტების დადგენას ცდილობდნენ (Reynold 1974; Wilson 1983).

და მაინც, რას ვეძახით ჩვენ ტექსტუალურ კრიტიციზმს? ნევილ ბერძოლის (Neville Birdsall) განმარტებით, ეს არის მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ვარიანტულ განსხვავებებს სხვადასხვა ხელნაწერში დაცული ერთი და იმავე ტექსტისა. ტექსტის ანალიზის ამ პროცესში სამი ძირითადი ფაზის გამოყოფა შეიძლება: განსხვავებული იკითხვისების გამოვლენა, მათი აღნუსხვა ზედმიწევნითი სიზუსტით და კრიტერიუმების შემუშავება, რის მიხედვითაც შესაძლებელი იქნება ამ განსხვავებების ახსნა (Birdsall 2006:4).

რა წყაროებს ეყრდნობა ახალი აღთქმის ტექსტოლოგია, როგორც მეცნიერება? პირველი, ეს არის ბერძნული ხელნაწერები, რომლებმაც შემოგვინახეს ორიგინალ ენაზე დაწერილი ტექსტები. აღნუსხულია სულ 5366 ხელნაწერი, რომლებიც სრულად ან ნაწილობრივ შეიცავენ ბერძნულ ახალ აღთქმას. ზოგჯერ სახარების ტექსტი წარმოდგენილია ბიბლიის კრებულში, ზოგჯერ – ახალი აღთქმის კრებულში, ზოგჯერ ცალკე, დამოუკიდებლად, ან ლიტურგიკული დანიშნულების კრებულებში (აპრაკოსები, ლექციონარები). ახალი აღთქმის ხელნაწერთა რიცხვი ახალი აღმოჩენების შემდეგ მუდმივად იზრდება. მაგალითად, მათ რიცხვს სინას მთაზე წმ. ეკატერინეს მონასტერში აღმოჩენილი საცავის შემდეგ ახალი ხელნაწერებიც შეემატა. ბერძნული ახალი აღთქმის შემცველი უძველესი ხელნაწერები მე-2 საუკუნით თარიღდება.

მეორე, ახალი აღთქმის ძველი თარგმანები, რომლებიც სხვადასხვა დროსაა შესრულებული, ძირითადად, მე-2 საუკუნიდან მე-10 საუკუნემდე. თითოეულ მათგანს აქვს დამოუკიდებელი განვითარების ისტორია და ტექსტუალური პრობლემები. მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რომელი ბერძნული წყაროდან ითარგმნა ან შესწორდა ისინი. ბერძნულიდან არის თარგმნილი ახალი აღთქმის ლათინური, კოპტური, არაბული, ეთიოპიური, სირიული, სპარსული, სოგდური (ნაკლებად ცნობილი ენა ცენტრალურ აზიაში), სომხური, ქართული, ალბანური, გოთური და ძველი

სლავური თარგმანები.

მესამე, ახალი აღთქმის ტექსტის ისტორიის შესასწავლად სერიოზულ წყაროს წარმოადგენს წმინდა წერილის კომენტარებში დაცული კიმენის ტექსტები და ციტატები წმინდა მამებთან, რომლებიც მათ ეგზეგეტიკური ხასიათის კომენტარებს უკეთებდნენ, ან იყენებდნენ ჰიმნოგრაფიასა და ლიტურგიკული დანიშნულების წიგნებში. ეს ციტატები გვეხმარება დავათარილოთ ან განვსაზღვროთ ხელნაწერის გადაწერის ადგილი სპეციფიკური თავისებურებების გამოვლენის საშუალებით. ამგვარი შრომა აქვს ჩატარებული, მაგალითად, ნევილ ბერძოლს მეცხრე საუკუნის პატრიარქის, ფოტიუსის, შრომებში დამოწმებული სახარების ციტატებზე მუშაობისას.⁴⁷

ახალი აღთქმის ბერძნული ხელნაწერები რამდენიმე კატეგორიად იყოფა მასალის (პაპირუსზე და ეტრატზე დაწერილი მანუსკრიპტები), დამწერლობის სისტემის (უნციალური და მინუსკულური ხელნაწერები) და დანიშნულების (ახალი აღთქმის წიგნთა და ლექციონარების კრებულები) მიხედვით.

პაპირუსზე დაწერილი ახალი აღთქმის ფრაგმენტების რაოდენობა 116 შეადგენს. მნიშვნელოვანი პაპირუსებია:⁴⁸

ხელნაწერის ნომერი	შენახვის ადგილი	სახელი	თარიღი
p ¹	Piladelphia		III
p ²	Florence		VI
p ⁵	London		III
p ⁶	Strasbourg		IV

⁴⁷ “The text of the Gospels in Photius”, Jurnal of Theological Studies n.s. Vol.7 (1956), pages 43-45, 190-8; “the text of the Acts and Epistles in Photius”, ibid. Vol.9 (1958), pages 278-291.

⁴⁸ **ჩესტერ ბითის პაპირუსები (p⁴⁵, p⁴⁶, p⁴⁷)** – 1930-1931 წლებში ინგლისელმა მოგზაურმა ჩესტერ ბითიმ ეგვიპტეში ფელახებისაგან პაპირუსის ხელნაწერები იყიდა და ბრიტანეთში ჩაიტანა. მათი გაწმედისა და გაცხოველების შემდეგ უძველესი ნაწილი II საუკუნით დათარიღდა, უგვიანესი – III საუკუნით. ხელნაწერები წარმოდგენილი იყო არა გრაფიკული ფორმით, როგორც ეს მაშინ იყო გავრცელებული, არამედ კოდექსის სახით. ეს პაპირუსები ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებს შეიცავდნენ. მამასადაძამე, ბიბლიის წიგნები ჯერ კიდევ II საუკუნეში ერთ მთლიანობად იყო აღქმული და ერთ წიგნში იყო თავმოყრილი. **გრინფილდის პაპირუსი (p⁵²)** – ამ პაპირუსში დაცულია იოანეს სახარების ფრაგმენტი. იგი ბერნარდ პ. გრენფილდმა 1920 წელს აღმოაჩინა და მანჩესტერის ბიბლიოთეკას გადასცა. ს. ხ. რობერტსმა ფრაგმენტი II ს-ის დასაწყისით დაათარიღა. ეს პაპირუსი სახარების ყველაზე ძველ ნიმუშად ითვლება. **ბოდმერის პაპირუსი (p⁶⁶, p⁷², p⁷⁴, p⁷⁵)** – მარტინ ბოდმერმა პაპირუსების მდიდარი ბიბლიოთეკა შექმნა. მათ შორის ყველაზე ძველია p⁶⁶, რომელიც იოანეს სახარების ტექსტს შეიცავს. იგი 1956 წელს ვიქტორ მარტინმა გამოსცა და დაახ. 200 წლით დაათარიღა.

p ¹⁹	Oxford		IV/V
p ²²	Glasgow		III
p ²⁵	Berlin		late IV
p ³⁵	Florence		IV (?)
p ³⁵	Florence		VI
p ³⁷	Ann Arbor, Mich		IX
p ³⁹	Rochester, N.Y.		III
p ⁴⁵	Dublin	Chester Beatty	III
p ⁴⁶	Dublin	Chester Beatty	III
p ⁴⁷	Dublin	Chester Beatty	III
p ⁵²	Manchester	Bernard P. Grenfell	II
p ⁵³	Ann Arbor, Mich		III
p ⁵⁹	New York: P. Colt 3		VII
p ⁶⁰	New York: P. Colt 4		VII
p ⁶²	Oslo		IV
p ⁶³	Berlin		about 500
p ⁶⁶	Geneva	P. Bodmer II	about 200
p ⁷²	Geneva	P. Bodmer	III
p ⁷⁴	Geneva	P. Bodmer XVII	VII
p ⁷⁵	Geneva	P. Bodmer XIV, XV	early III
p ⁷⁶	Vienna		VI
p ⁸²	Strasbourg		IV/V

ეტრატზე დაწერილი უნციალური (იგივე მაიუსკულური) ხელნაწერების რაოდენობა 310-ია. ოთხთავის ბერძნული გამოცემების (Swanson 1995) კრიტიკულ აპარატში უნციალურ მანუსკრიპტებს აღნიშნავენ დიდი ლათინური ან ბერძნული

ასოებით, ერთი ხელნაწერი (სინას კოდექსი) კი ებრაული ასოთია აღნიშნული (א-aleph). მას შემდეგ, რაც მაიუსკულური ხელნაწერების რაოდენობამ ლათინური, ბერძნული და ებრაული ასოების რაოდენობას გადააჭარბა, მისი აღნიშვნა დაიწყო არაბული რიცხვებით. ცხრილში მოტანილია ყველაზე მნიშვნელოვანი უნციალური ხელნაწერები, გადაწერის თარიღისა და შენახვის ადგილის მითითებით:⁴⁹

ლიტერი	ხელნაწერის ნომერი	შენახვის ადგილი	სახელი	თარიღი
א	01	London	Sinaiticus	IV
A	02	London	Alexandrinus	V
B	03	Rome	Vaticanus	IV
C	04	Paris	Ephraemi Rescriptus	V
D	05	Paris	Bezae Cantabrigiensis	V/VI
E	07	Basel		VIII
F	09	Utrecht		IX
G	012	Dresden	Boernerianus	IX
H	013	Hamburg and Cambridge		IX

⁴⁹ **სინას კოდექსი (א)** დაცულია ბრიტანეთის სახელმწიფო მუზეუმში. თარიღდება IV საუკუნის პირველი ნახევრით. იგი ერთადერთი უნციალური ხელნაწერია, რომელიც ახალი აღთქმის ტექსტს სრულად შეიცავს. აგრეთვე შეიცავს ძველი აღთქმის წიგნებს. ამ ხელნაწერის აღმოჩენა და შესწავლა გერმანელი მეცნიერის, კონსტანტინე ფონ ტიშენდორფის სახელთანაა დაკავშირებული. **ვატიკანის კოდექსი (B)** შეიცავს ძველი და ახალი აღთქმის კანონს და რამდენიმე არაკანონიკურ ტექსტსაც. ნაკლულია. ხელნაწერი ვატიკანის ბიბლიოთეკაში ინახება. დადასტურებულია 1475 წელს შედგენილ კატალოგში. თარიღდება IV საუკუნის შუა წლებით. **ეფრემის კოდექსი (C)** პალიმფსესტია, ინახება პარიზის ნაციონალურ მუზეუმში. ქვედა ფენა, რომელშიც ბიბლიის ტექსტია დაცული, V საუკუნით თარიღდება. XII საუკუნეში ზედ გადაწერეს ეფრემ ასურის ასკეტური შინაარსის ტრაქტატები და ქადაგებები. **ბიზეს კოდექსი (D)** ინახება კემბრიჯის ბიბლიოთეკაში. დათარიღებულია V-VI საუკუნით. შეიცავს სახარებისა და საქმე მოციქულთას ტექსტს. ხელნაწერი ბილინგვურია: მარცხნივ ლათინურია, მარჯვნივ – ბერძნული. **კორიდეთის კოდექსი (H)** აღმოჩნდა კვირიკესა და ივლიტას ეკლესიაში სოფ. კალაში, სვანეთში. გადაწერილია IX საუკუნეში, სავარაუდოდ, ტაო-კლარჯეთის სოფ. კორიდეთში (დღევანდელი ართვინი). კორიდეთის კოდექსის სრული ტექსტი გუსტავ ბერმანმა და ს. რ. გრეგორიმ 1913 წელს ლაიფციგში დაბეჭდეს.

K	017	Paris		IX
L	019	Paris	Regius	VIII
M	021	Paris		IX
N	022	St. Petersburg and elsewhere		VI
P	024	Wolfenbittel		VI
Q	026	Wolfenbittel		V
S	028	London		VI
T	029	Rome		V
U	030	Venice		IX
W	032	Washington	Freer Gospels	V
Y	034	Cambridge		IX
Γ	036	St. Petersburg and Oxford		X
Δ	037	St. Gall		IX
Θ	037	Tiflis	Koridethi	IX
Λ	039	Oxford		IX
Π	041	St. Petersburg		IX
Ψ	044	Athos		VIII/IX
Ω	045	Athos		IX
	0171	Florence		IV

დღემდე მოღწეული მინუსკულური ხელნაწერების რაოდენობა 2877 შეადგენს. მეცნიერებმა ტექსტოლოგიური შესწავლის შედეგად აღმოაჩინეს, რომ ზოგიერთი მინუსკულური ხელნაწერი ერთსა და იმავე ტექსტის ტიპს შეიცავდა, ამიტომ ისინი „ოჯახებში“ გააერთიანეს.

Fam. 1. მეოცე საუკუნის დასაწყისში Krisopp Lake-მა (Lake 1932:3-25) ერთ ოჯახში გააერთიანა შემდეგი ხელნაწერები: 1, 118, 131 და 209, რომლებიც გადაწერილია XI-XIV საუკუნეებში. ამ „ოჯახის“ ხელნაწერების ტექსტის ტიპი ხშირად ეთანხმება კოდექს Θ-ს (კორიდეთის სახარება). ბოლო დროს დადგინდა, რომ 1582 ხელნაწერის მათეს სახარებაც

ამ ოჯახის ტექსტის ტიპს მიჰყვება.

Fam.13. 1868 წელს დუბლინის უნივერსიტეტის ლათინური ენის პროფესორმა William Hugh Ferrar-მა აღმოაჩინა, რომ შუასაუკუნეების პერიოდის რამდენიმე მანუსკრიპტი: 13, 69, 124 და 346 ტექსტუალური თვალსაზრისით ძალიან ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან. მის მიერ შედარებული ტექსტები 1877 წელს, მისი სიკვდილის შემდეგ, გამოსცა მისმა მეგობარმა და კოლეგამ T.K. Abbott-მა. დღეისათვის ცნობილია, რომ ეს ჯგუფი (Ferrar-ის ჯგუფი) მოიცავს უამრავ ხელნაწერს, მათ შორის, 230, 543, 788, 826, 983, 1689 და 1709. ისინი XI-XIV საუკუნეებშია გადაწერილი.

ოჯახი 9 – ამ ოჯახში გაერთიანებულია ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველი ხელნაწერები: EFGHSYΩ.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი Fam. 1. და Fam.13. არის ის, რომ ეპიზოდი მრუში ქალის შეახებ (იოანე 7.53-8.11) იოანეს სახარებაში კი არ არის წარმოდგენილი, არამედ ლუკას სახარებაში 21-ე თავის 38 მუხლის შემდეგ.⁵⁰

სხვა მნიშვნელოვანი მინუსკულური ხელნაწერებია:

ხელნაწერის ნომერი	შენახვის ადგილი	თარიღი
2	Basle	XII
28	Paris	XI
33	Paris	IX
81	London, British library	1044
157	Rome, Vatican Library	1122
565	St. Petersburg	IX
579	Paris	XIII
700	London, British library	XI
788	Athens	XI
1071	Mt. Athos	XII
1424	Maywood, III	IX, X

⁵⁰ ასევეა ოპიზურ (იგივე ჯრუჟ-პარხლის) და ათონურ რედაქციაშიც.

ლექციონარები – აღწერილია ბერძნული ახალი აღთქმის 2 432 ლექციონარი, თუმცა კი კრიტიკულად მხოლოდ რამდენიმეა შესწავლილი. ლექციონარები აღნიშნულია L ლიტერით და შემდეგ მოსდევს ხელნაწერის ნომრის არაბული რიცხვი. მხოლოდ L ლიტერით აღნიშნავენ ლექციონარს, სადაც შესულია საკითხავები ოთხთავიდან, L^a ლიტერით – ლექციონარებს საკითხავებით საქმე მოციქულთაგან და ეპისტოლეებიდან. ხოლო L^{*a} -თი კი იმ ლექციონარებს, რომლებიც შეიცავენ ოთხთავის, საქმე მოციქულთას და ეპისტოლეების საკითხავებს. ბერძულ ლექციონარებში არ არის დაცული საკითხავები იოანეს გამოცხადებიდან.

§2. ბერძნული ახალი აღთქმის ტექსტის ტიპები⁵¹

ახალი აღთქმის თითოეულ წიგნს თავისი ტექსტუალური ისტორია აქვს და პირველადი ტექსტის დადგენა თითოეულისათვის ინდივიდუალური მეთოდებით ხდება. ოთხთავის შემთხვევაში კი მისი დადგენა კიდევ უფრო რთულია, რადგან იგი, სავარაუდოდ, ზეპირ თხრობას დაეფუძნა. ეს ნიშნავს, რომ მისი ჩაწერა შემდეგ მოხდა მსმენელის მიერ. ოთხთავის ტექსტის მკვლევრების უპირველეს ამოცანას სწორედ ამ ჩაწერილი ტექსტის აღდგენა წარმოადგენს. თუმცა პირველადი ტექსტის დადგენა მარტივი საქმე არ არის, განსაკუთრებით თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ ფაქტსაც, რომ პირველწყაროებს ჩვენამდე არ მოუღწევია. ახალი აღთქმის წიგნების უდიდესი მკვლევარი, ამერიკელი მეცნიერი, ბრიუს მეცგერი მიიჩნევს (Metzger 2005:274), რომ ორიგინალი ტექსტი არის ის, რომელიც კონკრეტულ დროსა და კონკრეტულ ადგილას ან სხვა პირის მიერ არის ჩაწერილი, ან დაიწერა თავად ტექსტის ავტორის მიერ. მისი აზრით, სწორედ ეს არის ტექსტის „ფინალური გამოცემა“, რომლის აღდგენასაც ცდილობენ კრიტიკოსები და რომელიც საფუძვლად დაედო ყველა შემდგომ ასლს.

ქრისტიანობის პირველივე საუკუნეებიდანვე, როგორც კი ახალი აღთქმის წიგნების დაწერა დასრულდა, ეკლესიის მესვეურებმა დაიწყეს ზრუნვა მათ გავრცელებაზე მთელს ქრისტიანულ სამყაროში. ეს არის სწორედ ის პროცესი, რომელსაც ძველ დროში წიგნის გამოცემას ეძახდნენ: ერთი დედნიდან ერთი ან რამდენიმე ასლის გაკეთება, რათა მისი მოსმენა სხვებსაც შეძლებოდათ. ამ პერიოდში „მკითხველის“ ფენომენი მასიური არ იყო, უმრავლესობა ჯერ კიდევ „მსმენელი“ იყო. პირველი ეგზემპლარებიც საჯარო კითხვისთვის იყო გამიზნული. ვინაიდან წიგნების საჭიროება დიდი იყო, ეს პროცესი ადამიანურ რესურსებსაც დიდი რაოდენობით მოითხოვდა. ამიტომაც პირველი ასლები არაპროფესიონალმა გადაამწერებმა გააკეთეს. როგორც ბრიუს მეცგერი აღნიშნავს, დილექტანტმა გადაამწერებმა ტექსტების გადაწერისას ძალიან ბევრი შეცდომა დაუშვეს. ტექსტები ამგვარი შეცდომებით გავრცელდა ადრეულ საუკუნეებშივე. გავრცელების არეალი კი ფართო იყო (Metzger 2005:275).

რა ტიპის იყო ის შეცდომები, რომლებიც ტექსტის პირველმა გამავრცელებლებმა დაუშვეს და რამაც შემდგომში ტექსტის ცვლილებები გამოიწვია? გადაამწერებს უნებლიედ გამორჩებოდათ სიტყვა ან მთლიანი სტრიქონი მსგავსი თავ-კიდურწერილობის გამო, რასაც homoioarcton-homoioteleuton-ს ვუწოდებთ, ამ პირიქით, იმავე მიზეზით ორჯერ გადაწერდნენ ერთსა და იმავეს; სტილისტურად ცვლიდნენ წინადადებებს ან ერთ სიტყვას – მეორეთი, მანამდე დაშვებულ აშკარა შეცდომებს

⁵¹ ეს პარაგრაფი ძირითადად მომზადებულია შემდეგი წიგნის მიხედვით: Bruce M. Metzger, Bart D. Ehrman, *The Text of the New Testament, Its Transmission, Corruption and Restoration*, Fourth Edition, 2005, pg. 272-280; 305-313.

ასწორებდნენ, მაგლითად, მარცვლის გამეორებას (dittographia) და პირიქით, ამოვარდნას (haplographia), სიტყვათა გამეორებას და ა. შ. როგორც ვხედავთ, ტექსტში შედიოდა, ერთი მხრივ, უნებლიე, მექანიკური შეცდომები, რომლებიც ნაკლებ ზიანს აყენებს ტექსტს და ადვილი აღმოსაჩენია, მეორე მხრივ, ნებისითი, განზრახული და გააზრებული. ამ ცვლილებების შედეგად ადრეულ პერიოდშივე გადაწერილი ტექსტი უფრო მეტად შორდებოდა ორიგინალს, ვიდრე შუა საუკუნეებში გადაწერილი, რადგან ამ დროს გადაწერის სიზუსტე მეტად კონტროლდებოდა, რომ ახალი ცვლილებები აღარ შესულიყო მასში. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს თეორია (Scriptores Deteriores) უკვე მოძველებულია. ტექსტში შესული ცვლილებების მთლიანად გადამწერებზე გადაბრალევა და მათი, როგორც „გამფუჭებლების“ წარმოდგენა, არ უნდა იყოს მთლად მართებული. ცვლილებები წმინდა წერილში უფრო კომპლექსურმა მიზეზებმა განაპირობა.

მეორე საუკუნის შუა წლებში უკვე ახალი აღთქმის ხელნაწერთა იმდენი რაოდენობა დაგროვდა, რომ სკრიპტორიუმებში შეეძლოთ პარალელური ტექსტების გამოყენება ამა თუ იმ პასაჟის დაზუსტების თვალსაზრისით. ამ გზით ხდებოდა იკითხვისების შერევა. ერთი მხრივ, ამგვარი შერევა ართულებს ავთენტური ტექსტის დადგენის პროცესს და ზოგიერთ შემთხვევაში შეუძლებელსაც კი ხდის შევქმნათ ოთხთავის ტექსტის განვითარების გენეალოგიური ხე. თუმცა, მეორე მხრივ, ტექსტებში შესული გარკვეული ტიპის ცვლილებები, მაგ., გამოტოვებული ფრაზები, ლექსიკური ხასიათის ცვლილებები, ხანდახან მეტ შესაძლებლობას იძლევა სხვადასხვა ხელნაწერის ტექსტების მიმართებების დასადგენად.

ბერძნული ახალი აღთქმის ტექსტოლოგების მიერ დადგენილია, რომ V საუკუნემდე უკვე არსებობდა ტექსტის 3 ტიპი: *დასავლური*, *ალექსანდრიული* და *კესარიული*. სამივე მათგანი პრე-კოინე ტექსტის ტიპია. *კოინე* კი, იგივე *ბიზანტიური* ტიპი, მოგვიანებით შეიქმნა. იგი ბერძნულ ხელნაწერთა უმრავლესობაშია დაცული.

დასავლური ტიპი. ოთხთავის ტექსტის დასავლური ტიპი დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: $\aleph$ (იოვანე 1.1-8.38), D, W (მარკოზის სახარებაში 1.1-5.30), 0171, ძველ ლათინურ, Syr^p , Syr^c (ნაწილობრივ), ადრეული პერიოდის ბერძენ და ლათინ მამებთან, Tatiain's Diatessaron.

დასავლური ტექსტის მთავარი მახასიათებლებია: პერიფრაზები, სიტყვების, მუხლების ან საერთოდ მთელი წინადადებების თავისუფალი ცვლა, მათი გამოტოვება ან დამატება.

ტერმინი „დასავლური“ ამ ტიპის ტექსტს უწოდა პროფ. იოჰან გრისბახმა (Johann Jakob Griesbach) მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში, რადგანაც ხელნაწერთა უმრავლესობა, რომლებშიც ტექსტის ეს ტიპია დაცული, დასავლური წარმოშობისაა

(მაგ., ბიზეს კოდექსი, ძველი ლათინური ხელნაწერები, ციტატები ლათინ მამებთან). თუმცა მისი გავრცელების გეოგრაფიული არეალი არ იყო შემოსაზღვრული მხოლოდ დასავლეთით, იგი წარმოდგენილია ხელნაწერებში არა მხოლოდ ჩრდილოეთ აფრიკიდან, იტალიიდან ან გალიიდან (რომლებიც რეალურად გეოგრაფიულად დასავლეთია), არამედ ეგვიპტიდანაც (ცოტათი განსხვავებული ტექსტის ფორმა) და აღმოსავლეთიდან. ძველი სირიული და კოპტური ოთხთავების ზოგიერთ ნაწილშიც ტექსტის ეს ტიპია დაცული. ამიტომაც ტერმინი „დასავლური“ ამ შემთხვევაში უფრო მეტად საკუთარი სახელია, ვიდრე გეოგრაფიული არეალის აღმნიშვნელი.

დასავლური ტექსტის ტიპი წარმოდგენილია მეორე და მესამე საუკუნის დასაწყისის წმინდა მამების ციტატებში (მარკიანე, იუსტინიანე (შესაძლოა, ტატიანესთან), ჰერაკლიონი, ჰიერონიმე და ტერტულიანე), ამიტომაც მას ათარიღებენ მეორე საუკუნის შუა წლებითა და მესამე საუკუნის დასაწყისით (Delobel 1997:401-10; Aland 1987:37-61). თუმცა ბიზეს კოდექსისა და ზოგიერთი სხვა ხელნაწერის გარკვეული იკითხვისების ანალიზის შედეგად არ გამოირიცხავენ, რომ ტექსტის ეს ტიპი უფრო ადრეული ხანის წაკითხვებსაც შეიცავდეს (Martini 1979 :34; Birdsall 1989:3-17).

არსებობს რამდენიმე თეორია დასავლური ტექსტის ტიპის სიძველის შესახებ. ვესტკოტი (Brooke Fross Westcott) და ჰორტი (Fenton John Anthony Hort) მიიჩნევდნენ, რომ იგი წარმოიშვა მეორე საუკუნეში საგანგებო რევიზიის შედეგად. სხვები შეეცადნენ დაესაბუთებინათ, რომ დასავლური ტექსტი მიღებულია სირიულიდან ან ძველი ლათინურიდან ახალი თარგმანის შედეგად. ხელახალი თარგმანი დასჭირდათ, სავარაუდოდ, იმიტომ რომ ბერძნული მიეახლოვებინათ სირიულ ან ძველ ლათინურ თარგმანთან, რათა შეექმნათ ბილინგვური მანუსკრიპტები. ზოგიერთი მკვლევრის აზრით კი, დასავლური ტექსტის ტიპი გამიზნულად შეიქმნა ერთი ან რამდენიმე ადამიანის მიერ, რომლებმაც რევიზია ჩაუტარეს მანამდე არსებულ ტექსტს (Ropes 1926:viii; Hatch:1937). მხოლოდ დასავლური ტექსტისათვის დამახასიათებელი იკითხვისები ყველაზე მკაფიოდ ლუკას სახარებასა და „საქმე მოციქულთაშია“ წარმოდგენილი. ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდობს, რომ ლუკა მახარებელმა თვითონვე შექმნა ორი ვერსია ამ წიგნებისა, ერთი მეორეზე გრძელი იყო, გრძელი ვერსია არის დასავლური ტექსტის ტიპი. აზრთა სხვადასხვაობაა იმაზეც, გრძელი ტექსტი იყო პირველადი თუ მოკლე.

ზოგიერთი მეცნიერი საერთოდაც ეჭვქვეშ აყენებს დასავლური ტექსტის, როგორც დამოუკიდებელი რედაქციის არსებობას, რადგან იგი არ არის ერთგვაროვანი, დასავლური ტექსტის ტიპის წაკითხვები მოიპოვება სხვა ტექსტის ტიპებშიც. ამგვარი საერთო წაკითხვების არსებობის გამო მას არ მიიჩნევენ ადრეული ტექსტის რევიზიის შედეგად მიღებულად, არამედ თვლიან, რომ იგი განვითარდა მეორე საუკუნეში

უკონტროლოდ და „ველური“ პრინციპით.

დასავლური ტექსტის შესწავლა კვლავაც გრძელდება. ახალი აღთქმის მკვლევართა უმეტესობა აცნობიერებს, რომ სამივე პრე-კოინე ტექსტის ფორმა იმსახურებს ყურადღებას და შესაძლოა რომელიმე მათგანში იყოს დაცული პირველადი წაკითხვები.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლოდროინდელ თეორიებს, რომლებიც დასავლური ჯგუფის ხელნაწერების შედარების საფუძველზე იქმნება, ნაკლები საერთო აქვთ ერთმანეთთან, მათი ავტორების შემოთავაზებების, მეთოდებისა და დასკვნების შედარებამ შეიძლება მოიტანოს დასავლური ტექსტის შესახებ ისეთი შედეგი, რომელიც მეტნაკლებად ახლოს იქნება პრობლემის გადაწყვეტასთან. მნიშვნელოვანი მიმოხლვა ამგვარი მცდელობებისა აქვს ჯოელ დელობელს (Joël Delobel) „Focus on the ‘Western Text in Recent Studies’“, Ephemerides theologicae Louanienses, Ixxiii (1997), pp. 401-10, სადაც 40 წიგნსა და სტატიაზე მეტია განხილული. და კიდევ Codex Bezae: Studies from the lunel Colloquium, June 1994, edited by D.C. Parker and C.-B. Amphoux (Leiden, 1996), სადაც არის მცდელობა ბიზეს კოდექსი განიხილოს დასავლური ტექსტის ნაწილად და გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მასში დაცულია დასავლური ტიპის ავთენტური ტექსტი.

ალექსანდრიული ტიპი. გამოყოფენ პირველად და მეორეულ ალექსანდრიულს. ოთხთავის ტექსტის ალექსანდრიული ტიპი დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: **პირველადი ალექსანდრიული:** P⁴⁶ P⁶⁶ და P⁷⁵ № (იოანეს სახარების გამოკლებით 1.1-8. 38), B, Sah (ნაწილობრივ), Clem, Orig და პაპირუსების ფრაგმენტების უმრავლესობა.

მეორეული ალექსანდრიული: (C), L, T, W (ლუკას სახარების ნაწილში 1.1-8.12 და იოანეს სახარებაში), (X), Z, Δ (მხოლოდ მარკოზის სახარება), E, Ψ (მარკოზის სახარებაში, ნაწილობრივ ლუკასთან და იოანესთან), 33, 579, 892, 1241, Boh, დიდძალ ალექსანდრიელი (ბრმა) და ათანასე ალექსანდრიელი.

ყველა კულტურულ და საგანმანათლებლო ცენტრში უკონტროლოდ არ ვრცელდებოდა საღმრთო წერილი. ქალაქ ალექსანდრიაში ახალი აღთქმის ტექსტის გადაწერის სისწორე უფრო მეტად კონტროლდებოდა.

ალექსანდრიას, რომელიც საყოველთაოდ ცნობილია, როგორც ანტიკური სამყაროს კულტურისა და განათლების დიდი ცენტრი, მწიგნობრობის დიდი ხნის ისტორია ჰქონდა. ამიტომაც ის ხელნაწერები, რომელნიც ალექსანდრიასთანაა დაკავშირებული, მაღალი ხარისხით გამოირჩევა. აქ გადაწერეს და კარგად შემოინახეს ახალი აღთქმის ერთ-ერთი ადრეული ვერსია, რომელიც მესამე და მეოთხე საუკუნის ალექსანდრიული ეკლესიის ისეთი მამების ნაშრომებშია დაცული, როგორებიც იყვნენ: ორიგენე, ათანასე ალექსანდრიელი, დიდძალ ალექსანდრიელი (ბრმა) და ისეთ ცნობილ ხელნაწერებში, როგორებიცაა P⁶⁶ P⁷⁵, ვატიკანის და სინას კოდექსი. ტექსტის ეს ტიპი

შემდეგ გადავიდა კოპტურ ვერსიებშიც. მე-4 საუკუნის ვატიკანის კოდექსისა და მე-3 საუკუნის დასაწყისის p⁷⁵-ს ტექსტების შედარების საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ ალექსანდრიის ქრისტიანი სწავლულები ბეჯითად და გულმოდგინედ მუშაობდნენ, რათა შეენარჩუნებინათ შეურყვნელი ტექსტი.

მიუხედავად ამგვარი მცდელობებისა, ახალ აღთქმაში ალექსანდრიაშიც კი მცირედი ცვლილებები შევიდა და ამ ცვლილებებით გავრცელდა იგი შემდგომ. ამიტომაც ალექსანდრიული ტექსტი კლასიფიცირდება ორ ჯგუფად, ერთი, p⁷⁵-B (ვატიკანის კოდექსი) ტიპისა, რომელშიც შედის p⁶⁶-ც, კარგად შენახული და თითქმის შეურყვნელი, და მეორეული ალექსანდრიული ტექსტი, რომელშიც ზოგი გრამატიკული და სტილისტური ხარვეზი გასწორდა. იგი დაცულია ხელნაწერებში: C (Ephraemi Rescriptus), L (Regius), 33 და დიდძალ ალექსანდრიელის (ბრმა) ციტატებში (Ehrman 1986:262-267).

გ. ცუნცი (Günther Zuntz) მიიჩნევს, რომ ალექსანდრიული ტექსტი მომზადებულია ალექსანდრიული სკოლის ტრადიციებზე აღზრდილი რეცენზენტების მიერ (Zuntz 1953:272-276). ის ტექსტი, რომელსაც ისინი ეყრდნობოდნენ და რომლის საფუძველზეც შეიქმნა ალექსანდრიული ტიპის ტექსტი, აუცილებლად ძველი იქნებოდა. მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში ცნობილი იყო ამ ტიპის ტექსტის ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროები: B (ვატიკანის კოდექსი) და X (Codex Sinaiticus), დათარიღებული მეოთხე საუკუნის შუა ხანებით. p⁶⁶ და p⁷⁵ პაპირუსების აღმოჩენის შემდეგ, რომლებიც თარიღდებიან მეორე საუკუნის ბოლოთი ან მესამე საუკუნის დასაწყისით, დადასტურდა, რომ ისინი ალექსანდრიული ტიპის ტექსტის არქეტიპს წარმოადგენენ. ამ აღმოჩენის შემდეგ შესაძლებელი გახდა ალექსანდრიული ტიპის ტექსტის დათარიღება მეორე საუკუნის დასაწყისით. ალექსანდრიული ტიპის ეს ადრეული ტექსტები, რომლებსაც შეიძლება ეწოდოს „პირველადი“ ალექსანდრიული ტექსტი, სხვა ტექსტის ტიპებთან შედარებით მოკლეა (დასავლური ტიპის ტექსტი ზოგადად ალექსანდრიულ, კესარიულ და ბიზანტიურ ტექსტის ტიპთან შედარებით გრძელია).

როგორც ვხედავთ, მეორე და მესამე საუკუნეში არსებობდა ბერძნული ახალი აღთქმის ორი ძირითადი ტექსტის ტიპი: ერთი პერიფრაზირებისაკენ მიდრეკილი და ე. წ. „ველური“ პრინციპით განვითარებული დასავლური ტექსტი და სიფრთხილით შენახული და თითქმის ხელუხლებელი ალექსანდრიული ტექსტი, რომელიც ბრიუს მეცგერის ვარაუდით, ყველაზე ახლოს უნდა იყოს ორიგინალთან (Metzger 2005:312).

კესარიული ტიპი. ბ. სტრიტერმა (Burnett Hillman Streeter) დაადგინა ტექსტის ტიპი, რომელიც კესარიაში იყო გავრცელებული და იგი დაუკავშირა Θ, fam 1, fam.13 და სხვა ხელნაწერებს. ლეიკის (Lake), ბლეიკის (Blake) და უახლესი გამოკვლევების

მიხედვით, კესარიული ტექსტი, სავარაუდოდ, წარმოიშვა ეგვიპტეში და ორიგენემ წაიღო იგი კესარიაში. შემდეგ ის მოხვდა იერუსალიმშიც (კესარიულ ტიპის ტექსტის შემცველ ბევრ ხელნაწერზე დართულია ე.წ. იერუსალიმური კოლოფონები, მაგ, კოდექსი 157), სომხეთში და საქართველოში (კორიდეთის კოდექსი, ინახება საქართველოში).

კესარიული ტიპის ტექსტში შერეულია დასავლური და ალექსანდრიული ტიპის ტექსტების წაკითხვები. ამ ტექსტის შემქმნელმა იცის ორივე მათგანი და მიმართავს კომპრომისებს. რეალურად, ის მიჰყვება ალექსანდრიულ ტექსტს, ამავდროულად ინარჩუნებს დასავლური ტექსტის ისეთ წაკითხვებს, რომლებიც უმჯობესად მიაჩნია. Glob-ი ავითარებდა თვალსაზრისს, რომ კესარიული ვარიანტი პერიფრაზებით და გრამატიკული დეტალებით ჰგავს დასავლურ ტექსტს (Glob 1984:126). სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე ლ. ჰურტადო (Hurtado) მივიდა იმავე დასკვნამდე. მან არგუმენტირებულად დაამტკიცა, რომ კესარიული ტექსტი დაეფუძნა დასავლური ტიპის ტექსტს და მისი შემდგომი ფორმირება მოხდა აღმოსავლეთში (Hurtado 1981:88).

Ayuso და სხვები კესარიული ტექსტის განვითარებაში ორ საფეხურს გამოყოფენ (მარკოზის სახარების მიხედვით) (Metzger 2005:311). 1 ძველ ეგვიპტური ტექსტი, რომელიც ორიგენემ წაიღო კესარიაში, მას შეიძლება დაერქვას „პრე-კესარიული“. ის დაცულია p⁴⁵, W (მარკ. 5.31-16.20), fam. 1, fam.13, 28 და ბევრ ბერძნულ ლექციონარში. 2, გადამუშავებული კესარიული ტექსტი – კესარიაში პრე-კესარიული ტექსტი ჩამოყალიბდა იმ ფორმით, როგორც არის დაცული შემდეგ ხელნაწერებში: Θ, 565 და 700, აგრეთვე ციტატებში ორიგენესთან და ევსებიოსთან, ძველ სომხურ და ძველ ქართულ ვერსიებში, და ზოგიერთ სირიულ ხელნაწერში (Syr^{s, c}). ჰურტადო (Hurtado) ცდილობდა რა კესარიული ტიპის ტექსტების, p⁴⁵ და W-ს (Freer Gospels) მჭიდრო კავშირის არგუმენტირებულად დასაბუთებას, აჩვენა, რომ fam.13 არის მეორეული ტექსტი p⁴⁵ და W-ისა, ხოლო დანარჩენი სამი, 565, 700 და Θ, არ არის მჭიდროდ დაკავშირებული კესარიულ ტიპთან. შეიძლება ითქვას, რომ „პრე-კესარიული“ ტექსტები არ არის სავსებით იგივე, რაც კესარიული (Hurtado 1981:88).

რომ შევაჯამოთ, კესარიული ტექსტი არის ტექსტის სხვა ტიპებთან შედარებით ყველაზე შერეული და განსხვავდება მათგან, ამიტომაც მისცეს მას ცალკე ტიპის კლასიფიკაცია.

კოინე, ანუ ბიზანტიური ტიპი. ოთხთავის ტექსტის კოინე, ანუ ბიზანტიური ტიპი, დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: ოთხთავები: A, E, F, G, H, K, P, S, V, W (მათე და ლუკა 8.13-24.53) Π, Ψ (ლუკა და იოანე) Ω, Δ (მარკოზის სახარების გარდა) და მინუსკულური ხელნაწერების უმეტესობა.

კიდევ ერთი დიდი ჯგუფი ერთი ტიპის ტექსტებისა ეს არის ბიზანტიური,

ხანდახან მას მოიხსენიებენ როგორც სირიულ ტექსტს (ასე ეძახდნენ ვესკოტი და ჰორტი (Westcott, Hort), ან კოინეს (ასე ეძახდა ფონ ზოდენი (von Soden), საეკლესიო (Ekklesiastical) (ასე ეძახდა ლეიკი (Lake) და ანტიოქიური (ასე ეძახდა როპესი (Ropes). დღეს ახალი აღთქმის ტექსტის თითქმის ყველა მკვლევარი თანხმდება, რომ ბიზანტიური ტიპი ყველაზე გვიან განვითარდა ახალი აღთქმის ტექსტის ისტორიაში. ბოლოდროინდელი კვლევები ბიზანტიური ტექსტისა აჩვენებს, რომ მისი ჩანასახოვანი სახე მეოთხე საუკუნის ისეთი წმინდა მამების ნაშრომებში გვხვდება, როგორებიც იყვნენ: ბასილი დიდი და იოანე ოქროპირი (Racine 2004). კლაუს ვაჩტელიმ (Klaus Wachtel) საბოლოო სახით ჩამოყალიბებული ბიზანტიური ტექსტის შესწავლის შემდეგ დაასკვნა, რომ იგი ნელ-ნელა ვითარდებოდა და უეცრად არ წარმოქმნილა რომელიმე კონკრეტულ დროსა და კონკრეტულ ადგილას (Wachtel 1995). სხვა სიტყვებით, ეს არ არის რეცენზია, რომელიც მიზანმიმართულად შექმნა ერთმა კონკრეტულმა ადამიანმა ან ადამიანთა ჯგუფმა. სავარაუდოდ, ბიზანტიელი რედაქტორები მხოლოდ ადრეული ტექსტებიდან იღებდნენ ზოგიერთ წაკითხვებს, მათ შორის არჩევდნენ უმჯობესს და თავად არ ქმნიდნენ მათთვის მისაღებ ახალ ვარიანტებს (Sturz 1994).

ბიზანტიური ტექსტის მთავარი მახასიათებელი არის მისი სიცხადე და სისრულე. მათ, ვინც ამ ტექსტს ქმნიდნენ დიდი ხნის განმავლობაში, ეს მოახერხეს არასწორი ენობრივი ფორმების აღმოფხვრით, ორი განსხვავებული წაკითხვის შეერთებით, შერწყმით (ტერმინი conflation), სხვადასხვა წყაროში გაბნეული პარალელური პასაჟის ჰარმონიზირებით. უეჭველია, ამ ტიპის კორექტირებამ გახადა ტექსტის ეს ტიპი ასეთი პოპულარული. შუასაუკუნეებში გადამწერთა უმრავლესობა სწორედ მას ირჩევდა დედნად. ყველაზე ადრე ამ ტექსტის ტიპის წაკითხვები ჩანს მეხუთე საუკუნეში, ალექსანდრიის კოდექსში (ოთხთავში და არა საქმე მოციქულთაში, ან ეპისტოლეებში, ან გამოცხადებაში). ის დასტურდება მოგვიანო პერიოდის ბევრ უნციალურ ხელნაწერში და მინუსკულური ხელნაწერების დიდ უმრავლესობაში.

ბიზანტიური ტექსტის პოპულარობა განაპირობა ისტორიულმა ფაქტებმაც: ის იყო ტექსტი, რომელიც პოპულარული გახდა კონსტანტინოპოლში, შემდეგ ფართოდ გავრცელდა მთელ ბიზანტიის იმპერიაში (სადაც ბერძნული ენა იყო გავრცელებული). არც ის ფაქტია მოულოდნელი, რომ მეშვიდე საუკუნიდან იგი იმდენად დომინანტური გახდა ბერძნული ტექსტუალური ტრადიციისათვის, რომ დღემდე მოღწეულ ხელნაწერთა უზარმაზარ რაოდენობაში სწორედ ტექსტის ეს ტიპია დაცული.

§3. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების მიმართება ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზურ რედაქციასთან და ბერძნულ ხელნაწერებთან

დავუბრუნდეთ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის (o*) ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავების ტექსტოლოგიურ ანალიზს. ისინი, ერთი მხრივ, შევადარეთ ოპიზურ რედაქციას (O), მეორე მხრივ კი, გიორგი ათონელის მიერ ნარედაქტირებ, ბერძნულთან სამგზის შედარებულ ტექსტს (G). ანალიზმა აჩვენა, რომ იგი (o*af) არცერთის იდენტური არ არის.

რა ტიპის ცვლილებები შეიტანა გიორგი ათონელმა ორგზის შედარებულ ტექსტში? Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავები უმრავლეს შემთხვევებში მისდევს ჯრუჭ-პარხლის რედაქციის წაკითხვებს. მხოლოდ ცალკეული იკითხვისები განსხვავდება მისგან. უფრო ხშირად გვხვდება კვანტიტატიური (კლებისა და მატების) შემთხვევები. ქვემოთ მოვიყვანთ მაგალითებს ამ სამი ოთხთავის ოპიზური რედაქციისაგან განსხვავებული წაკითხვების დასადასტურებლად და ბერძნულ ხელნაწერებთან შედარებით შევეცდებით ავხსნათ ამ ცვლილებების მიზეზები.

კლება

პირველ ეტაპზე განვიხილავთ ისეთ მაგალითებს, როცა ესა თუ ის იკითხვისი ოპიზურ რედაქციაში დასტურდება და ორგზის რედაქტირების შედეგად მიღებულ შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) გიორგი მთაწმინდელმა ბერძნული დედნის გათვალისწინებით ამოიღო. ამგვარი შემთხვევები ბევრი არ არის.

O: მოუკდა მათ იესუ, ეტყოდა და ჰრქუა: მომეცა მე ყოველი კელმწიფებაჲ ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა. ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქუნენ. [მთ. 28:18].

καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ ἀποστείλω ὑμᾶς **ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქუნენ**] > oafG

ბერძნულ ხელნაწერებში მხოლოდ კორინდეთის (Θ) სახარებაში დასტურდება მუხლის ამგვარი გაგრძელება. იგივე ფრაზა მეორდება იოანეს სახარებაში: **G:** რქუა მათ იესუ კუალად: მშვიდობაჲ თქუნენ თანა! ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქუნენ [იოვ. 20:21]. ასევე იკითხება იგი ბერძნულ ხელნაწერებშიც (BYZ **John 20:21** Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν, Εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμψω ὑμᾶς.⁵²) როგორც ჩანს, იგი მათეს სახარების ორგანული ნაწილი არ უნდა იყოს, ამიტომაც არ დასტურდება სხვა ბერძნულ ხელნაწერებში და გიორგი მთაწმინდელი აკლებს მას.

⁵² ძირითადად დამოწმებული გვაქვს ბიზანტიური ტექსტუალური ტიპის კრიტიკული ტექსტი. რომელსაც აღვნიშნავთ ასე ^{BYZ}

О: უკუეთუ გიყუარდენ მოყუარენი ხოლო თქუნენი, რა სასყიდელი გაქუს? რამეთუ მეზუერენიცა და ცოდვილნი ამასვე იქმან [მთ. 5:46].

და ცოდვილნი] > oafG | ამასვე] ეგრევე afo^cG, ეგრეთვე o* | იქმან] ყვიან oafG |

ცოდვილნი არც ერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ არის, ამიტომაც გიორგი ათონელმა იგი ამოიღო. ბერძნულად მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} Matthew 5:46 Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν] B uwr⁵³ rell⁵⁴

საინტერესო ტექსტოლოგიური ისტორია აქვს მარკოზის სახარების მე-15 თვის მე-13 მუხლს. იგი ოპიზურ რედაქციაში ასეა წარმოდგენილი: ხოლო იგინი კუალად ღალადებდესვე ბირებითა მღდელთ-მოდღუართათა და იტყოდეს: ჯუარს-აცუ ეგე! [მრკ. 15:13] მუხლის ამგვარი წაკითხვა გვაქვს მხოლოდ G და f¹³-ში: Οἱ δὲ πάλιν ἔκραζαν ἀνασειομένοι ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἔλεγον, Σταύρασον αὐτόν. [Mark 15:13] რაც შეეხება შუალედურ (o*af) ოთხთავებსა და გიორგი ათონელის საბოლოო რედაქციას (G), იქ მუხლი შემოკლებულია და ასე იკითხება: ხოლო მათ კუალად ღალად (ღალატ- oa) -ყვეს და ჰრქუეს: ჯუარს-აცუ ეგე! [მრკ. 15:13] როგორც ვხედავთ, ამოღებულია მღდელთმოდღართა იძულების პასაჟი. ასე იკითხება მუხლი შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: ΑΥΚΜΠ 565 700. Οἱ δὲ πάλιν ἔκραξαν λέγοντες, Σταύρασον αὐτόν. (Mark 15:13) უმეტეს ბერძნულ ხელნაწერში (B¹C¹W¹N¹P¹U¹F¹Δ¹Θ¹Ψ 118 2 33 157 579 f¹ 1424) λέγοντες და ჰრქუეს: არ დასტურდება. თუმცა გიორგი მთაწმინდელი მას ტოვებს თავის ნარედაქტირებ ტექსტში.

მატება

გვაქვს სხვა ტიპის შემთხვევებიც, როდესაც ესა თუ ის იკითხვისი არ დასტურდება ჯრუჭ-პარხლის რედაქციაში და გიორგი მთაწმინდელი ორგიზის რედაქტირებისას ამატებს შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) ბერძნულ დედნებთან შეჯერების შედეგად.

⁵³ uwr – იგულისხმება გამოცემები:

u – Barbara and Kurt Aland, Johannes Karavidapoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, Editors, The Greek New Testament, 4th ed., United Bible Societies, 1993;

w – Westcott, Brooke Foss and Hort, Fenton John Anthony, The New Testament in the Original Greek (New York: Macmillan), 1935;

τ – H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ, Reproduced by photographic offset at the University of Chicago Press from H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ (Oxford, 1873).

⁵⁴ „rell“ – ეს ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს „ყველა დანარჩენ ხელნაწერში“, გამოიყენება მაშინ, როდესაც არ არის საჭიროება ყველა ხელნაწერის სათითაოდ ჩამოთვლისა, ვინაიდან ისინი ერთასა და იმავე სურათს აჩვენებენ.

ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია მრკ. 9:44, რომელიც ოპიზურ რედაქციაში საერთოდ არ გვაქვს.

[მრკ. 9:44] ὅπου ὁ σκῶληξ αὐτῶν οὐ τελευταῖ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται *სადა-იგი მატლი მათი არა მოაკლდების, და ცეცხლი არა დაშრტების oafG*] > O

ეს მუხლი აკლია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებს: B^NCLWΔΨ^f128 565, აგრეთვე, ზოგიერთ სირიულ, კოპტურ და სომხურ ნუსხებს. ხოლო დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: AD^ϩKMNUIΠ^f13 2 157 579 700 1071, რომელთაგან უმეტესი ბიზანტიური ტიპის ტექსტს შეიცავს.

[მთ. 18:11] Ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός. *რამეთუ მოვიდა ძვ კაცისაჲ მოძიებად (ცხორებად G) წარწყმედულისა o*afG*] > O

ეს მუხლი აკლია ბერძნული ხელნაწერების ნაწილს: B^NL*Θ* 1* 1582 ^f13 33 788 uw, აგრეთვე, ზოგიერთ სირიულ და კოპტურ ნუსხებს. ხოლო დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: D^ϩKM*NUWΘ^cΠ 1582^c 118 124 2 28 565 700 1071 1424 τ. მათი უმეტესი ნაწილი ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველია.

O: და რავდენტა არა შეგიწყნარნენ თქვენ და არცა ისმინონ თქუენი, გამო-რად-ხვდოდით მიერ, განიყარეთ მტურერი ფერკთაგან თქუენტა საწამებელად მათა.

რავოდენტა] o | მტურერი] f | ფეკთაგან] a | მათა] + Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῆ πόλει ἐκείνῃ. *ამენ გეტყვ თქუენ: უმოღბინეს იყოს სოდომისა და გომორისა დღესა მას საშჯელისასა ვიდრე ქალაქი იგი oafG | იყოს] > σ*

ეს მუხლი სრულად არის წარმოდგენილი ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში და ასე იკითხება: ^{BYZ} **Mark 6:11** Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν, ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῆ πόλει ἐκείνῃ] A^ϩKMNUIΠ^f1 ^f13 2 157 700 1071 1424τ. შესაბამისად, გიორგი ათონელმა ორგზის შედარების შედეგად მუხლი სრულყო.

O: და დააბნია იგი ვეცხლი ტაძარსა მას შინა და განემორა და წარვიდა და შიშთვილ-იბა და მოკუდა [მთ. 27:5]

დააბნია] + τριάκοντα *ოვდაათი o*af* | და მოკუდა] > oafG

ბერძნული ხელნაწერებიდან *ოვდაათი* (τριάκοντα) დასტურდება მხოლოდ სინას კოდექსში (ℵ). რაც შეეხება და მოკუდა-ს, იგი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ არის და ამიტომ გასაგებია, რატომ აკლებს მას გიორგი მთაწმინდელი. ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში (და არა მხოლოდ) მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew**

27:5 Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν· καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγατο (AῤKMUWΠI f¹ 565 1424 τ).

O: და დაგიტევებთ მცნებად ღმრთისა და გიპყრიეს მოძღვრებაჲ კაცთაჲ. [მრკ. 7:8] კაცთაჲ] + βαπτισμούς ξεστῶν καὶ ποτηρίων· καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλά ποιεῖτε, განრცხა სასუმელეებისა და სტამნებისა; და სხუასა ესევითარსა მრავალსა ჰყოფთ oafG |

მუხლის ამგვარი გაგრძელება არ დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B^sDLWΔΘ 124 28 565 **uw**. ხოლო ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ნუსხებში (და არა მხოლოდ მათში) მუხლი სრულად არის და ამგვარად იკითხება: ^{BYZ} **Mark 7:8** Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμούς ξεστῶν καὶ ποτηρίων· καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλά ποιεῖτε] **AFKΠΩῤMUI f¹³ 2 33 118 157 579 700 1424 τ**

O: ხოლო მათ ჰრქუეს მას: არავინ დამიდგინნა ჩუენ. ჰრქუა მათ: წარვედით თქუენცა ვენაჲსა ჩემსა. [მთ. 20:7]

ვენაჲსა] + მას af | ჩემსა] + καὶ ὁ ἐὰν ἧ δίκαιον λήψεσθε, და რაჲ-იგი იყოს სამართალი, მიიღოთ oafG |

მუხლის ამგვარი გაგრძელება არ გვაქვს შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B^sLΘ 1 1582* **uw**. ხოლო სადაც გვაქვს, მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 20:7** Λέγουσιν αὐτῷ, "Ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθῶσατο. Λέγει αὐτοῖς, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὁ ἐὰν ἧ δίκαιον λήψεσθε.] **CῤKMUWΔ1582^c 118 f¹³ 2 33 28 157 700 788 1071 1424 τ**

O: რამეთუ ყოველსა, რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და მიემატოს; და რომელსა არა აქუნდეს და რომელსა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელოს მისგან. [მთ. 25:29]

მისგან] + Ταῦτα λέγον ἐφῶναι ὁ ἔχων ᾧτα ἀκοῦειν ακουέτω და ამას (მას a) ეტყოდა ჯმითა: რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ oaf, და ამას რაჲ იტყოდა ჯმა-ყო: რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ G |

მუხლის ამგვარი გაგრძელება დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: C^{mg} F^c G H Y^c M^c 2. ეფრემის კოდექსში (C) ფრაზა ჩამატებულია ამიაზე (mg), FYM ხელნაწერების შემთხვევაში ტექსტი შესწორებულია (c). ისიც უნდა ითქვას, რომ ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ზოგიერთ ნუსხაში მუხლის ამგვარი გაგრძელება არ დასტურდება.

^{BYZ} **Matthew 25:29** Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὁ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

O: „და მიგცემდენ თქუენ შესაკრებელთა და კრებულთა შორის გტანჯვიდენ თქუენ, და წინაშე მთავართა და მეფეთა წარსდგეთ ჩემთვის საწამებელად მათა და ყოველთა წარმართთა [მრკ. 13:9].

და] ხოლო ეკრძალებით, რამეთუ o*af, ხოლო ეკრძალებით თქვენ თავთა თქვენთა, რამეთუ G | tr. მეფეთა და მთავართა o*afG |

ბერძნულ ხელნაწერებში, სადაც ხოლო ეკრძალებით წერია, გვაქვს თქვენ თავთა თქვენთა-ც. ეს ფრაზა მთლიანად აკლია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებს: D 700 W Θ 1 1582c 124 28 565. ხოლო დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: **Ⲭⲥ AⲘKMΥΠΠ 1582^c 118 f¹³ 2 33 157 579 1071** τ. მუხლი კი ასე იკითხება:

^{BYZ} **Mark 13:9** Βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτοῦς: παραδῶσουσιν γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθίσησθε ἕνεκεν ἔμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

O: *მაშინ აღესრულა თქუმული იგი იერემია წინაწარმეტყუელისად.* [მთ. 2:17] *წინაწარმეტყუელისად* + λέγοντος რომელსა იტყვს o*afG.

λέγοντος წარმოდგენილია ყველა ბერძნულ ხელნაწერში, ამიტომაც გასაგებია, რატომ ამატებს მას გიორგი მთაწმინდელი (^{BYZ} **Matthew 2:17** Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος).

O: *და შეკრეს იგი და მიიყვანეს და მისცეს იგი პილატეს მთავარსა.* [მთ. 27:2] *იგო*] + Ποντίᾳ პონტოელსა o*afG |

Ποντίᾳ აკლია მხოლოდ რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერს, კოდექსებს, სინას (Ⲭ) და ვატიკანის(B) და L 33 uw-ს. ხოლო გვაქვს ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერთა უმრავლესობაში (და არა მხოლოდ): **AC^c ⲘMUWΠ f¹ 69 124 157 565 700 788 1071 1424** τ.

^{BYZ} **Matthew 27:2** καὶ δῆσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον καὶ παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίᾳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

O: *და მოუკდეს მას ფარისევლები და სადუკეველები, გამოსცდიდეს მას, რადთა სასწაული ზეციით უჩუენოს მათ.* [მთ. 16:1]

მას] + ἐπηρώτησαν და ეტყოდეს o*afG | უჩუენოს f |

ἐπηρώτησαν/ ἐπηρώτων დასტურდება ყველა ბერძნულ ხელნაწერში და მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 16:1** Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς.

O: *ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: ელია მოვიდეს და კუალადაგოს ყოველი.* [მთ. 17:11]

მოვიდეს] + πρῶτον პირველად o*afG |

πρῶτον უმეტესად დასტურდება ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ბერძნულ ხელნაწერებში და სხვა ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებშიც: **CⲘKMUAΠΠ f¹³ 2 28 124 157 565 1071 1346** τ. ხოლო არ დასტურდება შემდეგ ნუსხებში: **Θ 579 1424 700 788**. მუხლი

კი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 17:11** Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ἡλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα.

O: ვიდრე ზოგისამდე სამეუფოა ჩემისა. [მრკ. 6:23]

pr καὶ ἄμοσεν αὐτῆ ὅτι Ὁ ἐάν με αἰτήσης, δώσω σοί და ეფუცა მას, ვითარმედ: რაღცა ითხოო (ითხოვო f) მიგვე შენ **o*afG** | სამეუფოა] მეფობისა **o*afG**, მეფეობისა **σ** |

καὶ ἄμοσεν αὐτῆ ὅτι Ὁ ἐάν με αἰτήσης, δώσω σοί – მუხლის ეს დასაწყისი ფრაზა არ დასტურდება ორ ბერძნულ ხელნაწერში: V საუკუნის ვაშინგტონურ სახარებასა (W 032) და X საუკუნის სანკტპეტერბურგსა და ოქსფორდში დაცულ Γ 036-ში. დანარჩენ ხელნაწერებში მეტ-ნაკლები სხვაობებით მუხლი სრულად არის წარმოდგენილი და ასე იკითხება: ^{BYZ} **Mark 6:23** καὶ ἄμοσεν αὐτῆ ὅτι Ὁ ἐάν με αἰτήσης, δώσω σοί, ἕως ἡμῖσους τῆς βασιλείας μου.

O: და ეტყოდეს მას: რომლითა ჯელმწიფებითა იქმ ამას, და ვინ მოგცა შენ ჯელმწიფებაჲ ესე? [მრკ. 11:28]

ესე] + ἵνα ταῦτα ποιῆς *რაღცა ამას იქმოდო* **o*afG** |

ἵνα ταῦτα ποιῆς არ დასტურდება რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში: W^Θ 565 28. ხოლო დანარჩენ ხელნაწერებში იგი არის. მუხლი კი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Mark 11:28** καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; Καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν ἵνα ταῦτα ποιῆς;

O: მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: წერილ არს: უფალსა ღმერთსა შენსა თაყუანის-სცე და მას მხოლოსა ჰმსახურებდე. [ლკ. 4:8]

მას] + Ὑπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ *წარვედ მართლუკუნ ჩემგან ეშმაკო* **o*afG** |

Ὑπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ არ დასტურდება BNDLW 1 33 579 700 788 1582* uw. ხოლო არსებობს: A⁹KMUG^ΘΠ 1582^c 28 157 565 ხელნაწერებში.

^{BYZ} **Luke 4:8** Καὶ ἀποκριθεὶς αὐτῷ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται, Προσκυνήσεις κύριον τὸν θεόν σου, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

O: ზეთი თავსა ჩემსა არა მცხე, ხოლო ამან ნელსაცხებელი მცხო. [ლკ. 7:46]

მცხე] მცხე a, სცხო σ | მცხო] სცხო G | მცხო] + μου τοὺς πόδας. *ფერჯთა ჩემთა* **o*afG** |

μου τοὺς πόδας არ გვაქვს V-VI საუკუნეების ბიზეს კოდექსი (D 05) და V საუკუნის ვაშინგტონურ ოთხთავში (W 032). ხოლო დასტურდება შემდეგ ხელნაწერებში: ^{BYZ} **Luke 7:46** Ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέν μου τοὺς πόδας.

O: დავარღვნი საუნჯენი ჩემნი და უფროდსნი აღვაშენნი და შევკრიბო მუნ ყოველი ნაყოფი ჩემი და კეთილი ჩემი [ლკ. 12:18]

pr. Καὶ εἶπεν, Τοῦτο ποιήσω **და თქუა: ესე ვყო**]o*afG | შევკრიბო a |

Καὶ εἶπεν, Τοῦτο ποιήσω დასტურდება უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში. ^{BYZ}

Luke 12:18 **Καὶ εἶπεν, Τοῦτο ποιήσω.** καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου.

O: რომელი ჩემსა შემდგომად მოსლვად არს, რომლისა არა ღირს ვარ მე, რადთა განვჰქსნენ საბელნი ჯამლთა მისთანნი. [იოვ. 1:27]

არს] + ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν რომელი პირველ ჩემსა იყო o*afG |

ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν არ გვაქვს: B ḲC* L W^{sup} f¹ 33 579 1071 P⁵ P⁶⁶ P⁷⁵ Ψ wu. ხოლო დასტურდება იმ ნუსხებში, რომელთა უმეტესი ნაწილი ბიზანტიურ ტექსტის ტიპს შეიცავს: AC^c ʒKMN^c UΔΛΠ 118 f¹³ 2 157 565 700 1424 G S Θτ. ^{BYZ} John 1:27 Αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, **ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν.** οὗ ἕγω οὐκ εἰμι ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

O: რადთა, რომელსა ჰრჩმენეს იგი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ [იოვ. 3:15]

რადთა] + πᾶς ყოველსა o*afG | იგი] + μὴ ἀπόληται, ἀλλ' არა წარწყმდეს, არამედ o*afG |

πᾶς ყოველსა წარმოდგენილია უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში. რაც შეეხება μὴ ἀπόληται, ἀλλ'-ს, იგი აკლია: B P⁶⁶ P⁷⁵ W^{sup} L Ḳ 1 1582* 118 33 565 124 wu ხელნაწერებს. ხოლო წარმოდგენილია: AʒMΛΨ f¹³ 2 28 157 700 1071 1424 G KUA ΘΠ 1582^c 579 1346 τ. ^{BYZ} John 3:15 ἵνα **πᾶς** ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

O: და ამისთვის სდევნიდეს ჰურიანი იგი იესუს, რამეთუ ამას იქმოდა შაბათთა შინა. [იოვ. 5:16]

იესუს] + καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι და ენება მოკლვად მისი o*afG |

καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι არ არის შემდეგ ბერძნულ ნუსხებში: B P⁶⁶ P⁷⁵ ḲC L W D 1 1582* 565 579 69 33 wu. ხოლო დასტურდება: AʒKMNΔΘΛ* ΠΨ 1582^c 2 28 157 700 τ, რომელთა უმეტესი ნაწილი ბიზანტიურ ტექსტს შეიცავს. ^{BYZ} John 5:16 Καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον τὸν Ἰησοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ.

O: მცნებანი იცნი: ნუ კაც-ჰკლავ, ნუ იპარავ, ნუ ცილსა სწამებ, პატევ-ევ მამასა შენსა და დედასა შენსა. [მრკ. 10:19]

სწამებ] + μὴ ἀποστερήσης ნუ დააკლებ (დააკლდები for) კეთილის-ყოფად o*afG |

μὴ ἀποστερήσης აკლია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებს: B*ΚΔΠΨW f¹ 28 69* 579 700 788, ხოლო წარმოდგენილია: B^c AḲ CFNΘD ʒRMU f¹³ 69^c 2 157 1424 124 565 1071 uwτ. ამ მუხლში საინტერესოა ისიც, რომ ოპიზურ და ათონურ რედაქციას რატომღაც აკლია

ერთი ფრაზა, რომელიც ყველა ბერძნულ ხელნაწერშია დაცული: Μη μοιχεύσης/არა იმრუმო. იგი დაცულია ადიშურ რედაქციაშიც:

C: *მცნებანი იცნი: ნუ იმრუმებ, ნუ კაც-ჰკლავ, ნუ იპარავ, ნუ ცილსა სწამებ, თავ-უყავ მამასა შენსა და დედასა შენსა.*

^{BYZ} **Mark 10:19** Τὰς ἐντολὰς οἶδας, Μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης, μὴ κλέψης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, μὴ ἀποστερήσης, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα.

ლექსიკა

ოპიზურ, იგივე ჯრუჟ-პარხლის რედაქციასა და Ath. 62-ის ქვედა ფენის (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავების ტექსტს შორის გვაქვს ლექსიკური ტიპის სხვაობებიც. გიორგი ათონელს ორგზის შედარების შედეგად სახარების ტექსტში ამ ტიპის ცვლილებებიც შეაქვს.

O: *მაშინ ჰკითხეს მას ფარისეველთა მათ და მწიგნობართა: რადსათჳს მოწაფენი შენნი არა ვლენან (ვლენ oa) მოძღურებისაებრ ხუცესთადას, არამედ შეგინებულითა ჳელითა ჳამენ ჰურსა?“ [მრკ. 7:5].*

შეგინებულითა] *უბანელითა* oafG | *ვლენან*] *ვლენ* oa

ბერძნულ ხელნაწერებშიც ამ კონტექსტში ორი სხვადასხვა სიტყვა გვაქვს: *κοινός*, რომელიც უსუფთაოს, არაწმინდას ნიშნავს და დასტურდება შემდეგ ხელნაწერებში: B¹NDW*^of¹ f¹³ 28 33 124 565 579 700 788 uw და *ἀνίπτος*, რომელიც სიტყვასიტყვით დაუბანელს აღნიშნავს და წარმოდგენილია: ^o A^oRLMUΔΓKΠ 2 157 1071 1424 τ ხელნაწერებში. სახარების პირველმთარგმნელები, როგორც ჩანს, სარგებლობდნენ იმ ბერძნული ხელნაწერებით, სადაც *κοινός* გვაქვს და იგი ქართულად შეგინებულით თარგმნეს, ხოლო გიორგი ათონელმა იხელმძღვანელა ბიზანტიური ტიპის ტექსტით, სადაც გვაქვს *ἀνίπτος* და იგი *უბანელით* გადმოიტანა.

O: *უადვილეს არს მანქანისა საბელი ჳურელსა ნემსისასა განსლვად, ვიდრე მდიდარი სასუფეველსა ღმრთისასა შესლვად. [მრკ. 10:25]*

κάμηλον *მანქანისა საბელი*] *აქლემი* oafG |

ამ მუხლში გიორგი მთაწმინდელი ძველ მთარგმნელთა შეცდომას ასწორებს და *κάμηλος* გადმოაქვს შესაბამისი შესატყვისით: *აქლემი*. ყველა ბერძნულ ხელნაწერში წერია *κάμηλος*.

O: და ხვალისაგან მოვიდა კუალად ტაძრად და ყოველი იგი ერი მოვიდოდეს მისა, და იგი ასწავებდა მათ. [იოვ. 8:2]

ხვალისაგან” Ὁρθρου განთიად oafG | მისა/ + მიმართ და დაჯდა oafG | იგი > oafG |

ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან, უგამონაკლისოდ, წერია Ὁρθρου, რაც ქართულად ითარგმნება, როგორც დილით ადრე. სახარების ქართულ თარგმანებში დადასტურებულ ეკვივალენტებს შორის (ხვალისაგან/განთიად) უფრო სწორია გიორგი მთაწმინდლის ვარიანტი.

საკუთარი სახელები

ოპიზურ რედაქციასა (O) და Ath. 62-ის ქვედა ფენის (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავების ტექსტს შორის განსხვავებები დასტურდება ტოპონიმებშიც. მაგალითად:

O: და მოვიდეს (მოვიდა af) წიად ზღუასა მას, სოფელსა მას გერგესეველთასა. [მრკ. 5:1] გერგესეველთასა] ლადარინელთასა oafG |

ბუნებრივია, ეს ცვლილება ბერძნული ხელნაწერებით არის განპირობებული, Γεργεσθινός დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: **Ⲭⲥ U ⲑ¹ L ΔΘ 28 565 700 1424**, ხოლო Γαδαρθινός უმეტესად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ შემდეგ ნუსხებში და არა მხოლოდ მათში: AFYKSPICEM 2 157 124 1346 G ⲑ¹ τ.

ზმნა

ოპიზურ რედაქციასა (O) და შუალედურ ხელნაწერებს შორის (o*af) გვაქვს აგრეთვე ზმნურ ფორმათა ცვლილების შემთხვევები:

O: და რომელმან არა აღიღოს ჯუარი თჳსი და მომდედეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს. [მთ. 10:38].

ἀκισθησῆι მომდედეს] შემომიდეგეს oafG

ბერძნულ ხელნაწერებში უგამონაკლისოდ წერია ἀκισθησῆι.

განხილული მაგალითების საფუძველზე შეგვიძლია პასუხი გავცეთ ამ პარაგრაფის დასაწყისში დასმულ შეკითხვას: რა ტიპის ცვლილებები შეიტანა გიორგი ათონელმა სახარების ქართული თარგმანის ოპიზურ რედაქციაში ორგონის შედარების შედეგად? Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავების შედარებამ ოპიზურ რედაქციასთან აჩვენა, რომ შუალედური ხელნაწერები (o*af) უმრავლეს შემთხვევებში მისდევს ოპიზური რედაქციის წაკითხვებს. მხოლოდ ცალკეული იკითხვისები განსხვავდება მისგან. კერძოდ, გვაქვს კლება-მატებისა და ლექსიკური ცვლილების შემთხვევები. თითოეულ ამ ცვლილებას თავისი ახსნა მოეპოვება ბერძნულ ხელნაწერებთან შედარების შედეგად.

რეალურად სურათი ასე რეკონსტრუირდება: გიორგი მთაწმინდელი ხელმძღვანელობს, მისი აზრით, სარწმუნო ბერძნული ტექსტით. მას, სავარაუდოდ, 3 ხელნაწერი ექნებოდა ხელთ. ამას გვავარაუდებინებს Ath.62-ში მათეს სახარების 24-ე თავის 36-ე მუხლის გასწვრივ რედაქტორის ხელით შესრულებული მინაწერი: „ესე სიტყუაჲ სამთა სახარებათა არა ეწერა, არცა მე დავწერე“ (74v). რომელ ტექსტს შეიცავს ეს ხელნაწერები, ამაზე პასუხს ტექსტოლოგიური კვლევა გვაძლევს: გიორგი მთაწმინდელს ოპიზურ რედაქციაში შეაქვს ცვლილება იმ შემთხვევაში, თუ ბერძნულ ხელნაწერებში მსგავსი წაკითხვა გვაქვს, ან ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ბერძნულ ხელნაწერებში ასე წერია. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სწორედ ბიზანტიური ტექსტია პოპულარული იმდროინდელ ბიზანტიის იმპერიაში.

ოპიზური რედაქციისა და შუალედური ხელნაწერების (o*af) ურთიერთმიმართებების ანალიზის დროს ისიც გამოჩნდა, რომ მესამე და საფუძვლიანი შეჯერება ბერძნულ ხელნაწერებთან ჯერ არ არის განხორციელებული.

§4. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების მიმართება ათონურ რედაქციასთან და ბერძნულ ხელნაწერებთან

გიორგი მთაწმინდელის მიერ ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქტირების პროცესის სრული სურათის წარმოსადგენად აუცილებლად მიგვაჩნია შუალედური ხელნაწერების (o*af) შედარება საბოლოო ათონურ რედაქციასთან და იმის გარკვევა, თუ რა ტიპის ცვლილებები შეაქვს გიორგი მთაწმინდელს ოპიზურ რედაქციაში ოთხთავის ქართული თარგმანის მესამედ რედაქტირებისას. საინტერესოა ისიც, თუ რა კავშირი აქვს ამ ცვლილებებს სახარების ბერძნულ ხელნაწერებთან. ტექსტოლოგიური ანალიზისას გამოვლინდა, რომ ამჯერად ცვლილება ბევრად მეტია, ვიდრე ორგზის შედარების შემდგომ და მათ ბერძნული ხელნაწერების გათვალისწინებით თავისი ახსნა მოეპოვება. ქვემოთ ცვლილების თითოეული შემთხვევა ცალ-ცალკეა გაანალიზებული და დაჯგუფებულია შემდეგი ნიშნის მიხედვით: კვანტიტატიური (კლებისა და მატების შემთხვევები), ლექსიკური, სიტყვათა რიგის, საკუთარი სახელების (ანთროპონიმებისა და ტოპონიმების), დაწერილობის ცვლილებები. გიორგი ათონელი ზოგჯერ ცვლის ზმნის მწკრივს, ზოგჯერ – ზმნისწინს, ზოგჯერ – რიცხვს, ზოგჯერ – ზმნის პირიან ფორმას მიმღეობით, ზოგჯერ – ზმნის პირს, ან მთლიანად ზმნას და სხვა ეკვივალენტით გადმოაქვს იგი.

კლება

პირველ ეტაპზე განვიხილავთ ისეთ მაგალითებს, როცა ესა თუ ის იკითხვისი შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) არსებობდა და გიორგი მთაწმინდელმა მესამედ რედაქტირებისას ბერძნული ხელნაწერების გათვალისწინებით ისინი ამოიღო. ბერძნულ ხელნაწერებთან მიმართებებზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ გიორგი მთაწმინდელი ხშირად ტექსტს აკლებს ისეთ იკითხვისებს, რომლებიც არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება. და მაინც, საიდან მოხვდა ისინი ქართულ თარგმანში? ამ შემთხვევაში თითოეულ მაგალითს ცალ-ცალკე გაანალიზება სჭირდება. ამგვარი იკითხვისები არის ან რომელიმე უცხო სიტყვის დაზუსტება ქართველი მკითხველისათვის, ან ისეთი შემთხვევა, როცა აზრის ნათლად ჩამოყალიბებისათვის ქართულმა სინტაქსმა მოითხოვა წინადადების მეტად განვრცობა. ზოგიერთი იკითხვისი დასტურდება ადიშურ რედაქციაში და, სავარაუდოდ, ამ რედაქციიდან გადმოვიდა ოპიზურში. ამიტომ საჭირო შემთხვევებში ადიშური რედაქციის წაკითხვებსაც მოვიტანთ. ზოგიერთი შემთხვევის ახსნა კი ძალზედ რთულია. უფრო ხშირად გიორგი მთაწმინდელი იკითხვისს აკლებს იმიტომ, რომ მისთვის სარწმუნო ბერძნულ ხელნაწერში ის არ წერია.

მაგალითად, მათეს სახარების მე-5 თავის 22-ე მუხლი შუალედური ჯგუფის

ხელნაწერებში (o*af) ასეა წარმოდგენილი: „ხოლო მე გეტყვ თქვენ, რამეთუ რომელი განურისხნეს ძმასა თვისსა ცუდად, თანამდებ არს საშჯელისა; და რომელმან ჰრქუას (ჰრქუა o^c, ჰქუას o*) ძმასა თვისსა რაკა, რომელ არს საძაგელ, თანამდებ არს იგი კრებულისაგან განსლვად; და რომელმან ჰრქუას ძმასა თვისსა ცოფ, თანამდებ არს იგი გეჰენიასა ცეცხლისასა“ [მთ. 5:22]. რაკას განმარტება – რომელ არს საძაგელ – გვაქვს ოპიზური რედაქციის ხელნაწერებში. ხოლო ათონურ რედაქციაში იგი ამოღებულია ბერძნულ ხელნაწერთა ჩვენებების მიხედვით, ვინაიდან არცერთ მათგანში რომელ არს საძაგელ არ დასტურდება. ადიშურ რედაქციაში რაკას ნაცვლად გვაქვს შესულელებულ განმარტების გარეშე. ῥακά არამეული წარმოშობის სიტყვაა. მისი ქართული შესატყვისია უჭკუო, სულელი. როგორც ჩანს, სახარების პირველმა მთარგმნელებმა საჭიროდ მიიჩნიეს რაკა განემარტათ ქართველი მკითხველისთვის. გიორგი მთაწმინდელმა კი ეს განმარტება ამოიღო, ვინაიდან მისი მიზანი იყო ოთხთავის ქართული თარგმანი მაქსიმალურად დაახლოვება ბერძნულ ხელნაწერთან (^{BYZ} Matthew 5:22 ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰπὼν ἔνοχος ἔσται ἢ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μαρῆ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. B uwt rell).

ამგვარი შემთხვევა გვაქვს ლუკას სახარების მე-2 თავის 41-ე მუხლშიც, რომელიც o*af-ში ასე იკითება: „და აღმოვიდინ მამა-დედანი მისნი წლითი წლად იერუსალმდ დღესასწაულსა (დღესასწაულსა a) მას პასექისასა, რომელ არს ვნებად [ლკ. 2:41]. პასექის განმარტება, რომელ არს ვნებად, გვაქვს ოპიზური რედაქციის ხელნაწერებში. ზემოთ მოყვანილი მაგალითის მსგავსად, გიორგი მთაწმინდელი აკლებს ლუკას სახარების ტექსტს განმარტებას - რომელ არს ვნებად, ვინაიდან მსგავსი რამ არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ არის წარმოდგენილი (^{BYZ} Luke 2:41 Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἱερουσαλὴμ τῆ ἑορτῆ τοῦ Πάσχα. B uwt rell).

აზრის მეტი სიცხადისთვის Oo*af-ში ზოგიერთი მუხლი ისეა განვრცობილი, რომ მას ანალოგი ბერძნულ ხელნაწერებში არ აქვს. მაგალითად, მათეს სახარების 27-ე თავის მე-7 მუხლი Oo*af-ში ასეა წარმოდგენილი: „და ზრახვა-ყვეს და მოიღეს ვეცხლი იგი და მოიყიდეს მითა აგარაკი იგი მეკეცისაჲ საფლავად უცხოთა [მთ. 27:7]. და მოიღეს ვეცხლი იგი არ დასტურდება ადიშურ რედაქციაში. არ დასტურდება, ასევე, არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში. ამიტომაც გიორგი მთაწმინდელი მას აკლებს. (^{BYZ} Matthew 27:7 Συμβόλιον δὲ λαβόντες ἡγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. B uwt rell).

მსგავსი შემთხვევა გვაქვს მარკოზის სახარების მე-4 თავის მე-15 მუხლში, რომელიც Oo*af-ში ასე იკითხება: „ხოლო ესენი არიან, რომელნი-იგი გზასა ზედა, სადა-იგი დაეთესის სიტყუაჲ; და რაჟამს ისმინიან სიტყუაჲ იგი მისი, მესყულად მოვიდის ეშმაკი და მიუღის მათ სიტყუაჲ იგი გულთაგან მათთა“ [მრკ. 4:15]. სიტყუაჲ იგი მისი არ

დასტურდება ადიშურ რედაქციაში. მსგავსი ფრაზა არ არის არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში, ამიტომ გიორგი მთაწმინდელმა იგი დააკლო. როგორც ჩანს, სახარების პირველმთარგმნელებმა აზრის სრულყოფილად ჩამოყალიბების მიზნით საჭიროდ ჩათვალეს, განეგრცოთ ეს მუხლი. (^{BYZ} **Mark 4:15** Οἱ τὸι δὲ εἰσιν οἱ παρὰ τῆς ἔδῃς, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος, καὶ ὅταν ἀκούσῃσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ Σατανᾶς καὶ αἶρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. **ΑῤΚΜΥΠ 124 2 157 τ**).

ქვემოთ მოვიყვანთ მრავალთაგან რამდენიმე მსგავს მაგალითს. აქვე შევნიშნავთ, რომ თითოეულ მუხლში ხაზგასმული სიტყვები საბოლოო ათონური რედაქციის ტექსტში დაკლებულია. რაც შეეხება Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტს (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებს შორის არსებულ ვარიანტულ წაკითხვებს, მათ მუხლშივე ფრჩხილებში ვუთითებთ.

Oo*af: და მისდევდა მას ერი მრავალი გალილეათ და ათქალაქით და იერუსალჴმით და ჰურასტანით და წიაღიორდანისათ და განკურნნა იგინი [მთ. 4:25].

და განკურნნა იგინი] > G |

C: და მისდევდა მას ერი მრავალი. განკურნა იგინი.

რაც შეეხება ამ მაგალითს, და განკურნნა იგინი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება. ივანე იმნაიშვილს თუ დავემოწმებით (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:196), და განკურნნა იგინი დასტურდება სომხურ სახარებაში. მაშასადამე, იგი გვაქვს ადიშურ რედაქციასა და სომხურ თარგმანში. ჩვენი ფრთხილი ვარაუდით, ოპიზურ რედაქციაში და შემდგომ **o*af**-ში, შესაძლებელია, ადიშური რედაქციის გავლენით მოხვედრილიყო. (^{BYZ} **Matthew 4:25** καὶ ἰκοιούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. **B uwτ rell**)

Oo*af: და რომელი წარგიქცევდეს შენ მძღურად მილიონ ერთ, მივლე მის თანა ორიცა [მთ. 5:41].

მძღურად] > G |

C: და თუ ვინმე წარგიძღუანებდეს შენ მილიონ ერთ, მივედ შენ მის თანა ორიცა.

როგორც ვხედავთ, მძღურად გვაქვს მხოლოდ ოპიზურ რედაქციასა და **o*af**-ში. ეს მაგალითი განხილული აქვს ივანე იმნაიშვილსაც. მისი აზრით, „წარქცევა“ თავისთავად ნიშნავს წინ წამძღვარებას, ამიტომ „მძღურად“ აქ სრულიად ზედმეტია (იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979:196). (^{BYZ} **Matthew 5:41** καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἕν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. **S M U Π Ω f¹ f¹³ 2 28 565 579 700 1071 1346 uwτ**)

Oo*af: ხოლო გეტყვ თქვენ, რამეთუ ქუეყანად იგი სოდომისაჲ და გომორისაჲ უმოლხინეს იყოს დღესა მას საშჯელისასა, ვიდრე შენ [მთ. 11:24].

და გომორისაჲ] > G |

C: რამეთუ გეტყვ თქვენ: ქუეყანად იგი სოდომისაჲ და გომორისაჲ უმოლხინეს იყოს დღესა მას სასჯელისასა, ვიდრე შენ.

და გომორისაჲ არ დასტურდება არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში. მიუხედავად იმისა, რომ გვაქვს ორივე წინაათონურ რედაქციაში, ადიშურსა და ოპიზურში, გიორგი მთაწმინდელი ბერძნული დედნის გავლენით მას აკლებს. (^{BYZ} **Matthew 11:24** Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῆ Σοδὸμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί. **B uwt** rell)

Oo*af: მაშინ ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: რომელსა ჰნებავს შემოდგომად ჩემდა და მოსლვად, უვარ-ყავნ თავი თჳსი და აღიღენ ჯუარი თჳსი და შემომიდეგინ მე [მთ. 16:24].

და მოსლვად] > G |

პირველმთარგმნელებს ბერძნული ὀπίσω μου ἔλθειν ὡς ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχομεν ἵνα ἴδωσθε ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς ἔρχοმა 1. შემოდგომად ჩემდა, 2. და მოსლვად. მეორე ნაწილი ნამდვილად აღარ იყო საჭირო და ამიტომაც აკლებს მას გიორგი მთაწმინდელი. რაც შეეხება ადიშურ რედაქციას, იქ გვაქვს მხოლოდ ამგვარი ფრაზა: კუალსა ჩემსა შედგომად. (^{BYZ} **Matthew 16:24** Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. **B uwt** rell)

Oo*af: ხოლო მან არა ისმინა მისი, არამედ უფროდსლა აურვებდა მას წარვიდა (წარვიდა) – o*a) და შეაგდო იგი საპყრობილესა, ვიდრემდე მისცეს მას თანანადები იგი [მთ. 18:30].

უფროდსლა აურვებდა მას] > G |

უფროდსლა აურვებდა მას არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება. არც ადიშურ რედაქციაში გვაქვს მსგავსი რამ. ამიტომ გიორგი მთაწმინდლის გადაწყვეტილება აბსოლუტურად ლოგიკურია. (^{BYZ} **Matthew 18:30** Ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἔβλεπεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῶ τὸ ὀφειλόμενον.)

o*af: მიუგო პეტრე და ჰრქუა მას: დაღათუ (დაღაცათუ o*) სხუანი ყოველნი დაბრკოლდენ (დაჰბრკოლდენ o^c) შენდა მომართ, ხოლო მე არასადა დავბრკოლდე (დაჰბრკოლდე o^c) შენდა მომართ [მთ. 26:33]. **F**

სხუანი] > G | ἐν σοί შენდა მომართ] > G |

სხუანი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება. რაც შეეხება ἐν σοί შენდა მომართ, იგი გვაქვს ერთადერთ ბერძნულ ხელნაწერში: F 09 – უტრეხტის ბიბლიოთეკაში დაცულ ნუსხაში. ოპიზური რედაქციის შემცველი ხელნაწერების

ნაწილში *სხუანი* და *შენდა მომართ* წერია, ნაწილში კი – არა. (BYZ **Matthew 26:33** Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, Εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.)

Oo*af: *ხოლო მიმცემელსა მას მისსა მიეცა მცნება სასწაულად და ჰრქუა: რომელსა მე ამბორს-უყო, იგი არს, შეიპყართ იგი [მთ. 26:48].*

მცნება] > G |

მიეცა მცნება სასწაულად – ამ ფრაზის ფარდად ბერძნულში გვაქვს *ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον*. *σημεῖον* ძვ. ბერძნულად ნიშნავს ზებუნებრივ, ღვთაებრივ ნიშანს, სასწაულს. არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში მცნების ფარდი სიტყვა არ გვხვდება. იგი არ გვაქვს არც ადიშურ რედაქციაში. ამიტომაც ნათელია, რატომ აკლებს მას გიორგი მთაწმინდელი. (BYZ **Matthew 26:48** Ὁ δὲ παραδιδούς αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων, Ὅν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν· κρατήσατε αὐτόν.)

Oo*af: *ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: ასულო, სარწმუნოებამან შენმან გაცხოვნა შენ. წარვედ სახიდ შენდა მშვიდობით და იყავ შენ ცოცხალ გუემულებისაგან შენისა! [მრკ. 5:34].*

სახიდ შენდა] > G |

სახიდ შენდა არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება (BYZ **Mark 5:34** Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκεν σε· ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι ἡσυχῆς ἀπὸ τῆς μάστιγος σου.). არ გვაქვს არც ადიშურ რედაქციაში. მარკოზის სახარების ეს მუხლი საინტერესოა ერთი თვალსაზრისითაც: ბერძულ ხელნაწერებში მისი ორი ვარიანტი გვხვდება, ერთი იწყება ასე: „ხოლო ჰრქუა მას“, ხოლო მეორე ამგვარად: „ხოლო იესუ ჰრქუა მას“. ჩვენი აზრით, ქართულმა თარგმანმა მოითხოვა სუბიექტი. პირველმთარგმნელს იესუ არ დაუწერია, ჩანს, იგი იმ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთით სარგებლობდა, სადაც სუბიექტი საერთოდ არ იყო. ხოლო ქართულად აზრის მეტი სიცხადისთვის დაამატა „თავადმან“. იგი *იესუთი* არც გიორგი მთაწმინდელს არ შეუცვლია. იესუ არ წერია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: BAWX⁹KLMc NUΔΠ 2 33 157 1071 1424 579 uwτ; ხოლო წერია: C^c D M^c Θ 118 124 565 700 f¹³ 28 1346.

Oo*af: *და იყვნეს იგინი გზასა ზედა და აღმოვიდოდეს იერუსალჳმდ; და იესუ წინაუძლოდა მათ, და დაუკვრდებოდა მოწაფეთა. ხოლო იგინი მოსდევდეს მას და ემინოდა კითხვად მისა. და წარმოიყვანნა კუალად ათორმეტნი იგი და იწყო თხრობად მათა მერმისა, რომელი შემთხუევად (შემთხუვავად) იყო მისა [მრკ. 10:32].*

იგინი] > G | *კითხვად მისა*] > G |

არც *იგინი* და არც *კითხვად მისა* არ დასტურდება არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში. *იგინი* დასტურდება ადიშურ რედაქციაში. (BYZ **Mark 10:32** Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες

εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐθαμβοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο. Καὶ παραλαβὼν πάλιν τοὺς δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῶ συμβαίνειν·)

o*af: და ჰრისხვიდეს მას მრავალნი, რადთა დადუმნეს; ხოლო იგი უფროდს (უფროდსდა o*) ლაღადებდა და იტყოდა (+ იესუ f): ძეო დავითისო, შემიწყალე მე! **მრკ. 10:48:** და იტყოდა] > G |

და იტყოდა დასტურდება ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ნაწილში და ადიშურ რედაქციაში. რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ არცერთ მათგანში არ გვაქვს. რაც შეეხება იესუ-ს, რომელიც მხოლოდ იენაშის ოთხთავში არის დადასტურებული, გვხვდება ბერძნული ხელნაწერების f¹³ ოჯახში. ^{BYZ} **Mark 10:48** Καὶ ἐπετίμων αὐτῶ πολλοί, ἵνα σιωπήσῃ· ὁ δὲ πολλῶ μᾶλλον ἔκραζεν, Ὑιὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με.

Oo*af: და მოვიდა მისა ერთი მწიგნობართაგანი, ესმოდა რაჲ მათი, ვითარ-იგი გამოეძიებდეს მის თანა სიტყუასა მას, იცოდა, რამეთუ კეთილად მიუგო მათ, ჰკითხა მას მანცა, ვითარმედ: რომელი არს პირველი მცნებაჲ? [მრკ. 12:28]. სიტყუსა მას] > G |

სიტყუასა მას არ დასტურდება არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში, არ გვაქვს არც ადიშურ რედაქციაში. (^{BYZ} **Mark 12:28** Καὶ προσελθὼν εἰς τῶν γραμματέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτόν, Ποία ἐστὶν πρώτη πάντων ἐντολή).

Oo*af: და მიიქცეს და წარვიდეს მწყემსნი იგი (+ და a), აღიდებდეს და აქებდეს და აკურთხევდეს ღმერთსა ამას ყოველსა ზედა, რომელი ესმა და იხილეს, ვითარცა-იგი ითქუნეს მათა (მათდა of) მიმართ [ლკ. 2:20]. და აკურთხევდეს] > G |

და აკურთხევდეს არ დასტურდება არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში. არ გვაქვს არც ადიშურ რედაქციაში. (^{BYZ} **Luke 2:20** Καὶ ὑπέστρεψαν οἱ ποιμένες, δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, καθὼς ἐλάληθη πρὸς αὐτούς. **B uwτ** rel).

Oo*af: ვითარ უკულ იტყუან თქუნებანნი ვინმე ქრისტესა ძედ დავითისა? [ლკ. 20:41] თქუნებანნი ვინმე] > G |

თქუნებანნი ვინმე ბერძნულ ხელნაწერებში არ ჩანს. (^{BYZ} **Luke 20:41** Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς, Πῶς λέγουσιν τὸν χριστὸν υἱὸν Δαυὶδ εἶναι).

Oo*af: და იხილა იგი მკვევალმან ვინმე მჯდომარე ნათელსა მას, მიჰხედა და იხილა იგი და თქუა: ესეცა მის თანა იყო [ლკ. 22:56]. იხილა იგი და] > G |

იხილა იგი და არ ჩანს არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში (BYZ **Luke 22:56** Ἰδοὺσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτεινίσασα αὐτῶν, εἶπεν, Καὶ οὗτος σὺν αὐτῶν ἦν.)

Oo*af: გამოეძიებდით (გამოიძიებდით o^c) წიგნთაგან, რამეთუ თქვენ ჰგონებთ თავთა თქვენთა შინა, ვითარმედ გაქუს ცხორებაჲ საუკუნოდ მათ მიერ; და იგინი არიან, რომელნი წამებენ ჩემთვის. [ოვ. 5:39]

თავთა თქვენთა შინა] > G |

თავთა თქვენთა შინა ბერძნულ ხელნაწერებში არ ჩანს. არ ჩანს არც ადიშურ რედაქციაში. (BYZ **John 5:39** Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ἡμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζᾶν αἰῶνας ἔχειν, καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.)

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გვაქვს ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ესა თუ ის იკითხვისი დასტურდება რომელიმე ბერძნულ ხელნაწერში, მაგრამ გიორგი მთაწმინდელი აკლებს მას მისთვის სარწმუნო ბერძნულ ხელნაწერზე დაყრდნობით. ამგვარი შემთხვევები მეტად საინტერესოა იმაზე დასაკვირვებლად, თუ რომელი ბერძნული ტექსტუალური ტიპის შემცველი ნუსხებით სარგებლობს ათონელი მამა და რის საფუძველზე აკლებს იკითხვისს. მაგალითად, მათეს სახარების მე-5 თავის 27-ე მუხლი **o*af**-ში ასე იკითხება: „გესმა (გასმიეს af), რამეთუ ითქუა პირველთა მათ მიმართ (τοῖς ἀρχαίοις): არა იმრუშო“ [მთ. 5:27]. პირველთა მათ მიმართ დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში LMAΘf¹³ 2^c 33 579 788 τ. თუმცა არ გვაქვს ათონურ რედაქციაში (G: გესმა, რამეთუ ითქუა: არა იმრუშო [მთ. 5:27]) და არც შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: BD³Π¹ N¹K¹ U¹ W¹ f¹ 2^c 28 118 565 1424 157 700 1346 uw. რაც შეეხება ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებს, ნაწილში დაცულია ეს ფრაზა, ნაწილში – არა. (BYZ **Matthew 5:27** Ἡκούσατε ὅτι ἐρρέθη οὐ μοιχεύσεις.)

Oo*af: უტევებით ეგენი, რამეთუ ბრმანი არიან და წინამძღუარნი ბრმათანი, რამეთუ ბრმაჲ ბრმასა თუ წინაუძღვნ, შესცთიან ორნივე მთხრებლსა შთაცკვიან. [მთ. 15:14]

σφαλίσεται შესცთიან] > G |

σφαλίσεται (εφάλλα), რაც ბერძნულად წაბორძიკებას ნიშნავს, დასტურდება მხოლოდ რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში: Θf¹³ 788 1346. ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში ეს სიტყვა არ არის, შესაბამისად, მას აკლებს გიორგი მთაწმინდელიც. (BYZ **Matthew 15:14** Ἐφετε αὐτούς· ὁδηγοὶ εἰσιν τυφλοὶ τυφλῶν· τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῆ, ἀμφοτέροι εἰς βῆθσον πεσοῦνται.)

Oo*af: ხოლო ქუეყანისმოქმედთა მათ ვითარცა იხილეს იგი მიმავალი მათა თქუეს ურთიერთას: ესე არს მკვდრი მისი, მოვედით და მოვკლათ იგი, და ჩუენდა იყოს სამკვდრებელი ესე [მრკ. 12:7].

Θεασάμενοι αὐτόν ἐρχόμενον ვითარცა იხილეს იგი მიმავალი მათა] > G |

Θεασάμενοι αὐτόν ἐρχόμενον ვითარცა იხილეს იგი მიმავალი მათა ბერძნულ ხელნაწერთა ნაწილში გვაქვს (Θ f¹³ 28 565 700 1071), ხოლო ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში კი არა (A⁹ KUII 118 2 157^c τ). (BYZ Mark 12:7 Ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς ἑαυτοὺς ὅτι Οὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία.)

Oo*af: და შეასმენდეს მღდელთმოძღუარნი იგი ფრიად და მან არა რაჲ მიუგო მათ. [მრკ. 15:3].

αὐτόσ δὲ σὺδὲν ἀπεκρίνατο და მან არა რაჲ მიუგო მათ] > G |

αὐτόσ δὲ σὺδὲν ἀπεκρίνατο და მან არა რაჲ მიუგო მათ დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: NUΔΨWΘ f¹³ 33 565 579 1071 1424. ხოლო ძირითადად არ დასტურდება ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში, თუმცა არ გვაქვს სხვა რედაქციის შემცველ ნუსხებშიც: B ⁹AC D ⁹KMΠI f¹ 2 28 157 700 uwτ (BYZ Mark 15:3 Καὶ κατηγόρουσ αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖσ πολλὰ).

განხილული მაგალითებიდან გამოიკვეთა, რომ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტში (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში დაცული ზოგიერთი იკითხვის სახარების ათონური რედაქციის ტექსტში აღარ დასტურდება. კლების ტენდენციაზე დაკვირვებამ ბერძნულ ხელნაწერთან შედარების საფუძველზე აჩვენა, რომ გიორგი მთაწმინდელი ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველი ხელნაწერებით სარგებლობს.

მატება

გვაქვს სხვა ტიპის შემთხვევებიც, როდესაც პირიქით, Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტში (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში არარსებული წაკითხვები ათონურ რედაქციაში არის დამატებული.

კლების შემთხვევების მსგავსად, მატების მაგალითების ანალიზის დროსაც გამოიკვეთა, რომ რიგ იკითხვისებს გიორგი მთაწმინდელი თავის რედაქციაში ამატებს იმიტომ, რომ ისინი უგამონაკლისოდ არსებობს ბერძნულ ხელნაწერებში, ან ათონელი მამა ამა თუ იმ იკითხვისს ამატებს იმიტომ, რომ ისინი დასტურდება მისთვის სარწმუნო ბერძნულ ნუსხებში. ჯერ მოვიყვანო პირველი ტიპის მაგალითებს:

საინტერესო შემთხვევა გვაქვს მარკოზის სახარების მე-5 თავის 33-ე მუხლში, რომელიც o*af-ში ასე იკითხება: „ხოლო დედაკაცსა მას შეეშინა და ძრწოდა, რაჲ-იგი

იქმნა მის ზედა, მოვიდა და შეუვრდა მას და უთხრა მას ყოველივე ბრალი“ [მრკ. 5:33]. სახარების ათონურ რედაქციაში სიტყვა *ძრწოდას* შემდეგ წარმოდგენილია *უწყოდა* („ხოლო დედაკაცსა მას შეეშინა და ძრწოდა, უწყოდა...“); *უწყოდა* **oīda** დასტურდება უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში (BYZ **Mark 5:33** Ἡ δὲ γυνή φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, **είδῃα** ὃ γέγονεν ἐπ’ αὐτῆς, ἤλθεν καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν). საინტერესოა, რომ იგი გავქვს ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებშიც, გარდა რამდენიმე მათგანისა, კერძოდ, მარტვილის (S-391, X ს.), ტბეთის (995 წ.), ვენისა (Ven.Geo.1, X ს.) და A-411 (XVI-XVII სს.) ოთხთავებისა.

აგრეთვე საინტერესო შემთხვევა გვაქვს მათეს სახარების მე-4 თავის 23-ე მუხლში, რომელიც **o*af**-ში ასე იკითხება: *და მოჰვლიდა (მოჰვლიდა o*) იესუ ყოველსა გალილევასა და ასწავებდა შესაკრებელთა შორის მათთა და ქადაგებდა სასუფეველსა და განჰკურნებდა ყოველსა სენსა და ყოველსა უძღურებასა ერსა შორის [მთ. 4:23].*

*სასუფეველსა] **εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας** სახარებასა სასუფეველისასა G |*

***εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας** სახარებასა სასუფეველისასა* დასტურდება ყველა ბერძნულ ხელნაწერში (BYZ **Matthew 4:23** Καὶ περιῆγεν ὄλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρῦσσαν τὸ **εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας**, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ (B uwt rel)). ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა მცირე ნაწილში, კერძოდ, X საუკუნის სინურ ოთხთავებში, წარმოდგენილია *სასუფეველსა* (Sin.15, Sin.30/38, Sin.16, აგრეთვე, S-962 (1054 წ.), A-18 (XII ს.), ბერთის (X ს.), ურბნისისა (XI ს.) და მესტიის (1033 წ.) ოთხთავებში). ხოლო ნაწილში *სახარებასა სასუფეველისასა*. იოანე ოქროპირის მათე სახარების განმარტებაში დასტურდება *სასუფეველსა*, რაც განსაკუთრებულად საინტერესოა ფაქტია.

Oo*af: *უკუეთუ შეგცოდოს შენ ძმამან შენმან, მივედ და ამხილე მას, რაჟამს შენ და იგი ხოლო იყვნეთ. უკუეთუ ისმინოს შენი, შეიძინო ძმა იგი შენი [მთ. 18:15]. უკუეთუ] pr. ხოლო G | იყვნეთ] + **μόνον** მარტონი G. |*

***μόνον** მარტონი* დასტურდება უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში (BYZ **Matthew 18:15** Ἐὰν δὲ ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μετὰξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ **μόνον**. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου). როგორც ჩანს, მესამედ რედაქტირებისას გიორგი მთაწმინდელმა დაუმატა *მარტონი* (რაჟამს შენ და იგი ხოლო იყვნეთ *მარტონი* G). ოპიზურ და შუალედურ (**o*af**) ხელნაწერებში *მარტონის* ეკვივალენტი არის *ხოლო* (რაჟამს შენ და იგი ხოლო იყვნეთ **Oo*af**). ხოლო ამ კონტექსტში, ბუნებრივია, კავშირი არ არის, იგი იგივეა, რაც მარტო. გიორგი მთაწმინდელმა, მიუედავად იმისა, რომ ბერძნული დედნების დარად დაამატა *მარტონი*, ხოლო მაინც არ დააკლო. რაც შეეხება დასაწყისში დამატებულ კავშირს *ხოლო*, ისიც

უმრავლეს ბერძნულ ხელნაწერში დასტურდება, გარდა რამდენიმე მათგანისა: Θf^{13} 788 565.

o*af: მოვიდა, რომელსა იგი ორი ქანქარი მიეღო, და ჰრქუა: უფალო, ორი ქანქარი მომეც მე, აჰა, სხუად ორი შევსძინე [მთ. 25:22].

მოვიდა] + იგიცა G | ორი³] + $\tau\acute{\alpha}\lambda\alpha\nu\tau\alpha$ ტალანტი G |

ოპიზურ ხელნაწერებში $\tau\acute{\alpha}\lambda\alpha\nu\tau\alpha$ ტალანტი-ის ნაცვლად ზოგან გვაქვს ქანქარი, ან ქანქარილა, რამდენიმე ხელნაწერში დასტურდება ტალანტი. რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, $\tau\acute{\alpha}\lambda\alpha\nu\tau\alpha$ ტალანტი დასტურდება უკლებლივ ყველგან. (BYZ **Matthew 25:22** Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν εἶπεν, Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο $\tau\acute{\alpha}\lambda\alpha\nu\tau\alpha$ ἐκέρδησα ἐπ’ αὐτοῖς). ქანქარი და ტალანტი სინონიმებია. მიუხედავად იმისა, რომ გიორგი მთაწმინდელი ბერძნული $\tau\acute{\alpha}\lambda\alpha\nu\tau\alpha$ -ს მიხედვით ქართულ ტექსტში ამატებს ტალანტს (უფალო, ორი ქანქარი მომეც მე, აჰა, სხუად ორი ტალანტი შევსძინე G), იმავე მუხლში, სადაც ქანქარი გვაქვს, მას არ ცვლის ტალანტით. ასეთი რამ კი მას სხვა შემთხვევებში არ ახასიათებს. კერძოდ, ლექსიკური ცვლილებანის განხილვის დროს ვნახავთ, რომ იგი იმგვარ ფორმებს ამჯობინებს, რომლებიც ბერძნულის მსგავსად ჟღეს, მაგალითად, მთ. 4:10: Σατανᾶ ემმაკო Oo*af] სატანა G | გარდა ამისა, გიორგი მთაწმინდელს წინადადებისათვის დაუმატებია სუბიექტი იგიცა, რაც ბერძნულ ტექსტში არ ჩანს.

Oo*af: მღვდელი ვინმე შთავიდოდა მასვე გზასა და მიემთხვა იხილა იგი და თანაწარჰკვდა [ლკ. 10:31].

მღვდელი] pr. $\text{Κατὰ συγχυρίαν δὲ βολοῦ δαμთხუევით}$ G |

ოპიზურ რედაქციასა (O) და შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) ლუკას სახარების მე-10 თავის 31-ე მუხლი იწყება ასე: „მღვდელი ვინმე შთავიდოდა მასვე გზასა...“ გიორგი მთაწმინდელი დასაწყისში საბოლოო ვერსიაში უმატებს სიტყვებს: *ხოლო დამთხუევით და ტექსტი ასე იკითხება: „ხოლო დამთხუევით მღვდელი ვინმე შთავიდოდა მასვე გზასა...“*, რაც ბერძნულით აიხსნება, სადაც უკლებლივ ყველა ხელნაწერში წერია Κατὰ συγχυρίαν δὲ (BYZ **Luke 10:31** Κατὰ συγχυρίαν δὲ ἱερεὺς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθεν). მისი შესატყვისია სწორედ ქართული „ხოლო დამთხუევით“.

Oo*af: რომელსა ჰრწმენეს მისი, არა დაისაჯოს; ხოლო რომელსა არა ჰრწმენეს, აწვე დაშჯილ (დასჯილ f) არს, რამეთუ არა ჰრწმენა სახელისა მიმართ მისა ღმრთისა [იოვ. 3:18].

ღმრთისა] + $\tau\omicron\upsilon\bar{\iota}\ \mu\omicron\nu\omicron\gamma\epsilon\nu\sigma\acute{\iota}\varsigma$ მხოლოდშობილისა G |

τοῦ μονογενοῦς θβολλοδშობილის წერია უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში. (BYZ John 3:18 Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ).

ქვემოთ მოვიყვანთ მეორე ტიპის შემთხვევებს, როდესაც გიორგი მთაწმინდელი ამა თუ იმ იკითხვისს ამატებს იმიტომ, რომ მისთვის უფრო სარწმუნო ბერძნულ ხელნაწერებში ის დასტურდება. მაგალითად, მარკოზის სახარების მე-9 თავის 49-ე მუხლი o*af-ში და, ასევე, ოპიზურ რედაქციაში ასეა წარმოდგენილი: „*რამეთუ ყოველივე ცეცხლითა დაიმარილოს*“ [მრკ. 9:49]. ათონურ რედაქციაში კი სიტყვის დაიმარილოს შემდეგ დამატებულია ფრაზა: „*და ყოველი შესაწირავი მარილითა დაიმარილოს (καὶ πᾶσα θυσία ἀλλ᾽ ἀλισθήσεται)*“. მრკ. 9:49 მუხლის მოკლე ვარიანტი დაცულია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B L Δ Ξ W 28* 1 1582c 118 565 700 788 uw. ხოლო ვრცელი ვარიანტი: A B C K M N U Π Θ f¹³ 124 2 28^c 157 1582^c 1071 1424 τ (BYZ Mark 9:49 Πᾶς γὰρ πῦρ ἀλισθήσεται, *καὶ πᾶσα θυσία ἀλλ᾽ ἀλισθήσεται*). გიორგი მთაწმინდელი უპირატესობას ანიჭებს სწორედ ამ მეორე ჯგუფს, რომელშიც შედის ბიზანტიური ტიპის ტექსტის შემცველი ხელნაწერები.

Oo*af: *უძლურთა განჰკურნებდით, კეთროვანთა განსწმედდით (განჰსწმედდით a), ეშმაკთა განასხემდით; უსასყიდლოდ მიგიღებთ (+ და o*a) უსასყიდლოდ (უსასყიდლოდცა o*a) მისცემდით [მთ. 10:8].*

განჰკურნებდით + νεκρούς ἐγείρετε *მკუდართა აღადგინებდით* G |

ამ მუხლში უცნაური ის არის, რომ *νεκρούς ἐγείρετε* *მკუდართა აღადგინებდით* არ დასტურდება ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში (C^c B KLMUΠ 118 124 579 700* 788 1071 FΘ 2 1424^c). ხოლო დასტურდება: B Ξ D N 1 1582c f¹³ 33 157 565 700^c 1346 uw. გიორგი მთაწმინდელი კი ამატებს მას.

^{BGT} **Matthew 10:8** ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, *νεκρούς ἐγείρετε*, λεπρούς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δαρεὰν ἐλάβετε, δαρεὰν δότε.

^{BYZ} **Matthew 10:8** Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δαρεὰν ἐλάβετε, δαρεὰν δότε.

Oo*af: *ერი ესე ბავითა მათითა პატივ-მცემს მე, ხოლო გულნი მათნი შორს განშორებულ არიან ჩემგან [მთ. 15:8].*

ერი] pr. Ἐγγίξει μοι *მახლობელ არს ჩემდა* G | *ესე*] + στόματι αὐτῶν, *καὶ პირითა მათითა* და G |

მაშასადამე, გიორგი მთაწმინდელი ასე ცვლის ტექსტს: „*მახლობელ არს ჩემდა ერი ესე პირითა მათითა და ბავითა მათითა პატივ-მცემს მე, ხოლო გულნი მათნი შორს განშორებულ არიან ჩემგან*“ (G). Ἐγγίξει μοι *მახლობელ არს ჩემდა* და στόματι αὐτῶν, *καὶ*

პირითა მათითა და არსებობს უმეტესად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში (BYZ Matthew 15:8 Ἐγγίξτε μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χεῖλεσίν με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ’ ἐμοῦ) და რამდენიმე სხვა ტექსტის ტიპის ნუსხაშიც: C⁸ K¹ M¹ N¹ U¹ W¹ Π¹ 118 2 565 157 1071 1346 ^f13 E* F τ. ხოლო არ დასტურდება: B¹ ⁸ DL⁸ 124 33 579 700 788 1424 uw

Oo*af: *მაშინ გულისჯმა-ყვეს, რამეთუ არა ჰრქუა მათ კრძალვად ცომისაგან, არამედ მოძღურებისაგან ფარისეველთადას (ფარისეველთადას o) და სადუკვეველთადას [მთ. 16:12]. ცომისაგან] + τοῦ ἄρτου პურისა G |*

თუ ἄρτου პურისა დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B¹ ⁸ L 157 28 C⁸ K¹ M¹ U¹ W¹ Δ¹ Π¹ 118 ^f13 2 700 1071 1346 τ. ხოლო არ გვაქვს: D⁸ 124 565 788. (BYZ Matthew 16:12 Τότε συνηκαν ὅτι οὐκ εἶπεν προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδασχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων). ამ შემთხვევაშიც გიორგი მთაწმინდელმა დაამატა პურისა იმიტომ, რომ ბიზანტიური ტიპის ტექსტის შემცველ ხელნაწერებში იგი დასტურდება.

Oo*af: *ფარისეველნო ბრმანო, განწმიდეთ პირველად შინაგანი იგი სასუმელისაჲ, რადთა იყოს გარეშეცა იგი წმიდა [მთ. 23:26].*

სასუმელისაჲ] + τῆς παροψίδος და პაროფსიდისა G | იგო²] მისი G |

τῆς παροψίδος და პაროფსიდისა გვაქვს შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B¹ ⁸ G¹ ^f13 ΔC⁸ K¹ L¹ M¹ U¹ W¹ Π¹ 1582^c 2^c 28 33 157 565 579 788 1346 1071 1424 τ. ხოლო არ გვაქვს: D⁸ 1 118 700 1582* 2* u. (BYZ Matthew 23:26 Φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν). ეს მაგალითიც არის დასტური იმისა, რომ გიორგი ათონელმა *და პაროფსიდისა* დაამატა ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველი ხელნაწერების გათვალისწინებით.

Oo*af: *მაშინ შეკრბეს მღდელოთმოძღუარნი იგი და მოხუცებულნი ერისანი ეზოსა მას კაიაფადასსა (კაიაფადასა f) მღდელოთმოძღურისასა [მთ. 26:3].*

იგი] + καὶ οἱ γραμματεῖς და მწიგნობარნი G |

καὶ οἱ γραμματεῖς და მწიგნობარნი დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: K¹ M¹ U¹ Π¹ 2 28 157 579 1346 τ. ხოლო არ დასტურდება: B^c ⁸ ADL⁸ ^f1 ^f13 565 700 788 1424 uw. (BYZ Matthew 26:3 Τότε συνηχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἀσλῆν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα). ზემოთ მოტანილი მაგალითების მსგავსად ეს შემთხვევაც ადასტურებს, რომ გიორგი მთაწმინდელმა გაითვალისწინა ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერთა ჩვენებები და ამის მიხედვით დაამატა *და მწიგნობარნი*. ქვემოთ უკომენტაროდ გავაგრძელებთ მსგავსი მაგალითების მოყვანას.

Oo*af: და, აჰა, იესუ შეემთხვა მათ და ჰრქვა: გიხაროდენ! ხოლო იგინი მოვიდეს და შეუვრდეს ფერჯთა მისთა და თაყუანის-სცეს მას [მთ. 28:9].

და¹] *pr.* Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ და ვითარ-იგი მივიდოდეს თბროზად მოწაფეთა მისთა G |

Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ და ვითარ-იგი მივიდოდეს თბროზად მოწაფეთა მისთა წარმოდგენილია უმეტესად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში (^{BYZ} **Matthew 28:9** Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, και ἰδού, Ἰησοῦς ἀπήτησεν αὐταῖς, λέγων, Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, και προσεκύνησαν αὐτῶ), აგრეთვე, სხვა ტექსტის ტიპის შემცველ რამდენიმე ნუსხაში: **ACJKLMUΔΠf¹ 124 2 28 157 565 579 1071 1346** τ. ხოლო არ დასტურდება: **ΘBNDW 33 69 700 uw**

Oo*af: განუტევე ერი ესე, რაათა წარვიდენ გარემო სოფლებსა (სოფლებისა af), სანახებსა და იყიდონ თავისა მათისა რაე იგი ჭამონ [მრკ. 6:36].

სოფლებსა] + და G | *Πι φάγασιν რაე იგი ჭამონ*] *Τί γὰρ φάγασιν οὐκ ἔχουσιν* საზრდელი რამეთუ რაიმეა ჭამეს არა აქუს G |

Τί φάγασιν რაე იგი ჭამონ გვაქვს შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: **B D L WA 28 788 uw**. ხოლო *Πι γὰρ φάγασιν οὐκ ἔχουσιν* საზრდელი რამეთუ რაიმეა ჭამეს არა აქუს: **AJKΠf¹³ 2 0171** τ. (^{BYZ} **Mark 6:36** ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλω ἀγροὺς και κῶμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους. Τί γὰρ φάγασιν οὐκ ἔχουσιν).

Oo*af: რომელნი, ოდეს იგი იყო გალილეას იესუ, შეუდგეს მას, და სხუანი მრავალნი, რომელნი მის თანა აღსრულ (აღმოსრულ a) იყვნეს იერუსალემად [მრკ. 15:41].

მას] + *και διηκόνουν* და ჰმსახურებდეს G |

και διηκόνουν და ჰმსახურებდეს წარმოდგენილია: **B L ΨΘ 565 1071 uwτ**, ხოლო არ გვაქვს: **CDA 2 579**. (^{BYZ} **Mark 15:41** αἱ και, ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθησαν αὐτῶ, και διηκόνουν αὐτῶ, και ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῶ εἰς Ἱεροσόλυμα).

Oo*af: და მოიქცეს მოციქულნი და უთხრეს იესუს, რაოდენი ქმნეს. და წარიყვანნა იგინი და განემორა თვსაგან ადგილსა ქალაქისასა, რომელსა ჰრქვან ბეთსაიდაე [ლკ. 9:10].

ადგილსა] + *ἔρημον* უდაბნოსა G |

ἔρημον უდაბნოსა დასტურდება ბერძნულ ხელნაწერთა უმეტესობაში: **CJKMNUWΓΑΠΔ 2 28 124 1071 1424** τ, ხოლო არ გვაქვს: **f¹ 700**-ში. (^{BYZ} **Luke 9:10** Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγῆσαντο αὐτῶ ὅσα ἐποίησαν. Καὶ παραλαβὼν αὐτούς, ὑπεχώρησεν κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως καλουμένης Βηθσαϊδάν).

Oo*af: ხოლო გეტყვ თქვენ: არა ვინ მათ კაცთაგანმან გემოე იხილოს სერობისა ამისგან ჩემისა [ლკ. 14:24].

ჩემისა] + Πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. *რამეთუ მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ* G |

Πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. *რამეთუ მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ* დასტურდება: F^{m8} GYM* ΓΛΩ 1^c 118^c f¹³ 2 28^c 700 1071, ხოლო არ დასტურდება: B P⁴⁵ P⁷⁵ ΘNW 1 118 uwт. (BYZ Luke 14:24 Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταιί μου τοῦ δείπνου. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί).

Oo*af: (ხოლო f) გეტყვ თქვენ, რომელსა აქუნდეს, მიეცეს; ხოლო რომელსა არა აქუნდეს და რომელსა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელოს მისგან [ლკ. 19:26].

თქვენ] + *ὅτι παντὶ ვითარმედ ყოველსა* G |

ὅτι παντὶ ვითარმედ ყოველსა არცერთ ბერძნულ ხელნაწერს არ აკლია. ზოგიერთს აკლია მხოლოდ *ვითარმედ* (ὅτι) L 1 1582. (BYZ Luke 19:26 Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται. ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ’ αὐτοῦ).

Oo*af: განცოცხლდა კაცი იგი და აღილო ცხედარი თვისი და წარვიდა. ხოლო იყო შაბათი დღე (დღე f) იგი [იოვ. 5:9].

განცოცხლდა] pr. *Καὶ εὐθέως და მეყსეულად* G |

Καὶ εὐθέως და მეყსეულად აკლია **℣* 2* 28 565**, ხოლო წარმოდგენილია ბერძნულ ხელნაწერთა უმრავლესობაში: B **℣^c EAKC LMΘP⁶⁶ ΞK^{UW}^{sup} ΔΛΠΥ^{2c} 33 157 118 579 1582 700 1071 1424 u.** (BYZ John 5:9 Καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἤρεν τὸν κράββατον αὐτοῦ καὶ περιεπάτει. Ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ).

Oo*af: და ჰრქუეს მას: მოძლუარ, ესე დედაკაცი ცხადად მრუმეზასა დაეპყრა [იოვ. 8:4].

მას] + *πειράζοντες რამეთუ გამოსცდიდეს* G |

πειράζοντες რამეთუ გამოსცდიდეს დასტურდება რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში: **℣KΠ 2* 579.** ხოლო არ დასტურდება: **MSΩ f¹ 2^c 28 τ.** (BYZ John 8:4 λέγουσιν αὐτῷ, πειράζοντες, Διδάσκαλε, αὕτη ἡ γυνὴ κατελήφθη ἐπ’ αὐτοφόρῳ μοιχευομένη).

Oo*af: ხოლო ესე თქუეს (თქუზს f) და გამოსცდიდეს მას, რაათა აქუნდეს შესმენად მისა. ხოლო იესუ ქუეყანად დადრკა და თითითა ქუეყანასა წერდა [იოვ. 8:6].

წერდა] + *μὴ προσποιούμενος და არარას ეტყოდა* G |

μὴ προσποιούμενος და არარას ეტყოდა დასტურდება რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში: **℣K 2* 579 1346.** ხოლო არ დასტურდება: **ΣΩ UA f¹ f¹³ 28** (BYZ John 8:6 Τοῦτο δὲ

ἔλεγον πειράζοντες αὐτόν, ἵνα ἔχωσιν κατηγορεῖν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς κάτω κύψας, τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν, μὴ προσποιούμενος).

Oo*af: ხოლო მათ ვითარცა ესმა, განვიდოდეს თითოე: იწყეს მოხუცებულთგან, ვიდრემდის დაშთა თავადი მარტო, და დედაკაცი იგი დგა წინაშე მისსა [ოივ. 8:9].

ესმა] + ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι მხოლეზულნი სზნიდისისაგან G |

ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι მხოლეზულნი სზნიდისისაგან წარმოდგენილია: SUPΩ^{f1} 28 700, ხოლო არ დასტურდება: **ἄΚ 118 2 579 1346 τ** (BYZ John 8:9 Οἱ δέ, ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, ἐξήρχοντο εἰς καθ' εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ κατελείφθη μόνος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ οὔσα).

Oo*af: მან მიუგო და ჰრქუა მათ: კაცსა რომელსა ჰრქვან იესუ, თიჯად შექმნა და მცხო თუალთა ჩემთა და მრქუა მე: წარვედ სილოამდ და დაიბანე. მივედ და დავიბანე და აღვიბილენ [ოივ. 9:11].

წარვედ] + τὴν κολυμβήθραν საბანელსა მას G |

τὴν κολυμβήθραν საბანელსა მას წარმოდგენილია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: A² B¹ U¹ A 2 700 τ, ხოლო აკლია: P⁶⁶ ¹ LW^{f1} 565 uw. (BYZ John 9:11 Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπεν, Ἄνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς πηλὸν ἐποίησεν, καὶ ἐπέχρισέν μου τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εἶπέν μοι, Ὑπαγε εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, καὶ νίψαι. Ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος, ἀνέβλεψα).

Oo*af: მცირედლა, და არღარა მხედვიდეთ მე (+ და of); კულადა მცირედლა, და მიხილოთ მე [ოივ. 16:16].

მე?] + ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα. რამეთუ მე მივალ მამისა ჩემისა G |

ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα. რამეთუ მე მივალ მამისა ჩემისა წარმოდგენილია უმეტესად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში, აგრეთვე სხვა ტექსტის ტიპის შემცველ ნუსხებშიც: A ¹ MNUTΓAΘΠΨ^{f1} f¹³ 2 28 157 565 700 1424, ხოლო არ დასტურდება: B P⁶⁶ W P⁵ ¹ DL 1071. (BYZ John 16:16 Μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με, ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα).

Oo*af: ოდეს ვიყავ მათ თანა, მე ვსცევდ მათ სახელითა შენითა; რომელნი მომცენ მე და დავიცვენ, და არავინ მათგანი წარწყმდა, გარნა ძე (მე of) იგი წარწყმედისა, რადთა წერილი აღესრულოს [ოივ. 17:12].

თანა] + ἐν τῷ κόσμῳ სოფელსა შინა G |

ἐν τῷ κόσμῳ სოფელსა შინა დასტურდება ძრითადად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში, აგრეთვე სხვა ტექსტის ტიპის შემცველ ნუსხებშიც: A ¹ KMNUTΓAΛΠΨ 1582^c f¹³ 2 28 33 157 565^{sup} 1424τ. ხოლო აკლია: B P⁶⁰ P⁶⁶ ¹ DL 1582^c 1071.

(^{BYZ} John 17:12 “Ὅτε ἦμην μετ’ αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου· οὐκ ἐδέσκακάς μοι, ἐφύλαξά, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφή πληρωθῆ”).

არის ისეთი შემთხვევაც, როდესაც საბოლოო ათონურ რედაქციაში მთელი მუხლია ჩამატებული. მაგალითად, მარკოზის სახარების მე-9 თავის 46-ე მუხლი არც o*af-ში და არც ოპიზურ რედაქციაში არ დასტურდება, ათონურ რედაქციაში კი ასე იკითხება: *სადა-იგი მატლი მათი არა დაესრულების, და ცეცხლი არა დაშრტების* [მრკ. 9:46]. ეს მუხლი აკლია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებს: **ΒΙϞΛΩΔΨ¹ 28 565 u**, ხოლო წარმოდგენილია ძირითადად ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში, თუმცა გვაქვს სხვა ტექსტის ტიპის შემცველ ნუსხებშიც: **ADΘ¹IKMNUI¹³ 2 157 579 700 1071 1346 1424^τ**. (^{BYZ} Mark 9:46 *ὅπου ὁ σαῦληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται*).

რომ შევაჯამოთ, ყველა ის მაგალითი, რომლებიც ზემოთ წარმოვადგინეთ (გარდა ერთისა) აჩვენებს, რომ გიორგი მთაწმინდელი საბოლოოდ რედაქტირებისას სახარებას უმატებს იმ იკითხვისებს, რომლებიც დასტურდება ბიზანტიური ტიპის ტექსტის შემცველ ხელნაწერებში. შესაძლებელია ისინი სხვა ტიპის ტექსტის შემცველ ნუსხებშიაც დასტურდებოდეს, თუმცა მათი ურთიერთკავშირის კვლევა ამ ეტაპზე ჩვენს ამოცანს სცილდება და ბიზანტიური ტექსტით დაინტერესებული მკვლევრებისათვის არის საინტერესო. გიორგი მთაწმინდელისათვის ამოსავალ წერტილს სწორედ ბიზანტიური ტექსტი წარმოადგენს და მას ადარებს ქართულ სახარებას (ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მის ხელში უკვე გამოვლილ ე. წ. შუალედურ ვერსიას, რომელსაც საბოლოო სახეს აძლევს).

ლექსიკა

გარდა სიტყვის, ფრაზის, ზოგჯერ მთელი წინადადების ან მუხლის კლება-მატებისა, Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავები ათონური რედაქციის ტექსტისაგან ლექსიკური ერთეულებითაც სხვაობს.

მაგალითად, o*af-ში მარკოზის სახარების მე-9 თავის 50-ე მუხლის ასეთი წაკითხვა გვაქვს: *კეთილ არს მარილი; უკუეთუ მარილი წბილ იყოს, რაათა დაიმარილოს? გაქუს თავისა თქუენისა მარილი და მშჯდობით იყვენით ურთიერთას* [მრკ. 9:50]. ათონურ რედაქციაში *წბილ იყოს* სინტაგმის ნაცვლად დასტურდება *უმარილო იქმნეს, დაიმარილოს* ნაცვლად – *შეინელოს*. ანუ მუხლის პირველი ნაწილი იკითხება: *კეთილ არს მარილი; უკუეთუ მარილი უმარილო იქმნეს, რაათა შეინელოს?*

რა ვითარება გვაქვს ბერძნულ ხელნაწერებში? ყველგან დასტურდება *ἐὰν δὲ τὸ ἄλας ἄναλον γένηται* (Mk. 9:50 BYZ) (*უკუეთუ მარილი უმარილო იქმნეს*), როგორც ვხედავთ, გიორგი მთაწმინდელი ზედმიწევნით თარგმნის ბიზანტიურ ტექსტს. მხოლოდ

ვაშინგტონურ ოთხთავში (W 032) დასტურდება ἔαν δὲ τὸ ἄλλα ἄναλον μαρτυρή, რაც ნიშნავს: *უკუეთუ მარილი უგემო იქმნეს*. მსგავსი შემთხვევაა 579 ხელნაწერში: ἔαν δὲ τὸ ἄλλα μαρτυρή. რაც შეეხება ოპიზურ რედაქციას, იგიც შუალედური ხელნაწერების ჩვენებას იმეორებს: „*უკუეთუ მარილი წვილ იყოს, რადთა დაიმარილოს?“ ხოლო ადიშის სახარებაში მუხლი ასე იკითხება: „*უკუეთუ მარილი განწვილდეს, რადთამე შეიმარილოს?“*“*

ლექსიკური სხვაობების ანალიზმა აჩვენა, რომ გიორგი მთაწმინდელი, ერთი მხრივ, ასწორებს, აზუსტებს ძველ მთარგმნელთა შეცდომებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ცვლის ლექსიკურ ერთეულს იმ სინონიმით (ზოგჯერ ბერძნულის კალკით), რომელიც მას უფრო სწორად მიაჩნია. ჯერ მოვიყვანთ პირველი შემთხვევების ნიმუშებს:

მთ. 4:16: ἐν χάρα *ბნელსა* Oo*af/ *სოფელსა* G | ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან გვაქვს *χάρα*, ავ, ἦ, რაც სოფელს ნიშნავს.

მთ. 5:19: ἐλάχιστος *უმრწემეს* Oo*af/ *უმცირეს* G | ἐλάχιστος არის ὀλίγος-ის უფროობითი ხარისხი და ქართულად პატარას, მცირეს ნიშნავს.

მთ. 5:21: τῆ κρίσει *სიკუდილისა* Oo*af/ *საშჯელისა* G | κρίσις ქართულად სასჯელს, სამართალს ნიშნავს.

მთ. 7:20: τῶν καρπῶν *საქმეთა* Oo*af/ *ნაყოფთა* G | καρπός ქართულად ნიშნავს ნაყოფს.

მთ. 8:21: Ἐτερος *ერთმან* Oo*af/ *სხუამან* G | Κύριε *მოძღუარ* Oo*af/ *უფალო* G | Ἐτερος ქართულად ცალსახად ნიშნავს სხვას, ხოლო Κύριος – უფალს.

მთ. 11:30: ἐλαφρόν *მცირე* Oo*af/ *სუბუქ* G | ἐλαφρός ქართულად მსუბუქს, სატარებლად ადვილს ნიშნავს.

მთ. 12:41: πλείον *უდიდესი* Oo*af/ *უფროის* G | πῶς ქართულად ნიშნავს ბევრს რაოდენობრივად.

მთ. 13:35: κεκρυμμένα *იგავთა* Oo*af/ *დაფარულთა* G | κρύπτο ქართულად ნიშნავს დამალვას, დაფარვას, ხოლო *იგავს* ბერძნულში სხვა შესატყვისი აქვს: παραβολή. ეს სიტყვა ამავე მუხლში არის დადასტურებული (*აღვალო იგავით პირი ჩემი* Ἀνοίξα ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου). გიორგი მთაწმინდელი ცდილობს დაიცვას ეკვივალენტების სიმყარე.

მთ. 18:11: σῶσαι *მოძიებად* o*af/ *ცხორებად* G | σῶζω ქართულად ხსნას, გადარჩენას ნიშნავს. (მთ. 18:11 მუხლი ოპიზურ რედაქციას აკლია).

მთ. 18:28: συνδούλων *მოყუასი თვისი* Oo*af/ *თანამონაჲ* G | σύνδουλος-ს ინგლისური ეკვივალენტი: fellow-slave, fellow-servant, რომლის უფრო ზუსტი თარგმანი გიორგი ათონისეულია – თანამონაჲ.

მთ. 18:35: ἀδελφῆ *მოყუასსა* Oo*af/ *ძმასა* G | ἀδελφός ქართულად ძმას ნიშნავს.

მთ. 19:28: τῆ παλιγγενεσίᾳ *მოსლვასა* Oo*af/ *შობასა* G | φυλὰς *ნათესავთა* Oo*af/ *ტომთა* G | παλιγγενεσίᾳ ქართულად ნიშნავს განახლებას, ხელახლა შობას. ამ მუხლში სწორედ

მეორედ მოსვლაზე, მეორედ შობაზე არის საუბარი. *φσλή*-ს ქართული შესატყვისი კი არის ტომი.

მთ. 19:29: *ἡ ἀγρία* ქუეყანა Oo*af/ აგარაკნი G | *ἀγρός* თანამედროვე ქართულად ყანას, დასამუშავებელ, სასოფლო-სამეურნეო მიწას ნიშნავს.

მთ. 20:8: *ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῆνος* სახლისა უფალმან Oo*af/ უფალმან სავენაკისამან G | *ἀμπελῆν*-ის ქართული შესატყვისია ვენახი, ვაზის ბაღი.

მთ. 21:32: *αἱ πόρται* ცოდვილთა Oo*af/ მეძვთა G | *πόρτη* ქართულად სწორედ მეძავს ნიშნავს.

მთ. 22:2: *τῶν οὐρανῶν* ღმრთისა Oo*af/ ცათა G | ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან გვაქვს *οὐρανός*.

მთ. 22:25: *σπέρμα* ნათესავი Oo*af/ თესლი G | ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან გვაქვს *σπέρμα*.

მთ. 23:29: *τὰ μνηεῖα* მოსაკსენებელსა Oo*af/ სამარებსა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *μνηεῖον*, რომელიც ქართულად საფლავს ნიშნავს.

მთ. 25:41: *τοῖς ἀγγέλοις* მსახურთა Oo*af/ ანგელოზთა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *ἀγγέλος*, რომელიც ქართულად ანგელოზს ნიშნავს.

მთ. 26:36: *χαρῖον* დაბასა Oo*af/ ადგილსა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *χαρῖον*, რომელიც ქართულად ადგილს ნიშნავს.

მთ. 27:41: *πρεσβύτερων* ხუცესთა Oo*af/ მოხუცებულთა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *πρεσβύτερος*, რომელიც ქართულად მოხუცებულს ნიშნავს. სიტყვა *ხუცესის* თავდაპირველი მნიშვნელობაა „უფროსი“. სწორედ მისგან არის ნაწარმოები „უხუცესი“ (სარჯველაძე ზ., 1984:31). შესაბამისად, ხუცესი და მოხუცებული ძველ ქართულში სინონიმებია დანელია 1998:67). თუმცა ამ ორი ფორმიდან გიორგი მთაწმინდელი მოხუცებულს ირჩევს, სავარაუდოდ, იმიტომ, რომ მას ხუცესისგან (მღვდელი) განსხვავებით სხვა მნიშვნელობა არ აქვს. *πρεσβύτερος*-იდან წარმოდგება სიტყვა პრესვიტერიც.

ლკ. 1:72: *διαθήκης* შჯული Oo*af / აღთქმისა G ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *διαθήκη*, რაც ქართულად აღთქმას ნიშნავს.

ლკ. 5:39: *χρηστότερος* უტკბილეს Oo*af/ უმჯობეს G | ბერძნული ხელნაწერების უმეტესობაში (K τ rell) გვაქვს *χρηστότερος* - კარგის უფროობითი ხარისხის ფორმა, ზოგან კი (B¹LW u[w] 157) *χρηστός* - დადებითი ხარისხის ფორმა.

ლკ. 8:23: *τῆν λίμνην* ზღუასა Oo*af/ ტბასა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *λίμνη*, რომელიც ქართულად ნიშნავს ტბას.

ლკ. 9:12: *δᾶδεκα* მოწაფენი Oo*af/ ათორმეტნი G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს *δᾶδεκα* (თორმეტი).

ლვ. 12:58: τῷ πράκτορι *სეფე კაცსა* Oo*af/ *მეხარკესა* G | ὁ πράκτωρ *სეფე კაცმან* Oo*af/ *მეხარკემან* G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს ὁ πράκτωρ. ივანე იმნაიშვილის აზრით, ὁ πράκτωρ-ის (გადასახადების ამკრეფი) ძველი შესატყვისი – სეფე კაცი – XI საუკუნისათვის გაუგებარი იქნებოდა. მეხარკე კი მისი ეკვივალენტი ახალი ტერმინია, რომლითაც გიორგი მთაწმიდელის მას ანაცვლებს.⁵⁵

იოვ. 6:61: ἐν ἔαυτῷ *სულითა თვსითა* Oo*af/ *თავით თვსით* G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს ἐν ἑαυτῷ, რაც ქართულად ნიშნავს *თავად, თვითონ*.

როგორც ლექსიკური სხვაობების მაგალითებიდან გამოჩნდა, გიორგი მთაწმიდელი ან ასწორებს ძველ მთარგმნელთა შეცდომებს, ან მისთვის თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი ფორმებით ცვლის.

ქვემოთ მოვიყვანთ მეორე ტიპის მაგალითებს, როცა გიორგი ათონელი ცვლის ლექსიკურ ერთეულს იმ სინონიმით (ზოგჯერ ბერძნულის კალკით), რომელიც მას უფრო სწორად მიაჩნია.

მთ. 2:6: ἡγούμενος *მთავარი* Oo*af/ *წინამძღუარი* G |

მთ. 2:11: τοὺς θησαυροὺς *საფასეთა* Oo*af/ *საუნჯეთა* G |

მთ. 4:10: Σατανᾶ *ემშაკო* Oo*af/ *სატანა* G |

მთ. 13:52: μαθητευθεὶς *რომელი მოწაფე ყოფილ არს* Oo*af/ *დამოწაფებული* G |

მთ. 18:24: ταλάντων *შანთისაჲ* Oo*af/ *ტალანტისაჲ* G |

მთ. 21:15: Ὠσανᾶ *კურთხევაჲ* Oo*af/ *ოსანა* G |

მთ. 25:3: τὰς λαμπάδας *სანთელნი* Oo*af/ *ლამპარნი* G |

მთ. 25:4: τῶν λαμπάδων *სანთელნი* Oo*af/ *ლამპართა* G |

ლვ. 1:71: σωτηρίαν *გამოქსნასა* Oo*af/ *ცხოვრებასა* G |

ლვ. 15:23: τὸν σιτευτὸν *მსუქანე* Oo*af/ *ჭამებული* G |

ლვ. 20:17: εἰς κεφαλῆν γωνίας *თავ საკიდურისა* / *თავ კიდეთა* G |

გვაქვს ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ბერძნულ ხელნაწერებში ორივე ლექსიკური ფორმა დადასტურებული. ამ შემთხვევაში გიორგი მთაწმიდელი მისთვის სარწმუნო ხელნაწერს ეყრდნობა. მაგალითად: მთ. 13:43: *სასუფეველსა ცათასა* Oo*af/ *სასუფეველსა მამისა მათისასა* G | τῆ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν გვაქვს B ጸ* Θ^c awt tell, ხოლო τῆ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν გვაქვს: Θ* 124 700 788.

მათეს სახარების მე-17 თავის მე-20 მუხლში ასეთი ვითარება გვაქვს Oo*af-ში: *ხოლო თავადმან* ჰრქუა მათ: *მცირედმორწმუნეობითა თქუენითა. ამენ გეტყჳ თქუენ*. [მთ. 17:20].

თავადმან Oo*af/ *იესუ* G | *მცირედმორწმუნეობითა თქუენითა* Oo*af/ *ურწმუნოებისა თქუენისათჳს* G |

⁵⁵ ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ივანე იმნაიშვილმა, თბ., 1979, გვ. 163.

ეს მუხლი საინტერესოა შემდეგი თვალსაზრისითაც: ბერძულ ხელნაწერებში მისი ორი ვარიანტი გვხვდება, ერთი იწყება ასე: „*ხოლო ჰრქუა მათ*“, ხოლო მეორე ამგვარად: „*ხოლო იესუ ჰრქუა მათ*“. ჩვენი აზრით, ქართულ თარგმანში საჭირო იყო სუბიექტი. პირველმთარგმნელს იესუ არ დაუწერია, ჩანს, იგი იმ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთით სარგებლობდა, სადაც სუბიექტი საერთოდ არ იყო. ხოლო ქართულად აზრის მეტი სიცხადისთვის დაამატა „*თავადმან*“, რომელიც გიორგი მთაწმინდელმა *იესუთი* შეცვალა. *იესუ* არ წერია შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B¹Θ 124 33 579 700 788 uw. ხოლო წერია: C¹ⲚKLMUWΔΠ 118 2 28 157 565 1071 1424τ. საინტერესოა ისიც, რომ *ὁμοιοπιστίαν ἡμῶν* მცირედმორწმუნეობითა თქუენითა Oo*af დასტურდება იმავე ხელნაწერებში, სადაც ბერძნულში სუბიექტი არ გვაქვს (B¹Θ 124 33 579 700 788 uw), ხოლო *ἀπιστίαν ἡμῶν* ურწმუნეობისა თქუენისათვის G დასტურდება იმ ხელნაწერებში, სადაც *იესუ* წერია (C¹ⲚKLMUWΔΠ 118 2 28 157 565 1071 1424τ).

საინტერესო შემთხვევა გვაქვს მათეს სახარების 24-ე თავის 42-ე მუხლში, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) ასე იკითხება: *იღვძებდით უკუფ, რამეთუ არა იცით, რომელსა დღესა უფალი თქუენი მოვიდეს* [მთ. 24:42]. სიტყვა *დღესა*-ს ნაცვლად საბოლოო ათონურ რედაქციაში გვაქვს *ჟამსა* (ἡμέρα *დღესა* Oo*af] ἄρα *ჟამსა* G |). ბერძნულ ხელნაწერებში ორივე მათგანი დასტურდება. ἡμέρα *დღესა* დაცულია: BD¹WΘ^f13 Δ 1582* 33 157 788 1424 uw, ხოლო ἄρα *ჟამსა*: F* 579 Ⲛ K L M U Π 1582^c 2 28 565 700 1071 1346 τ.

მთ. 24:43-ში ოპიზურ რედაქციასა და შუალედურ ხელნაწერებში გვაქვს *ჟამსა* (ხოლო ესემცა იცით: *უკუეთუმცა* (უკუჭეთუმცა f) უწყოდა სახლისა უფალმან, რომელსა *ჟამსა* მპარავი მოსლვად არს, იღვძებდამცა და არა უტევა დათხრად გუერდი სახლისა თვისისა (თვისისა af), ხოლო გიორგი მას ცვლის სიტყვით *საჯუმბილავსა* (*ჟამსა* Oo*af] *საჯუმბილავსა* G |). ბერძნული ხელნაწერების უმრავლესობაში (B uwτ rell) გვაქვს *φασαχῆ*, რაც ქართულად დაცვას, საგუშაგოს ნიშნავს. სწორედ ეს მნიშვნელობა აქვს ძველ ქართულში საჯმბილავსაც (სადარაჯო, საგუშაგო). რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში (GΘ^f13 33 788 1346) დასტურდება ἄρα, რომელიც ქართულად შეიძლება ითარგმნოს როგორც წუთი, წამი, დრო, დღის ერთი საათი. როგორც ჩანს, Oo*af-ში *ჟამი* სწორედ ამ ბერძნული ხელნაწერების გავლენით არსებობდა.

რაც შეეხება მრკ. 5:33-ს, ოპიზურ რედაქციასა და შუალედურ ხელნაწერებში ის ასე იკითხება: *ხოლო დედაკაცსა მას შეეშინა და ძრწოდა, რად-იგი იქმნა მის ზედა, მოვიდა და შეუვრდა მას და უთხრა მას ყოველივე ბრალი*. გიორგი მთაწმინდელი *ბრალ-ს* ცვლის სიტყვით *ჭეშმარიტი* (*ბრალი* Oo*af] *ჭეშმარიტი* G |). ბერძნული ხელნაწერების უმრავლესობაში (Ⲛ¹ⲚKLNУΔΠBACDMΘ 2 33 118 124 157 565 700 1071 1424 1582^c 579 uwτ)

წერია τῆν ἀλήθειαν (ჭეშმარიტება), ხოლო რამდენიმე ხელნაწერში (W 1 1582* f¹³ 28 1346) გვაქვს ἀπίον (ბრალი, დანაშაული).

Oo*af-ში მარკოზის სახარების მე-3 თავის მე-4 მუხლის ასეთი წაკითხვა გვაქვს: და ჰრქუა მათ იესუ: *ჯერ-არსა შაბათსა კეთილისა საქმე, ანუ ბოროტისა? სულისა ცხოვნება, ანუ წარწყმედა?* ხოლო იგინი დუმნეს. საბოლოო ათონურ რედაქციაში ნაცვლად სიტყვისა *წარწყმედა* გვაქვს *მოკლვა*. (*წარწყმედა Oo*af | მოკლვა G |*) ბიზანტიური ტექსტის ტიპში და აგრეთვე სხვა ხელნაწერებშიც (B uwt rell) დასტურდება ინფინიტივის ფორმა ἡ ἀποκτεῖναι, რაც ცალსახად მოკვლას ნიშნავს. რამდენიმე ხელნაწერში (LΔΘWf¹ 124 28 579 565 700 1424) გვაქვს ἡ ἀπολέσαι, რაც განადგურებას, დაკარგვას ნიშნავს და გადატანითი მნიშვნელობით სულის წარწყმედასაც გულისხმობს.

ლკ. 10:42-შიც ვარიანტულ ლექსიკურ სხვაობას ბერძნული ხელნაწერების მიხედვით ახსნა მოეპოვება. **Oo*af-ში** მუხლი ასე იკითხება: *აქა მცირედი არს საქმარ. ხოლო მარიამ კეთილი ნაწილი გამოირჩია (გამოიჩია o*, გამოიძია f), რომელი არასადა მიეღოს მისგან.* ათონურ რედაქციაში *მცირედის* ნაცვლად გვაქვს *ერთისა* (*ბლყან მცირედი Oo*af | ღბზ ერთისა G |*). *ბლყან მცირედი* დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B^NL C^c 1 33 579 1582* [w]. ხოლო *ღბზ ერთისა* გვაქვს: P⁴⁵ P⁷⁵ ΓΛΨ 69 157 1071 1424 1582^c AC* R KMPUWΔΘΠ 118 f¹³ 2 28 565^{sub} 700 ut.

საინტერესო შემთხვევა გვაქვს ლუკას სახარების მე-14 თავის მე-12 და მე-13 მუხლებში, სადაც ორივე შემთხვევაში **Oo*af-ში** დასტურდება *სადილი*, ხოლო საბოლოო რედაქციაში – *სამხარი*. ბერძნული ხელნაწერების შემთხვევაში, **ლკ. 14:12**-ში გვაქვს ἄριστον (საუზმე, სადილი), ხოლო **ლკ. 14:13**-ში – *δοχή* (მიღება).

ლკ. 14:12: ἄριστον *სადილსა Oo*af | სამხარსა G |*

ლკ. 14:13: δοχή *სადილსა Oo*af | სამხარსა G |*

მოყვანილი მაგალითებიდან გამოჩნდა, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ბერძნულ ხელნაწერებში ორივე ლექსიკური ფორმაა დასტურდება, გიორგი მთაწმინდელის არჩევანი იმ ხელნაწერთა ჩვენებებს თანხვდება, რომელთა უმეტესობაში ბიზანტიური ტექსტის ტიპია დაცული.

ტრანსპოზიციის

Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში დაცული ტექსტი ათონური რედაქციისაგან იმითაც სხვაობს, რომ სიტყვათა თანმიმდევრობა არის შეცვლილი. მაგალითად: **Oo*af-ში მთ. 10:22** ასე იკითხება: *ხოლო რომელმან დაითმინოს იგი სრულიად, ცხოვნდეს (ცხოვნდეს af).* გიორგი ათონელი ფრაზას ასე ცვლის: *ხოლო რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხოვნდეს* (tr.

სრულიად იგი G |). ამგვარი ცვლილება მუხლის შინაარსსაც ცვლის: ცხონდეს ის, ვინც ბოლომდე დაითმენს. ბერძნულ ხელნაწერებშიც ზუსტად ასე გვაქვს: ὁ δὲ ἵπομείνας εἰς τέλος, οὐτος σαθήσεται.

მთ. 17:17: *თქვენ თანა ვიყო* Oo*af. ამგვარი წაკითხვა (μεθ' ἑμῶν ἔσομαι) დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: B¹ C¹ D¹ Θ¹ f¹ 124 33 565 579 700 788 uw. გიორგი მთაწმინდელი კი ამგვარად ცვლის: **tr.** *ვიყო თქვენ თანა* G, რასაც, თავის მხრივ, ახსნა მოეძებნება ბერძნული ხელნაწერების მიხედვით: ἔσομαι μεθ' ἑμῶν **JKLMUWΔΠ 118 2 28 157 1071 1424 τ.**

მთ. 26:10 მუხლი ბერძნულ ხელნაწერებში ასე იწყება: Γνωσὲς δὲ ὁ Ἰησοῦς. Oo*af-ში ასე იყო გადმოტანილი: *გულისკმა-ყო იესუ, ხოლო-ს* გარეშე. გიორგი მთაწმინდელი ამატებს *ხოლო-ს* და სიტყვებსაც უცვლის მიმდევრობას: **tr.** *ხოლო იესუ გულისკმა-ყო* G |

სხვადასხვა სურათს აჩვენებს Oo*af და G მარკოზის სახარების მე-7 თავის 33-ე მუხლში, რაც, აგრეთვე, ბერძნული ხელნაწერებით არის განპირობებული. Oo*af-ში ეს მუხლი ასე იკითხება: *და განიყვანა ერისა მისგან თვსაგან და დაასხნა (დასხნა o*f) თითონი მისნი და ჰნერწყუა ყურთა მისთა და შეახო ენასა მისსა* [მრკ. 7:33]. *და ჰნერწყუა ყურთა მისთა* – სიტყვათა ამგვარი თანმიმდევრობა გვაქვს რამდენიმე ბერძნულ ხელნაწერში: εἰς τὰ ῥῆματα αὐτοῦ, καὶ πύσασ **Wf**¹³ 28. ხოლო გიორგი მთაწმინდელი სიტყვათა თანმიმდევრობას უმრავლესი ბერძნული ხელნაწერის ჩვენების საფუძველზე ამგვარად ცვლის: **tr.** *ყურთა მისთა და ჰნერწყუა* G, εἰς τὰ ῥῆματα αὐτοῦ, καὶ πύσασ **B¹ L¹ Γ¹ Δ¹ JKLMNUΠ f¹ 2 33 118 157 1424 uwτ.**

საკუთარი სახელები

Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში საკუთარი სახელების – ანთროპონიმებისა და ტოპონიმების – დაწერილობაც სხვაობს ათონური რედაქციისაგან. ამგვარი სხვაობები ძალიან საინტერესო და მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა ოთხთავის ქართული თარგმანის ბერძნულ დედანთან მიმართების თვალსაზრისით. მაგალითად, o*af-ში გვხვდება ტოპონიმ Καπαρναούμ-ის ამგვარი დაწერილობა: *კაფარნაომ* (ასევეა ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციის სხვა ხელნაწერებშიც), რომელსაც სისტემურად ცვლის გიორგი მთაწმინდელი საბოლოო რედაქციაში ფორმით *კაპერნაუმ*, იმიტომ რომ ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებში არსებობს პარალელური ფორმა Καπερναούμ. იგივე შეიძლება ითქვას ფორმაზე *მაგდანელი*, რომელსაც გიორგი მთაწმინდელი ცვლის *მაგდალინელი-ით*, *ჰეროდისა* ცვლის *ჰეროდიადა-თი*, *გერგესველთას* – *გადარინელთა-თი* და ა. შ.

ანთროპონიმები

მრკ.15:47: მაგდანელი o*af] მაგდალენელი G | ოპიზურ რედაქციაში ჭრელი სურათი გვაქვს, დასტურდება რამდენიმე ფორმა: *მაგდალწნელი / მაგდალენელი / მაგდანელი / მაგდალინელი*. *მაგდალენელი/მაგდალინელი* იტაციზმის შედეგი უნდა იყოს, როცა ბერძნულსი η იკითხება ი-დ. ამ მუხლში ბერძნულში ყველგან გვაქვს Μαγδαληνη, რამდენიმე ხელნაწერში (ΔΨf¹³ 28 1071 1424 118 33) დასტურდება ფორმა Μαγδαλινη. როგორც ედიშერ ჭელიძე აღნიშნავს, ქართულ ხელნაწერებში დადასტურებული ამ სიტყვის ფონეტიკური ნაირგვარობებიდან ძირითადია ორი: „*მაგდანელი*“ და „*მაგდალენელი*“. იგი უპირატესობას ფორმას „*მაგდანელი*“ ანიჭებს, ვინაიდან, მისი აზრით, ეს ფორმა უფრო მკაფიოდ მიანიშნებს „მაგდალას მკვიდრზე“, საიდანაც იყო მარიამი (ჭელიძე 2007:154). იგივე ვითარება გვაქვს სხვა მუხლებშიც, კერძოდ: **მრკ. 16:1: მაგდანელმან o*af] მაგდალენელმან G** | ზედა მაგალითის მსგავსად, ამ მუხლშიც ოპიზური რედაქცია ჭრელ სურათს აჩვენებს: *მაგდალწნელმან / მაგდალენელმან / მაგდანელმან / მაგდალინელმან*. ბერძნულში ყველგან გვაქვს Μαγδαληνη, რამდენიმე ხელნაწერში (ΓΔCΨf¹³ 118 28 1071 1424 33) დასტურდება ფორმა Μαγδαλινη; **ლკ.8:2: მაგდანელი o*af] მაგდალენელი G** | ოპიზურ რედაქციაში იგივე სურათია: *მაგდალწნელი / მაგდალენელი / მაგდანელი*. ბერძნულში ყველგან გვაქვს Μαγδαληνη, რამდენიმე ხელნაწერში (FHYA 28 565 1071) – Μαγδαλινη; **იოვ. 19:25: მაგდანელი o*af] მაგდალენელი G** | ოპიზურ რედაქციაში ამ ადგილას გვაქვს: *მაგდალწნელი / მაგდალენელი / მაგდანელი*. ბერძნულში ყველგან – Μαγδαληνη, რამდენიმე ხელნაწერში (Π 124 1071) – Μαγδαλινη.

მრკ. 6:17: ჰეროდიადასტვს Oo*af] ჰეროდიადასტვს G | ბერძნულში ყველგან გვაქვს Ἡρωδιάδα. იმიტომ, რომ ბერძნული წინადადების წყობა აქ აკუზატივს მოითხოვს (^{BYZ} **Mark 6:17** Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας ἐκράτησεν τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ, διὰ **Ἡρωδιάδα** τὴν γυναικὰ Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν): Ἡρωδιάδα აკუზატივია, მისი ნომინატივია **Ἡρωδιάς, ἄδοξ, ἡ**. მეორე შემთხვევაში **მრკ. 6:19: ჰეროდიას o*af] ჰეროდიადას G** | ბერძნულში ყველგან გვაქვს Ἡρωδιάς, ნომინატივის ფორმა (^{BYZ} **Mark 6:19** Ἡ δὲ **Ἡρωδιάς** ἐνεῖχεν αὐτῷ, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι· καὶ οὐκ ἠδύνατο). გიორგი მთაწმინდელს სისტამატურად გადმოაქვს *ჰეროდიადა*.

მთ. 26:69: τοῦ Ναζωραίου C, *ნაზარეველისა Oo*af]* τοῦ Γαλιλαίου A¹ B¹ KLMUWΔΘΠf¹ f¹³ 2 33 28 157 565 700 788 1071 1424 *საუტგალილეველისა G* | როგორც ვხედავთ, უმეტესი ბერძნული ხელნაწერების შესაბამისად გიორგი ათონელს *ნაზარეველის* ნაცვლად *გალილეველის* ფორმა გადმოაქვს.

ლკ. 6:15: Μαθηαῖον B* S¹ D uw, მათეოს Oo*f (მათეოზ a) / Ματθαῖον B^c A¹ B¹ MQUΓΠΛΨKLΘf¹ f¹³

124 2 28 565 579 700 69 33 157 1071 1424τ, *მატეოს G* | ამ მაგალითშიც ბიზანტიური ტექსტის ტიპის ხელნაწერთა ჩვენებაა გათვალისწინებული. გვაქვს იმავე ტიპის სხვა შემთხვევებიც: მთ. 9:9: *Μαθηαῖον* BND, *მათეოს Oaf (მათეოზ o*)*] *Μαθηαῖον* S 1 1582 118 B^C C^{f13} Ἡ ΚΜΥΔΠ 2 33 157 565 579 700 788 1071 1346 1424 τ *მატეოს G* | მთ. 10:3: *Μαθηαῖος* B*Dwu, *მათეოს Oo*af*] *Μαθηαῖος* CṚKUWΔΘΠF^{f1} f¹³ 2 33 28 157 565 700 788 1071 1424^C 579 1346 τ *მატეოს G* |

ქალთა სახელების გადმოტანისას გიორგი მთაწმინდელი უპირატესობას ანიჭებს ორ ერთნაირ თანხმოვნიან ფორმას, ითვალისწინებს რა ბერძნულ ხელნაწერთა ჩვენებებს:

ლვ. 8:3: *Ἰωάννα* BDw, *იოჰანა Oo*af*] *Ἰωάννα* ἸΑἩΚΛΜΥΓΔΘΛΠΥΦΗΩ 1 118 f¹³ 2 33 28 157 700 1071 565 1424 1582 579 uτ, *იოანნა G* |

ლვ. 8:3: *Σουσάνα* Θ*, *სუსანა Oo*af*] *Σουσάνα* BKWf¹³ ἸΑΛΠΥΔf¹ Ἡ U ΔΘ^C Λ 2 28 1424 565 579 700 1071 E* uw, *სუსანნა G* |

იოვ. 18:13: *Ἄνα* G^{sup}, *ანასა Oo*af*] *Ἄνα* B uwτ rell, *ანასა G* |

იოვ. 18:24: ὁ *Ἄνας* Θ, *ანა o*af*] ὁ *Ἄνας* B uwτ rell, *ანა G* |

გამონაკლისს წარმოადგენს *ნიკოდიმოს* ფორმა, რომელიც ბერძნულ ხელნაწერებში ძირითადად წარმოადგენილია *Νικόδημος* ფორმით. იოვ. 7:50: *Νικόδημος* P⁶⁶ ἩΜΓΑΠΣΥΚΥΔΠΛΝΩΘ f¹³ 2^C 28 700 1424 1582 1 33 118 565 579 157 1071 [u]wτ, *ნიკოდემოს Oo*af*] *Νικόδημος* 2*, *ნიკოდიმოს G* | ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში იტაციზმთან უნდა გვქონდეს საქმე, როცა ბერძნულსი იკითხება ი-დ.

ტოპონიმები

რაც შეეხება ტოპონიმებს, ბუნებრივია, ყველა მათგანს აქ ვერ განვიხილავთ. მოვიტანთ მხოლოდ მათ, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობისათვის არის ნიშანდობლივი. ზემოთ უკვე ითქვა, რომ შუალედურ ხელნაწერებში (o*af), ასევე ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზური რედაქციის შემცველ სხვა ხელნაწერებში გვხვდება ტოპონიმ *Καφαρναῖς*-ის ამგვარი დაწერილობა: კაფარნაიმ, რომელსაც სისტემურად ცვლის გიორგი მთაწმინდელი საბოლოო რედაქციაში ფორმით კაპერნაუმ, იმიტომ რომ ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველ ნუსხებში დასტურდება ფორმა *Καπερναῖς*. ამ ტიპის შემთხვევები გვაქვს:

მთ. 8:5: Καφαρναοῦ ΒΝ 33 uw, *კაფარნაუმდ Of, კაფარნაომდ o*a*] Καπερναοῦ KMNSUWΓΔΘΠΩΕC f¹ f¹³ 124 157 565 579 700 788 1071 1346 1424 *კაპერნაუმდ G* |

მრკ.1:21: Καφαρναοῦ ΒWΔΘND 33 69 124 565 700* uw, *კაფარნაომდ o*a (კაფარნაუმდ Of)*] Καπερναοῦ ACῚKMUIΠL f¹ 2 28 579 700^c 157 788 1071 1346 1424 τ, *კაპერნაუმდ G* |

მრკ. 2:1: Καφαρναοῦ ΒΝΘDWA 33 565 124 700* uw, *კაფარნაომდ o*a (კაფარნაუმდ Of)*] Καπερναοῦ G LS ACEYKMUIΠΩ f¹ f¹³ 2 28 157 579 700^c 1071 1424τ, *კაპერნაუმდ G* |

მრკ.9:33: Καφαρναοῦ ΒΝWDΔΨ 565 uw*კაფარნაუმდ Oo*af*] Καπερναοῦ ACῚKLMNUIΠ f¹ f¹³ 124 2 28 157 579 788 1346 1424 700 1071 τ *კაპერნაუმდ G* |

ლკ. 4:23: Καφαρναοῦ ΒΝWDΨ33uw, *კაფარნაუმს Oo*af*] Καπερναοῦ AKNAΠLῚMUIΓΔΘ f¹ f¹³ 28 157 1071 124 565 579 700 788 1424τ, *კაპერნაუმს G* |

ლკ. 7:1: Καφαρναοῦ BP⁷⁵ ῚDC*W33 700uw, *კაფარნაუმს Oo*af*] Καπερναοῦ ΗΛΨ 2 118 1071 AC^c ῚKLMUIΓΔΘΠΨ f¹ f¹³ 28 157 565 579 1424τ, *კაპერნაუმს G* |

იოვ. 2:12: Καφαρναοῦ BP⁶⁶P⁷⁵ Ὶuw, *კაფარნაუმდ Oo*af*] Καπερναοῦ AῚKLNΔΘΛΠΨ 118 f¹³ 2 33 28 HM 124 f¹ 565 1424 788, *კაპერნაუმდ G* |

იოვ. 4:46: Καφαρναοῦ ΒΝDP^{66.75} C W^{sub}Ψ 33 u[w], *კაფარნაუმს Oo*af*] Καπερναοῦ AῚKMUΔΘΛΠLN f¹³ f¹ 28 157 565 579 579 700 1424 1071τ, *კაპერნაუმს G* |

ლკ. 8:26: τῶν Γεργεσηῶν Ὶ f¹ LΘ 118 157 700*, *გერგესელთას Oo*af*] τῶν Γαδαρηῶν AῚΓΠΨEMSΩUWA f¹³ 28 1424 2 565 700^c τ, *გადარინელთას G* | ამ შემთხვევაშიც გიორგი ათონელი უპირატესობას *გადარინელთა* ფორმას ანიჭებს, ვინაიდან იგი ბიზანტიური ტექსტის შემხველ ხელნაწერებში გვაქვს.

ზმნა

Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში ზმნური ფორმებიც განსხვავდება ათონური რედაქციისაგან. გიორგი ათონელი ზოგჯერ ცვლის ზმნის მწკრივს, ზოგჯერ – ზმნისწინს, ზოგჯერ – რიცხვს, ზოგჯერ – ზმნის პირს, ან მთლიანად ზმნას და სხვა ეკვივალენტით გადმოაქვს იგი.

მწკრივის ცვლილებანი:

მთ. 5:3-11 მუხლებში ყველგან, სადაც გვაქვს ნეტარ არიან შეცვლილია II კავშირებითის (მომავალი დრო, სრული ასპექტი) ფორმით: ნეტარ იყვნენ. (არიან o*af/ იყვნენ G |) o*af: ნეტარ არიან მგლოვარენი გულითა, რამეთუ იგინი ნუგემინისცემულ იქმნენ (იყვნენ af). ნეტარ არიან მშუდნი, რამეთუ მათ დაიმკვდრონ ქუეყანაჲ. ნეტარ არიან, რომელთა ჰშიოდის (შიოდის f) და სწყუროდის სიმართლისათჳს, რამეთუ იგინი განძენ. ნეტარ არიან მოწყალენი, რამეთუ იგინი შეიწყალნენ. ნეტარ არიან წმიდანი გულითა, რამეთუ მათ ღმერთი იხილონ. ნეტარ არიან მშუდობისყოფენი, რამეთუ იგინი ძედ ღმრთისა იწოდნენ. ნეტარ არიან დევნულნი სიმართლისათჳს, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაჲ.

ოპიზური რედაქციის შემცველი ხელნაწერების ნაწილში დასტურდება არიან, ხოლო ნაწილში იყვნენ. რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ ყველგან გვაქვს Μακάριοι – ზედსართავი სახელი მრ. რიცხვში, რომელიც ნეტარს, ბედნიერს აღნიშნავს. ბერძნულში აქ ზმნა არ გვაქვს, ქართულში კი აუცილებლად სჭირდება. სწორედ ამით არის განპირობებული სხვადასხვა ვარიანტის (არიან ან იყვნენ) არსებობა ქართულ რედაქციებში. ჩვენი აზრით, II კავშირებითის (მომავალი დრო, სრული ასპექტი) ფორმა უფრო მართებულია კონტექსტის მიხედვით, ვინაიდან პირობითობა მომავალში მისაღებ ბედნიერებას გულისხმობს. სხვანოვან თარგმანებში ასეთ ვითარება გვაქვს: ^{NAS} **Matthew 5:3** "Blessed are the poor in spirit, for theirs is the kingdom of heaven (ინგლ); **Matthew 5:3** Блаженны нищие духом, ибо их есть Царство Небесное (რუს.)

მთ. 5:21: გასმიეს Oo*af/ გესმა G | ბერძნულში ყველგან გვაქვს ἤκουσατε (I აორისტი, მეორე პირი, მრავლობითი რიცხვი), რომელიც გიორგი მთაწმინდელს გადმოაქვს წყვეტილის მწკრივით **გესმა**. ანალოგიური შემთხვევა გვაქვს სხვა მუხლებშიც: **მთ. 5:38: გასმიეს Oo*af/ გესმა G** | **მთ. 5:43: გასმიეს Oo*af/ გესმა G** | ამავედროულად ამ მაგალითთან ისიც ჩანს, რომ გიორგი მთაწმინდელი ცდილობს ზმნის ამა თუ იმ ფორმის გადმოტანისას დაიცვას სიმყარე.

მთ. 5:33: მიეც Oo*af/ მისცე G | ბერძნულ ხელნაწერებში უკლებლივ ყველგან გვაქვს ἀπιδώσει - მომავალი დრო, მეორე პირი, მხოლოდითი რიცხვი. ამ შემთხვევაშიც გიორგი მთაწმინდელი მაქსიმალურად ცდილობს დაიცვას დედნის სიზუსტე.

მთ. 8:28: ჯელ-ეწიფა Oo*af/ ჯელ-ეწიფებოდა G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერი გვაქვს ინფინიტივის ფორმა ἵσχυειν, რომლის ქართულად გადმოსატანად გიორგი მთაწმინდელს წყვეტილის მწკრივის ნაცვლად უმჯობესად უწყვეტლის მწკრივი

მიუჩნევია. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს მრკ. 3:20-შიც (*კელ-ეწიფა* Oo*af/ *კელ-ეწიფებოდა* G |), თუმცა ბერძნულ ხელნაწერებში ამჯერად ყველგან გვაქვს ისევ ინფინიტივის ფორმა δὲνασθαι. ἰσχύα და δὲνασθαι ქართულად ორივე შემთხვევას ნიშნავს.

მთ. 18:5: *შემიწყნაროს* Oo*af/ *შემიწყნარებს* G | ბერძნულში ყველგან გვაქვს δέχεται - აწმყო დრო, III პირი, მხ. რ. გიორგი მთაწმინდელი II კავშირებითის ფორმით გამოხატულ მყოფადს, *შემიწყნაროს*, ცვლის ახალი ფორმით, ზმნისწინიანი აწმყოთი (შემდგომში მყოფადის მწკრივი) - *შემიწყნარებს*.

მთ. 20:26: *იყოს* Oo*af/ *იყავნ* G | *იყოს* II კავშირებითის ფორმით გამოხატული მყოფადია, ხოლო *იყავნ* II ბრძანებითი. რა ვითარებაა ამ მხრივ ბერძნულ ხელნაწერებში? ბიზანტიურ ტექსტში (CKNUΔΘΠWML^{f1} f¹³ 33 565 700 788 1346 u[w] გვაქვს მომავალი დროის ფორმა: ἔσται (III პირი, მხ. რ.). თუმცა სხვა ბერძნულ ხელნაწერებში (B9RΓY 2 1071 1424 28 579 τ) დასტურდება ბრძანებითი კილოს ფორმაც: ἔστω. იმის ახსნა, თუ რატომ არ მისდევს ამ შემთხვევაში გიორგი მთაწმინდელი ბიზანტიურ ტექსტს, რთულია. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს მთ. 23:11-ში: *იყოს* Oo*af/ *იყავნ* G | ამ მუხლში ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან დასტურდება მომავალი დროის ფორმა: ἔσται (III პირი, მხ. რ.).

მთ. 23:23: *ჯერ-არს* Oo*af/ *ჯერ-იყო* G | შესაბამის ადგილას ბერძნულში ყველგან გვაქვს ἔδει - იმპერფექტი, III პირი, მხ. რ., რომელიც ნიშნავს *საჭიროა*. იმას, რომ გიორგი მთაწმინდელი წყვეტილის (ჯერ-იყო) ფორმას იყენებს, ბერძნულის მიხედვით ახსნა მოეპოვება.

მრკ. 12:18: *იტყოდეს* Oo*af/ *იტყვან* G | ბერძნულში ყველა ხელნაწერში გვაქვს λέγεισιν, აწმყო დროის III პირი, მრ. რ. გიორგი მთაწმინდელმა წყვეტილის მწკრივის ფორმა (*იტყოდეს* – III პ., მრ. რ.) ბერძნულის შესაბამისად ჩაანაცვლა აწმყოს მწკრივის ფორმით *იტყვან* (III პ., მრ. რ.).

მრკ. 15:2: *ჰკითხვიდა* Oo*af/ *ჰკითხა* G | ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება | აორისტის ფორმა ἐπηρώτησεν (III პ., მხ. რ.). მის შესაბამისად გიორგი მთაწმინდელი უწყვეტლის ფორმას (*ჰკითხვიდა*) ცვლის წყვეტილის ფორმით – *ჰკითხა*. იმავე მუხლში გვაქვს შემდეგი ცვლილება: *სთქუ* Oo*af/ *იტყვ* G | ბერძნულში წარმოდგენილია აწმყო დროის ფორმა λέγεις (II პირი, მხ. რ.), ამიტომაც კონტექსტიდან გამომდინარე გიორგი მთაწმინდელი წყვეტილის მწკრივის ფორმას (*სთქუ*) ცვლის უწყვეტლის ფორმით

(იტყვ). (მრკ. 15:2: და ჰკითხა მას პილატე და ჰრქუა: შენ ხარ მეუფე ჰურიათაჲ? ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მას: შენ იტყვ G).

საინტერესო შემთხვევა გვაქვს ლკ. 9:7-ში, სადაც მუხლის დასაწყისი Oo*af-ში ასე იკითება: *ესმა ჰეროდეს მეოთხედ მთავარსა საქმე იგი*, რომელსაც გიორგი მთაწმინდელი ასწორებს ამგვარად: *ესმნეს ჰეროდეს მეოთხედ მთავარსა ყოველნი იგი საქმენი*. ყველა ბერძნულ ხელნაწერში *ესმა/ესმნეს* ფარდად დასტურდება I აორისტის III პირის, მხ. რიცხვის ფორმა: "Ηχοισεν. რაც შეეხება ფრაზის დაბოლოებას, *საქმე იგი/ყოველნი იგი საქმენი*, ბერძნულ ხელნაწერებში იგი დასტურდება მრავლობით რიცხვში. ძველ ქართულში კი ასეთი წესი მოქმედებდა: სახელობით ბრუნვაში მდგარი პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა, თუკი იგი -ნ სუფიქსითაა გამოხატული, ზმნაში ყოველთვის აღინიშნებოდა -ენ, რედუქციით -ნ სუფიქსით. სწორედ პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა ასახა გიორგი მთაწმინდელმა ზმნაში *ესმ-ნ-ეს* (წყვეტილის მწკრივი, III პ., მრ. რ.).

ლკ. 10:26: *აღმოკითხი Oo*af/ აღმოკითხავ G* | ბერძნულში ყველგან გვაქვს ἀναγινώσκεις - აწმყო დრო, II პირი, მხ. რ. გიორგი მთაწმინდელი II ხოლმებითის ფორმით გამოხატულ განგრძობით მოქმედებას ახლანდელ დროში *აღმოკითხი*, ცვლის ზმნისწინიანი აწმყოთი (შემდგომში მყოფადის მწკრივი) - *აღმოკითხავ*.

იოვ. 4:13-ის დასასრული ასე იკითხება: *ყოველი რომელი სუამს წყლისა ამისგან, სწყუროდის კუალად*. ბერძნულ ხელნაწერებში ყველგან დასტურდება აწმყო დროის მიმღეობა – ὁ πίνω. გიორგი მთაწმინდელი პირიანი ფორმით თარგმნილ აწმყო მწკრივის ფორმას *სუამს* ცვლის I კავშირებითის მწკრივის ფორმით *სუმიდეს (სუამს Oo*af/ სუმიდეს G* |).

იოვ. 6:63: *გეტყოდე Oo*af/ გეტყვ G* | ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება λελάληκα/ λαλέω აწმყო დროის ფორმები (I პ. მხ. რ.). გიორგი მთაწმინდელი უწყვეტლის მწკრივის ფორმას *გეტყოდე* ცვლის I კავშირებითის ფორმით *გეტყვ*.

იოვ. 11:3: *გიყუარდა Oo*af/ გიყუარს G* | გიორგი მთაწმინდელი წყვეტილის მწკრივის ფორმას (*გიყუარდა*) ცვლის აწმყო მწკრივის ფორმით (*გიყუარს*), იმიტომ რომ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში გვაქვს φιλέω ზმნა ახლანდელი დროის ფორმით φιλείς (II პ., მხ. რ.).

იოვ. 18:32: *აუწყა* Oo*af/ *აუწყებდა* G | ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას ყველგან დასტურდება აწმყო დროის მიმღეობა – *σημαίνω* (John 18:32 ἵνα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πληρωθῆ, ὃν εἶπεν, σημαίνω ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν). გიორგი მთაწმინდელი პირიანი ფორმით თარგმნილ წყვეტილის მწკრივის ფორმას (*აუწყა*) ცვლის უწყვეტლის მწკრივის ფორმით (*აუწყებდა*). იოვ. 18:32: *რადთა აღესრულოს სიტყუა იგი იესუსი, რომელ თქუა და აუწყებდა, რომლითა სიკუდილითა ეგულებოდა მოსიკუდიდ G.*

იოვ. 19:38: *მოვიდეს* Oo*af/ *მოვიდა* G | *ალიღეს* Oo*af/ *ალიღო* G | ორივე შემთხვევაში ბერძნულში გვაქვს II აორისტის, III პირისა და მხ. რიცხვის ფორმა: ἤλθεν და ἦρεν. ბერძნულის შესაბამისად გიორგი მთაწმინდელი II კავშირებითის მწკრივის ფორმებს (*მოვიდეს*, *ალიღეს*) ცვლის წყვეტილის მწკრივის ფორმით (*მოვიდა*, *ალიღო*).

ზმნისწინის ცვლილებანი:

მთ. 17:27: *მოიღე* Oo*af/ *ალიღე* G | შესაბამის ადგილას ბერძნულში გვაქვს ზმნა αἶρα (ἄρον), რაც *აღებას* ნიშნავს. იმავე მუხლის ბოლოს დასტურდება ზმნა λαμβάνω (λαμβάν), რომელიც *მოტანას* ნიშნავს და თარგმნილია, როგორც *მოიღე*. როგორც ვხედავთ, ზმნისწინის (*მო-* *აღ-*) ცვლილებით გიორგი მთაწმინდელმა ეს ორი ზმნა (αἶρα, λαμβάνω) თარგმანში აზრობრივად განასხვავა ერთმანეთსაგან (Oo*af-ში ორივე თარგმნილი იყო როგორც *მოიღე*). (ხოლო რადთა არა დავაბრკოლნეთ იგინი, წარვედ (წავედ o*) ზღუად და მთააგდე სამჭედური, და, რომელი პირველად აღმოკდეს თევზი, მოიღე და ალულე პირი მისი და ჰპოო მის შორის სატირი (სასწორი f), მოიღე იგი და მიეც მათ შენთჳს და ჩემთჳს. Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις στατήρα· ἐκεῖνον λαμβάν δὲς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.)

მთ. 20:4: *მივედით* Oo*af/ *წარვედით* G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში წერია Ὑπάγετε (ὑπάγω), რაც წასვლას ნიშნავს. ამ სიტყვის *წარვედით* თარგმანი დასტურდება ოპიზური რედაქციის შემცველ რამდენიმე ხელნაწერში (ხანმეტ, წყაროსთავის ოთხთავებსა და H-1240-ში). გიორგი მთაწმინდელმა უმჯობესად სწორედ ეს ფორმა მიიჩნია.

მთ. 28:8: *წარვიდეს* Oo*af/ *გამოვიდეს* G | ბერძნულ ხელნაწერთა ნაწილში (B¹ C¹ L¹ Θ 69 124 33 788 1346 uw) გვაქვს ἀπελθῆσαι (ἀπέρχομαι), რომელიც ქართულად ითარგმნება, როგორც გასვლა, გაყოლა. ხოლო ბიზანტიური ტექსტის (და არა მხოლოდ) შემცველ ხელნაწერებში (AD¹ B¹ K¹ M¹ U¹ W¹ Δ¹ Π¹ f¹ 2 28 157 1582 565 579 700 1071 1424τ) დასტურდება ἐξέλθῆσαι (ἐξέρχομαι), რომელიც გამოსვლას, გარეთ გასვლას ნიშნავს. შესაბამისად,

გიორგისეული ვარიანტი (*გამოვიდეს*) ზუსტია. იგივე ზმნა – ἐξῆλθον (ἐξέρχουμαι) დასტურდება ბერძნულ ხელნაწერებში **მრკ. 8:11-ში**, რომელიც **Oo*af** თარგმნილია როგორც *მოვიდეს*, ხოლო მთაწმინდელი იცავს ეკვივალენტების სიმყარეს და მას თარგმნის, როგორც *გამოვიდეს (მოვიდეს Oo*af/ გამოვიდეს G |)*

მრკ. 10:32: აღმოვიდოდეს Oo*af/ აღვიდოდეს G | შესაბამის ადგილას ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება ἀναβάνοντες (ἀναβάνω), რაც ასვლას (ზმნისწინი ἀνα=ა/აღ და არა აღმო), ზემო მიმართულებით სვლას ნიშნავს. ოპიზური რედაქციის შემცველ რამდენიმე ხელნაწერიში (Sin.-16, S-962, ტბეთის, ურბნისის, პალესტინისა და ავსტრიის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცულ N1 ოთხთავში) დასტურდება ფორმა *აღვიდოდეს*, რომელსაც გიორგი მთაწმინდელი ტოვებს თავის რედაქციაში. იმავე მუხლში გვაქვს ზმნისწინის ცვლილების კიდევ ერთი შემთხვევა: *მოსდევდეს Oo*af/ მისდევდეს G |* ამ ადგილას ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს ἀκολουθοῦντες (ἀκολουθέω), რაც თან გაყოლას ნიშნავს. ამ შემთხვევაში გიორგისეული ცვლილება (*მისდევდეს*), იქითა მიმართულების ზმნისწინის გამოყენება უმჯობესია.

ლკ. 12:17: დავიკრიბო Oo*af/ შევიკრიბო G | შესაბამის ადგილას ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს συσάξω (συσάγω), რაც ქათულად შეგროვებას, შეკრებას ნიშნავს.

იოგ. 14:27: მოსცის Oo*af/ მისცის G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს δίδωμι (δίδωμι), რომლის ქართული შესატყვისია მიცემა.

რიცხვის ცვლილებანი:

მრკ. 2:16: სჭამთ Oo*af/ ჭამს G | სუამთ Oo*af/ სუამს G | ამ მუხლში ბერძნულ ხელნაწერებში ძალიან ჭრელი სურათია. ბიზანტიურ ტექსტში (A¹ B¹ C¹ M¹ U¹ P¹ f¹³ 2 33 28 157 [w]τ) ზმნები *სჭამთ* და *სუამთ* მხ. რიცხვშია (ἐσθίει, πίνει). სწორედ ამით აიხსნება ათონურ რედაქციაში მათი გამხოლობითება. (*რამათს მეზუერეთა (მეზუზრეთა f) და ცოდვილთა თანა სჭამთ და სუამთ (ჰსუამთ a)?* ^{BYZ} **Mark 2:16** Καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτανῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Τί ὄτι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτανῶν **ἐσθίει** καὶ **πίνει**; **მრკ. 2:16: და მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა ვითარცა იხილეს იგი, რამეთუ მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა ჭამს, ეტყოდეს მოწაფეთა მისთა: რამათს მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა ჭამს და სუამს? G)** რიცხვის ცვლილება აზრობრივადაც ცვლის სათქმელს. როდესაც ეს ზმნები მხოლობითშია, იგულისხმება მხოლოდ იესუ, რომელიც სადილობს ცოდვილებთან, ხოლო თუ მრავლობითში – იგულისხმებიან იესუ და მისი მოწაფეები, რომლებიც

მასთან ერთად სადილობენ. აზრობრივადაც უფრო სწორი, ალბათ, მხოლოებითის ფორმას, ვინაიდან როდესაც ფარისევლები და მწიგნობარნი ამ კითხვას სვამენ, აქცენტს სწორედ იესოზე აკეთებენ, ასე რატომ იქცევაო.

მრკ. 8:22: *მოვიდეს ოო*af/ მოვიდა G* | ბერძნული ხელნაწერების ნაწილში ეს ზმნა მრავლობით რიცხვშია წარმოდგენილი (ἐρχονται): B¹C L¹³ P⁴⁵ CDWA 28 1071 69 33 579, თუმცა ბიზანტიური ტიპის ტექსტის შემცველ ხელნაწერებში მხოლოდით რიცხვშია (ἐρχεται): N* A¹RKMUTII 1 N 1582 118 157 2 565 700 1424 τ. მუხლის საერთო კონტექსტი ასეთია: **მრკ. 8:22:** და მოვიდა ბეთსაიდად, და მოჰკუარეს მას ბრმა და ევედრებოდეს მას, რაათა შეახოს მას G.

ლკ. 7:12: *მთავლნეს ოო*af/ მთავლას G* | ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას გვაქვს ἥγεισεν (მხ. რ.).

პირის ცვლილებანი:

ლკ. 1:31: და უწოდიან სახელი მისი იესუ. *ო*af*

უწოდიან ოო*af/ უწოდი G | ოპიზური რედაქციის შემცველი ხელნაწერების ნაწილში უწყვეტლის ხოლმეობითის მრ. რიცხვის მესამე პირის ფორმა *უწოდიან* დასტურდება, ნაწილში კი მხ. რიცხვის მეორე პირისა *უწოდი*. რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ უკლებლივ ყველგან დასტურდება მეორე პირის ფორმა καλέσεις (καλέω).

ზმნური ფორმის სხვა ეკვივალენტით გადმოტანა:

მთ. 3:15: *ჯერ-არს ოო*af/ შუენის G* | შესაბამის ადგილას ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება ზმნა πρέπω, რომელიც შესაფერის, შესაბამისს ნიშნავს. ოპიზური რედაქციის შემცველ რამდენიმე ხელნაწერიში (Sin.15. Sin. 30-38, ბერთისა და ტბეთის ოთხთავი) თარგმანის ეს ვერსიაც გვაქვს: შეჰგავს. (**მთ. 3:15:** მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: აცადე აწ, რამეთუ ესრეთ *შუენის* ჩუენდა აღსრულებად ყოველი სიმართლე. მაშინ მიუშუა მას. ^{BYZ} **Matthew 3:15** Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν πρὸς αὐτόν, Ἄφες ἄρτι· οὐτως γὰρ **πρέπων** ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πάντα δικαιόσνην. Τότε ἀφίησιν αὐτόν). გიორგი ათონელი ამჯობინებს πρέπων ἐστὶν შუენის ზმნით გადმოსცეს.

მთ. 4:16: *გამოუჩნდა ოო*af/ აღმოუბრწყინდა G* | ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ნაწილში დასტურდება სხვა ფორმაც: *გამოუბრწყინდა*, ხოლო ყველა

ბერძნულ ნუსხაში შესაბამის ადგილას გვაქვს *ἀνατέλλω* (ზმნისწინი *ἀνα=ა/აღ*), რომლის ზუსტი შესატყვისი გიორგისეული ვარიანტია.

მთ. 12:26: *განასხამს ოო*af/ განჰკდის G* | ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას დასტურდება *ἐκβέλλω*, რაც ქართულად განდევნას ნიშნავს. გიორგი მთაწმიდელი ამ სიტყვის გადმოსატანად უმჯობესად *განჰკდა-ს* არჩევს.

მთ. 13:17: *გული ეტყოდა ოო*af/ გული უთქუმიდა G* | ბერძნულში შესაბამის ადგილას დასტურდება *ἐπιθυμέω*, რაც ძლიერ სურვილს, ნდომას ნიშნავს. ინგლისურ თარგმანში შესაბამის ადგილას გვაქვს **desired** (Matthew 13:17 "For truly I say to you, that many prophets and righteous men **desired** to see what you see, and did not see it; and to hear what you hear, and did not hear it.

მთ. 16:8: *გაქუს ოო*af/ მოიხუენით G* | ამ ადგილას ბერძნულ ხელნაწერებში ორი სხვადასხვა სიტყვა დასტურდება. ხელნაწერთა ნაწილში (B¹ D¹ Θ¹ f¹³ 124 579 700 788 1346 uw) დასტურდება *ἔχω*, რაც ქართულად ქონას ნიშნავს. ოპიზურ რედაქციასა და შუალედურ ხელნაწერებში სწორედ მისი შესატყვისი *გაქუს* დასტურდება. ბერძნულ ხელნაწერთა მეორე და უმეტეს ნაწილში (W Δ 1071τ rell) გვაქვს *λαμβάνω*, რომელიც აღებას, დაჭერას ნიშნავს.

მთ. 17:5: *ჰფარვიდა ოო*af/ აგრილობდა G* | უნდა აღინიშნოს, რომ ოპიზური რედაქციის შემცველ ზოგიერთ ხელნაწერში (ოპიზის, ჯრუჭის, პარხლის, ბერთის ოთხთავებში) დასტურდება ფორმა *აგრილობდა*. ხოლო ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას გვაქვს *ἐπισκιάζω*, რომელიც *დაჩრდილვას* ნიშნავს.

მთ. 18:31: *იყო ოო*af/ იქმნა G* | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში დასტურდება *γίνομαι*, რომელიც ქართულად *გახდომას* ნიშნავს. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს კიდევ რამდენიმე მუხლში, კერძოდ, **მთ. 26:5-ში** (*იყოს ოო*af/ იქმნეს G* |). ამ მუხლშიც ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას გვაქვს *γίνομαι*; **მთ. 26:56:** *იყო ოო*af/ იქმნა G* | ამ შემთხვევაშიც ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს *γίνομαι*. **მრკ. 9:50:** *იყოს ოო*af/ იქმნეს G* | **ლკ. 6:16:** *იყო ოო*af/ იქმნა G* | ამ ორ მუხლშიც ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება *γίνομαι*. როგორც მოყვანილი მაგალითიდან ჩანს, გიორგი მთაწმინდელი ცდილობს დაიცვას ეკვივალენტების სიმყარე.

მთ. 24:50: *ჰგონებდეს* Oo*af/ *მოელოდის* G | უნდა აღინიშნოს, რომ ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ნაწილში უკვე დასტურდება ფორმა *მოელოდის*. სწორედ ამ ზმნის შესატყვისი *προσδοιᾶς* გვაქვს ყველა ბერძნულ ხელნაწერში.

მთ. 26:26: *აკურთხა* Oo*af/ *ჰმადლობდა* G | ბერძნულ ხელნაწერებში ორი სხვადასხვა შემთხვევა გვაქვს, რომელიც ქართულ თარგმანებშიც არის ასახული. მაგალითად, ხელნაწერთა ნაწილში (B¹C¹GL P³⁷ P⁴⁵D^Θ 33 157 700 1071 usw) დასტურდება *εὐλογῆς* (კურთხევა), ხოლო მეორე ნაწილში, ბიზანტიური ტექსტის ტიპის ხელნაწერებში (A¹Ⲛ¹KU¹Π¹W^Δ f¹ f¹³ 788 1346 579 124 2 28 565) – *εὐχαριστέας* (მადლობის თქმა).

მთ. 27:4: *უწყი* Oo*af/ *იხილე* G | უკლებლივ ყველა ბერძნულ ხელნაწერში დასტურდება *ἰράς*, რაც ქართულად დანახვას ნიშნავს. ამ მაგალითიდან კარგად ჩანს, როგორ აზუსტებს გიორგი მთაწმინდელი თითოეული სიტყვის ქართულ ეკვივალენტს.

მრკ. 1:17: *მომდევდით* Oo*af/ *მოვედით* G | ოპიზური რედაქციის შემცველი ხელნაწერების ნაწილში დასტურდება *მოვედით*, რომელიც გიორგი მთაწმინდელს გადმოაქვს ათონური რედაქციაში, ვინაიდან ბერძნულ ხელნაწერებში უკლებლივ ყველგან დასტურდება *Δεῦτε* (მოდიოთ!).

მრკ. 1:40: *მოუკდა* Oo*af/ *მოვიდა* G | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში ამ ზმნის შესატყვისად გვაქვს *ἔρχομαι*, რაც ქართულად *მოსვლას* ნიშნავს. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს **იოვ. 3:19-შიც** (*მოივლინა* Oo*af/ *მოვიდა* G |), რომლის ფარდად ბერძნულში ასევე გვაქვს *ἔρχομαι*. ამ შემთხვევაშიც გიორგი მთაწმინდელი იცავს ეკვივალენტების სიმყარეს.

მრკ. 2:13: *წარმოვიდოდა* Oo*af/ *განვიდა* G | ოპიზური რედაქციის შემცველი ხელნაწერების ნაწილში დასტურდება *განვიდა*, რომელიც გიორგი მთაწმინდელს გადმოაქვს ათონური რედაქციაში, ვინაიდან ბერძნულ ხელნაწერებში უკლებლივ ყველგან დასტურდება *ἔξερχομαι*, რაც ქართულად *გასვლას* ნიშნავს. იმავე მუხლში გაქვს ზმნური ფორმის კიდევ ერთი ცვლილება: *მოსდევდა* Oo*af/ *მოვიდოდა* G | როგორც ზედა მაგალითში, ამ ცვლილებასაც ბერძნული ხელნაწერების მიხედვით ახსნა მოეპოვება, რადგან იქ ყველგან დასტურდება *ἔρχομαι*, რას *მოსვლას* ნიშნავს.

მრკ. 12:12: *და ეგულეობდა შეპყრობაჲ მისი* Oo*af/ *და ეძიებდეს მას შეპყრობად* G | ბერძნულ ხელნაწერებში ეს მუხლი ასე იწყება: *Καὶ ἐζήτησεν αὐτὸν κρατῆσαι. ζήτησεν* ქართულად ნიშნავს *ძებნას*. ასე რომ, გიორგი მთაწმინდლის მიერ ტექსტში შეტანილი ცვლილება ძალიან ზუსტია.

ლკ. 1:52: *გარდამოსთხინა Oo*af/ დაამკუნა G* | ბერძნულ ხელნაწერებში ამ სიტყვის ფარდად დასტურდება *καβαίρῃ*, რაც ქართულად დანგრევას, დამხოზას ნიშნავს.

ლკ. 15:17: *განიზრახვიდა თავსა თჳსსა Oo*af/ და მოეგო რაჲ თავსა თჳსსა G* | შესაბამის ადგილას ბერძნულში გვაქვს ფრაზა: *Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθων*, რაც თანამედროვე ქართულ ენაზე ნიშნავს: *მოეგო რა გონს*.

იოვ. 4:40: *ეტყოდეს Oo*af/ ევედრებოდეს G* | ბერძნულ ხელნაწერებში ამ სიტყვის ფარდად დასტურდება *ἐρωτάω*, რაც ქართულად *თხოვნას, ვედრებას* ნიშნავს.

იოვ. 8:38: *გასმიეს Oo*af/ იხილეთ G* | ბერძნულ ხელნაწერებში ორი სხვადასხვა შემთხვევა გვაქვს, რომელიც ქართულ თარგმანებშიც არის ასახული. მაგალითად, ხელნაწერთა ნაწილში (B P⁷⁵ Ⴀ^C CYKΘ f¹ f¹³ LW 69 33 565 1346 uw) დასტურდება *ἀπισῶ* (გაგება), ხოლო მეორე ნაწილში (P⁶⁶ Ⴀ* D⁸⁷MA 28 NSUAΨΩ 118 2 157 700 1424 124 579 1071 τ) – *ἰράω* (დანახვა).

იოვ. 16:28: *მოვივლინე Oo*af/ მოვედ G* | ყველა ბერძნულ ხელნაწერში დასტურდება *ἔρχομαι*, რაც მოსლას ნიშნავს.

იოვ. 16:30: *ვიციით Oo*af/ გურჯამს G* | ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება *πιστεύω*, რწმენის ქონას ნიშნავს.

ტმესი:

არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ზმნურ ფორმებში ზმნისწინსა და ფუძეს შორის ნაწილაკის დამატებით გიორგი ათონელი ქმნის ტმესს და ამით განსხვავდება Oo*af საბოლოო ათონური რედაქციისაგან.

მთ. 16:5: და *მოვიდეს მოწაფენი მისნი მიერ წიაღ და დაავიწყდა ჰური მიღებად. Oo*af მოვიდეს Oo*af/ მო-რაჲ-ვიდეს G* |

ბიზანტიურ ტიპში მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 16:5** *Καὶ ἔλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν. შესაბამის ადგილას გვაქვს ზმნა *ἔρχομαι* (მოსვლა).*

მთ. 17:8: და ალიხილნეს თუალნი მათნი და არა ვინ იხილეს, გარნა იესუ ხოლო. Oo*af
ალიხილნეს Oo*af] ალ-რაფ-იხილნეს G |

ბიზანტიურ ტიპში მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 17:8** Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον. შესაბამის ადგილას გვაქვს ზმნა **ἐπαίρω**, რაც თვალის გახელას ნიშნავს.

ზემოთ მოტანილი ეს ორი მაგალითი გვაფიქრებინებს, ხომ არ ცდილობს გიორგი ათონელი მიმდებარე კონსტრუქციების გადმოსატანად გამოიყენოს ტმესიანი ფორმები. უფრო მეტი მაგალითი რომ გვქონდეს, თამამად შევძლებდით ამ მოსაზრების დასაბუთებას.

წარმოდგენილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტი (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავები განსხვავდება ათონური რედაქციის ტექსტისაგან. ტექსტოლოგიური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ მესამედ რედაქტირებისას გიორგი მთაწმინდელმა ტექსტში ბერძნული ნუსხების გათვალისწინებით ბევრად მეტი ცვლილება შეიტანა, ვიდრე ორგზის შედარების შემდგომ. კერძოდ, გვაქვს კვანტიტატიური (კლებისა და მატების), ლექსიკური, სიტყვათა თანმიმდევრობის, საკუთარი სახელების, ანთროპონიმებისა და ტოპონიმების, დაწერილობის ცვლილებები. ყველა ცვლილებას, რომლებიც მის მიერ არის ტექსტში შეტანილი, ბერძნული ხელნაწერების გათვალისწინებით თავისი ახსნა მოეპოვება. იკითხვისთა ბერძნულ ნუსხებთან შედარების შედეგად გამოვლინდა, რომ, ერთ შემთხვევაში, გიორგი მთაწმინდელს ტექსტში ცვლილება შეაქვს მაშინ, როდესაც უკლებლივ ყველა ბერძნული ხელნაწერის ჩვენება ამას მოითხოვს. ხოლო, მეორე შემთხვევაში, იგი ითვალისწინებს ბიზანტიური ტექსტის შემცველ ხელნაწერთა ჩვენებებს. კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ, რომ ბიზანტიური ტექსტის ტიპი დაცულია შემდეგ ხელნაწერებში: ოჯახი ⅆ, რომელშიც ერთიანდება: EFGHSYΩ ნუსხები, აგრეთვე, AEFHGKPSV W (მათე და ლუკა 8.13-24.53) Π,Ψ (ლუკა და იოანე) Ω, Δ (მარკოზის სახარების გარდა) და მინუსკულური ხელნაწერების უმეტესობა, რომელთა ლიტერები რიცხვებია. ლექსიკური სხვაობების ანალიზმა აჩვენა, რომ გიორგი მთაწმინდელი, ერთი მხრივ, ასწორებს, აზუსტებს პირველმთარგმნელთა შეცდომებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ცვლის ლექსიკურ ერთეულს იმ სინონიმით (ზოგჯერ ბერძნულის კალკით), რომელიც მას უფრო სწორად მიაჩნია. ზმნური ფორმების გადმოტანის შემთხვევაშიც იგი მაქსიმალურად ინარჩუნებს ეკვივალენტების სიმყარეს, იცავს დედნის სიზუსტეს მწკრივის, რიცხვისა და ზმნისწინის დონეზეც კი.

აღსანიშნავია ერთი ძალიან საინტერესო გარემოება, იენაშის ოთხთავში ის ადგილები, რომლებიც სხვაობს გიორგი მთაწმინდლის საბოლოო რედაქციისაგან,

აღნიშნულია ოთხი წერტილით (÷), რაც იმის მანიშნებელია, რომ ვილაცას უფრო ადრე ჩაუტარებია ფილოლოგიური სამუშაო, შეუნიშნავს ათონურ რედაქციასთან მიმართებით არსებული ეს სხვაობები და შესაბამისად აღუნიშნავს.

რომ შევაჯამოთ წინა ორ პარაგრაფში განხილული შუალედურ ხელნაწერთა (o*af) ჩვენებები, მივიღებთ ასეთ სურათს: Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტში (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში, ერთი მხრივ, დასტურდება განსხვავებული იკითხვისები ოპიზური რედაქციის ტექსტისაგან, მეორე მხრივ კი, იგი უპირისპირდება გიორგი ათონელის მიერ ნარედაქტირებ, ბერძნულთან სამგზის შედარებულ ტექსტს. ეს სამი ოთხთავი ქმნის ოპიზური და ათონური რედაქციისაგან განსხვავებულ ტექსტუალურ ჯგუფს. ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით ეს ფაქტი უტყუარია.

§5. Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების ორიგინალური იკითხვისები

ცალკე აღნიშვნის ღირსია Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტში (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავებში არსებული ორიგინალური იკითხვისები, რომლებიც გიორგი ათონელის მუშაობის ერთ მნიშვნელოვან თავისებურებას ავლენს. კერძოდ, შუალედურ ხელნაწერებში შეცვლილ ზოგიერთ იკითხვისს, რამაც განასხვავა იგი ოპიზური, იგივე ჯრუჭ-პარხლის რედაქციისაგან, მესამედ შედარების შედეგად გიორგი ათონელი ისევ აბრუნებს. საინტერესოა, იგი ძველ, ყურსმიჩვეულ ფორმას ამჯობინებს მის მიერვე დაწუნებულ/გასწორებულ ზოგიერთ წაკითხვას თუ ამას სხვა რაიმე მიზეზი აქვს?! ქვემოთ შევეცდებით გავაანალიზოთ ამ ტიპის თითოეული შემთხვევა და შესაბამისი დასკვნაც გამოვიტანოთ.

კლება

შუალედურ ხელნაწერებში მთ. 12:4 ასე იკითხება: „*ვითარ იგი შევიდა სახლსა ღმრთისასა და პურნი იგი შესაწირავთანი შეჭამნა, რომელთად არა ჯერ-იყო ჭამად, გარნა მღდელთა ხოლო*“. ჯრუჭ-პარხლისა და საბოლოო ათონურ რედაქციაში კი სიტყვა ჭამადის შემდეგ წერია: *მისა არცა მისთანათა მათ (ჭამად) + მისა არცა მისთანათა მათ OGo*). წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში კი გვაქვს: *მისთანათა მათ* (ოქროპირი 2014ბ:15). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ ეს ფრაზა უკლებლივ ყველა ხელნაწერში დასტურდება და მუხლი ასე იკითხება: ^{BYZ} **Matthew 12:4** πᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οἷς οὐκ ἔξιον ἦν ἀστῆ φάγειν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερῆσιν μόνις (**B uwr** *rell*), ანუ საბოლოო ათონურ რედაქციაში გვაქვს: „*ვითარ იგი შევიდა სახლსა ღმრთისასა და პურნი იგი შესაწირავთანი შეჭამნა, რომელთად არა ჯერ-იყო ჭამად მისა, არცა მისთანათა მათ, გარნა მღდელთა ხოლო*“, როგორც ბიზანტიური ტიპის ხელნაწერებში, ხოლო შუალედურ ხელნაწერებში (o*af) ეს ფრაზა აკლია.

მთ. 14:19: და უბრძანა ერსა მას დასხდომად თივასა ზედა. და მოიღო ხუთი იგი პური და ორი თევზი, აღიხილნა ზეცად და აკურთხა და მისცა პური იგი მოწაფეთა თვსთა, და მოწაფეთა მათ მისცეს ერსა მას. o*af

აკურთხა + და განტება OGo | ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ნაწილში და განტება გვაქვს, ნაწილში – კი არა. იგი დასტურდება წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანშიც (ოქროპირი 2014ბ:98) და ყველა

ბერძნულ ხელნაწერში: ^{BYZ} **Matthew 14:19** Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, λαβῶν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησεν, καὶ κλάσας ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις. **B uwt** rell

მრკ. 5:33: ხოლო დედაკაცსა მას შეეშინა და ძრწოდა, რად-იგი იქმნა მის ზედა, მოვიდა და შეუვრდა მას და უთხრა მას ყოველივე ბრალი. **o*af**

ძრწოდა] + **უწყოდა** **OGo^c** | **უწყოდა** არ დასტურდება ერთადერთ ბერძნულ ხელნაწერში **Δ 037** – IX საუკუნის სანგალენსის კოდექსში. ყველა დანარჩენში კი გვაქვს. ^{BYZ} **Mark 5:33** Ἡ δὲ γυνή φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδούσα ὅ γέγονεν ἐπ’ αὐτῆς, ἦλθεν καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. **B uwt** rell

მატება

OGo^c: და ჰრქუა მონათა თვსთა: ესე არს იოვანე ნათლისმცემელი, იგი აღდგომილ არს მკუდრეთით, და მისთვის იქმნებთან ძალნი ესე მის თანა“ [**მთ. 14:2**].

ნათლისმცემელი] + ὅν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα რომელი მე მოვკალ **o*af** | **მკუდრეთით**] > f | **მისთვის**] ამისთვის **af**

ოპიზურ რედაქციაში, აგრეთვე, საბოლოო ათონურ რედაქციაში **რომელი მე მოვკალ** არ დასტურდება. **რომელი მე მოვკალ** (ὅν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα) გვაქვს ერთადერთ ბერძნულ ხელნაწერში, ბიზეს კოდექსში (D). და მაინც საიდან გაჩნდა ეს სინტაგმა შუალედური ხელნაწერებში?! ძიების შედეგად მას წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში მივაგენით (ოქროპირი 2014ბ:87), სადაც მუხლი ასე იკითება: და ჰრქუა მონათა თვსთა: ესე არს იოვანე ნათლისმცემელი, რომელი მე მოვკალ. იგი აღდგომილ არს მკუდრეთით, და მისთვის იქმნებთან ძალნი ესე მის თანა“.

OGo^c: ხოლო რომელთამე მათგანთა თქუეს: ბელზებულითა, მთავრითა მით ეშმაკთაჲთა, განასხამს ეშმაკთა. [**ლკ. 11:15**]

ეშმაკთა] + ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπον πῶς δύναται σατανας σατανᾶν ἐκβάλλειν, (და **f**) **მიუგო და ჰრქუა ვითარ შემძლეებელ არს ეშმაკი ეშმაკისა განჯდად o*af** |

მუხლის ამგვარი გაგრძელება დასტურდება შემდეგ ბერძნულ ხელნაწერებში: **AD KMP 157 579 1346**, სხვა დანარჩენებში კი მუხლი ასე იკითება: ^{BYZ} **Luke 11:15** Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Ἐν Βεελζεβοῦλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

OGof: *ამენ, ამენ გეტყვ თქუნ: რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ* [იოვ. 6:47].

საუკუნოდ] + *და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა* o*af |

საიდან უნდა გვექონდეს მუხლის ამგვარი გაგრძელება შუალედურ ხელნაწერებში?! მით უმეტეს, რომ იგი არცერთ ბერძნულ ხელნაწერში არ დასტურდება (BYZ John 6:47 Ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον). იოანეს სახარების მეექვსე თავის ყურადღებით გადასინჯვის შედეგად გამოვლინდა, რომ ამ ფრაზით (*და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა*) რამდენიმე მუხლი მთავრდება, კერძოდ:

იოვ. 6:40: *რამეთუ ესე არს ნებაჲ მომავლინებელისა ჩემისაჲ, რაჲთა ყოველი რომელი ხედვიდეს ძესა და ჰრწმენეს მისი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ, და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა (G);* იოვ. 6:44: *ვერვის კელ-ეწიფების მოსლვად ჩემდა, უკუეთუ არა მამამან, მომავლინებელმან ჩემმან, მოიყვანოს იგი ჩემდა, და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა (G);* იოვ. 6:54: *ხოლო რომელი ჰამდეს ჯორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ, და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა (G).* და ა. შ. ჩვენი ვარაუდით, იოვ. 6:47-ში შუალედურ ხელნაწერებში დადასტურებული მუხლის ამგვარი გაგრძელება მსგავსი დაბოლოების მქონე რამდენიმე მუხლის არსებობით არის განპირობებული. საბოლოო რედაქტირებისას გიორგი მთაწმინდელმა დაშვებული უზუსტობა გაასწორა.

OGof: *და იყვნეთ თქუნ მოძულეებულ ყოველთაგან სახელისა ჩემისათჳს, ხოლო რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხოვნდეს* [მთ. 10:22].

ყოველთაგან] + *წარმართთა* o*af |

ჯრუჴ-პარხლის რედაქციის შემცველ მხოლოდ ორ ხელნაწერში, A-411-სა და მესტიის ოთხთავში დასტურდება *წარმართთა*. არ გვაქვს არც ადიშურ რედაქციაში, არც ბერძნულ ხელნაწერებში და არც წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში.

OGof: *ვითარცა-იგი რაჟამს წარვალნ კაცი გზასა (გზასა] > Gof) და მოუწესნ (მოუწესის Gof) მონათა თჳსთა და მისცა (მისცის Gof) მათ მონაგები თჳსი.* [მთ. 25:14].

კაცი] + *მეუფე* o*af |

ოპიზური რედაქციის შემცველ სხვა ხელნაწერებში *მეუფე* არ ჩანს. საინტერესოა, რომ იგი დასტურდება წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში (ოქროპირი 2014ბ:397). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ არც *მეუფე* დასტურდება და არც *გზასა* და მუხლი ასე იკითება: ^{BYZ} **Matthew 25:14** "Ὠσπερ

γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεσεν τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ· **B**
uwt rell

OGō: და ჰრისხვიდეს მას მრავალნი, რადთა დადუმნეს; ხოლო იგი უფროდს ღალადებდა:
ძეო დავითისო, შემიწყალე მე! [მრკ. 10:48].

უფროდსა ო* | ღალადებდა] + და იტყოდა (+ იესუ f) ო*af |

ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა ნაწილში დაცულია **და იტყოდა**, ნაწილში – არა). ხოლო არ ჩანს არც ერთ ბერძნულ ხელნაწერში. ბიზანტიურ ტექსტში მუხლი ასე იკითება: ^{BYZ} **Mark 10:48** Καὶ ἐπετίμων αὐτῶ πολλοί, ἵνα σιωπήσῃ· ὁ δὲ πολλῶ μᾶλλον **ἔκραζεν**, Ὡς Δαυίδ, ἐλέησόν με.

ლექსიკა

მთ. 2:2: ახლადშობილი იგი ო*af] რომელი-იგი იშვა OGō |

შუალედური ხელნაწერების მსგავსად ოპიზური რედაქციის შემცველ რამდენიმე ნუსხაში დასტურდება **ახლადშობილი იგი**, კერძოდ, ჯრუჭის, ურზნისისა და პალესტინის ოთხთავებში. წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანშიც წერია **რომელი-იგი იშვა**. ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას დასტურდება ნამყო დროის მიმღეობა ὁ τεχθεὶς (τίκτω) და შობილს ნიშნავს. ამ სიტყვას არა აქვს ახლად შობის შინაარსი. ალბათ, ამიტომ არჩია გიორგიმ „ახლადშობილი იგი“-ის „რომელი-იგი იშვა“. ^{BYZ} **Matthew 2:2** λέγοντες, Ποῦ ἐστὶν ὁ **τεχθεὶς** βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἠλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. **მთ. 2:2:** სადა არს რომელი-იგი იშვა მეუფე ჰურიათაჲ? რამეთუ ვიხილეთ ვარსკულავი მისი აღმოსავალით და მოვედით თაყუანის-ცემად მისა (**G**).

მთ. 21:31: ცათასა oaf] ღმრთისასა OG |

ოპიზური რედაქციის შემცველ არცერთ ხელნაწერში არ ჩანს **ცათასა**, დასტურდება მხოლოდ წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში (ოქროპირი 2014b:287). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, მხოლოდ ^f13-ში გვაქვს τῶν οὐρανῶν, დანარჩენებში დასტურდება τοῦ θεοῦ. **მთ. 21:31:** ვინ ორთა ამათგანმან ყო ნებაჲ მამისა თვისისაჲ? ჰრქუეს მას: პირველმან მან. ჰრქუა მათ იესუ: ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ მეზუერენი და მეძავნი წინაგიძლოდიან თქუნ სასუფევეელსა **ღმრთისასა** (**G**).

მთ. 27:9: პატიოსნისაჲ ო*af/ განსყიდულისაჲ OGo^o |

ოპიზური რედაქციის შემცველ არცერთ ხელნაწერში **პატიოსნისაჲ** არ ჩანს. იგი დასტურდება მხოლოდ წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში (ოქროპირი 2014ბ:464). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ ყველგან წერია ნამყო დროის მიმღეობა τὸν τετιμῆμένον (τιμᾶω). **მთ. 27:9: მაშინ აღესრულა თქუმილი იგი იერემია წინაწარმეტყუელისაჲ, რომელსა იტყვის: და მოვილე ოცდაათი იგი ვეცხლი, სასყიდელი განსყიდულისაჲ მის, რომელი მოიყიდეს ძეთაგან ისრაჴლისათა (G).**

ლკ. 1:2: მსმენელ ო*af/ მსახურ OGo^o |

ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთაგან **მსმენელ** დასტურდება მხოლოდ ურბნისისა და პალესტინურ ოთხთავებში. რაც შეეხება ბერძნულს, იქ გვაქვს ἰσχυρέται (ἰσχυρέτης, ος, ὶ), რაც მსახურს ნიშნავს.

ლკ. 1:50: თესლითი თესლადმდე ო*af/ ნათესავითი ნათესავადმდე OGo^o |

ოპიზური რედაქციის შემცველ არცერთ ხელნაწერში არ გვაქვს **თესლითი თესლადმდე**. დასტურდება მხოლოდ ადიშურ რედაქციაში. რაც შეეხება ბერძნულს, იქ გვაქვს γενεά, ἄς, ἡ, რომელსაც ქართულად *მოდგმა, შთამომავლობა, წარმომავლობა* შეესაბამება (მელიქიშვილი 2011:217). დამანა მელიქიშვილის მიხედვით, **ნათესავითმა** შეიძლება სამი მნიშვნელობა გადმოსცეს: 1) მოდგმა, 2) ერთი წარმოშობის ხალხი, დღევანდელი გაგებით ერი და 3) რაიმე კლასი, გვარი, ფენა. მისი დაკვირვებით, თესლი უფრო ხშირად მაშინ დასტურდება ქართულ თარგმანში, როდესაც შესაბამის ადგილას ბერძნულში გვაქვს φυλή, ἡς, ἡ ან ἔθνος, οὗς, τῷ. ამიტომ მოცემულ შემთხვევაში გიორგი მთაწმინდელი სწორად იქცევა, როდესაც γενεά, ἄς, ἡ **ნათესავით** გადმოაქვს და არ **თესლით**.

ლკ. 21:22: ბოროტნი ო*af/ შურის-გებისა O, შურის-გებისანი Go^o |

ოპიზური რედაქციის შემცველ არცერთ ხელნაწერში არ გვაქვს **ბოროტნი**. ბერძნულ ნუსხებში კი ყველგან გვაქვს ἐκδιχθήσας (ἐκδιχθῆσας, εως, ἡ), რომელიც ქართულად შურისძიებას ნიშნავს. **ლკ. 21:22: რამეთუ დღენი შურის-გებისანი ესე არიან, რადთა აღესრულნენ ყოველნი წერილნი (G).**

მრკ. 11:30: ნათლის-ღებაჲ ო*af/ ნათლის-ცემაჲ OGo^o |

შუალედური ხელნაწერების (ო*af) მსგავსად ფორმა **ნათლის-ღებაჲ** არცერთ სხვა ხელნაწერში არ ჩანს. ხოლო ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს არსებითი სახელი ნომინატივში: Τὸ βάπτισμα. **ნათლის-ღებაჲ/ცემაჲ** კორნელი დანელიას აზრით,

ორიგინალური ტერმინებია, რომელთა საფუძველი არის *ნათელი*. მათ პარალელი სხვა ენებში არ ეძებნება (დანელია 1998:183) ამიტომაც ბერძნული **βήπισμα, ατος, τς** ამ შემთხვევაში სახარების ქართულ ტექსტში ცვლილების ასახსნელ გასაღებს ვერ გვაძლევს.

ანთროპონიმები

ლკ. 3:27: *ზორაბაბელისა* oaf] *ზორაბაბელისა* OGo° |

ერთადერთი შემთხვევა, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებს თანხვდება, დასტურდება ოპიზის ოთხთავში. რაც შეეხება ბერძნულ ნუსხებს, ყველა ნუსხაში გვაქვს **Ζοριβαβελ**. ერთადერთ ნუსხარში, ვენეციის ოთხთავში (U 030) წერია: **Ζαριβαβελ**.

ზმნა

მთ. 12:26: *მტკიცე არს* o°af] *დამტკიცნეს* OGo° |

ერთადერთი შემთხვევა, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებს თანხვდება, დასტურდება წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში, სადაც ასევე გვაქვს *მტკიცე არს* (ოქროპირი 2014ბ:27). ბერძნულ ხელნაწერებში შესაბამის ადგილას გვაქვს მომავალი დროის ფორმა *σταιθήσεται* (III პ., მხ. რ.).

მთ. 24:28: *დაეცის* o°af] *იყოლს* OGo° |

ამ მუხლშიც ერთადერთი შემთხვევა, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებს თანხვდება, დასტურდება წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში, სადაც გვაქვს ფორმა *დაეცეს* (ოქროპირი 2014ბ:369). ბერძნულ ხელნაწერებში კი ყველგან გაქვს აწმყო დროის გამომხატველი **ἔϊ** (*εϊμ*).^{BYZ} **Matthew 24:28** "Οπου γὰρ ἐὰν ἦ τὸ πᾶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοι.

მრკ. 3:21: *გამოვიდოდეს* o°af] *გამოვიდეს* OGo° |

შუალედური ხელნაწერების მსგავსად უწყვეტლის მწკრივის მრ. რიცხვის *გამოვიდოდეს* ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებს შორის დასტურდება A-411-ში, რომელიც ათონურ რედაქციაში შეცვლილია წყვეტილის მწკრივის მრ. რიცხვის ფორმით *გამოვიდეს*. რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ შესაბამის ადგილას გვაქვს **ἐξῆλθον** (II აორისტი, III პირი, მრ. რ.).

მრკ. 13:20: *შეამოკლნეს* o°af] *შეამოკლნა* OGo° |

შუალედური ხელნაწერების (o*af) მსგავსად წყვეტილის მწკრივის მრ. რიცხვის ფორმა *შეამოკლნეს* ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერებს შორის დასტურდება A-411-ში. ხოლო ოპიზურ და ათონურ რედაქციაში წარმოდგენილია მხოლოდითი რიცხვის ფორმით. ყველა ბერძნულ ხელნაწერში ეს ზმნა მხოლოდით რიცხვში დასტურდება *ἐκισίβασεν* (*ἐκισίβω*). მრკ. 13:20: *და არა თუმცა ღმერთთან შეამოკლნა დღენი იგი, არამცა ცხოვნდა ყოველი ჯორციელი; არამედ რჩეულთა მათთვის, რომელნი გამოირჩინა, შეამოკლნა დღენი იგი (G).*

ლკ. 17:11: *განვიდა o*af/ განვიდოდა OGo° |*

შუალედური ხელნაწერების მსგავსად წყვეტილის ფორმა არცერთ სხვა ხელნაწერში არ ჩანს. ბერძულში კი გავქვს *διήρχετο* (*διέρχομαι*), იმპერფექტი, III პირი, მხ. რ.

ლკ. 17:13: *შემეწიენ o*af/ შემიწყალენ OGo° |*

შუალედური ხელნაწერების დარად *შემეწიენ* ფორმა ოპიზური რედაქციის შემცველ არცერთ სხვა ხელნაწერში არ დასტურდება. რაც შეეხება ბერძნულ ნუსხებს, ყველგან გაქვს I აორისტის ბრძანებითი კილოს ფორმა: *ἐλέησον* (*ἐλεέω*), რომლის ზუსტი ქართული შესატყვისია *შემიწყალენ*.

იოვ. 6:44: *მოავლინოს o*af/ მოიყვანოს OGo° |*

შუალედური ხელნაწერების მსგავსად *მოავლინოს* არცერთ სხვა ხელნაწერში არ ჩანს. არც წმინდა იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში დასტურდება. რაც შეეხება ბერძნულ ნუსხებს, იქ შესაბამის ადგილას გვაქვს *ὁ πέμψας* (*πέμψω*), რომელიც გაგზავნას ნიშნავს.

იოვ. 7:7: *ვამხილებ o*af/ ვწამებ OGo° |*

შუალედური ხელნაწერების მსგავსად *ვამხილებ* არცერთ სხვა ხელნაწერში არ ჩანს. დასტურდება მხოლოდ წმინდა იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში (ოქროპირი 1993ა:336). რაც შეეხება ბერძნულ ნუსხებს, იქ ყველგან გვაქვს *μαρτυρᾶ* (*μαρτυρέω*), რაც დამოწმებას ნიშნავს.

იოვ. 15:2: *მოჰკუთოს o*af/ აღილოს OGo° |*

შუალედური ხელნაწერების დარად *მოჰკუთოს* არცერთ სხვა ხელნაწერში არ ჩანს. დასტურდება მხოლოდ წმინდა იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში (ოქროპირი, 1993ბ:235). რაც შეეხება ბერძნულ ნუსხებს, იქ ყველგან გვაქვს *αἴρει* (*αἴρω*), რაც ქართულად აღებას ნიშნავს.

ტრანსპოზიცია

მრკ. 1:25: *პირი დაიყავ* o*af] *tr. დაიყავ პირი* OGo° |

ამგვარი ტრანსპოზიციის შემთხვევა, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებს თანხვდება, გვაქვს ოპიზური რედაქციის შემცველ მხოლოდ ორ, A-18 და A-411, ხელნაწერში. ტბეთის ოთხთავში ამგვარი ფორმაა წარმოდგენილი: *პირი დაიყავნ*. ხოლო ბერძნულ ხელნაწერებში გვაქვს II აორისტის ბრძანებითი კილოს ფორმა, Φιμᾶσθι (φίμῶ), რომელიც გაჩუმებას ნიშნავს. *დაიყავ პირი* ფრაზეოლოგიზმია, რომელიც ნიშნავს *გაჩუმდი!*

სხვა ტიპის შემთხვევები:

OGo°: *ვითარ-იგი იწრო არს ბქწ და საჭირველ გზად, რომელი მიიყვანებს ცხორებასა, და მცირედნი არიან, რომელნი ჰპოებენ მას.* [მთ. 7:14]

იწროა f | ბქე of | რომელნი ჰპოებენ მას / მავალნი მას შინა o*af |

ოპიზური რედაქციის შემცველ ხელნაწერთაგან ერთადერთში, მხოლოდ A-411-ში დასტურდება *მავალნი მას შინა*. ძალიან საინტერესოა, რომ წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანშიც წერია *მავალნი მას შინა* (ოქროპირი 2014ბ:372). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, იქ მუხლის დასასრული ასე იკითხება: και ἄλιγοι εἰσιν οἱ ἐπίσχοιτες ἀπτή, რომლის სიტყვასიტყვითი თარგმანია: *რომელნი ჰპოებენ მას.*

მთ. 25:34: *დასაბამითგან სოფლისადთ* OGo° / *პირველ სოფლის დაბადებისა* o*af |

ამ მუხლშიც ერთადერთი შემთხვევა, რომელიც შუალედურ ხელნაწერებს თანხვდება დასტურდება წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში, აქაც წერია *პირველ სოფლის დაბადებისა* (ოქროპირი 2014ბ:403). რაც შეეხება ბერძნულ ხელნაწერებს, ყველგან გვაქვს ἀπὸ καταβίῃς κόσμου, რომლის ზუსტი თარგმანია *დასაბამითგან სოფლისადთ.*

Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის (o*), ალავერდისა (a) და იენაშის (f) ოთხთავების ორიგინალური იკითხვისების შესწავლის შედეგად გამოიკვეთა სხვადასხვა ვითარება: ზოგ შემთხვევაში მათ ორიგინალურ წაკითხვებს ანალოგი მხოლოდ ბერძნულ ნუსხებში მოეპოვება, ან პირიქით, ანალოგი არცერთ ბერძნულ ნუსხაში არ ჩანს; ზოგჯერ მსგავსი იკითხვისი დასტურდება ოპიზური რედაქციის შემცველ რამდენიმე ნუსხაში, ზოგჯერ კი მხოლოდ წმინდა იოანე ოქროპირის მათესა და იოანეს სახარებების განმარტების

ექვთიმესეულ თარგმანში. ეს უკნასკნელი კი ძალიან საინტერესო პრეცედენტი. როგორ მოხდა, რომ შუალედურ ხელნაწერებსა (o*af) და წმინდა იოანე ოქროპირის მათესა და იოანეს სახარებების განმარტების ექვთიმესეულ თარგმანში მსგავსი ორიგინალური იკითხვისები დასტურდება, რომლის ანალოგი ჩვენს ხელთ არსებულ ბერძნული ტექსტების გამოცემებში არ ჩანს და არც ქართულ რედაქციებში? ამგვარი შემთხვევები, მართალია, მცირე რაოდენობით არის, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ძალიან საყურადღებო და მნიშვნელოვან ინფორმაციას წარმოადგენს.

ორიოდე სიტყვით შევხებით ზემოთ არაერთგზის აღნიშნულ ექვთიმესეული რედაქციის არსებობის საკითხს. ზურაბ სარჯველაძის მოსაზრებით, ივ. იმნაიშვილის მიერ ექვთიმეს რედაქციის ვარიანტულ წაკითხვებად მიჩნეული იკითხვისები დასტურდება X საუკუნის ხელნაწერებში, რომელნიც ექვთიმეს მოღვაწეობამდეა გადაწერილი (სარჯველაძე ზ., 2001:110). არაერთგზის აღვნიშნეთ ალავერდის ოთხთავში არსებული ერთი საინტერესო მინაწერიც: *„ესე უწყოდეთ, წმიდანო მამანო, რომელნიცა მიემთხვევნეთ წმიდასა ამას სახარებასა, ფრიად მართალი და წმიდაა არს, მამისა ეფთჳმეს სახარებათადა შეწამებული, ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა, ყოვლითურთ უნაკლოლოდ“* (A-484, 10r) (ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986:212). როგორც ანდერძიდან ჩანს, ალავერდის ოთხთავში დაცული ტექსტი (და, შესაბამისად, Ath. 62-ის ქვედა ფენისა და იენაშის ოთხთავის ტექსტიც) ექვთიმე ათონელისეულ სახარებად მიჩნეულ ტექსტთან არის შეწამებული. ტექსტოლოგიურმა ანალიზმა დაადასტურა, რომ ალავერდის ოთხთავი მათესა და იოანეს სახარებების ნაწილში ითვალისწინებს ექვთიმესეული ტექსტის იკითხვისებს, რომლებიც მის მიერვე თარგმნილ ეგზეგეტიკურ თხზულებებში: წმინდა იოანე ოქროპირის მათეს სახარების განმარტებასა და წმინდა იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების განმარტებაში არის დაცული. ჩვენი აზრით, მხოლოდ ამ თარგმანებებში წარმოდგენილი ტექსტი უნდა მივიჩნიოთ ექვთიმესეულად.

კიდევ ერთ საინტერესო გარემოებას გავუსვამთ ხაზს: რობერტ ბლეიკი Ath.62-ის აღწერილობაში ვარაუდობს, რომ ხელნაწერში დაცულია ტექსტი, რომელიც გიორგი მთაწმინდელმა გაასწორა ბერძნულის მიხედვით, რათა შეექმნა სახარების თავისი ვერსია. მისი აზრით, შესაძლოა, ეს ყოფილიყო სახარების ექვთიმეს მიერ რედაქტირებული ტექსტი (Blake 1932:146). არ ვიცით, რითი ხელმძღვანელობდა რობერტ ბლეიკი, როცა ამ საინტერესო ვარაუდს გამოთქვამდა, ფაქტი კი ერთია: მასში ნამდვილად არის ჭეშმარიტება.

აქვე გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ეფრემ მცირის ერთ საინტერესო ცნობაზე, რომელიც „სამოციქულოს თარგმანების“ წინასიტყვაობაში აქვს აღნიშნული (Jer.16, 2r-3v): *„აწ უკუე, სადაცა კიდესა სტიქონისასა ანუ სიტყუასა ზედა იოტად ჰპოო და სიტყუასა თანა „უსაკუთრესი“; ცან, ვითარმედ მცირედ ცვალებად ჰნებებია მას სიტყუასა,*

რომელ-იგი წმიდასა მამასა ჩუენსა გიორგის არა ეგოდენ სხვსა რაღსმე მიზეზისაგან, რაოდენ ძუჭლისავე პავლისა წაყოლისაგან დაუტეოებია; რამეთუ პირველნი დავითნიცა, რომელ ახლად ეთარგმნეს, მრავალი სიტყუად ძუჭლისა ჩუჭულებისადა მიეყვანა, ვიდრემდის უკანადასკნელ დიდისა მის მოლუაწისა გიორგი დაყუდებულისა იძულებით ბრძანებითა კუალად უსრულესად და უწმიდესად ეთარგმნნეს. ამის მიზეზითა, ვკგონებ, სამოციქულოდსაცა ამის წიგნისასა, ვითარმედ რომელი მრავალსა პირსა აღიარებდა, იგი ძუელისავე თარგმნილისადა მიუყვანებია“ (თვალთავძე 2009ა:206). ფსალმუნისა და სამოციქულოს ტექსტზე მუშაობის გიორგი მთაწმინდლის სტილი შესაძლებელია ოთხთავზეც განვაზოგადოთ. როგორც კოლოფონის ნაწყვეტიდან ჩანს, მისთვის არ იყო უცხო ძველი თარგმანების „წაყოლა“, ყურს ჩვეული ფორმების დატოვება. ამიტომაც ჩათვალა მან საჭიროდ, მესამედაც მიბრუნებოდა ოთხთავის ტექსტს და ის საბოლოოდ გაეწმინდა ისეთი იკითხვისებისაგან, რომელთაც ანალოგი ბერძნულ ხელნაწერებში არ მოეპოვებოდა, მათ შორის იმ იკითხვისებისაგან, რომლებიც წმინდა იოანე ოქროპირის მათესა და იოანეს სახარებების განმარტების ექვთიმესეული თარგამანის გათვალისწინებით პირველ ეტაპის რედაქტირებისას უკვე ჰქონდა შეტანილი ტექსტში.

ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, საინტერესოა, რა მიმართება აქვს მათესა და იოანეს სახარების განმარტებებში დაცულ სახარების ტექსტს სხვა ქართულ რედაქციებთან, გარდა ამისა, რა მეთოდოლოგიით ხელმძღვანელობს ექვთიმე, როდესაც განმარტებებში დაცული სახარებების ტექსტები ქართულად გადმოაქვს, ხელახლა თარგმნიდა მას, თუ უკვე არსებულ ტექსტს ასწორებს იოანე ოქროპირის თხზულების მიხედვით. ამ კითხვებზე პასუხი ჯერ კიდევ გასაცემია. ექვთიმეს სახარების ტექსტზე მუშაობის მეთოდოლოგიის დასადგენად საჭიროა იოანე ოქროპირის განმარტებების სანდო ბერძნული გამოცემისა ან უშუალოდ ხელნაწერის მოძიება და ტექსტოლოგიური კვლევის ჩატარება. ეს მომავლაში აუცილებლად გასაკეთებელი საქმეა, რომელიც მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ოთხთავის ქართულად თარგმნის ისტორიის საკითხების მოწესრიგებაში.

რომ დავუბრუნდეთ ჩვენ მიერ ჩატარებულ ტექსტოლოგიურ კვლევას, გამოიკვეთა, რომ Ath. 62-ის ქვედა ფენის, ალავერდისა და იენაშის ოთხთავების ტექსტი ერთი საერთო წყაროდან უნდა მომდინარეობდნენ. მათ ერთმანეთისგან განასხვავებს მხოლოდ გადამწერთათვის დამახასიათებელი თავისებურებანი, დაშვებული შეცდომები, ორთოგრაფიული განსხვავებანი. ნიმუშად მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს: მათეს სახარების მე-7 თავის 3-4 მუხლებში სიტყვა *წუელი* იენაშის ოთხთავში წერია როგორც *წუჭლი*, დვრე – Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტსა და იენაშის სახარებაში – *დირე*, ხოლო ალავერდის სახარებაში – *დირჭ*. იენაშის ოთხთავის

გადამწერის ერთი მკვეთრად გამოხატული თავისებურებაა ზ გრაფემის ხშირი გამოყენება, კერძოდ, ნუსხაში პარალელურად და უსისტემოდ დასტურდება ფორმები: *ძე/ძს, დლე/დლს, ქრისტე/ქრისტს, ღამე/ღამს, მეფე/მეფს, უკუე/უკუს, უკუეთუ/უკუსთუ, ნუუკუე/ნუუკუს*. უ-ს მომდევნო პოზიციაში ე ხმოვნის გამოსახატავად გადამწერი ყველგან უზ დაწერილობას იყენებს: *თქუსნ, მსხუსრპლი, საზუსრე, ძუსლი, მტუსრი, გამოხუსდით, განგისუსნო, მოართუსს, იგუსმებოდა, ქუსწარმპრომელნი, მარჯუსნით, განრლუსული და სხვ.* სწორედ ამგვარი ორთოგრაფიული ვარიანტები განასხვავებს ამ ტექსტს ალავერდის ოთხთავისა და Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტისაგან.

განვსაზღვრეთ რა Ath. 62-ის ორივე ფენაში არსებული ტექსტის რედაქციული კუთვნილება (ქვედა ფენა წარმოადგენს გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის ამსახველ შუალედურ ეტაპს, ხოლო ზედა – საბოლოოდ რედაქტირებულ ტექსტს), შეგვიძლია დავაზუსტოთ ალ. ცაგარლის მიერ აღწერილობაში გამოთქმული ერთი მოსაზრება. მკვლევარი ფიქრობს, რომ ეს ნუსხა, სავარაუდოდ, გადაწერილი უნდა იყოს თვით გიორგი მთაწმინდლის მიერ. რომელი ფენის გადამწერად გულისხმობს ალ. ცაგარელი გიორგი ათონელს, ქვედა ფენისა თუ ზედა ფენის, ან რა უდევს მის ვარაუდს საფუძვლად, სამწუხაროდ, აღწერილობაში დამატებით არაფერია ნათქვამი. ლოგიკური იქნებოდა, გვეფიქრა, რომ სწორედ ზედა ფენის ტექსტია თვით გიორგის მიერ Ath. 62-ის ქვედა ფენის ტექსტის ჩასწორების შედეგად მიღებული. ლოგიკურია ისიც, რომ ამ ხელნაწერის თარიღი ათონზე გიორგი მთაწმინდლის მოღვაწეობას თანხვედბა. ჩვენ საგანგებოდ შევისწავლეთ ათონელი წმინდა მამის ავტოგრაფული ხელნაწერები (Ath. 45, Ath. 73, Ath. 65, Ath. 70). ერთი შეხედვით, მისი არასისტემური, სწორი (არა მარჯვნივ გადახრილი) ასოები ძალიან ჰგავს Ath. 62-ის ზედა ფენის ტექსტის გადამწერის ხელს. ზოგიერთი ასოს მოხაზულობაც თითქოს იდენტურია. თუმცა Ath. 62-ის რედაქტორის მიერ ტექსტში შეტანილი შესწორებები, ჩვენი აზრით, არ არის საკმარისი პალეოგრაფიული ანალიზის სრულყოფილად ჩასატარებლად და ცალსახა დასკვნის გასაკეთებლად. გარდა ამისა, Ath. 62 არ უნდა წარმოადგენდეს ათონელი მამის, ასე ვთქვათ, სამუშაო ვერსიას. ვინაიდან რედაქტორმა ზუსტად იცის, რა უნდა გაასწოროს, რომელი ადგილი რითი უნდა ჩაანაცვლოს. იგი ამ სამუშაოს ძალიან ფრთხილად და ზუსტად ასრულებს, ტექსტში ზედმეტი ჩარევის გარეშე. აქედან გამომდინარე, გადაჭრით ძნელია იმის მტკიცება, რომ Ath. 62 უშუალოდ გიორგი მთაწმინდლის ხელით არის შესწორებული.

ახლა კი შევეხებით საკითხს, რომლის გარკვევაც ჩვენს ერთ-ერთ მთავარ მიზანს წარმოადგენდა. რომელი ბერძნული ხელნაწერებით ან ტექსტუალური ტიპით სარგებლობს გიორგი მთაწმინდელი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არ აღმოჩნდა მარტივი

და ცალსახა. ეს თავიდანვე ასეც იყო მოსალოდნელი. გავერკვიეთ რა თავად ბერძნული ტექსტუალური ტიპების მრავალფეროვნებაში, ცხადი შეიქნა, რომ რიგ შემთხვევებში ქართულ რედაქციებში განსხვავებული იკითხვისების არსებობა სწორედ ბერძნული ნუსხების სიჭრელით იყო განპირობებული.

შუალედურ ხელნაწერებსა (*Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი*) და ოპიზურ რედაქციას შორის, აგრეთვე, შუალედურ ხელნაწერებსა და ათონურ რედაქციას შორის არსებული განსხვავებული იკითხვისების შედარებამ ბერძნულ ხელნაწერებთან კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, თუ რამდენად სკულპულოზურად უდგება გიორგი მთაწმინდელი რედაქტორულ საქმიანობას. იგი ზედმიწევნით ადარებს თითოეულ მუხლს ბერძნულ ხელნაწერებს და ცდილობს, მაქსიმალურად გაწმინდოს იგი ისეთი იკითხვისებისაგან, რომლებიც ბერძნულ დედანში არ არსებობს, ან პირიქით, ქართულ თარგმანში ასახოს ყველა ის სიტყვა, ფრაზა, ზოგჯერ მთელი წინადადებაც კი, რომელიც დასტურდება ყველა მნიშვნელოვან ბერძნულ ნუსხაში. ჩვენ ხელთ არსებული ბერძნული ოთხთავის გამოცემების მიხედვით ჩატარებულმა ტექსტოლოგიურმა კვლევამ აჩვენა, რომ, ერთ შემთხვევაში, გიორგი ათონელის მიერ ქართულ ტექსტში შეტანილია ის ცვლილებები, რომელსაც უკლებლივ ყველა ბერძნული ხელნაწერი უჭერს მხარს, ხოლო, მეორე შემთხვევაში, მის მიერ განხორციელებული ცვლილებები თანხვდება ბიზანტიური ტექსტის შემცველ ხელნაწერთა ჩვენებებს (ოჯახი 9, რომელშიც ერთიანდება: EFGHSYΩ ნუსხები, აგრეთვე, AEFGHKPSV W (მათე და ლუკა 8:13-24:53) Π,Ψ (ლუკა და იოანე) Ω, Δ (მარკოზის სახარების გარდა) და მინუსკულური ხელნაწერების უმეტესობა, რომელთა ლიტერები რიცხვებია).

მეორე მხრივ, შუალედურ ხელნაწერებში (*Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი*) არსებულმა იკითხვისებმა, რომლებიც განსხვავდება ათონური რედაქციის ტექსტისაგან და რომლებშიც ასახულია ძველი, ჯრუჭ-პარხლის რედაქციის ტრადიცია, შესაბამისად, საერთო გამოამჟღავნეს ბერძნულ ძველ რედაქციებთან. კერძოდ, როგორც დასავლურ და ალექსანდრიულ, ისე კესარიული ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებთან, ვინაიდან ეს უკანასკნელი რედაქცია თავის თავში მოიცავს, როგორც დასავლური, ისე ალექსანდრიული ტექსტის ტრადიციებს.

რაც შეეხება ათონური რედაქციის ახლობლობას ბიზანტიური ტექსტის ტიპთან, ეს ასეც იყო მოსალოდნელი. ბუნებრივია, რომ XI საუკუნეში გიორგი მთაწმინდელი იხელმძღვანელებდა იმ ტექსტით, რომელიც იმდროინდელ ბიზანტიაში ფართოდ იყო გავრცელებული. ბიზანტიური ტექსტი ჯერ კიდევ მეშვიდე საუკუნიდან გახდა დომინანტური ბერძნული ტექსტუალური ტრადიციისათვის. შუა საუკუნეებში გადამწერთა უმრავლესობა სწორედ მას ირჩევდა დედნად.

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ გიორგი მთაწმინდელი სახარების ტექსტზე მუშაობის სხვადასხვა ეტაპზე განსხვავებული კრიტერიუმებით ხელმძღვანელობს. შუალედურ ხელნაწერებში დადასტურებული ორიგინალური იკითხვისების არსებობა, რომლებიც იოანე ოქროპირის მათესა და იოანეს სახარების განმარტებებში დაცული ექვთიმე ათონელისეული ტექსტის იკითხვისებს იმეორებს, გვაფიქრებინებს, რომ მუშაობის პირველ ეტაპზე გიორგი სანდო ბერძნული ხელნაწერების გათვალისწინებასთან ერთად ქართული წყაროების ჰარმონიზაციასაც ახდენს. მუშაობის საწყის ეტაპზე იგი ბიზანტიური ტექსტის ტიპის მიხედვით ასწორებს მხოლოდ აუცილებლად შესაცვლელს, ყურს ჩვეულ ფორმებს კი ტოვებს. მესამე და საბოლოო რედაქტირებისას კი იგი თავადვე უარყოფს მის მიერ პირველ და მეორე სწორებისას სახარების ტექსტში შეტანილ ან დატოვებულ ზოგიერთ ცვლილებას, ვინაიდან მუშაობის ამ ეტაპზე იგი მკაცრად ითვალისწინებს მხოლოდ ბიზანტიური ტექსტის ტიპის შემცველი ბერძნული ხელნაწერების ჩვენებებს.

მას შემდეგ, რაც განვსაზღვრეთ გიორგი მთაწმინდლის მიერ სახარების ტექსტში შეტანილი ცვლილებები, გვსურს ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულ ერთ ტერმინოლოგიურ უზუსტობას შევუხოთ. ტერმინი „რედაქცია“ ზოგადად გულისხმობს ტექსტში შეტანილ გარეშე, სტრუქტურული ხასიათის ცვლილებებს, როგორც არის სხვადასხვა ტექსტების ერთ კრებულად გაერთიანება, ტექსტის თავებად და მუხლებად დაყოფა, ტექსტის შემადგენელი ნაწილების გადაადგილება და ა.შ. (ხარანაული, სალექციო მასალები, გვ. 37-38). ხოლო ტერმინი „რეცენზია“ გულისხმობს ტექსტის შიგნით ერთი რეცენზენტის მიერ მიზანმიმართულად შეტანილ სხვადასხვა ტიპის ცვლილებებს მისი შესწორების მიზნით, კერძოდ, ენობრივ, სტილისტურ, იდეოლოგიურ, მოცულობით (გლოსები და ინტერპოლაციები) და ა. შ.⁵⁶ რაც ყველაზე მნიშველოვანია, სხვადასხვა ხელნაწერში ერთმანეთისგან დაშორებული ერთი ტექსტის არსებობის შემთხვევაში ტექსტის რეცენზირება *textus receptus*-ის შექმნის მიზნით, თარგმანების შემთხვევაში უცხოენოვან დედანთან შეპირისპირების საფუძველზე (ხარანაული, სალექციო მასალები, გვ. 38).

ამ თეორიული საფუძვლის გათვალისწინებით, უპრიანი იქნება გიორგი მთაწმინდლის ტექსტი სამეცნიერო ლიტერატურაში არა რედაქციად, არამედ რეცენზიად იწოდებოდეს, მით უმეტეს, რომ იგი რეზენციისათვის დამახასიათებელ ყველა ნიშანს აკმაყოფილებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ არ გვაქვს საკითხის სრულად ამოწურვის პრეტენზია.

⁵⁶ The Encyclopedia of New Testament Textual Criticism by Robert B. Waltz, Inspired by Rich Elliott, Last Preliminary Edition: <http://www.skypoint.com/members/waltzmn/>

ათონური რედაქციის მიმართებების ანალიზი ბიზანტიური ტექსტის ტიპთან ძალიან ფართოა და ბევრი კუთხით იძლევა დაკვირვებისა და შესწავლის საშუალებას. ოთხთავის ტექსტიც ძალიან მოცულობითია. ვაცნობიერებთ, რომ ჩვენი დისერტაცია არის უზარმაზარ ლაბორინთში გარკვევის ერთგვარი მცდელობა, რომელიც სამომავლოდ მეტად დაკონკრეტებასა და დაზუსტებას მოითხოვს.

ძირითადი დასკვნები

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ოთხთავის ქართული თარგმანის XI საუკუნის იმ ხელნაწერთა პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური ანალიზი, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის რედაქტორული მუშაობის პროცესს ასახევენ; მათი შესწავლის საფუძველზე იმ ძირითადი პრინციპების გამოკვეთა, რომლებიც გიორგი ათონელის მთარგმნელობით-რედაქტორულ საქმიანობას ახასიათებს; შედეგად კი, ოთხთავის გიორგი მთაწმინდლისეული რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორიის რეკონსტრუირება. ოთხთავის ქართული თარგმანის ხელნაწერებს შორის გამოვარჩიეთ XI საუკუნის ის ხელნაწერები, რომლებიც გიორგი მთაწმინდლის (1009-1065) მოღვაწეობის ადგილებთან, შავ მთასთან, ათონის ივერთა მონასტერთან, არიან დაკავშირებულნი.

- პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური თვალსაზრისით სისტემურად შევისწავლეთ ათონის ივერთა მონასტერში დაცული ოთხთავის ხელნაწერები (Ath.15; Ath.53; Ath.62; Ath.67; Ath.75; Ath.83). ისინი აქამდე ერთიან კონტექსტში არ გამოკვლეულა.
- ათონური კოლექციის ოთხთავთა გვერდით განვიხილეთ კიდევ ერთი ხელნაწერი, რომელიც ლიტერატურის მუზეუმში ინახება (12854-ხ). იგი „ათონური ოთხთავის“ სახელით არის ცნობილი და მისი წარმომავლობა ათონის ქართველთა სავანესთან არის დაკავშირებული. სადისერტაციო ნაშრომში უარყოფილია ეს მოსაზრება და არგუმენტირებულად დასაბუთებულია, რომ ეს ნუსხა არ არის ათონის მთის ქართული კოლექციის ნაწილი.
- პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით განვიხილეთ შავი მთის მონასტრებში გადაწერილი ნუსხები (ალავერდის (A-484), კალიპოსის (K-76), ვატიკანის (Vat. Iberico 1), რუისის (A-845), S-962) და XI საუკუნის სხვა ოთხთავები, რომლებიც სხვადასხვა სამწიგნობრო კერებშია გადაწერილი და ამჟამად სხვადასხვა კოლექციაში ინახება (ურბნისის (A-28), პალესტინის (H-1741), K-363, K-176, H-1240, Sin.Geo.O.-19, ვენისა (Ven.Geo.1) და იენაშის ოთხთავები (ს.ი.ე.მ. მესტია #72).

- განსაკუთრებულად უნდა აღინიშნოს, რომ პალეოგრაფიულ-კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით შევისწავლეთ ისეთი ხელნაწერები, რომლებიც აქამდე საფუძვლიანად გამოკვლეული არ ყოფილა. მაგალითად, ათონის ივერთა მონასტერში 62-ე ნომრად დაცული ოთხთავი და იენაშის ოთხთავი (ს.ი.ე.მ. მესტია 72), რომელიც სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმში ინახება. Ath. 62-ის შემთხვევაში, რომელსაც ეტყობა რედაქტორული მუშაობის კვალი, აღვადგინეთ რედაქტორის მიერ წაშლილი ადგილები, რომლის აღდგენის პროცესში გამოვლინდა მისი ახლობლობა ალავერდისა (A-484) და იენაშის ოთხთავებთან (ს.ი.ე.მ. მესტია 72).
- სახარების XI საუკუნის ხელნაწერთა კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგად გარკვეული სიცხადე შევიტანეთ ოთხთავის ქართული თარგმანის ისტორიასთან დაკავშირებულ ზოგიერთ პრობლემურ საკითხში. კერძოდ, გიორგი მთაწმინდლის მიერ რედაქტირებული ათონური რედაქციის ფარგლებში გამოვყავით ტექსტუალური ჯგუფი, Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი, რომლებიც ათონელი მამის სახარების ტექსტზე მუშაობის შუალედურ ეტაპს ასახავენ. როგორც ჩანს, გიორგი მთაწმინდელი მესამედ მალევე მიუბრუნდა რედაქტირების პროცესს, ამიტომაც ორგზის შედარების შედეგად მიღებულმა ვერსიამ ფართო გავრცელება ვერ ჰპოვა. ამ სამი სახარების გარდა, დღეისათვის ე. წ. შუალედური ჯგუფის სხვა ხელნაწერი მიკვლეული არ არის.
- ტექსტოლოგიური ანალიზით დავადასტურეთ, რომ ალავერდის ოთხთავში დაცული ტექსტი (და, შესაბამისად, Ath. 62-ის ქვედა ფენისა და იენაშის ოთხთავის ტექსტიც) ექვთიმე ათონელისეულ სახარებად მიჩნეულ ტექსტთან არის შეწამებული, როგორც ამას მოწმობს ალავერდის ოთხთავის კოლოფონი, რომელიც გიორგი მთაწმინდელს უნდა ეკუთვნოდეს: „...*მამისა ეფთჳმეს სახარებათადა შეწამებული ბერძულსა ორჯელ და ქართულსა*“ (A-484, 314v). შუალედური ხელნაწერები მათესა და იოანეს სახარებების ნაწილში ითვალისწინებენ ექვთიმესეული ტექსტის იკითხვისეებს, რომლებიც მის მიერვე თარგმნილ ეგზეგეტიკურ თხზულებებში: იოანე ოქროპირის მათესა და იოანეს სახარებების განმარტებებში არის დაცული. ჩვენი აზრით, მხოლოდ ამ თარგმანებებში წარმოდგენილი ტექსტი უნდა მივიჩნიოთ ექვთიმესეულად.
- შუალედური ხელნაწერების (Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი), ერთი მხრივ, ჯრუჭ-პარხლის, იგივე ოპიზურ რედაქციასთან და ბერძნულ ხელნაწერებთან, ხოლო, მეორე მხრივ, ათონურ რედაქციასთან და ბერძნულ ნუსხებთან შედარების საფუძველზე გამოკვვეთეთ ის

ძირითადი პრინციპები, რომლებიც გიორგი მთაწმინდელს სახარების რედაქტირებისას ახასიათებს. თანმიმდევრულად გავაანალიზეთ სიტყვათა, ფრაზათა და ზოგჯერ წინადადებათა კლება/მატებანი, ლექსიკური სხვაობანი, სიტყვათა რიგის ცვლილებანი, საკუთარი სახელებისა (ანთროპონიმებისა და ტოპონიმების) და ზმნების განსხვავებული დაწერილობანი. ის ცვლილებები, რომლებიც გიორგი მთაწმინდელს ბერძნული დედნის გათვალისწინებით ორგზის სწორების შედეგად შეაქვს ოპიზური რედაქციის ტექსტში, Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტში უკვე ასახულია. ხოლო მესამედ რედაქტირებისას შეტანილი ყველა ცვლილება ნათლად ჩანს Ath.62-ის ზედა ფენაში, სწორებების შედეგად მიღებულ ტექსტში. შესწორებათა რაოდენობა აჩვენებს, რომ გიორგი მთაწმინდელმა ცვლილებების უმეტესი ნაწილი მესამედ რედაქტირებისას შეიტანა.

- სადისერტაციო ნაშრომში საგანგებოდ განვიხილეთ ოთხთავის ბერძნული ხელნაწერები, ბერძნული სახარების ტექსტის ტიპები (დასავლური, ალექსანდრიული, კესარიული და ბიზანტიური) და მნიშვნელოვანი აკადემიური გამოცემები, ვინაიდან ამ საკითხების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა ქართულ ენაზე თითქმის არ არსებობს.
- შუალედური ხელნაწერებისა (Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი) და ათონური რედაქციის იკითხვისთა ბერძნულ ხელნაწერებთან შედარების შედეგად დავადასტურეთ, რომ გიორგი მთაწმინდელი რედაქტირებისას ითვალისწინებს ბიზანტიური ტექსტის შემცველ ხელნაწერთა ჩვენებებს.
- შუალედური ხელნაწერებისა (Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი) და ოპიზური რედაქციის იკითხვისთა ბერძნულ ხელნაწერებთან შედარების შედეგად დავადგინეთ, რომ გიორგი მთაწმინდელი ხელმძღვანელობს ოპიზური რედაქციით, რომელიც, თავის მხრივ, საერთოს ამჟღავნებს ბერძნულ ძველ რედაქციებთან, კერძოდ, როგორც დასავლური და ალექსანდრიული, ისე კესარიული ტექსტის ტიპის შემცველ ხელნაწერებთან.
- შევადგინეთ სტემა, ოთხთავის ქართული თარგმანის რედაქციების ურთიერთმიმართების დიაგრამული გამოსახულება, გენეალოგიური ხე.

სადისერტაციო ნაშრომს ერთვის პირობითი აღნიშვნები და კვლევისას გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა. გარდა ამისა, ცალკე დანართად არის წარმოდგენილი ოთხივე სახარება, რომლის ძირითად ტექსტად გატანილია ათონური რედაქციის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი, ხოლო ვარიანტებად – შუალედური

ხელნაწერების (*Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი, ალავერდის ოთხთავი, იენაშის ოთხთავი*) იკითხვისები.

პირობითი აღნიშვნები

o* – Ath.62-ის ქვედა ფენის ტექსტი

o^c – მეორეული, რედაქტორის მიერ გასწორებული ტექსტი

a – ალავერდის ოთხთავის (A-484)

f – იენაშის ოთხთავი (ს.ი.ე.მ. მესტია 72)

G – ათონური რედაქცია

O – ოპიზური (იგივე ჯრუჟ-პარხლის) რედაქცია

] ლემა, რომლის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს სხვადასხვა რედაქციის ტექსტია წარმოდგენილი

| ლემის დასასრული

pr დამატება ლემის წინ

+ დამატება ლემის შემდეგ

om, > გამოტოვება

tr გადაადგილება

⚡ იკითხვისი, რომელიც წერია არშაზე

ბიბლიოგრაფია

1. აბულაძე 1973: აბულაძე ი., ქართული წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, მეორე შევსებული გამოცემა, თბილისი, 1973 წელი.
2. ადიშის... 2003: ადიშის ოთხთავი 897 წლისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთეს ელგუჯა გიუნაშვილმა, დარეჯან თვალთვაძემ, მანანა მაჩხანელმა, ზურაბ სარჯველაძემ და სოფიო სარჯველაძემ, ზურაბ სარჯველაძის საერთო რედაქციით, თბ., 2003.
3. ათონური კოლექცია 1986: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ათონური კოლექცია, I, 1986.
4. ალექსიძე 2016: ალექსიძე ზ., გიორგი მთაწმიდლის ქართული ოთხთავის ანდერძები, ქრისტიანული კავკასია, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, №3, თბილისი 2016, გვ. 214-225.
5. ბაქრაძე 1889: ბაქრაძე დ., ისტორია საქართველოსი (უძველესი დროიდან X საუკუნის დასასრულამდე), 1889 წელი.
6. ბერძნიშვილი 1978: ბერძნიშვილი მ., „მატიანე ქართლისაის“ ერთი ადგილის დაზუსტებისთვის, ქართული წყაროთმცოდნეობა, ტომი V, თბ. 1978, გვ. 46-47.
7. ბოჭორძე 1935: ბოჭორძე გ., რაჭის ისტორიული ძეგლები, ჟურნალი „საქართველოს ისტორიის მოამბე“, 1935 წ., ტ. VIII გვ. 289-338.
8. გაბაშვილი 1956: გაბაშვილი ტ., მიმოსლვა, ელ. მეტრეველის გამოცემა, თბ., 1956.
9. გედევანიშვილი 1852: გედევანიშვილი ი., მიმოსულა, ანუ მგზავრობა იოანე რუისის მიტროპოლიტისა, პლატონ იოსელიანის გამოცემა, თფ. 1852.
10. დანელია 1998: დანელია კ., ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან, I, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1998.
11. დანელია 1983: დანელია კ., ქართული სამწერლობო ენის საკითხები, თბ. 1983.
12. ეზეკიელის... 1974: ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები, გამოსაცემად მოამზადა თინათინ ცქიტიშვილმა, 1974 წელი.
13. თავაძე 2012: თავაძე ლ., სადოქტორო დისერტაცია „*ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში*“, 2012 წელი,
<http://old.press.tsu.ge/GEO/internet/disertaciebi/DISERTACIA%20Leri%20Tavadze.pdf>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
14. თაყაიშვილი 1960: თაყაიშვილი ე., 1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში, 1960.

15. თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ა: ბულგარელი თეოფილაქტე, „განმარტება იოანეს სახარებისა“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი და ლექსიკონი დაურთო თინათინ ცქიტიშვილმა, თბილისი 2010.
16. თეოფილაქტე ბულგარელი 2010ბ: ბულგარელი თეოფილაქტე, „განმარტება ლუკას სახარებისა“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო სოფიო სარჯველაძემ, თბილისი 2010.
17. თვალთვაძე 2007: თვალთვაძე დ., კალიპოსის ოთხთავი – გიორგი მთაწმიდლის რედაქციის ოთხთავის ერთ-ერთი უძველესი ნუსხა, თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის I სამეცნიერო კონფერენცია მიძღვნილი ა. შანიძის 120 წლისთავისადმი, კონფერენციის მასალები, თბ., 2007.
18. თვალთვაძე 2008: თვალთვაძე დ., რომელი რედაქციის ტექსტს შეიცავს ალავერდის ოთხთავი? „რელიგია“, #1, 2008, გვ. 12-20.
19. თვალთვაძე 2009ა: თვალთვაძე დ., ეგრემ მცირის კოლოფონები, 2009.
20. თვალთვაძე 2009ბ: თვალთვაძე დ., მესტიის მუზეუმის M-41 ხელნაწერში დაცული სახარების ტექსტისათვის, მოხსენების მასალები, კ. დანელიას დაბადებიდან 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 2009 წლის 18 დეკემბერი.
21. თვალთვაძე 2009გ: თვალთვაძე დ., ქართული ოთხთავის ათონური რედაქციის ჩამოყალიბების ისტორიიდან: საქართველო და ევროპული სამყარო – ფილოსოფიურ-კულტურული დიალოგი, ტ. I, თბ., 2009, გვ. 129–141;
22. თვალთვაძე 2010ა: თვალთვაძე დ., დოქსოლოგიური ხასიათის ერთი თხზულება შავ მთაზე გადაწერილ ოთხთავის ხელნაწერებში, მოხსენების მასალები. თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის მე-4 სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, 2010.
23. თვალთვაძე 2010ბ: თვალთვაძე დ., სვანეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის N41 ხელნაწერში დაცული მათეს სახარების ტექსტისათვის, თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ენის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, I, თბ., 2010, 50–64.
24. თვალთვაძე 2015ა: თვალთვაძე დ., კვირკველია ე., სვანეთში დაცული ოთხთავის ხელნაწერები, მოხსენების მასალები, *საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია* კავკასიური ცივილიზაცია: ინტერდისციპლინარული კვლევები, მესტია, საქართველო, 6-10 სექტემბერი, 2015.
25. თვალთვაძე 2015ბ: თვალთვაძე დ., ოთხთავის ათონური რედაქციის უძველეს ხელნაწერებზე დართული კოლოფონები და ათონური რედაქციის ჩამოყალიბების საკითხი: თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის

ელექტრონული ბილინგვური სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“, 2015, N9.
<http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/9/90>

26. თითბერიძე 2016: თითბერიძე თ., ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის N363 ხელნაწერის (ქუთ.363) კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზი, ნაშრომი შესრულებულია ბაკალავრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, 2016 წელი.
27. იმნაიშვილი ვ. 1979: იმნაიშვილი ვახტანგ, ვინ ყიდდა ავსტრიაში ქართულ ხელნაწერებს? ცისკარი #8, 1979.
28. იმნაიშვილი 2004: იმნაიშვილი ვახტანგ, უძველესი ქართული ხელნაწერები ავსტრიაში, თბ. 2004.
29. იმნაიშვილი 1977: იმნაიშვილი ი., ტბეთის ოთხთავი, გამოკვლევა და ტექსტი, ძვ. ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 20, 1977 წელი.
30. იმნაიშვილი ი., ქართული... 1979: ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ივანე იმნაიშვილმა, თბ., 1979.
31. იმნაიშვილი 1950: იმნაიშვილი ი., ქსნის ოთხთავის თავისებურებანი მათესა და იოვანეს თავების მაგალითზე, პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომებში, ტ. VIII, 1950, გვ. 299-344.
32. იმნაიშვილი ი., 1949: იმნაიშვილი ი., ქსნის ოთხთავის რედაქცია, ლიტერატურული ძიებანი, ტ. V, 1949.
33. ოქროპირი 1993: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად იოვანეს სახარებისად, ნაწ. I, II, თბილისი, 1993 წელი.
34. ოქროპირი 1993ა: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად იოვანეს სახარებისად, ნაწ. I, თბილისი, 1993 წელი.
35. ოქროპირი 1993ბ: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად იოვანეს სახარებისად, ნაწ. II, თბილისი, 1993 წელი.
36. ოქროპირი 1996: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად მათეს სახარებისად, წ. I, II, III, თბილისი 1996.
37. ოქროპირი 2014ა: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად მათეს სახარებისად, წ. I, თბილისი 2014.
38. ოქროპირი 2014ბ: იოანე ოქროპირი, თარგმანებად მათეს სახარებისად, წ. II, თბილისი 2014.
39. კეკელიძე 1945: კეკელიძე კ., ათონის ლიტერატურული სკოლის ისტორიიდან, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბ. 1945, გვ. 218-236.
40. კეკელიძე 1983: კეკელიძე კ., ათონის ლიტერატურული სკოლის ისტორიიდან, კრებული „ივირონი – 1000“, თბ. 1983, გვ. 24-45.

41. კეკელიძე 1987: კეკელიძე კ., ბარამიძე ალ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, თბ. 1987.
42. კეკელიძე 1955: კეკელიძე კ., მიტაცება ბერძენთა მიერ ქართული ლიტერატურის კერისა ათონზე და მისი მდგომარეობა მე-16-17 საუკუნეებში, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბ. 1955, გვ. 69-86.
43. კეკელიძე 1980: კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I. თბილისი, 1980.
44. კვიციანი 2011: კვიციანი ე., სახარების ომკური ხელნაწერის (ათონ. 62) ერთი მინაწერის შესახებ, საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, #II, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2011, გვ. 188–197.
45. კიკნაძე 2008: კიკნაძე ვ., რუსუდან დედოფლის ოთხთავი პეტერბურგიდან, საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, IX, თბილისი, 2008, გვ. 54-57.
46. ლოლაშვილი 1975: ლოლაშვილი ივ., „ათონის კრებული“, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, I, 1975.
47. ლოლაშვილი 1982: ლოლაშვილი ივ., ათონურ ქართულ ხელნაწერთა სიახლენი, თბ. 1982.
48. მათეს... 2004: მათეს სახარება, გიორგი მთაწმიდლის რედაქცია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს და განმარტებები დაურთეს ელგუჯა გიუნაშვილმა და ზურაბ სარჯველაძემ, თბილისი, 2004 წელი.
49. მარკოზის... 2004: მარკოზის სახარება, გიორგი მთაწმიდლის რედაქცია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს და განმარტებები დაურთეს ელგუჯა გიუნაშვილმა და ზურაბ სარჯველაძემ, თბილისი, 2004 წელი.
50. მაჩხანელი მ., ანბანდიდი, 2010: ანბანდიდი, სახარება-ოთხთავის IX საუკუნის ხელნაწერი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა მანანა მაჩხანელმა, გამომცემლობა „ნეკერი“, 2010 წელი.
51. მელიქიშვილი 2011: მელიქიშვილი დ., ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან, თბ., 2011.
52. მენაბდე 1975: მენაბდე ლ., ათონის ივერთა მონასტერი, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, I, 1975.
53. მენაბდე 1982: მენაბდე ლ., ქართული კულტურის კერა ათონზე, თბ. 1982.
54. მენაბდე 1983: მენაბდე ლ., ქართული მწერლობის ათასწლოვანი კერა, კრებული „ივირონი – 1000“, თბ. 1983, გვ. 175-196;
55. მენაბდე 2003: მენაბდე ლ., ძველი ქართული მწერლობის კერები, ნათელი ქრისტესი, საქართველო, წიგნი I, 2003, გვ. 518-535.

56. მენაბდე 1980: მენაბდე ლ., ძველი ქართული მწერლობის კერები, წიგნი II, თბილისი 1980.
57. მეტრეველი 1998: მეტრეველი ე., ათონის ქართველთა მონასტრის სააღაპე წიგნი, თბ. 1998.
58. მეტრეველი 1996: მეტრეველი ე., ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გამომცემლობა „ნეკერი“, 1996 წელი.
59. მეტრეველი 1982: მეტრეველი ე., ქართული კულტურის დიდი კერა, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 12.11.1982, №46.
60. მეტრეველი 2007: მეტრეველი ე., ქართული კულტურის დიდი კერა, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი. ნაკვ. I (ეძღვნება ე. მეტრეველის დაბადებიდან 90 წლისთავს). თბ. 2007, გვ. 31-41.
61. მუმლაძე 2008ა: მუმლაძე ც., „ქორონიკონი იყო მაშინ სპ“, #76 ხელნაწერი ოთხთავის დათარიღებიათვის, შეწამებად დიად მიხარკებია (ფილოლოგიური ძიებანი), ქუთაისი, 2008, გვ. 35-44.
62. მუმლაძე 2008ბ: მუმლაძე ც., „...გარდმოვწერე და შეწამებად დიად მიხარკებია“, შეწამებად დიად მიხარკებია (ფილოლოგიური ძიებანი), ქუთაისი, 2008, გვ. 45-66.
63. ნიკოლაძე 1964: ნიკოლაძე ე., ქუთაისის მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, II ტომი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1964 წელი.
64. ოთხთავი... 2008: ოთხთავი, 1060 წელი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი წერილი და ლექსიკონი დაურთო ციციწო მუმლაძემ, საგამომცემლო ცენტრი, ქუთაისი, 2008 წელი.
65. ჟორდანია 1908: ჟორდანია თ., ჯანაშვილი მ., საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, წიგნი III, თბილისი, 1908 წელი.
66. სამუშია 2011: სამუშია ჯ., ბაგრატ IV-ის კონსტანტინოპოლში სამწლიანი ტყვეობა და საქართველო-ბიზანტიის 1055 წლის ზავი, თსუ საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტომი II, თბ. 2011, გვ. 125-153.
67. სარჯველაძე ზ., 1997: სარჯველაძე ზ., დანელია კ., ქართულ პალეოგრაფია, თბ. 1997.
68. სარჯველაძე ზ., 1984: სარჯველაძე ზ., ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
69. სარჯველაძე ზ., 2001: სარჯველაძე ზ., წყაროსთავის ოთხთავი და ქართული ოთხთავის ეფთვიმესეული რედაქციის საკითხები, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 29, 2001.
70. სარჯველაძე 2011: სარჯველაძე ს., თვალთვაძე დ., სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმში დაცული ტვიბერის ოთხთავის ხელნაწერი, Folia

- Caucasica, იოსტ გიპერტის 55 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, ფრანკფურტი მაინზე-თბილისი, 2011, გვ. 99-118.
71. სარჯველაძე ს., ოთხთავის... 2010: ოთხთავის ქართული თარგმანის ერთ-ერთი უძველესი რედაქცია, ტექსტი ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული H-1240 XI საუკუნის ხელნაწერის მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ს. სარჯველაძემ, თბ., 2010.
  72. სარჯველაძე ს., 2009: სარჯველაძე ს., ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული ორი ხანმეტი პალიმფსესტური ფრაგმენტის შესახებ, ენათმეცნიერების საკითხები, 1-2, თბილისი 2009 წელი, გვ. 215-228.
  73. სარჯველაძე ს., 2015: სარჯველაძე ს., ახალი მასალები ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის H კოლექციაში დაცული ოთხთავის ნუსხების შესახებ, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, ტიპოლოგიური ძიებანი, VII, თბილისი 2015.
  74. საქართველოს... 2012: საქართველის ისტორია XIII საუკუნიდან XIX საუკუნემდე, ტომი III, თბ., 2012.
  75. სახარებად 1911: სახარებად ოთხთავი. ორთა ჯელნაწერთაგან შ ი გ და შ ყ ე წელთა გამოსცა ვლადიმირე ბენეშევიჩმან. ნაკვეთი ა. სახარებად მათჳს თავისად, ს.-პეტერბ., 1909. ნაკვეთი ბ. სახარებად მარკოზის თავისად, 1911.
  76. სილოგავა 1989: სილოგავა ვ., XI საუკუნის ქართველი მწიგნობარი ბასილი თორელ-ყოფილი და მისი ანდერძი, მრავალთავი, XV, 1989 წელი, გვ. 153-165.
  77. სილოგავა 2006: სილოგავა ვ., ოშკი, X ს. მემორიალური ტაძარი. თბ., 2006.
  78. სინური... 2010: სინური ოთხთავი, 978-979 წწ. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ელგუჯა გიუნაშვილმა, თბილისი, გამომცემლობა „ნეკერი“, 2010 წელი.
  79. სირაძე 1983: სირაძე რ., ქართული მწერლობის საზღვარგარეთული კერების ურთიერთობის ისტორიიდან, კრებული „ივირონი – 1000“, თბ. 1983, გვ. 197-218;
  80. სოსელია 2018 სოსელია ქეთევან, ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული ქართული ოთხთავის (Ven.Geo.1) კოდიკოლოგიურ-ტექსტუალური ანალიზი, ნაშრომი შესრულებულია ქართული ფილოლოგიის ბაკალავრის ხარისხის მოსაპოვებლად, 2018.
  81. პუშკინის... 1949: ქსნის ოთხთავი, მარკოზის სახარება, პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, 1949, გვ. 211-240.
  82. უცხოეთში... 2018: უცხოეთში გადაწერილი ქართული ხელნაწერები საქართველოს სიძველეთსაცავებში, ილუსტრირებული კატალოგი, შემდგენლები:

- ვლადიმერ კეკელია, ნათია მიროტაძე, თამარ ოთხმეზური, დალი ჩიტუნაშვილი, რედაქტორი: თამარ ოთხმეზური, თბ. 2018.
83. ფერაძე 2004: ფერაძე გრიგოლ, ქართული ხელნაწერების შესახებ ავსტრიაში, წერილი გერმანულიდან თარგმნა ც. კილაძემ, აღმანახი „მწიგნობარი“ 04, თბ. 2004 წ. გვ.160-181.
84. ქართულ 1954: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია), ტომი IV, თბ. 1954.
85. ქართულ... 1955: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია), ტომი V, თბ. 1955.
86. ქართულ... 1959: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტომი I, თბილისი 1959.
87. ქართულ... 1973: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა ტომი I₁, თბილისი, 1973 წელი.
88. ქართ. ხელნ. აღწერილობა, A ფონდი, 1986: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმი (A) კოლექციისა, ტომი II₁, ელენე მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, 1986.
89. ქართული... 1953: ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, II, 1953 წელი.
90. ქართული... 1970ა: ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, III, 1970 წელი.
91. ქართული... 1970ბ: ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.), ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1970.
92. ქაჯაია ლ., საბაწმინდური... 2014: საბაწმინდური ოთხთავი, პალიმფსესტი, ტექსტი ამოიკითხა, გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი სიტყვა და სიმფონია დაურთო ლამარა ქაჯაიამ, თბილისი, 2014 წელი.
93. ქაჯაია ლ., ხანმეტი... 1984: ხანმეტი ტექსტები, ნაკვეთი I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სიმფონია დაურთო ლამარა ქაჯაიამ, თბილისი, „მეცნიერება“ 1984 წელი.
94. ქრონიკები... 1892, 2004: ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, შეკრებილი, ქრონოლოგიურად დაწყობილი და ახსნილი თედო ჟორდანიას მიერ, წიგნი I, პირველი გამოცემა ტფ. 1892, მეორე ფოტოფირული გამოცემა, თბ. გამომცემლობა არტანუჯი, 2004, გვ. 198-199;
95. ქსნის... 1949: ქსნის ოთხთავი, ლუკას სახარება, გამოაქვეყნა ივანე იმნაიშვილმა, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, 1949, გვ. 60-83; 106-124.

96. ქუთაისის... 1953: ქუთაისის სახელწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, შედგენილია და დასაბეჭდად მომზადებული ე. ნიკოლაძის მიერ, ტ. I, თბ., 1953.
97. ყაუხჩიშვილი 1944: ყაუხჩიშვილი ს., ადიშის ხელნაწერის ბერძნიზმები, ენიმკის მოამბე, IV, თბილისი, 1944.
98. შანიძე ა., 1981: შანიძე ა., უძველესი ქართული ტექსტების აღმოჩენის გამო, თხზულებანი, II ტომი, 1981 წელი.
99. შანიძე ა., ქართული ოთხთავის...1945: ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით (897, 936 და 973 წ. წ.), გამოსცა ა. შანიძემ, თბ. 1945.
100. შურღაია 2006ა: შურღაია თ., ვატიკანის ოთხთავის თავგადასავალი, კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, №11, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბ. 2006.
101. შურღაია 2006ბ: შურღაია თ., ვატიკანის ოთხთავის მხატვრული შემკულობა, საენათმეცნიერო ძიებანი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, ბ. ჯორბენაძის საზოგადოება, XXIII, 2006, გვ. 340-348.
102. შურღაია 2006გ: შურღაია თ., სახარების ერთი ძველი ქართული ხელნაწერის შედგენილობის საკითხისათვის, კავკასიის მაცნე, №14, 2006, გვ.157-163.
103. შურღაია 2006დ: შურღაია თ., შავი მთის ოთხთავის ქართული ხელნაწერი, ცისკარი, სამხატვრო-სალიტერატურო ჟურნალი, №1, 2006, გვ. 131-135.
104. ჩახვაშვილი 2015: ჩახვაშვილი ნ., ვატიკანის ოთხთავის კოდიკოლოგიურ-ფილოლოგიური ანალიზი, ნაშრომი შესრულებულია ქართველური ენათმეცნიერების მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, 2015 წელი.
105. ჩხიკვაძე 2007: „ავგაროზის ეპისტოლის“ ძველი ქართული რედაქციები, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ნესტან ჩხიკვაძემ, თბ., 2007 წელი.
106. ცქიტიშვილი 2004: ცქიტიშვილი თ., „იოვანეს სახარების“ ძველი ქართული თარგმანის ახალი რეცენზია, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 31, თბ., 2004 წელი.
107. ძველი... 1967: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II, (XI-XV სს.), ილია აბულაძის რედაქციით, თბილისი, 1967.
108. ჭელიძე 1996: ჭელიძე ე., არსებობდა თუ არა სახარების კიდევ სხვა ძველი ქართული რედაქცია? (წმინდა რელიკვიების ძველქართული ტერმინოლოგიის მიხედვით), გაზ. „მამული“, N11 (ნოემბერი), 1996 წელი.

109. ჭელიძე 2004: ჭელიძე ე., წმინდა წერილის ქართულად თარგმნა-რედაქტირების ძირითადი ეტაპები, ქრისტიანობის ოცი საუკუნე საქართველოში, თბილისი, 2004.
110. ჭელიძე 2007: სახარება ოთხთავი, სპეკალი მართლმადიდებლობისა, ტექსტი გამოსცა და სკოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, თბ., 2007.
111. ჭელიძე 2015: ბიბლია ყველა არსებული რედაქციისა და ნუსხის მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა და სკოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, თბ., 2015
112. ჭიჭინაძე 1986ა: მღვდელმონაზონ ილია ფანცულაიას პირადი მიმოწერა მოსე ჯანაშილთან და სარგის კაკაბაძესთან, გამოსცა სირა ჭიჭინაძემ, ლიტერატურული მატთანე, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1986 წელი, გვ. 164-168.
113. ჭიჭინაძე 1986ბ: ჭიჭინაძე ს., ათონის ქართული კულტურის კერის ისტორიისათვის, ლიტერატურული მატთანე, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1986 წელი.
114. ხანთაძე 1968: ხანთაძე შ., ნარკვევები ევროპული ქართველოლოგიის ისტორიიდან (XIX საუკუნის 20-იან წლებამდე), „ქართული ისტორიოგრაფია“, I, 1968 წელი.
115. ხარანაული, სალექციო მასალები: ხარანაული ანა, ტექსტოლოგია, სალექციო მასალები.
116. ხელაია 1916: ხელაია ა., ჟურნალი „ცხოვრება“, 1916 წელი, N17, გვ. 30-31.
117. ხინთიბიძე 1982: ხინთიბიძე ე., ათონის ქართული ლიტერატურული სკოლა, ჟურნ. „მნათობი“, 1982, #2.
118. ხინთიბიძე 1983: ხინთიბიძე ე., ათონის ქართული ლიტერატურული სკოლის ისტორიისათვის, კრებული „ივირონი – 1000“, თბ. 1983, გვ. 288-313;
119. ხინთიბიძე 2003: ხინთიბიძე ე., ათონის ქართული საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლა, ნათელი ქრისტესი, საქართველო, წიგნი I, 2003, გვ. 539-552.
120. ჯავახიშვილი 1928: ჯავახიშვილი ივ., ეფთვიმე მთაწმინდელის ნაშრომები და სარედაქციო მუშაობა, ქართული სამართლის ისტორია, I, ტფ., 1928.
121. ჯავახიშვილი 1945: ჯავახიშვილი ივ., ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა. წიგნი I, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V-XVIII სს.), მეორე-მესამე შეესებული გამოცემა. თბ.: 1945.
122. ჯავახიშვილი 1947: ჯავახიშვილი ივ., სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი, თბილისი, 1947, გვ. 41-42.

123. ჯავახიშვილი 1977: ჯავახიშვილი ივ., გიორგი მთაწმიდელი, თხზულებანი (თორმეტ ტომად), ტ. VIII, თბ., 1977.
124. ჯავახიშვილი 1983: ჯავახიშვილი ივ., ორი ნარკვევი „ძველი ქართული საისტორიო მწერლობიდან“, კრებული „ივირონი – 1000“, თბ. 1983.
125. ჯობაძე 2001: ჯობაძე ვ., წმ. ბარლამის მონასტერი კასიუსის მთაზე: 1962-67 წლებში გათხრების დროს გამოვლენილი ქართული სკულპტურის ნიმუშები და ეპიგრაფიკული მასალა, „მრავალთავი“, 2001, №19, გვ. 418-435.
126. ჯოჯუა 2002: ჯოჯუა თ., 1013 წლის ოთხთავის (ქუთ.363-ის) გადაწერის ადგილისათვის, ჟურნალი „საქართველოს სიძველენი“, N2, 2002 წელი, გვ. 55-57.
127. ჯოჯუა 2005: ჯოჯუა თემო, ვინმე გიორგი მონაზონის მიერ გადაწერილი X-XI საუკუნეების ოთხთავი ვენის ნაციონალური ბიბლიოთეკიდან (ven.1), საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები, VIII, 2005.
128. A Descriptive... 1957: A Descriptive Checklist of Selected Manuscripts in the monasteries of mount athos, 1957.
129. The Greek... 2013: Aland B. and Aland K, Johannes Karavidapoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, Editors, The Greek New Testament, 4th ed., United Bible Societies, 2013.
130. Aland 1987: Aland K., “Alter und Entstehung des D-Textes im Neuen Testament; Betrachtung zu P⁶⁹ und 0171”, *Miscellanea papirologica Ramon Roca-Puig, ed. by Sebastià Janeras*, Barcelona, 1987.
131. Birdsall 1989: Birdsall J. Neville, “The Western text in the Second Century,” in *Gospel Traditions in the Second Century*, ed. by William L. Peterson, Notre Dame, 1989.
132. Birdsall 2006: Birdsall J. Neville, *Collected Papers in Greek and Georgian Textual Criticism*, Gorgias press, 2006.
133. Blake 1932: Blake Robert P., *Catalogue des Manuscrits Georgiens de la Bibliothèque de la laure D’Ivion au mont antos*, I, Paris, Librairie auguste picard, 82, Rue Bonaparte, 1932.
134. Delobel 1997: Delobel J., “Focus on the ‘Western’ Text in Recent Studies”, *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, Ixxiii, 1997.
135. Ehrman 1986: Ehrman D. Bart, *Didymus the blind and the Text of the Gospels*, Atlanta, 1986.
136. Garitte 1956: Gérard Garitte, *Manuscripts Géorgiens Littéraires du Mont Sinai*, Louven, 1956.
137. Glob 1984: Glob A., “Serapion of Thmuis as a Witness to the Gospel Text Used by Origen in Caesarea”, *Novum Testamentum*, xxvi, 1984.

138. H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ, Reproduced by photographic offset at the University of Chicago Press from H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ, Oxford, 1873.
139. Harnack 1903: Harnack A., *Forschungen auf dem Gebiete der alten grusinischen und armenischen Litteraturen*: Sitzungsber. d. Konigl. Preuss. Akad. d. Wiss., 34, 1903.
140. Hatch 1937: Hatch W. H. P., *The "Western" Text of the Gospels*, Evanston, IL, 1937.
141. Hurtado 1981: Hurtado W. Larry, *Text-Critical Methodology and the Pre-Caesarean Text: Codex W in the Gospel of Mark*, Grand Rapids, MI, 1981.
142. Inventaire détaillé des manuscrits géorgiens du monastère d'Ivéron, au mont Athos, redigé en 1836 par père Hilarion, confesseur de Solomon II, denier roi d'Iméreth, á la demande de l'archim. Seraphin et traduit du géorgien par M. Brosset. *Journal Asiatique*, 1867, t. IX.
143. La Version 1955: La Version géorgienne ancienne de l'Évangile de Luk, d'après les évangiles d'Adysh avec les variantes des évangiles d'Oiza et de Tbet, Ed. avec une trad. Latine par Maurice Brière, *Patrologia Orientalis*, t. XXVII: fasc. 3. Paris, 1955.
144. Lake 1932: Lake K. and New S., *Six Collations of New Testament Manuscripts*, Harvard Theological Studies, xvii; Cambridge, MA, 1932.
145. Martini 1979: Martini C. M., "La Tradition textuelle des Actes des Apôtres et les tendances de L'église ancienne", in *Les Actes des Apôtres; Traditions, rédaction, théologie*, ed. By J. Kremer, Leuven, 1979.
146. Metzger 2005: Metzger M. Bruce, Ehrman D. Bart, *The Text of the New Testament, Its Transmission, Corruption and Restoration*, Fourth Edition, 2005.
147. Molitor 1965: Molitor J. *Synopsis latina Evangeliorum ibericorum antiquissimorum secundum Mattaeum, marcum, Lukam, Desumpta e codicibus Adysh, Opiza, Tbeth. Necnon e fragmentis biblicis et patristicis quae dicuntur chanmeti et haemeti*, Louvain, 1965, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 256, Subs. t. 24.
148. Peradze 1940: Peradze Gregor, "Über die Georgischen Handschriften in Österreich, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes" XLVII, 3-4, Wien, 1940, p. 219-232.
149. Racine 2004: Racine J., *The Text of Matthew in the Writings of Basil of Caesarea*, Atlanta, 2004.
150. Reyniold 1974: Reyniold L. D., Wilson N. G., *Scribes and scholars, A guide to the transmission of Greek and Latin Literature*, Second edition, Oxford, 1974;
151. Ropes 1926: Ropes J. Hardy, *The Text of Acts, The Beginnings of Christianity, Part I*, vol. iii; London, 1926).
152. Répertoire 1995: Répertoire de réglures dans les manuscrits grecs sur parchemin, Base de données établie par Jacques-Hubert Satuel à l'aide du Fichier Lerroy et des catalogues

- récents à l'histoire des textes (CRNS) Ouvrage publié avec le Centre National de la Recherche et Scientifique. Brepols: Turnhout, 1995.
153. Sarjveladze S., 2012: Sarjveladze S., The Problem of Establishing the Recensions of the Georgian Version of the Gospels: *Novum Testamentum. Supplements to Novum Testamentum. Volume 142; Textual Research on the psalms and Gospels: Papers from the Tbilisi Colloquium on the Editing and History of Biblical Manuscripts*, Edited by Christian-B. Amphoux & J. Keith Elliott with Bernard Outtier, Brill, Leiden. Boston p. 167-190, 2012.
  154. Sear 1987: Sear R. David, *Byzantine Coins and their values*. Second edition revised and enlarged published by B.A. Seaby in 1987. London, 1996.
  155. Sturz 1994: Sturz H., *The Byzantine Text-type and the New Testament*, Nashville, 1994.
  156. Swanson 1995: Swanson J. Reuben, *New Testament Greek Manuscripts (Matthew, Mark, Luke, John)*, 1995.
  157. Tarnishvili 1962: Tarnishvili M., *Les Manuscrits Géorgiens du Vatican*, *Bedi Kartlisa*, (No 41 – 42), Paris 1962.
  158. The Caesarean... 1928: *The Caesarean Text of the Gospel of Mark* Author(s): Kirsopp Lake, Robert P. Blake and Silva New, Source: *The Harvard Theological Review*, Vol. 21, No. 4, Oct., 1928.
  159. The old Georgian 1928: *The old Georgian version of the Gospel of Mark, From the Adysh Gospels with the variants of the Opiza and Tbet` Gospels*, Edited with a Latin translation by Robert P. Blake, *Patrologia Orientalis*, t. XX: fasc. 3. Paris, 1928.
  160. The old Georgian 1933: *The old Georgian version of the Gospel of Matthew, From the Adysh Gospels with the variants of the Opiza and Tbet` Gospels*, Edited with a Latin translation by Robert P. Blake, *Patrologia Orientalis*, t. XXIV: fasc. 3. Paris, 1933.
  161. The old Georgian 1950: *The old Georgian version of the Gospel of John, From the Adysh Gospels with the variants of the Opiza and Tbet` Gospels*, Edited with a Latin translation by Robert P. Blake and Maurice Brière, *Patrologia Orientalis*, t. XXVI: fasc. 4. Paris, 1950.
  162. *The text of the Acts and Epistles in Photius*, *ibid.* Vol.9, 1958.
  163. *The text of the Gospels in Photius*, *Jurnal of Theological Studies n.s.* Vol.7, 1956.
  164. Tvaltvadze 2008: Tvaltvadze D., *Aus der Geschichte der Übersetzung der Tetraevangelien ins Georgische: Georgica*, 31, 2008.
  165. Tvaltvadze 2015 Tvaltvadze D., *Electronic Bilingual Scholarly Peer-Reviewed Journal SPEKALI of the Faculty of Humanities at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*, 2015, N9, <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/9/90>

166. Tvaltvadze 2012: Tvaltvadze D., The Manuscripts of Georgian Translations of the Four Gospels From the Black Mountain: Novum Testamentum. Supplements to Novum Testamentum. Volume 142; Textual Research on the psalms and Gospels: Papers from the Tbilisi Colloquium on the Editing and History of Biblical Manuscripts, Edited by Christian-B. Amphoux & J. Keith Elliott with Bernard Outtier, Brill, Leiden. Boston p. 213-229, 2012.
167. Tvaltvadze 2009: Tvaltvadze D., Tviberi Four Gospels, 1st International Symposium Georgian Manuscripts, Tbilisi, 19 - 25 October, 2009.
168. Wachtel 1995: Wachtel K., Der byzantinische text der kathilischen Briefe: eine Untersuchung zur Entstebung der koine des Neuen Testament, Berlin, 1995.
169. Westcott, Brooke Foss and Hort, Fenton John Anthony, The New Testament in the Original Greek (New York: Macmillan), 1935.
170. Wilson 1983: Wilson N.G., Scholars of Byzantium, London, 1983.
171. Zuntz 1953: Zuntz G., The Text of the Epistels, a Disquistion upon the Corpus Paulinum, London, 1953.
172. Адишское 1916: Адишское евангелие, 200 фототипических таблиц и предисловие Е. С. Такаишвили, Материалы по истории Кавказа, вип. XIV, под редакцией П. С. Уваровой, А. С. Хаханов и Е. С. Такаишвили, Москва, 1916.
173. Марр 1903: Марр Н. Я., Предварительный отчет о работах на Синае. веденных в сотрудничестве с И. А. Джавахишвили, и в Иерусалиме, в поездку 1902 г. (апрель – ноябрь): Сообщения Императ. Правосл. Палестин. Общества, 14, 2 (1903).
174. Марр 1900: Марр Н., Агиографические материалы по грузинским рукописям Ивера. ч. I. Описание пяти пергаментных рукописей, СПб., 1900 г.
175. Православная 2001: Православная Энциклопедия. Том II. Под общей редакцией Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. М. 2001.
176. Цагарели 1888: Цагарели А., Каталог грузинских рукописей Синайского монастыря: Палестинский сборник, IV, СПб., 1888.
177. Цагарели 1886: Цагарели А.А., Сведения о памятниках Грузинской писмености, выпуск I, Санктпетербургъ, 1886.

ელექტრონული გამოცემები:

1. ადიშისა და ხანმეტი სახარების ტექსტი:
<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/adisnt/adisn.htm>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
2. ოპიზური რედაქციის შემცველი 11 ხელნაწერის მიხედვით მომზადებული ტექსტი: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/cinant/cinan.htm>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
3. ათონური რედაქციის შემცველი 10 ხელნაწერის მიხედვით მომზადებული ტექსტი: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/ageo/nt/giornt/giorn.htm>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
4. ლუკას სახარების ძველი ქართული თარგმანის უძველესი სრული თუ ფრაგმენტული ხელნაწერების მიხედვით მომზადებული აკადემიური ტექსტი: <http://ogg.tsu.ge/> (ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
5. იოანე ოქროპირის მათეს სახარების თარგმანების ტექსტი: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcg/cauc/ageo/johchrys/mttargm/mttar.htm>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
6. იოანე ოქროპირის იოანეს სახარების თარგმანების ტექსტი: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcg/cauc/ageo/johchrys/iogan/iogan.htm>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)
7. The Encyclopedia of New Testament Textual Criticism by Robert B. Waltz, Inspired by Rich Elliott, Last Preliminary Edition: <http://www.skypoint.com/members/waltzmn/>
(ბოლო ნახვა 10 თებერვალი, 2018 წელი)

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ქართული ენის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი

ეკა კვიციანი

სახარების XI საუკუნის ქართული ხელნაწერების
კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური ანალიზი და
ოთხთავის გიორგი მთაწმინდლისეული რედაქციის
ჩამოყალიბების ისტორია

დისერტაციის დანართი

დისერტაციის ხელმძღვანელი: პროფ. დარეჯან თვალთვაძე
ფილოლოგიის დოქტორი

თბილისი
2019

შინაარსი

პირობითი აღნიშვნები	3
მათეს სახარება	4
მარკოზის სახარება	95
ლუკას სახარება	151
იოანეს სახარება	244

პირობითი აღნიშვნები

ძირითადი ტექსტი წარმოადგენს ათონური რედაქციის კრიტიკულად დადგენილ ტექსტს.

o – ოშკის სახარება (Ath.62, XI)

a – ალავერდის ოთხთავი (A-484, XI)

f – იენაშის ოთხთავი (სიემ მესტია 72)

* ქველა ფენის ტექსტი (original)

^c რედაქტორის მიერ გასწორებული ტექსტი (corrector)

] ლემა, რომლის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს სხვადასხვა ვარიანტია წარმოდენილი

| ლემის დასასრული

pr დამატება ლემის წინ

+ დამატება ლემის შემდეგ

> გამოტოვება

tr გადაადგილება

^{mg} იკითხვისი, რომელიც წერია აშიაზე

მათეს სახარება*

1

1. წიგნი შობისა იესუ ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი.
* პირველი თავი სახარებისა მათეს თავისაა ო| წმიდა სახარება თავი პირველი მატთესი a | წმიდა სახარება თავი მათესი f |
2. აბრაჰამ შვა ისაკ; ისაკ შვა იაკობ; იაკობ შვა იუდა და ძმანი მისნი;
2. ისაკ¹ | ისაკი a | ისაკ² | ისაკმან a | იაკობ¹ | იაკობ o | იაკობი a | იაკობ² | იაკობმან a |
3. ზოლო იუდა შვა ფარეზ და ზარა თამარისგან; და ფარეზ შვა ესრომ; ესრომ შვა არამ;
4. არამ შვა ამინადაბ; ამინადაბ შვა ნასონ; ნასონ შვა სალმონ;
4. ნასონ¹ | ნასონ oa | ნასონ | + ზოლო f | ნასონ² | ნასონ oa |
5. სალმონ შვა ბოოს რექაბისგან; ბოოს შვა იობედ რუთისგან; იობედ შვა ეესე.
6. ეესე შვა დავით მეფე; დავით მეფემან შვა სოლომონ ურიის ცოლისაგან;
6. შვა¹ | > o* | მეფე | მეფე a |
7. სოლომონ შვა რობოამ; რობოამ შვა აბია; აბია შვა ასა;
7. ასა | ასაფ a, ასაფი f | იორამ¹ | იორამი f |
8. ასა შვა იოსაფატ; იოსაფატ შვა იორამ; იორამ შვა ოზია;
8. ასა | ასაფ af | იორამ¹ | იორამი f |
9. ოზია შვა იოათამ; იოათამ შვა აქაზ; აქაზ შვა ეზეკია;
10. ეზეკია შვა მანასე; მანასე შვა ამონ; ამონ შვა იოსია;
11. იოსია შვა იეჰონია და ძმანი მისნი ტყუეობასა მას ბაბილოვნელთასა.
11. ტყუეობასა | ტყუეობასა f | ბაბილოვნელთასა | ბაბილოვნელთაგან af |
12. შემდგომად ტყუეობისა მის ბაბილოვნისა იეჰონია შვა სალათიელ; სალათიელ შვა ზორობაბელ;
12. ტყუეობისა | ტყუეობისა f | სალათიელ¹ | სალათიელ a | სალათიელ² | სალათიელ a |
13. ზორობაბელ შვა აბიუდ; აბიუდ შვა ელიაკიმ; ელიაკიმ შვა აზორ;
13. აბიუდ¹ | აბიოდ a | აბიუდ² | აბიოდ a |
14. აზორ შვა სალუკ; სალუკ შვა აქიმ; აქიმ შვა ელიუდ;
15. ელიუდ შვა ელეაზარ; ელეაზარ შვა მატთან; მატთან შვა იაკობ;

16. იაკობ შვა იოსებ, ქმარი მარიამისი, რომლისაგან იშვა იესუ, რომელსა ჰრქჳან ქრისტე.

16. ქრისტე|ქრისტჳ a |

17. ყოველი ნათესავი აბრაჰამისითგან ვიდრე დავითისადმდე ნათესავი ათოთხმეტ; და დავითისითგან ვიდრე ტყუენვადმდე ბაბილოვნისა ნათესავი ათოთხმეტ; და ტყუენვითგან ბაბილოვნისაჲთ ვიდრე ქრისტესამდე ნათესავი ათოთხმეტ.

17. და¹] > o*af | ტყუენვადმდე|ტყუენვადმდე f | ბაბილოვნისა|ბაბილოვნელთაგან af | და²] > o*af | ტყუენვითგან|ტყუენვითგან f |

18. ხოლო იესუ ქრისტეს შობაჲ ესრეთ იყო: რამეთუ თხოვილ იყო დედაჲ მისი მარიამ იოსებისა და ვიდრე შერთვადმდე მათა იპოვა იგი მიღგომილ სულისაგან წმიდისა.

18. თხოვილ|თხოილ f |

19. ხოლო იოსებ, ქმარი ამისი, მართალი იყო და არა უნდა განმხილებაჲ მისი, იზრახა ფარულად განტევებაჲ მისი.

19. ამისი|მისი o*af |

20. და ვითარ იგი ამას განიზრახვიდა ოდენ, აჰა, ანგელოზი უფლისაჲ ჩუენებით გამოუჩნდა მას და ჰრქჳა: იოსებ, ძეო დავითისო, ნუ გეშინინ მიყვანებად მარიამისა, ცოლისა შენისა, რამეთუ, რომელი-იგი მისგან იშვეს, სულისაგან წმიდისა არს.

21. შვეს ძე, და უწოდიან სახელი მისი იესუ, რამეთუ მან იქსნეს ერი თჳსი ცოდვათა მათთაგან.

21. ძე|ძჳ oa |

22. ესე ყოველი იქმნა, რაჲთა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი უფლისაჲ, პირითა წინაწარმეტყუელისაჲთა თქუბული:

23. აჰა, ქალწული მიუდგეს და შვეს ძე, და უწოდიან სახელი მისი ემმანუელ, რომელ არს თარგმანებით: *ჩუენ თანა ღმერთი.*

23. ძე|ძჳ a | ემმანუელ|ემმანოელ f |

24. განიღუბა იოსებ ძილისა მისგან და ყო ეგრე, ვითარცა უბრძანა მას ანგელოზმან უფლისამან, და წარიყვანა ცოლი თჳსი.

25. და არა იცოდა იგი, ვიდრემდე შვა ძე იგი მისი პირმშოჲ, და უწოდა სახელი მისი იესუ.

25. ძჳ o | უწოდა|უწოდეს o*f |

1. ხოლო იესუმს შობასა ბეთლემს ჰურიასტანისასა, დღეთა ჰეროდე მეფისათა, აჰა, მოგუნი აღმოსავალით მოვიდეს იერუსალჴმდ და იტყოდეს:
  1. იესუმს $|$ იესუ $o^*f|$ იესუმს $|$ + ქრისტეს $f|$
2. სადა არს, რომელი-იგი იშვა მეუფე ჰურიათაჲ? რამეთუ ვინილეთ ვარსკულავი მისი აღმოსავალით და მოვედით თაყუანის-ცემად მისა.
  2. რომელი-იგი იშვა $|$ ახლადშობილი $o^*af|$ რომელი-იგი იშვა $|$ + იგი $f|$ მეუფე $|$ მეუფმ $af|$ ვარსკულავი $|$ ვასკულავი $o^*|$
3. ვითარცა ესმა ესე ჰეროდეს მეფესა, შეძრწუნდა, და ყოველი იერუსალჴმში მის თანა.
4. და შეკრიბნა ყოველნი მღდელთმოდუარნი და მწიგნობარნი ერისანი და იკითხვიდა მათგან: სადა უკუე შობად არს ქრისტე?
  4. უკუე $|$ უკუმ $f|$
5. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: ბეთლემს ჰურიასტანისასა. რამეთუ ესრეთ წერილ არს წინაწარმეტყუელისა მიერ:
  6. და შენ, ბეთლემ, ქუეყანაჲ ეგე იუდაჲსი, არასადა უმრწემეს ხარ მთავართა შორის იუდაჲსთა, რამეთუ შენგან გამოვიდეს წინამძღუარი, რომელმან დამწყსოს ერი ჩემი ისრაჴლი.
    6. უმრწემეს $|$ ურწემეს $f|$ წინამძღუარი $|$ მთავარი $o^*af|$
7. მაშინ ჰეროდე იღუმალ მოუწოდა მოგუთა მათ და გამოიკითხა მათგან ჟამი იგი გამოჩინებულისა მის ვარსკულავისაჲ.
  7. გამოჩინებულისა $|$ გამოჩინებისა $o^*a,$ გამოჩინებისაჲ $f|$ ვარსკულავისაჲ $|$ ვასკულავისაჲ $o^*|$
8. და წარავლინნა იგინი ბეთლემდ და ჰრქუა: მივედით და გამოიკითხეთ ჭემმარიტად ყრმისა მისთვის და, რაჟამს ჰპოვოთ იგი, მითხართ მე, რაჲთა მეცა მივიდე და თაყუანის-ვცე მას.
  8. იგინი $|$ $> o^*af|$ ბეთლემდ $|$ ბეთლემად $f|$ ჰპოვოთ $|$ ჰპოოთ $a|$ თაყუანის-ვცე $|$ თაყუანი-სცე $o^*|$
9. ხოლო მათ ვითარცა ესმა ესე მეფისა მისგან, წარვიდეს. და, აჰა, ვარსკულავი იგი, რომელი იხილეს აღმოსავალით, წინაუძლოდა მათ, ვიდრემდე მოვიდა და დაადგრა ადგილსა მას, რომელსა იყო ყრმაჲ იგი.
  9. მეფისა მისგან $|$ მეფისაგან $f|$
10. ხოლო მათ ვითარცა იხილეს ვარსკულავი იგი, განიხარეს სიხარულითა დიდითა ფრიად.
  10. ვარსკულავი $|$ ვასკულავი $o^*|$
11. და ვითარცა შევიდეს სახლსა მას, იხილეს ყრმაჲ იგი მარიამის თანა, დედისა თვისისა, და დავარდეს და თაყუანის-სცეს მას; და აღაღეს საუნჯეთა მათთა და შეწირეს მისა ძღუენი: ოქროჲ, გუნდრუკი და მური.
  11. და $^2|$ $> f|$ საუნჯეთა $|$ საფასეთა $o^*af|$ ძღუენი $|$ ძღუმნი $f|$

12. და მოიღეს ბრძანება ჩუენებით, რაათა არა მიაქციონ ჰეროდესა, არამედ სხუთ გზით წარვიდენ სოფლად თუსა.

12. ჩუენებით|ჩუენებით f |

13. და ვითარცა განემორნეს ივინი, აჰა, ანგელოზი უფლისაჲ გამოუჩნდა ჩუენებით იოსებს და ჰრქუა: აღდგ და წარიყვანე ყრმაჲ ეგე და დედაჲ მაგისი და ივლტოდე ეგუბტედ და იყავ მუნ, ვიდრემდე გრქუა შენ, რამეთუ ეგულების ჰეროდეს მოძიებად ყრმისა მაგის და წარწყმედად ეგე.

13. ჩუენებით|ჩუენებით f |

14. ხოლო იგი აღდგა და წარიყვანა ყრმაჲ იგი და დედაჲ მისი ღამე, და წარვიდა ეგუბტედ და იყო მუნ ვიდრე აღსრულებადმდე ჰეროდესა,

14. ღამე|ღამე a | აღსრულებადმდე|აღსრულებადმდე f |

15. რაათა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი უფლისაჲ, თქუმული წინაწარმეტყუელისა მიერ: ეგუბტით უწოდე ძესა ჩემსა.

15. წინააღწერმტყლისა o | უწოდე|უწოდო a, უწოდი f |

16. მაშინ ვითარცა იხილა ჰეროდე, რამეთუ მოიკიცხა მოგუთა მათგან, განრისხნა ფრიად, წარავლინნა და მოსწყუდა ყოველი ყრმები, რომელნი იყვნეს ბეთლემს და ყოველთა საზღვართა მისთა ორით წლითგანი და უღარესი, მსგავსად მის ჟამისა, ვითარცა გამოიკითხა მოგუთა მათგან.

16. ჟამისა|ჟამი o* | გამოიკითხა|გამოითხა o* |

17. მაშინ აღესრულა თქუმული იგი იერემია წინაწარმეტყუელისაჲ, რომელსა იტყუს:

18. კმაჲ ჰრამათ ისმა გოდებისა და ტირილისაჲ და ტყებისაჲ მრავალი; რაქელ სტიროდა შვილთა თუსთა და არა უნდა ნუგეშინის-ცემის, რამეთუ არა არიან.

18. ტირილისაჲ] + ფრიად af | და ტყებისაჲ მრავალი] > a, ღაღაღებისაჲ ფრიად o* |

19. ხოლო რაჟამს აღესრულა ჰეროდე, აჰა, ანგელოზი უფლისაჲ გამოეცხადა ჩუენებით იოსებს ეგუბტეს

19. ჩუენებით|ჩუენებით f |

20. და ჰრქუა: აღდგ და წარიყვანე ყრმაჲ ეგე და დედაჲ მაგისი და წარვედ ქუეყანად ისრაჴლისა, რამეთუ მოსწყედეს, რომელნი ეძიებდეს სულსა მაგის ყრმისასა.

21. ხოლო იგი აღდგა და წარმოიყვანა ყრმაჲ იგი და დედაჲ მისი და მოვიდა ქუეყანად ისრაჴლისა.

21. წარმოიყვანა|წარიყვანა o* |

22. და ვითარცა ესმა, რამეთუ არქელაოს მეფობს ჰურიასტანს ჰეროდეს წილ, მამისა თუსისა, შეეშინა მისლვად მუნ და ბრძანებაჲ მოიღო ჩუენებით და წარვიდა კერძოთა გალილეასათა.

22. ჩუენებით|ჩუენებით $f | ჩუენებით | + ანგელოზისაგან $o*af | და^3] > o* |$ წარვიდა|წარსლვად $o* |$ კერძოთა|ქუეყანად $o*f |$ ქუეყნად $a |$ გალილეამსათა|გალილეამსა $o*af |$$

23. და მივიდა და დაეშენა ქალაქსა შინა, რომელსა ჰრქვან ნაზარეთ, რამთა აღესრულოს თქუმული იგი წინაწარმეტყუელისა მიერ, ვითარმედ: ნაზარეველ ეწოდოს.

23. ქალაქსა შინა|ქუეყანასა მას $o*af |$

3

1. მათ დღეთა შინა მოვიდა იოვანე ნათლისმცემელი ქადაგებად უდაბნოსა მას ჰურიასტანისასა

1. ქადაგებად|ქადაგებლა $o*af |$

2. და იტყოდა: შეინანეთ, რამეთუ მოახლებულ არს სასუფეველი ცათაჲ.

3. რამეთუ ესე არს, რომელ-იგი თქუმულ არს ესაია წინაწარმეტყუელისა მიერ და იტყუს: კმაჲ ღალადებისაჲ უდაბნოსა ზედა: განჰმზადენით გზანი უფლისანი და წრფელ-ყვენით ალაგნი მისნი.

3. განჰმზადენით|განმზადენით $o*f |$

4. ხოლო თავადსა იოვანეს ემოსა სამოსლად მისა თმისაგან აქლემისა და სარტყელი ტყავისაჲ წელთა მისთა; ხოლო საზრდელად მისა იყო მკალი და თაფლი ველური.

5. მაშინ განვიდოდეს მისა იერუსალჴში და ყოველი ჰურიასტანი და გარემოსოფლები იორდანისაჲ.

5. განვიდოდეს|განვიდოდა $o |$ მისა] + ყოველი $af |$ ყოველი] $> o*af |$

ჰურიასტანი|ჰურიასტანისანი $f |$

6. და ნათელს-ილებდეს იორდანესა შინა მისგან და აუარებდეს ცოდვათა მათთა.

6. შინა] $> af |$ ზედა $o* |$ აღუარებდეს|აულარებდეს $o |$

7. და ვითარცა იხილნა მრავალნი ფარისეველნი და სადუკეველნი, მომავალნი ნათლის-ლებად მისგან, ჰრქუა მათ: ნაშობნო იქედნეთანო, ვინ გიჩუენა თქუენ სივლტოლაჲ მერმისა მისგან რისხვისა?

7. მრავალნი] $> o*af |$ გიჩუენა|გიჩუენა $f |$ მისგან²] + მომავალისა $o*af |$

8. ყავთ უკუე ნაყოფი, ღირსი სინანულისაჲ,

8. უკუე|უკუე $f |$ უკუე] + აწ $o*af |$

9. და ნუ ჰკონებთ და იტყუთ თავით თჳსით: მამაჲ გუვის ჩუენ აბრაჴამი. რამეთუ გეტყვ თქუენ, ვითარმედ შემძლებელ არს ღმერთი აღდგინებად ქვათა ამათგან შვილად აბრაჴამისა.

9. რამეთუ|ხოლო ამას $o*af |$

10. რამეთუ აწვე, ესერა, ცული ძირთა თანა ხეთასა ძეს. ყოველმან ხემან, რომელმან არა გამოიღოს ნაყოფი კეთილი, მოეკუეთოს და ცეცხლსა დაედვას.
10. მოეკუეთოს|მოეკუწთოს $f|$

11. მე უკუე ნათელ-გცემ თქუენ წყლითა სინანულად. ხოლო რომელი შემდგომად ჩემსა მოვალს, უძლიერეს ჩემსა არს, რომლისა ვერშემძლებელ ვარ კამლთა მისთა ტურთვად. მან ნათელ-გცეს თქუენ სულითა წმიდითა და ცეცხლითა.

11. მე $pr. აწ af|უკუე| > o*af| რომელი| > o*f| ვარ| + მე a|$

12. რომლისა ნიჩაბი კელთა მისთა, განწმიდოს კალოდ თუსი და შეკრიბოს იფქლი საუნჯესა, ხოლო ბზე დაწუას ცეცხლითა მით უშრეტითა.

12. ბზე|ბზხ $a|$

13. მაშინ მოვიდა იესუ გალილეათ იორდანედ იოვანესა ნათლის-ღებად მისგან.

14. ხოლო იოვანე აყენებდა მას და ეტყოდა: მე მიკმს შენ მიერ ნათლის-ღებად, და შენ ჩემდა მოხუალა?

15. მიუგო იესუ და პრქუა მას: აცადე აწ, რამეთუ ესრეთ შეუენის ჩუენდა აღსრულებად ყოველი სიმაართლე. მაშინ მიუშუა მას.

15. შეუენის|ჯერ-არს $o*af| ჩუენდა| > o*, ჩემდა a|$

16. და ნათელ-იღო იესუ. და მეყსეულად აღმოვიდა რაჲ წყლისა მისგან, და, აჰა, განეხუნეს მას ცანი, და იხილა სული ღმრთისაჲ, გარდამომავალი, ვითარცა ტრედი, მოვიდა და დაადგრა მას ზედა.

16. და³ $> o*|და³| > o*af|$

17. და კმაჲ იყო ზეცით და თქუა: ესე არს ძმ ჩემი საყუარელი, რომელი მე სათნო-ვიყავ.

4

1. მაშინ იესუ აღმოიყვანა უდაბნოდ სულისაგან გამოცდად ეშმაკისაგან.

2. და იმარნა ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე, და მერმე შეემშია.

2. დღე|დღს $a|$ დღე|ღამს $a|$

3. მოუკდა მას გამოცდელი იგი და პრქუა: უკუეთუ შენ ხარ ძმ ღმრთისაჲ, თქუ, რაჲთა ქვანი ესე პურ იქმნენ.

3. უკუეთუ|უკუწთუ $f|$ ძმ|ძე $f|$ იქმნენ|იქმნენ $af|$

4. ხოლო იესუ მიუგო და პრქუა: წერილ არს, რამეთუ: არა პურითა ხოლო ცხოვნდების კაცი, არამედ ყოვლითა სიტყუთა, რომელი გამოვალს პირისაგან ღმრთისა.

4. პრქუა $| +$ ესრე $o*$, ესრეთ $af|$ ცხოვნდების|ცხოვნდების $of|$

5. მაშინ წარიყვანა იგი ეშმაკმან მან წმიდასა ქალაქსა და დაადგინა იგი სართულსა მას ზედა ტაძრისასა.

6. და ჰრქუა მას: უკუეთუ ძმ ხარ ღმრთისაჲ, გარდაიდგე თავი შენი ამიერ ქუეყანად, რამეთუ წერილ არს, ვითარმედ: ანგელოზთა მისთადა უბრძანებიეს შენთვის, და კელთა მათთა ზედა აღვიპყრან შენ, ნუ სადა წარსცე ქვასა ფერკი შენი.

6. ძმ]მე f|ამიერ]მიერ f|მისთადა]მისთა o*a|მათთა] > o*af|აღვიპყრან]აღვიღონ o*|ნუ სადა]რაათა არა o*af|

7. ჰრქუა მას იესუ: კუალად წერილ არს: არა განსცადო უფალი ღმერთი შენი.

7. კუალად]მერმე o*af|არს| + ესრე o*af|განსცადო]განჰცადო af|

8. კუალად წარიყვანა იგი ეშმაკმან მთასა ფრიად მაღალსა და უჩუენნა მას ყოველნი სუფევანი სოფლისანი და დიდებაჲ მათი

8. უჩუენნა]უჩუენნა f|

9. და ჰრქუა მას: ესე ყოველი მიგცე შენ, უკუეთუ დაჰვარდე და თაყუანის-მცე მე.

10. მაშინ ჰრქუა მას იესუ: წარვედ ჩემგან მართლუკუნ, სატანა, რამეთუ წერილ არს: უფალსა ღმერთსა შენსა თაყუანის-სცე და მას მხოლოსა ჰმსახურებდე.

10. სატანა]ეშმაკო o*af|

11. მაშინ დაუტევა იგი ეშმაკმან მან, და ანგელოზნი მოვიდეს და ჰმსახურებდეს მას.

11. ანგელოზნი]ანგელოზნი a|

12. ხოლო ესმა რაჲ იესუს, ვითარმედ იოვანე მიეცა, განემორა და წარვიდა გალილეად.

12. ხოლო]ვითარცა o*|რაჲ| > o*af|

13. და დაუტევა ნაზარეთი და მოვიდა და დაემკუდრა კაპერნაუმს, საზღვართა ზაბულონისათა და ნეფთალემისათა.

13. და¹] > o*|და³] > a|კაპერნაუმს]კაფარნაუმს o*a|ზაბულონისათა]ზაბულონისათა o*, ზაბულონისთა o¹af|ნეფთალემისათა]ნეფთალემისთა a|

14. რაათა აღესრულოს თქუებული იგი ესაია წინაწარმეტყუელისაჲ, რომელსა იტყვს:

14. იგი] > f|

15. ქუეყანაჲ ზაბულონისი და ქუეყანაჲ ნეფთალემისი, გზაჲ ზღვსაჲ წიად იორდანესა, გალილეაჲ წარმართთაჲ.

15. ზაბულონისი]ზაბულონისაჲ o*|იორდანესა]იორდანეს f|წარმ-ართაჲ o*|

16. ერი რომელი სხდა ბნელსა, იხილა ნათელი დიდი, და რომელნი სხდეს სოფელსა და აჩრდილთა სიკუდილისათა, ნათელი აღმოუბრწყინდა მათ.

16. სოფელსა|ბნელსა o^*af | აღმოუბრწყინდა|გამოუჩნდა o^*af | მათ| დიდი af |

17. მიერთგან იწყო იესუ ქადაგებად და სიტყუად: შეინანეთ, რამეთუ მოახლებულ არს სასუფეველი ცათაჲ.

18. და იქცეოდა რაჲ იესუ ზღვსკიდესა მას გალილეაჲსასა, იხილნა ორნი ძმანი: სიმონ, რომელსა ეწოდა პეტრე, და ანდრეა, ძმაჲ მისი, ითხველიდეს რაჲ სათხველითა ზღუასა მას, რამეთუ იყვნეს მესათხველე.

18. მესათხველე|მესათხველსა a |

19. და ჰრქუა მათ: მოვედით და შემომიდეგით მე, და გყვნე თქვენ მესათხველე კაცთა.

20. ხოლო მათ მესყუელად დაუტევეს ბადე მათი და შეუდგეს მას.

21. და წარმოვიდა მიერ და იხილნა სხუანი ორნი ძმანი: იაკობ ზებედესი და იოვანე, ძმაჲ მისი, ნავსა შინა ზებედეს თანა, მამისა მათისა, გან-რაჲ-აგებდეს ბადეთა მათთა, და უწოდა მათ.

22. ხოლო მათ მესყუელად დაუტევეს ნავი იგი და მამაჲ მათი და მისდევდეს მას.

23. და მოჰკლიდა იესუ ყოველსა გალილეასა და ასწავებდა შესაკრებელთა შორის მათთა და ქადაგებდა სახარებასა სასუფეველისასა და განჰკურნებდა ყოველსა სენსა და ყოველსა უძლურებასა ერსა შორის.

23. მოჰკლიდა|მოჰკლიდა $o^* |$ სახარებასა $>$ o^*af | სასუფეველისასა|სასუფეველსა o^*af |

24. და განითქუა ჰამბავი მისი ყოველსა ქუეყანასა ასურასტანიასა. და მოჰგურიდეს მას ყოველთა ბოროტად სნეულთა თითოსახეთაგან სენტა და გუემითა შეპყრობილთა და ეშმაკეულთა და ცისად-ცისად გუემულთა და განრლეულთა, და განკურნნა იგინი.

24. ჰამბავი|ჰამბავი f | გუემითა|გუემითა f | გუემულთა|გუემულთა f | განრლეულთა|განრლეულთა f |

25. და მისდევდა მას ერი მრავალი გალილეათ და ათქალაქით და იერუსალჴმით და ჰურიასტანით და წიალიორდანიით.

25. წიალიორდანიით|წიალიორდანიისათ o^*af | წიალიორდანიისათ $] +$ და განკურნნა იგინი o^*af |

5

1. და ვითარცა იხილა იესუ ერი იგი, აღვიდა მთასა და დაჯდა იგი მუნ. და მოუკდეს მას მოწაფენი მისნი.

2. და ალალო პირი თჳსი, ასწავებდა მათ და ეტყოდა:

2. თჳსი $] +$ და $o^* |$

3. ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაჲ.
4. ნეტარ იყვნენ მგლოვარენი გულითა, რამეთუ იგინი ნუგეშინისცემულ იქმნენ.
4. იყვნენ|არიან o*af | იქმნენ|იყვნენ af |
5. ნეტარ იყვნენ მშუდნი, რამეთუ მათ დაიმკუდრონ ქუეყანაჲ.
5. იყვნენ|არიან o* af |
6. ნეტარ იყვნენ, რომელთა ჰშიოდის და სწყუროდის სიმართლისათჳს, რამეთუ იგინი განძღენ.
6. იყვნენ|არიან o* af | ჰშიოდის|შიოდის f |
7. ნეტარ იყვნენ მოწყალენი, რამეთუ იგინი შეიწყალნენ.
7. იყვნენ|არიან o* af |
8. ნეტარ იყვნენ წმიდანი გულითა, რამეთუ მათ ღმერთი იხილონ.
8. იყვნენ|არიან o* af |
9. ნეტარ იყვნენ მშუდობისმყოფელნი, რამეთუ იგინი ძედ ღმრთისა იწოდნენ.
9. იყვნენ|არიან o* af |
10. ნეტარ იყვნენ ღვეუნლნი სიმართლისათჳს, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაჲ.
10. იყვნენ|არიან o* af |
11. ნეტარ იყვნეთ თქუნ, რაჟამს გყუედრიდენ და გღვენიდენ და თქუნ ყოველი სიტყუაჲ ბოროტი თქუნდა მომართ სიცრუვით ჩემთჳს.
11. გყუედრიდენ|გყუზღრიდენ f |
12. გიხაროდენ და მხიარულ იყვენით, რამეთუ სასყიდელი თქუენი ფრიად არს ცათა შინა, რამეთუ ეგრეთვე ღვენეს წინაწარმეტყუელნი უწინარეს თქუნსა.
12. ეგრეთვე|ეგრევე f |
13. თქუნ ხართ მარილნი ქუეყანისანი. უკუეთუ მარილი იგი განქარდეს, რაჲთაჲე დაიმარილოს? არღარა შემძლებელ არნ მერმე, არამედ განგდებად გარე და დათრგუნვად კაცთა მიერ.
13. რაჲთაჲე|რაჲთა f | დაიმარილოს|შემიმარილოს o*f | არღარა|აღარა a |
14. თქუნ ხართ ნათელნი სოფლისანი. ვერ კელ-ეწიფების ქალაქსა ღაფარვად, მთასა ზედა დაშენებულსა.
15. არცა აღანთიან სანთელი და დადგიან ქუეშე კჳმირსა, არამედ სასანთლესა ზედა, და ჰნათობნ იგი ყოველთა, რომელნი იყვნიან სახლსა შინა.
15. ქუეშე|ქუეშ a, ქუშე f | კჳმირსა|კჳმირსა o* |

16. ეგრეთ ბრწყინველი ნათელი თქუენი წინაშე კაცთა, რაათა იხილნენ საქმენი თქუენნი კეთილნი და აღიდებდენ მამასა თქუენსა ზეცათასა.

17. ნუ ჰგონებთ, ვითარმედ მოვედ დაქსნად შჯულისა, გინა წინაწარმეტყუელთა, არა მოვედ დაქსნად, არამედ აღსრულებად.

18. ამენ გეტყვ თქუენ: ვიდრემდე წარკდეს ცაჲ და ქუეყანაჲ, იოტაჲ ერთი, გინა რქაჲ ერთი არა წარკდეს შჯულისაგან და წინაწარმეტყუელთა, ვიდრემდის ყოველივე იქმნეს.

18. იოტაჲ ერთი გინა რქაჲ ერთი | იოტა მარტოჲ ერთი რქაჲ (რაჲ a) o^*af | შჯულისაგან | სჯულისაგან f | ვიდრემდის | ვიდრემდე o^*af | იქმნეს | იყოს o^*af |

19. უკუეთუ ვინმე დაჰქსნეს ერთი მცნებათა ამათგანი უმცირესთაჲ და ასწავოს ესრეთ კაცთა, უმცირეს ეწოდოს მას სასუფეველსა ცათასა; ხოლო რომელმან ყოს და ასწავოს, ამას დიდ ერქუას სასუფეველსა ცათასა.

19. ასწავოს¹ | ასწავოს of | უმცირეს | უმრწემს o^* , უმრწემეს af | ასწავოს² | ასწავოს af |

20. ხოლო გეტყვ თქუენ: უკუეთუ არა აღემატოს სიმართლე თქუენი უფროჲს მწიგნობართა და ფარისეველთა, ვერ შეხვდეთ სასუფეველსა ცათასა.

20. აღემატოს | ემატოს f |

21. გესმა, რამეთუ ითქუა პირველთა მათ მიმართ: არა კაც-ჰკლა; ხოლო რომელმან მოკლას, თანამდებ არს საშჯეელისა.

21. გესმა | გასმიეს o^*af | საშჯეელისა | სიკუდილისა o^*af |

22. ხოლო მე გეტყვ თქუენ, რამეთუ რომელი განურისხნეს ძმასა თუსსა ცუდად, თანამდებ არს საშჯეელისა; და რომელმან ჰრქუას ძმასა თუსსა რაკა, თანამდებ არს იგი კრებულისაგან განსლვად; და რომელმან ჰრქუას ძმასა თუსსა ცოფ, თანამდებ არს იგი გეჰენიასა მას ცეცხლისასა.

22. ჰრქუას¹ | ჰრქუა o^* , ჰქუას o^* | რაკა | + რომელ არს საძაგელ o^*af | მას | $> o^*f$ |

23. უკუეთუ შესწირვიდე შესაწირავსა საკურთხეველსა ზედა და მუნ მოგეკსენოს შენ, ვითარმედ ძმაჲ შენი გულძვრ რაჲმე არს შენთუს,

23. შენ | $> o^*af$ |

24. დაუტევე შესაწირავი იგი წინაშე საკურთხეველსა მას, მივედ და დაეგე პირველად ძმასა შენსა და მაშინ მოვედ და შეწირე შესაწირავი შენი.

25. იყავ კეთილად მცნობელ წინამოსაჯულისა მის შენისა ადრე, ვიდრემდე ხარ მის თანა გზასა ზედა, ნუუკუე მიგცეს შენ წინამოსაჯულმან მან შენმან მსაჯულსა, და მსაჯულმან – მსასურსა და საპყრობილედ შეჰყარდე.

25. მის | $> f$ | ნუუკუენ | ნუუკუე af |

26. ამენ გეტყვ შენ: ვერ გამოხვდე მიერ, ვიდრე არა მისცე უკუანაღსკნელი კოდრატი.

26. უკანაღსკნელი კოდრატი | უკანაღსკნელი კოდრანტი o^* , დანგისა კოტორი o^*af |

27. გესმა, რამეთუ ითქუა: არა იმრუშო.
27. გესმა|გასმიეს af| ითქუა| + პირველთა მათ მიმართ o* af|
28. ხოლო მე გეტყვ თქუენ: რამეთუ ყოველი რომელი ხედვიდეს დედაკაცსა გულის-თქუმად მას, მუნვე იმრუშა მის თანა გულსა შინა თუსსა.
28. რამეთუ| > o* af| შინა > o* af|
29. უკუეთუ თუალი შენი მარჯუენე გაცთუნებდეს შენ, აღმოიღე იგი და განაგდე შენგან, რამეთუ უმჯობეს არს შენდა, რადთა წარწყმდეს ერთი ასოთა შენთაგანი, ვიდრე არა ყოველი გუამი შენი შთავრლომად გეჰენიასა.
29. მარჯუენე|მარჯუენე f|
30. და უკუეთუ მარჯუენე კელი შენი გაცთუნებდეს შენ, მოიკუეთე იგი და განაგდე შენგან, რამეთუ უმჯობეს არს შენდა, რადთა წარწყმდეს ერთი ასოთა შენთაგანი, და არა ყოველი გუამი შენი შთავარდეს გეჰენიასა.
30. მოიკუეთე|მოიკუთე f|
31. თქუმულ არს, რამეთუ რომელმან განუტეოს ცოლი თუსი, მიეცინ მას განსატევებელი.
32. ხოლო მე გეტყვ თქუენ, რამეთუ ყოველმან რომელმან განუტეოს ცოლი თუსი თუნიერ სიტყუსა სიძუსა, მან ამრუშა იგი; და რომელმან განტევებული შეირთოს, მანცა იმრუშა.
33. კუალად გესმა, რამეთუ ითქუა პირველთა მათ მიმართ: არა ცილი ჰფუცო, არამედ მისცე უფალსა ფიცი შენი.
33. გესმა|გასმიეს af| მისცემიეც o* af|
34. ხოლო მე გეტყვ თქუენ არა ფუცვად ყოვლადვე ნუცა ცასა, რამეთუ საყდარი არს ღმრთისაჲ;
34. თქუენ|თქუნ f|
35. ნუცა ქუეყანასა, რამეთუ კუარცხლბეკი არს ფერქთა მისთაჲ; ნუცა იერუსალჴმსა, რამეთუ ქალაქი არს მეუფისა ღიდისაჲ.
36. ნუცა თავსა შენსა ჰფუცავ, რამეთუ ვერ ძალ-გიც ერთისა თმისა განსპეტაკებად, გინა დაშავებად.
37. არამედ იყავნ სიტყუაჲ თქუენი ჰმ ჰმ და არა არა. ხოლო უმეტესი ამათსა უკეთურისაგან არს.
37. ჰმ ჰმ|ჰე ჰე of, ჰე ჰმ a| არა არა|არაჲ არა o*|
38. გესმა, რამეთუ თქუმულ არს: თუალი თუალისა წილ და კბილი კბილისა წილ.
38. გესმა|გასმიეს o*af|

39. ხოლო მე გეტყვ თქვენ: არაწინააღდგომად ბოროტისა, არამედ რომელმან გცეს შენ ყურიმაღსა შენსა მარჯუენესა, მიუპყარ მას ერთკერძოადა.

40. და რომელსა უნდეს საშჯელად და მიღებად კუართი შენი, მიუტევე მას სამოსელიცა შენი.

41. და რომელი წარგიქცევდეს შენ მილიონ ერთ, მივლე მის თანა ორიცა.

41. შენ] + მძღურად o*af |

42. და რომელი გთხოვდეს შენ, მიეც; და რომელსა უნდეს სესხებად შენგან, ნუ გარემიიქცევი.

43. გესმა, რამეთუ თქუმულ არს: შეიყუარო მოყუასი შენი და მოიძულო მტერი შენი.

43. გესმა]გასმიეს o*af |

44. ხოლო მე გეტყვ თქვენ: გიყუარდელ მტერნი თქუენნი და აკურთხევდით მწყევართა თქუენტა და კეთილსა უყოფდით მოძულეთა თქუენტა და ულოცევდით მათ, რომელნი გმძლავრობდენ თქუენ და გღევნიდენ თქუენ.

45. რაათა იყვნეთ თქუენ შვილ მამისა თქუენისა ზეცათაჲსა, რამეთუ მზე მისი აღმოვაღს ბოროტთა ზედა და კეთილთა, და წუმს მართალთა ზედა და ცრუთა.

45. მზე]მზნ a |

46. უკუეთუ გიყუარდენ მოყუარენი ხოლო თქუენნი, რაჲ სასყიდელი გაქუს? რამეთუ მეზუერეთაცა ეგრევე ყვიან.

46. მეზუერეთაცა]მეზუმრეთაცა f | ეგრევე]ეგრეთვე o* |

47. და უკუეთუ მოიკითხვიდეთ მეგობართა ხოლო თქუენტა, რასა უმეტეს იქმთ? ანუ არა მეზუერეთაცა ეგრევე ყვიანა?

47. მეზუერეთაცა]მეზუმრეთაცა f | ეგრევე]ეგრეთვე o* |

48. იყვენით თქუენ სრულ, ვითარცა მამაჲ თქუენი ზეცათაჲ სრულ არს.

6

1. ეკრძაღენით ქველისსაქმესა თქუენსა, რაათა არა ჰყოთ წინაშე კაცთა სახილველად მათა; უკუეთუ არა, სასყიდელი არა გაქუს მამისა თქუენისაგან ზეცათაჲსა.

2. ხოლო რაჟამს იქმოდით ქველისსაქმესა, ნუ ჰქადაგებ წინაშე შენსა, ვითარცა-იგი ორგულთა ყვიან შესაკრებელთა მათთა და უბანთა ზედა, რაათა იდიდნენ კაცთაგან. ამენ გეტყვ თქუენ: მიუღებთეს სასყიდელი მათი.

2. ქველის საქმესა] + შენსა o*af |

3. ხოლო შენ რაჟამს ჰყოფდე ქველისსაქმესა, ნუ სცნობნ მარცხენაჲ შენი, რასა იქმოდის მარჯუენაჲ შენი.
4. რადთა იყოს ქველისსაქმე შენი ფარულად; და მამამან შენმან, რომელი ჰხედავს დაფარულთა, მოგაგოს შენ ცხადად.
4. ჰხედავს|ხედავს f |
5. და რაჟამს ილოცვიდე, არა იყო ეგრე, ვითარცა-იგი ორგულნი, რამეთუ უყუარნ შესაკრებელთა შორის და უბანთა ზედა დგომაჲ და ლოცვაჲ, რადთა უჩუენონ კაცთა. ამენ გეტყვ თქუენ: მიულებიეს სასყიდელი მათი.
5. უჩუენონ|უჩუენონ f |
6. ხოლო შენ რაჟამს ილოცვიდე, შევედ საუნჯესა შენსა და დაჰკაშ კარი შენი და ილოცე მამისა შენისა მიმართ ფარულად, და მამაჲ შენი რომელი ჰხედავს დაფარულთა, მოგაგოს შენ ცხადად.
7. და რაჟამს ილოცვიდეთ, ნუ მრავალსა იტყვთ, ვითარცა-იგი წარმართთაგანნი, რამეთუ ჰგონებედ, ვითარმედ მრავლისმეტყუელებითა მათითა ისმინოს მათი.
7. მათი] + ღმერთმან o*a |
8. ხოლო თქუენ ნუ ემსგავსებით მათ, რამეთუ იცის მამამან თქუენმან, რად-იგი გიკმს თქუენ, ვიდრე თხოვადმდე თქუენდა მისგან.
8. თქუენმან]ზეცათამან o* af | თხოვადმდე|თხოვადმდე af |
9. ხოლო თქუენ ესრეთ ილოცვიდით: მამაო ჩუენო, რომელი ხარ ცათა შინა, წმიდა იყავნ სახელი შენი,
10. მოვედინ სუფევაჲ შენი, იყავნ ნებაჲ შენი, ვითარცა ცათა შინა, ეგრეცა ქუეყანასა ზედა.
11. პური ჩუენი არსობისაჲ მომეც ჩუენ ღღეს
12. და მომიტევენ ჩუენ თანანადებნი ჩუენნი, ვითარცა ჩუენ მიუტევებთ თანამდებთა მათ ჩუენთა.
12. მათ] > o* a |
13. და ნუ შემიყვანებ ჩუენ განსაცდელსა, არამედ მიცნენ ჩუენ ბოროტისაგან, რამეთუ შენი არს სუფევაჲ და ძალი და ღიდებაჲ საუკუნეთა მიმართ, ამენ.
13. და²] > o* af | და³] > o* | მიმართ] + უკუნისამდე o* a |
14. რამეთუ უკუეთუ მიუტევენთ თქუენ კაცთა შეცოდებანი მათნი, მოგიტევენს თქუენცა მამამან თქუენმან ზეცათამან.
14. რამეთუ] > af |

15. ხოლო უკუეთუ არა მიუტევნეთ კაცთა შეცოდებანი მათნი, არცა მამამან თქვენმან მოგიტევნეს თქვენ შეცოდებანი თქუენნი.

15. ხოლო $> 0^* af | \text{მიუტევნეთ} | + \text{თქვენ } 0^* af |$

16. და რაჟამს იმარხვიდეთ, ნუ იყოფით, ვითარცა-იგი ორგულნი, მწუხარე, რამეთუ განირყუნნიან პირნი მათნი, რადთა ერუენნენ კაცთა მმარხველად. ამენ გეტყვ თქუენ: მიუღებთ სასყიდელი მათი.

16. მწუხარე|მწუხარე a | განირყუნნიან|განირყუნნიან oa | ერუენნენ|ერუენნენ f |

17. ხოლო შენ რაჟამს იმარხვიდე, იცხე თავი შენი და დაიბანე პირი შენი,

18. რადთა არა ერუენო კაცთა მმარხველად, არამედ მამასა შენსა დაფარულად, და მამამან შენმან, რომელი ხედავს დაფარულთა, მოგაგოს შენ.

18. ერუენო|ერუენო f |

19. ნუ იუნჯებთ თქუენ საუნჯეთა ქუეყანასა ზედა, სადა მლილმან და მჭამელმან განრყუნის, და სადა მპარავთა დათხარიან და განიპარიან.

19. საუნჯეთა|საუნჯესა f |

20. ხოლო თქუენ იუნჯებდით საუნჯეთა ცათა შინა, სადა არცა მლილმან, არცა მჭამელმან განრყუნის, და სადა არცა მპარავთა დათხარიან და განიპარიან.

21. რამეთუ სადაცა არნ საუნჯე თქუენი, მუნცა იყოს გული თქუენი.

22. სანთელი გუამისაჲ არს თუალი. უკუეთუ თუალი შენი განმარტებულ იყოს, ყოველი გუამი შენი ნათელ იყოს.

23. უკუეთუ თუალი შენი ბოროტ იყოს, ყოველი გუამი შენი ბნელ იყოს. უკუეთუ ნათელი იგი შენ შორის ბნელ არს, ბნელი იგი – რაოდენმე?

23. რაოდენმე|რაოდენამე a, რაოდენმე f |

24. ვერვის კელ-ეწიფების ორთა უფალთა მონებად: ანუ ერთი იგი მოიძულოს და სხუაჲ იგი შეიყუაროს, ანუ ერთისაჲ მის თავს-იდვას და ერთი იგი შეურაცხ-ყოს. ვერ კელ-ეწიფების ღმრთისა მონებად და მამონადსა.

24. კელ-ეწიფების²|კელ-ეწიფების⁰ |

25. ამისთვის გეტყვ თქუენ: ნუ ჰზრუნავთ სულისა თქუენისათვის, რად სჭამოთ და რად ჰსუათ; ნუცა კორცთა თქუენთათვის, რად შეიმოსოთ. ანუ არა სული უფროჲს არს საზრდელისა და გუამი – სამოსლისა?

25. რად² | $> 0^* af | \text{სჭამოთ}| \text{სჭამოთ } a, \text{სჭამოთ } f | \text{ჰსუათ}| \text{სუათ } f |$

26. მიჰხედენით მფრინველთა ცისათა, რამეთუ არა სთესვენ, არცა მკიან, არცა შეიკრებენ საუნჯეთა, და მამაჲ თქუენი ზეცათაჲ ზრდის მათ. არამე უფროჲს თქუენ უმჯობეს ხართა მფრინველთა?

26. მიჰხედენით|მიჰხედეთ a, მიხედეთ f |

27. ანუ ვინმე თქვენგანი ზრუნვიდეს და შეუძლოს შეძინებად ჰასაკსა თუსსა წყრთა ერთ?

27. ანუ $\text{> o*af | ვინმე|ვინ o*af |}$

28. და სამოსლისათუს რაჲსა ჰზრუნავთ? განიცადენით შროშანნი ველისანი, ვითარ-იგი აღორძნდის! არა შურებინ, არცა სთავნ.

29. ხოლო გეტყვ თქვენ, რამეთუ არცაღა სოლომონ ყოველსა მას დიდებასა მისსა შეიმოსა, ვითარცა ერთი ამათგანი.

30. უკუეთუ თიგად იგი ველისაჲ, რომელი დღეს არს და ზგალე თორნესა შთაეგზნის, ღმერთმან ესრეთ შემოსის, არამე უფროჲს თქუნა, მცირედმორწმუნენო?

30. შთაეგზნის|შთაეგზნას af | თქუნა| თქვენ o* |

31. ნუ ჰზრუნავთ და იტყვთ, რაჲ გჰამოთ, ანუ რაჲ ვსუათ, ანუ რაჲ შევიმოსოთ?

32. რამეთუ ამას ყოველსა წარმართნი ეძიებენ, რამეთუ იცის მამამან თქუნემან, რაჲ გიკმს ამათ ყოველთაგანი.

33. ხოლო თქვენ ეძიებდით პირველად სასუფეველსა ღმრთისასა და სიმართლესა მისსა, და ესე ყოველი შეგეძინოს თქვენ.

34. ნუ ჰზრუნავთ ზგალისათუს, რამეთუ ზგალემან იზრუნოს თავისა თუსისა. კმა არს დღისა მის სიბოროტე თუსი.

7

1. ნუ განიკითხავთ, რაჲთა არა განიკითხნეთ,

2. რამეთუ რომლითა განკითხვითა განიკითხვიდეთ, განიკითხნეთ, და რომლითა საწყაულითა მიუწყოთ, მოგეწყოს თქვენ.

3. ანუ რაჲსა ხედავ წუელასა თუალსა შინა ძმისა შენისასა და ღვრესა თუალსა შინა შენსა არა განიცდი?

3. რაჲსა|რასა o* | წუელასა|წუელას o*, წუელას a, წუელასა f | ღვრესა|ღვრესა o^c, ღვრესა o*af |

4. ანუ ვითარ ჰრქუა ძმასა შენსა: მაცადე, და აღმოგილო წუელი თუალისაგან შენისა! – და, აჰა, ეგერა, ღვრე თუალსა შინა შენსა!

4. წუელი|წუელი f | ღვრე|ღვრე o^c, ღვრე o*f, ღვრე a |

5. ორგულო, აღმოიღე პირველად ღვრე თუალისაგან შენისა და მაშინ იხილო აღმოღებად წუელი თუალისაგან ძმისა შენისა.

5. ღვრე|ღვრე o*f, ღვრე a |

6. ნუ მისცემთ სიწმიდესა ძალლთა, ნუცა დაუფენთ მარგალიტსა თქუენსა წინაშე ღორთა, ნუუკუე დათრგუნონ იგი ფერკითა მათითა და მოიქცენ და განგხეთქენ თქუენ.
6. ნუუკუენუუკუჲ f | მოიქცენ | მოიქენ o* | თქუენ | თქუჲნ f |
7. ითხოვდით, და მოგეცეს თქუენ; ეძიებდით და ჰპოოთ; ირეკდით, და განგელოს თქუენ.
8. რამეთუ ყოველი რომელი ითხოვდეს, მოიღოს; და რომელი ეძიებდეს, პოოს; და რომელი ირეკდეს, განგელოს.
8. მოიღოს | მოიღოს f | პოოს | პოოოს o |
9. ანუ ვინ არს თქუენგანი კაცი, რომელსა სთხოვდეს ძე თვისი პურსა, ნუ ქვაჲ მისცესა მას?
9. ძემჲ ა |
10. გინა თუ თევზსა სთხოვდეს, ნუ გუელი მისცესა მას?
10. თუ | > f | სთხოვდეს | ითხოვდეს f | გუელი | გუჲლი f | მისცესა | მისცეს of |
11. უკუეთუ თქუენ, უკუეთურთა, იცით მისაცემელი კეთილი მიცემად შვილთა თქუენთა, რაოდენ უფროდსლა მამამან თქუენმან ზეცათამან მოსცეს კეთილი, რომელნი სთხოვდენ მას!
11. რაოდენ | რაოდენ af |
12. ყოველი, რომელი გინდეს თქუენ, რაათა გიყონ კაცთა, ეგრეცა თქუენ ჰყვით მათა მიმართ, რამეთუ ესრეთ არს შჯული და წინაწარმეტყუელნი.
12. შჯული | შჯული f | წინაწარმეტყუელნი | წ~წყლნი of, წინაწარმეტყუელნი a |
13. შევედით იწროდსაგან ბჭისა, რამეთუ ვრცელ არს ბჭე და ფართო არს გზაჲ, რომელსა მიჰყავს წარსაწყმედელად, და მრავალნი ვლენან მას ზედა.
13. ბჭე | ბჭე a | ზედა | > af |
14. ვითარ-იგი იწრო არს ბჭე და საჭირველ გზაჲ, რომელი მიიყვანებს ცხორებასა, და მცირენი არიან, რომელნი ჰპოებენ მას.
14. იწრო | იწროჲ f | ბჭე | ბჭე a | რომელნი ჰპოებენ მას | მავალნი მას შინა o*af |
15. ეკრძალებით ცრუწინაწარმეტყუელთაგან, რომელნი მოვიდოდნენ თქუენდა სამოსლითა ცხოვართაათა, ხოლო შინაგან იყვნენ ძველ მტაცებელ.
16. ნაყოფთა მათთაგან იცნნეთ იგინი. ნუუკუე შეკრიბიან ეკალთაგან ყურძენი, ანუ კუროდსთავთაგან ლელუ?
16. ნუუკუენუუკუჲ f |
17. ესრეთ ყოველმან ხემან კეთილმან ნაყოფი კეთილი გამოიღოს, ხოლო ხემან ხენემმან ნაყოფი ხენეში გამოიღოს.
18. ვერ კელ-ეწიფების ხესა კეთილსა ნაყოფისა ხენეშისა გამოღებად და არცა ხესა ხენეშსა ნაყოფი კეთილი ყოფად.

18. კეთილი]კეთი o^* |

19. ყოველმან ხემან რომელმან არა ყოს ნაყოფი კეთილი, მოეკუეთოს და ცეცხლსა დაედვას.

19. მოეკუეთოს]მოეკუთოს f |

20. ნაყოფთა სამე მათთაგან იცნეთ ივინი.

20. ნაყოფთა სამე მათთაგან o^c]საქმეთა მათთაგან o^*af |

21. არა ყოველმან რომელმან მრქუას მე: უფალო, უფალო, – და შევიდეს იგი სასუფეველსა ცათასა, არამედ რომელმან ყოს ნებაჲ მამისა ჩემისა ზეცათაჲსაჲ.

21. ზეცათაჲსაჲ]ზეცათაჲსა of |

22. მრავალთა მრქუან მე მას დღესა შინა: უფალო, უფალო, არა სახელითა შენითა ვწინაწარმეტყულებდითა და სახელითა შენითა ეშმაკნი განვასხენით და სახელითა შენითა ძალნი მრავალნი ვქმნენით?

22. უფალო¹] $> o^*af$ |

23. მას ჟამსა ვჰრქუა მათ, ვითარმედ: არა გიცნი თქუენ, განმეშორენით ჩემგან ყოველნი მოქმედნი უშჯულოებისანი.

24. ყოველმან რომელმან ისმინნეს სიტყუანი ესე ჩემნი და ყვნეს ივინი, ვამსგავსო იგი კაცსა გონიერსა, რომელმან აღაშენა სახლი თვისი კლდესა ზედა.

24. ვამსგავსო]ემსგავსოს o^*af | კაცსა] + მას o^*af |

25. და გარდამოკდა წუმაჲ, მოვიდეს მდინარენი, ქროდეს ქარნი და ეკუეთნეს სახლსა მას, და არა დაეცა, რამეთუ დაფუძნებულ იყო კლდესა ზედა.

25. ეკუეთნეს]ეკუთნეს f |

26. და ყოველმან რომელმან ისმინნეს სიტყუანი ესე ჩემნი და არა ყვნეს ივინი, ემსგავსოს იგი კაცსა ცოფსა, რომელმან აღაშენა სახლი თვისი ქვმასა ზედა.

26. კაცსა] + მას o^*af |

27. და გარდამოკდა წუმაჲ, მოვიდეს მდინარენი, ქროდეს ქარნი და ეკუეთნეს სახლსა მას, და დაეცა. და იყო დაცემაჲ იგი მისი დიდ ფრიად.

27. წუმაჲ] + და af | ეკუეთნეს]ეკუთნეს f |

28. და იყო, რაჟამს დაასრულნა იესუ სიტყუანი ესე, განუკურდებოდა ერსა მას მოძღურებაჲ იგი მისი,

29. რამეთუ იყო სწავლაჲ იგი მისი მათა მიმართ, ვითარცა-იგი ვის კელმწიფებაჲ აქუნ, და არა ვითარ-იგი მწიგნობარნი მათნი და ფარისევლნი.

29. და ფარისევლნი] $> f$ |

8

1. და გარდამოვიდოდა რაღ იგი მიერ მითით, მოსდევდა მას ერი მრავალი.
1. რაღ] > f|მითით] + და f|მოუკლა]+და f|
2. და, აჰა, ესერა, კეთროვანი ვინმე მოუკლა, თაყუანის-სცემდა მას და ეტყოდა: უფალო, უკუეთუ გინდეს, ძალ-გიც განწმედაჲ ჩემი.
3. და მიყო კელი თვისი იესუ, შეახო მას და ჰრქუა: მნებავს, განწმიდენი! და მეყსეულად განწმიდნა იგი კეთროვნებისა მისგან.
3. განწმიდენი|განწმინი o*a| კეთროვნებისა|კეთროვანებისაგან f| მისგან] > f|
4. და ჰრქუა მას იესუ: იხილე, ნუ ვის უთხრობ, არამედ წარვედ და უჩუენე თავი შენი მღღელსა და შეწირე შესაწირავი შენი, რომელი ბრძანა მოსე საწამებელად მათა.
4. უჩუენე|უჩუენე f| შეწირე|შეწირე a| მოსე|მოსე a|
5. და შე-რაღ-ვიდა იგი კაპერნაუმდ, მოუკლა მას ასისტავი, ევედრებოდა მას
5. კაპერნაუმდ|კაფარნაომდ o*a, კაფარნაუმდ f|
6. და ეტყოდა: უფალო, მონა ჩემი დაცემულ არს სახლსა შინა ჩემსა განრლეული და ფრიად იგუემების.
6. განრლეული|განრლეული f| იგუემების|იგუემების f|
7. ჰრქუა მას იესუ: მე მოვიდე და განგკურნო იგი.
8. მიუგო ასისტავმან მან და ჰრქუა: უფალო, არა ღირს ვარ მე, რაღთამცა სართულსა ჩემსა ქუეშე შემოხუედ, არამედ სიტყუთ ხოლო თქუ, და განიკურნოს მონაღ იგი ჩემი,
8. ქუეშე|ქუეშე f| შემოხუედ|შემოხუედ f|
9. რამეთუ მეცა კაცი ვარ კელმწიფებასა ქუეშე და მქონან ჩემ ქუეშე ერისაგანნი; და ვჰრქუ მას: წარვედ! – და წარვიდის: და სხუასა: მოვედ! – და მოვიდის; და მონასა ჩემსა: ქმენ ესე! – და ქმნის.
9. ქუეშე|ქუეშე f| ქუეშე|ქუეშე f|
10. ესმა რაღ ესე იესუს, დაუკურდა და ჰრქუა ერსა მას, რომელნი მისდევდეს მას: ამენ გეტყვ თქუენ: არცა ისრაჴლსა შორის ესეოდენი სარწმუნობაჲ ვპოვე.
10. არცა|არცაღ o°| ესეოდენი|ესოდენი af| ვპოვე|ვპოვე f|
11. ხოლო გეტყვ თქუენ, რამეთუ: მრავალნი მზისა აღმოსავალით და დასავალით მოვიდოდინან და ინაკ-იდგმიდენ აბრაჴამის თანა და ისაკის თანა და იაკობის თანა სასუფეველსა ცათასა,
11. ხოლო]+ მე f| მზისა|მზის a|
12. ხოლო ძენი იგი სასუფეველისანი განითხინენ ბნელსა მას გარესკნელსა. მუნ იყოს ტირილი და ღრჭუნაჲ კბილთაჲ.

12. იგი $> 0^*$ | მას $> 0^c$ |

13. და ჰრქუა იესუ ასისთავსა მას: წარვედ და, ვითარცა გრწმენა, გეყავნ შენ. და განიკურნა მონად იგი მისი მას ჟამსა შინა.

13. მისი $+$ და ვითარცა მოვიდა ასისთავი იგი სახედ თვსა, პოვა მონად იგი მისი განკურნებული 0^*af | ჟამსა $]$ დღესა af |

14. და მოვიდა იესუ სახლსა პეტრესსა და იხილა სიდედრი იგი მისი დავრდომილი მკურვალეებითა.

15. და შეახო კელსა მისსა, და დაუტევა იგი მკურვალეებამან, აღდგა და ჰმსახურებდა მას.

16. და ვითარცა შემწუხრდა, მოჰგუარეს მას ეშმაკეულები მრავალი, და განასხა სულები იგი სიტყვთა და ყოველნი, რომელნი ბოროტად სნეულ იყვნეს, განკურნა.

17. რადთა აღესრულოს თქუებული იგი ესაია წინაწარმეტყუელისად, რომელ თქუა: მან უძღურებანი ჩუენნი მიიხუნა და სნეულებანი ჩუენნი იტვრთნა.

17. მიიხუნა $]$ იტვირთნა 0^* , აიხუნეს a , აღიხუნეს f | იტვრთნა 0^c $]$ იტვრთნეს 0^*af |

18. ვითარცა იხილა იესუ ერი მრავალი გარემო მისა, უბრძანა წიადსლვად მიერ კერძო.

18. წიადსლვად $]$ წარსლვად 0^*a |

19. და მოუკდა მას ერთი მწიგნობარი და ჰრქუა: მოძღუარ, მიგდევედ შენ, ვიდრეცა ხვდოდი.

20. ჰრქუა მას იესუ: მელთა კურელი უჩნს და მფრინველთა ცისათა – საყოფელი, ხოლო ძესა კაცისასა არა აქუს, სადა თავი მიიდრიკოს.

20. უჩნს $]$ უჩნს a |

21. და სხუამან მოწაფეთა მისთაგანმან ჰრქუა მას: უფალო, მიბრძანე მე პირველად მისლვად და დაფლვად მამისა ჩემისა.

21. სხუამან $]$ ერთმან 0^*af | უფალო $]$ მოძღუარ 0^*af |

22. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: შენ მომდევედი მე და აცადენ მკუდარნი დაფლვად თვსთა მკუდართა.

23. და აღვიდა იგი ნავსა, და მისდევედეს მოწაფენი მისნი.

24. და, აჰა, ესერა, აღძრვად იყო დიდი ზღუასა შინა ვიდრე დაფარვადმდე ნავისა ღელვათაგან. ხოლო თავადსა ეძინა.

25. და მოუკდეს მას მოწაფენი მისნი, და აღადგინეს იგი და ეტყოდეს: უფალო, მიკსნენ ჩუენ, რამეთუ წარვწყმდებით.

25. მისნი $]$ $> a$ | იგი $]$ უფალი 0^*a , $> f$ |

26. და თავადმან ჰრქუა მათ: რაღსა შეშინდით, მცირედმორწმუნენო? მაშინ აღღგა და შეჰრისხნა ქართა მათ და ზღუასა. და იქმნა მეყსეულად დაყულება დიდ.

27. ხოლო კაცთა მათ უკვრდა და იტყოდეს: რაბამ ვინმე არს ესე, რამეთუ ქარნიცა და ზღუაჲ ერჩიან მას?

28. და ვითარცა მოვიდა იგი მიერ კერძო სოფელსა მას გერგესეველთასა, შეემთხვნეს მას ორნი ეშმაკეულნი, რომელნი გამოვიდოდეს საფლავებისაგან, ფრიად ბოროტნი, ვიდრელა ვერვის კელ-ეწიფებოდა წარსლვაჲ მიერ გზით.

28. ვიდრელა|ვიდრე o^* , ვ-ღ af | კელ-ეწიფებოდა|კელ-ეწიფა o^*af |

29. და ღაღად-ყვეს და იტყოდეს: რაჲ ძეს ჩუენი და შენი, იესუ, ძეო ღმრთისაო? რამეთუ მოხუედ აქა უწინარეს ჟამისა ტანჯვად ჩუენდა.

29. ღაღად-ყვეს|ღაღატ-ყვეს oaf | მოხუედ|მოხუედ f |

30. იყო შორს მათგან კოლტი ღორთაჲ მძოვარი.

31. ხოლო ეშმაკნი იგი ევედრებოდეს მას და ეტყოდეს: უკუეთუ განგუასხამ ჩუენ, მიბრძანე ჩუენ მისლვად კოლტსა იმას ღორთასა.

32. და ჰრქუა მათ: მივედით! ხოლო იგინი განვიდეს კაცთა მათგან და მიიმართეს კოლტსა მას ღორთასა. და მიიმართა ყოველმან კოლტმან ღორთამან კბოდესა მას ზღუსასა და მოსწყდეს იგინი წყალთა მათ შინა.

32. მიმართეს|მიჰმართეს o^* |

33. ხოლო მწყემსნი იგი ივლტოდეს და წარვიდეს ქალაქად და უთხრეს ყოველივე ეშმაკეულთა მათთვის.

33. ღა²] > a |

34. მაშინ ყოველი იგი ქალაქი გამოვიდა შემთხუევად იესუჲსა. და იხილეს იგი და ევედრებოდეს, რაჲთა წარვიდეს საზღვართა მათთაგან.

34. შემთხუევად|შემთხუევად f |

9

1. და შევიდა ნავსა და წიაღჲ და მოვიდა თჳსა ქალაქად.

2. მაშინ მოართუეს მას განრღუეული ცხედარსა ზედა მდებარე. და იხილა იესუ სარწმუნობაჲ მათი და ჰრქუა განრღუეულსა მას: ნუ გეშინინ, შვილო, მიგეტევნენ შენ ცოდვანი შენნი.

2. მოართუეს|მოართუეს f | განრღუეული|განრღუეული f | მდებარე|მდებარე a | განრღუეულსა|განრღუეულსა f |

3. და, აჰა, ესერა, მწიგნობართაგანთა ვიეთმე თქუეს გულთა შინა მათთა, ვითარმედ: ესე გმობს.

3. აჰა ესერა|მუნ ვინმე af | ესერა o^* | მუნ o^* | ვიეთმე] > o^*af | შინა] > o^*af |

4. იცოდნა იესუ ზრახვანი მათნი და ჰრქუა მათ: რაჲსა თქუნ ბოროტსა ჰზრახავთ გულთა შინა თქუნთა?

4. იცოდნა|იცოდნა oaf|

5. რაჲ უადვილეს არს სიტყუად: მიგეტევნენ შენ ცოდვანი შენნი, ანუ სიტყუად: აღდეგ და ვილოდე?

6. ხოლო რაჲთა უწყოდით, რამეთუ კელმწიფებაჲ აქუს ძესა კაცისასა ქუეყანასა ზედა მიტევებად ცოდვათა, – მაშინ ჰრქუა განრლუეულსა მას: აღდეგ, აღილე ცხედარი შენი და წარვედ სახედ შენდა!

6. ძესა|ძმსა o|განრლუეულსა|განრლუეულსა f|

7. და იგი მეყსეულად აღდგა და წარვიდა სახედ თუსა.

8. იხილა რაჲ ესე ერმან მან, დაუკურდა და აღიღებდეს ღმერთსა, რომელმან მოსცა ესევითარი კელმწიფებაჲ კაცთა.

9. და წარვილოდა მიერ იესუ და იხილა კაცი, რომელი ჯდა საზუერესა, – მატთეოს სახელი მისი, – და ჰრქუა მას: მომდევი მე! – და აღდგა და მისდევა მას.

9. წარვილოდა|წავილოდა o*|საზუერესა|საზუერესა f|მატთეოს|მათეოზ o*|მათეოს af|

10. და იყო, ჯდა რაჲ იგი ინაკით სახლსა შინა, და მრავალნი მეზუერენი და ცოდვილნი თანასხდეს ინაკით იესუმს თანა და მოწაფეთა მისთა თანა.

10. მეზუერენი|მეზუერენი f|

11. და ვითარცა იხილეს ფარისეველთა მათ, ჰრქუეს მოწაფეთა მისთა: რაჲსათუს მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა ჭამს მოძღუარი თქუნი?

11. და| > o*af|ჰრქუეს|ჰრქუმს f| მეზუერეთა|მეზუერეთა f|

12. ხოლო იესუს ვითარცა ესმა, ჰრქუა მათ: არა უკმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ სნეულთა.

12. ესმა| + ესე o*a|

13. ხოლო თქუნ წარვედით და ისწავეთ, რაჲ არს: წყალობაჲ მნებავს და არა მსხუერაბლი. რამეთუ არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა.

13. მსხუერაბლი|მსხუერაბლი f| რამეთუ| > af|

14. მაშინ მოუკდეს მას მოწაფენი იოვანესნი და ეტყოდეს: რაჲსათუს ჩუენ და ფარისეველნი ვიმარხავთ ფრიად, ხოლო მოწაფენი შენნი არა იმარხვენ?

15. ჰრქუა მათ იესუ: კელ-მე-ეწიფებისა ძეთა სიძისათა გლოვად, ვიდრემდე მათ თანა არს სიძე? მოვლენან დღენი, რაჲჟამს აღმაღლდეს მათგან სიძე იგი, და მაშინ იმარხვიდენ.

15. გლოვად|გლოად oaf| სიძე|სიძმ oa|მოვლენან|მოვლენ o*a|

16. არა ვინ დაადგის სადგმელი უმურკნველი სამოსელსა ბუელსა, რამეთუ აღილის სავსებად სამოსლისა მისგან, და უფროდსი განხეთქილება იქმნის.

16. უმურკნველი-უმურკველი o*a | ბუელსა|ბუელსა f | იქმნის|ქმნის f |

17. არცა შთაასხიან ღუნოდ ახალი თხიერთა ბუელთა, რადთა არა განსთქდენ თხიერნი, და ღუნოდ დაითხიოს, და თხიერნი წარწყმდენ. არამედ შთაასხიან ღუნოდ ახალი თხიერთა ახალთა,და ორნივე დაიმარხნიან.

17. ბუელთა|ბუელთა f |

18. და ვითარცა იგი ამას ეტყოდა მათ, მაშინ მოუკლა მას მთავარი ერთი, თაყუანის-სცემდა მას და ეტყოდა, ვითარმედ: ასული ჩემი აწლა აღესრულა; არამედ მოვედ და დასდეკ კელი შენი მას ზედა, და ცხოვნდეს.

19. და აღდგა იესუ და შეუდგა მას, და მოწაფენი მისნი მის თანა.

20. და, აჰა, ესერა, დედაკაცი ვინმე, რომელი იყო სისხლისა დინებასა ათორმეტ წელ, მოუკლა ზურგით და შეახო ფესუსა სამოსლისა მისისასა.

20. წელ | + და o*af |

21. რამეთუ იტყოდა გულსა თვისსა, ვითარმედ: შე-ხოლო-თუ-ვახო სამოსელსა მისსა, ვცხოვნდე.

21. ვითარმედ | > o*f | ვცხოვნდე|ვცხოვნდე oaf |

22. ხოლო იესუ მიექცა, იხილა იგი და ჰრქუა მას: ნუ გეშინინ, ასულო, სარწმუნობამან შენმან გაცხოვნა შენ. და განიკურნა დედაკაცი იგი მიერ ჟამითგან.

23. და მოვიდა იესუ სახლსა მის მთავრისასა და იხილა მუნ მგოსნები და ერი კრებული და შფოთი

24. და ჰრქუა მათ: განეშორენით, რამეთუ არა მომკუდარ არს ეგე, არამედ სძინავს. ხოლო იგინი ეკიცხევდეს მას.

25. და რაჟამს გამოასხა ერი იგი, შევიდა და უპყრა კელი მისი და აღადგინა ქალი იგი.

26. და განკლა ჰამბავი მისი ყოველსა მას ქუეყანასა.

27. და წარმო-რად-ვიდოდა მიერ იესუ, მოსდევდეს მას ორნი ბრმანი, ღალადებდეს და იტყოდეს: შემიწყალენ ჩუენ, ძეო დავითისო!

27. ჩუენ | + ო~ო o*af |

28. და ვითარცა შევიდა იესუ სახლსა, მოუკდეს მას ბრმანი იგი, და ჰრქუა მათ იესუ: გრწამსა, ვითარმედ ძალ-მიც ესე ყოფად? ჰრქუეს მას: ჰე, უფალო.

28. ჰე|ჰე a |

29. მაშინ შეახო თუალთა მათთა და ჰრქუა მათ: სარწმუნოებისა თქუენისაებრ გეყავნ თქუენ!
30. და მეცსეულად აღეხუნეს თუალნი მათნი. და შეჰრისხნა მათ იესუ და ჰრქუა: იხილეთ, ნუმცა ვინ უწყის.
30. აღეხუნეს]აღეხილნეს o^* |
31. ხოლო იგინი გამოვიდეს და მიმოდაღვეს იგი ყოველსა მას ქუეყანასა.
32. და ვითარცა-იგი გამო-ოდენ-ვიდეს, მოჰგუარეს მას კაცი ყრუ და ეშმაკეული.
33. და ვითარცა განკადა ეშმაკი იგი, იტყოდა ყრუ იგი. და დაუკურდებოდა ერსა მას და იტყოდეს, ვითარმედ: არასადა ისრაჲლსა შორის ესრეთ გამოჩნდა.
33. იტყოდა] + მართლად o^*a , მრთელად f |
34. ხოლო ფარისევლნი იტყოდეს: მთავრითა ეშმაკთაათა განასხამს ეშმაკთა.
34. ფარისევლნი] + იგი o^*af |
35. და მოჰვლიდა იესუ ქალაქებსა ყოველსა და დაბნებსა და ასწავებდა შესაკრებელთა შორის მათთა და ქადაგებდა სახარებასა სასუფეველისასა და განჰკურნებდა ყოველთა სენთა და უძღურებათა ერსა შორის.
35. და⁶] + ყოველთა af |
36. და ვითარცა იხილა ერი იგი, შეეწყალნეს იგინი, რამეთუ იყვნეს დამაშურალ და დაცუვნებულ, ვითარცა ცხოვარნი, რომელთა არა აქუნ მწყემსი.
36. იხილა] + იესუ o^*a |
37. მაშინ ჰრქუა მოწაფეთა თუსთა, ვითარმედ: სამკალი ფრიად არს, ხოლო მუშაკნი – მცირედ.
38. ევედრენით უფალსა სამკალისასა, რათა გამოავლინნეს მოქმენი სამკალსა თუსსა.
38. სამკალისასა]სამკლისასა of | მოქმენი]მუშაკნი a |

10

1. და მოუწოდა ათორმეტთა მოწაფეთა თუსთა და მისცა მათ კელმწიფებად სულთა ზედა არაწმიდათა, რათა განასხმიდენ მათ და განჰკურნებდენ ყოველთა სენთა და ყოველთა უძღურებათა.
2. ხოლო ათორმეტთა მათ მოციქულთა სახელები ესე არს: პირველად სიმონ, რომელსა ეწოდა პეტრე, და ანდრეა, ძმაჲ მისი, იაკობ ზებედესი და იოვანე, ძმაჲ მისი.

2. ათორმეტთა]ათორმეტთაა $a \mid \text{ლა}^1 \mid > \text{ო}^*af \mid$
3. ფილიპე და ბართლომე, თომა და მათეოს მეზუერე, იაკობ ალფესი და ლებოს, რომელსა ეწოდა თადეოს,
3. მათეოს]მათეოს $\text{ო}^*af \mid$ მეზუერე]მეზუერეა a , მეზუზრე $f \mid$
4. სიმონ კანანელი და იუდა ისკარიოტელი, რომელმანცა განსცა იგი.
5. ესე ათორმეტნი წარავლინნა იესუ, ამცნო მათ და ჰრქუა: გზასა წარმართთასა ნუ მიხუალთ და ქალაქსა სამარიტელთასა ნუ შეხუალთ,
5. ამცნო]ამცნებდა $f \mid$
6. არამედ მივედით უფროჲს ხოლო ცხოვართა მათ წარწყმედულთა სახლისა ისრაწლისათა.
7. და მი-რაჲ-ხუდეთ, ქდაგებდით და იტყოდეთ, ვითარმედ: მოახლებულ არს სასუფეველი ცათაჲ.
8. უძლურთა განჰკურნებდით, მკუდართა ალაღინებდით, კეთროვანთა განსწყმედდით, ეშმაკთა განასხმდით; უსასყიდლოდ მიგიღებდით, უსასყიდლოდ მისცემდით.
8. მკუდართა ალაღინებდით] $> \text{ო}^*af \mid$ განსწყმედდით]განჰსწყმედდით $a \mid$ მიგიღებდით] $+$ და $\text{ო}^*a \mid$ უსასყიდლოდ²] უსასყიდლოდცა $\text{ო}^*a \mid$
9. ნუ მოიგებთ ოქროსა, ნუცა ვეცხლსა, ნუცა რვალსა სარტყელთა თქუნთა,
10. ნუცა ვაშკარანსა გზასა ზედა, ნუცა ორსა სამოსელსა, ნუცა კამლთა, ნუცა კუერთხსა, რამეთუ ღირს არს მუშაკი სასყიდლისა თვისისა.
10. კამლთა]კამთა $a \mid$
11. რომელსა ქალაქსა, ანუ დაბასა შეხუდეთ, გამოიკითხეთ, ვინ ღირს იყოს, მუნ დაადგერით ვიდრე გამოსლვადმდე.
12. და შე-რაჲ-ხუდოდით სახლსა მას, მოიკითხეთ იგი და თქუთ: მშულობაჲ სახლსა ამას!
13. და უკუეთუ სახლი იგი ღირს იყოს, მოვიდეს მშულობაჲ თქუენი მას ზედა; უკუეთუ არა ღირს იყოს, მშულობაჲ თქუენი თქუენდავე მოიქეცინ.
13. უკუეთუ¹] $+$ იყოს $\text{ო}^* \mid$
14. და უკუეთუ არავინ შეგიწყნარნეს თქუენ და არცა ისმინნეს სიტყუანი თქუენნი, გამო-რაჲ-ხუდოდით მიერ სახლით, გინა მიერ ქალაქით, განიყარეთ მტუერი ფერკთა თქუენთაჲ.
14. გამო-რაჲ-ხუდოდით]გამო-რაჲ-ხუდით ო^* , გამო-რაჲ-ხუდეთ $af \mid$ მტუერი]მტუზრი $f \mid$

15. ამენ გეტყვ თქუენ: უმოლხინეს იყოს ქუეყანაჲ იგი სოლომისაჲ და გომორისაჲ დღესა მას საშჯელისასა, ვიდრე ქალაქი იგი.
15. საშჯელისასა|სასჯელისასა f|
16. აჰა, მე მიგავლინებ თქუენ, ვითარცა ცხოვართა შორის მგელთა. იყვენით უკუე მეცნიერ, ვითარცა გუელნი, და უმანკო, ვითარცა ტრედნი.
16. მე] > o*af | მიგავლინებ|მიგავლენ o*af | უკუე|უკუე of | გუელნი|გუელი o*, გუზლნი f |
17. ეკრძალებოდეთ კაცთაგან, რამეთუ მიგცემდენ თქუენ კრებულსა, და შორის შესაკრებელთა მათთა გტანჯვიდენ თქუენ,
18. და წინაშე მთავართა და მეფეთა მიგიყვანენ თქუენ ჩემოვს საწამებელად მათდა და წარმართთა.
19. და რაჟამს მიგცნენ თქუენ, ნუ ჰზრუნავთ, ვითარ, ანუ რასა იტყოდით, რამეთუ მოგეცეს თქუენ მას ჟამსა შინა, რასა-იგი იტყოდით.
19. მოგეცეს|მოგეცეს o*a.
20. რამეთუ არა თქუენ იყვნეთ მეტყუელნი, არამედ სული მამისა თქუენისაჲ, რომელი იტყოდის თქუენ შორის.
21. რამეთუ მისცეს ძმამან ძმაჲ სიკუდილდ და მამამან – შვილი; და აღდგენ შვილნი მამა-დედათა ზედა და მოჰკლვიდენ მათ.
21. რამეთუ] > f | სიკუდილდ|სიკუდილ a | მამა-დედათა] + მათთა o*a |
22. და იყვნეთ თქუენ მოძულეებულ ყოველთაგან სახელისა ჩემისათვის, ხოლო რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხოვნდეს.
22. ყოველთაგან] + წარმართთა o*af | სრულიად იგი] თი იგი სრულიად o*af | ცხოვნდეს|ცხოვნდეს af |
23. რაჟამს გდევნიდენ თქუენ ამიერ ქალაქით, მიივლტოდეთ სხუად; ამენ გეტყვ თქუენ: ვერ დაასრულოთ ქალაქები ისრაჴლისაჲ, ვიდრემდის ძმ კაცისაჲ მოვიდეს.
23. თქუენ|თქუენ f | სხუად] + კერძო o*af | ისრაელისაჲ o | ვიდრემდის|ვიდრემდე o*af | ძმ o |
24. არა არს მოწაფე უფროჲს მოძღურისა თვისისა, არცა მონაჲ უფროჲს უფლისა თვისისა.
24. მოწაფე|მოწაფე a | უფროჲს|უფროჲსა a |
25. კმა არს მოწფისა მის, უკუეთუ იყოს, ვითარცა მოძღუარი თვისი, და მონაჲ იგი, ვითარცა უფალი თვისი. უკუეთუ სახლისა უფალსა ბელზებუელით ჰხადოდეს, რაოდენ უფროჲს სახლეულთა მისთა?
25. რაოდენ|რაოდენ af |
26. ნუუკუე გეშინინ მათგან, რამეთუ არა არს დაფარული, რომელი არა გამოჩნდეს, და არცა საიდუმლოჲ, რომელი არა გამოცხადნეს.
26. ნუუკუე|ნუუკუე f |

27. რომელი გარქუ თქუენ ბნელსა შინა, თქუენ თქუთ ნათელსა შინა, და რომელი ყურთა გესმა, ქადაგებდით ერლოთა ზედა,
28. და ნუ გეშინინ მათგან, რომელთა მოსწყუდნენ კორცნი, ხოლო სულისა ვერ კელ-წიფების მოკლვად, არამედ გეშინოდენ მისა უფროდს, რომელი შემძლებელ არს სულისა და კორცთა წარწყმედად გეჭენიასა შინა.
28. და¹] > f |
29. ანუ არა ორი სირი ასარის განისყიდებისა? და ერთიცა მათგანი არა დავარდების ქუეყანასა ზედა თუნიერ მამისა თქუენისა.
29. დავარდების]შთავარდების f | ქუეყანასა ზედა]მახესა f |
30. ხოლო თქუენნი თავისა თმანიცა ყოველნი განრაცხილ არიან.
30. ყოველნი] > 0*af |
31. ნუ გეშინინ, რამეთუ მრავალთა სირთა უმჯობეს ხართ თქუენ.
32. ყოველმან რომელმან აღიაროს ჩემდამო წინაშე კაცთა, მეცა აღვიარო იგი წინაშე მამისა ჩემისა ზეცათაჲსა.
33. და რომელმან უვარ-მყოს მე წინაშე კაცთა, უვარ-ვყო იგი მეცა წინაშე მამისა ჩემისა ზეცათაჲსა.
34. ნუ ჰკონებთ, ვითარმედ მოვედ მე მიფენად მშულობისა ქუეყანასა ზედა. არა მოვედ მიფენად მშულობისა, არამედ მახულისა,
34. მიფენად]მოფენად af |
35. რამეთუ მოვედ განყოფად კაცისა მამისაგან თუხისა და ასული – დედისაგან თუხისა და სძალი – დედამთილისაგან თუხისა.
36. და მტერ იყვნენ კაცისა სახლეულნი თუხნი.
37. რომელსა უყუარდეს მამაჲ, ანუ დედაჲ უფროდს ჩემსა, არა არს იგი ჩემდა ღირს; და რომელსა უყუარდეს ძმ, ანუ ასული უფროდს ჩემსა, იგი არა არს ჩემდა ღირს.
38. და რომელმან არა აღილოს ჯუარი თუხი და შემომიდგეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს.
39. რომელმან მოიპოოს სული თუხი, წარიწყმიდოს იგი; და, რომელმან წარიწყმიდოს სული თუხი ჩემთვის, მან პოოს იგი.
40. რომელმან შეგიწყნარნეს თქუენ, მე შემიწყნარა; და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნაროს მომავლინებელი ჩემი.

41. რომელმან შეიწინაროს წინაწარმეტყუელი სახელად წინაწარმეტყუელისა, სასყიდელი წინაწარმეტყუელისა და მიიღოს. და რომელმან შეიწინაროს მართალი სახელად მართლისა, სასყიდელი მართლისა და მიიღოს.

42. და რომელმან ასუას ერთსა მცირეთაგანსა სასუმელი ერთი წყალი გრილი სახელად მოწფისა; ამენ გეტყვ თქუენ: არა წარუწყმდეს სასყიდელი მისი.

11

1. და იყო, რაჟამს დაასრულნა იესუ ბრძანებანი ესე ათორმეტთა მიმართ მოწაფეთა მისთა, წარვიდა მიერ ქადაგებად და სწავლად ქალაქებსა მათსა.

2. ხოლო იოვანეს რაჲ ესმნეს საპყრობილესა შინა საქმენი ქრისტესნი, მიავიდნა ორნი მოწაფენი თჳსნი

2. ორნი] > 0*f | თჳსნი] > 0* | ორნი მოწაფენი თჳსნი] > a |

3. და ჰრქუა: შენ ხარა მომავალი იგი, ანუ სხუასა მოველოდით?

4. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: მივედით და უთხართ იოვანეს, რომელი გესმის და ჰხედავთ:

4. ჰხედავთ]ხედავთ af |

5. ბრძანი აღიხილვენ, მკელობელნი ვლენან, კეთროვანნი განწმდებიან, და ყრუთა ესმის, და მკუდარნი აღდგებიან, და გლახაკთა ეხარების,

6. და ნეტარ არს, რომელი არა დაბრკოლდეს ჩემდა მომართ.

6. დაბრკოლდეს]დაბრკულდეს a |

7. და ვითარცა ესენი წარვიდეს, იწყო იესუ სიტყუად ერსა მას იოვანესთჳს: რაჲსა გამოხუედით უდაბნოდ ხილვად? ლერწმისა, ქარისაგან შერყეულისა?

7. გამოხუედით]გამოხუედით f |

8. არამედ რაჲსა გამოხუედით ხილვად? – კაცისა, ჩჩულითა სამოსლითა შემოსილისა? – აჰა, ესერა, რომელნი ჩჩულითა სამოსლითა შემოსილ არიან, სახლთა შინა სამეუფოთა არიან.

8. გამოხუედით]გამოხუედით f | სამოსლითა²]სამოსლი a |

9. არამედ რაჲსა გამოხუედით ხილვად? – წინაწარმეტყუელისა? – ჰე, – გეტყვ თქუენ, – და უმეტეს წინაწარმეტყუელისა!

9. გამოხუედით]გამოხუედით f | ჰე]ჰე oa |

10. რამეთუ ესე არს, რომლისათჳს წერილ არს: აჰა, ესერა, წარვაგლინო ანგელოზი ჩემი წინაშე შენსა, რომელმან განჰმზადნეს გზანი შენნი წინაშე პირსა შენსა.

11. ამენ გეტყვ თქუენ: არა აღდგომილ არს ნაშობთაგანი დედათაჲ უფროჲს იოვანე ნათლისმცემელისა. ხოლო უმცირესი სასუფეველსა ცათასა უფროჲს მისა არს.

11. იოვანე|იოვანესა of, იოვანესსა a |

12. რამეთუ დღითგან იოვანე ნათლისმცემელისაჲთ ვიდრე აქამომდე სასუფეველი ცათაჲ იიძულების, და რომელნი აიძულებდენ, მათ მიიტაცონ იგი.

12. იიძულების|იძულების o*a |

13. რამეთუ ყოველნი წინაწარმეტყუელნი და შჯული ვიდრე იოვანესამდე წინაწარმეტყუელებდეს,

13. შჯული|სჯული of |

14. და უკუეთუ გნებავს შეწყნარების, იგი არს ელია, რომელი მოვალს.

14. უკუეთუ|უკუითუ f |

15. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!

16. აწ ვის გამსგავსო ნათესავი ესე? მსგავს არს ყრმათა, რომელნი სხენედ უბანთა და მოუწესედ მოყუასთა თჳსთა

17. და ეტყუედ მათ: გისტუნევდით თქუენ, და არა ჰროკევდით; გიგოდებდით, და არა იტყებდით.

18. რამეთუ მოვიდა იოვანე, არცა ჭამდა, არცა სუმიდა, და იტყუან, ვითარმედ: ეშმაკეულ არს.

19. მოვიდა ძმ კაცისაჲ, ჭამს და სუამს, და იტყუან: აჰა, კაცი მჭამელი და ღუნისმსუძემელი, მეგობარი მეზუერეთა და ცოდვილთაჲ. და განმართლდა სიბრძნე შვილთაგან თჳსთა.

19. ძმ|ძე o |მეზუერეთა| მეზუზრეთა f |

20. მაშინ იწყო იესუ ყუედრებად ქალაქებისა მის, სადა-იგი იქმნნეს უმრავლესნი ძალნი მისნი, რამეთუ არა შეინანეს:

20. ყუედრებად|ყუზღრებად f | იქმნნეს|იქმნეს af |

21. ვაჲ შენდა, ქორაზინ, და ვაჲ შენდა, ბეთსაიდა! რამეთუ ტუროსს თუმცა და სიდონს იქმნნეს ძალნი, რომელნი იქმნნეს თქუენ შორის, მაშინვე სამემცა ძაძითა ნაცარსა ზედა მსხლომარეთა შეინანეს.

22. ხოლო გეტყვ თქუენ, რამეთუ ტუროსი და სიდონი უმოლხინეს იყოს ღლესა მას სამჯელისასა, ვიდრე თქუენ.

23. ხოლო შენ, კაპერნაუმ, ნუ ცადმდე აჰმალღები, არამედ ჯოჯოხეთადმდე შთაჰკდე, რამეთუ სოლომს თუმცა იქმნნეს ძალნი, რომელნი იქმნნეს შენ შორის, ჰგიანმცა ღღენდელად ღღელდმდე.

23. კაპერნაუმ]კაფარნაუმ f | ჯოჯოხეთადმდე]ჯოჯოხეთამდე oaf | სოლომს]სოლომას o*af |
იქმნეს¹]იქმნეს oa | იქმნეს²]იქმნეს oa | ჰვიანმცა]ჰვიამცა f |

24. ხოლო გეტყვ თქვენ, რამეთუ ქუეყანაჲ იგი სოლომისაჲ უმოლხინეს
იყოს დღესა მას საშჯელისასა, ვიდრე შენ.

24. სოლომისაჲ] + და გომორისაჲ o*af |

25. მას ჟამსა შინა იტყოდა იესუ და თქუა: აღვიარებ შენ, მამაო, უფალო
ცისა და ქუეყანისაო, რამეთუ დაჰფარე ესე ბრძენთაგან და მეცნიერთა, და
გამოუცხადე ესე ჩჩულთა.

25. აღვიარებ] ავიარებ o* |

26. ჰე, მამაო, რამეთუ ესრეთ სათნო იყო შენ წინაშე.

26. ჰე]ჰ a |

27. ყოველივე მომეცა მე მამისა ჩემისა მიერ და არავინ იცის ძმ, გარნა
მამამან; არცა მამაჲ ვინ იცის, გარნა ძემან; და, რომლისაჲ უნდეს ძესა
გამოცხადების.

27. ძესა]ძმსა o | გამოცხადების] + გამოუცხადოს o*af |

28. მოველით ჩემდა, ყოველნი მაშურალნი და ტურთმძიმენი, და მე
განგისუენო თქვენ.

28. განგისუენო]განგისუენო f |

29. აღიღეთ უღელი ჩემი თქვენ ზედა და ისწავეთ ჩემგან, რამეთუ მშუდ
ვარ და მდაბალ გულითა, და ჰპოოთ განსუენებაჲ სულთა თქვენთაჲ,

29. და³] > o* | ჰპოოთ]ჰპოოთ o | განსუენებაჲ]განსუენებაჲ f |

30. რამეთუ უღელი ჩემი ტკბილ არს, და ტურთი სუბუქ არს.

30. ტურთი] + ჩემი f | სუბუქ]მცირე o*af |

12

1. მას ჟამსა შინა წარვიდოდა იესუ დღესა შაბათსა ყანობირსა მათსა.
ხოლო მოწაფეთა მისთა შეემშია და იწყეს მუსრვად თავსა ქუვილისასა და
ჭამად.

1. წარვიდოდა]წარვიდა f | შაბათსა]შბ~ღსა o* | მუსრვად]მოსრვად a |

2. ხოლო ფარისეველთა მათ იხილეს რაჲ, ჰრქუეს მას: აჰა, მოწაფენი
შენნი იქმან, რომელი არა ჯერ-არს შაბათსა შინა საქმედ.

2. შაბათსა]შბ~ღსა o |

3. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: არა აღმოგიკითხავსა, რაჲ-იგი ყო დავით,
ოღეს-იგი შეემშია და მისთანათა მათ?

3. შეემშია] + მას o*a | მისთანათა]მისთანა o* |

4. ვითარ იგი შევიდა სახლსა ღმრთისასა და პურნი იგი შესაწირავთანი შეჭამნა, რომელთაა არა ჯერ-იყო ჭამად მისა, არცა მისთანათა მათ, გარნა მღღელთა ხოლო.

4. მისა არცა მისთანათა მათ $> 0^*af$ |

5. ანუ არა აღმოგიკითხავსა შჯულისა, რამეთუ შაბათთა შინა მღღელთა ტაძარსა მას შინა შაბათი შეურაცხ-ყვიან და უბრალო იყვიან?

5. შჯულისა|სჯულისა f | შაბათთა|შაბათსა $0^* | შინა^2$ $> f$ | იყვიან|ყვიან f |

6. ხოლო გეტყვ თქვენ, ვითარმედ: ტაძრისა უფროდს არს აქა.

6. ვითარმედ|რამეთუ 0^* , $> f$ |

7. უკუეთუმცა გეცნა, რად არს: წყალობად მნებავს და არა მსხუერპლი, – არამცა დასაჯენით უბრალონი.

7. მსხუერპლი|მსხუერპლი f |

8. უფალ არს ძმ კაცისად შაბათისაცა.

8. რამეთუ უფალ af | ძმ|ძე f | შაბათისაცა|შაბათსაცა 0^c , შაბათისაცა 0^* |

9. და წარმოვიდა მიერ იესუ და მოვიდა შესაკრებელსა მათსა.

10. და იყო მუნ კაცი ერთი, რომელსა კელი განკმელ ედგა. ჰკითხვიდეს მას და ეტყოდეს: უკუეთუ ჯერ-არს შაბათსა კურნებად? – რადათამცა შეასმინეს იგი.

10. განკმელ|განკმელი f | რადათამცა|რამცა a |

11. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ვინ არს თქვენგანი კაცი, რომელსა ედგას ცხოვარი ერთი და შთავარდეს იგი დღესა შაბათსა ჯურღმულსა, არამე უპყრასა და აღმოიქუას იგი?

12. რაოდენ უმჯობეს არს კაცი ცხოვრისა? ამისთვის ჯერ-არს შაბათსა შინა კეთილისა საქმს.

12. რაოდენ|რავდენ af | საქმს|საქმე o |

13. მაშინ ჰრქუა იესუ კაცსა მას: განირთხ კელი შენი! – და მან განირთხა კელი და კუალად მოეგო ცოცხალი, ვითარცა ერთი იგი.

14. ხოლო ფარისეველნი იგი გამოვიდეს და ზრახვა-ყვეს მისთვის, რადთა წარწყმდიონ იგი, ხოლო იესუ გულისკმა-ყო და განემორა მიერ და წარვიდა.

15. და მისდევდა მას ერი მრავალი და განკურნნა იგი ყოველნი.

16. და ამცნო მათ, რადთა არა გამოაცხადონ იგი.

17. რადთა აღესრულოს თქუმული იგი ესაია წინაწარმეტყუელისად, რომელსა იტყვს:

18. აპა, ესერა, ძე ჩემი, რომელი მე სათნო-ვიყავ, საყუარელი ჩემი, რომელი სთნავს სულსა ჩემსა. დავდვა სული ჩემი მის ზედა, და სამართალი წარმართთა მიუთხრას,

18. ძე|ძმ oa |

19. არა ჰკდებოდის, არცა ღაღადებდეს, არცა ესმეს ვის უბანთა ზედა კმაჲ მისი,

20. ლერწამი შემუსრვილი არა განტეხოს და პატრუკი მბნდუნვარე არა დაშრიტოს, ვიდრემდე გამოიღოს ძლევაჲ საშჯელი,

20. მბნდუნვარე|მბნდუნვარეჲ a, მბნდუნვარე f | საშჯელი|სასჯელი f |

21. და სახელსა მისსა წარმართნი ესვიდენ.

22. მაშინ მოჰკუარეს მას ეშმაკეული ბრმაჲ და ყრუჲ, და განკურნა იგი, ვითარმედ ყრუჲ იგი და ბრმაჲ ხედვიდა და იტყოდა.

23. და განუკურდებოდა ერსა მას და იტყოდეს: ნუუკუე ესე არს ძმ ღავითისი?

23. ნუუკუე|ნუუკუეჲ o*af | ძმ|ძე f |

24. ხოლო ფარისეველთა მათ ვითარცა ესმა ესე, იტყოდეს: ესე არა განასხამს ეშმაკთა, გარნა ბელზებულისთა, მთავრითა მით ეშმაკთაჲთა.

25. იცოდნა იესუ ზრახვანი იგი გულისა მათისანი და ჰრქუა მათ: ყოველი მეუფებაჲ, რომელი განევლთის თავსა თვისსა, მოოჯრდის. და ყოველი ქალაქი, გინა სახლი, რომელი განევლთის თავსა თვისსა, ვერ დაემტკიცოს.

26. და უკუეთუ ეშმაკი ეშმაკსა განჰკდის, თავსა თვისსა განევლთა; ვითარ დამტკიცნეს მეუფებაჲ მისი?

26. უკუეთუ|უკუთუ f | განჰკდის| განასხამს o*af | ვითარ დამტკიცნეს| ვერ მტკიცე არს o*af |

27. და უკუეთუ მე ბელზებულისთა განვასხამ ეშმაკთა, ძენი თქუენნი რაჲთა განასხმენ? ამისთვის იგინივე მსაჯულ თქუენდა იყვნენ.

27. ძენი|ძენი o |

28. უკუეთუ მე სულითა ღმრთისაჲთა განვასხამ ეშმაკთა, მო-სამე-იწია თქუენ ზედა სასუფეველი ღმრთისაჲ.

28. მო-სამე-იწია| მო-მე-იწია o*af |

29. ანუ ვითარ ვის კელ-ეწიფების სახლსა ძლიერისასა შესლვად და ჭურჭელი მისი გამოტყუენვად, უკუეთუ არა პირველად შეკრას ძლიერი იგი და მაშინლა სახლი მისი იავარ-ყოს?

29. გამოტყუენვად|გამოღებაჲ o*af |

30. რომელი არა არს ჩემ თანა, იგი მტერი ჩემი არს და, რომელი არა შეჰკრებს ჩემ თანა, იგი განაბნევს.

30. მტერი ჩემი] tr ჩემი მტერი f |
31. ამისთვის გეტყვ თქვენ: ყოველი ცოდვა და გმობა მიეტეოს კაცთა, ხოლო სულისა წმიდისა გმობა არა მიეტეოს კაცთა.
32. და რომელმან თქუას სიტყუა ძისა კაცისათვის, მიეტეოს მას; ხოლო რომელმან თქუას სულისა წმიდისათვის, არა მიეტეოს მას არცა ამას სოფელსა, არცა მერმესა მას.
33. ანუ ყავთ ხწ იგი კეთილ და ნაყოფიერა მისი კეთილ, ანუ ყავთ ხწ იგი ხენემ და ნაყოფიერა მისი ხენემ, რამეთუ ნაყოფისაგან ხე იგი საცნაურ არს.
33. ხწ¹]ხე of | ხწ²]ხემ o, ხე f | ხე³]ხემ o, ხწ a |
34. ნაშობნო იქედნეთანო, ვითარ კელ-გეწიფების კეთილისა სიტყუად, რამეთუ თქვენ უკეთურნი ხართ? რამეთუ ნამეტავისაგან გულისა პირი იტყვნ.
34. ნამეტავისაგან]ნამეტნავისაგან f |
35. კეთილმან კაცმან კეთილისაგან საუნჯისა გამოიღის კეთილი, და ბოროტმან კაცმან ბოროტისაგან საუნჯისა გამოიღის ბოროტი.
36. ხოლო მე გეტყვ თქვენ: რამეთუ ყოველი სიტყუა უქმი, რომელსა იტყოდინ კაცნი, მისცენ სიტყუა მისთვის დღესა მას საშჯელისასა,
36. რამეთუ] > o*a | სიტყუა მისთვის] tr მისთვის სიტყუა f | საშჯელისასა]სასჯელისასა f |
37. რამეთუ სიტყუათა შენთაგან განჰმართლდე და სიტყუათა შენთაგან დაისაჯო.
38. მაშინ მი-ვიეთმე-უგეს მწიგნობართაგან და ფარისეველთა და ჰრქუეს: მოძღუარ, გუნებავს შენგან სასწაულისა ხილვად.
39. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: ნათესავი ბოროტი და მემრუშს სასწაულსა ეძიებს, და სასწაული არა ეცეს მას, გარნა სასწაული იგი იონა წინაწარმეტყუელისაა.
39. მემრუშს]მემრუშე of |
40. რამეთუ ვითარცა-იგი იყო იონა მუცელსა ვეშაბისასა სამ დღე და სამ ღამე, ეგრეთ იყოს ძწ კაცისა გულსა ქუეყანისასა სამ დღე და სამ ღამე.
40. დღე¹]დღს a | ღამე¹]ღამს a | ეგრეთ]ეგრე o*f | დღე²]დღს a | ღამე²]ღამს a |
41. კაცნი იგი ნინეველნი აღდგენ საშჯელსა მას ნათესავისა ამის თანა და დაშჯიდენ მათ, რამეთუ შეინანეს ქადაგებასა მას იონაჲსსა, და, აჰა, ესერა, უფროჲს იონაჲსა არს აჰა.
41. საშჯელსა]სასჯელსა f | დაშჯიდენ]დასჯიდეს f | უფროჲს]უდიდესი o*af | იონაჲსა]იონაჲსსა a |

42. დედოფალი იგი სამხრისაჲ აღდგეს საშველსა მას ნათესავისა ამის თანა და დასაჯოს იგი, რამეთუ მოვიდა კიდით ქუეყანისაჲთ სმენად სიბრძნესა სოლომონისსა; და, აჰა, ესერა, უფროჲს სოლომონისა არს აჰა.

42. საშველსა]სასჯელსა f| უფროჲს]უდიდესი o*af|სოლომონისა]სოლომონისსა oa|

43. ხოლო რაჟამს სული იგი არაწმიდაჲ განვიდის კაცისაგან, მიმოვალნ ურწყულთა ადგილთა და ეძიებნ განსუენებასა და არა პოვის.

43. განსუენებასა]განსუენებასა f|პოვის]პოის f|

44. მაშინ თქუს: მივიქცე სახედ ჩემდა, ვინაჲცა გამოვედ; და მო-რაჲ-ვიდის, პოვის იგი მოცალე, განშუენებული და შემკული.

44. მო-რაჲ-ვიდის]მოვიდის o*f|მო-რაჲ-ვიდის] + და o*af|პოვის]პოის f|მოცალე]მოცალეჲ a|განშუენებული]განსუენებული f| შემკული]შემკობილი a|

45. მაშინ წარვიდის და მოიყვანნის მის თანა სხუანი შუდნი სულნი, უბოროტესნი მისა, და მოვიდის და დაემკუდრის მუნ. და იქმნის უკუანაჲსკნელი კაცისაჲ მის უძურეს პირველისა. ესრეთ ეყოს ნათესავსა ამასცა უკეთურსა.

45. შუდნი სულნი] tr სულნი შუდნი f| ეყოს]იყოს a| ამასცა]ამსცა o*, ამას f|

46. და იყო, ვიდრე იგი ეტყოდალა ერსა მას, აჰა, ესერა, დედაჲ მისი და ძმანი მისნი დგეს გარე და ეძიებდეს მას სიტყუად.

46. მას'] + და a| ესერა] > o*|

47. მაშინ ჰრქუა ვინმე მას: აჰა, დედაჲ შენი და ძმანი შენნი ღგანან გარეშე და უნებს რაჲმე სიტყუად შენდა.

47. გარეშე]გარეშჲ a|

48. ხოლო იესუ მიუგო მეტყუელსა მას და ჰრქუა: ვინ არს დედაჲ ჩემი, ანუ ვინ არიან ძმანი ჩემნი!

49. და მიყო კელი მისი მოწაფეთა მიმართ თუსთა და თქუა: აჰა, დედაჲ ჩემი და ძმანი ჩემნი!

49. თქუა]ჰრ-ა f|

50. რამეთუ რომელმან ყოს ნებაჲ მამისა ჩემისა ზეცათაჲსაჲ, იგი არს ძმაჲ და დაჲ და დედაჲ ჩემი.

50. ზეცათაჲსაჲ]ზეცათაჲსა f|ძმაჲ]მამაჲ a|

13

1. მას დღესა შინა გამოვიდა იესუ სახლისა მისგან და დაჯდა იგი ზღუსკიდესა.

2. და შეკრბა მისა ერი მრავალი, ვიდრე შესლვადმდე მისა ნავად და დაჯდომად. და ყოველი იგი ერი ზღუსკიდესა ღგა.

3. და ეტყოდა მათ მრავალსა იგავით და ჰრქუა: ესერა, გამოვიდა მთესვარი თესვად,
3. მრავალსა]მრავასა o^* |
4. და თესვასა მას მისსა რომელიმე დავარდა გზასა ზედა და მოვიდეს მფრინველნი ცისანი და შეჭამეს იგი.
5. და სხუად დავარდა კლდოვანსა ზედა, სადა არა იყო მიწად ფრიად; და მეყსეულად აღმოსცენდა, და რამეთუ არა იყო სიღრმე მიწისად,
5. სიღრმე]სიღრმს ა |
6. მზე რად აღმოჰკდა, და დასცხა, და, რამეთუ ძირნი არა დაებნეს, განკმა.
6. მზე]მზს ა | რად] $> o^*af$ | აღმოჰკდა]აღმოკდა ა | და] $> o^c$ |
7. და სხუად იგი დავარდა ეკალთა შორის, და აღმოსცენდეს ეკალნი და შეაშთვეს იგი.
7. იგი] $> f$ |
8. და რომელიმე დავარდა ქუეყანასა კეთილსა და მოსცემდა ნაყოფსა: რომელიმე – ასსა, რომელიმე – სამეოცსა, რომელიმე – ოცდაათსა.
9. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!
10. და მოუკდეს მოწაფენი და ჰრქუეს მას: რადსათუხს იგავით ეტყუ მათ?
10. მოწაფენი] + მისნი f |
11. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: თქუენდა მოცემულ არს ცნობად საიდუმლოდ სასუფეველისა ცათაჲსად, ხოლო მათდა არა მიცემულ არს.
11. ცათაჲსად]ცათაჲსა o^*af |
12. რამეთუ რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და მიემატოს, და რომელსა არა აქუნდეს, და რომელდა-იგი აქუს, მო-ვე-ელოს მას.
12. რომელდა-იგი] + ჰკონიეს ვითარმედ o^*af |
13. ამისთვის იგავით ვეტყუ მათ, რამეთუ ხედვენ, და არა ხედვენ, ესმის, და არა ესმის, არცა გულისკმა-ყვიან.
14. და აღესრულების მათ ზედა წინაწარმეტყუელებად იგი ესაიაჲსი: სმენით გესმოდის და არა გულისკმა-ჰყოთ, ხედვით ხედვიდეთ და არა იხილოთ.
15. რამეთუ განზრქა გული ერისად ამის, და ყურითა მძიმედ ისმინეს, და თუალნი მათნი დაიწუნეს, ნუუკუე იხილონ თუალითა და ყურითა ისმინონ და გულითა გულისკმა-ყონ და მოიქცენ, და მე განგკურნნე იგინი.
15. ამის]მის o^*af | ნუუკუენ]ნუუკუნ of | მე] $> o^*f$ |
16. ხოლო თუალნი თქუენნი ნეტარ არიან, რამეთუ ხედვენ, და ყურნი თქუენნი, რამეთუ ესმის.

17. ამენ გეტყვ თქვენ: რამეთუ მრავალთა წინაწარმეტყუელთა და მართალთა გული უთქუმიდა ხილვად, რომელსა თქვენ ჰხედავთ, და არა იხილეს, და სმენად, რომელი გესმის, და არა ესმა.

17. უთქუმიდა|ეტყოდა o^*af |ჰხედავთ|ხედავთ of |რომელი| + თქვენ o^*a |

18. ხოლო თქვენ ისმინეთ იგავი ესე მთესვარისაჲ.

19. ყოველსა რომელსა ესმეს სიტყუაჲ სასუფეველისაჲ და არა გულისკმა-ყოს, მოვიდის უკეთური იგი და მისტაცის დათესული იგი გულისაგან მისისა: ესე არს, რომელი-იგი გზასა ზედა დაეთესა.

19. დათესული|თესლი o^*af |

20. ხოლო რომელი-იგი კლდოვანსა ზედა დაეთესა, ესე არს: რომელმან სიტყუაჲ იგი ისმინის და მეყსეულად სიხარულით მიიღის იგი.

20. კლდოვანსა|კლდოანსა a |

21. ხოლო ძირი არა აქუნ გულსა თვისსა, არამედ საწუთო არნ. და რაჟამს არნ ჭირი, ანუ დევნაჲ სიტყუსა მისთვის, მეყსეულად დაჰბრკოლდის იგი.

21. საწუთო|საწუთო a |დაჰბრკოლდის|დაჰბრკოლდიან o^*a , დაბრკოლდიან f | იგი $>$ o^*af |

22. ხოლო რომელი-იგი ეკალთა შორის დაეთესა, ესე არს: რომელმან სიტყუაჲ იგი ისმინის, და ზრუნვამან ამის სოფლისამან და საცთურმან სიმდიდრისამან შეაშთვის სიტყუაჲ იგი, და უნაყოფო იქმნის.

23. ხოლო რომელ-იგი ქუეყანასა კეთილსა დაეთესა, ესე არს: რომელმან სიტყუაჲ იგი ისმინა, და გულისკმა-ყო, რომელმან გამოიღო ნაყოფი და ყო რომელმანმე ასი, რომელმანმე – სამეოცი და რომელმანმე – ოცდაათი.

23. რომელმანმე¹|რომელმან o^*af |რომელმანმე²|რომელმან o^*af |

24. სხუაჲ იგავი დაუდგა მათ და ჰრქუა: ემსგავსა სასუფეველი ღმრთისაჲ კაცსა, რომელმან დასთესა თესლი კეთილი აგარაკსა თვისსა.

25. და ვითარცა დაიძინეს კაცთა მათ, მოვიდა მტერი მისი და დასთესა ლუარძლი შორის იფქლსა მას და წარვიდა.

26. ხოლო ოდეს აღმოსცენდა ჯეჯლი იგი და ნაყოფი გამოიღო, მაშინ გამოჩნდა ლუარძლი იგი.

27. მოვიდეს მონანი იგი და უთხრეს სახლისა უფალსა მას და ჰრქუეს: უფალო, ანუ არა თესლი კეთილი დასთესეა აგარაკსა შენსა? ვინაჲ აღმოსცენდა ლუარძლი?

27. დასთესეა|დასთესე oaf |

28. ხოლო მან ჰრქუა: მტერმან კაცმან ყო იგი. ხოლო მონათა მათ ჰრქუეს მას: გნებავსა, რაჲთა მივიდეთ და გამოვარჩიოთ იგი?

29. ხოლო მან ჰრქუა მათ: არა, ნუუკუე შეკრებასა ლუარძლისასა

აღმოჰგნურათ იფქლიცა.

29. ნუჟაუენუჟაუზ აaf |

30. აცადეთ იგი თანაალორძინებად ურთიერთას, ვიდრე ჟამადმდე მკისა, და ჟამსა მკისასა უბრძანო მომკალთა მათ: შეკრიბეთ პირველად ლუარძლი იგი და შეკართ ძნეულად, რამთა დაიწუას იგი, ხოლო იფქლი იგი შეკრიბეთ საუნჯესა ჩემსა.

31. სხუასა იგავსა ეტყოდა მათ და ჰრქუა: მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ მარცუალსა მდოვჯსასა, რომელი მოილო კაცმან და დასთესა თჯსა მტილსა,

32. რომელი უმცირეს არს ყოველთა თესლთა, ხოლო რაჟამს აღორძნდის, უფროჲს ყოველთა მხალთა არნ იგი, და იქმნის იგი ხე დიდ, ვიდრემდის მოვიდიან მფრინველნი ცისანი და დაადგრიან რტოთა მისთა.

32. ხე|ხმ ა |

33. მერმე სხუასა იგავსა ეტყოდა მათ და ჰრქუა: მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ ცომსა, რომელი მოილო დედაკაცმან და შეჰრთო იგი ფქვილსა სამსა საწყაულსა, ვიდრემდე აღაფუვნა იგი ყოვლად.

33. ყოვლად|ყოლად oa, ყ-ლდ f |

34. ამას ყოველსა ეტყოდა იესუ იგავით ერსა მას და თჯნიერ იგავისა არარას ეტყოდა მათ,

35. რამთა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი წინაწარმეტყუელისა მიერ თქუმული: აღვადო იგავით პირი ჩემი და ვიტყოდი დაფარულთა დასაბამითგან სოფლისაჲთ.

35. დაფარულთა|იგავთა o*af |

36. მაშინ დაუტევა იესუ ერი იგი და მოვიდა სახლსა. და მოუკდეს მას მოწაფენი მისნი და ჰრქუეს: გამოგვთარგმანე ჩუენ იგავი იგი ლუარძლისაჲ და აგარაკისაჲ.

36. გამოგვთარგმანე|მითხარ ა |

37. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: რომელი სთესავს თესლსა კეთილსა, ძმ კაცისაჲ არს;

37. ძმ|ძე f |

38. ხოლო აგარაკი იგი ესე სოფელი არს; ხოლო თესლნი იგი კეთილნი ესე არიან ძენი სასუფეველისანი, და ლუარძლნი იგი არიან ძენი უკეთურისანი.

38. ლუარძლნი|ლუარძლი o*f |

39. ხოლო მტერი იგი, რომელმან დასთესა იგი, ეშმაკი არს; და მკაჲ იგი არს აღსასრული ამის სოფლისაჲ; და მომკალნი იგი არიან ანგელოზნი.

40. ვითარცა-იგი შეკრიბიან ლუარძლი და ცეცხლითა დაწჳან, ეგრეთ იყოს აღსასრული ამის სოფლისაჲ.

41. რამეთუ მოავლინეს ძემან კაცისამან ანგელოზნი თჳსნი, და შეკრიბნენ სუფევისაგან მისისა ყოველნი საცთურნი და მოქმედნი უშჯულოებისანი

41. შეკრიბნენ|შეკრიბნეს af| უშჯულოებისანი|უსჯულოებისანი f|

42. და შესთხინნენ იგინი საკუმილსა მას ცეცხლისასა. მუნ იყოს ტირილი და ღრჭენაჲ კბილთაჲ.

42. შესთხინნენ|შესთხინნენ o, შესთხინეს af|

43. მაშინ მართალნი გამობრწყინდენ, ვითარცა მზე, სასუფეველსა მამისა მათისასა. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!

43. მზე|მზეჲ oa; სასუფეველსა მამისა მათისასა|სასუფეველსა ცათასა o*af|

44. კუალად მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ საუნჯესა დაფარულსა ყანასა შინა, რომელი პოვა კაცმან, და დამალა და სინარულითა მით მისთვის წარვიდა და განვიდა ყოველი, რაჲცა აქუნდა, და მოვიდა აგარაკი იგი.

45. მერმე მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ კაცსა ვაჭარსა, რომელი ეძიებნ კეთილთა მარგალიტთა.

45. არს| > o*| კეთილთა მარგალიტთა|კეთილსა მარგალიტსა o*af|

46. და პოის რაჲ ერთი მარგალიტი მრავალსასყიდლისაჲ, წარვიდა და განვიდა ყოველივე, რაჲცა ედვა, და მოვიდა იგი.

47. მერმე მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ სათრომელსა ბადესა, რომელი სდვიან ზღუასა, რომელმან ყოველთაგან თევზთა შეკრიბის.

47. მსგავს|მსგავ a|

48. და ოდეს აღივსის, გამოიღიან იგი ზღუსკიდესა, და დაასხიან და შეკრიბიან კეთილი იგი ჭურჭელსა, ხოლო ჯერკუალი იგი გარე განსთხიან.

48. გარე|გარეჲ a|

49. ესრეთ იყოს აღსასრული ამის სოფლისაჲ: რამეთუ გამოვიდენ ანგელოზნი და განაშორნენ უკეთურნი იგი შორის მართალთა

50. და შესთხინნენ იგინი შორის საკუმილსა მას ცეცხლისასა, მუნ იყოს ტირილი და ღრჭენაჲ კბილთაჲ.

51. ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: გულისკმა-ჰყავთა ესე ყოველი? ხოლო მათ ჰრქუეს მას: ჰე, უფალო.

51. ჰე|ჰჲ oa|

52. და ჰრქუა მათ: ამისთვის ყოველი მწიგნობარი, დამოწაფებული სასუფეველსა ცათასა, მსგავს არს იგი კაცსა, სახლისა უფალსა, რომელმან გამოიღის საუნჯისაგან თჳსისა ძუელი და ახალი.

52. დამოწაფებული|რომელი მოწაფე (მოწაფჲ a) ყოფილ არს (არნ o*) o*af| ძუელი|ძუელი f|

53. და იყო, რაჟამს დაასრულნა იესუ იგავნი ესე, წარვიდა მიერ.

53. წარვიდა|წარმოვიდა o^*a |

54. და მოვიდა მამულად თვსად და ასწავებდა მათ შესაკრებელთა შორის მათთა, ვიდრემდის განუკურდებოდა მათ და იტყოდეს: ვინაჲ არს ამისა სიბრძნე ესე და ძალი?

54. ვიდრემდის|ვითარმედ o^*af | განუკურდებოდა|განუკურდებოდაცა o^*a |

55. ანუ არა ესე არს ხუროდსა მის ძე? ანუ არა დედასა მისსა ჰრქვან მარიამ? და ძმანი მისნი: იაკობ და იოსებ და სიმონ და იუდა?

55. ძე|ძმ oa | ჰრქვან o | იოსებ o^* |იოსე o^*af |

56. და დანი მისნი არა ყოველნი ჩუენ შორის არიანა? ვინაჲ უკუე არს ამისა ესე ყოველი?

56. უკუე $> o^*af$ |

57. და დაბრკოლდებოდეს მისთვის. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ:

არა არს წინაწარმეტყუელი შეურაცხ, გარნა სოფელსა თვსსა და სახლსა შინა თვსსა.

57. დაბრკოლდებოდეს|დაპბრკოლდებოდეს o , დაპბრკოლდებოდეს a |

58. და არა ქმნა მუნ ძალნი მრავალნი ურწმუნოებისა მათისათვის.

58. მრავალნი|რგ~ლნი a |

14

1. მას ჟამსა შინა ესმა ჰეროდეს, ოთხთა მათ სამთავროთა მთავარსა, ჰამბავი იესუმისი,

1. იესუმისი|იესუმისთვის o^*af |

2. და ჰრქუა მონათა თვსთა: ესე არს იოვანე ნათლისმცემელი, იგი აღდგომილ არს მკუდრეთით, და მისთვის იქმნებიან ძალნი ესე მის თანა.

2. ნათლისმცემელი $| +$ რომელი ძე მოკვალ o^*af | მკუდრეთით $> f$ | და მისთვის $|$ ამისთვის af |

3. რამეთუ ამან ჰეროდე შეიპყრა იოვანე და შებორკილა იგი და საპყრობილესა შეაყენა ჰეროდიაჲსთვის, ცოლისა ფილიპეს, ძმისა თვსისა.

3. ამან $> o^*af$ | ჰეროდე $| +$ მაშინ o^*af | იგი $> o^*af$ | საპყრობილესა $|$ საპყრობილე o | ჰეროდიაჲსთვის $|$ ჰეროდისაჲსთვის a |

4. რამეთუ ეტყოდა მას იოვანე, ვითარმედ: არა ჯერ-არს შენდა, ვითარმცა გესუა იგი ცოლად.

5. და უნდა ღათუ მისი მოკვდაჲ, არამედ ეშინოდა ერისა მის, რამეთუ, ვითარცა წინაწარმეტყუელი, ეპყრა მათ იგი.

5. მათ $> o^*af$ |

6. და ვითარცა შობისა დღენი იყვნეს ჰეროდესნი, როკვიდა ასული ჰეროდიაჲსი შორის და სთნდა ჰეროდეს როკვაჲ იგი მისი,
6. ჰეროდიაჲსი|ეროდიაჲსი a |
7. რომლისათჳს ფიცით აღუთქუა მას მიცემად, რაჲცა ითხოვოს,
7. რომლისათჳს|რომლისაგან af |ითხოვოს|ითხოოს af |
8. ხოლო იგი წინაჲსწარ ბირებულ იყო დედისაგან თჳსისა და ჰრქუა: მომეც მე აქა ლანკნითა თავი იოვანესი, ნათლისმცემელისაჲ.
8. ლანკნითა|ლანკნითა o*f |
9. და შე-ლათუ-წუხნა მეფე იგი, არამედ ფიცისა მისთჳს და მის თანა მენიჲკეთა, ბრძანა მიცემად იგი მას.
9. მეფე|მეფე o'a, > f |
10. და მიაველინა და მოჰკუეთა თავი იოვანესი საჰყრობილესა შინა.
10. მოჰკუეთა|მოჰკუთა f |
11. და მობართუეს თავი მისი ლანკნითა და მისცეს ქალსა მას, და მან მობართუა დედასა თჳსსა.
11. მობართუეს|მობართუეს f | ლანკნითა|ლანკნითა a |
12. და მოვიდეს მოწაფენი მისნი და წარიდეს გუამი მისი და დაჰფლეს იგი და მოვიდეს და უთხრეს იესუს.
12. და მოვიდეს|მოწაფენი მისნი და წარიდეს გუამი მისი და დაჰფლეს იგი და მოვიდეს და უთხრეს იესუს.
13. ხოლო ესმა რაჲ ესე იესუს, განეშორა მიერ ნავითა და წარვიდა უდაბნოსა ადგილსა თჳსაგან. და ვითარცა ესმა ერსა მას, მისდევდეს მას მკურცხლ ქალაქებისაგან.
13. თჳსაგან|თს~საგ~ნ a |მისდევდეს|მისდევდა f |
14. და გამოვიდა იესუ და იხილა ერი მრავალი და შეეწყალნეს იგინი და განკურნნა სნეულნი მათნი.
14. ერი მრავალი|tr მრავალი ერი a |
15. და ვითარცა შემწუხრდა, მოუკდეს მოწაფენი მისნი და ჰრქუეს მას: უდაბნო არს ადგილი ესე, და ჟამი გარდასრულ არს; განუტევე ერი ესე, რაჲთა წარვიდენ გარემო დაბნებსა და იყიდონ თავისა თჳსისა საზრდელი.
15. და ვითარცა შემწუხრდა, მოუკდეს მოწაფენი მისნი და ჰრქუეს მას: უდაბნო არს ადგილი ესე, და ჟამი გარდასრულ არს; განუტევე ერი ესე, რაჲთა წარვიდენ გარემო დაბნებსა და იყიდონ თავისა თჳსისა საზრდელი.
16. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: არა უკმს მათ წარსლვაჲ; თქუენ ეცით მაგათ ჳამადი.
16. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: არა უკმს მათ წარსლვაჲ; თქუენ ეცით მაგათ ჳამადი.
17. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: არა გუაქუს აქა, გარნა ხუთი პური და ორი თევზი.
17. არა|არაჲ a |
18. ჰრქუა მათ იესუ: მომართუთ მე იგი აქა!

19. და უბრძანა ერსა მას დასხდომად თივასა ზედა. და მოილო ხუთი იგი პური და ორი თევზი, აღიხილნა ზეცად და აკურთხა და განტეხა და მისცნა პურნი იგი მოწაფეთა თჳსთა, და მოწაფეთა მათ მისცეს ერსა მას.

19. და განტეხა] > o*af | მისცნა]მისცა o*af | პურნი]პური o*af |

20. და ჭამეს ყოველთა და განძღეს; და აღიღეს ნეშტი ნამუსრევი ათორმეტი გოდორი სავსე.

20. და] > f | სავსე]სავსე a |

21. ხოლო იყვნეს, რომელთა-იგი ჭამეს, მამანი ხოლო ხუთ ათას, თჳნიერ ყრმებისა და დედებისა.

21. რომელთა-იგი]რომელთა o*af |

22. და მეყსეულად აიძულა მოწაფეთა შესღვად ნავსა და წინაწარძღუანვად მისა წიაღკერძო, ვიდრემდე განუტეოს ერი იგი.

22. აიძულა]აიძულა o*, აღიძულა f |

23. და ვითარცა განუტევა ერი იგი, აღვიდა მთასა ლოცვად თჳსაგან. და შე-რაა-მწუხრდა, მარტომ იყო მუნ.

24. ხოლო ნავი იგი განშორებულ იყო ქუეყანით მრავალ უტევან და იგუემებოდა დელვათაგან, რამეთუ იყო ქარი იგი პირით კერძო.

24. იგუემებოდა]იგუშებოდა f |

25. და მეოთხესა საკუმილავსა ღამისასა მოვიდა მათა იესუ სღვით ზღუასა მას ზედა.

25. სღვით]სღვითა a |

26. ხოლო მოწაფეთა ვითარცა იხილეს, ვიდოდა რაა ზღუასა მას ზედა, შეძრწუნდეს და თქუეს, ვითარმედ: საუცარ რაამე არს, – და შიშისაგან ღაღად-ყვეს.

26. საუცარ]საოცარ a, საოცარი f | ღაღად-ყვეს]ღაღატ-ყვეს a |

27. მეყსეულად ეტყოდა მათ იესუ და ჰრქუა: კადნიერ იყვენით! მე ვარ, ნუ გეშინინ!

28. მიუგო პეტრე და ჰრქუა მას: უფალო, უკუეთუ შენ ხარ, მიბრძანე მე მისღვად შენდა წყალთა ამათ ზედა.

28. ამათ]მათ f |

29. ხოლო მან ჰრქუა: მოვედ! და გარდამოვიდა პეტრე ნავით და ვიდოდა წყალთა მათ ზედა, და მოვიდოდა იესუმსა,

30. და ვითარცა იხილა ქარი იგი ძლიერი, შეეშინა და იწყო დანთქმად, ღაღად-ყო და თქუა: უფალო, მიკსენ მე!

30. ღაღად-ყო]ღაღატ-ყო a |

31. და მეყსეულად განყო კელი იესუ, უპყრა მას და ჰრქუა: მცირედმორწმუნეო, რაჲსა შეორგულდი?
32. და ვითარცა აღვიდეს ივინი ნავსა მას შინა, დასცხრა ქარი იგი.
32. შინა] > af |
33. ხოლო რომელნი-იგი ნავსა მას შინა იყვნეს, მოუკდეს და თაყუანის-სცეს მას და ეტყოდეს: ჭეშმარიტად ძმ ღმრთისაჲ ხარ შენ.
34. და განვიდეს და მივიდეს მიერ ქუეყანასა მას გენესარეთისასა.
35. და იცნეს იგი კაცთა მათ მის აღვილისათა და წარავლინნეს ყოველსა მას სანახებსა და მორათუეს მას ყოველი ბოროტად ვნებული.
35. წარავლინნეს|წარავლინეს oaf | მორათუეს|მორათუეს f |
36. და ევედრებოდეს მას, რაჲთა შე-ხოლო-ახონ ფესუსა სამოსლისა მისისასა. და რაოდენთა შეახეს, ცხოვნდეს.
36. რაოდენთა|რავენთა af | ცხოვნდეს|ცონდეს a, ცხონდეს f |

15

1. მაშინ მოუკდეს იესუს იერუსალჴმით ფარისეველნი და მწიგნობარნი და ეტყოდეს:
2. რაჲსათჴს მოწაფენი შენნი გარდაჴვლენ მოძღურებასა ხუცესთასა? რამეთუ არა დაიბანნიან კელნი, რაჴამს პურსა ჴამედ.
3. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: და რაჲსათჴს თქუენცა გარდახუალთ მცნებასა ღმრთისასა მოძღურებითა თქუენითა?
3. და²] > o*a |
4. რამეთუ ღმერთმან თქუა: პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა; და რომელმან თქუას ბოროტი მამისათჴს, გინა დედისა, სიკუდილით მოკუედინ.
4. მოკუედინ|მოკიწდინ f |
5. ხოლო თქუენ სთქუთ: რომელმან ჰრქუას მამასა თჴსსა, გინა დედასა თჴსსა: ნიჴი, რომელი ჩემგან სარგებელ გეყო, –
6. და არა პატივ-სცეს მამასა, ანუ დედასა თჴსსა, – ესევეითართა დაუმტკიცებელ-ჴყავთ მცნებაჲ ღმრთისაჲ მოძღურებითა თქუენითა.
6. პატივ-სცეს|პატივის-სცეს o^c | ესევეითართა]და a |
7. ორგულნო, კეთილად წინაწარმეტყუელებდა თქუენთჴს ესაია და თქუა:
8. მახლობელ არს ჩემდა ერი ესე პირითა მათითა და ბავითა მათითა პატივ-მცემს მე, ხოლო გულნი მათნი შორს განშორებულ არიან ჩემგან,

8. მახლობელ არს ჩემდა] $> 0 \cdot af$ | პირითა მათითა და] $> 0 \cdot af$ |
9. ამოდ მმსახურებენ მე, რამეთუ ასწავებენ მოძღურებასა და მცნებასა კაცთასა.
9. მმსახურებენ]მსახურებენ f |
10. და მოუწოდა ერსა მას და ეტყოდა: ისმინეთ და გულისკმა-ყავთ:
11. არა თუ პირით შემავალი შეაგინებს კაცსა, არამედ პირით გამომავალი შეაგინებს კაცსა.
11. პირით²]პირად a |
12. მაშინ მოუკლეს იესუს მოწაფენი მისნი და ჰრქუეს მას: უწყია, რამეთუ ფარისეველთა რაჲ ესმა სიტყუაჲ იგი, დაჰბრკოლდეს?
12. მისნი]თჳსნი af | დაჰბრკოლდეს]დაბრკოლდეს $0 \cdot af$ |
13. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: ყოველი ნერგი, რომელი არა დაჰნერგა მამამან ჩემმან ზეცათამან, ძირითურთ აღიფხურას,
13. აღიფხურას]აღიფხურინ $0 \cdot a$, აღიფხურან f |
14. უტევენით ეგე, რამეთუ ბრმანი არიან და წინამძღუარნი ბრმათანი, ხოლო ბრმაჲ ბრმასა თუ წინაუძღვნ, ორნივე მთხრებლსა შთაცჳვიან.
14. ეგე]ეგენი $0 \cdot af$ | ხოლო]რამეთუ af | წინაუძღვნ] + შესცთიან და $0 \cdot af$ |
15. მიუგო პეტრე და ჰრქუა მას: გამოგჳთარგმანე ჩუენ იგავი ესე.
15. პეტრე]პეტრჳ a |
16. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: თქუენცა უგულისკმოვე ხართა?
17. და არა გიცნობიეს, რამეთუ ყოველი, რომელი შევალს პირით, მუცლად შევალს და განსავალით განვალს?
17. და¹] $> a$ |
18. ხოლო გამომავალი პირით გულისაგან გამოვალს და იგი შეაგინებს კაცსა.
18. იგი] $> 0 \cdot a$ |
19. რამეთუ გულისაგან გამოვლენ გულისსიტყუანი ბოროტნი, კაცის-კლვანი, მრუშებანი, სიძვანი, პარვანი, ცილის-წამებანი, გმობანი.
20. ესენი არიან, რომელნი შეაგინებენ კაცსა, ხოლო უბანელითა კელითა ჳამაჲ არა შეაგინებს კაცსა.
21. და წარვიდა მიერ იესუ და მივიდა ადგილთა ტჯროსისა და სიღონისათა.

22. და, აჰა, ესერა, დედაკაცი ქანანელი საზღვართა მათგან გამოვიდა, ღალადებდა და იტყოდა: შემიწყალე მე, უფალო, ძეო დავითისო, რამეთუ ასული ჩემი ბოროტად ეშმაკეულ არს.
23. ხოლო იესუ არა მიუგო მას სიტყუაჲ. და მოუკდეს მოწაფენი იესუს და ჰრქუეს მას: განუტევე ესე, რომელი ღალადებს და შეგუდგს ჩუნ.
24. ჰრქუა მათ იესუ: არა ვიდრემე მოვლინებულ ვარ, გარნა ცხოვართა მათ წარწყმელულთა სახლისა ისრაჴლისათა.
24. ვიდრემე]კ-ე f|
25. ხოლო იგი მოუკდა და თაყუანის-სცემდა მას და ეტყოდა: უფალო, შემიწყალე მე!
26. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მას: არა კეთილ არს მოღებად ჰური შვილთაგან და ღაგებად ძაღლთა.
27. ხოლო მან ჰრქუა: ჰე, უფალო, რამეთუ ძაღლნიცა ჭამედ ნაბიჭვეისაგან, რომელ გარდამოცუვინ ტაბლისაგან უფალთა მათთაჲსა.
27. ჰე]ჰჴ oa|ნაბიჭვეისაგან]ნაბეჭნავისაგან f|გარდამოცუვინ]გარდამოცუვის a|
28. მაშინ მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ჴ, დედაკაციო! დიდ არს სარწმუნობაჲ ეგე შენი; გეყავნ შენ, ვითარცა გნებავს. – და განიკურნა ასული იგი მისი მიერ ჟამითგან.
28. ჴ]ოჲ a|ეგე] > f|
29. და წარვიდა მიერ იესუ და მოვიდა ზღუსკიდესა მას გალილეაჲსასა და აღვიდა მთასა და ღაჯღა მუნ.
30. და მოუკდა მას ერი მრავალი, რომელთა ჰყვა მათ თანა მკელობლები, ბრმები, ყრუნი, ქუეწარმძრომელნი და სხუანი მრავალნი, თითოსახეთაგან სენთა შეპყრობილნი. და დასხნეს იგინი ფერკთა თანა მისთა, და განკურნნა იგინი.
30. ქუეწარმძრომელნი]ქუწწარმძრომელნი f|
31. ვიდრე უკურდაცა ერსა მას, ხედვიდეს რაჲ, ვითარ-იგი ყრუნი იტყოდეს, და მკელობელნი ვიდოდეს, და ღრეკილნი განიკურნებოდეს, და ბრმანი ხედვიდეს და აღიდებდეს ღმერთსა ისრაჴლისასა.
32. ხოლო იესუ მოუწოდა მოწაფეთა თუსთა და ჰრქუა მათ: მეწყალის ერი ესე, რამეთუ, აჰა, ესერა, სამი ღღე არს, და მელიან მე და არარაჲ აქუს, რაჲმცა ჭამეს; და განტევებაჲ მათი უზმათაჲ არა მნებავს, ნუჴკუე დაცუვენ გზასა ზეღა.
32. მათ] > o*af| აჰა]აწ o*af| მე] > o*af|არარაჲ]არარა a| ნუჴკუე]ნუჴკუჴ of|
33. ჰრქუეს მას მოწაფეთა მისთა: ვინაჲ არს ჩუნდა უღაბნოსა ზეღა ჰური ესოდენი, ვითარმცა განძღა ერი ესოდენი?

33. მისთა]მათ af | ესოდენი²] ესე o*af |
34. ჰრქუა მათ იესუ: რაოდენი პური გაქუს? ხოლო მათ ჰრქუეს მას: შუდი პური და მცირედ თევზი.
34. რაოდენი]რაოდენი af | გაქუს] + აქა o*af |
35. და უბრძანა ერსა მას დასხდომაჲ ქუეყანასა ზედა.
36. და მოილო შუდი იგი პური და თევზნი, ჰმადლობდა, განტეხა და მისცემდა მოწაფეთა, და მოწაფენი მისცემდეს ერსა მას.
37. ჭამეს ყოველთა და განძღეს; და აღიღეს ნემსტი იგი ნამუსრევი შუდი სფურიდი სავსე.
37. სფურიდი]სფურიდი oaf | სავსე]სავსე a |
38. ხოლო რომელთა ჭამეს, იყვნეს ოთხ ათას მამანი ხოლო, თჳნიერ ყრმებისა და დედებისა.
39. და განუტევა ერი იგი და აღვიდა იესუ ნავსა და მოვიდა საზღვართა მაგდალოჲსათა.
39. მაგდალოჲსათა]მაგდალოჲსათა a |

16

1. და მოუკდეს მას ფარისეველნი და სადუკეველნი, გამოსცდიდეს მას და ეტყოდეს, რაჲთა სასწაული ზეცით უჩუენოს მათ.
1. უჩუენოს]უჩუენოს f |
2. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: შე-რაჲ-მწუხრდის, სთქუთ: ყუდრო იყოს, რამეთუ წითს ცაჲ.
2. წითს]წითის a |
3. და განთიად სთქუთ: ზამთარი იყოს, რამეთუ კსინავს მწუხარედ ცაჲ. ორგულნო, პირი სამე ცისაჲ იცით ცნობად, ხოლო სასწაულნი ჟამთანი ვერ გიცნობიეს გულისკმის-ყოფად.
3. იყოს]იყუს a | სამე]სადმე o*af |
4. ნათესავი ბოროტი და მემრუშჴ სასწაულსა ეძიებს, და სასწაული არა ეცეს მას, გარნა სასწაული იონა წინაწარმეტყუელისაჲ. – და დაუტევნა იგინი და წარვიდა.
4. მემრუშჴ]მემრუშე o |
5. და მო-რაჲ-ვიდეს მოწაფენი მისნი მიერ წიად და დაავიწყდა მათ პური მიღებად.
5. მო-რაჲ-ვიდეს]მო-რა-ვიდეს o^c, მოვიდეს o*af | მათ] > o*af |

6. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: იხილეთ და ეკრძალებით ცომისაგან ფარისეველთაჲსა და საღუკეველთაჲსა.
7. ხოლო იგინი განიზრახვიდეს გულსა თჳსსა და იტყოდეს, ვითარმედ: პური არა მოვიღეთ.
8. გულისკმა-ყო იესუ და ჰრქუა მათ: რაჲსა ჰზრახავთ გულთა შინა თქუენთა, მცირედმორწმუნენო, რამეთუ პურნი არა მოიხუენით?
8. შინა] > 0*af | პურნი|პური af | მოიხუენით|გაქუს 0*af |
9. არა გიცნობიეს, არცა მოიკსენეთ ხუთთა მათ პურთაჲ და ხუთათასთაჲ მათ, და რაოდენი გოდორი აღიღეთ?
9. მოიკსენეთ|მოიკსენეთა af | მათ¹] > f | ხუთათასთაჲ|ხუთათასთა 0* | რაოდენი|რავედენი af | აღიღეთ|აღიღეს a |
10. და არცა შუღთა მათ პურთაჲ და ოთხათასთაჲ მათ, და რაოდენი სფურიდი აღიღეთ?
10. და¹] > f | რაოდენი|რავედენი af | სფურიდი|სფურიდი 0^caf, ფსურიდი 0* |
11. ვითარ არა გიცნობიესა, რამეთუ არა პურისათჳს გარქუ თქუენ: ეკრძალებით ცომისაგან ფარისეველთაჲსა და საღუკეველთაჲსა?
11. გიცნობიესა|გიცნობიეს of |
12. მაშინ გულისკმა-ყვეს, რამეთუ არა ჰრქუა მათ კრძალვად ცომისაგან პურისა, არამედ მოძღურებისაგან ფარისეველთაჲსა და საღუკეველთაჲსა.
12. პურისა] > 0*af | ფარისეველთაჲსა|ფარისეველთაჲსა 0 |
13. მო-რაჲ-ვიდა იესუ ადგილთა მათ კესარია-ფილიპესთა, ჰკითხვიდა მოწაფეთა თჳსთა და ჰრქუა: რაჲ თქჳნ ჩემთჳს კაცთა? ძისა კაცისა ყოფად?
13. კესარია-ფილიპესთა] + და 0*a |
14. ხოლო მათ ჰრქუეს: რომელთამე: იოვანე ნათლისმცემელი, – რომელთამე: ელია, – და სხუათა: იერემია, გინა ერთი წინაწარმეტყუელთაგანი.
15. ხოლო მან ჰრქუა მათ: თქუენ ვინ გგონიე მე ყოფად?
15. ყოფად] > 0*af |
16. მიუგო სიმონ-პეტრე და ჰრქუა მას: შენ ხარ ქრისტე, ძე ღმრთისა ცხოველისაჲ.
16. სიმონ-პეტრე|სიმონ-პეტრე a | ქრისტე|ქრისტე of | ძე|ძმ 0^ca | ღმრთისა|ღმრთისაჲ af | ცხოველისაჲ] > 0*af |
17. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ნეტარ ხარ შენ, სიმონ, ბარ იონა, რამეთუ კორცთა და სისხლთა არა გამოგიცხადეს, არამედ მამამან ჩემმან ზეცათამან.

18. და მე გეტყვ შენ: რამეთუ შენ ხარ კლდე, და ამას კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესიაჲ ჩემი, და ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდიან მას.

18. და¹ხოლო o^*af | კლდე|კლდს oa |

19. და მიგცნე შენ კლიტენი სასუფეველისა ცათაჲსანი; და რომელი შეჰკრა ქუეყანასა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განჰკსნა ქუეყანასა ზედა, კსნილ იყოს იგი ცათა შინა.

20. მაშინ ამცნო მოწაფეთა თჳსთა, რაჲთა არავის უთხრან, ვითარმედ იგი არს იესუ ქრისტჳს.

20. ქრისტჳს|ქუეჲ a , ქრისტე f |

21. მიერიტგან იწყო იესუ უწყებად მოწაფეთა თჳსთა, ვითარმედ: ჯერ-არს მისა იერუსალჳმდ აღსლვაჲ და ფრიად ვნებაჲ მღღელთმოდღუართაგან და მწიგნობართა და მოხუცებულთა, და მოკლვად და მესამესა დღესა აღდგომად.

21. და⁴ | o^*af | მოხუცებულთა | + ერისათა af |

22. და მოუკლა მას პეტრე და იწყო ბრალობად მისა და ჰრქუა: შენდობა იყავნ შენდა, უფალო, არა იყოს ვერე.

22. პეტრე|პეტრჳს a |

23. ხოლო თავადი მიექცა პეტრეს და ჰრქუა: წარვედ ჩემგან, სატანა, საცთურ ჩემდა ხარ, რამეთუ არა ჰზრახავ ღმრთისასა, არამედ კაცთასა.

23. ჰზრახავ|ჰზრახ f |

24. მაშინ ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: რომელსა ჰნებავს შემოდგომად ჩემდა, უგარ-ყავნ თავი თჳსი და აღიღენ ჯუარი თჳსი და შემომიღვიენ მე.

24. ჩემდა | + და მოსლვად o^*af |

25. რამეთუ უკუეთუ ვისმე უნდეს სული თჳსი განრინებად, წარიწყმიდოს იგი; და რომელმან წარიწყმიდოს სული თჳსი ჩემთჳს, მან პოოს იგი.

25. რამეთუ | $> o^*af$ |

26. რამეთუ რაჲ სარგებელ ეყოს კაცსა, უკუეთუ სოფელი ყოველი შეიძინოს და სული თჳსი იზღვიოს? ანუ რაჲ მისცეს კაცმან ნაცვალად სულისა თჳსისა?

26. რამეთუ | $> o^*af$ | ყოველი|ესე o^* , $> f$ |

27. რამეთუ მოსლვად არს ძჳს კაცისაჲ დიდებითა მამისა თჳსისაჲთა ანგელოზთა მისთა თანა, და მაშინ მიაგოს კაცად-კაცადსა საქმეთა მათთაებრ.

28. ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ: არიან ვინმე აქა მდგომარეთაგანნი, რომელთა არა იხილონ გემოჲ სიკუდილისაჲ, ვიდრემდე იხილონ ძჳს კაცისაჲ, მომავალი სუფევითა თჳსითა.

1. და შემდგომად ექუსისა დღისა წარიყვანნა იესუ პეტრე და იაკობ და იოვანე, ძმაჲ მისი, და აღიყვანნა იგინი მთასა მაღალსა თუსაგან.
  1. და²] > f |
2. და იცვალა მათ წინაშე სხუად ფერად, და განბრწყინდა პირი მისი, ვითარცა მზე, ხოლო სამოსელი მისი იქმნა სპეტაკ, ვითარცა ნათელი.
  2. მზე]მზე oa | იქმნა] > o*af | სპეტაკ] + იყო o*af | ნათელი] თოვლი af |
3. და, აჰა, ეჩუენნეს მათ მოსე და ელია მის თანა, და თანაზრახვიდეს.
  3. აჰა] > o*af | ეჩუენნეს] ეჩუენნეს f | თანაზრახვიდეს] თანაპზრახვიდეს a | თანაზრახვიდეს] + მას af |
4. მიუგო პეტრე და ჰრქუა იესუს: უფალო, კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფაჲ. და თუ გნებავს, ვქმნეთ აქა სამ ტალავარ: ერთი შენდა და ერთი მოსესა და ერთი ელიაჲსა?
  4. უფალო] ო-ო o^c, ო~ o*, > f | და თუ] > o*af |
5. და ვიდრელა იგი ამას იტყოდა, აჰა, ესერა, ღრუბელი ნათლისაჲ აგრილობდა მათ. და, აჰა, კმაჲ იყო ღრუბლით გამო და თქუა: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი, რომელი მე სათნო-ვიყავ. მაგისი ისმინეთ!
  5. ვიდრელა] ვიდრე o*, ვ-ა af | იტყოდა] ეტყოდა o*f | იტყოდა] + ოდენ o*af | აგრილობდა] ჰფარვიდა o*af | აჰა²] > o*af | ძე] ძმე oa |
6. და ესმა რაჲ ესე მოწაფეთა, დავარდეს პირსა ზედა თუსსა და შეეშინა ფრიად.
  6. და¹] > o*af |
7. და მოუკდა მათ იესუ, შეახო კელი და ჰრქუა: აღდგეთ და ნუ გეშინინ!
  7. და¹] > o*af | და³] > o*af |
8. და აღ-რაჲ-იხილნეს თუალნი მათნი, არა ვინ იხილეს, გარნა იესუ ხოლო მარტოჲ.
  8. აღ-რაჲ-იხილნეს] აღიხილნეს o*af | მათნი] + და o*af | მარტოჲ] > o*af |
9. და გარდამო-რაჲ-ვიდოდეს იგინი მიერ მთით, ამცნო მათ იესუ და ჰრქუა: ნუ ვის უთხრობთ ხილვასა ამას, ვიდრემდის ძმ კაცისაჲ მკუდრეთით აღდგეს.
  9. და გარდამო-რაჲ-ვიდოდეს იგინი მიერ მთით, ამცნო მათ იესუ და ჰრქუა: ნუ ვის უთხრობთ ხილვასა ამას, ვიდრემდის ძმ კაცისაჲ მკუდრეთით აღდგეს.
10. და ჰკითხეს მას მოწაფეთა მისთა და ეტყოდეს: ვითარ უკუე იტყვან მწიგნობარნი, ვითარმედ ელიაჲსი ჯერ-არს პირველად მოსლვაჲ?
  10. ჰკითხეს] ჰკითხვიდეს o*af | მოწაფეთა] მოწაფენი o*af | მისთა] მისნი o*a, > f | უკუე] > o*af.
11. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: ელია მოვიდეს პირველად და კუალადაგოს ყოველი.
  11. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: ელია მოვიდეს პირველად და კუალადაგოს ყოველი.

12. ხოლო გეტყვ თქვენ: რამეთუ ელია აწვე მოვიდა, და არა იცნეს იგი, არამედ უყვეს მას, რაოდენი უნდა. და ეგრეთვე ძესაცა კაცისასა ეგულების ვნებად მათგან.

12. რაოდენი¹რაგდენი $af | და^2 | > o*af |$ ეგრეთვე ძესაცა კაცისასა ეგულების ვნებად²ეგრეთცა ჯერ-არს ძისა კაცისაჲ ვნებად $o*af |$

13. მაშინ გულისკმა-ყვეს მოწაფეთა, რამეთუ იოვანე ნათლისმცემელისათვის ჰრქუა მათ.

14. და ვითარცა მოვიდეს ივინი ერისა მის, მოუკლა მას კაცი ერთი, მუკლნი დაიდგნა მის წინაშე და ეტყოდა:

14. წინაშე¹ + ევედრებოდა მას $o*a |$

15. უფალო, შეიწყალე ძმ ჩემი, რამეთუ ცისად-ცისად ბოროტად იგუემების, რამეთუ მრავალგზის შთავარდის იგი ცეცხლსა და მრავალგზის – წყალსა.

15. შეიწყალე¹შეიწყალს $a | ძმ | ძე f |$ იგუემების²იგუშმების $f |$

16. და მოვკუარე იგი მოწაფეთა შენტა, და ვერ შეუძლეს განკურნებად მისა.

16. მისა¹მისსა $o*, > f |$

17. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ზ, ნათესავი ურწმუნოჲ და გულარძნილი! ვიდრემდის ვიყო თქვენ თანა, ვიდრემდის თავს-ვიდებდე თქვენსა? მომგუარეთ მე იგი აქა!

17. ზ¹ოჲ $oa |$ გულარძნილი²გულარძნი $a |$ ვიდრემდის³ ვიდრემდე $o*af |$ ვიყო თქვენ თანა⁴ tr თქვენ თანა ვიყო $o*af |$ ვიდრემდის⁵ვიდრემდე $o*af |$

18. და ვითარცა მოვკუარეს, შეჰრისხნა მას იესუ, და განვიდა მისგან ეშმაკი იგი. და განიკურნა ყრმაჲ იგი მიერ ჟამითგან.

19. მაშინ მოუკლეს იესუს მოწაფენი თვსაგან და ჰრქუეს: რამათვის ჩვენ ვერ შეუძლეთ განკლად მისა?

19. იესუს¹იოჲ $o |$ განკლად²განკურნებად $o*af |$ მისა³მას $o*af |$

20. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ურწმუნოებისა თქუენისათვის. ამენ გეტყვ თქვენ: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნოებაჲ, ვითარცა მარცუალი მდოგვსაჲ, ჰრქუათ მთასა ამას: მიიცვალე ამიერ იქი! – და მიიცვალოს, და არარაჲ შეუძლებელ იყოს თქვენ მიერ.

20. იესუ¹თავადმან $o*af |$ ურწმუნოებისა²მცირედმორწმუნობითა $o*af |$ თქუენისათვის³თქუენითა $o*af |$ უკუეთუ⁴უკუშთუ $f |$

21. ხოლო ესე ნათესავი არარაჲთ განვალს, გარნა ლოცვითა და მარხვითა.

21. არარაჲთ განვალს¹ვერარაჲთ (ვერრაჲთ f) შესაძლებელ არს განსლვად $o*af |$

22. და ვითარცა იქცეოდეს ივინი გალილეას, ჰრქუა მათ იესუ, ვითარმედ: ეგულების ძესა კაცისასა მიცემად კელთა კაცთასა,

22. ეგულების]ჯერ-არს o^*af | ძესა კაცისასა]ძმსა კაცისასა o^c , ძმ (ძე f) კაცისაჲ o^*af |
23. და მოკლან იგი, და მესამესა დღესა აღდგეს. ხოლო იგინი შეწუხნეს ფრიად.
23. შეწუხნეს]შეწუხდეს f |
24. და ვითარცა მოვიდეს იგინი კაპერნაუმდ, მოუკდეს მას, რომელნი-იგი დიდრაქმასა შეჰკრებდეს, და ჰრქუეს პეტრეს: მოძღუარმან თქვენმან არა მოგუცესა ხარკი?
24. ვითარცა]ვითარ o^* , > f | კაპერნაუმდ]კაფარნაუმდ f | დიდრაქმასა]ხარკსა o^*af |
25. ხოლო მან ჰრქუა: ჰე. და ვითარცა შევიდა იგი სახიდ, უსწრო მას იესუ და ჰრქუა: რასა ჰგონებ შენ, სიმონ: მეფენი ქუეყანისანი ვიეთვან მიიღებენ ხარკსა, ანუ ზუერსა, შვილთაგან, ანუ უცხოთაგან?
25. ჰე]ჰმ oa | შევიდა იგი]შევიდეს იგინი o^*af | მას]მას > o^*af | ჰრქუა²] + პეტრეს o^*af | ზუერსა]ზუერსა f |
26. ჰრქუა მას პეტრე: უცხოთაგან. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: აწ უკუე თავისუფალ სამე არიან შვილნი.
26. პეტრე]პეტრე a | იესუ] > o^*af | მას²] + იესუ o^*af | უკუე]უკუე f |
27. ხოლო რადთა არა დავაბრკოლნეთ იგინი, წარვედ ზღუად და შთააგდე სამჭედური, და, რომელი პირველად აღმოკდეს თევზი, აღილე და აღულე პირი მისი და ჰპოო მის შორის სტატირი, მოილე იგი და მიეც მათ შენტუს და ჩემთუს.
27. წარვედ]წარვედ o^* | აღილე]მოილე o^*af | სტატირი]სატირი o^*a , სასწორი f |

18

1. მას ჟამსა შინა მოუკდეს იესუს მოწაფენი და ეტყოდეს: ვინმე უფროჲს იყოს სასუფეველსა ცათასა?
1. მას ჟამსა შინა]მაშინ o^*af | მოწაფენი]მწაფენი o^c , მფ~ნი o^* |
2. და მოუწოდა იესუ ყრმასა და დაადგინა შორის მათსა
2. და¹] > f |
3. და ჰრქუა: ამენ გეტყუ თქუნ: უკუეთუ არა მოიქცეთ და იქმნეთ, ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხედეთ სასუფეველსა ცათასა.
3. უკუეთუ]უკუეთუ f | იქმნეთ]იქმნეთ oaf | ყრმანი]ყრმაჲ o^*af | ყრმანი + ესე o^*af |
4. რამეთუ რომელმან დაიმდაბლოს თავი თვისი, ვითარცა ყრმაჲ ესე, იგი უფროჲს იყოს სასუფეველსა ცათასა.
5. და რომელმან შეიწყნაროს ერთი ყრმაჲ ესე ვითარი სახელითა ჩემითა, მე შემიწყნარებს.
5. ერთი] > o^*af | შემიწყნარებს]შემიწყნაროს o^*af |

6. და რომელმან დააბრკოლოს ერთი მცირეთა ამათგანი ჩემდა მომართ მორწმუნეთაჲ, უმჯობეს არს მისა, დამო-თუ-იკიდოს წისქული ვირით საფქველი ქედსა და დაინთქას იგი უფსკრულსა ზღვსასა.
6. ვირით|ერთი o^*f |საფქველი|საფველი a |
7. ვაჲ სოფლისა ამის საცთურთა მათგან, რამეთუ უნებლიადცა მომავალ არიან საცთურნი; ხოლო ვაჲ მის კაცისა, რომლისაგან მოვიდეს საცთური.
7. უნებლიადცა|უნებლიადთცა f |მოვიდეს საცთური|მოვიდენ საცთური o^*af |
8. უკუეთუ კელი შენი, ანუ ფერკი შენი გაცთუნებდეს შენ, მოიკუეთენ იგინი და განაგდენ შენგან. უმჯობეს არს შენდა შესლვაჲ ცხორებასა მკელობელისა, გინა უკელოჲსაჲ, ვიდრე ორნი კელნი და ორნი ფერკნი თუ გესხნენ, და შთაჰვარდე ცეცხლსა მას საუკუნესა.
8. მოიკუეთენ|მოიკუეთე o^*a , მოიკუთე f | იგინი|იგი oaf |მკელობელისა|მკელობელისაჲ a , მკელობრისაჲ f |უხელოჲსაჲ|უკელოისაჲ o^c , უკელოისა o^*a .
9. და უკუეთუ თუალი შენი გაცთუნებდეს შენ, აღმოილე იგი და განაგდე შენგან. უმჯობეს არს შენდა ერთთუალისაჲ შესლვად ცხორებასა, ვიდრე ორთა თუალთა სხმასა და შთაგდებად გეჰენიასა ცეცხლისასა.
9. ერთთუალისაჲ|ერთთუალისა o^*af | შთაგდებად|შესლვად o^*af | გეჰენიასა|გეჰენიასა a |
10. ეკრძაღენით, ნუუკუე ვინმე შეურაცხ-ჰყოთ ერთი მცირეთა ამათგანი. გეტყვ თქუენ, რამეთუ ანგელოზნი მათნი ცათა შინა მარადის ხედვენ პირსა მამისა ჩემისასა, რომელ არს ცათა შინა.
10. ნუუკუე|ნუუკუე $o^c f$, ნუკუე o^* |
11. რამეთუ მოვიდა ძმ კაცისაჲ ცხორებად წარწყმედულისა.
11. ცხორებად|მოდიებად o^*af |
12. ვითარ ჰგონებთ თქუენ: კაცსა თუ ვისმე ედგას ასი ცხოვარი და შესცთეს ერთი მათგანი, არამე დაუტევნესა ოთხმეოცდაათცხრამეტნი იგი მათა ზედა, და წარვიდეს და მოიძიოს შეცთომილი იგი?
12. მათა ზედა|მათა გარე o^*af |
13. და რაჟამს პოვოს იგი, ამენ გეტყვ თქუენ, უფროჲს უხაროდის მის ზედა, ვიდრე ოთხმეოცდაათცხრამეტთა მათ, რომელნი არა შეცთომილ იყვნეს.
13. პოვოს|პოოს oaf |
14. ესრეთ არა არს ნებაჲ მამისა თქუენისა ზეცათაჲსაჲ, რაათა წარწყმდეს ერთი მცირეთა ამათგანი.
14. თქუენისა|ჩემისა af |
15. ხოლო უკუეთუ შეგცოდოს შენ ძმამან შენმან, მივედ და ამხილე მას, რაჟამს შენ და იგი ხოლო იყვნეთ მარტონი. უკუეთუ ისმინოს შენი, შეიძინე ძმაჲ იგი შენი;
15. ხოლო¹ | $> o^*af$ | მარტონი | $> o^*af$ | შეიძინე|შეიძინო o^*af |

16. ხოლო უკუეთუ არა ისმინოს, მიიყვანე შენ თანა ერთი, ანუ ორი სხუად, რადთა პირითა ორისა და სამისა მოწამისადათა დაემტკიცოს ყოველი სიტყუად.

16. ხოლო $| > 0 \cdot af |$ უკუეთუ $| +$ შენი $0 \cdot af |$ და ანუ $f |$ მოწამისადათა $|$ მოწამისადათა $0 \cdot f |$

17. ხოლო უკუეთუ მათიდა არა ისმინოს, უთხარ კრებულსა; ხოლო უკუეთუ კრებულისადაცა არა ისმინოს, იყავნ იგი შენდა, ვითარცა მეზუერე და წარმართი.

17. ხოლო $^1 | > 0 \cdot af |$ ხოლო $^2 | > 0 \cdot af |$ მეზუერე $|$ მეზუერე $af |$

18. ამენ გეტყვ თქუენ: რაოდენი შეჰკრათ ქუეყანასა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათა შინა და, რაოდენი განჰკსნათ ქუეყანასა ზედა, კსნილ იყოს იგი ცათა შინა.

18. რაოდენი $^1 |$ რომელი $0 \cdot af |$ რაოდენი $^2 |$ რომელი $0 \cdot af |$

19. კუალად ამენ გეტყვ თქუენ: უკუეთუ ორნი თქუენგანნი შეითქუენ ქუეყანასა ზედა ყოვლისათუხვე საქმისა, რომელიცა ითხოონ, ეყოს მათ მამისა ჩემისაგან ზეცათადასა.

19. კუალად ამენ $|$ მერმე $0 \cdot af |$

20. რამეთუ სადაცა იყვნენ ორნი, გინა სამნი შეკრებულ სახელისა ჩემისათუს, მუნ ვარ მე შორის მათსა.

21. მაშინ მოუკდა მას პეტრე და ჰრქუა: უფალო, რაოდენგზის შემცოლოს ძმამან ჩემმან, და მიუტეო მას? ვიდრე შუღგზისამდეა?

21. მას $^1 |$ იესუს $0 \cdot af |$ რაოდენგზის $|$ რაოდენგზის $af |$ შუღგზისამდე $|$ შუღგზიმდე $0 \cdot |$

22. ჰრქუა მას იესუ: არა გეტყვ შენ ვიდრე შუღგზისამდე, არამედ ვიდრე სამეოცდაათ შუღგზის.

22. შუღგზისამდე $|$ შუღგზისამდე $0 |$ სამეოცდაათ $|$ სამეოცდაათჯერ $0 \cdot af |$

23. ამისთვის ემსგავსა სასუფეველი ცათადა კაცსა მეუფესა, რომელმან ინება სიტყუსა განგებადა მონათა თუსთა თანა.

23. მეუფესა $|$ მეუფესა $f |$

24. და ვითარცა იწყო განგებად, წარმოუდგინეს მას ერთი თანამდები ბევრისა ტალანტისადა.

24. ტალანტისადა $|$ მანთისადა $0 \cdot af.$

25. და ვითარ არარადა აქუნდა მას, რადმცა მისცა, უბრძანა უფალმან მისმან განსყიდადა ცოლისა მისისადა და შვილთა მისთადა და რადცა აქუნდა მას, და გარდაკლად იგი.

25. მისთადა $|$ მისთა $f.$

26. დაგარდა უკუე მონადა იგი, თაყუანის-სცემდა მას და ეტყოდა: სულგრძელ იქმენ ჩემ ზედა, უფალო, და ყოველივე მიგცე შენ.

26. უკუეუკუზ $oaf | უფალო > o*af$.
27. შეეწყალა უფალსა მისსა მონაჲ იგი და განუტევა იგი და თანანადებიცა იგი მიუტევა მას.
27. მისსა]მას $o*af | იგი^2 > o*f |$
28. და ვითარცა გამოვიდა მიერ მონაჲ იგი, პოვა ერთი მის თანამონაჲ, რომელსა თანაედვა მისი ასი დრაჰკანი, შეიპყრა იგი და შეაშობდა მას და ეტყოდა: მომეც, რაჲცა-იგი თანაგაც.
28. მის] $> a | თანამონაჲ]მოყუასი თუხი o*af | რაჲცა-იგი]რაჲცა o*af |$
29. შეუვრდა მას მოყუასი იგი მისი, და ევედრებოდა მას და ეტყოდა: სულგრძელ იქმენ ჩემ ზედა, და ყოველივე მიგცე შენ.
29. მას] $> o*af | და] > o*af | ყოველივე] > o*af |$
30. ხოლო მან არა ისმინა მისი, არამედ წარვიდა და შეაგლო იგი საპყრობილესა, ვიდრემდე მისცეს მას თანანადები იგი.
30. არამედ] + უფროსდა აურვებდა მას $o*af | წარვიდა] > o*a |$
31. იხილეს რაჲ მის თანამონათა მათ საქმჳ ესე, შეწუხნეს ფრიად და მივიდეს და აუწყეს უფალსა მათსა ყოველივე იგი, რაჲცა იქმნა.
31. ხ~ იხილეს $o |$ მის თანამონათა მათ $o^c |$ მოყუასთა o^* , მოყუასთა მათ მისთა $af |$ საქმჳ]საქმე $o |$ უფალსა] + მას $o*af |$ იქმნა]იყო $o*af |$
32. მაშინ მოუწოდა მას უფალმან მისმან და ჰრქუა მას: მონაო ბოროტო, ყოველივე თანანადები შენი მიგიტევე შენ, რამეთუ მევედრებოდე მე.
32. მას^2] $> o*af |$
33. არა ჯერ-იყო შენდაცა, რაჲთამცა შეიწყალე შენ შენ თანამონაჲ იგი, ვითარცა მე შენ შეგიწყალე?
33. ჯერ-იყო]ჯერ-იყოა $af |$ შენ შენ თანამონაჲ იგი]მოყუასი o^* , მოყუასი იგი შენი a , მოყუასი შენი $f |$ შენ^3] $> o*af |$ შეგიწყალე] + შენ $af |$
34. და განურისხნა უფალი იგი მისი და მისცა იგი კელთა მტანჯველთასა, ვიდრემდის გარდაიკადოს ყოველი იგი თანანადები მისი.
34. განურისხნა]განურისხდა $f |$ განურისხნა] + მას $o*af |$ ვიდრემდის]ვიდრემდე $af |$ მისი^2] $> o*af |$
35. ეგრეთცა მამამან ჩემმან ზეცათამან გიყოს თქუნ, უკუეთუ არა მიუტევენთ კაცად-კაცადმან ძმასა თუსსა ყოველითა გულითა თქუნითა ცთომანი მათნი.
35. ძმასა]მოყუასსა $o*af |$ მათნი]მისნი $o*af$.

1. და იყო, ვითარცა დაასრულნა იესუ სიტყუანი ესე, წარვიდა გალილეამთ და მივიდა საზღვართა ჰურიასტანისათა, წიად იორდანესა.

1. წარვიდა]წავიდა $o^* | \text{ღა}^2] > o^*f | \text{წიაღ}] > o^*$.
2. და მისდევდა მას ერი მრავალი, და განკურნა იგინი მუნ.
3. მაშინ მოუკლეს მას ფარისეველნი, გამოსცდიდეს მას და ეტყოდეს: უკუეთუ ჯერ-არს კაცისა განტევებამ ცოლისა თვისისაჲ ყოვლისათჳს ბრალისა?
4. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: არა აღმოგიკითხავსა, რამეთუ რომელმან დაჰბადა დასაბამსა, მამაკაცად და დედაკაცად შექმნა იგინი?
5. და თქუა: ამისთჳს დაუტევოს კაცმან მამაჲ თჳსი და დედაჲ თჳსი და შეეყოს ცოლსა თჳსსა, და იყვნენ ორნივე იგი ერთ კორც.
5. დაუტევოს]დაუტეოს f.
6. ვითარმედ არღარა არიან ორ, არამედ ერთ კორც, აწ უკუე რომელნი-იგი ღმერთმან შეაუღლნა, კაცი ნუ განაშორებს.
6. არიან] + იგინი f | აწ უკუე] > o^*af .
7. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: რაჲსათჳს უკუე მოსე ამცნო წიგნი განტევებისაჲ მიცემად და განტევებად?
7. უკუე]უკუე $oaf |$
8. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ, რამეთუ: მოსე გულფიცხელობისა თქუენისათჳს გიბრძანა განტევებამ ცოლთა თქუენთაჲ, ხოლო დასაბამსა არა ეგრე იყო.
8. მოსე]მოსე a | დასაბამსა]დასაბამითგან $o^*af |$
9. ხოლო მე გეტყვ თქუენ, რამეთუ: რომელმან განუტევოს ცოლი თჳსი თჳნიერ სიძვისა და სხუაჲ შეირთოს, იმრუშებს; და რომელმან განტევებული შეირთოს, იგიცა იმრუშებს.
9. განუტევოს]განუტეოს $of |$ იგიცა იმრუშებს] tr იმრუშებს იგიცა f |
10. ჰრქუეს მას მოწაფეთა მისთა: უკუეთუ ესოდენი ბრალი არს კაცისაჲ დედაკაცისა თანა, არა შეჰგავს ქორწინებაჲ.
11. ჰრქუა მათ იესუ: არა ყოველთა დაიტიონ სიტყუაჲ ეგე, არამედ რომელთადა მიცემულ არს.
12. რამეთუ არიან საჭურისნი, რომელნი მუცლითგან დედისა თვისისაჲთ საჭურისნი იშენეს; და არიან საჭურისნი, რომელნი კაცთაგან გამოისაჭურისნეს; და არიან საჭურისნი, რომელთა გამოისაჭურისნეს თავნი თჳსნი სასუფეველისათჳს ცათაჲსა. რომელი შემძლებელ არს დატევნად, დაიტიენ.
13. მაშინ მოჰკუარეს მას ყრმები, რამთამცა კელი დასდვა მათ ზედა და აკურთხნა იგინი. ხოლო მოწაფენი ჰრისხვიდეს მათ.

13. ზედა] $> 0 \cdot f$ |

14. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: აცადეთ ყრმებსა მაგას მოსლვად ჩემდა და ნუ აყენებთ მაგათ, რამეთუ ეგევითართაჲ არს სასუფეველი ცათაჲ.

14. ეგწვითართაჲ 0.

15. და დაასხნა მათ ზედა კელნი. და ვითარცა წარვიდა მიერ,

15. და¹] $> 0 \cdot a$ | დაასხნა]დასდვა $0 \cdot af$ | კელნი]კელი $0 \cdot af$ |

16. აჰა, მო-ვინმე-უკდა მას და ჰრქუა: მოძღუარო სახიერო, რაჲ კეთილი ვქმნე, რაჲთა მაქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ?

16. მას] + კაცი ერთი $0 \cdot af$ | ჰრქუა] + მას af | რაჲ]რაჲმე $0 \cdot af$ |

17. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: რაჲსა მეტყუ მე სახიერით? არა ვინ არს სახიერი, გარნა მხოლოჲ ღმერთი. ხოლო უკუეთუ გნებავს ცხორებასა შესლვაჲ, დაიმარხენ მცნებანი.

17. არს] $> f$ |

18. ჰრქუა მას: რომელნი? ხოლო იესუ ჰრქუა მას: ვითარმედ: არა კაც-ჰკლა, არა იპარო, არა იმრუშო, არა ცილი სწამო,

18. რომელნი] + მცნებანი $0 \cdot a$ | ვითარმედ]რაჲთა $0 \cdot af$ | იპარო] $> 0 \cdot$ | არა³] $> 0 \cdot$ |

19. პატივ-ეც მამასა შენსა და ღელასა შენსა და შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თუსი.

19. და²] $> 0 \cdot af$ |

20. ჰრქუა მას ჭაბუკმან მან: ესე ყოველი დამიმარხავს სიყრმით ჩემითგან, რაჲღა მაკლს მე?

20. დამიმარხავს]დამიმარხვს 0 |

21. ჰრქუა მას იესუ: უკუეთუ გნებავს, რაჲთა სრულ იყო, წარვედ და განყიდე მონაგები შენი და მიეც გლახაკთა, და გაქუნდეს საუნჯე ცათა შინა, და მოვედ და შემომიდეგ მე.

21. საუნჯე]საუნჯე 0 |

22. და ვითარცა ესმა სიტყუაჲ ესე ჭაბუკსა მას, წარვიდა მწუხარე, რამეთუ იყო იგი მდიდარ ფრიად.

22. სიტყუაჲ] $> 0 \cdot af$ | მწუხარე]მწუხარე a |

23. ხოლო იესუ ჰრქუა მოწაფეთა თუსთა: ამენ გეტყუ თქვენ, რამეთუ მდიდარი ძნიად შევიდეს სასუფეველსა ცათასა.

24. და მერმე გეტყუ თქვენ: უადვილეს არს აქლემი განსლვად კურელსა ნემსისასა, ვიდრე მდიდარი შესლვად სასუფეველსა ცათასა.

24. აქლემი]მანქანისა $0 \cdot$, მანქანისა საბელი af |

25. ვითარცა ესმა ესე მოწაფეთა მისთა, განუკურდებოდა ფრიად და იტყოდეს: და ვისმე კელ-ეწიფების ცხოვნებად?
25. ვისმე]ვის ო*af | ცხოვნებად|ცხოვრებად ო*af |
26. მიჰხედა იესუ და ჰრქუა მათ: კაცთაგან შეუძლებელ არს ესე, ხოლო ღმრთისა მიერ ყოველივე შესაძლებელ არს.
26. ესე] > ო*af |
27. მაშინ მიუგო პეტრე და ჰრქუა მას: აჰა, ესერა, ჩუენ ყოველი დაუტევეთ და შეგიდევით შენ: რამჟე იყოს ჩუენდა?
27. მას]იესუს უფალო ო*af | ჩუენდა|ჩუენთვის ო*af |
28. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ თქუენ, რომელნი-ეგე შემომიდეგით მე, მერმესა მას შობასა, რაჟამს დაჯდეს ძე კაცისაჲ საყდართა დიდებისა თვისისათა, დასხდეთ თქუენცა ათორმეტთა საყდართა განშჯად ათორმეტთა ტომთა ისრაჴლისათა.
28. შობასა]მოსლვასა ო*af | განშჯად|განსჯად f | ტომთა]ნათესავთა ო*af | ისრაჴლისათა|ისრაელისათა ო |
29. და ყოველმან რომელმან დაუტევა სახლი, გინა ძმანი, ანუ დანი, ანუ მამაჲ, ანუ დედაჲ, ანუ ცოლი, ანუ შვილნი, ანუ აგარაკნი სახელისა ჩემისათვის, ასწილად მიიღოს და ცხოვრებაჲ საუკუნოჲ დაიმკუდროს.
29. დაუტევა]დაუტეოს ო*af | აგარაკნი|ქუეყანაჲ ო*af | ასწილად მიიღოს]ასი წილი მოიღოს ო*a, ასი წილი მოიგოს f |
30. ხოლო მრავალნი იყვნენ პირველნი უკუანა, და უკუანანი – წინა.

20

1. რამეთუ მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ კაცსა, სახლისა უფალსა, რომელი განვიდა განთიად დადგინებად მუშაკთა ვენაჴსა თვისსა.
2. და აღუთქუა მათ სასყიდელი თითოეულსა დრაჴკანი დღესა შინა და წარავლინნა იგინი ვენაჴსა თვისსა.
2. თითოეულსა]თითოეულად af | შინა] > ო*af |
3. და განვიდა იგი მესამესა ჟამსა და პოვნა სხუანი, მდგომარენი უბანთა ზედა უქმად,
4. და ჰრქუა მათ: წარვედით თქუენცა ვენაჴსა ჩემსა და, რაჲ-იგი იყოს სამართალი, მიგცე თქუენ.
4. წარვედით]მივედით ო*af | მიგცე]მიცე a |
5. ხოლო იგინი წარვიდეს. და მერმე განვიდა მეექუსესა და მეცხრესა ჟამსა და ყო ეგრეთვე.

6. ხოლო მეათერთმეტესა ჟამსა განვიდა და პონა სხუანი მდგომარენი და ჰრქუა მათ: რაჲსა სდევით თქუენ აქა დღე ყოველ უქმად?
6. რაჲსა|რაჲსათჳს o^*a |
7. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: ვითარმედ არავინ დამიდგინნა ჩუენ. ჰრქუა მათ: წარვედით თქუენცა ვენაკსა ჩემსა, და რაჲ-იგი იყოს სამართალი, მიიღოთ.
7. ვითარმედ] > o^*af | ვენაკსა] + მას af |
8. და ვითარცა შემწუხრდა, ჰრქუა უფალმან სავენაკისამან ეზოჲსმოდღუარსა თჳსსა: მოუწოდე მუშაკთა მათ და მიეც მათ სასყიდელი; იწყე უკუანაჲსკნელთაგან ვიდრე პირველთამდე.
8. უფალმან სავენაკისამან|სახლისა უფალმან o^*af | უკუანაჲსკნელთაგან|უკანაჲსკნელითგან a |
9. მოვიდეს მეათერთმეტისა ჟამისანი იგი და მიიღეს თითოჲ დრაჰკანი.
9. მეათერთმეტისა|მეათერთმეტისა o |
10. მოვიდეს პირველისანიცა იგი და ჰგონებდეს, ვითარმედ უფროჲსი მიიღონ; და მიიღეს მათცა თითოჲ დრაჰკანი.
10. პირველისანიცა|ჰ-ლნიცა f | თითოჲ|თითო a |
11. ხოლო მი-რაჲ-იღეს, დრტუნვიდეს სახლისა უფლისა მისთჳს
11. დრტუნვიდეს|დრტრტუნვიდეს a |
12. და იტყოდეს, ვითარმედ: უკუანაჲსკნელთა მათ ერთი ხოლო ჟამი დაყვეს, და სწორ ჩუენდა ჰყვენ იგინი, რომელთა ვიტჯრთეთ სიმძიმე დლისაჲ და სიცხე.
12. სიცხე|სიცხჳ a |
13. ხოლო მან მიუგო ერთსა მათგანსა და ჰრქუა: მოყუასო, არა რას გავნებ შენ, ანუ არა ერთი დრაჰკანი აღვითქუ შენ?
13. არა რას|არას o^*af |
14. მიიღე შენი და ვიდოდე! ხოლო მე მნებავს უკუანაჲსკნელსა ამას მიცემად, ვითარცა შენ.
14. მნებავს|მნებავს o |
15. ანუ არა ჯერ-არსა ჩემდა, რაჲცა მინდეს, ყოფად ჩემსა ზედა? არამედ თუალი შენი ვიდრემე ბოროტ არს, ხოლო მე სახიერ ვარ.
16. ესრეთ იყვნენ წინანი უკუანა და უკუანანი წინა, რამეთუ მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირენი – რჩეულ.
17. და ვითარცა აღვიდოდა იესუ იერუსალჳმდ, წარიყვანნა ათორმეტნი იგი მოწაფენი თჳსაგან და მგზავრ ეტყოდა მათ:
18. აჰა, ესერა, აღვალთ იერუსალჳმდ, და ძმ კაცისაჲ მიეცეს მღლელთმოდღუართა და მწიგნობართა, და დასაჯონ იგი სიკუდილად.
18. ძმ|ძე oaf |

19. და მისცენ იგი წარმართთა კიცხევად და ტანჯევად და ჯუარ-ცუმად, და მესამესა დღესა აღდგეს.

19. მისცენ|მისცენ o*|

20. მაშინ მოუკდა იესუს დედაჲ ძეთა ზებედესთაჲ ძეთა მისთა თანა, თაყუანის-სცემდა მას და ითხოვდა რასმე მისგან.

21. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: რაჲ გნებავს? ჰრქუა მას: თქუ, რადთა დასხდენ ორნი ესე ძენი ჩემნი ერთი მარჯუენით შენსა და ერთი მარცხენით შენსა სასუფეველსა შენსა.

21. მას²მან af|

22. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა იცით, რასა ითხოვთ, ძალ-გიცა შესუმად სასუმელი, რომელი მე მეგულების შესუმად, ანუ ნათლის-ღებაჲ, რომელი მე ნათელ-ვილო, ნათლის-ღებად? ხოლო მათ ჰრქუეს: ძალ-გუც.

22. იცით|უწყით o*| მე მეგულების შესუმად|ჩემდა შესუმად არს o*af|ჰრქუეს|ჰრქუეს f|

23. ჰრქუა მათ იესუ: სასუმელი სამე ჩემი შესუათ და ნათლის-ღებაჲ, რომელი მე ნათელ-ვილო, ნათელ-ილოთ, ხოლო დაჯდომად მარჯუენით ჩემსა და მარცხენით არა არს ჩემი მიცემად, არამედ ვიეთდა განმზადებულ არს მამისა მიერ ჩემისა.

23. მარჯუენით|მარჯუენით f|

24. ვითარცა ესმა ესე ათთა მათ, განრისხნეს ორთა მათ ძმათათჳს.

25. ხოლო იესუ მოუწოდა მათ და ჰრქუა: უწყითა, რამეთუ მთავარნი წარმართთანი უფლებენ მათ ზედა, და დიდ-დიდნი კელმწიფებენ მათ ზედა?

25. ჰრქუა| + მათ o*| ზედა²|შორის o*af|

26. ხოლო თქუენ შორის არა ეგრეთ იყოს, არამედ, რომელსა უნებს თქუენ შორის დიდ-ყოფაჲ, იყავნ თქუენდა მსახურ;

26. შორის¹|ზედა o*| თქუენ შორის¹|თქუენდა af| ეგრეთ|ეგრე o*af| უნებს|უნდეს o*af| იყავნ|იყოს o*af|

27. და რომელსა უნებს თქუენ შორის წინა ყოფაჲ, იყოს იგი თქუენდა მონა.

27. უნებს|უნდეს o*af| თქუენ შორის|თქუენგანსა o*af| იგი| > af|

28. ვითარცა ძმ კაცისაჲ არა მოვიდა, რადთამცა იმსახურა, არამედ მსახურებად და მიცემად სული თჳსი საკსრად მრავალთათჳს.

28. ძმ|ძე af| რადთამცა იმსახურა|ვითარმცა ჰმსახურა o*, ვითარმცა ჰმსახურა ვინმე af| მრავალთათჳს|მრავალთა a|

29. და ვითარცა გამოვიდოდეს იგინი იერიქოთ, მისდევდა მას ერი მრავალი.

29. გამოვიდოდეს|გამოვიდეს f|

30. და, აჰა, ესერა, ორნი ბრძანი სხდეს გზასა ზედა. და ვითარცა ესმა, ვითარმედ იესუ წარმოვალს, კმობდეს და იტყოდეს: შემიწყალენ ჩუენ, უფალო, ძეო დავითისო!

30. და იტყოდეს|ხმითა დიდითა $0^{*}af|$ უფალო $> 0^{*}$, იესო $af|$

31. ხოლო ერი იგი პრისხვიდა მათ, რაათა დადუმნენ. ხოლო იგინი უფროდს დადადებდეს: შემიწყალენ ჩუენ, უფალო, ძეო დავითისო!

31. უფროდს|უფროდსდა $0^{*}|$

32. და დადგა იესუ, მოუწოდა მათ და პრქუა: რაჲ გნებავს, და გიყო თქუენ?

32. და¹ $> 0^{*}f|$

33. პრქუეს მას: უფალო, რაათა აღვიხილნეთ თუალნი ჩუენნი.

34. შეეწყალნეს იგინი იესუს და შეახო თუალთა მათთა, და მეყსეულად აღიხილნეს და შეუდგეს მას.

21

1. და ვითარცა მიეახლნეს იერუსალჴმდ და მოვიდეს ბეთბაგედ და ბეთანიად, მთასა მას ზეთისხილთასა, მაშინ წარავლინნა იესუ ორნი მოწაფეთა მისთაგანნი

2. და პრქუა მათ: წარვედით დაბასა მაგას, რომელ არს წინაშე თქუენსა, და მეყსეულად ჰპოთ ვირი დაბმული და კიცჴ მის თანა; აჰქსენით და მომგუარეთ მე იგი!

3. და უკუეთუ ვინმე გრქუას რაიმე თქუენ, არქუთ, ვითარმედ: უფალსა უკმან ეგე, და მეყსეულად მოავლინნეს იგინი.

3. რაიმე|რაჲ $0^{*}f|$

4. ესე ყოველი იქმნა, რაათა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი წინაწარმეტყუელისაჲ, რომელ თქუა:

5. არქუთ ასულსა სიონისასა: აჰა, ესერა, მეუფე შენი მოვალს შენდა მშჴდი და ზეზის იგი ვირსა და კიცუსა, ნაშობსა კარაულისასა.

5. და² $> 0^{*}af|$

6. ხოლო მოწაფენი იგი წარვიდეს და ყვეს ეგრეთ, ვითარცა უბრძანა მათ იესუ.

7. და მოჰგუარეს ვირი იგი და კიცჴ მის თანა და დაასხეს მას ზედა სამოსელი, და დაჯდა მას ზედა.

8. ხოლო უმრავლესი იგი ერი დაუფენდა სამოსელსა მათსა გზასა ზედა, და სხუანი მოჰკაფდეს რტოებსა ხეთაგან და დაუფენდეს გზასა ზედა.

8. ხეთაგან|სმთაგან 0 |

9. და ერი იგი, რომელი წინაუვიდოდა და რომელი უკუანა შეუდგა, დაღაღებდეს და იტყოდეს: ოსანა ძესა დავითისსა! კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისაჲთა! გუაცხოვნენ ჩუენ, რომელი ხარ მაღალთა შინა!

9. წინაუვიდოდა|წინაუძლოდა f | დაღაღებდეს|ღღ-დბს a | ოსანა ძესა დავითისსა|კურთხეულ არს მეუფს ძმ (ძე f) დავითისი 0*af | გუაცხოვნენ ჩუენ, რომელი ხარ|კურთხეულ არს მეუფს, რომელი არს 0*f |

10. და ვითარცა შევიდა იგი იერუსალმმდ, შეიძრა ქალაქი იგი ყოველი და იტყოდეს: ვინ არს ესე?

10. იერუსალმმდ|იერუსალემდ 0 |

11. ხოლო ერი იგი ეტყოდა: ესე არს წინაწარმეტყუელი იესუ ნაზარეთით გალილეაჲსაჲთ.

12. და შევიდა იესუ ტაძარსა მას ღმრთისასა და გამოასხა ყოველი იგი განმსყიდელი და ყოველი, რომელი იყიდა ტაძარსა მას შინა, და ტაბლები იგი მკეკრმეთაჲ მათ დაამკუა და დასასხდომელები იგი ტრედისმოფარდულთაჲ მათ დაუქცია.

12. ღმრთისასა | > 0*a |

13. და ჰრქუა მათ: წერილ არს: სახლსა ჩემსა სახლ სალოცველ ეწოდოს, ხოლო თქუენ ვიყოფიეს იგი ქუაბ ავაზაკთა.

13. მათ | > 0*f |

14. და მოუკდეს მას ბრძანი და მკელობელნი ტაძარსა მას შინა, და განკურნნა იგინი.

15. და ვითარცა იხილეს მღვდელთმოდუართა მათ და მწიგნობართა, რომელ-იგი ქმნნა სასწაულნი, და ყრმები იგი, რომელ დაღაღებდეს ტაძარსა მას შინა და იტყოდეს: ოსანა ძესა დავითისსა! –

15. ქმნნა | + იესუ af | რომელ|რომელნი f | ოსანა|კურთხევაჲ 0*af |

16. განრისხნეს და ჰრქუეს მას: გესმისა, რასა-ესე იტყუან? ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ჰე, არასადა აღმოგიკითხავსა, ვითარმედ პირითა ყრმათა ჩჩულთა მწოვართაჲთა დაამტკიცე ქებაჲ?

16. ჰმ oa | დაამტკიცე|დაამტკიცოს af |

17. დაუტევნა იგინი და განვიდა გარე ქალაქით ბეთანიად და იქცეოდა მუნ.

18. და განთიად, მო-რაჲ-ვიდოდა ქალაქად, შეემშია.

18. განთიად|ხვალისაგან 0*af | ქალაქად | + განთიად 0*af |

19. და იხილა ლელუ ერთი გზასა ზედა და მოვიდა მისა და არა რაჲ პოვა მას შინა, გარნა ფურცელი ხოლო. და ჰრქუა მას: ნულარა იყოფინ ნაყოფი შენგან საუკუნოდ! – და განჴმა ლელუ იგი მეყსეულად.

19. და⁴] > f |

20. ვითარცა იხილეს მოწაფეთა მათ, დაუკურდა და იტყოდეს: ვითარ მეყსეულად განჴმა ლელუ იგი!

20. მათ]ესე o*a |

21. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნობაჲ და არა შეორგულდეთ, არა ხოლო ლელუსაჲ ამის ჰყოთ, არამედ ჰრქუათ თუ მთასა ამას: აღიფხუერ ამიერ და შთავარდი ზღუასა! – იყოს ეგრე.

21. უკუეთუ]უკუწთუ f | აღიფხუერ]აღიფხუარ oa, აღიფხუწრ f |

22. და ყოველსა რაოდენსა ითხოვდეთ ლოცვასა შინა სარწმუნოებით, გეყოს თქუენ.

22. რაოდენსა]რაოდენსა af | თქუენ]თქუწნ f |

23. და მო-რაჲ-ვიდა იგი ტაძრად, მოუკდეს მას მღღელთმოდღუარნი იგი და მოხუცებულნი ერისანი, ვითარ-იგი ასწავებდა ერსა, და ჰრქუეს მას: რომლითა კელმწიფებითა ამას იქმ, და ვინ მოგცა შენ კელმწიფებაჲ ესე?

23. შენ] > o*a |

24. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: გკითხო მეცა თქუენ სიტყუაჲ ერთი; რომელი უკუეთუ მითხრათ მე, მეცა გითხრა თქუენ, რომლითა კელმწიფებითა ვიქმ ამას.

24. რომელი] > o*af |

25. ნათლის-ცემაჲ იოვანესი ვინაჲ იყო: ზეცით, ანუ კაცთაგან? ხოლო იგინი განიზრახვიდეს თუსაგან და იტყოდეს: უკუეთუ ვთქუათ: ზეცით იყო, – გურქუას ჩუენ: რაჲსათუს უკუე არა გრწმენა მისი?

25. ზეცით¹] + იყო o*a | უკუეთუ]უკუწთუ f | უკუე] > o*a |

26. და უკუეთუ ვთქუათ: კაცთაგან, – გუემინის ერისა ამის, რამეთუ ყოველთავე, ვითარცა წინაწარმეტყუელი, უპყრიეს იოვანე.

26. და] > o*a | გუემინის]გუწმინის f | ყოველთავე]ყოველთა f |

27. და მიუგეს იესუს და ჰრქუეს: არა უწყით. და ჰრქუა მათ მანცა: არცა მე გითხრა თქუენ, რომლითა კელმწიფებითა ვიქმ ამას.

27. და³] > f |

28. აწ ვითარ ჰგონებთ თქუენ? კაცსა ვისმე ესხნეს ორ ძე; მოვიდა პირველისა მის და ჰრქუა: შვილო, წარვედ დღეს და იქმოდე ვენაჴსა ჩემსა!

28. ძე]ძწ oa |

29. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა: არა მნებავს, ხოლო უკუანაასკნელ შეინანა და წარვიდა.
30. და მოუკდა მეორესა მას და ჰრქუა ეგრეთვე. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა: წარვიდე, უფალო, – და არა წარვიდა.
30. და ჰრქუა²] > f.
31. ვინ ორთა ამათვანმან ყო ნებაჲ მამისა თვისისაჲ? ჰრქუეს მას: პირველმან მან. ჰრქუა მათ იესუ: ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ მეზუერენი და მეძავნი წინაგვიდლოდიან თქუენ სასუფეველსა ღმრთისასა.
31. ღმრთისასა]ცათასა oaf|
32. რამეთუ მოვიდა თქუენდა იოვანე გზითა სიმართლისაჲთა, და არა გრწმენა მისი, ხოლო მეზუერეთა და მეძავთა ჰრწმენა მისი; ხოლო თქუენ იხილეთ და არა შეინანეთ უკუანაასკნელ, რამათამცა გრწმენა მისი.
32. გზითა]გზით a| მეზუერეთა]მეზუერეთა f| მეძავთა]ცოდვილთა o*af|
33. სხუაჲ იგავი ისმინეთ: კაცი ვინმე იყო სახლისა უფალი, რომელმან დაასხა ვენაჲ და ზღუდე გარემოსდვა მას და ქმნა მას შინა საწნეხელი და აღაშენა გოდოლი და მისცა იგი მოქმედთა საქმედ და წარვიდა.
34. და რაჟამს მოიწია ჟამი ნაყოფთაჲ, მიავლინნა მონანი მისნი მოქმედთა მათ მოღებად ნაყოფისა მისისა.
34. ნაყოფთაჲ]ნაყოფისაჲ o*af|
35. და შეიპყრნეს მოქმედთა მათ მონანი იგი მისნი, რომელთამე სცეს, რომელნიმე მოსწყვდნეს და რომელთამე ქვაჲ დაჰკრიბეს.
35. შეიპყრნეს]შეპყრნეს o*|
36. კუალად წარავლინნა სხუანი მონანი, უმრავლესნი პირველთასა, და მათცა ეგრეთვე უყვეს.
37. ხოლო უკუანაასკნელ მიუვლინა მათ ძე თვისი და თქუა: შე-ხოლო თუ-იკდიმონ მისაგან ჩემისა?
37. მიუვლინა]მიავლინა f| მათ]მათა f| ძე]ძმ oa| შე-ხოლო] + ნუ o*a|
38. ხოლო ქუეყანისმოქმედთა მათ ვითარცა იხილეს ძე იგი მისი, და თქუეს გულსა მათსა: ესე არს მკუდრი, მოვედით და მოვკლათ იგი, და დავიპყრათ სამკუდრებელი მისი.
38. იხილეს] + რაჲ o*af| ძე]ძმ a|
39. და შეიპყრეს იგი და განიყვანეს გარეშე ვენაკისა მის და მოკლეს.
39. მოკლეს] + და განაგდეს იგი o*, და განაგდეს იგი გარე af|
40. რაჟამს უკუე მოვიდეს უფალი სავენაკისაჲ მის, რამე უყოს ქუეყანისმოქმედთა მათ?
40. უკუე]უკუე of| სავენაკისაჲ]ვენაკისაჲ a|

41. ჰრქუეს მას: ბოროტნი იგი ბოროტად წარწყმდინეს და ვენაკი იგი მისცეს სხუათა ქუეყანისმოქმედთა, რომელთა მოსცენ მას ნაყოფი ჟამსა თვისსა.

41. მას²] > o*af |

42. ჰრქუა მათ იესუ: არასადა აღმოგიკითხავსა წიგნთა შინა: ლოდი, რომელ შეურაცხ-ყვეს მაშენებელთა, ესე იქმნა თავ კიდეთა? უფლისა მიერ იყო ესე და არს საკურველ წინაშე თუალთა ჩუენთა.

42. არასადა] არა o*af | წიგნთა შინა] > o*af | ესე] იგი o*af | თავ კიდეთა] თავსაკიდურთა o*af |

43. ამისთვის გეტყვ თქუენ: ვითარმედ მიგელოს თქუენგან სასუფეველი ღმრთისაჲ და მიეცეს ნათესავსა, რომელნი ჰყოფდენ ნაყოფსა მისსა.

43. ვითარმედ] > o*af | ნათესავსა] + უცხოსა o*af | მისსა] მისა f |

44. და რომელი დაეცეს ლოდსა მას ზედა, შეიმუსროს, და, რომელსა ზედა დაეცეს, განანქრიოს იგი.

44. განანქრიოს] განარიოს o*, განაქრიოს af |

45. და ესმნეს რაჲ მღღელთმოძღუართა მათ და ფარისეველთა იგავნი ესე მისნი, ცნეს, რამეთუ მათთვის თქუნა,

45. ესმნეს] ესმა o*af | იგავნი] იგავი o*af | მისნი] მისი o*af | თქუნა] თქუა o*af |

46. და ეძიებდეს მას შეპყრობად და ეშინოდა ერისა მისგან, რამეთუ, ვითარცა წინაწარმეტყუელი, აქუნდა მათ იგი.

46. მისგან] მისთვის o*f |

22

1. და მერმე მიუგო მათ იესუ იგავით და ჰრქუა:

2. ემსგავსა სასუფეველი ცათაჲ კაცსა მეუფესა, რომელმან ყო ქორწილი მისა თვისსაჲ.

2. ცათაჲ] ღმრთისაჲ o*af | მეუფესა] მეუფესა f |

3. და წარავლინნა მონანი თვისნი მოწოდებად ჩინებულთა მათ ქორწილსა მას, და არა ინებეს მოსლვად.

4. კუალად წარავლინნა სხუანი მონანი და ჰრქუა: არქუთ ჩინებულთა მათ: აჰა, ესერა, პური ჩემი მზა-მიყოფიეს, ზუარაკები და უსხები ჩემი დაკლულ არიან, და ყოველივე მზა არს, მოვედით ქორწილსა ამას!

4. ზუარაკები და უსხები ჩემი] tr ზუარაკები ჩემი და უსხები o*af |

5. ხოლო მათ უღებ-ყვეს და წარვიდეს: რომელიმე – თვისსა აგარაკსა, რომელიმე – საგაჭროსა თვისსა.

6. ხოლო სხუათა შეიპყრნეს მონანი იგი მისნი, აგინნეს და მოსწყუდნეს.
7. ხოლო მეუფე იგი განრისხნა, ესმა რაჲ ესე, და მიავლინა ერი თჳსი და მოსრნა კაცისმკლველნი იგი და ქალაქი იგი მათი მოწუა ცეცხლითა.
7. მეუფემეუფმ ა| ესმა რაჲ ესე| $> 0 \cdot af$ | იგი²| $> 0 \cdot$ |
8. მაშინ ჰრქუა მონათა თჳსთა: ქორწილი ესე მზა არს, ხოლო ჩინებულნი იგი არა ღირს იყვნეს.
9. წარვედით მეზობირთა გზათასა და, რაოდენიცა ჰპოოთ, მოუწოდეთ ქორწილსა ამას.
9. რაოდენიცა|რაოდენიცა af |
10. და განვიდეს მონანი იგი მისნი გზათა ზედა და შეკრიბეს ყოველი, რაოდენი პოვეს ბოროტი და კეთილი, და აღივსო ქორწილი იგი მენაკითა.
10. განვიდეს|გ~ნიდეს a | შეკრიბეს|შეკრიბნეს f | რაოდენი|რაოდენი af | პოვეს|პოვეს $0a$ |
11. ხოლო შე-რაჲ-ვიდა მეუფმ იგი ხილვად მენაკეთა მათ, იხილა მუნ კაცი, რომელსა არა ემოსა სამოსელი საქორწინე.
11. ხოლო|და f | შე-რაჲ-ვიდა|შევიდა f | საქორწინე|საქორწინემ a |
12. და ჰრქუა მას: მოყუასო, ვითარ შემოხუედ აქა, რამეთუ არა გმოსიეს სამოსელი საქორწინე? ხოლო იგი ღუმნა.
12. საქორწინე|საქორწინემ a |
13. მაშინ ჰრქუა მეუფემან მან მსახურთა თჳსთა: შეუკრენით მაგას კელნი და ფერკნი და განაგდეთ ეგე ბნელსა მას გარესკნელსა! მუნ იყოს ტირილი და ღრჭენაჲ კბილთაჲ.
14. რამეთუ მრავალ არიან ჩინებულნი და მცირედ – რჩეულნი.
14. მრავალ|მრავალნი f | ჩინებულნი|ჩინებულ f | მცირედ|მცირედნი f |
15. მაშინ წარვიდეს ფარისევლნი იგი და ზრახვა-ყვეს, რაჲთა სიტყუთა საფრკე-უგონ მას.
15. ზრახვა-ყვეს| + მისთჳს $0 \cdot af$ | საფრკე-უგონ|საბრკე-უგონ a |
16. და მიუვლინნეს მოწაფენი მათნი ჰეროდთანთა თანა და ჰრქუეს: მოძღუარ, ვიცით, რამეთუ ჭემმარიტ ხარ და გზასა ღმრთისასა ჭემმარიტად ასწავებ და არა ჰზრუნავ არავისთჳს, რამეთუ არა თუალ-ალებ პირსა კაცისასა.
17. აწ მარტუ ჩუენ, რაჲ გნებავს შენ: ჯერ-არსა მიცემაჲ ხარკისაჲ კეისრისა, ანუ არა?
17. ჯერ-არსა|ჯერ-არს f | მიცემაჲ ხარკისაჲ|ხარკისა მიცემაჲ 0^c | კეისრისა|კეისრისაჲ 0^* , კეისარსა f |
18. გულისკმა-ყო იესუ უკეთურებაჲ მათი და ჰრქუა: რაჲსა გამოძციდით მე, ორგულნო?

19. მიზუნეთ მე ღრაჰკანი იგი ხარკისაჲ! ხოლო მათ მოართუეს მას ღრაჰკანი.

19. მიზუნეთ]მიზუნეთ $f | მე | > f |$

20. ჰრქუა მათ იესუ: ვისი არს ხატი ესე, ანუ ზედაწერილი?

21. ჰრქუეს მას: კეისრისაჲ. მაშინ ჰრქუა მათ იესუ: მიეცით კეისრისაჲ კეისარსა და ღმრთისაჲ ღმერთსა!

22. და ესმა რაჲ ესე, დაუკვრდა და დაუტევეს იგი და წარვიდეს.

22. იგი] $> o*a |$

23. მას ღღესა შინა მოუკდეს მას საღუკეველნი, რომელნი იტყოდეს, ვითარმედ: არა არს აღღგომაჲ, ჰკითხეს მას

23. შინა] $> o*a |$ საღუკეველნი] + იგი $o*af |$ აღღგომაჲ]აღღგომაჲ $o |$

24. და ეტყოდეს: მოძღუარ, მოსე ესრეთ თქუა: უკუეთუ ვინმე მოკუდეს და არა ესუას შვილი, ესიძენ ძმაჲ მისი ცოლსა მისსა და აღუდგინენ თესლი ძმასა თუსსა.

24. მოსე]მოსწ $a |$

25. იყვნეს უკუე ჩუენ შორის შუღნი ძმანი, და პირველმან მან შეირთო და მოკუდა, და არა დაშთა თესლი, და დაუტევა ცოლი თუსი ძმასა თუსსა,

25. უკუე] $> o*af |$ შეირთო] + ცოლი $o*a |$ თესლი]ნათესავი $o*af |$

26. ეგრეთვე მეორემან და მესამემან ვიდრე მეშუდედმდე.

27. ხოლო უკუნაჲსკნელ ყოველთასა მოკუდა ღედაკაციცა იგი.

27. ხოლო] $> o*af |$

28. აწ უკუე აღღგომასა მას ვისა შუღთა მათგანისა იყოს იგი ცოლად? რამეთუ ყოველთა ესუა იგი?

28. უკუე] $> o*af |$

29. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: სცთებით, რამეთუ არა იცნით წიგნნი, არცა ძალი ღმრთისაჲ.

29. მათ] $> f |$ იცნით]იცით $o*af |$ წიგნნი]წიგნი $o*af |$

30. რამეთუ აღღგომასა მას არცა იქორწინებოდიან, არცა განქორწინებდენ, არამედ, ვითარცა ანგელოზნი ღმრთისანი, იყვნენ ცათა შინა.

30. განქორწინებდენ]განჰქორწინებდენ $o^c f |$

31. ხოლო აღღგომისათუს მკუდართაჲსა არა აღმოგიკითხავსა თქუმული იგი ღმრთისამიერი, რომელსა იტყვს:

32. მე ვარ ღმერთი აბრაჰამისი და ღმერთი ისაკისი და ღმერთი იაკობისი? არა არს ღმერთი ღმერთი მკუდართაჲ, არამედ – ცხოველთაჲ.

32. ღმერთი²] > f |

33. და ესმა რაჲ ესე ერსა მას, დაუკურდებოდა მოძღურებაჲ იგი მისი.

33. დაუკურდებოდა]დაუკურდა f |

34. ხოლო ფარისეველთა რაჲ ესმა, რამეთუ დაუყო პირი საღუკეველთა მათ, შეკრბეს ერთად.

35. და ჰკითხა ერთმან მათგანმან, შჯულისმოძღუარმან, გამოსცდიდა მას და ეტყოდა:

35. და ეტყოდა] > 0*af | შჯულისმოძღუარმან] + და a |

36. მოძღუარ, რომელი მცნებაჲ უფროჲს არს შჯულსა შინა?

36. შჯულსა]სჯულსა f |

37. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: შეიყუარო უფალი ღმერთი შენი ყოველითა გულითა შენითა და ყოველითა სულითა შენითა და ყოველითა გონებითა შენითა.

38. ესე არს დიდი და პირველი მცნებაჲ.

39. და მეორეჲ, მსგავსი ამისი: შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თჳსი.

39. და] > 0* | მეორეჲ]მეორე 0*f, მეორეჲ a |

40. ამათ ორთა მცნებათა ყოველი შჯული და წინაწარმეტყუელნი დამოკიდებულ არიან.

40. დამოკიდებულ]გამოკიდებულ 0*a |

41. შეკრბულ რაჲ იყვნეს ფარისეველნი იგი, ჰკითხა მათ იესუ

42. და ჰრქუა: ვითარ ჰგონებთ თქუენ ქრისტესთჳს? ვისი ძე არს? ხოლო მათ ჰრქუეს: დავითისი.

42. ძე]ძმ 0 |

43. ჰრქუა მათ იესუ: ვითარ უკუე დავით სულითა ჰხადის მას უფლად და იტყვს:

43. უკუე]უკუემ 0f | ჰხადის]ჰხდის a |

44. ჰრქუა უფალმან უფალსა ჩემსა: დაჯედ მარჯუენით ჩემსა, ვიდრემდის დავსხნე მტერნი შენნი ქუეშე ფერკთა შენთა?

44. ქუეშე]ქუეშემ f |

45. უკუეთუ დავით სულითა უფლად ჰხადის მას, ვითარ ძე მისი არს?

45. სულითა] > 0*af | ჰხადის]ხადის af | ძე]ძმ 0 |

46. და ვერ ვის ეძლო სიტყვს-მიგებად მისა, არცაღა ვინ იკადრა მიერ დლითგან კითხვად მისა არღარაღ.

46. ვერ]ვერღარა af | ვის ეძლო]ვინ უძლო მას o^*af | მისა¹] > o^*f | მიერ დლითგან]მიერიღთგან f | არღარაღ]არარაღ af |

23

1. მაშინ ეტყოღა იესუ ერსა მას და მოწაფეთა თუსთა,
2. და ჰრქუა: საყღართა მოსესთა დასხდეს მწინობარნი და ფარისეველნი,
2. დასხდეს]დასხდენ f |
3. ყოველსა უკუე, რაოდენსა გეტყოღიან თქუენ დამარხვად, დაიმარხეთ და ყავთ, ხოლო საქმეთა მათთაებრ ნუ იქმთ, რამეთუ თქუან და არა ყვიან.
3. უკუე] > o^*af | რაოდენსა]რავეღენსა af | დამარხვად] > oaf | დამარხვად] + და o^c |
4. რამეთუ შეკრიან ტურთი მძიმე და ძნიაღ სატურთავი, და დასდვიან მკართა ზეღა კაცთასა, ხოლო მათ თითითაცა მათითა არა უნებნ შეძრვად იგი.
4. შეკრიან]შეკრიბიან o^*a |
5. და ყოველსა საქმესა მათსა იქმან საჩუენებელად კაცთა; განივრცნიან საცონი მათნი და განიღიღნიან ფესუნი სამოსელთა მათთანი;
5. იქმან o^c]იქმედ o^*af | საჩუენებელად]საჩუენებელად f | სამოსელთა]სამოსლისა o^*af | მათთანი]მათისანი o^*af |
6. უყუარს ზემოჯღღომაღ სერსა ზეღა და პირველღაჯღღომაღ შესაკრებელთა შორის,
6. პირველღაჯღღომაღ]პირველღაჯღღომაღ f |
7. და მოკითხვად უბანთა ზეღა, და რაღთა ჰხაღღიან კაცნი: რაბი! რაბი!
7. ჰხაღღიან]ხაღღიან oaf .
8. ხოლო თქუენ ნუ იწოღებით რაბბი, რამეთუ ერთი არს მოძღუარი თქუენი – ქრისტჳ, ხოლო თქუენ ყოველნი ძმანი ხართ.
8. რაბბი]რაბით af | ერთი]ერთ f | ქრისტჳ]ქრისტე f.
9. და მამით ნუვის ხაღით ქუეყანასა ზეღა, რამეთუ ერთი არს მამაღ თქუენი, რომელ არს ცათა შინა.
9. ხაღით] ჰხღით a | ხაღით] + თქუენ o^*af | ერთი]ერთ f | რომელ]რომელი a |
10. ნუცა გერქუმინ თქუენ წინამძღუარ, რამეთუ ერთი არს წინამძღუარი თქუენი – ქრისტჳ.
10. გერქუმინ]გერქუმის f | ქრისტჳ]ქრისტე f |

11. ხოლო უდიდესი თქუენი იყავნ თქუენდა მსახურ.

11. იყავნ|იყოს $0 \cdot af$ |

12. ხოლო რომელმან აღიმალლოს თავი თვისი, დამდაბლდეს; და რომელმან დაიმდაბლოს თავი თვისი, იგი ამალდეს.

12. ხოლო] $> a$, და $0 \cdot f$ |

13. ვამ თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ შემჭამთ სახლებსა ქურივთასა და მიზეზით განგრძობილად ილოცვიდით. ამისთვის მიიღოთ უმეტესი საშჯელი.

13. რამეთუ|რომელნი af | შემჭამთ|შესჭამთ f | ილოცვიდით|ილოცვედით $0 \cdot af$ |
უმეტესი|უდიდესი af | საჯელი|სასჯელი f |

14. ვამ თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ დაჰკმავთ სასუფეველსა ცათასა წინაშე კაცთა; თქუენ შე-არა-ხუალთ და შემავალთა უტევებთ არა შესლვად.

14. დაჰკმავთ] დაჰკამთ $0 \cdot af$ | სასუფეველსა ცათასა|სასუფეველი ცათა $0 \cdot af$ |

15. ვამ თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ მიმოხუალთ ზღუასა ზედა და კმელსა, რადთა ჰყოთ ერთი ვინმე მწირ; და რაჟამს არნ, ჰყვით იგი ნაშობ გეჰენისა ორწილ თქუენსა.

15. ზედა] $> f$ | მწირ|მწირი $0 \cdot af$ |

16. ვამ თქუენდა, წინამძღუარნო ბრმანო, რომელთა სთქუთ, ვითარმედ: რომელმან ფუცოს ტაძარსა ამას, არარაჲ არს; ხოლო რომელმან ფუცოს ოქროსა მას ტაძრისასა, ჯერ-არს.

17. ცოფნო და ბრმანო, რომელი უფროჲს არს: ოქროჲ ანუ ტაძარი, რომელი განსწმედს ოქროსა მას?

18. და სთქუთ: რომელმან ფუცოს საკურთხეველსა, არარაჲ არს; ხოლო რომელმან ფუცოს შესაწირავსა მას, რომელ არს საკურთხეველსა ზედა, ჯერ-არს.

19. ცოფნო და ბრმანო, რომელი უდიდეს არს: შესაწირავი, ანუ საკურთხეველი, რომელი განსწმედს შესაწირავსა მას?

20. რამეთუ რომელმან ფუცოს საკურთხეველსა, ფუცავს მას და ყოველსა, რომელი არს მას ზედა.

20. რამეთუ|ხოლო af | საკურთხეველსა] + მას $0 \cdot af$ | ყოველსა|ყოველი $0 \cdot af$ |

21. და რომელმან ფუცოს ტაძარსა, ფუცავს მას და რომელი დამკჯდრებულ არს მას შინა.

21. ფუცოს|ფუცა $0 \cdot af$ | ტაძარსა] + მას $0 \cdot af$ |

22. და რომელმან ფუცოს ცასა, ფუცავს საყდარსა ღმრთისასა და რომელი ზის მას ზედა.

22. ფუცოს|ფუცა o^*af |

23. ვად თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ ათეულსა მიიღებთ პიტნაკისასა და ცერეცოძისასა და ძირაკისასა და დაგიტევებიეს უმძიმესი შჯულისაჲ: სამართალი და წყალობაჲ და სარწმუნობაჲ. ესე ჯერ-იყო საქმედ და იგი არა დატევებად.

23. შჯულისაჲ|სჯულისაჲ f | ჯერ-იყო|ჯერ-არს o^*af |

24. წინამძღუარნო ბრძანო, რომელნი დასწურავთ ბურნაკსა, ხოლო აქლემსა შთანსთქამთ.

24. ხოლო|და o^*af |

25. ვად თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ განსწმედთ გარეშესა სასუმელისასა და პაროფსიდისასა, ხოლო შინაგან სავსე არნ ნატაცებითა და არაწმიდებითა.

25. სასუმელისასა|სასუმელისასა f | პაროფსიდისასა] + და პინაკისასა o^c | შინაგან|შინაგანი f | არნ|არს af |

26. ფარისეველო ბრძანო, განწმიდე პირველად შინაგანი იგი სასუმელისაჲ და პაროფსიდისაჲ, რაჲთა იყოს გარეშეცა იგი მისი წმიდა.

26. ფარისეველო ბრძანო|ფარისეველნო ბრძანო o^*af | განწმიდე|განწმიდეთ o^*af | და პაროფსიდისაჲ] $> o^*af$ | მისი] $> o^*af$ |

27. ვად თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ მიმსგავსებულ ხართ საფლავთა განგოზილთა, რომელნი ჩანედ გარეშე შუენიერ, ხოლო შინაგან სავსე არიედ ძუალებითა მკუდართაჲთა და ყოვლითა არაწმიდებითა.

27. გარეშე] კაცთა წინაშე o^*af | შუენიერ|შუენიერ f |

28. ეგრეცა თქუენ გარეშე შჩანთ წინაშე კაცთა მართალ, ხოლო შინაგან სავსე ხართ ორგულებითა და უშჯულოებითა.

28. ეგრეცა|ეგრეთცა f | შჩანთ წინაშე|შჩანთ წინაშე o^c , ჰკონიეთ o^*af | სავსე ხართ|სავეხართ a |

29. ვად თქუენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ აშენებთ საფლავთა წინაწარმეტყუელთასა და შეამკობთ სამარებსა მართალთასა.

29. სამარებსა|მოსაკენებელსა o^*af |

30. და იტყუთ: უკუეთუმცა ვიყვნით დღეთა მათ მამათა ჩუენთასა, არამცა ვიყვნით მათ თანა ზიარ სისხლსა მას წინაწარმეტყუელთასა.

30. იტყუთ|სოქუთ o^*af |

31. ვინაჲცა ეწამებით თავთა თუსთა, რამეთუ ნაშობნი ხართ მკლველთა წინაწარმეტყუელთანი.

31. ვინაჲცა ეწამებით თავთა თუსთა|ვითარმედ ამით სწამებით თავით თუსით o^*af |

32. და აწ თქუენცა აღავსეთ საწყაული მამათა თქუენთაჲ.

33. გუელნო და ნაშობნო იქედნეთანო, ვითარმე განერნეთ საშჯელსა მას გეპენისასა?

33. გუელნო|გუშლნო f | იქედნეთანო|იქედნეთაო o* | საშჯელსა|სასჯელსა f |

34. ამისთვს, აჰა, ესერა, მე მოვავლინნე თქუენდა წინაწარმეტყუელნი, ბრძენნი და მწიგნობარნი, და მათგანნი მოსწყუდნეთ და ჯუარს-აცუნეთ, და მათგანნი სტანჯნეთ შესაკრებელთა შორის თქუენტა და სდევნიდეთ ქალაქითი ქალაქად.

35. რადთა მოიწიოს თქუენ ზედა ყოველი სისხლი მართალი, დათხეული ქუეყანასა ზედა, სისხლითგან აბელ მართლისაჲთ ვიდრე სისხლადმდე ზაქარიაჲსა, ძისა ბარუქისა, რომელი მოჰკალთ შორის ტაძრისა და საკურთხეველისა.

35. აბელ|აბელის o*af | ბარუქისა|ბარაქისა o*a |

36. ამენ გეტყვ თქუენ: რამეთუ მოიწიოს ესე ყოველი ნათესავსა ამას ზედა.

36. რამეთუ] > o*af |

37. იერუსალჴმ, იერუსალჴმ, რომელმან მოსწყუდენ წინაწარმეტყუელნი და ქვაჲ დაჰკრიბე მოვლინებულთა შენ ზედა, რაოდენგზის ვინებე შეკრებაჲ შეილთა შენთაჲ, ვითარცასახედ შეიკრიბნის მფრინველმან მართუენი თვსნი ქუეშე ფრთეთა თვსთა, და არა ინებეთ!

37. შენ|შენთა f | რაოდენგზის|რავედენგზის af | ვითარცასახედ|ვითარცა o*af |
მართუენი|მართუენი f | ქუეშე|ქუეშე f |

38. აჰა, ესერა, დაეტევოს სახლი თქუენი ოკრად.

38. დაეტევოს სახლი თქუენი ოკრად|დაეტევოს თქუენგან სახლი თქუენი o^c, დაუტევებთ თქუენ სახლთა თქუენტა o*af |

39. რამეთუ გეტყვ თქუენ: არღარა მიხილოთ მე ამიერითგან, ვიდრემდე სთქუათ: კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისაჲთა.

39. რამეთუ|ხოლო o*f |

24

1. და გამოვიდა იესუ ტაძრისა მისგან და წარვიდოდა. და მოუკდეს მას მოწაფენი მისნი და უჩუენებდეს შენებულსა მას ტაძრისასა.

1. უჩუენებდეს|უჩუენებდეს f |

2. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: არა ჰხედავთ ამას ყოველსა? ამენ გეტყვ თქუენ: არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა, რომელი არა დაირლუეს.

2. ხოლო] > a | იესუ] + მიუგო და o*af | არა] > o*af | დაშთეს] + აქა o^c | რომელი არა|ვიდრემდე ყოველი o*af | დაირლუეს|დაირლუეს f |

3. და ვითარცა დაჯდა იგი მთასა მას ზეთისხილთასა, მოუკდეს მას მოწაფენი თუსაგან და ეტყოდეს: მითხარ ჩუენ, ოდეს იყოს ესე და რაჲ არს სასწაული იგი შენისა მის მოსლვისაჲ და აღსასრული ამის სოფლისაჲ?
4. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ეკრძალებით, ნუ ვინმე გაცთუნნეს თქუენ,
5. რამეთუ მრავალნი მოვიდოდიან სახელითა ჩემითა და იტყოდიან, ვითარმედ: მე ვარ ქრისტჳს, – და მრავალთა აცთუნებდენ.
5. ქრისტჳს|ქრისტე f| აცთუნებდენ|აცთუნებენ f|
6. და გესმოდინ ბრძოლანი და ჰამბაენი ბრძოლათანი, იხილეთ და ნუ შესძრწუნდებით, რამეთუ ჯერ-არს ესე ყოველი ყოფად, არამედ არღა არს აღსასრული.
6. ბრძოლთანი|ბრძოლთანი f| ყოველი > 0*f|
7. რამეთუ აღდგეს ნათესავი ნათესავსა ზედა და მეუფებაჲ მეუფებასა ზედა, და იყვნენ სიყმილნი და სრვანი და ძრვანი ადგილად-ადგილად,
7. რამეთუ > 0*f| ადგილად-ადგილად|ადგილად-ადგილად a|
8. ხოლო ესე ყოველი დასაბამი საღმობათაჲ არს.
8. ხოლო > a, რამეთუ 0*f|
9. მაშინ მიგცნენ თქუენ ჰირსა და მოგწყუდნენ თქუენ, და იყვნეთ თქუენ მოძულეებულ ყოველთაგან წარმართთა სახელისა ჩემისათჳს.
9. მოგწყუდნენ|მოგუწყუდნენ 0*|
10. და მაშინ დაბრკოლდებოდიან მრავალნი და ურთიერთას შინაგანსცემდენ და სძულობდენ ურთიერთას.
10. დაბრკოლდებოდიან|დაბრკოლდებოდიან 0°|
11. და მრავალნი ცრუწინაწარმეტყუელნი აღდგენ და აცთუნებდენ მრავალთა.
11. ცრუწინაწარმეტყუელნი|ცრუწინაწარმეტყუელნი 0|
12. და განმრავლებითა უმჯულოებისაჲთა განკმეს სიყუარული მრავალთაჲ.
12. უმჯულოებისაჲთა|უმჯულოებისაჲთა f|
13. ხოლო რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხოვნდეს.
13. ცხოვნდეს|ცხოვნდეს 0af|
14. და იქადაგოს სახარებაჲ ესე სასუფეველისაჲ ყოველსა სოფელსა საწამებელად ყოველთა წარმართთა. და მაშინ მოიწიოს აღსასრული.
15. რაჟამს იხილოთ საძაგელი იგი მოოკრებისაჲ, თქუმული დანიელ წინაწარმეტყუელისა მიერ, მდგომარე ადგილსა წმიდასა, რომელი აღმოიკითხვიდეს, გულისკმა-ყავნ.

16. მაშინ რომელნი ჰურიასტანს იყენენ, ივლტოდედ მთად.
 16. რომელნი|რომელი o^*f | იყენენ|იყოს o^*af | ივლტოდედ|ივლტოდენ o^*af |
17. და რომელი ერდოსა ზედა იყოს, ნუ გარდამოვალნ აღებად რაფსაჰე სახლისაგან თუსისა.
 17. რაფსაჰე|რასჰე oaf |
18. და რომელი ველსა გარე იყოს, ნუ უკუნიქცევენ აღებად სამოსლისა თუსისა.
 18. გარე|გარზ a | უკუნიქცევენ | + კუალად o^*af |
19. ხოლო ვაჲ მიდგომილთა და რომელნი აწოებდენ მათ ღლეთა შინა!
 19. აწოებდენ|აწუებდენ a |
20. არამედ ილოცეკვით, რაფთა არა იყოს სივლტოლაჲ თქუენი ზამთარსა შინა, გინა შაბათსა.
 20. გინა | + ღლესა o^*af | შაბათსა|შაბაღსა o |
21. რამეთუ იყოს მაშინ ჭირი დიდი, რომელი არა იყო დასაბამითგან სოფლისაჲთ ვიდრე აქამდე, არცაღა ყოფად არს.
 22. და უკუეთუმცა არა შემოკლდეს ღლენი იგი, არამცა განერა ყოველი კორციელი, ხოლო რჩეულთა მათთჳს შემოკლდენ ღლენი იგი.
23. მაშინ უკუეთუ ვინმე გრქუას თქუენ: აჰა, აქა არს ქრისტჳ, – გინა თუ: იქი, – ნუ გრწამნ.
 23. ქრისტჳ|ქრისტე f |
24. რამეთუ აღდგენ ქრისტემტყუვარნი და ცრუწინაწარმეტყუელნი და ჰყოფდენ სასწაულებსა დიდ-დიდსა და ნიშებსა ვიდრე ცთუნებადმდე, უკუეთუმცა ვითარ შეუძლეს, რჩეულთა მათცა,
 24. ქრისტემტყუვარნი|ქრისტჳმტყუარნი a | მათცა|ამათცა a |
25. აჰა, ესერა, წინაღსწარ გარქუ თქუენ.
26. უკუეთუ გრქუან თქუენ: აჰა, უდაბნოს არს, – ნუ განხუალთ; – აჰა, ესერა, საუნჯეთა შინა არს, – ნუ გრწამნ.
 26. აჰა | > o^*a | არს² | > f | უდაბნოს|უდაბნოსა o |
27. რამეთუ ვითარცა ელვაჲ რაჲ გამობრწყინდის მზისა აღმოსავალით და ჩანნ ვიდრე დასავალადმდე, ეგრეთ იყოს მოსლვაჲ ძისა კაცისაჲ.
 28. რამეთუ სადაცა იყოს მძორი, მუნცა შეკრბეს ორბები.
 28. იყოს|ღაეცის o^*af | მუნცა|მუნცა a | შეკრბეს|შეკრბის af |

29. ხოლო მეყსეულად შემდგომად ჭირისა მის მათ დღეთაჲსა მზს დაბნელდეს, და მთოვარემან არა გამოსცეს ნათელი თუსი, და ვარსკულაენი დამოცვენ ზეცით, და ძალნი ცათანი შეიძრნენ.

29. ხოლო]რამეთუ f | მზს]მზე f | დამოცვენ] გარდამოცვენ 0^*a |

30. და მაშინ გამოჩნდეს სასწაული ძისა კაცისაჲ ცათა შინა, და მაშინ იტყებდენ ყოველნი ტომნი ქუეყანისანი და იხილონ ძს კაცისაჲ, მომავალი ღრუბელთა ზედა ცისათა, ძალითა და დიდებითა მრავლითა.

30. ძს]ძე af |

31. და წარავლინნეს ანგელოზნი თუსნი საყურითა კმისა დიდისაჲთა და შეკრიბნეს რჩეულნი მისნი ოთხთაგან ქართა კიდითგან ცათაჲთ ვიდრე კიდელმდე მათა.

31. და] მაშინ 0^*af | კმისა] $> 0^*af$ | დიდისაჲთა] დიდითა 0^*af | ცათაჲთ] ცისაჲთ f |

32. ხოლო ლელუსაგან ისწავეთ იგავი: ვითარცა-იგი რაჟამს რტონი მისნი დაჩჩვან და ფურცელი გამოვალნ, უწყოდეთ, რამეთუ ახლოს არს ზაფხული.

33. ეგრეცა თქუენ ოდეს იხილოთ ესე ყოველი, უწყოდეთ, რამეთუ ახლოს არს, კართა ზედა.

34. ამენ გეტყვ თქუენ: არა წარკდეს ნათესავი ესე, ვიდრემდე ესე ყოველი იქმნეს.

34. იქმნეს] იქმნას f |

35. ცანი და ქუეყანაჲ წარკდენ, ხოლო სიტყუანი ჩემნი არა წარკდენ.

36. ხოლო დღისა მისთუს და ჟამისა არავინ იცის, არცა ანგელოზთა ცისათა, არცა ძემან, გარნა მამამან მხოლომან.

36. ცისათა] $> f$ | არცა ძემან] $> 0^c$ | გარნა] არამედ 0^*af |

37. ვითარცა-იგი დღეთა მათ ნოესთა, ეგრეთ იყოს მოსლვაჲ ძისა კაცისაჲ.

37. ნოესთა] ნოევსთა 0 |

38. რამეთუ ვითარცა-იგი იყვნეს დღეთა მათ შინა პირველ წყლით-რღუნისა: ჭამდეს და სუმიდეს, იქორწინებდეს და განჰქორწინებდეს მუნ დღელმდე, ვიდრემდე შევიდა ნოვე კიდობნად.

38. რამეთუ] $> 0^*af$ | შინა] $> 0^*af$ | წყლით-რღუნისა] წყლით-რღუნისათა a, წყლით-რღუნისათა f | კიდობნად] კიდობანად 0^* |

39. და ვერ ცნეს, ვიდრემდე მოიწია წყლით-რღუნაჲ იგი და წარილო ყოველი. ესრეთ იყოს მოსლვაჲცა ძისა კაცისაჲ.

39. მოსლვაჲცა] მოსლვაჲ 0^*af |

40. მაშინ ორნი იყვნენ ველსა გარე: ერთი წარიყვანოს, და ერთი დაეტეოს.

40. ორნი] რომელნი 0^*a |

41. ორნი ფქვილენ ფქვილსა: ერთი წარიტაცოს, და ერთი დაეტეოს.
41. ფქვილსა]ფქვილილსა a|
42. იღუძებდით უკუე, რამეთუ არა იცით, რომელსა ჟამსა უფალი თქუენი მოვიდეს.
42. უკუე]უკუე oaf| ჟამსა]დღესა o*af|
43. ხოლო ესემცა იცით: უკუეთუმცა უწყოდა სახლისა უფალმან, რომელსა საკუმილავსა მპარავი მოსლვად არს, იღუძებდამცა და არა უტევა დათხრად სახლისა თვისისა.
43. უკუეთუმცა]უკუთუმცა f|საკუმილავსა]ჟამსა o*af| დათხრად] + გუერდი o*af|
თვისისა]თვისისაა af|
44. ამისთვის თქუენცა იყვენით განმზადებულ, რამეთუ რომელსა ჟამსა არა ჰგონებდეთ, ძმ კაცისაა მოვიდეს.
44. ძმ]ძე oaf|
45. ვინმე არს სარწმუნოა იგი მონაა და ბრძენი, რომელი დაადგინოს უფალმან თვსმან მონათა თვსთა ზედა მიცემად საზრდელი მათი ჟამსა თვისსა.
45. მონათა]მსახურთა o*af|
46. ნეტარ არს მონისა მის, რომლისაა მოვიდეს უფალი მისი და პოოს იგი ესრეთ მოქმედი.
46. მისი]თვსი o*af| პოოს]პოოს f|
47. ამენ გეტყვ თქუენ, ვითარმედ ყოველთა ზედა მონაგებთა მისთა დაადგინოს იგი.
47. მისთა] > o*af.
48. ხოლო უკუეთუ თქუას ბოროტმან მან მონამან გულსა თვისსა: ჰყოენის უფალი ჩემი მოსლვად,
48. ხოლო] > o*af| ჰყოენის]ყოენის o*af|
49. და იწყოს გუემად მისთანათა მათ მონათა, და ჭამდეს და სუმიდეს მომთრვალეთა თანა,
49. გუემად]გუშმად f და²] > o*af|
50. მოვიდეს უფალი იგი მონისაა მის დღესა, რომელსა არა მოელოდის, და ჟამსა, რომელი არა უწყოდის.
50. მოელოდის]ჰგონებდეს o*af|
51. და ორგან განკუეთოს იგი და ნაწილი მისი დადვას ორგულთა თანა. მუნ იყოს ტირილი და ღრჭენაა კბილთაა.
51. განკუეთოს]განკუთოს f|

1. მაშინ ემსგავსოს სასუფეველი ცათა ათთა ქალწულთა, რომელთა აღიხუნეს ლამპარნი თჳსნი და განვიდეს მიგებებად სიძისა.
1. აღიხუნეს|აიხუნეს 0^*a | ლამპარნი|სანთელი 0^*f , სანთელნი a |
2. ხოლო ხუთნი მათგანნი იყვნეს ბრძენნი და ხუთნი – სულელნი.
2. იყვნეს|იყუნეს a | ბრძენნი და ხუთნი სულელნი| tr სულელნი და ხუთნი ბრძენნი 0^*af |
3. მიიხუნეს სულელთა მათ ლამპარნი მათნი და არა მიიღეს მათ თანა ზეთი.
3. ლამპარნი|სანთელნი 0^*af |
4. ხოლო ბრძენთა მათ მიიღეს მათ თანა ზეთი ჭურჭელთა მათთა ლამპართა მათთა თანა.
4. ლამპართა|სანთელთა 0^*af |
5. და დაყოვნებასა მას სიძისასა მიერულა ყოველთა და დაიძინეს.
6. ხოლო შუვაღამეს ოდენ ღალადებაჲ იყო, ვითარმედ: აჰა, ესერა, სიძმ მოვალს, გამოვედით მიგებებად მისა!
6. ხოლო] $> 0^*af$ | შუვაღამეს|შუაღამეს a | სიძმ|სიძე of | მოვალს|შემოვალს 0^*af |
გამოვედით მიგებებად მისა|აღდეგით, გამოვედით მიგებებად მას 0^* , აღდეგით და მივეგებოდით მას af |
7. მაშინ აღდგეს ყოველნი იგი ქალწულნი და აღივნეს ლამპარნი მათნი.
7. ლამპარნი|სანთელი 0^*f , სანთელნი a |
8. ხოლო სულელნი იგი ეტყოდეს ბრძენთა მათ: მეცით ჩუენ ზეთისაგან თქუენისა, რამეთუ ლამპარნი ჩუენნი დაშრტებიან.
8. ლამპარნი|სანთელი 0^*f , სანთელნი a |
9. მიუგეს ბრძენთა მათ და ჰრქუეს: ნუუკუე ვერ კმა-გუეყოს ჩუენ და თქუენ, არამედ უფროჲსლა წარვედით სავაჭროდ და იყიდეთ თავისა თქუენისა.
9. ნუუკუე|ნუუკუე of | კმა-გუეყოს|კმა-გუეყოს f | უფროჲსლა] $> 0^*af$ |
10. და ვითარცა წარვიდეს იგინი სყიდად, მოვიდა სიძე იგი, და განმზადებულნი იგი შევიდეს სიძისა თანა ქორწილსა მას, და დაეკმა კარი.
11. შემდგომად მათსა მოვიდეს სხუანიცა იგი ქალწულნი და იტყოდეს: უფალო, უფალო, განგუდე ჩუენ!
11. ჩუენ|ჩუენცა f |
12. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა მათ: ამენ გეტყუ თქუენ: არა გიცნი თქუენ.
12. ხოლო მან] $> 0^*af$ |

13. იღუბებდით უკუე, რამეთუ არა იცით დღს იგი, არცა ჟამი, რომელსა შინა ძს კაცისაჲ მოვიდეს.

13. უკუე|უკუე of|უკუე + თქუნცა o*a, თქუნცა f| დღს|დღე of, დღეს a| ძს|ძე f|

14. ვითარცა-იგი რაჟამს წარვალნ კაცი და მოუწესის მონათა თუსთა და მისცის მათ მონაგები თუსი;

14. კაცი| + მეუფს გზასა o*af| მოუწესის|მოუწესნ o*af| მისცის|მისცა o*af|

15. და რომელსამე მისცა ხუთი ქანქარი, და რომელსამე – ორი ქანქარი, და რომელსამე – ერთი, კაცად-კაცადსა მსგავსად ძალისა თუსისა, და მეყსეულად წარვიდა.

15. მეყსეულად წარვიდა|წარვიდა და მეყსეულად o*af|

16. ხოლო წარვიდა, რომელმან-იგი ხუთი ქანქარი მიიღო, აქმნია მას ზედა და შესძინა სხუადღა ხუთი ტალანტი.

16. ხოლო| > o*af| ტალანტი| > o*af|

17. ეგრეთვე, რომელმან-იგი ორი მიიღო, შესძინა სხუად ორი.

17. ეგრეთვე|ეგრეთვე f|

18. ხოლო რომელმან-იგი ერთი მიიღო, წარვიდა და მოთხარა და დაჰყლა ქუეყანასა ვეცხლი იგი უფლისა თუსისაჲ.

19. შემდგომად მრავლისა ჟამისა მოვიდა უფალი იგი მათ მონათაჲ და სიტყუაჲ ყო მონათა მათ თანა.

20. და წარმოდგა, რომელმან-იგი ხუთი ქანქარი მიიღო, და მოართუა მას სხუადღა ხუთი ქანქარი და ჰრქუა: უფალო, ხუთი ქანქარი მომეც მე, აჰა, ესერა, სხუადღა ხუთი ქანქარი შევსძინე.

20. ესერა| > o*af| სხუადღა|სხუად o*af|

21. ჰრქუა მას უფალმან მისმან: კეთილ, მონაო სახიერო და სარწმუნო! მცირედსა ზედა სარწმუნო იქმენ, მრავალსა ზედა დაგადგინო შენ; შევედ სიხარულსა უფლისა შენისასა!

21. მისმან|თუსმან o*af| კეთილ|კეთილო o^c| იქმენ| + და o*a|

22. მოვიდა იგიცა, რომელსა ორი ქანქარი მიიღო, და ჰრქუა: უფალო, ორი ქანქარი მომეც მე, აჰა, სხუად ორი ტალანტი შევსძინე.

22. იგიცა| > o*af| რომელსა| + იგი o*af| ტალანტი| > o*af|

23. ჰრქუა მას უფალმან მისმან: კეთილ, მონაო სახიერო და სარწმუნო! მცირედსა ზედა სარწმუნო იქმენ, მრავალსა ზედა დაგადგინო შენ; შევედ სიხარულსა უფლისა შენისასა!

23. მისმან|თუსმან o*af| სარწმუნო|სარწმუნოვო o| იქმენ| + და o*|

24. მოვიდა იგიცა, რომელსა ერთი ქანქარი მიელო, და ჰრქუა: უფალო, უწყოდე, რამეთუ ფიცხელი კაცი ხარ შენ: მოიმკი, სადა არა დასთესი და შეიკრიბი, სადა არა განგიბნევიდ.

25. და შემეშინა, წარვედ და ღავმალე ქანქარი იგი შენი ქუეყანასა. აჰა, ესერა, შენი შენ თანა არს.

25. და] > o*af |

26. მიუგო უფალმან მისმან და ჰრქუა მას: ბოროტო მონაო და მეღვარო! უწყოდე, რამეთუ მოვიმკი, სადა არა დავსთესი, და შევიკრიბი, სადა არა განმიბნევიდ.

27. ჯერ-იყო შენდა დადებად ვეცხლი ჩემი სავაჭროსა და მო-მცა-ვედ და მოვილე ჩემი იგი აღნადგინებითურთ.

27. ვეცხლი] + იგი o*a | იგი] > o*af |

28. მოუღეთ მაგას ქანქარი ეგე და მიეცით მას, რომელსა აქუს ათი ქანქარი.

28. აქუს]აქუნდეს o*af |

29. რამეთუ ყოველსა, რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და მიემატოს; და რომელსა არა აქუნდეს და რომელდა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელოს მისგან. და ამას რად იტყოდა, კმა-ყო: რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!

29. ამას]მას a | რად] > o*af | იტყოდა]ეტყოდა o*af | კმა-ყო]კმითა o*af |

30. და უქმარი ეგე მონად განკადეთ ბნელსა მას გარესკნელსა. მუნ იყოს ტირილი და ღრჭენად კბილთად.

31. ხოლო რაჟამს მოვიდეს ძმ კაცისად დიდებითა თუსითა, და ყოველნი ანგელოზნი მისნი მის თანა, მაშინ დაჯდეს საყდართა დიდებისა თუსისათა.

31. ხოლო] > o*af | ძმ]მე of |

32. და შეკრბენ წინაშე მისა ყოველნი ნათესავნი, და განარჩინეს იგინი ურთიერთას, ვითარცა-იგი მწყემსმან რად განარჩინის ცხოვარნი თიკანთაგან.

32. შეკრბენ]შეკრიბნეს a |

33. და დაადგინნეს ცხოვარნი მარჯუენით მისა და თიკანნი — მარცხენით.

34. მაშინ ჰრქუას მეუფემან მან მარჯუენითთა მათ მისთა: მოვედით, კურთხეულნო მამისა ჩემისანო, და დაიმკუდრეთ განმზადებული თქუენტუს სასუფეველი დასაბამითგან სოფლისადთ.

34. მან] > a | მარჯუენითთა]მარჯუენეთა o* f | დასაბამითგან სოფლისადთ]პირველ სოფლის დაბადებისა o*af |

35. რამეთუ მშიოდა, და მეცით მე ჭამადი; მწყუროდა, და მასუთ მე; უცხო ვიყავ, და შემდიწყნარეთ მე;

35. მასუთ]მასუთ a |

36. შიშუელ ვიყავ, და შემშოსეთ მე; სნეულ ვიყავ, და მომხედეთ მე; საპყრობილეს ვიყავ, და მოხუდით ჩემდა.
36. შიშუელ|შიშულ f | საპყრობილეს|საპყრობილესა f | მოხუდით|მოხულდით f |
37. მაშინ მიუგონ მას მართალთა მათ და ჰრქუან: უფალო, ოდეს გიხილეთ შენ მშვიერი და გამოგზარდეთ? ანუ წყურიელი და გასუთ შენ?
37. მას| > o* | წყურიელი|წყურიელი a |
38. ოდეს გიხილეთ შენ უცხოლ და შეგიწყნარეთ? ანუ შიშუელი და შეგმოსეთ შენ?
38. შიშუელი|შიშული f |
39. ოდეს გიხილეთ შენ უძლური, ანუ საპყრობილესა და მოვედით შენდა?
40. და მიუგოს მეუფემან მან და ჰრქუას მათ: ამენ გეტყვ თქუენ: რაოდენი უყავთ ერთსა ამას მცირეთაგანსა ძმათა ჩემთასა, იგი მე მიყავთ.
40. რაოდენი|რავედენი o, რავედენსა ზელა o*af | უყავთ|ყავთ af | ამას|ამათ oa |
41. მაშინ ჰრქუას მარცხენითა მათცა: წარვედით ჩემგან, წყულნო, ცეცხლსა მას საუკუნესა, რომელი განმზადებულ არს ეშმაკისათუს და ანგელოზთა მისთა,
41. მარცხენითა|მარცხენეთა o*af | მათცა|მათ o*af | რომელი| + იგი a | ანგელოზთა|მსახურთა o*af | მისთა|მისთათუს oa |
42. რამეთუ მშვიოდა, და არა მეცით მე ჭამადი; მწყუროდა, და არა მასუთ მე;
42. მასუთ|მასუთ a |
43. უცხო ვიყავ, და არა შემიწყნარეთ მე; შიშუელ ვიყავ, და არა შემშოსეთ მე; უძლურ ვიყავ და საპყრობილესა, და არა მოხუდით ჩემდა.
43. შიშუელ|შიშულ f | მოხუდით|მოხულდით f |
44. მაშინ მიუგონ მათცა და ჰრქუან: უფალო, ოდეს გიხილეთ შენ მშვიერი, ანუ წყურიელი, ანუ უცხოებასა, ანუ შიშულოებასა, ანუ უძლურებასა, ანუ საპყრობილესა და არა გამსახურეთ შენ?
45. მაშინ მიუგოს მან და ჰრქუას მათ: ამენ გეტყვ თქუენ: რაოდენი არა უყავთ ერთსა ამას მცირეთაგანსა, მე არა მიყავთ.
45. რაოდენი|რავედენი o, რავედენსა af | ამას| > o*f |
46. და წარვიდენ ესენი სატანჯველსა საუკუნესა, ხოლო მართალნი – ცხორებასა საუკუნესა.

1. და იყო, რაჟამს დაასრულნა იესუ ყოველნი ესე სიტყუანი, ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა:
  2. უწყითა, რამეთუ შემდგომად ორისა დღისა ვნებაჲ იყოს, და ძმ კაცისაჲ მიეცეს ჯუარ-ცუმაღ?
  2. ძმ]ჲ of |
3. მაშინ შეკრბეს მღღელთმოდღუარნი იგი და მწიგნობარნი და მოხუცებულნი ერისანი ეზოსა მას კაიაფა მღღელთმოდღურისასა.
  3. და მწიგნობარნი] > o*af | კაიაფა]კაიაფაჲსსა o*a, კაიაფაჲსა f |
4. და ზრახვა-ყვეს, რაჲთა იესუ ზაკუევით შეიპყრან და მოკლან.
  5. ხოლო იტყოდეს: ნუ დღესასწაულსა ამას, რაჲთა არა შფოთი იქმნეს ერსა შორის.
    5. იქმნეს]იყოს o*af |
  6. ხოლო იესუ იყო რაჲ ბეთანიას, სახლსა სიმონის კეთროვნისასა,
    6. სიმონის]სიმონ o'f |
  7. მოუგდა მას დედაკაცი, რომელსა აქუნდა ალაბასტრი ნელსაცხებელისაჲ მრავალსასყიდლისაჲ, და დაასხა თავსა მისსა ინაკითმჯდომარესა.
    7. მას] > oaf | ალაბასტრი]ალაბასტრიოა o*af | ნელსაცხებელისაჲ]ნელსაცხებელისა o', ნელსაცხებელი o*af |
  8. ხოლო იხილეს რაჲ მოწაფეთა, განრისხნეს და იტყოდეს: რაჲსათჳს იყო წარწყმედაჲ ნელსაცხებელისაჲ ამის?
    8. ხოლო] > o*af | ნელსაცხებელისაჲ]ნელსაცხებელისაჲ o', ნელსაცხებელისა o*f, ნელსაცხებელისა a |
  9. რამეთუ შესაძლებელ იყო ესე განსყიდად დიდძალის და მიცემად გლახაკთა.
    9. რამეთუ] > o*af |
  10. ხოლო იესუ გულისკმა-ყო და ჰრქუა მათ: რაჲსა შრომასა შეამთხუევთ დედაკაცსა მაგას? რამეთუ საქმწ კეთილი ქმნა ჩემდა მომართ.
    10. ხოლო] > o*af | იესუ გულისკმა-ყო]tr გულისკმა-ყო იესუ o*af | შეამთხუევთ]შეამთხუვთ f | საქმწ]საქმე of |
  11. რამეთუ გლახაკნი მარადის თქუენ თანა არიან, ხოლო მე არა მარადის თქუენ თანა ვარ.
    12. რამეთუ დამასხა მაგან ნელსაცხებელი ესე კორცთა ჩემთა, და დასაფლაავად ჩემდა ყო.

12. და დასაფლველად] და საფლავად $o * f$ |
13. ამენ გეტყვ თქუენ: სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე ყოველსა სოფელსა, ითქუმოდის, რომელიცა-ესე ყო მაგან საკსენებელად მაგისა.
13. რომელიცა-ესე] რომელიცა-ევე f | მაგისა] მაგისსა oaf |
14. მაშინ წარვიდა ერთი იგი ათორმეტთაგანი, რომელსა ერქუა იუდა ისკარიოტელი, მღვდელთმოდლუართა მათ
15. და ჰრქუა: რაჲ გნებავს მოცემად ჩემდა, და მე მიგცე იგი? ხოლო მათ მიუწონეს მას ოცდაათი ვეცხლი.
15. მიგცე] მიგცე a |
16. და მიერთგან ეძიებდა ჟამსა მარჯუესა, რაჲთა მისცეს იგი მათ.
16. და] $> o *$ | მარჯუესა] მარჯუესა f |
17. ხოლო პირველსა მას დღესა უცომოებისასა მოუკდეს მოწაფენი იესუს და ჰრქუეს მას: სადა გნებავს, და მოგიმზადოთ შენ ჭამად პასქაჲ ესე?
17. ხოლო] $> f$ |
18. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: წარვედით ქალაქად კაცისა ვისამე და არქუთ მას: მოძლუარი ეგრეთ იტყვს: ჟამი ჩემი ახლოს არს, შენ თანა ვყო პასქაჲ ესე მოწაფითურთ ჩემით.
18. ვისამე] ვისსამე f | ეგრეთ] ეგრე af |
19. და ყვეს ეგრეთ მოწაფეთა, ვითარცა უბრძანა მათ იესუ, და მოუმზადეს პასქაჲ იგი.
19. ეგრეთ] ეგრე $o * af$ | იგი] $> o * a$ |
20. და ვითარცა შემწუხრდა, ინაკით-ჯდა იესუ ათორმეტთა მათ თანა.
21. და ვითარცა ჭამდეს იგინი, ჰრქუა იესუ: ამენ გეტყვ თქუენ: ერთმან თქუენგანმან მიმცეს მე.
21. ჰრქუა] $+$ მათ f |
22. და იგინი შეწუხნეს ფრიად; და იწყეს კაცად-კაცადმან მათმან სიტყუად: ნუუკუე მე ვარ, უფალო?
22. შეწუხნეს] შეწუხდეს f | ნუუკუე] ნუუკუე of |
23. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: რომელმან შთამოყოს ჩემ თანა კელი პინაკსა ამას, ამან მიმცეს მე.
24. ძმ სამე კაცისაჲ წარვალს, ვითარცა წერილ არს მისთვის, ხოლო ვაჲ კაცისა მის, რომლისა მიერ ძმ კაცისაჲ მიეცეს. უმჯობეს იყო მისა, არა თუმცა შობილ იყო კაცი იგი.
24. ძმ] ძე oaf | ძმ] ძე of |

25. მიუგო იუდა, რომელმანცა მისცა იგი, და თქუა: ნუუკუე მე ვარ, მოძღუარ? ჰრქუა მას იესუ: შენ სოქუ.
25. თქუა]ჰრქუა 0^*af | ნუუკუე]ნუუკუე of |
26. და ვითარცა ჭამდეს ივინი, მოილო იესუ პური, და ჰმადლობდა და განტეხა და მისცა მოწაფეთა თუსთა და ჰრქუა მათ: მიიღეთ და ჭამეთ, ესე არს კორცი ჩემი.
26. და²] > 0^*af | ჰმადლობდა]აკურთხა 0^*af | და³] > f |
27. და მოილო სასუმელი და ჰმადლობდა, და მისცა მათ და თქუა: სუთ ამისგანი ყოველთა!
27. თქუა]ჰრქუა f |
28. ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქემისაჲ, მრავალთათუს დათხეული მისატევებელად ცოდვათა.
29. ხოლო გეტყვ თქუენ: ვითარმედ არღარა ვსუა მე ამიერთგან ნაყოფისაგან ამის ვენაკისა ვიდრე მუნ ღლედმდე, რაჟამს-იგი ვსუა თქუენ თანა ახალი სასუფეველსა მამისა ჩემისასა.
29. ვითარმედ] > 0^*af | არღარა]არღარაა a | ვენაკისა] > 0^* | თქუენ თანა] > 0^*af |
30. და გალობაჲ წართქუეს და განვიდეს მთასა მას ზეთისხილთასა.
30. განვიდეს] + ივინი 0^*af |
31. მაშინ ჰრქუა მათ იესუ: თქუენ, ყოველნი, დაბრკოლებად ხართ ჩემდა მომართ ამას ღამესა, რამეთუ წერილ არს: დავსცე მწყემსი და განიბნინენ ცხოვარნი სამწყსოჲსა მისისანი.
31. თქუენ] > 0^*af | დავსცე მწყემსი]დავსცემ მწყემსსა 0^* , დავსცე მწყემსსა af |
32. ხოლო შემდგომად აღდგომისა ჩემისა წინაწარგიძლუე თქუენ გალილეად.
32. აღდგომისა]აღდგომისა 0^* | წინაწარგიძლუე]წინაწარგიძლუე f | გალილეად]გალილეას 0^c |
33. მიუგო პეტრე და ჰრქუა მას: დაღათუ ყოველნი დაბრკოლდენ შენდა მომართ, ხოლო მე არასადა დავბრკოლდე.
33. დაღათუ]დაღაცათუ 0^* | დაღაცათუ] + სხუანი 0^*af | დაბრკოლდენ]დაჰბრკოლდენ 0^c | დავბრკოლდე]დაჰბრკოლდე 0^c | დავბრკოლდე] + შენდა მომართ 0^*af |
34. ჰრქუა მას იესუ: ამენ გეტყვ შენ, რამეთუ ამას ღამესა, ვიდრე ქათმისა კმობადმდე სამგზის უვარ-მყო მე.
34. კმობადმდე]კმობამდე oa |
35. ჰრქუა მას პეტრე: დაღაცათუ ჯერ-იყოს სიკუდილი ჩემი შენ თანა, არასადა უვარ-გყო შენ. – და ეგრეთვე მსგავსად ყოველნი მოწაფენი იტყოდეს.
35. პეტრე]პეტრე a | დაღაცათუ]დაღათო a | ჯერ-იყოს]იყოს 0^*af | არასადა]არაჲსადა a |

36. მაშინ მოვიდა იესუ მათ თანა ადგილსა, რომელსა ჰრქჳან გეთსამანიაჲ, და ჰრქჳა მათ: დასხედით მანდა, ვიდრემდე მივიდე იქი და ვილოცო.

36. ადგილსა]დაბასა 0^*af |

37. და წარიყვანნა პეტრე და ორნი ძენი ზებედესნი და იწყო მწუხარებად და ურვად.

37. წარიყვანნა]წარიყვანა a | და³] $> 0^*$ |

38. მაშინ ჰრქჳა მათ იესუ: შეწუხებულ არს სული ჩემი ვიდრე სიკუდილმდე; დაადგერით აქა და იღუძებდით ჩემ თანა!

38. სიკუდილმდე]სიკუდილმდე 0^c , სიკუდილადმდე 0^*f , სიკუდილმდე a |

39. და წარვიდა მცირედ და დავარდა პირსა ზედა თუსსა, ილოცვიდა და იტყოდა: მამაო ჩემო, უკუეთუ შესაძლებელ არს, თანაწარმკედინ ჩემგან სასუმელი ესე; ხოლო არა ვითარ მე მნებავს, არამედ ვითარცა შენ.

40. და მოვიდა მოწაფეთა თანა და პოვნა იგინი მძინარენი და ჰრქჳა პეტრეს: ესოდენ ვერ უძლეთ ჟამ ერთ მღუძარებად ჩემ თანა?

40. იგინი]იგი a | ერთ]ერთცა af |

41. იღუძებდით და ილოცევდით, რამთა არა შესუდეთ განსაცდელსა; სული გულსმოდგინე არს, ხოლო ჯორცნი – უძლურ.

42. კუალად მეორედ წარვიდა და ილოცვიდა და თქჳა: მამაო ჩემო, უკუეთუ ვერშესაძლებელ არს სასუმელი ესე თანაწარსლვად ჩემდა, რამთამცა არა შევსუ იგი, იყავნ ნებაჲ შენი.

42. ილოცვიდა] + იესუ 0^*af |

43. და მოვიდა და კუალად პოვნა იგინი მძინარენი, რამეთუ იყვნეს თუაღნი მათნი დამძიმებულ.

43. და²] $> 0^*a$ | კუალად] + და af |

44. და დაუტევნა იგინი და კუალად წარვიდა მესამედ და ილოცა და მასვე სიტყუასა იტყოდა.

44. კუალად]მერმე 0^*af |

45. მაშინ მოვიდა მოწაფეთა და ჰრქჳა მათ: დაიძინეთ ამიერითგან და განისუენეთ. აჰა, ესერა, მოახლებულ არს ჟამი, და ძმ კაცისაჲ მიეცემის კელთა ცოდვილთასა.

45. განისუენეთ]განისუენეთ f | ძმ]ძე oaf |

46. აღდგით, წარვედით ამიერ. აჰა, ესერა, მოიწია მიმცემელი ჩემი.

46. წარვედით]წავედით 0^* |

47. და ვიდრე იგი იტყოდალა, აჰა, ესერა, იუდა, ერთი იგი ათორმეტთაგანი, მოვიდა, და მის თანა ერი მრავალი მახულებითა და წათებითა მღლეღთმოდღუართაგან და მოხუცებულთა ერისათა.

47. ვიდრე $a > 0$ | მახვლებითა | მახვლითა $0 < a$ |
48. ხოლო მიმცემელსა მას მისსა მიეცა სასწაულად და ჰრქუა: რომელსა მე ამბორს-უყო, იგი არს, შეიპყართ იგი.
48. მიეცა | + მცნება $0 < a >$ |
49. და მეცხეულად მოუკდა იესუს და ჰრქუა: გიხაროდენ, მოძღუარ! – და ამბორს-უყო მას.
50. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: მოყუასო, რომლისათვისცა მოსრულ ხარ? – მაშინ მოუკდეს და დაასხნეს კელნი მათნი იესუს ზედა და შეიპყრეს იგი.
50. და შეიპყრეს იგი $> a$.
51. და, აჰა, ერთმან იესუსთანამან მიყო კელი და იკადა მახვლი და სცა მონასა მღვდელთმოდურისასა და წარჰკუეთა ყური მისი.
51. აჰა | $> 0 < a >$ | წარჰკუეთა | წარჰკუთა f |
52. მაშინ ჰრქუა მას იესუ: მიაქციე მახვლი ადგილსავე თვისსა! რამეთუ ყოველთა რომელთა აღიღონ მახვლი, მახვლითა წარწყმდენ.
52. მიაქციე | მიაქციე a |
53. ანუ ჰგონებ, ვითარმედ ვერ ძალ-მიც ვედრებად მამისა ჩემისა, და წარმომიდგინოს მე აწ აქა უმრავლესი ათორმეტთა გუნდთა ანგელოზთაჲ?
53. ჰგონებ | ჰგონებთ a | გუნდთა | გუნდთა a |
54. და ვითარმე აღესრულნენ წერილნი, რამეთუ ესრეთ ჯერ-არს ყოფად?
55. მას ჟამსა ჰრქუა იესუ ერსა მას: ვითარცა ავაზაკსა ზედა გამოხუედით მახვლითა და წათებითა შეპყრობად ჩემდა; დღითი დღე თქვენ თანა ტაძარსა მას შინა ვჯედ და გასწავებდ, და არა შემიპყართ მე.
55. გამოხუედით | გამოხუედით f | დღე | დღე a | მას³ | $> f$ | გასწავებდი f |
56. ხოლო ესე ყოველი იქმნა, რათა აღესრულნენ წიგნი წინაწარმეტყუელთანი. მაშინ მოწაფეთა ყოველთა დაუტევეს იგი და ივლტოდეს.
56. ხოლო | $> 0 < a >$ | იქმნა | იყო $0 < a >$ | წიგნი | წერილი a |
57. ხოლო მათ შეიპყრეს იესუ და მიიყვანეს კაიაფასა მღვდელთმოდურისა, სადა-იგი მწიგნობარნი და მოხუცებულნი ერისანი შეკრებულ იყვნეს.
57. კაიაფასა | კაიაფასსა $0 < a >$ | მღვდელთმოდურისა | მღვდელთმოდურისასა $0 < a >$ |
58. ხოლო პეტრე მისდევდა მას შორით ვიდრე ეზოდმდე მღვდელთმოდურისა, და შევიდა შინა და დაჯდა მსახურთა თანა ხილვად აღსასრულისა.
59. ხოლო მღვდელთმოდუარნი იგი და მოხუცებულნი და ყოველი კრებული ეძიებდეს ცრუმოწამეთა იესუდს, რათამცა მოკლეს იგი,

59. ცრუმოწამეთა|ცრუმწმეთა o |
60. და არა ჰპოვებდეს, და მრავალნი მოსრულ იყვნეს ცრუმოწამენი. და არა პოვნეს. ხოლო უკუანადასკნელ მო-ვინმე-ვიდეს ორნი
60. და²]რამეთუ o*af | ცრუმოწამენი|ცრუმწმენი o | და არა პოვნეს] > o*af | ხოლო] > o*af |
61. და თქუეს, ვითარმედ: ამან ესრეთ თქუა: ძალ-მიც დარღუევად ტადარი ესე ღმრთისაჲ და მესამესა დღესა აღშენებად.
61. დარღუევად|დარღუწვად f |
62. მაშინ აღდგა მღღელთმოდღუარი იგი და ჰრქუა მას: არარას მიუგება, რასა-ესე შეგწამებენ შენ?
62. არარას მიუგება|არცაღა სიტყუას-რას-მიუგება o* | არცაღა სიტყუასა-რას-მიუგება af | რასა-ესე|რასა-ესენი f |
63. ხოლო იესუ ღუმნა. მაშინ მღღელთმოდღუარმან მან ჰრქუა მას: გაფუცებ შენ ღმრთისა ცხოველისა, რაჲთა მითხრა ჩუენ, უკუეთუ შენ ხარ ქრისტჳ, ძმ ღმრთისაჲ?
63. ქრისტჳ|ქრისტე f | ძმ]ძე of | ღმრთისაჲ|ღმრთისა o*af | ღმრთისაჲ] + ცხოველისაჲ o*af |
64. ჰრქუა მას იესუ: შენ სთქუ. ხოლო გეტყუ თქუენ: ამიერიტგან იხილოთ ძმ კაცისაჲ მჯღლომარე მარჯუენით ძლიერებასა და მომავალი ღრუბელთა თანა ცისათა.
64. ძმ]ძე of | მჯღლომარე|მჯღლომარეწ o, მჯღლომარწ a | მარჯუენით|მარჯუწნით f | ძლიერებასა|ძლიერებათა af |
65. მაშინ მღღელთმოდღუარმან მან დაიპო სამოსელი თუსი და თქუა, ვითარმედ: გმო აწ უკუე, რაჲსაღა გჯკმან მოწამენი? აჰა, ესერა, გესმა გმობაჲ მაგისი!
65. ვითარმედ გმო აწ უკუე] > o*af | გესმა|გუესმა o*a, გუწსმა f |
66. რაჲ გნებაგს თქუენ? ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს: თანამდებ არს სიკუდილისა.
66. რაჲ]რ~ი a |
67. მაშინ ჰნერწყუვიდეს პირსა მისსა და კურთითა სცემდეს თავსა მისსა, და რომელნიმე ყურიმაღსა სცემდეს
68. და ეტყოდეს: გჯწინაწარმეტყუელებდ ჩუენ, ქრისტე, ვინ არს, რომელმან გცა შენ?
68. ქრისტე|ქრისტჳ oa |
69. ხოლო პეტრე ჯდა გარეშე ეზოსა შინა. მოუკდა მას ერთი მკევალი და ჰრქუა მას: და შენცა იყავ იესუჲს თანა, გალილეველისა.
69. ერთი] > o*af | მას²] > f | და²] > o*af | გალილეველისა|ნაზარეველისა o*af |

70. ხოლო მან უვარ-ყო წინაშე ყოველთასა და ჰრქუა: არა ვიცი, რასა იტყუ.

70. ყოველთასა|ყოველთასა o^*af |

71. და ვითარცა გამოვიდა იგი გარეშე ბჭეთა, იხილა იგი სხუამან და ჰრქუა მუნ მდგომარეთა მათ: ესეცა იყო იესუმს თანა, ნაზარეველისა.

71. ესეცა|ესე o^*af | ნაზარეველისა|გალილეველისა o^*af |

72. და მერმეცა უვარ-ყო პეტრე ფიცით და თქუა, ვითარმედ: არა ვიცი კაცი იგი.

73. და შემდგომად მცირედისა მოუკდეს მუნ მდგომარენი იგი პეტრეს და ჰრქუეს მას: ჭეშმარიტად შენცა მათგანი ხარ, და რამეთუ სიტყუადცა შენი გამოგაჩინებს შენ.

73. მცირედისა] + ჟამისა o^*af | მოუკეს] + მას f | მდგომარენი|მდგომარი a | და³] > o^*af |

74. მაშინ იწყო შეჩუენებად და ფიცად, ვითარმედ: არა ვიცი კაცი იგი. და მეყსეულად ქათამმან იყივლა.

74. იწყო] + პეტრე o^*af | შეჩუენებად f | ქათამმან იყივლა|ქათამი ყივა o^*a , ქათამმან ყივა f |

75. და მოეკსენა პეტრეს სიტყუად იგი იესუმსი, რომელი ჰრქუა მას, ვითარმედ: ვიდრე ქათმისა კმობადმდე, სამგზის უვარ-მყო მე. და გამოვიდა გარე და ტიროდა მწარედ.

75. ვითარმედ|რამეთუ o^*af | გარე] + პეტრე o^*af |

27

1. და ვითარცა განთენა, ზრახვა-ყვეს ყოველთა მდღელთმოდღუართა და მოხუცებულთა ერისათა იესუმსთუს, რადათა მოკლან იგი.

1. ყოველთა] > o^*af |

2. და შეკრეს იგი და მიიყვანეს და მისცეს იგი პონტოელსა პილატეს მთავარსა.

3. მაშინ ვითარცა იხილა იუდა, რომელმანცა მისცა იგი, რამეთუ დაისაჯა, შეინანა და მიაქცია ოცდაათი იგი ვეცხლი მდღელთმოდღუართა მათ მიმართ და მოხუცებულთა

3. მიაქცია|მიაქია a |

4. და თქუა: ვცოდე, რამეთუ მიგეც სისხლი მართალი. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: ჩუენდა რად? შენ იხილე!

4. იხილე|უწყი o^*af |

5. და დააბნია ვეცხლი იგი ტაძარსა მას შინა და განეშორა და წარვიდა და შიშთვილ-იბა.

5. დაახლოება + ოცდაათი $0 \cdot af$ | ვეცხლი იგი | ვეცხლი $0 \cdot af$ | შიშთვილ-იბა + და მოკუდა $0 \cdot af$ |

6. ხოლო მდღელთმოდღუართა მათ მოიღეს ვეცხლი იგი და თქუეს: არა ჯერ-არს ესე დადებად სიწმიდესა, რამეთუ სასყიდელი სისხლისაა არს.

6. მათ $> of$ |

7. და ზრახვა-ყვეს და მოიყიდეს მითა აგარაკი იგი მეკეცისაა საფლავად უცხოთა.

7. ზრახვა-ყვეს | + და მოიღეს ვეცხლი იგი $0 \cdot af$ |

8. ამისთვის ეწოდა აგარაკსა მას აგარაკი სისხლისაა ვიდრე აქა ღლედმდე.

8. აქა ღლედმდე | აქამომდე $0 \cdot f$ |

9. მაშინ აღესრულა თქუებული იგი იერემია წინაწარმეტყუელისაა, რომელსა იტყვს: და მოვიღე ოცდაათი იგი ვეცხლი, სასყიდელი განსყიდულისაა მის, რომელი მოიყიდეს ძეთაგან ისრაელისათა,

9. განსყიდულისაა | პატიოსნისაა $0 \cdot af$ | ძეთაგან | ძეთა $0 \cdot af$ |

10. და მისცეს იგი აგარაკისათვის მეკეცისა, ვითარცა მიბრძანა მე უფალმან.

10. მისცეს | მივეც $0 \cdot af$ |

11. ხოლო იესუ დადგა წინაშე მთავრისა მის. და ჰკითხა მას მთავარმან მან და ჰრქუა: შენ ხარა მეუფე ჰურიათაა? ხოლო იესუ ჰრქუა მას: შენ იტყვ.

11. ხარა | ხარ $0 \cdot f$ | მას $> f$ |

12. და შესმენასა მას [მდღელთმოდღუართასა და მოხუცებულთასა არარაა მიუგო.

13. მაშინ ჰრქუა მას პილატე: არა გესმისა, რაოდენსა-ესე შეგწამებენ შენ?

13. რაოდენსა-ესე | რაოდენსა-ესე af |

14. და არარაა მიუგო მას არცა ერთისა სიტყვსათვის, ვიდრემდე უკურდაცა მთავარსა მას ფრიად.

15. ხოლო ღღესასწაულთა ჩუეულ იყო მთავარი იგი: და მიუტევის ერსა მას ერთი პერობილი, რომელიცა უნებნ მათ.

15. ღღესასწაულთა | ღღსასწაულთა a | და $> a$ | ჩუეულ | ჩუეულ f |

16. ხოლო ჰყვა ვინმე მაშინ პერობილი შესწავებული, რომელსა ერქუა ბარაბა.

16. ჰყვა | იყო af | ბარაბა | ისუ ბარაბაისი af |

17. და ვითარ შეკრებულ იყვნეს იგინი, ჰრქუა მათ პილატე: ვინ გნებავს ორთა ამათგანი, და მიგიტეო თქუენ: ბარაბა, ანუ იესუ, რომელსა ჰრქვან ქრისტე.

17. ქრისტე | ქრისტე f |

18. რამეთუ უწყოდა, ვითარმედ შურითა მისცეს იგი.
19. და ვითარცა დაჯდა პილატე საყდართა ზედა, მიუვლინა მას ცოლმან მისმან და ჰრქუა] მას: არარაჲ ძეს შენი და მართლისა მაგის კაცისაჲ! რამეთუ მრავალი მევენო მე დღეს ჩუენებით მაგისტუს.
19. მართლისა მაგის]მართლისაჲ მის o^* | დღეს ჩუენებით მაგისტუს]r ჩუენებით მაგისტუს დღეს o^*a , ჩუენებით მაგისტუს დღეს f |
- [ ] 86r აკლია ფოტოს o -ში.
20. ხოლო მღვდელთმოდუართა მათ და მოხუცებულთა არწმუნეს ერსა მას, რაჲთა გამოითხოვონ ბარაბა, ხოლო იესუ წარწყმიდონ.
20. გამოითხოვონ]გამოითხოონ o^f , გამოითხოონ o^* | ბარაბა]ბარაბაჲ o^*af |
21. მიუგო მთავარმან მან და ჰრქუა მათ: ვინ გნებავს ორთა ამათგანი, და მიგიტეო თქუენ? ხოლო მათ ჰრქუეს: ბარაბა.
21. მიგიტეო]მიგიტო a | ხოლო] $> o^*af$ | ბარაბა]ბარაბაჲ o^*af |
22. ჰრქუა მათ პილატე: რაჲ უკუე უყო იესუს, რომელსა ჰრქვან ქრისტჳ? ჰრქუეს მას ყოველთა: ჯუარს-ეცუნ!
22. უკუე]უკუჳ oaf | ქრისტჳ]ქრისტე f | ჯუარს-ეცუნ]ჯუარს-ეცუნ af |
23. ხოლო მთავარმან ჰრქუა მათ: და რაჲ ბოროტი უქმნიეს? ხოლო ივინი უმეტესად დადადებდეს და იტყოდეს: ჯუარს-ეცუნ!
23. მთავარმან] $> a$, მან o^*f | ჯუარს-ეცუნ]ჯუარს-ეცუნ af |
24. ვითარცა იხილა პილატე, რამეთუ არარას არგებს, არამედ უფროდსდა შფოთი იქმნების, მოითხოვა წყალი და დაიბანნა კელნი წინაშე ერისა მის და თქუა: უბრალო ვარ მე სისხლისაგან მაგისისა, თქუენ იხილეთ.
24. არარას]არას o^f , არა o^* | არგებს] + მას af | მოითხოვა]მოითხოა o |
25. და მიუგო ყოველმან ერმან და ჰრქუეს: სისხლი მაგისი ჩუენ ზედა და შვილთა ჩუენთა ზედა.
25. ჰრქუეს]თ~ქს a |
26. მაშინ მიუტევა მათ ბარაბა, ხოლო იესუს შოლტითა სცა და მისცა მათ, რაჲთა ჯუარს-ეცუას.
26. ჯუარს-ეცუას]ჯუარს-აცუან af |
27. მაშინ ერისაგანთა მათ მთავრისათა წარიყვანეს იესუ ტაძრად და შეკრიბეს მის ზედა ნათესავები იგი ყოველი.
27. ერისაგანთა]ერისგანთა o^*af |
28. და განძარცუეს იგი და ქლამინდი მეწამული შეჰმოსეს მას.
28. განძარცუეს]განძარცუჳს f | ქლამინდი]ქლამინ o^* , ქლანიდი a |

29. და შეთხზეს გვრგვნი ეკალთაგან და დაადგეს თავსა მისსა და ლერწამი მისცეს მარჯუენესა კელსა მისსა და მუკლნი დაიდგნეს მის წინაშე, ეძღერდეს მას და ეტყოდეს: გიხაროდენ, მეუფეო ჰურიათაო!

29. მისსა¹მისა f | მეუფეო¹მეუფეო a |

30. და ჰნერწყვიდეს მას და მოიღეს ლერწამი და სცემდეს თავსა მისსა.

30. ჰნერწყვიდეს¹ჰნერწყვიდეს a | მისსა¹მისა f |

31. და ოდეს განკიცხეს იგი, განსძარცუეს მას ქლამინდი იგი და შეჰმოსეს მას თუსივე სამოსელი და წარიყვანეს იგი, რაათა ჯუარს-აცუან.

31. განსძარცუეს¹განსძარცუეს a, განსძარცუეს f | ქლამინდი¹ქლამინდი a |

32. და ვითარცა გამოვიდეს იგინი მიერ, პოვეს კაცი კურინელი, სახელით სიმონ. ესე წარიქციეს პაპრაკად, რაათა აღიღოს ჯუარი მისი.

32. ვითარცა¹ვითარ af | სახელით¹ > 0* |

33. და მოვიდეს ადგილსა მას, რომელსა ჰრქვან გოლგოთა, რომელ არს თხემისა ადგილი.

34. და მისცეს მას ძმარი, ნავლლითა აღზავებული, და გემოჲ რაჲ იხილა, არა უნდა სუმის.

34. აღზავებული¹ + და მიიღო f |

35. და ვითარცა ჯუარს-აცუეს იგი, განიყვეს სამოსელი მისი და განიგდეს წილი, რაათა აღესრულოს თქმული იგი წინაწარმეტყუელისა მიერ, რომელსა იტყვს: განიყვეს სამოსელი ჩემი მათ შორის და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი.

35. ჯუარს-აცუეს¹ჯუარს-აცუეს f |

36. და სხდეს მუნ და სცვიდეს მას.

37. და დასდევს თავსა მისსა ზედა ბრალი მისი დაწერილი: ესე არს იესუ, მეუფე¹ ჰურიათაჲ.

37. დასდევს¹დადევს a | ბრალი მისი¹ბრალად მისა 0*af | დაწერილი¹ + ფიცარი f | მეუფე¹მეუფე 0 |

38. მაშინ ჯუარს-აცუნეს მის თანა ორნი ავაზაკნი: ერთი – მარჯუენით მისა და ერთი – მარცხენით.

39. ხოლო თანაწარმაკალნი იგი ჰგმობდეს მას, ყრიდეს თავთა მათთა

40. და იტყოდეს: რომელი დაჰკნინდ ტაძარსა მას და მესამესა დღესა აღაშენებდ, იქსენ თავი თუსი; უკუეთუ ძმ ხარ ღმრთისაჲ, გარდამოკედ მაგიერ ჯუარით!

40. და¹ > 0* f | იტყოდეს¹ + ეჰა 0*af | იქსენ¹ + აწ 0*af | თუსი¹შენი f | ძმ¹ჰე of | ღმრთისაჲ¹ + და 0*f |

41. ეგრეთვე მდღელთმოდუარნი იგი ემღერდეს მწიგნობართა თანა და მოხუცებულთა და ფარისეველთა და იტყოდეს:
41. ემღერდეს|იმღერდეს af| მოხუცებულთა და ფარისეველთა|ხუცესთა o*af|
42. სხუანი აცხოვნნა, თავი თვის ვერ ძალ-უც ცხოვნებად. უკუეთუ მეუფე ისრაელისაჲ არს, გარდამოქედინ აწ მაგიერ ჯუარით, და გურწმენეს იგი.
42. მეუფე|მეუფე f| აწ| > o*f| იგი|ეგე o*af|
43. უკუეთუ ესვიდა ღმერთსა, იქსენინ იგი, უკუეთუ ჰნებავს იგი, რამეთუ თქუა, ვითარმედ: ძმ ღმრთისაჲ ვარი მე.
43. იგი|ეგე o*af| იგი²|ეგე o*af| ვითარმედ| > o*af| ძმ|ქე of|
44. ეგრეთვე ავაზაკნი იგი, მის თანა ჯუარცუბულნი, აყუედრებდეს მას.
44. აყუედრებდეს|აყუედრებდეს f|
45. ხოლო მეექუსით ჟამითგან დაბნელდა ყოველი ქუეყანაჲ ვიდრე მეცხრედ ჟამადმდე.
45. მეცხრედ|მცხრედ o|
46. და მეცხრესა ოდენ ჟამსა კმა-ყო იესუ კმითა დიდითა და თქუა: ილი, ილი, ღიმა საბაქთანნი? ესე არს: ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაჲსათვის დამიტევებ მე?
46. ილი ილი|ელი ელი o*af| ჩემო| > o*af| დამიტევებ|დამიტევე o^c|
47. და რომელთამე მუნ მდგომარეთა ესმა ესე და იტყოდეს, ვითარმედ: ელიას უქმობს ესე.
47. ვითარმედ| > o*af|
48. და მეყსეულად მირბიოდა ერთი მათგანი და მოილო ღრუბელი და აღავსო ძმრითა და დაადგა ლერწამსა და ასუმიდა მას.
48. ლერწამსა|ლერწამი o*af|
49. ხოლო სხუანი ეტყოდეს: აცადეთ, და ვიხილოთ, უკუეთუ ელია მოვიდეს კსნად მისა.
49. ეტყოდეს|იტყოდეს f| მისა|მაგისა o*af|
50. ხოლო იესუ კუალად კმა-ყო კმითა დიდითა და განუტევა სული.
51. და, აჰა, კრეტსაბმელი იგი ტაძრისაჲ მის განიპო ორად ზეითგან ვიდრე ქუემდე, და ქუეყანაჲ შეიძრა, და კლდენი განსოქდეს,
51. ქუემდე|ქუემდ f|
52. და საფლაგნი აღეხუნეს, და მრავალნი გუამნი შესუენებულთა წმიდათანი აღდგეს.
52. შესუენებულთა|შესუენებულთა f|

53. და გამოვიდეს საფლავით მათით და შემდგომად აღდგომისა მისისა შევიდეს წმიდასა ქალაქსა და გამოეცხადნეს მრავალთა.

53. წმიდასა] > 0*|

54. ხოლო ასისთავმან მან და მისთანათა, რომელნი სცვიდეს იესუს, იხილეს რაჲ ძრვაჲ იგი და რაჲ-იგი იქმნა, შეეშინა ფრიად და იტყოდეს: ჭეშმარიტად ძმ ღმრთისაჲ იყო ესე.

54. ხოლო]და f| მისთანათა] + და 0*a| რაჲ] > 0*af| ძმ]ბე of|

55. იყვნეს მუნ დედანიცა მრავალნი, რომელნი შორით ხედვიდეს, რომელნი შეუღგეს იესუს გალილეათ და ჰმსახურებდეს მას,

56. რომელთა თანა იყო მარიამ მაგდალენელი და მარიამ იაკობისი და იოსეს დედაჲ და დედაჲ ძეთა ზებედესთაჲ.

56. მაგდალენელი]მაგდანელი ofaf|

57. და ვითარცა შემწუხრდა, მოვიდა კაცი მდიდარი არიმათიათ, სახელით იოსებ, რომელ-იგიცა მოწაფე ყოფილ იყო იესუმსა.

57. მოწაფე]მოწაფს a|

58. ესე მოვიდა პილატესა და გამოითხოვა გუამი იესუმსი. მაშინ პილატე უბრძანა მიცემად გუამი იგი მისი.

59. და მოილო გუამი იგი მისი იოსებ და წარგრაგნა იგი ამრენაკსა წმიდასა

59. წარგრაგნა]შეგრაგნა 0*af|

60. და დადვა იგი ახალსა მისსა საფლავსა, რომელი გამოეკუეთა კლდისაგან, და მიაგორვა ლოდი დიდი კარსა მას საფლავისასა და წარვიდა.

60. გამოეკუეთა]გამოეკუთა f| კლდისაგან]კლდისა მისგან 0*af| დიდი] > f|

61. იყო მუნ მარიამ მაგდალენელი და სხუაჲ იგი მარიამ, და სხდეს წინაშე საფლავსა მას.

61. მაგდალენელი]მაგდანელი af|

62. ხოლო ხვალისაგან, რომელ არს შემდგომად პარასკევისა, შეკრბეს მღდელთმოდღუარნი იგი და ფარისეველნი პილატესა,

62. ხოლო] > 0*af| ხვალისაგან]ხვალისა დღს 0*a, ხვალისა დღე f|

63. და ჰრქუეს: უფალო, მოვიქსენეთ, რამეთუ მან მაცთურმან თქუა, ვიდრე ცოცხალლა იყო, ვითარმედ შემდგომად სამისა დღისა აღვდგეო.

64. აწ უკუე ბრძანე დაკრძალვად საფლავი იგი ვიდრე მესამედ დღედმდე, ნუუკუე მოვიდენ მოწაფენი მისნი და წარიპარონ იგი და უთხრან ერსა, ვითარმედ აღდგა იგი მკუდრეთით. და იყოს უკუანაღსკენელი საცთური უძვრეს პირველისა.

64. უკუე] > 0*af| ნუუკუე]ნუუკუს of| იგი²] > 0^c|

65. ჰრქუა მათ პილატე: გაქუს თქუნ დასი; წარველით და დაჰკრძალეთ, ვითარცა იცით.

65. დასი|დასისაგანნი 0^*a , დასისაგანი f |

66. ხოლო იგინი წარვიდეს და დაჰკრძალეს საფლავი იგი და დაჰბეჭდეს ლოდსა მას დასისა თანა.

28

1. ხოლო მწუხრი შაბათთასა, რომელი განთენებოდა ერთშაბათად, მოვიდა მარიამ მაგდალენელი და სხუაჲ იგი მარიამ ხილვად საფლავისა მის.

1. ხოლო] > 0^*af | შაბათთასა|შაბათსა af | განთენებოდა|განთენდებოდა of |
მაგდალენელი|მაგდანელი of |

2. და, აჰა, ძრვაჲ იყო დიდი, რამეთუ ანგელოზი უფლისაჲ გარდამოკდა ზეცით, მოვიდა და გარდაავორვა ლოდი იგი კარისა მისგან საფლავისა და დაჯდა მას ზედა.

3. ხოლო იყო ხილვაჲ მისი, ვითარცა ელვაჲ, და სამოსელი მისი სპეტაკ, ვითარცა თოვლი.

3. ხოლო] > 0^*f |

4. ხოლო საშინელებისაგან მისისა შეძრწუნდეს მცველნი იგი და იქმნეს, ვითარცა მკუდარნი.

4. იქმნეს|იქმნეს f |

5. მიუგო ანგელოზმან მან და ჰრქუა დედათა მათ: ნუ გეშინინ თქუნ, ვიცი, რამეთუ იესუს ნაზარეველსა, ჯუარცუმულსა, ეძიებთ.

6. არა არს აჰა, რამეთუ აღდგა, ვითარცა თქუა. მოველით და იხილეთ აღგილი, სადა დაიდვა უფალი.

6. დაიდვა უფალი|დადვეს იგი 0^*af |

7. და ადრე წარველით და უთხართ მოწაფეთა მისთა, ვითარმედ: აღდგა მკუდრეთით და, აჰა, წინაგიძღუს თქუნ გალილეას. მუნ იხილოთ იგი. აჰა, ესერა, გარქუ თქუნ.

7. მკუდრეთით] > 0^*af | ესერა|ეგერა 0^*af | თქუნ|თქუნ f |

8. ხოლო იგინი გამოვიდეს ადრე მიერ საფლავით შიშითა და სიხარულითა დიდითა; მირბიოდეს თხრობად მოწაფეთა მისთა.

8. გამოვიდეს|წარვიდეს 0^*af | მირბიოდეს|მორბიოდეს a | თხრობად|თხოზად 0^* |

9. და, ვითარ-იგი მივიდოდეს თხრობად მოწაფეთა მისთა და, აჰა, იესუ შეემთხვა მათ და ჰრქუა: გიხაროდენ! ხოლო იგინი მოვიდეს და შეუვრდეს ფერქთა მისთა და თაყუანის-სცეს მას.

9. და, ვითარ-იგი მივიდოდეს თხრობად მოწაფეთა მისთა] > 0^*af .

10. მაშინ ჰრქუა მათ იესუ: ნუ გეშინინ! წარვედით და უთხაროთ ძმათა ჩემთა, რამთა წარვიდენ გალილეას და მუნ მიხილონ მე.

11. და ესენი ვითარცა წარვიდეს, აჰა, ესერა, დასისა მისგანნი შევიდეს ქალაქად და უთხრეს მღვდელთმოდღუართა მათ ყოველი ესე, რამცა იქმნა.

12. ხოლო ივინი შეკრბეს მოხუცებულთა თანა და ზრახვა-ყვეს, ვეცხლი დიდძალი მისცეს ერისაგანთა მათ

12. ივინი|იგი f | და] > 0* | ერისაგანთა|ერისგანთა 0* |

13. და ჰრქუეს: ესრეთ თქუთ, ვითარმედ მოწაფენი მისნი ღამე მოვიდეს და წარიჰარეს იგი, ვიდრე ჩუენ მეძინა.

13. ღამე|ღამხ a |

14. უკუეთუ ესმეს ესე მთავარსა მას, ჩუენ ვარწმუნოთ, და თქუენ უზრუნველ-გყვნეთ.

15. ხოლო მათ მიიღეს ვეცხლი იგი და ყვეს ეგრე, ვითარცა ისწავეს მათგან. და განითქუა სიტყუაჲ ესე ჰურიათა შორის ვიდრე დღენდელად დღედმდე.

16. ხოლო ათერთმეტნი იგი მოწაფენი წარვიდეს გალილეას, მთასა მას, სადაცა უბრძანა მათ იესუ.

16. ათერთმეტნი|ათორმეტნი a | მას] + და a |

17. იხილეს იგი და თაყუანის-სცეს მას, ხოლო რომელნიმე შეორგულდეს.

17. რომელნიმე|რომელნი 0ⁿa | შეორგულდეს|შეურგულდეს 0* |

18. მოუკდა მათ იესუ, ეტყოდა და ჰრქუა: მომეცა მე ყოველი კელმწიფებაჲ ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა.

18. მომეცა|მომეცა a |

19. წარვედით და მოიმოწაფენით ყოველნი წარმართნი და ნათელ-სცემდით მათ სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა,

19. მოიმოწაფენით|მოწაფენი a |

20. და ასწავებდით მათ დამარხვად ყოველი, რაოდენი გამცენ თქუენ. და, აჰა, ესერა, მე თქუენ თანა ვარ ყოველთა დღეთა და ვიდრე აღსასრულადმდე სოფლისა. ამენ!

20. რაოდენი|რავდენი af | თქუენ|თქუნ f | ვარ|ვარარ a | აღსასრულადმდე|აღსასრულამდე a |

მინაწერი:

0(რედაქტორის ხელით): ბერძულად თავნი ტ-ჲ. დაესრულა მათეს თავი სახარებაჲ თავი ტ-ნე, მუკლი ცვოდ. აღიწერა იმრუსალემს ებრაელებრითა სიტყუთა მერვესა წელსა ქრისტეს ამადლებითგან. ხოლო იკითხვიდეს მარხვათგან ვიდრე სეკდენბერადმდე.

მარკოზის სახარება*

1

1. დასაბამი სახარებისა იესუ ქრისტესი, ძისა ღმრთისაჲ.

* სახარებაჲ მარკოზის თავი σ | წმიდაჲ სახარებაჲ თავი მეორე მარკოზისი a | სახარებაჲ მარკოზის თავი f |

1. სახარებისა a |

2. ვითარცა წერილ არს ესაია წინაწარმეტყუელსა: აჰა, ესერა, მე წარვაგლინო ანგელოზი ჩემი წინაშე პირსა შენსა, რომელმან განჰმზადნეს გზანი შენნი წინაშე შენსა.

2. ესაია|ესაიასა σ^* | პირსა $] > \sigma^*af$ |

3. კმაჲ დაღადებისაჲ უდაბნოსა: განჰმზადენით გზანი უფლისანი და წრფელ-ყვენით ალაგნი მისნი.

3. განჰმზადენით|განმზადენით f |

4. იყო იოვანე უდაბნოსა და ნათელ-სცემდა და ქადაგებდა ნათლის-ცემასა სინანულისასა მისატყეველად ცოდვათა.

5. და განვიდოდა მისა ყოველი სოფლები ჰურიასტანისაჲ და იერუსალმელნი ყოველნი და ნათელ-იღებდეს მისგან ყოველნი იორდანესა მდინარესა და აღუვარებდეს ცოდვათა მათთა.

5. ყოველნი¹] $> \sigma^*$ | ნათელ-|ნათელს- f | ყოველნი²] $> \sigma^*af$ |

6. და ემოსა იოვანეს სამოსლად თმისაგან აქლემისა, და სარტყელი ტყავისაჲ წელთა მისთა, და ჭამდა იგი მკალსა და თაფლსა ველურსა,

6. და σ^* |ხოლო σ^* |

7. ქადაგებდა და იტყოდა: აჰა, ესერა, მოვალს უძლიერესი ჩემსა შემდგომად ჩემსა, რომლისა ვერ ღირს ვარ განჰსნად საბელთა კამლთა მისთასა.

7. აჰა] $> \sigma^*$ | განჰსნად|განჰსნად σ^* | საბელთა|საბელსა of |

8. მე ნათელ-გცემ თქუენ წყლითა, ხოლო მან ნათელ-გცეს თქუენ სულითა წმიდითა.

8. -გცემ|-გეც σ^* , -გეცით σ^* | თქუენ²] $> \sigma^*f$ |

9. და იყო, მათ დღეთა შინა მოვიდა იესუ ნაზარეთით გალილეაჲსაჲთ და ნათელ-ილო იოვანსსგან იორდანესა.

9. იოვანსსგან|იოვანესგან of , იე-ნსგნ a | იორდანესა|იორდანესა a |

10. და მეყსეულად აღმოსლვასა მისსა მიერ წყლით იხილნა ცანი განხუმულნი და სული ღმრთისაჲ გარდამომავალი, ვითარცა ტრედი, მის ზედა.

11. და კმაჲ იყო ზეცით: შენ ხარ ძმ ჩემი საყუარელი, შენ სათნო-გიყავ.

11. ძმ|ძე of |

12. და მეყსეულად სულმან განიყვანა იგი უდაბნოდ.
13. და იყო მუნ ორმოც დღე და გამოიცადებოდა ეშმაკისაგან და იყო მკეცთა თანა, და ანგელოზნი ჰმსახურებდეს მას.
13. დღე|დღს a | ანგელოზნი|ანგელოსნი a |
14. და შემდგომად მიცემისა იოვანესისა მოვიდა იესუ გალილეად, ქადაგებდა სახარებასა სასუფეველისა ღმრთისასა
14. იოვანესისა|იოვანესა o , o -ესა f |
15. და იტყოდა, რამეთუ: აღსრულებულ არს ჟამი და მოახლებულ არს სასუფეველი ღმრთისაჲ; შეინანეთ და გრწმენინ სახარებისაჲ.
15. რამეთუ o^* |ვითარმედ o^c |
16. და ვიდოდა რაჲ ზღუს-კიდესა მას გალილეაჲსასა, იხილა სიმონ და ანდრეა, ძმაჲ მისი, ითხველიდეს რაჲ ზღუასა მას ზედა, რამეთუ იყვნეს იგინი მესათხვევლე.
16. ხოლო ვიდოდა რაჲ ზღუს კიდესა | და ვითარცა წარვიდოდა ზღუასა o^*af | იხილა|იხინა a , იხილნა of |რაჲ $> o^*f$ | მესათხვევლე|მესათხვევლს a |რამეთუ $> f$ |
17. და ჰრქუა მათ იესუ: მოვედით და შემომიდეგით მე, და გყვნე თქუნ მესათხვევლე კაცთა.
17. მოვედით|მომდეგდით o^*af | მესათხვევლე|მესათხვევლს a |
18. ხოლო მათ მეყსეულად დაუტევნეს ბადენი მათნი და მისდევდეს მას.
19. და მცირედ წარვიდა და იხილა იაკობ ზებედესი და იოვანე, ძმაჲ მისი, და იგინი განაგებდეს ბადეთა ნავსა შინა.
20. და უწოდა მათ. ხოლო მათ მეყსეულად დაუტევეს ზებედე, მამაჲ მათი, ნავსა შინა მუშაკთა მისთა თანა და მისდევდეს მას.
21. და შევიდეს და კაპერნაუმდ მეყსეულად დღესა შაბათსა შევიდა შესაკრებელსა მათსა და ასწავებდა მათ.
21. კაპერნაუმდ|კაფარნაომდ o^*a , კაფარნაუმდ f |
22. და განუკურდებოდა ერსა მას მოძღურებაჲ იგი მისი, რამეთუ ასწავებდა მათ, ვითარცა-იგი ვის აქუნ კელმწიფებაჲ, და არა ვითარ-იგი მწიგნობარნი მათნი.
22. აქუნ|აქუნდა o^*f |
23. და იყო კრებულსა მას შინა მათსა კაცი, რომლისა თანა იყო სული არაწმიდაჲ, ღალად-ყო
23. ღალად-|ღალატ- o |
24. და თქუა: ეჰა, რაჲ არს ჩუენი და შენი, იესუ ნახარეველო? მოსრულ ხარ წარწყმედად ჩუენდა. გიცით შენ, ვინ ხარ, წმიდაჲ ეგე ღმრთისაჲ.

25. შეპრისხნა მას იესუ და ჰრქუა: პირი დაიყავ და განვედ მაგისგან!
26. და დასცა იგი სულმან მან არაწმიდამან, და კმა-ყო კმითა ღიღითა და განვიდა მისგან.
27. და დაუკვრდებოდა ყოველთა, ვიდრე გამოძიებადმდე ურთიერთას, და იტყოდეს: რაჲ არს მოძღურებაჲ ესე ახალი, რამეთუ კელმწიფებით სულთაცა არაწმიდათა უბრძანებს, და ერჩიან მას?
27. რაჲ]რაჲმე of |
28. და განკლა ჰამბავი მისი ყოველსა მას სოფელსა გალილეაჲსასა.
28. ჰამბავი]ჰანბავი of | სოფელსა]სოფლებსა o |
29. და მიერ შესაკრებელით გამოვიდა და მოვიდა სახლსა სიმონისსა და ანდრეაჲსსა იოვანეს და იაკობის თანა.
29. ანდრეაჲსსა]ანდრეაჲსა f |
30. ხოლო სიდედრი სიმონისი დავრდომილ იყო მკურვალეებითა. და უთხრეს იესუს მისთვის.
31. და მოვიდა და უპყრა კელი მისი და აღადგინა იგი; და დაუტევა იგი მკურვალეებამან მან, და აღდგა და ჰმსახურებდა მათ.
31. და¹] > a | და⁴] + მეყსეულად of |
32. და ვითარ შემწუხრდებოდა, და მზმ დაჰვიდოდა, მოჰყვანდეს მისა ყოველნი სნეულნი და ეშმაკეულნი.
32. ვითარ]ვ~ a | მზმ]მზე f |
33. და ყოველი ქალაქი შეკრებულ იყო წინაშე კართა.
34. და განკურნნა ყოველნი ბოროტთაგან სენტა და თითოსახეთაგან სნეულებათა და ეშმაკნი მრავალნი განასხნა და არა უტევებდა სიტყუად ეშმაკთა მათ, რამეთუ იცოდეს იგი, ვითარმედ ქრისტე არს.
34. ქრისტე]ქრისტე a |
35. და განთიად რიჟურაჟუს ოდენ აღდგა და გამოვიდა მიერ და განვიდა უდაბნოსა ადგილსა და მუნ ილოცვიდა.
36. და მისდევდეს მას სიმონ და მისთანანი.
37. და პოვეს იგი და ჰრქუეს მას, ვითარმედ: ყოველნი გეძიებენ შენ.
37. პოვეს]პოვეს a |
38. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: მოვედით და წარვიდეთ მახლობელსა დაბნებსა და ქალაქებსა, რაჲთა მუნ უქადაგოთ, რამეთუ ამისთვის მოვივლინე.
38. მოვივლინე]მოვივლინე a |

39. და ქადაგებდა შესაკრებელთა მათთა და ყოველსა გალილევასა და ეშმაკთა განასხმიდა.
40. მაშინ მოუკლა მას ერთი განკეთრებული, ევედრებოდა მას და მუკლნი დაიდგნა და ეტყოდა: უფალო, უკუეთუ გინდეს, ძალ-გიც განწმედად ჩემდა.
40. განკეთრებული|განკეთროვნებული of | და¹ > af |
41. ხოლო იესუს შეეწყალა იგი, განყო კელი, შეახო მას და ჰრქუა: მნებავს, განწმიდენი!
42. და ვითარცა ესე თქუა, მეყსეულად განეყარა მას კეთროვნებაჲ იგი, და განწმიდნა იგი,
43. და შეჰრისხნა მას და მეყსეულად გამოადო იგი,
44. და ჰრქუა მას: იხილე, ნუ ვის უთხრობ, არამედ მივედ და უჩუენე თავი შენი მღდელსა და შეწირე განწმედისა შენისათჳს, რომელ-იგი ბრძანა მოსე საწამებელად მათა.
44. უჩუენე|უჩუენე f | მოსე|მოსე a |
45. ხოლო იგი გამოვიდა მიერ და იწყო ქადაგებად ფრიად და მიმოდადებად სიტყვსა მის, ვითარმედ ვერღარა კელ-ეწიფა მას ცხადად ქალაქად შესლვად, არამედ გარე უდაბნოთა ადგილთა იყოფვოდა. და მოვილოდეს მისა ყოვლით კერძო.
45. იყოფვოდა|იყოფოდა af |

2

1. და შევიდა კუალად კაპერნაუმდ შემდგომად მცირედთა დღეთა; და ესმა, რამეთუ სახლსა შინა არს.
1. კუალად|მერმე o*af | კაპერნაუმდ|კაფარნაომდ o*a, კაფარნაუმდ f |
2. და მეყსეულად შეკრბა მუნ სიმრავლე ერისაჲ, ვიდრემდე ვერღარა იტევდა წინაშე კართა მათ, და ეტყოდა მათ სიტყუასა.
3. და მოვიდეს მისა და მოაქუნდა განრლუეული, ზეკიდებული ოთხთავან.
3. განრლუეული|განრლუული f |
4. და ვითარ ვერ შეუძლეს მიახლებად მისა ერისა მისგან, აღსძარცუეს სართული სახლისაჲ მის, სადა იგი იყო, და აღიღეს და გარდაუტევეს ცხედარი იგი, რომელსა ზედა იდგა განრლუეული იგი.
4. აღსძარცუეს|აღსძარცუეს f | განრლუეული|განრლუული f |
5. და იხილა იესუ სარწმუნობაჲ იგი მათი და ჰრქუა განრლუეულსა მას: შვილო, მიგეტევენ შენ ცოდვანი შენნი!
5. განრლუეულსა|განრლუულსა f | შენნი > o* |

6. ხოლო იყენებს ვინმე მუნ მსხდომარენი მწიგნობართაგანნი და ზრახვიდეს გულთა შინა მათთა და იტყოდეს,

6. ხოლო $| > 0 \cdot af |$ და $| > a |$ შინა $| > 0 \cdot af |$

7. ვითარმედ: ესე გმობასა იტყვს; ვის კელ-ეწიფების მიტევებად ცოდვათა, გარნა მხოლოსა ღმერთსა?

7. ვითარმედ ესე გმობასა იტყვს $| > a |$

8. ხოლო იესუ მეყსეულად გულისკმა-ყო სულითა, რამეთუ ესრეთ ზრახვენ გულთა შინა მათთა, და ჰრქუა მათ: რასა მაგას ჰზრახავთ გულთა შინა თქუენთა?

8. მეყსეულად $| > a |$ შინა $| > 0 \cdot af |$ რასა რამასა $| 0 \cdot af |$ ჰზრახავთ ზრახავთ $f |$ შინა $| > 0 \cdot af |$ თქუენთა $|$ თქუენთა $f |$

9. რად უადვილეს არს სიტყუად განრღუეულისა ამის: მიგეტვენენ ცოდვანი შენნი, ანუ თქუმად: აღდეგ, აღილე ცხედარი შენი და ვიდოდე?

9. განრღუეულისა $|$ განრღუეულსა a , განრღუეულისა $f |$ ამის $|$ ამას $a |$ თქუმად $|$ რქუმად $a |$

10. ხოლო რამათა უწყოდით, რამეთუ კელმწიფებად აქუს ძესა კაცისასა ქუეყანასა ზედა მიტევებად ცოდვათა, – და ჰრქუა განრღუეულსა მას:

10. განრღუეულსა $|$ განრღუეულსა $f |$

11. შენ გეტყვ: აღდეგ და აღილე ცხედარი შენი და წარვედ სახიდ შენდა!

12. და მეყსეულად აღდგა იგი და აღილო ცხედარი თვისი და გამოვიდა წინაშე ყოველთასა, ვითარმედ განუკურდებოდაცა ყოველთა და აღიღებდეს ღმერთსა და იტყოდეს, ვითარმედ: არასადა ესრეთ ვიხილეთ.

13. და კუალად განვიდა ზღვსკიდესა, და ყოველი ერი მოვიდოდა მისა, და მუნ ასწავებდა მათ.

13. კუალად $|$ მერმეცა $0 \cdot af |$ განვიდა $|$ წარმოვიდოდა $0 \cdot af |$ ყოველი $|$ + იგი $0 \cdot af |$ მოვიდოდა $|$ მოსდევდა $0 \cdot af |$ მისა $|$ მას $0 \cdot af |$

14. და წარ-რად-ვიდოდა, იხილა ლევი ალფესი, მჯდომარე საზუერესა ზედა, და ჰრქუა მას: მომდევდი მე! – და აღდგა და მისდევდა მას.

14. და $|$ + მერმე $0 \cdot af |$ წარ-რად-ვიდოდა $|$ წარმოვიდოდა $af |$ წარ-რად-ვიდოდა $|$ + და $0 \cdot af |$ მჯდომარე $|$ ჯდა რად $0 \cdot af |$ მჯდომარე $|$ + იგი $0 \cdot af |$

15. და იყო, ვითარცა ინაკით-ჯდა იგი სახლსა შინა მისსა, და მრავალნი მეზუერენი და ცოდვილნი სხდეს იესუმს თანა და მოწაფეთა მისთა თანა, რამეთუ იყენეს მუნ მრავალნი და მისდევდეს მას.

15. მეზუერენი $|$ მეზუერენი $f |$

16. და მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა ვითარცა იხილეს იგი, რამეთუ მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა ჭამს, ეტყოდეს მოწაფეთა მისთა: რამათუს მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა ჭამს და სუამს?

16. მეზუერეთა $|$ მეზუერეთა $f |$ ეტყოდეს $|$ ჰრქუეს $0 \cdot af |$ მეზუერეთა $|$ მეზუერეთა $f |$ ჭამს $|$ სჭამთ $0 \cdot af |$ სუამს $|$ სუამთ a , სუამთ $0 \cdot f |$

17. და ესმა ესე იესუს და ჰრქუა მათ: არა უკმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ სნეულთა. არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა – სინანულად.

18. და იყვნეს მოწაფენი იოვანესნი და ფარისევლნი მარხვასა შინა, და მოვიდეს მისა და ჰრქუეს მას: რადსათუხ მოწაფენი იოვანესნი და ფარისევლთანი იმარხვენ, და მოწაფენი შენნი არა იმარხვენ?

18. ფარისევლთანი¹ | ფარისევლთანი a |

19. ჰრქუა მათ იესუ: ვერ კელ-ეწიფების ძეთა სიძისათა, ვიდრე სიძე იგი მათ თანა არს, მარხვად.

19. სიძე | სიძე f |

20. არამედ მოვლენან დღენი, ოდეს ამალდეს სიძე იგი მათგან, და მაშინ იმარხვიდენ, მას დღესა შინა.

20. სიძე | სიძე f |

21. არა ვინ სადგმელი ახალი დაადგის სამოსელსა ძუელსა, უკუეთუ არა, მოაპის მისგან ცოცხალიცა იგი ახალმან მან ძუელისაჲ მის, და უძრესად განიპის.

21. ძუელსა | ძუელსა f | ძუელისაჲ | ძუელისაჲ f |

22. და არა ვინ შთაასხის ღვინოჲ ახალი თხიერთა ძუელთა, რადთა არა განხეთქნეს ღვინომან ახალმან თხიერნი იგი, და ღვინოჲ დაითხიოს, და თხიერნი წარწყმდენ; არამედ ღვინოჲ ახალი თხიერთა ახალთა შთაასხიან.

22. ძუელთა | ძუელთა f |

23. და იყო, ვითარ-იგი თანაწარჰვიდოდა შაბათსა ყანებისაგან, და მოწაფეთა მისთა იწყეს გზასა სლვად და მუსრვად თავსა კუვილისასა.

23. კუვილისასა | კუვისასა o*, კუვილისასა f |

24. ხოლო ფარისევლნი იგი ეტყოდეს მას: იხილე, რასა ზმენ მოწაფენი შენნი შაბათსა შინა, რომელი არა ჯერ-არს ყოფად!

25. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: არასადა აღმოგიკითხავსა, რად-იგი ყო დავით, რაჟამს-იგი უკმდა და შეემშია მას და მისთანათა?

26. ვითარ-იგი შევიდა სახლსა ღმრთისასა აბიათარ მღვდელთმოდურისა ზე და პურნი იგი შესაწირავთანი შეჭამნა და სცა მისთანათაცა, რომელთაჲ არა ჯერ-არს ჭამად, გარნა მღვდელთა ხოლო.

26. ზე | ზე a | რომელთაჲ | რომელი o*af | ჭამად | ჭამად f | მღვდელთა | მღვდელთა of |

27. და ეტყოდა მათ: შაბათი კაცისათუხ დაებადა, და არა თუ კაცი შაბათისათუხ.

28. ვინაჲცა უფალ არს ძე კაცისაჲ შაბათისაცა.

28. ვინაჲცა | არამედ o*af | ძე | ძე a | შაბათისაცა | შაბათისა o*af |

3

1. და მერმე შევიდა შესაკრებელსა. და იყო მუნ კაცი, რომელსა კელი განკმელ ეღვა.

2. და უმზირდეს მას, უკუეთუ შაბათსა განკურნოს იგი, რაათა შეასმინონ იგი.

3. და მას ჟამსა ჰრქუა იესუ კაცსა მას, რომელსა კელი განკმელ ეღვა: აღდგე და წარმოდგე შორის!

4. და ჰრქუა მათ იესუ: ჯერ-არსა შაბათსა შინა კეთილისა საქმს, ანუ ბოროტისაჲ? სულისა ცხოვნებაჲ, ანუ მოკლვაჲ? ხოლო იგინი დუმნეს.

4. შინა] > o*af | საქმს]საქმე of | ცხოვრებაჲ]ცხ~რბჲ o*af, ცხვ~ნებაჲ o° | მოკლვაჲ]წარწყმელაჲ o*af |

5. და მიმოიხილა მათა რისხვით და მწუხარედ სიბრძმისათჳს გულთა მათთაჲსა და ჰრქუა კაცსა მას: განირთხ კელი შენი! – და მან განირთხა, და კუალად მოეგო კელი იგი, ვითარცა ერთი იგი.

5. განირთხა] + კელი o*af |

6. და ვითარცა გამოვიდეს მიერ ფარისეველნი იგი ჰეროდიაწელთა თანა, ზრახვა-ყვეს მისთჳს, რაათა წარწყმიდონ იგი.

7. ხოლო იესუ მოწფითურთ განეშორა მათგან და მოვიდა ზღვსკიდედ, და მრავალი ერი შეუდგა მას გალილეაჲთ და ჰურიასტანით,

7. მას] > af | ჰურიასტანით]ჰურასტანით a | მას] > o* |

8. იერუსალჴმით და იდუმიამთ, წიად იორდანით და ტზროსით კერძო და სიღონით. ესმა მრავალსა სიმრავლესა, რაოდენსა-იგი იქმოდა, და მოვიდეს მისა.

8. იდუმიამთ]იდუმიამთ af | კერძო]კერძონი o*af | სიღონით]სიღონიამთ o*af | რაოდენსა]რავდენსა af | მოვიდეს]მოვილოდეს o*af |

9. და ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა, რაათა ნავი განუმზადონ მას ერისა მისთჳს, რაათა არა შეაიწრონ იგი.

9. შეიწრონ]შეეახლნენ o*af | იგი]მას და o*af |

10. რამეთუ მრავალთა განჰკურნებდა, ვითარმედ ზედაცა დაესხმოდა მას ერი იგი, რაათა შე-ოდენ-ეხნენ. და რაოდენთა აქუნდა უძლურებაჲ და შეეხნეს, განიკურნებოდეს.

10. რაოდენთა]რავდენთა af |

11. და სულები იგი არაწმიდაჲ ხეღვიდეს მას და შეუვრდებოდეს, ღალადებდეს და იტყოდეს: შენ ხარ ძმ ღმრთისაჲ.

11. შეუვრდებოდეს|შეუვრდებოდეს $f | dx | dx$ of |
12. და ფრიად შეჭრისხნა მათ იესუ, რაათა არა გამოაცხადონ იგი.
13. და აღვიდა მთასა და მოუწოდა, რომელთაჲ უნდა მას; და მოვიდეს მისა.
13. აღვიდა| + იგი $a |$
14. და ყვნა ათორმეტნი იგი, რაათა იყვნენ მის თანა, და წარავლინნეს იგინი ქადაგებად,
14. ქადაგებად|ქღ~ბღ $o^* |$
15. და რაათა აქუნდეს კელმწიფებაჲ განსხმად ეშმაკთა.
15. რაათა| $> o^*af |$ აქუნდეს| + მათ $a |$
16. და დასდვა სახელები: სიმონს პეტრე,
16. პეტრე|პეტრე $a |$
17. და იაკობ ზებედესი და იოვანე, ძმაჲ იაკობისი; და დასდვა მათ სახელები ბანერგეს, რომელ არს: ძენი ქუხილისანი;
17. და| $> o^*af |$
18. ანდრეა და ფილიპე, ბართლომე და მატთეოს, თომა და იაკობ ალფესი, თადეოს და სიმონ კანანელი
18. და| $> a |$ ალფესი|ალფესი $a |$
19. და იუდა ისკარიოტელი, რომელმანცა მისცა იგი.
20. და მოვიდეს სახლსა, და შეკრბა კუალად მისა ერი, ვიდრემდის ვერ კელ-ეწიფებოდა მათ ვერცალა პურისა ჭამად.
20. ვიდრემდის|და $o^*af |$ კელ-ეწიფებოდა|კელ-ეწიფა $o^*af |$ ვერცალა|ვერცა $o^*af |$
21. და ესმა მის კერძოჲსათა და გამოვიდეს შეპყრობად მისა, რამეთუ იტყოდეს, ვითარმედ: განკროთომილ არს.
21. გამოვიდეს|გამოვიდოდეს $o^*af |$
22. და მწიგნობარნი იგი, რომელნი იერუსალჴმით შთამოსრულ იყვნეს, იტყოდეს, ვითარმედ: ბელზებული მის თანა არს, და მთავრითა ეშმაკთაჲთა განასხამს ეშმაკთა.
23. და მოუწოდა მათ და იგავით ეტყოდა: ვითარ კელ-ეწიფების ეშმაკსა ეშმაკისა განკლად?
23. განკლად|განსხმაჲ $o^*af |$
24. და უკუეთუ მეუფებაჲ მეუფებასა განეველთას, ვერ კელ-ეწიფების დამტკიცებად მეუფებაჲ იგი.
24. განეველთას|განევეთას $o^* |$

25. და უკუეთუ სახლი სახლსა განეგლთას, ვერ კელ-ეწიფების სახლი იგი დამტკიცებად.

25. განეგლთას|განეგთას o^* |

26. და უკუეთუ ეშმაკი თავსა თვსსა ზელა აღდგომილ არს და განყოფილ არს, ვერ კელ-ეწიფების დამტკიცებად, არამედ აღსასრული აქუს.

27. და არცა ვის კელ-ეწიფების შესლვად სახლსა ძლიერისასა და ჭურჭელი მისი გამოტყუენვად, არა თუ პირველად ძლიერი იგი შეკრას და მაშინლა სახლი მისი გამოტყუენოს.

27. გამოტყუენვად|გამოტყუენვად f | გამოტყუენოს|გამოტყუენოს f |

28. ამენ გეტყვ თქუნ, ვითარმედ ყოველივე მიეტეოს ძეთა კაცთა ცოდვანი და გმობანი, რაოდენსაცა ჰგმობდენ;

28. რაოდენსაცა|რაოდენსაცა af |

29. ხოლო რომელმან თქუას გმობაჲ სულისა წმიდისათვს, არა აქუს მიტეებაჲ უკუნისამდე, არამედ თანამდებ არს საუკუნოჲსა საშჯელისა.

29. თქუას გმობაჲ|tr გმობაჲ თქუას a | უკუნისამდე $> a$ | არს| + იგი o^*f | საშჯელისა|სასჯელისა f |

30. რამეთუ იტყოდეს, ვითარმედ: სული არაწმიდაჲ არს მის თანა.

31. მოვიდეს უკუე ძმანი მისნი და დედაჲ მისი, და გარეშე დგეს და მოუვლინეს მას და გამოჰხადოდეს.

31. და მოვიდეს o^*af | უკუე $> o^*af$ | გამოჰხადოდეს|გამოხადოდეს of |

32. და სხდა გარემო მისა ერი მრავალი; და ვითარცა ჰრქუეს მას: აჰა, დედაჲ შენი და ძმანი შენნი გარე დგანან და გეძიებენ შენ,

32. და² $> a$ |

33. მიუგო იესუ და ჰრქუა: ვინ არს დედაჲ ჩემი, ანუ ძმანი ჩემნი?

34. და მიმოიხილა გარემო მისა მოწაფეთა თვსთა მსხლომარეთა და ჰრქუა: აჰა, დედაჲ ჩემი და ძმანი ჩემნი!

35. რამეთუ, რომელმან ყოს ნებაჲ ღმრთისაჲ, ესე არს ძმაჲ ჩემი და დაჲ ჩემი და დედაჲ ჩემი.

4

1. მერმე კუალად იწყო სწავლად ზღვსკიდესა; და შეკრბა მისა ერი მრავალი, ვიდრე შესლვადმდე მისა ნავად, და დაჯდა იგი ნავსა მას ზღუასა შინა; და ყოველი იგი ერი ზღვსკიდესა ქუეყანასა ზელა დგა.

1. ზღვსკიდესა| + ზელა o^*af |

2. და ასწავებდა მათ იგავით ფრიად და ეტყოდა მათ სწავლასა მას მისსა:

3. ისმინეთ ესე: გამოვიდა მთესვარი თესვად.
4. და იყო თესვასა მას მისსა, რომელიმე დავარდა გზასა ზედა, მოვიდეს მფრინველნი და შეჭამეს იგი.
5. და სხუად დავარდა კლდოვანსა ზედა, სადა არა იყო მიწა ფრიად, და მეყსეულად აღმოსცენდა, და რამეთუ არა იყო სიღრმე მიწისაჲ,
5. კლდოვანსა|კლდოვანსა a | ზედა > f | აღმოსცენდა|აღმოსცელა a | სიღრმესიღრმს a |
6. და ვითარცა მზს აღმოჰკდა და დასცხა, და, რამეთუ ძირნი არა დაებნეს, განკმა.
6. მზს|მზე f |
7. და სხუად დავარდა ეკალთა შორის; და აღმოსცენდეს ეკალნი და შეაშთვეს იგი, და ნაყოფი ვერ გამოიღო.
7. ეკალნი|+ იგი a |
8. და სხუად დავარდა ქუეყანასა კეთილსა და მოსცემდა ნაყოფსა, აღმოვიდოდა და აღორძნდებოდა და მოაქუნდა ოცდაათეული, სამეოცეული და ასეული.
8. სამეოცეული o*|სამოცეული o^af |
9. და ეტყოდა: რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!
10. და ოდეს იყო იგი თჳსაგან, ჰკითხეს მას მოწაფეთა მისთა: რაჲ არს იგავი ესე?
11. ხოლო იგი ეტყოდა მათ: თქუნდა მოცემულ არს ცნობად საიდუმლოჲ იგი სასუფვეელისა ღმრთისაჲ, ხოლო გარემეთა მათ – ყოველივე იგავით სიტყუად.
12. რამათა ხედვით ხედვიდენ და არა იხილონ და სმენით ესმოდის და ვერ გულისკმა-ყონ, ნუუკუე მოიქცენ და მიეტეოს მათ ცოდვაჲ მათი.
12. რამათა|რამეთუ o*af | ნუუკუენუუკუზ of |
13. და ჰრქუა მათ: არა იცითა იგავი ესე? და ვითარ უკუე ყოველნი იგავნი გულისკმა-ჰყენეთ?
13. უკუე|უკუზ of | -ჰყენეთ-ჰყენით a |
14. რომელი-იგი სთესავს, სიტყუასა მას სთესავს.
14. მას| > a |
15. ხოლო ესენი არიან, რომელნი-იგი გზასა ზედა, სადა-იგი დაეთესის სიტყუაჲ; და რაჟამს ისმინიან, მეყსეულად მოვიდის ეშმაკი და მიუღის მათ სიტყუაჲ იგი გულთაგან მათთა.
15. ისმინიან|+ სიტყუაჲ იგი მისი o*af |

16. და ესენი არიან კლდოვანსა მას დათესულნი, რომელთა-იგი რაჟამს ისმინიან სიტყუაჲ, მეცხეულად სიხარულით მიიღიან,
17. და, რამეთუ არა უბნ ძირი მათ შორის, არამედ საწუთო არიედ; და, რაჟამს მოიწიის ჭირი, ანუ ღვეწულებაჲ სიტყვსა მისთჳს, მეცხეულად დაბრკოლდიან.
17. დაბრკოლდიან|დაპბრკოლდიან a |
18. და რომელნი ეკალთა შორის დაეთესნეს, ესენი არიან, რომელთა სიტყუაჲ იგი ისმინიან,
19. და ზრუნვანი ამის სოფლისანი და საცთური სიმდიდრისაჲ შეუკდის, და შეაშთვიან სიტყუაჲ იგი, და უნაყოფო იქმნის.
20. და ესენი არიან, რომელნი კეთილსა ქუეყანასა დაეთესნეს, რომელთა ისმინიან სიტყუაჲ იგი და შეიწყნარიან და ნაყოფი გამოიღიან ოცდაათეული და სამოცეული და ასეული.
20. ესენი| > o*af | და⁴ | > af | სამოცეული|სამოცეული ao |
21. და ეტყოდა მათ: ნუ სანთელი მოიღიან და კჳძირსა ქუეშე შედგიან, ანუ ცხედარსა ქუეშე დადგიან? ანუ არა სასანთლესა ზედა დადგიან?
21. ქუეშე¹ქუეშე f | ქუეშე²ქუეშე f | დადგიან|დაადგიან o* |
22. რამეთუ არა არს დაფარული, რომელი არა გამოცხადნეს, არცა იყოს საიდუმლოდ, არამედ რაჲთა განცხადებულად მოვიდეს.
23. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!
24. და ეტყოდა მათ: იხილეთ, რაჲ-ესე გესმის: რომლითა საწყაულითა მიუწყოთ, მოგეწყოს თქუენ და ზედადაგერთოს თქუენ, რომელთა-ეგე გესმის.
25. რამეთუ, რომელსა აქუნდეს, მიეცეს მას, და, რომელსა არა აქუნდეს, და რომელთა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელოს მას.
25. რამეთუ|ხოლო a | აქუნდეს²|აქუს of |
26. და ეტყოდა მათ: ესრეთ არს სასუფეველი ღმრთისაჲ, ვითარცა-იგი კაცმან დასთესის თესლი ქუეყანასა
27. და დაიძინის; და აღდგის ღამე და ღღე, და თესლი იგი აღმოსცენდის და განორძნდებინ, ვითარ-იგი მან არა უწყინ,
27. დაქელამჲ a | ღღელღჲ a | თესლი|თესული a |
28. რამეთუ თჳსით თავით ქუეყანაჲ ნაყოფსა გამოიღებს: პირველად წუელი, მერმე თავი, მაშინლა სავსე იფქლი თავსა მას შინა.
28. გამოიღებს|გამოიღებნ af | წუელი|წუელი f | სავსესავსჲ a |
29. და რაჟამს მოსცის ნაყოფი, მეცხეულად მოავლინის მანგალი, რამეთუ მოიწია მკაჲ.

30. და ეტყოდა: რასა ვამსგავსოთ სასუფეველი ღმრთისაჲ? ანუ რომელი იგავი მოვილოთ მისთვის?

30. ვამსგავსოთ|ვამსგავსო o* | მოვილოთ|მოვილო o*f |

31. ვითარცა მღოვჯსა მარცუალი, რომელი დაეთესის ქუეყანასა, რამეთუ უმცირეს არს იგი ყოველთა თესლთა, რომელნი არიან ქუეყანასა ზედა.

32. და ოდეს დაეთესის, და აღმოკდის და იქმნის იგი უფროჲს ყოველთა მხალთა და გამოიხუნის რტონი დიდ-დიდნი, ვითარმედ შესაძლებელ არნცა ქუეშე საგრილსა მისსა მფრინველთა ცისათა დადგრომად.

32. ქუეშე|ქუშე f |

33. და ესევეითარითა იგავითა ეტყოდა მათ სიტყუასა, ვითარცა შემძლებელ იყვნეს იგინი სმენად.

34. და თჳნიერ იგავისა არა რას ეტყოდა მათ; ხოლო თჳსაგან მოწაფეთა გამოუთარგმანის იგი ყოველი.

34. და'] > f | გამოუთარგმანის|გამოუთარგმანის a |

35. მას ღლესა შინა, ვითარცა შემწუხრდა, ჰრქუა მათ: წიაღვეკლეთ მიერ კერძო.

36. და დაუტევეს ერი იგი და წარიყვანეს იგი მოწაფეთა, ვითარცა იყო ნავსა მას შინა, და სხუადცა ნავები, რომელ იყო მის თანა.

36. რომელ|რომელი a |

37. და იყო მეყსეულად ბორბალი ქარისაჲ დიდი და ღელვასა მას შთაასხმიდა ნავსა, ვითარმედ აღ-ცა-ივსებოდა ნავი იგი.

38. და თავადი იყო პირით კერძო თავსა მის ნავისასა და ეძინა. და განაღძებდეს მას და ეტყოდეს: მოძღუარ, არას ჰზრუნავ, რამეთუ წარვწყმდებით?

39. და აღღგა და შეჰრისხნა ქარსა მას და ზღუასა და ჰრქუა: დადუმენ და პირი დაიყავ! – და დასცხრა ქარი იგი, და იქმნა დაყუდება დიდ.

40. და ჰრქუა მათ: რაჲსა ესოდენ მოშიშ ხართ? ვითარ არა გაქუს სარწმუნობაჲ?

41. და შეეშინა მათ შიშითა დიდითა და იტყოდეს ურთიერთას: ვინმე არს ესე, რამეთუ ქარნიცა და ზღუადცა ერჩიან მას?

5

1. და მოვიდეს წიაღ ზღუასა მას, სოფელსა მას დადარინელთასა.

1. მოვიდეს|მოვიდა af |

2. და ვითარცა გამოვიდა იგი ნავით, მეყსეულად მოეგებოდა მას საფლავებისაგან კაცი, რომლისა თანა იყო არაწმიდაჲ სული,
2. რომლისა|რლ~სა o*, რლ~ისა o^c |
3. რომელსა საყოფლადვე აქუნდა საფლავები და არცაღა ჯაჭუებითა ვის კელ-ეწიფა შეკრვად იგი.
3. საყოფლადვე|საყოფლად f | ჯაჭუებითა|ჯაჭუშბითა f |
4. რამეთუ მრავალგზის ჯაჭუთა და ბორკილითა შეკრულ იყო იგი და განხეთქის და შემუსრის, და არა ვის ეძლო დაყენებად მისა.
5. და მარადის ღამე და ღღე საფლავებსა და მათთა გარე იქცევიან, ღაღადებნ და დაიკოდნ თავსა თუსსა ლოდითა.
5. ღამე|ღამშ a | ღღე|ღღშ a |
6. და ვითარცა იხილა მან იესუ შორით, მორბიოდა და თაყუანის-სცა,
7. ღაღადებდა კმითა ღიდითა და იტყოდა: რაჲ ძეს ჩემი და შენი, იესუ, ძეო ღმრთისა მალღისაო? გაფუცებ შენ ღმერთსა, ნუ მტანჯავ მე.
7. ჩემი|ჩ~ნი f | შენი|შ~ნი f | ძეო|ძშო a |
8. რამეთუ ეტყოდა მას იესუ: სული ეგე არაწმიდაჲ, განვედ კაცისა მაგისგან!
9. და ჰკითხა მას: რაჲ არს სახელი შენი? და ჰრქუა მას: ლეგეონ არს სახელი ჩემი, რამეთუ მრავალ ვართ.
10. და ევედრებოდა მას ფრიად, რაჲთა არა განასხნეს იგინი გარეშე სოფელსა.
11. და იყო მუნ კოლტი ღორთაჲ ღიდძალი, მთასა გარე მძოვარი.
12. და ევედრებოდეს მას ყოველნი იგი ეშმაკნი და ეტყოდეს: მიმავლინენ ჩუენ ღორებსა იმას, რაჲთა მათა შევიდეთ.
13. და უბრძანა მათ და განვიდა სულელები იგი არაწმიდაჲ კაცისა მისგან და შევიდა ღორებსა მას, და მიიმართა კოლტმან მან ღორებისამან კბოდესა მას ზღუად, რამეთუ იყვნეს ვითარ ორ ათას, და დაიშთენეს ზღუასა მას შინა.
14. ხოლო მწყემსნი იგი მათნი ივლტოდეს და უთხრეს ქალაქსა და დაბნებსა. და გამოვიდეს ხილვად, რაჲძი არს, რომელი-იგი იქმნა.
14. მწყემსნი|მწყემში o | და³ | > a |
15. და მოვიდეს იესუჲსა და იხილეს ეშმაკეული იგი მჯდომარე, შემოსილი და გონიერი, რომლისა თანა-იგი ყოფილ იყო ლეგეონი, და შეეშინა.
15. მჯდომარე|მჯდომარეშ a | თანა-იგი|თანა f |

16. და უთხრობდეს მათ, რომელთა-იგი ეხილვა, ვითარ-იგი იქმნა ეშმაკეულისა მისთვის და ღორებისა მისთვის.
16. მისთვის²] > a |
17. და ევედრებოდეს მას, რაათა წარვიდეს საზღვართა მათთაგან.
17. და აღ-რა-ად-ვიდა იესუ ნავსა, ევედრებოდა მას, რომელი-იგი იყო პირველ ეშმაკეული, რაათა მის თანა იყოს.
18. ეშმაკეული¹ეშმაკულ a |
19. და არა უტევა იგი, არამედ ჰრქუა მას: წარვედ სახიდ შენდა თვსთა შენთა თანა და უთხარ მათ, რაოდენი გიყო შენ უფალმან და შეგიწყალა.
19. რაოდენი¹რაოდენი af | უფალმან¹ღ¹ნ a |
20. და წარვიდა იგი და იწყო ქადაგებად ათქალაქსა მას, რაოდენი უყო მას იესუ: და ყოველთა უკურდა.
20. ათქალაქსა¹ქალაქსა o* | მას¹მათ f | რაოდენი¹რაოდენი af |
21. და წიაღჯდა რა-ად კუალად იესუ მიერ კერძო, შეკრბა მისა ერი დიდძალი. და იყო ზღვსკიდესა,
21. და, აჰა, მო-ვინმე-ვიდა მისა ერთი შესაკრებლისმთავარი, სახელი მისი იაროს; იხილა იგი და შეუვრდა ფერკთა მისთა.
22. შესაკრებლისმთავარი¹შესაკრებლისმთავარი a | ფერკთა¹ფერთა f |
23. და ევედრებოდა მას ფრიად და ეტყოდა, ვითარმედ: ასული ჩემი აღესრულების, რაათა მოხვდე და დაასხნე კელნი მას ზედა და განერეს და ცხოვნდეს.
23. ზედა¹] > o*af | და⁴] > o*af | ცხოვნდეს¹ცხოვნდეს a |
24. და წარვიდა იესუ მის თანა. და მისდევდა მას ერი მრავალი და შეაურვებდეს მას.
24. მისდევდა¹მისდევდეს f | შეაურვებდეს¹შეაურვებდა o*f |
25. და დედაკაცი ვინმე იყო მუნ, რომელი იყო წყაროათა სისხლისათა გუემულ ათორმეტ წელ.
25. ვინმე¹] > o*af, ვინე o^c | მუნ¹მონ o | წყაროათა¹წროათა o* | გუემულ¹გუემულ f |
26. და ფრიად ვნებულ იყო იგი მრავალთაგან მკურნალთა და წარეგო ყოველივე მისი, და არარა-ად სარგებელ ეყო, არამედ უფრო-ად უძვრესად მოვიდა.
26. იგი¹] > a | წარეგო¹წარგო a | უფრო-ად¹] + და f |
27. და ვითარცა ესმა იესუმსთვის, მოუკდა მას ერსა მას შორის ზურგიით კერძო და შეახო სამოსელსა მისსა,
27. და²] > f; მისსა¹მისა f |

28. რამეთუ იტყოდა გულსა შინა თუსსა: დაღათუ სამოსელსა ოდენ მისსა შევებო, ვცხოვნიდე.

28. შინა] > o*af | მისსა]მისა f | შევებო]შევახო o*af | ვცხოვნიდე]ვცხოვნიდე oaf |

29. და ვითარცა შეენო, მეცხუელად განკმა წყაროჲ იგი სისხლისაჲ მის, და ცნა კორცთაგან, რამეთუ განიკურნა გუემულებისაგან.

29. შეენო]შეახო o*af | გუემულებისაგან]გუემულებისაგან f |

30. ხოლო იესუ გულისკმა-ყო მეცხუელად თავით თუსით განსრული იგი ძალი მისგან, მოიქცა ერისა მის და თქუა: ვინ შემახო სამოსელსა ჩემსა?

30. მისგან] + და a |

31. ხოლო მოწაფენი მისნი ეტყოდეს მას: ხელავა ერსა ამას, რამეთუ შეგაჭირვებენ შენ, და შენ იტყუ: ვინ შემახო მე?

31. ხელავა]ხელავ oaf | შეგაჭირვებენ]შეგაჭირვებენ a |

32. და მიმოჰხედვიდა, რაჲთა იხილოს, რომელმან ესე ყო.

32. მიმოჰხედვიდა]მიმოხედვიდა oa, მიმოიხედვიდა f |

33. ხოლო დედაკაცსა მას შეეშინა და ძრწოდა, უწყოდა, რაჲ-იგი იქმნა მის ზედა, მოვიდა და შეუერდა მას და უთხრა მას ყოველივე ჭეშმარიტი.

33. უწყოდა] > o*af | ჭეშმარიტი]ბრალი o*af |

34. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: ასულო, სარწმუნოებაჲმან შენმან გაცხოვნა შენ. წარვედ მშჯლობით და იყავ შენ ცოცხალ გუემულებისაგან შენისა!

34. წარვედ] + სახიდ შენდა o*af | გუემულებისაგან]გუემულებისაგან f |

35. და ვითარ იგი ამას იტყოდა, მოვიდეს შესაკრებელისმთავრისანი მის და ეტყოდეს: ასული შენი აღესრულა, რაჲსადა აშრომებ მოძღუარსა?

35. შესაკრებელისმთავრისანი]შესაკრებელისმთავრისანი af |

36. ხოლო იესუს ვითარ ესმნეს სიტყუანი ესე, რომელსა ეტყოდეს, ჰრქუა შესაკრებელთმთავარსა მას: ნუ გეშინინ, გარნა გრწმენინ ხოლო!

36. ესმნეს]ესმეს a |

37. და არავინ უტევა მიდევნებად მის თანა, გარნა პეტრე და იაკობ და იოვანე, მამა იაკობისი.

37. პეტრე]პეტრე a | და იაკობ] > f |

38. და მოვიდა სახლსა მას შესაკრებელთმთავრისასა და იხილა შფოთი და ტირილი და ღალადებაჲ ფრიადი.

38. მოვიდა]მოვიდეს o*af | იხილა]იხილეს o*af |

39. და შევიდა და ჰრქუა მათ: რაჲსა აღშფოთებულ ხართ და სტირთ? ყრმაჲ ეგე არა მომკუდარ არს, არამედ სძინავს.

40. და ივინი ჰბასრობდეს მას, ხოლო თავადმან გამოასხა ყოველი იგი შფოთი და მიიყვანა მამაჲ მის ყრმისაჲ და ღელაჲ და მოწაფენი მისნი, და შევიდა, სადა-იგი იღვა მკუდარი იგი ყრმაჲ,
41. და უპყრა კელი ყრმისაჲ მის და ჰრქუა მას: ტალითა კუმი! – რომელ არს თარგმანებით: შენ გეტყუ, ყრმაო, აღდეგ!
42. და მეყსეულად აღდგა ქალი იგი და იწყო სლვად, რამეთუ იყო იგი ათორმეტის წლის ოდენ. და განუკურდებოდა მათ განკურვებითა ღიღითა ფრიად.
42. წლის|წლისა a |
43. და ამცნებდა მათ ფრიად, რათა არა ვინ აგრძნას ესე, და უბრძანა მათ, რათა სცენ მას ჭამადი.
43. მათ¹ | > o*f | აგრძნას|აგრძნეს f |

6

1. და გამოვიდა მიერ და მოვიდა თუსა მამულად, და მოსდევდეს მას მოწაფენი მისნი.
2. და იყო შაბათი, და იწყო შესაკრებელსა მათსა სწავლად მათა. და მრავალთა, რომელთა ესმოდა, განუკურდებოდა და იტყოდეს: ვინაჲ არს ესე ამისა? ანუ რაჲ არს სიბრძნე ესე, მოცემული ამისა, და ძალნი ესეოდენნი, კელთაგან ამისთა რომელნი იქმნებია?
2. განუკურდებოდა|განუკურდებოდა o | ვინაჲ|ვინა o* | სიბრძნე|სიბრძნე a | მოცემული|მოცემულ a | ძალნი|ძალი af | ესეოდენნი|ესოდენი o*af, ესოდენნი o^c |
3. ანუ არა ესე არსა ხურომსაჲ მის და ძმ მარიამისი და ძმაჲ იაკობისი და იოსესი, იუდაჲსი და სიმონისი, და დანი მისნი ყოველნი ჩუენ თანა არიან? – და დაბრკოლდებოდეს მისა მიმართ.
3. ხურომსაჲ|ხურომსა f | ძმ|ძე of | მისა|მისსა o |
4. ხოლო იესუ ეტყოდა: არა არს წინაწარმეტყუელი შეურაცხ, გარნა თუსსა სოფელსა და ნათესავთა შორის მისთა და სახლსა შინა თუსსა.
5. და არა ქმნა მუნ ძალი არცა ერთი, გარნა მცირედთა სნეულთა კელი დასდვა და განკურნნა ივინი.
5. განკურნნა|გ-ნურნნა a |
6. და დაუკურდა ურწმუნობაჲ იგი მათი და მიმოიქცეოდა გარემო სოფლებსა მას და ასწავებდა მათ.
7. და მოუწოდა ათორმეტთა მათ და იწყო წარვლინებად მათა ორ-ორისა და მისცემდა კელმწიფებასა სულთა ზედა არაწმიდათა.
8. და ამცნებდა მათ, რათა არა რაჲ მიიღონ გზასა ზედა, გარნა კუერთხი ხოლო: ნუცა ვაშკარანი, ნუცა პური, ნუცა სარტყელსა რვალი.

8. კუერთხი|კუეთხი a, კუზრთხი f |
9. და რაათა ესხნენ სანდალნი, და ნუცა შემოსად ორი სამოსელი.
10. და ეტყოდა მათ: ვიდრეცა შეხედეთ სახლსა, მუნ დაადგერთ, ვიდრე მიერ გამოსლვადმდე.
11. და რაოდენთა არა შეგიწყნარნენ თქვენ და არცა ისმინონ თქუენი, გამო-რაფ-ხვლოდით მიერ, განიყარეთ მტუერი ფერკთაგან თქუენთა საწამებელად მათა. ამენ გეტყვ თქუენ, უმოლხინეს იყოს სოლომისა და გომორისა დღესა მას საშჯელისასა, ვიდრე ქალაქისა მის.
11. რაოდენთა|რაოდენთა o, რაოდენთა af | მტუერი|მტუერი f | ფერკთაგან|ფერკთაგან a | იყოს | > o* | ქალაქისა მის|ქალაქი იგი o*af |
12. და გამოვიდეს და ქადაგებდეს, რაათა შეინანონ.
13. და ეშმაკნი მრავალნი განასხნეს და სცხებდეს ზეთსა მრავალთა სნეულთა და განჰკურნებდეს.
14. და ესმა ჰეროდეს მეფესა, რამეთუ განცხადნა სახელი მისი, და იტყოდა, ვითარმედ: იოვანე ნათლისმცემელი მკუდრეთით აღდგომილ არს, და მისთვის იქმნებიან ძალნი მის თანა.
15. და სხუანი იტყოდეს: ელია არს, გინა ვითარცა ერთი წინაწარმეტყუელთაგანი პირველთაჲ.
16. ესმა რაფ ჰეროდეს, თქუა, ვითარმედ: რომელსა მე თავი მოვჰკუეთე იოვანეს, იგი აღდგომილ არს მკუდრეთით.
16. მოვჰკუეთე|მოვჰკუეთე f |
17. რამეთუ ამან ჰეროდე მიავლინა და შეიპყრა იოვანე, შებორკილა იგი და შესუა საპყრობილედ ჰეროდიადასთვის, ცოლისა ფილიპესა, ძმისა მისისა, რამეთუ იგი შეირთო ცოლად.
17. ჰეროდიადასთვის|ჰეროდიადასთვის oaf |
18. რამეთუ ეტყოდა იოვანე ჰეროდეს, ვითარმედ: არა ჯერ-არს შენდა, ვითარმცა ცოლად გესუა ძმისცოლი შენი.
18. იოვანე|იოვანე a |
19. ხოლო ჰეროდისა გულსა დაედვა მისთვის და უნდა მოკლვამ მისი და ვერ კელ-ეწიფა.
19. ვერ|ვერარაჲ a, ვერ რაჲ o*f |
20. რამეთუ ჰეროდეს ეშინოდა იოვანესა და იცოდა იგი, რამეთუ კაცი მართალი და წმიდაჲ არს, და სცვიდა მას და ისმინის მისი და მრავალსა პატივსა უყოფდა და ჯეროვნად ისმენდა მისსა.

21. და ვითარცა იყო დღს მარჯუშ, ოდეს ჰეროდე ჟამსა შობისა მისისასა სერი უმზადა მთავართა მისთა და ათასისთავთა მისთა და აზნაურთა გალილეამსათა,

21. დღს|დღე of | მარჯუშ|მარჯუე o | გალილეამსათა|გალილეამსათა a |

22. და შევიდა ასული ჰეროდიადასი და როკვიდა; და სთნდა ჰეროდეს და მის თანა მინაჯეთა. და ჰრქუა ჰეროდე მეფემან ქალსა მას: მთხოვე, რადცა გნებავს, და მიგცე შენ.

22. ჰეროდიადასი|ეროდიაასი a, ჰეროდიაასი of |

23. და ეფუცა მას, ვითარმედ: რადცა ითხოვო, მიგცე შენ, ვიდრე ზოგადმდე მეფობისა ჩემისა.

23. ითხოვო|ითხოო oa | მეფობისა|მეფეობისა o* |

24. ხოლო იგი გამოვიდა და ჰკითხა დედასა თუსსა, ვითარმედ: რად ვითხოვო? ხოლო მან ჰრქუა მას: თავი იოვანე ნათლისმცემლისაჲ.

24. ვითხოვო|ვითხოო of |

25. და შევიდა ქალი იგი მსწრაფლ მეფისა და ჰრქუა: მნებავს, რადთა აწვე მომცე მე ლანკნითა თავი იოვანე ნათლისმცემლისაჲ.

25. მე| > o* | ლანკნითა|ლანკნითა of |

26. და მწუხარე იქმნა ჰეროდე მეფე, ხოლო ფიცისა მისთვის და მის თანა მინაჯეთა არა ინება შეურაცხ-ყოფაჲ ქალისაჲ მის.

26. ჰეროდე|ჰეროდს a | მეფე|მეფეს oa |

27. და მეცხუელად წარავლინა მეკრმლე მისი და უბრძანა მოღებად თავი მისი.

27. მეკრმლე|მეკრმლს a |

28. ხოლო იგი წარვიდა და მოჰკუეთა თავი საპრობილესა შინა და მოიღო თავი მისი ფეშხუენითა და მისცა ქალსა მას, და ქალმან მან მიართუა დედასა თუსსა.

28. მოჰკუეთა|მოჰკუთა f | ფეშხუენითა|ფეშხუენითა f |

29. და ესმა მოწაფეთა მისთა, მოვიდეს და შემოსეს გუამი მისი და დაჰფლეს საფლავსა.

30. და მოვიდეს და შემოკრბეს მოციქულნი იესუდსა და უთხრეს მას ყოველი, რადენი ქმნეს და ასწავეს.

30. რადენი|რადენი af |

31. და ჰრქუა მათ იესუ: მოვედით თქვენ თუსაგან უდაბნოსა ადგილსა და განისუენეთ მცირედ. რამეთუ იყვნეს მომავალნი და წარმავალნი მრავალ და არცაღა პურისა ჭამად აცალეზდეს.

31. განისუენეთ|განისუენეთ f |

32. და წარვიდეს უდაბნოსა ადგილსა ნავითა თვსაგან.
33. და იხილა ერმან მან, წარ-ლა-ვიდოდეს, და გულისკმა-ყვეს მრავალთა, და მკურცხლ ყოვლისაგან ქალაქებისა შეკრბა მუნ და მოვიდეს მათა.
34. და გამოვიდა იესუ და იხილა ერი მრავალი და შეეწყალნეს ივინი, რამეთუ იყვნეს, ვითარცა ცხოვარნი, რომელთა არა აქუნ მწყემსი. და იწყო სწავლად მათდა ფრიად.
35. და ვითარ მრავალი ჟამი წარსრულ იყო, მოვიდეს მოწაფენი მისნი და ეტყოდეს მას, ვითარმედ: უდაბნო არს ადგილი ესე, და ჟამი არსლა ფრიად.
36. განუტევე ერი ესე, რამთა წარვიდენ გარემო სოფლებსა და სანახებსა და იყიდონ თავისა მათისა საზრდელი, რამეთუ, რამცა ჭამეს, არა აქუს.
36. სოფლებსა|სოფლებისა af | და¹ > o*af | საზრდელი|რამ იგი ჭამონ o*af |რამეთუ რამცა ჭამეს, არა აქუს > o*af |
37. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: ეცით თქუენ მაგათ ჭამადი! – ხოლო მათ ჰრქუეს მას: წარვიდეთ და ვიყიდოთ ორასისა დრაჰკინისა პური და ვსცეთ მათ ჭამადი.
38. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: რაოდენი გაქუს პური? მივედით და იხილეთ! – და იხილეს და ჰრქუეს: ხუთი პური და ორი თევზი.
38. რაოდენი|რაოდენი af |
39. და უბრძანა მან დასხდომად მათ ყოველთად პურისმტედ-პურისმტედ მწუანვილსა ზედა თივისასა.
40. და დასხდა მწყობრად-მწყობრად ას-ასი და ერგასის-ერგასისი.
40. მწყობრად-მწყობრად|+ მწყობრად და a |
41. და მოილო ხუთი იგი პური და ორი თევზი და აღიხილნა ზეცად და აკურთხა და დამუსრა პური იგი და მისცემდა მოწაფეთა თვსთა, რამთა დაუგონ მათ; და ორი იგი თევზი ეგრეთვე განუყო ყოველთა.
41. განუყო|განყოფილი o |
42. და ჭამეს ყოველთა და განძღეს.
43. და აღიღეს ნეშტი ნამუსრევი ათორმეტი გოდორი სავსებით; და თევზისა მისგანცა.
44. და იყვნეს, რაოდენთა-იგი ჭამეს, ვითარ ხუთ ათას კაცნი.
44. რაოდენთა-იგი|რაოდენთა-იგი af |
45. და მეყსეულად აიძულა მოწაფეთა შესლვად ნავსა, რამთა წინაწარუძღუენ მას წიადკერძო ზღუასა მას ბეთსაიდად, ვიდრემდე განუტეოს მან ერი იგი.
45. აიძულა|+ იესუ o*af | წინაწარუძღუენ|წინაწარუძღუენ f |

46. და უჯგმნა მათ და აღვიდა მთასა ლოცვად.
47. და ვითარცა შემწუნხრდა, იყო ნავი იგი შუა ოდენ ზღუასა მას, და იგი თავადი – მარტოე ქუეყანასა.
47. შუა]შუვა o* | იყო]კუალად o*af |
48. და იხილნა ივინი, რამეთუ იურვოდეს სლვასა მას ნავისასა, რამეთუ იყო ქარი იგი პირით კერძო მათსა. და მეოთხესა საკუმილავსა ღამისასა მოვიდა მათა იესუ სლვით ზღუასა ზედა და უნდა თანაწარსლვად მათგან.
48. ივინი]იგი o*a | იურვოდეს]იუროდეს o |
49. ხოლო მათ ვითარცა იხილეს იგი, ვიდოდა რამ ზღუასა ზედა, ჰკონებდეს, ვითარმედ საოცარი რამე არს და ღაღად-ყვეს.
49. საოცარი]სახილავი o*a |
50. რამეთუ ყოველთა იხილეს იგი და შეძრწუნდეს. და მეყსეულად ეტყოდა მათ და ჰრქუა: გულპყრობილ იყვნით, მე ვარ, ნუ გეშინინ!
51. და აღვიდა მათ თანა ნავსა, და დასცხრა ქარი იგი; და უმეტესად დაუკვრდებოდა მოწაფეთა მისთა.
52. რამეთუ ვერ გულისკმა-ყვეს პურთა მათ ზედა, რამეთუ იყვნეს გულნი მათნი დასულებულ.
53. და წიაღდეს და მოვიდეს ქუეყანად გენესარეთად.
53. გენესარეთად]გენესარეთა o |
54. და ვითარ გამო-ოდენ-ვიდეს მიერ ნავით, მეყსეულად იცნეს იგი კაცთა მათ მის აღგილისათა.
55. და მიმორბიოდეს ყოველსა მას სოფლებსა და იწყეს მოლებად ყოველთა სნეულთა ცხედრებითა, სადაცა ესმის, ვითარმედ მუნ არს.
55. სოფლებსა]სოფელსა a |
56. და ვიდრეცა შევიდოდა დაბნებსა და ქალაქებსა და აგარაკებსა, უბანთა ზედა დასდგმიდეს უძღურთა მათთა და ევედრებოდეს მას, რამთა ფესუსა ოდენ სამოსლისა მისისასა შეახონ, და, რაოდენნი შეეხებოდეს, ცხონდებოდეს.

7

1. და შეკრბეს მისა ფარისეველნი და რომელნიმე მწიგნობართაგანნი, რომელნი მოსრულ იყვნეს იერუსალჴმით.
2. და იხილნეს ვინმე მოწაფეთა მისთაგანნი, შეგინებულთა კელითა, ესე იგი არს, უბანელითა კელითა ჭამდეს პურსა, და ჰკმობდეს,
2. ჰკმობდეს]კმობდეს o* |

3. რამეთუ ფარისეველთა და ყოველთა ჰურიათა, უკუეთუ არა იდაყვთგან დაიბანნიან კელნი, არა ჭამიან, რამეთუ ეპყრა მათ მოცემული იგი მოძღურებაჲ სუცესთაჲ.

3. კელნი] > f |

4. და უბანთაგან რაჲ შევიდიან, უკუეთუ არა იბანნიან, არა ჭამიან, და სხუადცა მრავალი არს, რომელი მოელო პყრობად: განრცხაჲ სასუმელებისაჲ და სტამნებისაჲ და ქუაბებისაჲ და ცხედრებისაჲ.

4. და] > a | შევიდიან]ვიდიან o* | მრავალი]მრავალ o*af | რომელი]რომელ o*af | სასუმელებისაჲ]სასუმლებისაჲ of |

5. მაშინ ჰკითხეს მას ფარისეველთა მათ და მწიგნობართა: რაჲსათჳს მოწაფენი შენნი არა ვლენან მოძღურებისაებრ სუცესთაჲსა, არამედ უბანელითა კელითა ჭამენ პურსა?

5. ვლენან]ვლენ oa |

6. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ, რამეთუ: კეთილად თქუა ესაია წინაწარმეტყუელმან თქუენ ორგულთათჳს, ვითარცა წერილ არს, ვითარმედ: ერი ესე ბაგითა მათითა პატივ-მცემს მე, ხოლო გულნი მათნი შორად განშორებულ არიან ჩემგან.

6. თქუენ] > o* |

7. ამოდ მმსახურებენ მე, ასწავებენ მცნებასა და მოძღურებასა კაცთასა.

7. მმსახურებენ]მსახურებენ o*af |

8. და დაგიტევებიეს მცნებაჲ ღმრთისაჲ და გიპყრიეს მოძღურებაჲ კაცთაჲ: განრცხაჲ სასუმელებისაჲ და სტამნებისაჲ; და სხუასა ესევითარსა მრავალსა ჰყოფთ.

8. სასუმელებისაჲ]სასუმლებისაჲ of |

9. და ეტყოდა მათ: კეთილად შეურაცხ-ჰყოფთ მცნებასა ღმრთისასა, რაჲთა მოძღურებაჲ თქუენი დაამტკიცოთ.

10. რამეთუ მოსე თქუა: პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა; და რომელმან ბოროტი თქუას მამისათჳს, გინა დედისათჳს, სიკუდილით მოკუედინ.

10. მოსე]მოსე a | სიკუდილით]სიკუდილითა a | მოკუედინ]მოკუედინ f |

11. ხოლო თქუენ სთქუთ: უკუეთუ ჰრქუას კაცმან მამასა, ანუ დედასა კორბან, რომელ არს ნიჭი, რომელი-რაჲ ჩემგან სარგებელ გეყოს, –

12. და არა უტევებთ მათ მამასა და დედასა ყოფად.

13. და დაუმტკიცებელ-გიყოფიეს სიტყუაჲ ღმრთისაჲ მოძღურებითა მაგით თქუენითა, რომელსა ასწავებთ, და მსგავსსა ამათსა მრავალსა ჰყოფთ.

13. მრავალსა] > o*f |

14. და მოუწოდა ყოველსა მას ერსა და ეტყოდა მათ: ისმინეთ ჩემი ყოველთა და გულისკმა-ყავთ.
14. ყოველთა] > a |
15. არა რაჲ არს კაცისა გარეთ შემავალი მისა, რომელმანმცა შეაგინა იგი; არამედ, რომელი გამოვალს მისგან, იგი არს, რომელი შეაგინებს კაცსა.
15. გარეთ]გარშით a | რომელმანმცა]რ-ნცა a | იგი] > o*f | რომელი] რლ~იცა o*, რ-ლი o°, რ-იცა af |
16. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!
17. და ოდეს შევიდა სახიდ ერისა მისგან, ჰკითხვიდეს მას მოწაფენი მისნი იგავისა მისთვის.
18. და ჰრქუა მათ: ეგრეთვე თქუენცა უგულისკმოვე ხართა და არა გიცნობიეს, რამეთუ ყოველი გარეშე შემავალი კაცსა არა შეაგინებს?
18. ეგრეთვე]ეგრვე o°a |
19. რამეთუ არა შევალს გულსა, არამედ მუცლად და განსავალით განვალს და განსწმედს ყოველსა ჭამადსა.
20. და იტყოდა, ვითარმედ: კაცისაგან გამომავალი შეაგინებს კაცსა.
21. რამეთუ შინაგან გულისაგან კაცთაჲსა გამოვლენან გულისსიტყუანი ბოროტნი, მრუშებანი, სიძვანი, პარვანი, კაცის-კლვანი,
22. ანგაჰრებანი და უკეთურებანი, ზაკუვანი, არაწმიდებანი, თუალბოროტებანი, გმობანი, ამპარტავანებანი, უგუნურებანი.
22. თუალბოროტებანი]თუალბოროტებანი a |
23. ესე ყოველნი ბოროტნი შინაგან გამოვლენ და შეაგინებენ კაცსა.
24. და მიერ აღდგა და წარვიდა საზღვართა ტუროსისა და სიღონისათა და შევიდა სახლსა და არა უნდა, რამათამცა აგრძნა ვინმე, და ვერ კელ-ეწიფა დაფარვად.
24. ტუროსისა]ტურესა a | სიღონისათა]სიღონისათა a |
25. რამეთუ ესმა ვისმე დედაკაცსა მისთვის, რომელსა ესუა ასული, სულითა არაწმიდითა ურვეული, და მოვიდა და შეუვრდა ფერქთა მისთა.
25. ურვეული]ურვილი f |
26. ხოლო დედაკაცი იგი იყო წარმართი, ნათესავით ასური ფინიკელი, ზღუსკიდით, და ევედრებოდა მას, რამათა განკადოს ეშმაკი იგი ასულისაგან მისისა.
26. ფინიკელი] > a | ზღუსკიდით] + ფინიკიელი a |

27. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: მაცადე პირველად განძებად შვილთა, რამეთუ არა კეთილ არს მოღებაჲ პურისაჲ შვილთაგან და დაგებად ძაღლთა.

28. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა: უფალო, რამეთუ ძაღლნიცა ტაბლასა ქუეშე ჭამედ ნამუსრევისაგან შვილთაჲსა.

28. ქუეშექუეშე f | შვილთაჲსა|შვილთა მათთაჲსა o*af |

29. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: მაგის სიტყვსათჳს ვილოდე! განსრულ არს ეშმაკი ასულისაგან შენისა.

30. და წარვიდა დედაკაცი იგი სახიდ თჳსა და პოვა, რამეთუ ეშმაკი იგი განსრულ იყო, და ასული იგი მისი შემოსილი, მჯდომარს ცხედარსა ზედა.

30. შემოსილი+ და a | მჯდომარს|მჯდომარე f |

31. და მერმე კუალად გამოვიდა საზღვართაგან ტუროსისა და სიღონისათა და მოვიდა ზღუასა მას გალილეაჲსასა, შორის საზღვართა ათქალაქისათა.

31. ათქალაქისათა|ათქლ~ქისთა f |

32. და მორათუეს მას ყრუჲ და ძნიად მეტყუელი და ევედრებოდეს მას, რაჲთა კელი დასდვას მას ზედა.

32. მორათუეს|მორათუეს f | ყრუჲ|ყროჲ a |

33. და განიყვანა ერისა მისგან თჳსაგან და დაასხნა თითნი მისნი ყურთა მისთა და ჰნერწყუა და შეახო ენასა მისსა,

33. დაასხნა|დასხნა o*f | ყურთა მისთა და ჰნერწყუა| tr და ჰნერწყუა ყურთა მისთა o*af |

34. და აღიხილნა ზეცად და სულთ-ითქუნა და ჰრქუა მას: ეფფათა! რომელ არს: განეხუნით!

34. განეხუნით|განეხუნენ o*af |

35. და მეყსეულად განეხუნეს მას სასმენელნი, და განჰკნდა კრულებაჲ ენისა მისისაჲ, და იტყოდა მართლად.

35. განჰკნდა|განკნდა a |

36. და ამცნო მათ, რაჲთა არა ვის უთხრან, და, რაოდენ იგი ამცნებდა მათ, იგინი უფროჲს მიმოდასდებდეს.

36. რაოდენ|რაგდენ af |

37. და უმეტესად განუკრდებოდა და იტყოდეს: ყოველსავე კეთილსა იქმს: ყრუთა ასმენს და უტყუთა ატყუებს.

37. იტყოდეს|იტყოდაეს a | ატყუებს|ატყუებს f |

8

1. მათ დღეთა შინა მერმე კუალად ერი მრავალი იყო და არა რაჲ აქუნდა, რაჲმცა ჭამეს; მოუწოდა მოწაფეთა თჳსთა და ჰრქუა მათ:

2. მეწყალის მე ერი ესე, რამეთუ სამი დღე არს, ვინაჲთგან მელიან მე, და არა რაჲ აქუს, რაჲ ჭამონ.
2. დღე|დღე a |
3. და უკუეთუ განუტევენ უზმანი ვანად მათა, დაჰკსნდენ გზასა ზედა, რამეთუ რომელნიმე მათგანნი შორით მოსრულ არიან.
4. და მიუგეს მოწაფეთა მისთა და ჰრქუეს: ვინაჲ ძალ-გუც განძლებად აქა პურიტა ესოდენისა ერისა უდაბნოსა ზედა?
5. და ჰკითხა მათ: რაოდენი გაქუს პური? ხოლო მათ ჰრქუეს: შუდი.
5. რაოდენი|რაგდენი af | ჰრქუეს|ჰქუეს f |
6. და უბრძანა ერსა მას დასხდომად ქუეყანასა და მოიღო შუდი იგი პური, ჰმადლობდა და განტეხა და მისცემდა მოწაფეთა თვსთა, რაჲთა დაუგონ მათ; და დაუგეს ერსა მას.
7. და აქუნდა თევზიცა მცირედ, და იგიცა აკურთხა და უბრძანა მან დაგებად.
8. და ჭამეს და განძლეს; და აღიღეს ნეშტი იგი ნამუსრევი შუდი სფურიდი.
8. სფურიდი|სფურიდი f |
9. და იყვნეს, რომელთა-იგი ჭამეს, ვითარ ოთხ ათას ოდენ; და განუტევნა იგინი.
10. და მეყსეულად შევიდა იესუ ნავსა მოწაფეთა მისთა თანა და წარვიდა ადგილთა მაგდალასათა.
10. მაგდალასათა|მაგდალომსათა of | მაგდალასათა + დაღმანუთამსათა o° (აშიაზე) |
11. და გამოვიდეს ფარისევლნი და იწყეს გამოძიებად მის თანა და ითხოვდეს მისგან სასწაულსა ზეცით და გამოსცდიდეს მას.
11. გამოვიდეს|მოვიდეს o*af |
12. და სულთ-ითქუნა სულითა თვსითა და თქუა: რაჲ არს ნათესავი ესე, რამეთუ ეძიებს სასწაულსა? ამენ გეტყვ თქუნენ: არა ეცეს ნათესავსა ამას სასწაული.
13. და დაუტევნა იგინი და კუალად შევიდა ნავსა და წარვიდა მიერ კერძო.
14. და დაავიწყდა მიღებად პური, და ერთი ხოლო პური აქუნდა მათ ნავსა შინა.
15. და ამცნებდა მათ იესუ და ეტყოდა: იხილეთ და ეკრძალენით ცომისაგან ფარისევლთაჲსა და ცომისაგან ჰეროდთანთაჲსა.
16. ხოლო იგინი განიზრახვიდეს ურთიერთას და იტყოდეს, ვითარმედ: პური არა გუაქუს.

17. და გულისკმა-ყო იესუ და ჰრქუა მათ: რაღსა ჰზრახავთ გულთა თქუენტა, მცირედმორწმუნენო, რამეთუ პური არა გაქუს? არა გიცნობიეს, არცა მოიქსენეთ, რამეთუ დაბრმობილნი გულნი გქონან თქუნენ?

17. არა|არღა a| გქონან|გქუნან o*a|

18. თუალ-გასხენ და არა ხედავთ, და ყურ-გასხენ და არა გესმის, არცა გიცნობიეს, არცა მოიქსენეთ?

18. და²] > a|გესმის|გესმისა o*|არცა¹|არა oaf|

19. ოდეს-იგი ხუთი პური განვტეხე ხუთ ათასთათუს, და რაოდენი გოდორი, სავსე ნამუსრევითა, აღიღეთ? ხოლო მათ ჰრქუეს: ათორმეტი.

19. განვტეხე|განვტეხე a| რაოდენი|რაოდენი af| სავსე|სავსე a|

20. და ოდეს-იგი შუდი ოთხ ათასთა, რაოდენი სფურიდი ნამუსრევი აღიღეთ? – და მათ ჰრქუეს: შუდი.

20. რაოდენი|რაოდენი af| ჰრქუეს|ჰრქუეს f|

21. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ვითარ არა გულისკმა-ჰყავთ?

22. და მოვიდა ბეთსაიდად, და მოჰგუარეს მას ბრმა და ევედრებოდეს მას, რაღათა შეახოს მას.

22. მოვიდა|მოვიდეს o*af|

23. და უპყრა კელი მისი და განიყვანა იგი გარეშე დაბასა და ჰნერწყუა თუალთა მისთა და დასდვა კელი მისი და ჰკითხა მას, რასადი ჰხედავს.

23. ჰხედავს|ხედავს af|

24. და აღიხილნა და იტყოდა: ვჰხედავ კაცთა, ვითარცა ხეთა მიმომავალთა.

24. ვჰხედავ|ვხედავ af|

25. და მერმე კუალად დაასხნა კელნი თუალთა მისთა და აღუხილნა; და მან აღიხილნა და კუალად მოეგო და ხედვიდა მბრწყინვალედ ყოველთა.

25. დაასხნა|დასხნა f| მბრწყინვალედ|მბრწყინვალედ o^caf, ბრწყინვად o*

26. და წარავლინა იგი სახიდ თუსა და ჰრქუა: წარვედ სახიდ შენდა; და დაბად რაღ შეხუდე, ნუ რას ვის უთხრობ დაბასა შინა.

27. და გამოვიდა იესუ და მოწაფენი მისნი დაბნებსა მას კესარია ფილიპესსა, და გზასა ზედა ჰკითხვიდა მოწაფეთა თუსთა და ეტყოდა მათ: რაღ თქვან კაცთა ჩემთუს ყოფაღ?

27. ფილიპესსა|ფილიპესსა a| მოწაფეთა|მ-ფთა o*, მწ-ფთა o^c|

28. ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს მას: იოვანე ნათლისმცემელი, – და სხუათა: ელია, და სხუათა: ერთი წინაწარმეტყუელთაგანი.

29. ჰრქუა მათ იესუ: თქუნ რაღ სთქუთ ჩემთუს, ვინ ვარ მე? მიუგო მას პეტრე და ჰრქუა: შენ ხარ ქრისტე.

29. ვარკარი a | პეტრეპეტრზ a | ქრისტექ-ზ oa |

30. და შეპრისხნა მათ, რადთა არა ვის უთხრან მისთვის.

31. და იწყო სწავლად მათა, ვითარმედ: ჯერ-არს ძისა კაცისაჲ ფრიად ვნებაჲ და შეურაცხ-ყოფად მოხუცებულთაგან და მღვდელთმოდღუართა და მწიგნობართა და მოკლვად და მესამესა დღესა აღდგომად.

32. და განცხადებულად სიტყუასა ამას ეტყოდა და გან-რე-იყვანა იგი პეტრე და იწყო ბრალობად მისა ამის სიტყუსათუს.

32. გან-რე-იყვანა|გან-რზ-იყვანა a | პეტრეპეტრზ a |

33. ხოლო თავადი მიექცა და იხილნა მოწაფენი თუსნი, შეპრისხნა პეტრეს და ჰრქუა მას: წარვედ ჩემგან მართლუკუნ, ეშმაკო, რამეთუ არა ჰზრახავ ღმრთისასა, არამედ კაცთასა.

34. და მოუწოდა ერსა მას მოწაფეთა მისთა თანა და ჰრქუა მათ: რომელსა უნებს შემდგომად ჩემსა მოსლვაჲ, უვარ-ყავნ თავი თუსი და აღიღენ ჯუარი თუსი და შემომიღეგინ მე.

34. შემდგომად|შემოდგომად o*af |

35. რამეთუ, რომელსა უნდეს სულისა თუსისა განრინებაჲ, წარიწყმიდოს იგი; და, რომელმან წარიწყმიდოს სული თუსი ჩემთვის, გინა სახარებისათუს, მან აცხოვნოს იგი.

36. რად სარგებელ არს კაცისა, უკუეთუ შეიძინოს სოფელი ესე ყოველი და სული თუსი იზღვიოს?

36. უკუეთუ|უკუზთუ f |

37. ანუ რად მისცეს კაცმან ნაცვალად სულისა თუსისა?

37. ანუ|და a, და ანუ o*f |

38. რამეთუ, რომელსა-იგი სირცხულ-უჩნდეს ჩემი და სიტყუათა ჩემთაჲ, ნათესავსა ამას მემრუშესა და ცოდვილსა, ძემანცა კაცისამან არცხუნოს მას, რაჟამს მოვიდეს დიდებითა მამისა თუსისაჲთა ანგელოზთა თანა წმიდათა.

38. დიდებითა|ღ-ბითა f |

9

1. და ეტყოდა მათ: ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ არიან ვინმე აქა მდგომარეთაგანნი, რომელთა არა იხილონ გემოჲ სიკუდილისაჲ, ვიდრემდე იხილონ სასუფეველი ღმრთისაჲ, მომავალი ძალითა.

2. და შემდგომად ექუსისა დღისა წარიყვანნა იესუ პეტრე და იაკობ და იოვანე და აღიყვანნა იგინი მთასა მაღალსა თუსაგან მარტონი და იცვალა სხუად ხატად წინაშე მათსა.

2. პეტრე|პეტრწ a |
3. და სამოსელი მისი იქმნა ბრწყინვალე და სპეტაკ, ვითარცა თოვლი, რომელ ყოველსავე მმურკნვალსა ქუეყანასა ზედა ვერ კელ-ეწიფების ეგრეთ განსპეტაკებად.
3. სპეტაკ| + ფრიად o*af | რომელ|რომელი af | მმურკნვალსა|მმურკნველსა a |
4. და ერუენა მათ მოსე ელიაჲს თანა, და იყვნეს იესუჲს თანა და ზრახვიდეს.
4. ერუენა|ერუენა f | მოსე|მოსწ a |
5. და მიუგო პეტრე და ჰრქუა იესუს: რაბი, კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფაჲ, ვქმნეთ აქა სამ ტალავარ: ერთი შენტუს, ერთი მოსესთუს და ერთი ელიაჲსთუს.
5. პეტრე|პეტრწ a |
6. რამეთუ არა იცოდა, რამდცა მიუგო, რამეთუ იყვნეს შეშინებულ.
6. არა|არაჲ oaf |
7. და იყო ღრუბელი და აგრილობდა მათ, და კმაჲ იყო ღრუბლით გამო და თქუა: ესე არს ძწ ჩემი საყუარელი, მაგისი ისმინეთ.
7. ძწ|ძე of |
8. და მეყსეულად მიმოიხილეს და არა ვინ იხილეს, გარნა იესუ ხოლო მათ თანა.
9. და გარდამო-რაჲ-ვიდოდეს მიერ მთით, ამცნო მათ, რაჲთა არა ვის უთხრან, რაჲ-იგი იხილეს, გარნა ოდეს ძწ კაცისაჲ მკუდრეთით აღდგეს.
9. ძწ|ძე of |
10. და სიტყუაჲ იგი დაიმარხეს თავისა თუსისა თანა და გამოეძიებდეს ურთიერთას, ვითარმედ: რაჲ არს იგი: ოდეს მკუდრეთით აღდგეს?
11. და ჰკითხვიდეს მას და ეტყოდეს: ვითარმე იტყუან მწიგნობარნი: ელიაჲსი ჯერ-არს პირველად მოსლვაჲ?
11. ვითარმე|ქ~დ oaf |
12. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: ელია მოვიდეს და კუალადაგოს ყოველი; და ვითარ წერილ არს ძისა კაცისათუს, რაჲთა ფრიად ევნოს და შეურაცხ იქმნეს.
13. არამედ გეტყვ თქუენ, რამეთუ ელია მოვიდა, და უყვეს მას, რაოდენი უნდა, ვითარცა წერილ არს მისთუს.
14. და მოვიდა მოწაფეთა მისთა თანა, იხილა ერი გარემო მათსა, და მწიგნობარნი გამოეძიებდეს მათ თანა.
14. მისთა|თუსთა f |

15. და მეყსეულად ყოველმან ერმან იხილა იგი და დაუკურდა და მორბიოდეს და მოიკითხეს იგი.
16. და ჰკითხა მწიგნობართა მათ და ჰრქუა: რასა გამოეძიებთ ურთიერთას?
17. და მი-ვინმე-უგო მას ერთმან მის ერისაგანმან და ჰრქუა: მოძღუარ, მოვიყვანე ძმ ჩემი შენდა, რომლისა თანა არს სული უტყუებისაჲ.
17. მის ერისაგანმანერისა მისგან a | მოვიყვანე | მოვიყვანო af | ძმ | ძე f | უტყუებისაჲ | უტყუებისაჲ f |
18. და სადაცა დააპყრის იგი, დააკუეთის, და პერიონ, და იღრჭენ კბილთა და განკმებინ. და უთხარ მოწაფეთა შენთა, რადთამცა განკურნეს, და ვერ შეუძლეს.
18. დააკუეთის | დააკუთის f | პერიონ | პერიონ f |
19. მიუგო იესუ და ჰრქუა: ზ, ნათესავი ურწმუნო! ვიდრემდე ვიყო თქვენ თანა? ვიდრემდე თავს-ვიღებდე თქვენსა? მომგუარეთ მე იგი აქა!
20. და მოჰგუარეს იგი მას. და იხილა რაჲ იგი, მეყსეულად სულმან არაწმიდამან დააკუეთა იგი; და და-რაჲ-ეცა ქუეყანასა, გორვიდა და პეროვოდა.
20. დააკუეთა | დააკუთა f | პეროვოდა | პეროვოდა af, პეეროდა o*, პეეროვოდა o° |
21. და ჰკითხა იესუ მამასა მისსა: რაოდენი ჟამი აქუს, ვინადთგან შეემთხვა ესე? – ხოლო მან ჰრქუა: სიყრმითგან.
21. და | > a | მისსა | მისა af | რაოდენი | რაოდენი oaf |
22. და მრავალგზის ცეცხლსა შთაავლო ეგე და წყალსა, რადთამცა წარწყმიდა ეგე. არამედ, რაჲ ძალ-გიც, შემეწიე ჩუენ, უფალო, და წყალობა-ყავ ჩუენტუს.
22. და | > o* | შთაავლო | შთაავლო o* |
23. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: უკუეთუ ძალ-გიც რწმუნებად, ყოველივე შესაძლებელ არს მორწმუნისა.
23. უკუეთუ | > o*af |
24. და მეყსეულად კმა-ყო მამამან მის ყრმისამან და თქუა ცრემლით: მრწამს, შემეწიე ურწმუნობასა ჩემსა.
24. თქუა | ჰრქუა f | ურწმუნობასა | ურწმუნობასა o |
25. და ვითარცა იხილა იესუ, რამეთუ შეკრებოდა ერი მის ზედა, შეჰრისხნა სულსა მას და ჰრქუა უტყუსა და ყრუსა სულსა: მე გიბრძანებ შენ: განვედ მაგისგან და ნულარა შეხუად მაგისა!
25. შეკრებოდა | შეკრებოდა a |
26. და ღაღად-ყო და ფრიად გორვიდა და განვიდა მისგან; და იქმნა იგი, ვითარცა მკუდარი, ვითარმედ მრავალნი იტყოდესცა, ვითარმედ: მოკუდა.

27. ხოლო იესუ უპყრა კელი მისი და აღადგინა იგი, და აღდგა.
28. და ვითარცა შევიდა იესუ სახიდ, მოწაფეთა მისთა თჯსაგან ჰკითხეს მას: რაჲსათჯს ჩუენ ვერ შეუძლეთ განძებად მას?
28. შეუძლეთ|შეუღეთ a|განძებად|განკურნებად o*|
29. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: ესე ნათესავი ვერშესაძლებელ არს განსლვად, გარნა ლოცვითა და მარხვითა.
30. და მიერ განვიდეს და წარმოჰვლიდეს გალილეასა; და არა უნდა, რაჲთამცა აგრძნა ვინ.
30. წარმოჰვლიდეს|წარმოვჰვლიდეს o| გალილეასა|გაგილეასა a|
31. რამეთუ ასწავებდა მოწაფეთა თჯსთა და ეტყოდა მათ, რამეთუ: ძმ კაცისაჲ მიეცემის კელთა კაცთასა, და მოკლან იგი; და მო-რაჲ-კუდეს, მესამესა დღესა აღდგეს.
31. ძმ|მე of| მიეცემის|მიეცეს a|
32. ხოლო იგინი უმეცარ იყვნეს სიტყუასა ამას და ეშინოდა კითხვად მისა.
33. და მოვიდა კაპერნაუმდ. და ვითარცა შევიდა იგი სახლსა, და ჰკითხვიდა მათ: რასა-იგი იცილებოდეთ ურთიერთას გზასა ზედა?
33. კაპერნაუმდ|კაფარნაუმდ o*af| იცილებოდეთ|იცილობოდეს af|ურთიერთას| > f|
34. ხოლო იგინი დუმნეს, რამეთუ ურთიერთას იტყოდეს გზასა ზედა, ვითარმედ: ჩუენგანი ვინმე უდიდეს იყოს?
34. ვითარმედ| > f|
35. და დაჯდა და მოუწოდა ათორმეტთა მათ და ჰრქუა: ვის უნდეს თქუენგანსა პირველ ყოფაჲ, იყოს იგი ყოველთა მრწემ და ყოველთა მსახურ.
35. და¹| > o*a| თქუენგანსა|თქ-ნსა o*, თქ-გ-ნსა o^o|
36. და მოიყვანა ყრმაჲ და დაადგინა იგი შორის მათსა და მკლავთა მიიქუა იგი და ჰრქუა მათ:
36. იგი¹| > a|
37. რომელმან ერთი ამათგანი ყრმაჲ შეიწყნაროს სახელისა ჩემისათჯს, მე შემიწყნაროს; და რომელმან მე შემიწყნაროს, არა მე შემიწყნაროს, არამედ მოძავლინებელი ჩემი.
38. მიუგო მას იოვანე და ჰრქუა: მოძღუარ, ვიხილეთ ვინმე, რომელი სახელითა შენითა ეშმაკთა განასხმიდა, რომელი ჩუენ არა შეგჯდეს, და ვაყენებდით მას, რამეთუ არა შემიდგეს ჩუენ.
38. შემიდგეს|შემითქს oaf|

39. ხოლო თავადმან ჰრქუა: ნუ აყენებთ მას, რამეთუ არა ვინ არს, რომელმან ქმნეს ძალი სახელითა ჩემითა და კელ-ეწიფოს ბოროტის-სიტყუად ჩემდა.

40. რამეთუ, რომელი არა ჩუენდა მტერ არს, იგი ჩუენ კერძო არს.

41. რომელმან გასუას თქუენ სასუმელი წყლისაჲ სახელად ჩემდა, რამეთუ ქრისტესნი ხართ, ამენ გეტყვ თქუენ, არა წარუწყმდეს სასყიდელი მისი.

42. და რომელმან დააბრკოლოს ერთი მცირეთაგანი მორწმუნეთაჲ ჩემდა მომართ, უმჯობეს არს მისა, გამო-თუმცა-იბა ქედსა მისსა წისქლისქვაჲ, ვირით საფქველი, და შთავარდა ზლუასა.

42. შთავარდა|შთავარდეს o^*a |

43. და უკუეთუ დაგაბრკოლებდეს კელი შენი, მოიკუეთე იგი: უმჯობეს არს შენდა უკელოჲსა შესლვად ცხორებასა, ვიდრე ორთა კელთა სხმასა და შესლვად გეჰენიასა, ცეცხლსა მას უშრეტსა,

43. უკუეთუ|უკ-თო o | მოიკუეთე|მოიკუთე f | უკელოჲსა|უკელოჲსაჲ oa | სხმასა|სმასა a |

44. სადა-იგი მატლი მათი არა მოაკლდების, და ცეცხლი არა დაშრტების.

45. და უკუეთუ ფერკი შენი დაგაბრკოლებდეს შენ, მოიკუეთე იგი, უმჯობეს არს შენდა მკელობელისაჲ შესლვად ცხორებასა, ვიდრე ორითა ფერკითა შთაგდებად გეჰენიასა, ცეცხლსა მას უშრეტსა.

45. მოიკუეთე|მოიკუთე f | მკელობელისაჲ|მკელობლისაჲ a , მკელობრისაჲ of |

შთაგდებად|შესლვად o^*af | ცეცხლსა|ცეცხლისა o^*af | მას $> o^*af$ | უშრეტსა|უშრეტისასა o^*af |

46. სადა-იგი მატლი მათი არა დაესრულების, და ცეცხლი არა დაშრტების.

46. სადა-იგი მატლი მათი არა დაესრულების, და ცეცხლი არა დაშრტების] $> o^*af$ |

47. და უკუეთუ თუალი შენი გაცთუნებდეს შენ, აღმოიღე იგი, უმჯობეს არს შენდა ერთითა თუალითა შესლვად სასუფეველსა ღმრთისასა, ვიდრე ორითა თუალითა შთაგდებად გეჰენიასა ცეცხლისა უშრეტისასა.

48. სადა-იგი მატლი მათი არა დაესრულების, და ცეცხლი არა დაშრტების.

49. რამეთუ ყოველივე ცეცხლითა დაიმარილოს, და ყოველი შესაწირავი მარილითა დაიმარილოს.

49. და ყოველი შესაწირავი მარილითა დაიმარილოს] $> o^*af$ |

50. კეთილ არს მარილი; ხოლო უკუეთუ მარილი უმარილო იქმნეს, რაჲთაღა შეინელოს იგი? გაქუს თავისა თქუენისა მარილი და მშუღობით იყვენით ურთიერთას.

50. ხოლო] $> o^*af$ | უმარილო|წბილ o^*af | იქმნეს|იყოს o^*af | რაჲთაღა|რაჲთა o^*af |

შეინელო|დაიმარილოს o^*af | იგი] $> o^*af$ |

1. და აღდგა მიერ იესუ და მოვიდა საზღვართა ჰურიასტანისათა, წიად ორდანესა, და შეკრებოდა მისა კუალად ერი, და, ვითარცა ჩუეულ იყო, კუალად ასწავებდა მათ.
1. ჩუეულ|ჩუეულ f |
2. ხოლო ფარისეველნი იგი მოუკდეს და ჰკითხვიდეს მას: უკუეთუ ჯერ-არს კაცისა ცოლისა თვისისა განტეგებაჲ? – და გამოსცდიდეს მას.
2. მოუკდეს|მოვიდეს a |
3. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: ვითარ გამცნო თქუენ მოსე?
3. მოსე|მოსე a |
4. ხოლო მათ ჰრქუეს: მოსე ბრძანა წიგნი განშორებისაჲ მიცემად და განტეგებად.
4. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: გულფიცხელობისა თქუენისათჳს დაწერა მოსე მცნებაჲ ეგე.
5. მოსე|მოსე a |
6. ხოლო დასაბამითგან დაბადებისაჲთ მამაკაცად და დედაკაცად შექმნნა იგინი ღმერთმან და თქუა:
7. ამისთჳს დაუტევოს კაცმან მამაჲ თჳსი და დედაჲ თჳსი და შეეყოს ცოლსა თჳსსა,
7. დაუტევოს|დაუტეოს oaf |
8. და იყვნენ ორნივე იგი ერთ კორც, ვითარმედ არლარა არიან ორ, არამედ ერთ კორც.
8. ვითარმედ|არამედ o*af |
9. რომელნი ღმერთმან შეაუღლნა, კაცი ნუ განაშორებნ.
10. და მერმე სახლსა რაჲ შინა იყო, კუალად მისვე სიტყჳსათჳს ჰკითხვიდეს მას მოწაფენი მისნი.
10. მისვე|მაგისვე o*af |
11. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: უკუეთუ განუტევოს ქმარმან ცოლი თჳსი და შეირთოს სხუაჲ, მან იმრუშა.
11. განუტევოს|განუტეოს oaf |
12. და ცოლი თუ განვიდეს ქმრისაგან და შეერთოს სხუასა, მანცა იმრუშა.
13. და მოჰგურიდეს მას ყრმებსა, რაჲთა კელი დასდვას მათ; ხოლო მოწაფენი აყენებდეს მათ, რომელნი-იგი მოჰგურიდეს.

14. ვითარცა იხილა იესუ, შეპრისხნა მათ და ჰრქუა: აცადეთ ყრმებსა მაგას მოსლვად ჩემდა და ნუ აყენებთ მაგათ, რამეთუ ეგევითართაჲ არს სასუფეველი ცათაჲ.

14. იხილა] + იგი o*f |

15. ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ: რომელმან არა შეიწყნაროს სასუფეველი ღმრთისაჲ, ვითარცა ყრმაჲ, ვერ შევიდეს მას.

16. და შეიტკობდა მათ და დაასხმიდა მათ ზედა კელთა და აკურთხევდა მათ.

17. და ვითარცა გამოვიდა იგი გზასა, ესერა, მდიდარი ვინმე მორბიოდა მისა და მუკლნი დაიდგნა მის წინაშე, ევეღრებოდა მას და ეტყოდა: მოძღუარო სახიერო, რომელი საქმე ვქმნე, რაჲთა ცხორებაჲ საუკუნოჲ დავიმკუდრო?

17. საქმე|საქმნ a | ვქმნე|ვქმნნ a |

18. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: რაჲსა მეტყვ მე სახიერით? არა ვინ არს სახიერ, გარნა ღმერთი მხოლოჲ.

19. მცნებანი იცნი: ნუ კაც-ჰკლავ, ნუ იპარავ, ნუ ცილსა სწამებ, ნუ დააკლებ კეთილის-ყოფად, პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა.

19. დააკლებ|დააკლები o*f |

20. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა მას: ესე ყოველი ვჟავ სიჭაბუკით ჩემითგან, რაჲლა მაკლს მე?

20. ყოველი] > o*a |

21. ხოლო იესუ მიჰხედა და შეუყუარდა იგი და ჰრქუა მას: უკუეთუ გნებავს სრულ-ყოფაჲ, ერთილა გაკლს შენ: წარვედ და, რაოდენი გაქუს, განყიდე და მიეც გლახაკთა და გაქუნდეს საუნჯეს ცათა შინა, აღიდე ჯუარი, მოვედ და შემომიდეგ მე.

21. ჰრქუა|ჰრქა o | რაოდენი|რაოდენი af | საუნჯეს|საუნჯე of | და'] > a |

22. ხოლო იგი შეწუხნა ამის სიტყვსათჳს და წარვიდა მწუხარე, რამეთუ აქუნდა მონაგები ფრიად.

22. მწუხარე|მწუხარნ a |

23. და მიმოიხილა იესუ და ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა, ვითარმედ: ძნიად შევიდენ სასუფეველსა ღმრთისასა, რომელთა აქუს საფასე.

23. ვითარმედ|ვ~რ a | საფასე|საფასნ a |

24. ხოლო მოწაფეთა დაუკრდებოდა სიტყუასა ამას ზედა, ხოლო იესუ კუალად მიუგო და ჰრქუა მათ: რაოდენ ძნელ არს, რომელნი საფასეთა ესვენ, შესლვაჲ სასუფეველსა ღმრთისასა!

24. ამას|მას a | მათ] + შვილნო o*af |

25. უადვილეს არს აქლები კურელსა ნემსისასა განსლვად, ვიდრე მდიდარი შესლვად სასუფეველსა ღმრთისასა.

26. ხოლო მათ უმეტესად განუკურდებოდა და იტყოდეს ურთიერთას: და ვის ძალ-უც ცხორებად?

27. მიჰხედა მათ იესუ და ჰრქუა: კაცთა მიერ შეუძლებელ არს, არამედ არა ღმრთისაგანცა, რამეთუ ყოველივე შესაძლებელ არს ღმრთისა მიერ.

27. მიჰხედა|მიხედა a | არს| + ესე o*af |

28. იწყო პეტრე სიტყუად მისა და ჰრქუა: აჰა, ესერა, ჩუენ დაუტევეთ ყოველივე და შეგიდევით შენ.

28. პეტრე|პეტრე a |

29. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ: არა ვინ არს, რომელმან დაუტევა სახლი, გინა ძმანი, გინა დანი, გინა მამაჲ, გინა დედაჲ, გინა ცოლი, გინა შვილნი, გინა აგარაკნი ჩემთჳს და სახარებისა ამისთჳს,

29. აგარაკნი|აგარაკი o*af |

30. უკუეთუ არა მოიღოს ასი წილი აწ, ჟამსა ამას, სახლი და ძმანი და დანი, მამაჲ და დედაჲ და შვილნი და აგარაკნი შემდგომად ღვენისა, და საუკუნესა მას მომავალსა – ცხორებაჲ საუკუნოჲ.

30. და| > o° | აგარაკნი|აგარაკი a |

31. ხოლო მრავალნი იყვნენ პირველნი უკუანაჲსკნელ, და უკუანაჲსკნელნი პირველ.

32. და იყვნეს გზასა ზედა და აღვიდოდეს იერუსალჴმდ; და იესუ წინაუძლოდა მათ, და დაუკურდებოდა მოწაფეთა. ხოლო იგინი მისდევდეს მას და ემინოდა. და წარმოიყვანნა კუალად ათორმეტნი იგი და იწყო თხრობად მათა მერმისა მისთჳს, რომელი შემთხუევად იყო მისა,

32. იყვნეს| + იგინი o*af | აღვიდოდეს|აღმოვიდოდეს o*af | მისდევდეს|მოსდევდეს o*af | ემინოდა| + კითხვად მისა o*af | მისთჳს| > o*af | შემთხუევად|შემთხუევად f |

33. ვითარმედ: აჰა, ესერა, აღვალთ იერუსალჴმდ, და ძმ კაცისაჲ მიეცეს მღვდელთმოდღუართა და მწიგნობართა, და დასაჯონ იგი სიკუდილდ და მისცენ იგი წარმართთა,

33. ვითარმედ|რამეთუ o*af | ძმ|ძმ a, ძე of | მიეცეს|მიეცემის o*f | სიკუდილდ|სიკდ-ლად o*a, სიკუდილ-დ f |

34. და ეკიცხევდენ მას და ტანჯონ და ჰნერწყუვიდენ მას და მოკლან იგი, და მესამესა დღესა აღდგეს.

34. ტანჯონ| + იგი oaf |

35. და მოვიდეს მისა იაკობ და იოვანე, ძენი ზებედესნი, და ჰრქუეს: მოძღუარ, გუნებავს, რაჲთა, რომელი გთხოვოთ, მიყო ჩუენ.

35. გთხოვოთ|გთხოოთ af |

36. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: რაჲ გნებავს ჩემგან, რაჲთა გიყო თქუენ?

36. რაათა]და მე o^*af |

37. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: მომეც ჩუენ, რაათა ერთი მარჯუენით და ერთი მარცხენით შენსა დავსხდეთ დიდებასა შენსა.

37. ჰრქუეს|ჰრქუეს f |

38. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: არა იცით, რასა ითხოვთ. ძალ-გიცა სასუმელსა, რომელსა მე შევსუამ, შესუამდ, და ნათლის-ღებასა, რომელსა მე ნათელ-ვიღებ, ნათლის-ღებად?

38. ძალ-გიცა|ძალ-გიც o^*f | სასუმელსა|სასუმელი შესუამდ o^*af | რომელსა მე შევსუამ|რომელი მე შევსუა o^*af | შესუამდ] > af | ნათლის-ღებასა, რომელსა მე ნათელ-ვიღებ, ნათლის-ღებად|ნათლის-ღებად რომელი მე ნათელ-ვიღო, ნათელ-იღოთ o^*af |

39. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: ძალ-გუც. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: სასუმელი სამე, რომელსა მე ვსუამ, ჰსუათ, და ნათლის-ღებად, რომელი მე ნათელ-ვიღო, ნათელ-იღოთ,

39. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ|მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ o^*a , მიუგო იესუ და ჰრქუა f | რომელსა მე ვსუამ ჰსუათ|რომელი მე შევსუა შესუათ o^*af , სუათ o^c |

40. ხოლო დავდლომა მარჯუენით ჩემსა და მარცხენით არა არს ჩემი მიცემად, არამედ ვიეთა განმზადებულ არს.

40. მიცემად|მიცემა o^*af | ვიეთა|ვიეთადაცა o^*af |

41. და ესმა რაჲ ესე ათთა მათ, იწყეს რისხვად იაკობისა და იოვანესა.

42. ხოლო იესუ მოუწოდა და ჰრქუა მათ: უწყითა, რამეთუ, რომელნი-იგი ჰკონებედ მთავრად წარმართთა, უფლებედ მათ ზედა, და დიდ-დიდნი მათნი კელმწიფებედ მათ ზედა?

42. რომელნი-იგი|რომელნი a |

43. ხოლო არა ეგრე იყოს თქუენ შორის, არამედ, რომელსა უნდეს დიდ-ყოფად თქუენ შორის, იყოს თქუენდა მსახურ;

44. და, რომელსა უნდეს თქუენ შორის პირველ ყოფად, იყოს ყოველთა მონა.

45. და რამეთუ ძმ კაცისაჲ არა მოვიდა, ვითარცა იმსახურა, არამედ მსახურებად და მიცემად სული თვისი საკსრად მრავალთა.

45. ძმ|ძე of | იმსახურა] + ვისგან o^*af |

46. და მოვიდეს იერიქოდ. და ვითარცა გამოვიდოდა იესუ და მოწაფენი მისნი იერიქოთ და ერი მრავალი მათ თანა, ძმ ტიმესი ბარტიმეოს, ბრძაჲ, ვდა გზასა თანა მოხოველად.

46. მოვიდეს|მოვიდა a | ძმ|ძე f | ტიმესი|ტიმესი a | მოხოველად|მოხოველად o^c |

47. და ესმა რაჲ, რამეთუ იესუ ნაზარეველი არს, იწყო ღალადებად და სიტყუად: იესუ, ძეო დავითისო, შემიწყალე მე!

48. და პრისხვიდეს მას მრავალნი, რაათა დადუმნეს; ხოლო იგი უფროდს ღალადებდა: ძეო დავითისო, შემიწყალე მე!

48. უფროდს|უფროდსლა $o^* | \text{ღალადებდა} | + \text{და იტყოდა } o^*a, \text{და იტყოდა იესუ } f |$

49. დადგა იესუ და ბრძანა მოწოდებაჲ მისი. და მოუწოდეს ბრძანა მას და ეტყოდეს: ნუ გეშინინ, აღდეგ, გიწესს შენ.

49. მოუწოდეს|მოუწოდდეს $o^c | \text{ბრძანა} | > f |$

50. ხოლო მან დააბნია სამოსელი თვისი და აღდგა და მოვიდა მისა.

50. მან $| > o^* | \text{და}^1 | > o^*af | \text{მოვიდა} | \text{მოვიდოდა } o^*af |$

51. მიუგო და პრქუა მას იესუ: რაჲ გნებავს, და გიყო შენ? – ხოლო ბრძამან მან პრქუა მას: რაბი, რაათა აღვიხილნე თუალნი ჩემნი.

52. ხოლო იესუ პრქუა მას: გუალე, ვიდოდე, სარწმუნობამან შენმან გაცხოვნა შენ. – და მეყსეულად აღიხილნა და მისდევდა მას გზასა ზედა.

11

1. და რაჟამს მიეახლნეს იერუსალმდ, ბეთბაგედ და ბეთანიად, მთასა თანა ზეთისხილთასა, წარავლინნა ორნი მოწაფეთაგანნი

1. რაჟამს|რაჟამს $o | \text{და}^2 | > of |$

2. და პრქუა მათ: წარვედით დაბასა მაგას, რომელ არს წინაშე თქუენსა; და, შე-რაჲ-ხვლოდით მას შინა, ჰპოვოთ კიცჲ დაბმული, რომელსა კაცი არღა დაჯდომილ არს, აჰკენით იგი და მომგუარეთ.

2. მაგას|მას $o^*af | \text{შინა} | > o^*af | \text{ჰპოვოთ} | \text{ჰპოოთ } oaf | \text{მომგუარეთ} | + \text{მე } o^*f |$

3. და უკუეთუ ვინმე გრქუას რაჲ თქუენ, არქუთ, ვითარმედ: უფალსა უკმს ეგე, და მეყსეულად მოავლინოს იგი აქა.

3. უკუეთუ|უკუთუ $f | \text{უფალსა} | + \text{მისსა } o^*a |$

4. ხოლო იგინი წარვიდეს და პოეს კიცჲ იგი დაბმული კართა თანა გარეშე შესავალთა და აღჰკნნეს იგი.

4. გარეშე|გარეშე $a, \text{გარე } o^*f |$

5. ხოლო მუნ მდგომარენი ვინმე ეტყოდეს მათ: რასა ჰზამთ და აღჰკნნით კიცუსა მაგას?

5. რასა|რამსა $o^*af | \text{კიცუსა} | \text{კიცუსა } a |$

6. ხოლო მათ პრქუეს, ვითარცა-იგი უბრძანა მათ იესუ; და მიუტევეს მათ.

7. და მოიყვანეს კიცჲ იგი იესუდსა და დაასხეს მას ზედა სამოსელი მათი, და დაჯდა მას ზედა.

7. მოიყვანეს|მიჰუარეს $o^*af | \text{ზედა} | > o^*af | \text{მათი} | > o^*af |$

8. და მრავალნი სამოსელსა მათსა დაუფენდეს გზასა ზედა, და სხუანი მოჰკაფდეს რტოთა ხეთაგან და დაუფენდეს გზასა ზედა.
9. და რომელნი წინაუძლოდეს და რომელნი უკუანა შეუდგეს, ღალადებდეს და იტყოდეს: ოსანა მაღალთა შინა! კურთხეულ არს მომავალი მეუფე სახელითა უფლისათა!
9. მეუფე]მეუფე o |
10. კურთხეულ არს მოსლვაჲ მეუფისა დავითის, მამისა ჩუენისაჲ! გუაცხოვნენ ჩუენ, რომელი ხარ მაღალთა შინა!
10. მეუფისა]მეუფისაჲ o*af |
11. და შევიდა იესუ იერუსალმდ და ტაძარსა მას და მიმოხედვიდა ყოველსა, რამეთუ მწუხრი იყო ჟამი იგი. და განვიდა ბეთანიად ათორმეტთა თანა.
11. და²] > o*af |
12. და ხვალისაგან, ვითარ გამოვიდეს ივინი ბეთანიად, შეეშმა.
13. და იხილა ლელჳ ერთი შორით, რომელსა ესხა ფურცელი, და მოვიდა, უკუეთუმცა რამჲე პოვა მას შინა. და მო-რაჲ-ვიდა მისა, არა რაჲ პოვა, გარნა ფურცელი ხოლო, რამეთუ არა იყო ჟამი ლელჳსაჲ.
13. ერთი] >o*af | ფურცელი] + ხოლო a | რამჲე]რამჲე o* | მო-რაჲ-ვიდა]მოვიდა af, მოვიდა რაჲ o | მისა] + და o*f |
14. და ჰრქუა მას: ნულარამცა ვინ ჭამს უკუნისამდე შენგან ნაყოფსა. – და ესმოდა ესე მოწაფეთა მისთა.
14. უკუნისამდე]უკუნისამდღ oa | ესმოდა] + სიტყუაჲ o*af |
15. და მოვიდეს იერუსალმდ, და შევიდა იესუ ტაძარსა მას და იწყო გამოსხმად განმსყიდელთა მათ და მომსყიდელთა მიერ ტაძრით; და ტაბლები იგი მეკერძეთაჲ მათ და დასასხდომელები იგი მსყიდელთაჲ მათ ტრედისათაჲ დაუძკუა.
15. მოვიდეს]მოვიდა o*af | მოვიდეს] + იესუ o*a, იესუ ვ-დ f | იესუ] > o*af | მათ¹] > o*af | მათ²] + განუბნია o*af | დასასხდომელები]დასასხდომელები o | მსყიდელთაჲ]მსყიდელთა f |
16. და არა უტევებდა, რაჲთა გან-ვინმე-ილოს ჭურჭელი მიერ ტაძრით.
17. და ასწავებდა და ეტყოდა, ვითარმედ: წერილ არს: სახლსა ჩემსა სახლ სალოცველ ეწოდოს ყოველთა მიერ წარმართთა, ხოლო თქუენ გიყოფიეს იგი ქუაბ ავაზაკთა.
17. ვითარმედ]რამეთუ o*af | იგი] > o*af |
18. და ესმა ესე მღდელთმოდუართა მათ და მწიგნობართა და ეძიებდეს, ვითარმცა წარწყმიდეს იგი; და ეშინოდა მისა, რამეთუ ყოველი ერი განკურვებულ იყო მოძღურებასა მას მისსა.
18. იგი] > a |

19. და ვითარცა იყო მწუხრი, განვიდოდეს გარეშე ქალაქსა.
19. განვიდოდეს|განვიდოდა o^*af |გარეშე|გარეშეშ a |
20. და, ვითარცა თანაწარჰვიდოდეს განთიად, იხილეს ლელუ იგი განკმელი ძირითგან.
20. თანაწარჰვიდოდეს|თანაწარვიდოდეს f |
21. და მოეკსენა პეტრეს და ჰრქუა მას: რაბი, აჰა, ლელუ იგი, რომელსა სწყევლე, განკმა.
22. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ:
23. გაქუნდინ სარწმუნობაჲ ღმრთისაჲ! ამენ გეტყუ თქუნ, ვითარმედ: რომელმან ჰრქუას მთასა ამას: აღიფხუარ და შთაგარდი ზღუად! და არა შეორგულდეს გულსა თუსსა, არამედ ჰრწმენეს, რამეთუ, რომელი თქუას, იქმნეს, და იყოს ეგრე.
23. გაქუნდინ|გაქუს o^*af |აღიფხუარ|აღიფხუარ f | თქუას|თქუან o^*a , თქუა f |
24. ამისთვის გეტყუ თქუნ: ყოველსა რომელსა ლოცვასა შინა ითხოვდეთ, გრწმენინ, რამეთუ მოიღოთ, და გეყოს თქუნ.
25. და რაჟამს სდგეთ ლოცვასა შინა, მიუტევეთ, უკუეთუ გაქუნდეს რაჲმე ბოროტი ვისთვისმე, რაჲთა მამამანცა თქუნმან, რომელ არს ცათა შინა, მოგიტევენს შეცოდებანი თქუნნი.
25. უკუეთუ|უკუთუ f |
- 26.
27. და მოვიდეს კუალად იერუსალმდ. და, ვითარცა იქცეოდა იგი ტაძარსა მას შინა, მოვიდეს მისა მღვდელთმოძღუარნი იგი და მწიგნობარნი და მოხუცებულნი
28. და ეტყოდეს მას: რომლითა კელმწიფებითა იქმ ამას, და ვინ მოგცა შენ კელმწიფებაჲ ესე, რაჲთა ამას იქმოდი?
29. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: გკითხო მეცა თქუნ სიტყუაჲ ერთი, და თქუნ მომიგეთ მე, და მე გითხრა თქუნ, რომლითა კელმწიფებითა ვიქმ ამას:
30. ნათლის-ცემაჲ იოვანესი ზეცით იყო, ანუ კაცთაგან? მითხართ მე.
30. ნათლის-ცემაჲ|ნათლის-ღებაჲ o^*af |
31. ხოლო იგინი განიზრახვიდეს თუსაგან და იტყოდეს: უკუეთუ ვთქუათ: ზეცით იყო, გურქუას ჩუნ: რაჲსათუს უკუე არა გრწმენა მისი?
31. განიზრახვიდეს|განიზრახდეს o^* , ზრახვიდეს a | უკუეთუ|უკუთუ f | უკუე $> o^*af$ |
32. და უკუეთუ ვთქუათ: კაცთაგან, გუემინის ერისა ამის, რამეთუ ყოველთა იცოდეს იოვანე, ვითარმედ ჭეშმარიტად წინაწარმეტყუელი იყო.

32. გუშინის|გუშინის f |

33. და მიუგეს და პრქუეს მათ იესუს: არა ვიცით. – და მიუგო მათ იესუ და პრქუა: არცა მე გითხრა თქვენ, რომლითა კელმწიფებითა ამას ვიქმ.

12

1. და იწყო იგავით მათა სიტყუად: კაცმან ვინმე დაასხა ვენაკი და ზღუდე გარემოსდვა და ქმნა საწნეხელი და აღაშენა გოდოლი და მისცა იგი ქუეყანისმოქმედთა და წარვიდა.

1. გარემოსდვა|გარწმოადვა a |

2. და მიავლინა ქუეყანისმოქმედთა მათ მიმართ ჟამსა ნაყოფისასა მონაჲ, რადთა მოილოს ნაყოფი ვენაკისაჲ მის.

2. მის|ამის o |

3. ხოლო მათ შეიპყრეს და გუემეს იგი და წარავლინეს ცალიერი.

3. გუემეს|გუშმეს f | ცალიერი|ცარიელი af |

4. მერმე კუალად წარავლინა სხუაჲ მონაჲ, და მასცა კუალად გამო-ვე-ეწყვნეს, გუემეს და წარავლინეს გინებული.

4. გუემეს|გუშმეს f |

5. და კუალად სხუაჲ მიავლინა, და იგიცა მოკლეს; და სხუანი მრავალნი – რომელთამე სტანჯვიდეს და რომელთამე მოჰკლვიდეს.

6. უკუანადსკნელ, ერთი ძმ ესუა, საყუარელი თჳსი, მიავლინა მათა, რამეთუ თქუა, ვითარმედ: შეიკდიმონ ძისა ჩემისათჳს.

6. ძმ|მე of |

7. ხოლო ქუეყანისმოქმედთა მათ თქუეს ურთიერთას: ესე არს მკუდრი მისი, მოვედით და მოვკლათ იგი, და ჩუენდა იყოს სამკუდრებელი ესე.

7. მათ| + ვითარცა იხილეს იგი მიმავალი მათა o*af |

8. და შეიპყრეს იგი და მოკლეს და გამოაგდეს იგი მიერ სავენაკით.

9. აწ რაჲ უყოს მათ უფალმან მის ვენაკისამან? მოვიდეს და მოსრნეს ქუეყანისმოქმედნი იგი და ვენაკი იგი მისცეს სხუათა.

10. არცალა ესე წიგნი აღმოგიკითხავსა: ლოდი, რომელ შეურაცხ-ყვეს მაშენებელთა, ესე იქმნა თავ კიდეთა?

10. მაშენებელთა|მაშინებელთა a | ესე²|იგი o*af |

11. უფლისა მიერ იყო ესე და არს საკურველ წინაშე თუალთა ჩუენთა.

12. და ეძიებდეს მას შეპყრობად და ეშინოდა ერისა მისგან, რამეთუ ცნეს, ვითარმედ მათთჳს თქუა იგავი იგი. და დაუტევეს იგი და წარვიდეს.

12. ეძიებდეს]ეგულებოდა $o^*af | მას] > o^*af |$ შეპყრობად]შეპყრობა $o^*af | შეპყრობად] + მისი $o^*af |$$

13. და მი-ვინმე-ავლინნეს მისა ფარისეველნი და ჰეროდიაწნი, რაფთა მოინადირონ იგი სიტყუთა.

13. მოინადირონ]მოინადირონ $a |$

14. ხოლო იგინი მოვიდეს და ჰკითხვიდეს მას: მოძღუარ, ვიცით, რამეთუ ჭეშმარიტ ხარ და არა რაფ ზრუნვაფ გაქუს ვისთუსვე, რამეთუ არა ჰხედავ პირსა კაცისასა, არამედ ჭეშმარიტად გზასა ღმრთისასა ასწავებ. ჯერ-არსა ხარკი მიცემად კეისარსა, ანუ არა? მივსცეთ, ანუ არა მივსცეთ?

14. მას] ზაკუვით და ჰრქუეს მას $o^*af |$ ჰხედავ]ხედავ $of |$ ჭეშმარიტად] $> f |$ ღმრთისასა] + ჭეშმარიტად $f |$ ასწავებ] + მარქუ ჩუენ $o^*af |$ ჯერ-არსა] + ჩუენდა $o^*af |$ კეისარსა] კეისარისა $oa |$ ანუ არა მივსცეთ] $> o^* |$

15. ხოლო თავადმან იცოდა ორგულებაფ მათი და ჰრქუა მათ: რაფსა გამომცდით მე? მომართუთ მე დრაჰკანი, რაფთა ვიხილო.

15. მე¹] + ორგულნო $o^*af |$ რაფთა] და $o^*af |$

16. ხოლო მათ მობართუეს. და ჰრქუა მათ: ვისი არს ხატი ესე და ზედაწერილი? – ხოლო მათ ჰრქუეს: კეისრისაფ.

16. მობართუეს]მობართუეს $f |$ მათ²] + იესუ $o^*af |$ ჰრქუეს]ჰრქუეს $f |$

17. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: მიეცით კეისრისაფ კეისარსა და ღმრთისაფ ღმერთსა! – და დაუკურდა ამას ზედა და წარვიდეს.

18. და მოვიდეს მისა საღუკეველნი, რომელნი იტყუან, ვითარმედ: აღდგომაფ არა არს, – და ჰკითხვიდეს მას და ეტყოდეს:

18. იტყუან]იტყოდეს $o^*af |$

19. მოძღუარ, მოსე ესრეთ დამიწერა ჩუენ: უკუეთუ ვისმე მოუკუდეს ძმაფ და ესუას მას ცოლი, და შვილი არა დაშთეს, რაფთა შეირთოს ძმამან მისმან ცოლი იგი მისი და აღუდგინოს თესლი ძმასა თუსსა.

19. მოსე]მოსე $a |$ დაშთეს]დაუთეს $a |$

20. აწ შუდნი ძმანი იყვნეს ჩუენ შორის. და პირველმან შეირთო ცოლი და მოკუდა, და არა დაშთა შვილი.

20. შუდნი] + უკუე $a |$

21. და მეორემან შეირთო იგი და მოკუდა, და არა დაშთა შვილი, და მესამემან ეგრეთვე,

21. დაშთა]დაუშთა $a |$

22. ვიდრე მეშუდედმდე, და არა დაუშთა შვილი. უკუანაფსკნელ ყოველთასა მოკუდა დედაკაცი იგი.

23. აწ უკუე აღდგომასა მას, ოდეს აღდგენ, ვისა მათგანისა იყოს იგი ცოლ, რამეთუ შჯღთავე მათ ესუა იგი ცოლად?

23. აღდგომასა|აღდგომასა o^*af | უკუე|უკუე af |

24. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა ამისთვის სცთებითა, რამეთუ არა იცნით წიგნნი, არცა ძალი ღმრთისაჲ?

24. არა $> o^*af$ | ამისთვის $+ უკუე o^*af$ | სცთებითა|სცთებით o^*af | სცთებითა $+ თქუენ o^*af$ | იცნით|იცნით o^*af | წიგნნი|წიგნი o^*af |

25. რამეთუ, რაჟამს მკუდრეთით აღდგენ, არცა იქორწინებოდიან, არცა განჰქორწინებდენ, არამედ იყვნენ, ვითარცა ანგელოზნი ცათა შინა.

25. რამეთუ $> o^*af$ |

26. ხოლო ამისთვის, რამეთუ აღდგენ მკუდარნი, არა აღმოგიკითხავსა წიგნსა მოსესსა, მაყულოვანსა ზელა ვითარ-იგი ღმერთი ეტყოდა მას და ჰრქუა: მე ვარ ღმერთი აბრაჰამისი, ღმერთი ისაკისი და ღმერთი იაკობისი?

26. მოსესსა|მოსესა f | მაყულოვანსა $+ მას f$ |

27. არა არს ღმერთი მკუდართაჲ, არამედ ღმერთი ცხოველთაჲ. ხოლო თქუენ ფრიად სცთებით.

28. და მოვიდა მისა ერთი მწიგნობართაგანი, ესმოდა რაჲ მათი, ვითარ-იგი გამოეძიებდეს მის თანა, იცოდა, რამეთუ კეთილად მიუგო მათ, ჰკითხა მას მანცა, ვითარმედ: რომელი არს ყოველთა პირველი მცნებაჲ?

28. თანა $+ სიტყუასა მას o^*af$ | ყოველთა $> o^*af$ |

29. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: პირველი ყოველთა მცნებათაჲ ესე არს: ისმინე, ისრაჲლ, უფალი ღმერთი შენი უფალი ერთ არს;

29. მას $+ რამეთუ o^*af$ |

30. და შეიყუარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულითა შენითა და ყოვლითა სულითა შენითა და ყოვლითა გონებითა შენითა და ყოვლითა ძალითა შენითა. ესე არს პირველი მცნებაჲ.

31. და მეორე, მსგავსი ამისი: შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თვისი. უფროდსი ამათსა სხუაჲ მცნებაჲ არა არს.

31. შენი $> f$ | უფროდსი|უფროდს oa |

32. ჰრქუა მას მწიგნობარმან მან: კეთილად, მოძღუარ, ჭემმარიტად სთქუ, რამეთუ ერთ არს ღმერთი, და არა ვინ არს სხუაჲ მისა გარეშე;

32. ერთ|ერთი o^*af |

33. და შეყუარებად იგი ყოვლითა გულითა და ყოვლითა სულითა და ყოვლითა ძალითა და ყოვლითა გულისხმის-ყოფითა, და შეყუარებად მოყუასი, ვითარცა თავი თვისი; უფროდს არს ესე ყოველთა მსხუერპლთა და შესაწირავთა.

33. მსხუერპლთა|მსხუერპლთა f |

34. და იხილა იესუ, რამეთუ გონიერად მიუგო, ჰრქუა მას: არა შორს ხარ სასუფეველისაგან ღმრთისა. – და არღარა ვინ იკადრა კითხვად მისა.

34. ღმრთისა|ღმრთისაჲსა o*a |

35. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ და ასწავებდა ტაძარსა მას შინა: ვითარ უკუე იტყვან მწიგნობარნი, ვითარმედ: ქრისტე ძმ არს დავითისი?

35. უკუე|უკუე of|ვითარმედ|რამეთუ o*af|ქრისტე|ქრისტე oa|ძმ|ძმ of |

36. რამეთუ თვთ იგი დავით იტყვს სულითა წმიდითა: ჰრქუა უფალმან უფალსა ჩემსა: დაჯედ მარჯუენით ჩემსა, ვიდრემდის დავსხნე მტერნი შენნი ქუეშე ფერკთა შენთა.

36. რამეთუ > o*af|ქუეშე|ქუეშე f|ფერკთა|ფერკთა o |

37. თვთ იგი დავით ჰხადის მას უფლით, და ვითარ ძმ მისი არს? – და მრავალი ერი ისმენდა მისსა ტკბილად.

37. ჰხადის|ხადის f| ძმ|ძმ of|მისსა|მისა f |

38. და ეტყოდა მათ სწავლასა მას შინა მისსა: ეკრძალებით მწიგნობართა მათგან, რომელთა ჰნებავს სამკაულითა სლვაჲ და მოკითხვაჲ უბანთა ზედა,

39. და ზემოჯდომაჲ კრებულსა შორის და პირველ ინაკით-ჯდომაჲ სერსა ზედა.

40. რომელნი შემჭამენ სახლებსა ქურივთასა და მიზეზით მყოვარ ჟამ ილოცვენ, რომელთა მიიღონ უმეტესი საშჯელი.

40. შემჭამენ|შესჭამენ f| საშჯელი|სასჯელი f |

41. და დაჯდა იესუ წინაშე ფასისსაცავსა მას და ხედვიდა, ვითარ-იგი ერი დასდებდა რვალსა ფასისსაცავსა მას. და მრავალთა მდიდართა დადვეს ფრიად.

41. და > o*f|დაჯდა|დაჯდა o*f |

42. და მოვიდა ერთი ქურივი გლახაკი და დასხნა ორნი მწულილნი, რომელ არს კოდრანტე.

42. მწულილნი|წურილნი oa, წულილნი f| კოდრანტე|კოდრანტე a |

43. და მოუწოდა იესუ მოწაფეთა თვსთა და ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ ქურივმან ამან გლახაკმან უფროჲს ყოველთასა დადვა ფასისსაცავსა ამას.

43. ამას > o*af |

44. რამეთუ ყოველთა ნამეტავისაგან მათისა დადვეს, ხოლო ამან ნაკლულევანებისაგან თვსისა ყოველი, რაჲცა აქუნდა, დადვა საცხორებელი თვსი.

44. ნამეტავისაგან|ნამეტავისაგან af| რაჲცა|რაჲ o*f|დადვა|შემოწირა o*af |

1. და გამო-რა-ვიდოდა იგი ტაძრით, ჰრქუა მას ერთმან მოწაფემან მისმან: მოძღუარ, იხილე, რაბაში ქვები არს და რაბაში შენებულებაა!
2. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ჰხედავა ამათ ღიდ-ღიდთა შენებულთა? არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა, რომელი არა დაირლუეს.
2. ჰხედავა|ხედავა oaf | შენებულთა| + ამენ გეტყვ თქუენ o*af | რომელი|რომელ o*f | დაირლუეს|დაირლუეს f |
3. და დაჯდა რაჲ იგი მთასა მას ზეთისხილთასა წინაშე ტაძარსა მას, ჰკითხვიდეს მას თუსაგან პეტრე და იაკობ და იოვანე და ანდრეა:
4. მითხარ ჩუენ, ოდეს ყოფად არს ესე, და რაჲ იყვნენ სასწაულნი, ოდეს ესე ყოველნი აღესრულნენ?
5. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ეკრძალენით, ნუუკუე ვინმე გაცთუნნეს თქუენ.
5. ნუუკუე|ნუუკუე of |
6. რამეთუ მრავალნი მოვიდოდიან სახელითა ჩემითა და იტყოდიან, ვითარმედ: მე ვარ, – და მრავალთა აცთუნებდენ.
6. ვარ| + ქრისტე o*a, ქრისტე f |
7. რაჟამს გესმოდინ ბრძოლანი და ჰამბავნი ბრძოლათანი, ნუ შესძრწუნდებით, რამეთუ ჯერ-არს ესე ყოფად, არამედ არღა არს აღსასრული.
7. ჰამბავნი|ჰამბავნი o |
8. რამეთუ აღდგეს ნათესავი ნათესავსა ზედა და მეუფებაჲ მეუფებასა ზედა, და იყვნენ ძრვანი ადგილ-ადგილ, და იყვნენ სიყმილნი და შფოთნი. ესე ყოველი დასაბამი საღმობათაჲ არს.
9. ხოლო ეკრძალენით თქუენ თავთა თქუენთა, რამეთუ მიგცემდენ თქუენ შესაკრებელთა და კრებულთა შორის გტანჯვიდენ თქუენ, და წინაშე მეფეთა და მთავართა წარსდგეთ ჩემთუს საწამებელად მათა და ყოველთა წარმართთა.
9. თქუენ თავთა თქუენთა| > o*af |
10. ხოლო პირველად ჯერ-არს ქადაგებად სახარებაჲ ესე.
11. და რაჟამს მიგიყვანნენ თქუენ მიცემად მათა, ნუ წინაღწარ ჰზრუნავთ, ნუცა იწურითთ, რასა იტყოდით, არამედ, რაჲ-იგი მოგეცეს თქუენ მას ჟამსა შინა, მას იტყოდეთ, რამეთუ არა თქუენ ხართ მეტყუელნი, არამედ სული წმიდაჲ.
11. ჰზრუნავთ|ზრუნავთ f | მოგეცეს|მოგეცეს o*a | მეტყუელნი|მეტყუელნი f |
12. ხოლო მისცეს ძმამან ძმაჲ სიკუდილად და მამამან – შვილი, და აღდგენ შვილნი მამა-დედათა ზედა და მოჰკლვიდენ მათ.

12. მოჰკლიდენ|მოჰკლიდენ a |
13. და იყვნეთ თქვენ მოძულეულ ყოველთაგან სახელისა ჩემისათჳს; ხოლო რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხონდეს.
14. ხოლო ოდეს იხილოთ საძაგელი იგი მოოკრებისაჲ, თქუმილი დანიელ წინაწარმეტყუელისაჲ, მდგომარე, სადა-იგი არა ჯერ-არს, – რომელი-იგი აღმოიკითხვიდეს, სცნობდინ! – მაშინ, რომელნი იყვნენ ჰურიასტანს, ივლტოდედ მთად.
14. ხოლო| > o*f | მდგომარე|მდგომარს a | ივლტოდედ|ივლტოდენ a, ილტოდენ f |
15. და რომელი ერდოსა ზედა იყოს, ნუ გარდამოვალნ სახიდ და ნუცა შევალნ აღებად რაჲსამე სახლისაგან თჳსისა.
16. და რომელი ველსა გარე იყოს, ნუ უკუნიქცევინ აღებად სამოსლისა თჳსისა.
16. გარე|გარს a |
17. ხოლო ვაჲ მუცელქუმულთა და რომელნი აწოებდენ მათ დღეთა შინა!
17. მუცელქუმულთა|მუცელქუმულთა o*a |
18. არამედ ილოცევდით, რაჲთა არა იყოს სივლტოლაჲ თქუენი ზამთარსა.
19. რამეთუ იყვნენ დღენი იგი ჭირისანი, რომელი არასადა იქმნა ესევეითარი დასაბამითგან, რომელ დაჰბადა ღმერთმან, ვიდრე აქამომდე, და არცაღა იყოს.
19. რამეთუ|ხოლო a |
20. და არა თუმცა ღმერთმან შეამოკლნა დღენი იგი, არამცა ცხონდა ყოველი კორციელი; არამედ რჩეულთა მათთჳს, რომელნი გამოირჩინა, შეამოკლნა დღენი იგი.
20. შეამოკლნა|შეამოკლნეს o*af |
21. მაშინ უკუეთუ ვინმე გრქუას თქუენ: აჰა, აქა არს ქრისტე, გინა იქი, – ნუ გრწამნ.
21. ქრისტე|ქრისტს a |
22. რამეთუ აღდგენ ქრისტემტყუევარნი და ცრუწინაწარმეტყუელნი და ჰყოფდენ სასწაულებსა და ნიშებსა, რაჲთა აცთუნენ, უკუეთუმცა შეუძლეს, რჩეულთაცა.
22. ქრისტე|ქრისტს a | ცრუწინაწარმეტყუელნი|ცრუწინაწარმეტყუელნი f |
23. ხოლო თქუენ იხილეთ და ეკრძალენით, აჰა, ესერა, წინაჲსწარ გითხარ თქუენ ყოველი.
23. ესერა|ესე არა a |
24. არამედ მათ დღეთა შინა შემდგომად ჭირისა მის მზს დაბნელდეს, და მთოვარემან არა გამოსცეს ნათელი თჳსი;
24. მზს|მზე of |

25. და ვარსკულაჲნი ზეცით გარდამოცვენ, და ძალნი, რომელნი იყვნენ ცათა შინა, შეიძრნენ.
25. გარდამოცვენ|დამოცვენ o*f |
26. და მაშინ იხილონ ძმ კაცისაჲ, მოძავალი ღრუბელთა ზედა ძალითა და დიდებითა მრავლითა.
26. ძმ|ძე of |
27. და მაშინ წარავლინნეს ანგელოზნი მისნი და შეკრიბნეს რჩეულნი თჳსნი ოთხთაგან ქართა კილითგან ქუეყანისაჲთ, ვიდრე კიდედმდე ცისა.
27. კიდედმდე|კიდედმდე a |
28. ხოლო ლელჳსაგან ისწავეთ იგავი ესე: რაჟამს-იგი რტონი მისნი დაჩჩჳან, და გამოვალნ ფურცელი, უწყოდეთ, რამეთუ ახლოს არს ზაფხული.
29. ეგრეცა თქუნ, რაჟამს იხილოთ ესე ყოველი ყოფილი, უწყოდეთ, რამეთუ ახლოს არს, კართა ზედა.
30. ამენ გეტყვ თქუნ: არა წარკდეს ნათესავი ესე, ვიდრემდე ესე ყოველი იქმნეს.
30. იქმნეს|იქმნას of |
31. ცანი და ქუეყანაჲ წარკდენ, ხოლო სიტყუანი ჩემნი არასადა წარკდენ.
32. ხოლო დღისა მისთჳს და ჟამისა არა ვინ იცის, არცა ანგელოზთა ცათა შინა, არცა ძემან, არამედ მამამან.
33. არამედ იხილეთ და მღუძარე იყვენით და ილოცევდით, რამეთუ არა იცით, ოდეს იყოს ჟამი იგი.
34. ვითარცა-იგი კაცმან გზად წარმაგალმან დაუტევის სახლი თჳსი და მისცის მონათა თჳსთა კელმწიფებაჲ და კაცად-კაცადსა საქმე თჳსი და მეკარესა ამცნის, რაჲთა მღუძარე იყოს.
34. თჳსთა|მისთა af | საქმე|საქმნ a | ამცნის|ამცნო o*af |
35. იღუძებდით უკუე, რამეთუ არა იცით, ოდეს-იგი უფალი სახლისაჲ მის მოვიდეს: მწუხრი, ანუ შუვაღამეს, ანუ ქათმისა კმობასა, ანუ განთიად.
35. უკუე|უკუშ af | შუვაღამეს|შუვაღამეს af |
36. ნუუკუე მოვიდეს მეყსეულად და გპოვნეს თქუნ მძინარენი.
36. ნუუკუე|ნუუკუშ of |
37. ხოლო, რომელსა-ესე გეტყვ თქუნ, ყოველთა გეტყვ: მღუძარე იყვენით.
37. გეტყვ²|გეტყვ a |

1. ხოლო იყო პასუხად იგი, რომელ არს ვნებად, და უცომობაა შემდგომად ორისა დღისა. და ეძიებდეს მღვდელთმოდუარნი იგი და მწიგნობარნი იესუს, ვითარმცა ზაკუევით შეიპყრეს იგი და მოკლეს.
2. ხოლო იტყოდეს: ნუ დღესასწაულსა ამას, ნუუკუე შფოთი იქმნეს ერისაჲ.
2. ნუუკუე|ნუუკუე of |
3. და ვითარცა იყო იესუ ბეთანიას, სახლსა სიმონ კეთროვნისასა, და ინაკით-ჯდა იგი, მოვიდა დედაკაცი და აქუნდა ალაბასტრითა ნელსაცხებელი ნარდისა სარწმუნოჲსაჲ, მრავალსასყიდლისაჲ, და შემუსრა ალაბასტრი იგი და დაასხა თავსა მისსა.
3. სიმონ|სიმონის a |კეთროვნისა|კეთროვნისა o | ნარდისა|ნარდისა a |
სარწმუნოჲსაჲ|სარწმუნო o*a |
4. იყვნეს ვინმე, რომელნი დრტუნვიდეს ურთიერთას და იტყოდეს: რაჲსათჳს იქმნა წარწყმედაჲ ნელსაცხებელისაჲ ამის?
4. ნელსაცხებელისაჲ|ნელსაცხებლისა o |
5. რამეთუ შესაძლებელ იყო ესე განსყიდად უფროჲს სამასისა დრაჰკნისა და მიცემად გლახაკთა, – და ჰრისზვიდეს მას.
6. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: აცადეთ მაგას, რაჲსა შრომასა შეამთხუევთ?
რამეთუ საქმწ კეთილი ქმნა ჩემ თანა.
6. შეამთხუევთ|შეამთხუვთ f | შეამთხუევთ + მას o*af | საქმწ|საქმე of | თანა|ზედა o*af |
7. რამეთუ გლახაკნი მარადის თქუენ თანა არიან. უკუეთუ გინდეს, ძალ-გიც კეთილის-ყოფად მათა, ხოლო მე არა მარადის თქუენ თანა ვარ.
7. უკუეთუ|უკუვთუ f |
8. რომელი აქუნდა, ყო, უსწრო ნელსაცხებელითა ცხებად კორცთა ჩემთა დასაფლავად ჩემდა.
8. ჩემდა + ყო f | ნელსაცხებელითა|ნელსაცხებელითა of | დასაფლავად|საფლავად o* |
9. ამენ გეტყვ თქუენ: სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე ყოველსა სოფელსა, და რომელცა-ესე ქმნა, ითქუმოდის საკსენებელად მაგისა.
9. ითქუმოდის|ითქოდის a |
10. და იუდა ისკარიოტელი, ერთი ათორმეტთაგანი, წარვიდა მღვდელთმოდუართა მათ მიმართ, რაჲთა მისცეს იგი მათ.
10. მიმართ|თანა o*af |
11. ხოლო მათ ვითარ ესმა ესე მისგან, განიხარეს და აღუთქუეს მას მიცემად ვეცხლი. და ეძიებდა, ვითარმცა ჟამსა მარჯუესა მისცა იგი მათ.
11. ვითარ|ვ-ა of | ესე > f | მარჯუესა|მარჯუვსა f |

12. და პირველსა მას დღესა უცომობისასა, ოდეს პასექსა მას დაჰკლვიდეს, ჰრქუეს იესუს მოწაფეთა მისთა: სადა გნებავს, წარვიდეთ და მოგიმზადოთ შენ, რადთა შჯამო ვნებაჲ ესე?

12. იესუს¹ ი-ჲ a | მისთა² თჳსთა o*af | შჯამო³ სჯამო f |

13. და წარავლინნა ორნი მოწაფეთა მისთაგანნი და ჰრქუა მათ: წარვედით ქალაქად, და შეგემთხვოს თქუენ კაცი, რომელსა ლაგზნითა წყალი ზეედგას, და შეუდევით მას, ვიდრეცა შევიდეს.

13. წარვედით⁴ + თქუენ o*f |

14. და არქუთ სახლისა უფალსა მას, ვითარმედ: მოძღუარი იტყვს: სადა არს სავანე, სადა-იგი პასექი მოწაფეთა ჩემთა თანა ვჯამო?

14. სავანე⁵ სავანს a |

15. და მან გიჩუენოს თქუენ ქორი დიდი დაგებული და მომზადებული; მუნ მზა-მიყავთ ჩუენ.

15. გიჩუენოს⁶ გიჩუენოს f |

16. და გამოვიდეს მოწაფენი მისნი და მოვიდეს ქალაქად და პოვეს ეგრეთ, ვითარცა ჰრქუა მათ იესუ, და მომზადეს ვნებაჲ იგი.

17. და ვითარცა მწუხრი იყო, მოვიდა ათორმეტთა მათ თანა.

17. მათ⁷ > o*af |

18. და ვითარ ინაკით-სხდეს და ჭამდეს, ჰრქუა იესუ: ამენ გეტყვ თქუენ, ვითარმედ: ერთმან თქუენგანმან მიმცეს მე, რომელი ჭამს ჩემ თანა.

19. ხოლო მათ იწყეს მწუხარებად და სიტყუად მისა თითოეულმან: ნუუკუე მე ვარ? და სხუამან თქვს: ნუუკუე მე ვარ?

19. ნუუკუე⁸ ნუუკუე of | ნუუკუე⁹ ნუუკუე of |

20. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: ერთმან ათორმეტთაგანმან, რომელმან შთამოყოს პინაკსა ამას კელი ჩემ თანა, იგი მიმცემს მე.

21. ძე სამე კაცისაჲ წარვალს, ვითარცა წერილ არს მისთვის, ხოლო ვაჲ არს მის კაცისა, რომლისაგან ძმ კაცისაჲ მიეცემის; უკეთეს იყო მისა, უკუეთუმცა არა შობილ იყო კაცი იგი.

21. ძე¹⁰ სამე o | ძმ¹¹ ძე oaf |

22. და ჭამდეს რაჲ იგინი, მოილო იესუ პური, აკურთხა, განტეხა და მისცა მათ და ჰრქუა: მიიღეთ და ჭამეთ, რამეთუ ესე არს კორცი ჩემი.

22. და¹² + ვითარცა o*af |

23. და მოილო სასუმელი, ჰმადლობდა და მისცა მათ, და სუეს მისგან ყოველთა.

23. სუეს¹³ სუეს f | მისგან¹⁴ მისგ-ნი a |

24. და ჰრქუა მათ: ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა შჯულისაჲ, მრავალთათჳს დათხეული.
24. შჯულისაჲ|სჯულისაჲ f |
25. ხოლო ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ არღარა ვსუა ნაყოფისა ამისგან ამის კენაკისა, ვიდრე მუნ ღღედმდე, რაჟამს-იგი ვსუა ახალი სასუფეველსა ღმრთისასა.
26. და გალობაჲ წართქუეს და განვიდეს მთასა მას ზეთისხილთასა.
26. მას| > o*f |
27. და ჰრქუა მათ იესუ, ვითარმედ: ყოველნი დაბრკოლებად ხართ ჩემდა მომართ ღამესა ამას, რამეთუ წერილ არს: დავსცე მწყემსი, და განიბნინენ ცხოვარნი სამწყსოჲსა მისისანი.
28. არამედ შემდგომად აღდგომისა ჩემისა წარგიდლუე თქუნ გალილეად.
28. აღდგომასა|აღდგომისა o* | წარგიდლუე|წარგიდლუე f |
29. ხოლო პეტრე ჰრქუა მას: დაღათუ ყოველნი დაბრკოლდენ, არამედ მე არასადა დავბრკოლდე.
29. პეტრე|პეტრე a| პეტრე| + მიუგო და o*af | დაბრკოლდენ|დაპბრკოლდენ o° | დავბრკოლდე|დაპბრკოლდე o° |
30. ჰრქუა მას იესუ: ამენ გეტყვ შენ, ვითარმედ: შენ ღღეს ამას ღამესა, ვიდრე ქათმისა მეორედ კმობადმდე, სამგზის უვარ-მყო მე.
30. მე| > o*f |
31. ხოლო პეტრე უმეტესდა უფროჲს იტყოდა: დაღაცათუ იყოს სიკუდილი ჩემი შენ თანა, არასადა უვარ-გყო შენ. – და ეგრეთვე მსგავსად ყოველნი იტყოდეს.
31. პეტრე|პეტრე a| ეგრეთვე|ეგრეთვე a |
32. და მოვიდეს დაბასა, რომლისაჲ სახელი გეთსამანიაჲ. და ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: დასხედით აქა, ვიდრემდე ვილოცო.
32. გეთსამანიაჲ|გეთსამანიაჲ a, გეთსამანიაჲ of | ვიდრემდე|ვ-ე a |
33. და წარიყვანნა პეტრე და იაკობ და იოვანე მის თანა, იწყო დასულებად და ურვად.
33. პეტრე|პეტრე a| თანა| + და a |
34. და ჰრქუა მათ: მწუხარე არს სული ჩემი ვიდრე სიკუდილადმდე; დაადგერით აქა და იღუძებდით.
34. სიკუდილადმდე|სიკ-ღღდმდე a |
35. და წარვიდა მცირედ და დავარდა ქუეყანასა და ილოცვიდა: უკუეთუ შესაძლებელ არს, რაჲთა თანაწარჰკდეს ჟამი იგი მისგან.

36. და იტყოდა: აბა მამაო, ყოველივე შესაძლებელ არს შენ მიერ თანაწარსლვად სასუმელი ესე ჩემგან, არამედ არა რაა-იგი მე მნებავს, არამედ რაა-ცა შენ გნებავს.
36. გნებავს|გნებს o*|
37. და მოვიდა და პოვნა იგინი მძინარენი და ჰრქუა პეტრეს: სიმონ, გძინავსა? და ვერ უძლე ჟამ ერთ მღვდარებად ჩემ თანა?
38. იღუძებდით და ილოცევდით, რაათა არა შეხვდეთ განსაცდელსა. სული გულსმოდგინე არს, ხოლო კორცნი – უძლურ.
39. და კუალად წარვიდა და ილოცვიდა და იგივე სიტყუაჲ თქუა.
40. და მოიქცა კუალად და პოვნა იგინი მძინარენი, რამეთუ იყვნეს თუალნი მათნი დამძიმებულ, და არა რაა იცოდეს, რამცა მიუგეს მას.
41. და მოვიდა მესამედ და ჰრქუა მათ: დაიძინეთ ამიერითგან და განისუენეთ. მოიწია დასასრული, და მოვიდა ჟამი. აჰა, ესერა, მიეცემის ძმ კაცისაჲ კელთა ცოდვილთასა.
41. განისუენეთ|განისუენეთ f| ძმ|ძმე of|
42. აღდეგით და წარვედით ამიერ. აჰა, ესერა, მიმცემელი ჩემი მოახლებულ არს.
43. და მეცსეულად, ვიდრე იგი იტყოდალა, მოვიდა იუდა ისკარიოტელი, ერთი ათორმეტთაგანი, და მის თანა ერი მრავალი მახვლებითა და წათებითა მღღელთმოდურთაგან და მწიგნობართა და მოხუცებულთა.
44. ხოლო მიეცა მათა სასწაული მიმცემელსა მას მისსა და ჰრქუა მათ: რომელსა მე ამბორს-უყო, იგი არს, შეიპყართ იგი და წარიყვანეთ კრძალულად.
45. და მეცსეულად მოვიდა და მოუკდა მას და ჰრქუა: რაბი! რაბი! – და ამბორს-უყო მას.
46. ხოლო მათ დაასხნეს მას ზედა კელნი და შეიპყრეს იგი.
46. ზედა|> a| მას ზედა|> o*f|
47. და ერთმან ვინმე წინაშემდგომელმან იკადა მახული და სცა მონასა მღღელთმოდურისასა და წარჰკუეთა მას ყური მისი.
47. წარჰკუეთა|წარჰკუეთა f|
48. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ვითარცა ავაზაკსა ზედა გამოხუედით თქუენ მახვლითა და წათებითა შეპყრობად ჩემდა.
48. გამოხუედით|გამოხუედით f|
49. დღითი დღე თქუენ თანა ვიყავ, ტადარსა შინა გასწავებდ, და არა შემიპყართ მე; არამედ რაათა აღესრულნენ წიგნნი.

49. შინა] + და af | წიგნი|წერილი წინაწარმეტყუელთანი o*af |
50. მაშინ მოწაფეთა მისთა ყოველთა დაუტევს იგი და ივლტოდეს.
51. და ერთი ვინმე ჭაბუკი მისდევდა მას და შეემოსა არდაგი შიშულივ. ხოლო სხუათა მათ ჭაბუკთა შეიპყრეს იგი.
52. და მან დაუტევა არდაგი და ივლტოდა მათგან შიშული.
52. შიშული|შიშული f |
53. და მიიყვანეს იესუ კაიაფაჲს მღვდელთმოდურისა. და შეკრბეს ყოველნი მღვდელთმოდუარნი და მწიგნობარნი და მოხუცებულნი.
54. ხოლო პეტრე შორით მისდევდა მას, ვიდრე შინაეზოდმდე მღვდელთმოდურისა, და დაჯდა იგი მსახურთა თანა და ტფებოდა წინაშე ნათელსა ცეცხლისასა.
54. პეტრე|პეტრე a |დაჯდა|ჯდა o^c | წინაშე| > a |
55. ხოლო მღვდელთმოდუარნი იგი და ყოველი კრებული ეძიებდეს იესუმსთჳს მოწამეთა, რამათა მოკლან იგი, და არა ჰპოებდეს.
56. რამეთუ მრავალნი ცრუსა წამებდეს მისთჳს, და სწორ არა იყვნეს წამებანი მათნი.
56. წამებდეს|სწამებდეს a |
57. და სხუანი ვინმე აღდგეს და ცრუსა წამებდეს მისთჳს და იტყოდეს,
57. სხუანი|სხუანიცა o*f |
58. ვითარმედ: ჩუენ გუესმა მაგისგან სიტყუაჲ, ვითარმედ: მე დავარდუო ტადარი ესე კელითქმნული და მესამესა დღესა აღვაშენო სხუაჲ, კელითუქმნელი.
58. გუესმა|გუესმა f |ვითარმედ|რამეთუ o*af |
59. და არცა ესრეთ ერთ იყვნეს წამებანი მათნი.
60. და აღდგა მღვდელთმოდუარი იგი შორის და ჰკითხა იესუს და ჰრქუა: არა რას მიუგება, რასა-ესე შეგწამებენ შენ?
61. ხოლო იესუ ღუმნა და არა რაჲ მიუგო მათ. და მერმე ჰკითხვიდა მას მეორედ მღვდელთმოდუარი იგი და ეტყოდა: შენ ხარა ქრისტე, ძმ კურთხეულისაჲ?
61. მათ| + სიტყუაჲ o*f | ქრისტე|ქრისტე a |ძმ|ძე of |
62. ხოლო იესუ მიუგო მას, ვითარმედ: მე ვარ. და ამიერთგან იხილოთ ძმ კაცისაჲ მარჯუენით მჯდომარე ძლიერებათა და მომავალი ღრუბელთა თანა ცისათა.
62. ძმ|ძე of |მჯდომარე|მჯდომარე a |

63. ხოლო მღვდელთმოდღუარმან მან დაიპო სამოსელი თვისი და თქუა: რაჲსაღა გუკმან მოწამენი?
64. გესმა ყოველთა გმობად მაგისგან. ვითარ გნებაეს თქუენ? – მაშინ ყოველთა დასაჯეს იგი თანამღებად სიკუდილისა.
64. გესმა|გუესმა o*|გუწსმა f|
65. და იწყეს ვიეთმე ნერწყუვად მისა და დაბურვად პირსა მისსა და კურთითა ცემად მისა, და ეტყოდეს: გუწინაწარმეტყუელებდ ჩუენ, ქრისტე, ვინ არს, რომელმან გცა შენ? – და მსახურთა მათ მოიყვანეს იგი ყურიძლის-ცემად.
65. მისსა| + და af|ქრისტე|ქრისტე a|
66. და იყო რაჲ პეტრე ეზოსა მას შინა, მოვიდა ერთი მკეველთაგანი მღვდელთმოდღურისათაჲ.
66. და¹| + ვითარცა o*af|პეტრე|პეტრე a|
67. და ვითარცა იხილა იგი, ტფებოდა რაჲ, მიჰხედა მას და ჰრქუა: და შენცა იყავ იესუმს თანა ნაზარეველისა.
68. ხოლო მან უვარ-ყო და თქუა: არა ვიცი და არცა უწყი, რასა-ეგე იტყუ შენ. – და გამოვიდა პეტრე გარეშესა მას ეზოსა, და ქათამმან კმა-ყო.
68. პეტრე|პეტრე a|
69. და კუალად იხილა იგი მკეველმან მან და იწყო სიტყუად წინაშე მღვდომარეთა მათ, ვითარმედ: ესეცა მათგანივე არს.
69. იგი| + სხუამან a|
70. ხოლო მან კუალად უვარ-ყო. და შემდგომად მცირედისა ჟამისა წინაშემდგომელნი იგი ეტყოდეს პეტრეს: ჭემმარიტად მათგანი ხარ და, რამეთუ გალილეველ ხარ, და სიტყუაჲცა შენი გამოგაჩინებს.
70. უვარ-ყო|უარყო a|
71. ხოლო პეტრე იწყო შეჩუენებად და ფიცად, ვითარმედ: არა ვიცი კაცი ესე, რომელსა იტყუთ.
71. პეტრე|პეტრე a| შეჩუენებად|შეჩუენებად f|
72. და მეესეულად მეორედ ქათამმან იყივლა. და მოექსენა პეტრეს სიტყუაჲ იგი, რომელი ჰრქუა მას იესუ, ვითარმედ: პირველ ქათმისა კმობადმდე მეორედ სამგზის უვარ-მყო მე, – და იწყო ტირილად.
72. ქათამმან|ქათამან a| იყივლა|იყივა f|ქათმისა|ქათმის af|

1. და მეესეულად განთიად ზრახვა-ყვეს მღვდელთმოდღუართა მათ მოხუცებულთა თანა და მწიგნობართა და ყოველმან კრებულმან. და შეკრეს იესუ და წარიყვანეს და მისცეს იგი პილატეს.

1. პილატეს] + მთავარსა o*af |
2. და ჰკითხა მას პილატე და ჰრქუა: შენ ხარა მეუფე ჰურიათაჲ? – ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მას: შენ იტყუ.
2. ჰკითხა]ჰკითხვიდა o*af | მეუფე]მეუფე f | მას'] > f | იტყუ]სიტყუ o*af |
3. და შეასმენდეს მას მღღელთმოდღუარნი იგი ფრიად.
3. მას] > o*af | ფრიად] + და მან არა რაჲ მიუგო მათ o*af |
4. ხოლო პილატე კუალად ჰკითხა მას და ჰრქუა: არა რას მიუგება? აჰა, რაოდენსა შეგწამებენ შენ!
4. პილატე]პილატე a | რაოდენსა]რაგდენსა oaf |
5. ხოლო იესუ არა რაჲ მიუგო, ვიდრემდის უკურდაცა პილატეს.
5. უკურდაცა]დაუკურდა o*f | პილატეს] + ფრიად a |
6. და რაჲ დღესასწაულ მიუტევის მათ ერთი პყრობილი, რომელიცა გამოითხოვიან.
6. და]ხოლო a | გამოითხოვიან]გამოითხოიან oa, გამოითხოიან f |
7. ხოლო იყო ვინმე ბარაბა მეშფოთეთა თანა კრული, რომელთა შფოთსა შინა კაცი ეკლა.
7. ბარაბა]ბარაბაჲ a | მეშფოთეთა]მეჰომეთა o*af | რომელთა]რომელსა o*f |
8. და ღაღად-ყო ერმან მან გამოთხოვად მისა, ვითარცა-იგი მიჰმადლის მათ მარადის.
8. ღაღად-]ღაღატ- oa |
9. ხოლო პილატე მიუგო და ჰრქუა მათ: გნებავსა, რაჲთა მიგიტეო თქუნ მეუფე ჰურიათაჲ?
9. მეუფე]მეუფე of |
10. რამეთუ იცოდა, ვითარმედ შურითა მისცეს იგი მღღელთმოდღუართა მათ.
10. შურითა]შურით a |
11. ხოლო მღღელთმოდღუართა მათ აღძრეს ერი იგი, რაჲთა ბარაბა მიუტეოს მათ.
11. იგი] > o* | ბარაბა]ბარაბაჲ a |
12. ხოლო პილატე მერმეცა მიუგო და ჰრქუა მათ: და რაჲ უკუე გნებავს ყოფად, რომელსა-ესე იტყუთ მეუფედ ჰურიათად?
12. უკუე]უკუე of |
13. ხოლო მათ კუალად ღაღად-ყვეს და ჰრქუეს: ჯუარს-აცუ ეგე!
13. ღაღად-]ღაღატ- oa | ჰრქუეს]იტყუეს a, ჰქუეს of |
14. ხოლო პილატე ეტყოდა მათ: რაჲ ბოროტი უქმნიეს? – და იგინი უმეტესად ღაღადებდეს და იტყოდეს: ჯუარს-აცუ ეგე!

15. ხოლო პილატეს უნდა ერისა მის მომადლებაჲ, მიუტევა მათ ბარაბა, ხოლო იესუს სცა შოლტითა და მისცა მათ, რაჲთა ჯუარს-აცუან.
15. ბარაბა|ბარაბაჲ a |
16. ხოლო სტრატიოტთა მათ შეიყვანეს იგი შინაგან ეზოსა მას, რომელ არს ტაძარი, და შეკრიბეს ყოველივე იგი თესლები.
17. და შეჰმოსეს მას ძოწეული და დაადგეს შეთხზული ეკალთაგან გვრგვნი.
18. და იწყეს მოკითხვად მისა და იტყოდეს: გიხაროდენ, მეუფეო ჰურიათაო!
19. და სცემდეს მას თავსა ლერწმითა და ჰნერწყვიდეს მას და დაიდგინან მუკლნი და თაყუანის-სცემედ მას.
19. -სცემედ|-სცემდეს f |
20. და ოდეს განკიცხეს იგი, განსძარცუეს მას ძოწეული იგი და შეჰმოსეს თვისივე სამოსელი და განიყვანეს იგი, რაჲთა ჯუარს-აცუან.
20. განსძარცუეს|განჰსძარცუეს a, განსძარცუეს f |
21. და პაპრაკად წარიყვანეს თანაწარმავალი სიმონ ვინმე კვრინელი, მომავალი ველით, მამაჲ ალექსანდრესი და როფესი, რაჲთა აღიღოს ჯუარი მისი.
21. სიმონ|სუმონ af | როფესი|რუფესი a | აღიღოს|აღიკიღოს a, აიკიღოს o*f |
22. და მოიყვანეს იგი გოლგოთას, ადგილსა, რომელ არს გამოთარგმანებით «თხემისა ადგილი».
23. და მისცემდეს მას სუმაღ შემურვილსა ღვნოსა, ხოლო მან არა მიიღო.
23. ღვნოსა| + და a |
24. და ჯუარს-აცუეს იგი და განიყოფდეს სამოსელსა მისსა და განიგდებდეს მას ზედა წილსა, ვინძი რაჲ აღიღოს.
24. -აცუეს|-აცუეს f |
25. ხოლო იყო ჟამი მესამე, და ჯუარს-აცუეს იგი.
25. მესამე|მესამე a | და] > o* | -აცუეს|-აცუეს f |
26. და იყო ზედაწერილი ბრალისა მისისაჲ ესრეთ დაწერილ: ესე არს მეუფე ჰურიათაჲ.
26. ზედაწერილი|დაწერილი o*af | მეუფე|მეუფე f |
27. და მის თანა ჯუარს-აცუნეს ორნი ავაზაკნი: ერთი მარჯუენით და ერთი მარცხენით მისა.
27. მისა|მისსა o° |
28. და აღესრულა წერილი იგი, რომელი იტყვს, ვითარმედ: უშჯულოთა თანა შეირაცხა.

28. და] + მაშინ a | და]მაშინ o*f |
29. და თანაწარმავალნი იგი ჰგობდეს მას და ყრიდეს თავთა და იტყოდეს: ეჰა, რომელი დაარღუევდ ტაძარსა ამას და მესამესა დღესა აღაშენებდ,
29. და²] > a | დაარღუევდ]დაარღუევდ f | ამას]მას a |
30. იქსენ თავი თუსი და გარდამოკედ მაგიერ ჯუარით.
31. ეგრეთვე მღვდელთმოდუარნი იგი იმღერდეს მწიგნობართა თანა და იტყოდეს: სხუანი აცხოვნნა, თავი თუსი ვერ ძალ-უც ცხოვნებად ქრისტესა, მეუფესა ისრაჴლისასა!
31. ცხოვნებად]ცხო-რბდ a |
32. გარდამოკედინ აწ ჯუარით, რაათა ვიხილოთ და გურწმენეს. – და მის თანა ჯუარცუმუნიცა იგი ეგრეთვე აყუედრებდეს მას.
32. გურწმენეს] + იგი f | აყუედრებდეს]აყუედრებდეს f |
33. და ვითარცა იყო ჟამი მეექუსს, ბნელი იყო ყოველსა ქუეყანასა, ვიდრე მეცხრედ ჟამადმდე.
33. მეექუსს]მეექუსე of | ბნელი]ბნელ af |
34. და მეცხრესა ჟამსა კმა-ყო იესუ კმითა დიდითა და თქუა: ელოი, ელოი, ღიმა საბაქთანნი? რომელ არს თარგმანებით: ღმერთო, ღმერთო ჩემო, რაჲსათჳს დამიტეობ მე?
35. და რომელთამე წინაშემდგომელთა ესმა და იტყოდეს: აჰა, ელიას ხადის.
36. და მირბიოდა ერთი და ადავსო ღრუბელი ძმრითა და დაადგა ლერწამსა და ასუმიდა და იტყოდა: უტევეთ, ვიხილოთ, უკუეთუ მოვიდეს ელია გარდამოქსნად მაგისა.
37. ხოლო იესუ კმა-ყო კმითა დიდითა და განუტევა სული.
38. და კრეტსაბმელი იგი ტაძრისაჲ მის განიპო ორად, ზეითგან ვიდრე ქუედმდე.
38. ორად]ორგან o*af |
39. და ვითარცა იხილა ასისთავმან მან, რომელი დგა წინაშე მისსა, რამეთუ ესრეთ დაღად-ყო და განუტევა სული, თქუა: ჳემმარიტად კაცი ესე ძმ ღმრთისაჲ იყო.
39. მისსა]მისა af | ესრეთ] > o*af | დაღად-]დაღატ- oa | ძმ]ძე of |
40. ხოლო იყვნეს დედანიცა, რომელნი შორით ხედვიდეს, რომელთა თანა იყო მარიამ მაგდალენელი და მარიამ იაკობისი მცირისაჲ და იოსეს დედაჲ და სალომე,
40. ხოლო] > f | დედანიცა] + ვინმე a | მარიამ]მარიმ o* | მაგდალენელი]მაგდანელი ofaf | იაკობისი]იკობისი o |

41. რომელი, ოდეს იგი იყო გალილეას, შეუდგეს მას და ჰმსახურებდეს, და სხუანი მრავალნი, რომელი მის თანა აღსრულ იყვნეს იერუსალმდ.

41. გალილეას | + იესუ o^*af | და ჰმსახურებდეს | $> o^*af$ | აღსრულ | აღმოსრულ a |

42. და ვითარცა შემწუხრდებოდა, – რამეთუ პარასკევი იყო, რომელ არს უწინარეს შაბათისა, –

43. მოვიდა იოსებ არიმათიელი, შუენიერი მზრახვალი, რომელი-იგიცა მოელოდა სასუფეველსა ღმრთისასა, იკადრა და შევიდა პილატესა და მოითხოვა გუამი იესუჲსი.

43. შუენიერი | შუენიერი f | პილატესა | პილატესს a , პილატესსა of | გუამი | + იგი o^*af |

44. ხოლო პილატეს დაუკრდა, უკუეთუ აწვე მოკუდა, და მოუწოდა ასისტავსა მას და ჰკითხა, უკუეთუ აღრევე მოკუდა.

45. და ისწავა ასისტავისა მისგან ესე და მიჰმადლა გუამი იგი მისი იოსებს.

46. და მან იყიდა არდაგი და გარდამოჰქსნა იგი ჯუარისა მისგან და წარგრაგნა იგი არდაგითა მით და დაღვა იგი საფლავსა, რომელი იყო გამოკუეთილ კლდისაგან, და მიაგორვა ლოდი კარსა ზედა მის საფლავისასა.

46. გამოკუეთილ | გამოკუთილ f |

47. იყო მუნ მარიამ მაგდალენელი და მარიამ იოსესი და ჰხედვიდეს, სადა-იგი დასდებდეს მას.

47. მაგდალენელი | მაგდანელი oaf | ჰხედვიდეს | ხედვიდეს of | -იგი | $> o^*$ |

16

1. და ვითარცა გარდაჰდა შაბათი იგი, მარიამ მაგდალენელმან და მარიამ იაკობისმან და სალომე იყიდეს ნელსაცხებელი, რაჲთა მოვიდენ და სცხონ მას.

1. მაგდალენელმან | მაგდანელმან oaf |

2. და ნიად განთიადსა მას ერთშაბათისასა მოვიდეს საფლავსა მას ზედა მერმეცა აღმოსლვასა ოდენ მზისასა

2. მერმეცა | მერმე o^*af |

3. და იტყოდეს ურთიერთას: ვინ გარდაგუგორვოს ჩუენ ლოდი იგი კარისა მისგან საფლავისა?

3. და | $> o^*$ |

4. და მიჰხედეს და იხილეს, რამეთუ გარდაგორვებულ იყო ლოდი იგი, რომელი იყო ღიდ ფრიად.

4. მიჰხედეს | მიხედეს a |

5. და შე-რა-ა-ვიდეს საფლავსა მას, იხილეს ჭაბუკი მჯდომარს მარჯუენით კერძო, შემოსილი სამოსლითა სპეტაკითა, და განჰკრთეს.

5. მჯდომარს|მჯდომარე af| და² > a| განჰკრთეს|განკრთეს a, განკურდეს o*f|

6. ხოლო მან ჰრქუა მათ: ნუ განჰკრთებით! იესუს ეძიებთ ნაზარეველსა, ვჳარცუძულსა; აღდგა, არა არს აქა. აჰა, ადგილი, სადა დადევს იგი.

7. არამედ წარვედით და უთხართ მოწაფეთა მისთა და პეტრეს, ვითარმედ: აჰა, ეგერა, წინაგიძღუს თქუენ გალილეას, მუნ იხილოთ იგი, ვითარცა გრქუა თქუენ.

8. და მათ ვითარცა ესმა ესე, გამოვიდეს და ივლტოდეს მიერ საფლავით, რამეთუ შეძრწუნებულ იყვნეს და დაკურვებულ და არა რა-ა ვის უთხრეს, რამეთუ ეშინოდა.

9. ხოლო აღ-რა-ა-დგა განთიად პირველსა მას შაბათსა, ერუენა პირველად მარიამს მაგდალენელსა, რომლისაგან განსრულ იყვნეს შუღნი ეშმაკნი.

9. შაბათსა| + და o*a| ერუენა|ერუენა f| მაგდალენელსა|მაგდალენელსა oaf|

10. იგი წარვიდა და უთხრა მის თანა მყოფთა მათ, რომელნი ივლოვდეს და ტიროდეს.

10. წარვიდა|წავიდა o*|

11. და მათ რა-ა ესმა, რამეთუ ცხოველ არს და ერუენა, მათ არა ჰრწმენა.

11. ერუენა|ერუენა f|

12. ხოლო ამისა შემდგომად ორთა მათგანთა სლვასა შინა გამოეცხადა სხჳთა ხატითა, მი-რა-ა-ვიდოდეს დაბასა.

12. ხოლო| > o*af| სხჳთა|სხჳსითა a|

13. და იგინი მოვიდეს და უთხრეს სხჳათა მათ, და არცა მათი ჰრწმენა.

14. უკუანა-ა-სკნელ მსხდომარეთა ათერთმეტთა მათ ერუენა და აყუედრა ურწმუნობა-ა მათი და გულფიცხელობა-ა, რამეთუ რომელთა იგი იხილეს აღდგომილი, მათი არა ჰრწმენა.

14. ერუენა|ერუენა f| აყუედრა|აყუედრა f| აღდგომილი|აღდგომილი a|

15. და ჰრქუა მათ: წარვედით ყოველსა სოფელსა და უქადაგეთ სახარება-ა ესე ყოველსა დაბადებულსა.

16. რომელსა ჰრწმენეს და ნათელ-ილოს, ცხონდეს; და რომელსა არა ჰრწმენეს, დაისაჯოს.

16. და²|ხოლო oaf|

17. ხოლო სასწაული მორწმუნეთა მათ ესე შეუდგეს: სახელითა ჩემითა ეშმაკთა განასხმიდენ, ენათა ახალთა იტყოდიან,

17. მათ| > o*af|

18. გუელთა შეიპყრობდენ, და ღათუ სასიკუდინე რამე სუან, არა რაჲ ავნოს მათ; სნეულთა ზედა კელსა დასდებდენ და განცოცხლდებოდინ.

18. გუელთა|გუწლთა f| სასიკუდინე|სასიკუდინს a| განცოცხლდებოდინ|განცოცხლდებოდინ a|

19. ხოლო უფალი შემდგომად სიტყუათა ამათ მათდა მიმართ ამაღლდა ზეტად და დაჯდა მარჯუენით ღმრთისა.

19. მათდა|მათა a|

20. ხოლო იგინი გამოვიდეს და ქადაგებდეს ყოველსა ქუეყანასა უფლისა შეწევნითა და სიტყუსა ამის დამტკიცებითა მის მიერ, რომელნი-იგი შეუდგეს მას სასწაულნი.

20. სასწაულნი| + ამინ of|

მინაწერები:

o (რედაქტორის ხელით): დაესრულა მარკოზის სახარებაჲ თავნი ს-ლზ, მუხლი ჩ-ფჟ, მეათრომეტესა წელსა აღიწერა ბრძანებითა პეტრესითა, ხოლო იკითხვის წმიდათა მარხვათა.

a: დიდებაჲ ღმერთსა, განსრულდა მარკოზის თავიცა სახარებაჲ, იესუ ქრისტს, შეიწყალე სჰმეონ.

f: დაესრულა თავი მარკოზისი ხელითა ფრიად ცოდვილისა იონაჲსითა მოძღურისა ჩემისა ეპიფანესოჲს.

ლუკას სახარება*

1

1. ვინაიდან უკუე მრავალთა კელ-ყვეს აღწერად მითხრობისა საქმეთათჳს გულსავსე-ქმნილთა ჩუენ შორის,

* სახარებაჲ ლუკასი თავი 0 | წმიდაჲ სახარებაჲ თავი გ~ ლუკასი a | სახარებაჲ თავი ლუკასი f |

1. ვინაიდან უკუე > a, რამეთუ 0*f | კელ-ყვეს | კელი შეყვეს 0* | აღწერად | + და 0*f | მითხრობისა | მითხრობად 0*f | საქმეთათჳს | > 0*f | გულსავსე-ქმნილთა | გულ-სავსედ 0*f | გულსავსე-ქმნილთა | + სარწმუნოებისათჳს 0*f | შორის | + საქმეთა აღსრულებულთაჲ 0*f |

2. ვითარცა-იგი მომცეს ჩუენ, რომელნი დასაბამითგან თჳთმხილველ და მსახურ ყოფილ იყვნეს სიტყჳსა მის,

2. მსახურ | მსმენელ 0*f | სიტყჳსა მის | სიტუასა ამას 0* | მის | ამის f |

3. ჯერ-მიჩნდა მეცა, რომელი შეუდევ პირველითგან ყოვლითა ჭეშმარიტებითა შემდგომითი შემდგომად მიწერად შენდა, მკნეო ღმრთისმოყუარეო თეოფილე,

3. ჯერ-მიჩნდა მეცა | > a | ყოვლითა ჭეშმარიტებითა | ყოველთა ჭტ~დ a | თეოფილე | > 0*f |

4. რაჲთა სცნა, რომელთათჳს-იგი ისწავე სიტყუათა მათ კრძალულებაჲ.

4. სცნა | ჰსცნა a | რომელთათჳს-იგი | რომლისათჳს-იგი 0*f |

5. იყო დღეთა მათ ჰეროდე მეფისა ჰურიასტანისათა მღდელი ვინმე, რომლისა სახელი ზაქარია, შემდგომად დღითი დღედ მსახურებისა მის აბიამსა, და ცოლი მისი ასულთაგან აჰრონისთაჲ, და სახელი მისი ელისაბედ.

6. და იყვნეს ორნივე ესე წინაშე ღმრთისა მართალ და ვიდოდეს ყოველთა მცნებათა სიმართლისა უფლისათა უბიწონი.

7. და არა ესუა მათ შვილი, რამეთუ ელისაბედ იყო ბერწ, და ორნივე გარდასრულ იყვნეს დღეთა მათთა.

8. და იყო მღდლობასა მას მისსა, წესსა მას დღითიდღელისა მისისასა წინაშე ღმრთისა,

9. მსგავსად ჩუეულებისა მღდლობისა ჰხუდა მას საკუმეველისა კუმევაჲ და შევიდა ტაძარსა უფლისასა.

9. ჩუეულებისა | ჩუწულობისა f |

10. და ყოველი სიმრავლე ერისაჲ ილოცვიდა გარეშე ჟამსა მას საკუმეველისა კუმევისასა.

11. და ერუნა მას ანგელოზი უფლისაჲ, მდგომარე მარჯუენით საკურთხეველისა მის საკუმეველთაჲსა.

11. ეზუნა|ერუნა f | მღომარე|მღომარა a |
12. და შედრწუნდა ზაქარია, იხილა რაჲ იგი, და შიში დაეცა მას ზედა.
13. ჰრქუა მას ანგელოზმან მან: ნუ გეშინინ, ზაქარია, რამეთუ შეისმნეს ვედრებანი შენნი, და ცოლმან შენმან ელისაბედ გიშვეს შენ ძე, და უწოდი სახელი მისი იოვანე.
13. შეისმნეს|შეესმეს o*af | ძე|ძმ oa |
14. და იყოს შენდა სიხარულ და მხიარულება, და მრავალთა შობასა მისსა განიხარონ.
15. რამეთუ იყოს დიდ წინაშე უფლისა და ღვთოჲ და თაფლუჭი არა სუას და სულითა წმიდითა აღივსოს მიერვე დედისმუცლით მისითგან.
16. და მრავალნი ძეთა ისრაჴლისათაგანნი მოაქცინეს უფლისა ღმრთისა მათისა.
17. და იგი თავადი პირველად განვიდეს წინაშე მისსა სულითა და ძალითა ელიაჲსითა მოქცევად გულნი მამათანი შვილთა მიმართ და ურჩნი გონებითა მართალთაჲთა განმზადებად უფლისა ერი მომზადებული.
18. და ჰრქუა ზაქარია ანგელოზსა მას: რაჲთა ვცნა ესე, რამეთუ მე მოხუცებულ ვარ, და ცოლი ჩემი გარდასრულ არს ღლეთა მისთა?
19. მიუგო ანგელოზმან მან და ჰრქუა: მე ვარ გაბრიელ, წინაშემდგომელი პირსა ღმრთისასა, და მოვივლინე სიტყუად შენდა და ხარებად ამას.
19. მიუგო|pr და a | ღმრთისასა| უფლისასა o*f |
20. და, აჰა, იყო შენ დადუმებულ და ვერშემძლებელ სიტყუად, ვიდრე ღლელმდე ყოფად ამისა ამისთვის, რამეთუ არა გრწმენნეს სიტყუანი ჩემნი, რომელნი აღესრულნენ ჟამსა თვისსა.
21. და დგა ერი იგი და ელოდა ზაქარიას და უკურდა დაყოვნებაჲ იგი მისი ტაძარსა მას შინა.
22. და გამო-რაჲ-ვიდა, ვერ ეძლო სიტყუად მათდა, და ცნეს, რამეთუ ჩუენებაჲ რაჲმე იხილა ტაძარსა მას შინა: და იგი წამ-უყოფდა მათ და დაადგრა უტყუად.
22. მათდა|მათა a | ჩუენებაჲ|ჩუენებაჲ f |
23. და ვითარცა აღესრულნეს ღლენი იგი მსახურებისა მისისანი, წარვიდა სახიდ თვისა.
24. და შემდგომად ღლეთა მათ მიუდგა ელისაბედ, ცოლი მისი, და იფარვიდა თავსა თვისსა ხუთ თუე და იტყოდა,
24. თუე|თთუჴ a, თუჴ f |

25. ვითარმედ: ესრეთ მიყო მე უფალმან დღეთა ამათ, რომელთა მოხედვა-ყო მოსპოლვად ყუედრებაჲ ჩემი კაცთა შორის.

25. ყუედრებაჲ|ყუედრებაჲ f|კაცთა შორის|კაცთაგან f|

26. და თუესა მეექუსესა მოივლინა გაბრიელ ანგელოზი ღმრთისა მიერ ქალაქად გალილეაჲსა, რომლისა სახელი ნაზარეთ,

26. თუესა|თუესა af|

27. ქალწულისა, თხოვილისა ქმრისა, რომლისა სახელი იოსებ, სახლისაგან და ტომისა დავითისა, და სახელი ქალწულისაჲ მის მარიამ.

27. თხოვილისა|თხოვილისა oaf|

28. და შევიდა ანგელოზი იგი მისა და ჰრქუა: გიხაროდენ, მიმადლებულო! უფალი შენ თანა. კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის.

29. ხოლო მან რაჲ იხილა, შეძრწუნდა სიტყუასა მას მისსა ზედა და განიზრახვიდა: ვითარმე არს მოკითხვაჲ ესე?

30. და ჰრქუა მას ანგელოზმან მან: ნუ გეშინინ, მარიამ, რამეთუ ჰპოვე მაღლი წინაშე ღმრთისა.

30. ჰპოვე|ჰპოვე oaf|

31. და, აჰა, ესერა, შენ მუცლად-ილო და ჰშვე ძმ და უწოდი სახელი მისი იესუ.

31. ძმ|ძე f|უწოდი|უწოდიან o*af|

32. ესე იყოს დიდ და ძე მაღლის ეწოდოს, და მისცეს მას უფალმან ღმერთმან საყდარი დავითის, მამისა თვისისაჲ,

32. ძე|ძმ a|

33. და მეუფებდეს სახლსა ზედა იაკობისსა საუკუნოდ, და სუფევისა მისისაჲ არა იყოს დასასრულ.

34. ჰრქუა მარიამ ანგელოზსა მას: ვითარმე იყოს ესე ჩემდა, რამეთუ მე მამაკაცი არა ვიცი?

34. მე|> f|

35. მიუგო ანგელოზმან მან და ჰრქუა მას: სული წმიდაჲ მოვიდეს შენ ზედა, და ძალი მაღლისაჲ გფარვიდეს შენ: ამისთვისცა შობილსა მას წმიდა ეწოდოს და ძე მაღლის.

35. ძე|ძმ a| მაღლის|მაღლისა o*af|

36. და, აჰა, ელისაბედ, ნათესავი შენი, იგიცა მიდგომილ არს ძესა სიბერესა თვისსა, და ესე მეექუსე თუშ არს მისი, რომელსა-იგი ერქუა ბერწ.

36. მეექუსე|მეექუსე a| თუშ|თუე o, თთუშ a|

37. რამეთუ არა შეუძლებელ არს წინაშე ღმრთისა ყოველი სიტყუაჲ.
37. არა] არარაჲ $0 \cdot af \mid ყოველი > 0 \cdot af \mid$
38. ჰრქუა მას მარიამ: აჰა, მკევალი უფლისაჲ: მეყავნ მე სიტყვსაებრ შენისა! – და წარვიდა მისგან ანგელოზი იგი.
38. ანგელოზი] ანგელოზი $af \mid$
39. და აღდგა მარიამ მათ დღეთა შინა და წარვიდა მთად კერძო მსწრაფლ ქალაქად იუდაჲსა.
39. იუდაჲსა] იუდაჲსა $af \mid$
40. და შევიდა სახლსა ზაქარიაჲსსა და მოიკითხა ელისაბედ.
40. ზაქარიაჲსსა] ზაქარიაჲსა $a \mid$
41. და იყო, ვითარცა ესმა ელისაბედს მოკითხვაჲ მარიამისი, ჰკრთებოდა ყრმაჲ იგი მუცელსა მისსა. და აღივსო სულითა წმიდითა ელისაბედ
41. წმიდითა] წმიდითა $a \mid$
42. და კმა-ყო კმითა დიდითა და თქუა: კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის, და კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისაჲ!
42. კმითა] კმით $a \mid$ დედათა შორის] დედა შინ $a \mid$
43. და ვინაჲ ჩემდა ესე, რაჲთა მოვიდეს დედაჲ უფლისა ჩემისაჲ ჩემდა?
43. ჩემდა] ჩემდა $af \mid$
44. რამეთუ, აჰა, ესერა, ვითარცა იყო კმაჲ მოკითხვისა შენისაჲ ყურთა მიმართ ჩემთა, ჰკრთებოდა ყრმაჲ ესე სიხარულით მუცელსა ჩემსა.
44. ყურთა მიმართ] ყურთა მიმართ $af \mid$
45. და ნეტარ არს, რომელსა ჰრწმენეს, რამეთუ იყოს აღსრულებაჲ თქუებულთაჲ მათ მისა მიმართ უფლისა მიერ.
45. აღსრულებაჲ] აღსრულებაჲ $af \mid$
46. და თქუა მარიამ: აღიდებს სული ჩემი უფალსა.
46. აღიდებს] აღიდებს $af \mid$
47. და განიხარა სულმან ჩემმან ღმრთისა მიმართ, მაცხოვრისა ჩემისა,
47. განიხარა] განიხარა $af \mid$
48. რამეთუ მოჰხედნა სიმდაბლესა ზედა მკეველისა თვისისა: რამეთუ, აჰა, ესერა, ამიერიტგან მნატრიდენ მე ყოველნი ნათესავნი;
48. მოჰხედნა] მოხედნა 0^c , მოხედნა $f \mid$ სიმდაბლესა] სიმდაბლესა $a \mid$ რამეთუ²] $> 0 \cdot af \mid$
49. რამეთუ ყო ჩემ თანა დიდებული ძლიერმან, და წმიდა არს სახელი მისი,
49. ყო ჩემ თანა] მიყო მე $0 \cdot af \mid$
50. და წყალობაჲ მისი ნათესავითი ნათესავადმდე მოშიშთა მისთა ზედა;
50. ნათესავითი] თესლითი $0 \cdot af \mid$ ნათესავადმდე] თესლადმდე $0 \cdot af \mid$
51. ყო სიმტკიცე მკლავითა თვისითა; განაბნინა ამპარტავანნი გონებითა გულთა მათთაჲთა;
51. სიმტკიცე] სიმტკიცითა $0 \cdot af \mid$ მკლავითა] მკლავისა $af \mid$ თვისითა] მისისაჲთა $0 \cdot af \mid$
52. დაამკუნა ძლიერნი საყდართაგან და აღამაღლნა მდაბალნი;
52. დაამკუნა] დაამკუნა $af \mid$ აღამაღლნა] აღამაღლნა $af \mid$

52. დაამკუნა]გარდამოსთხინა $o^*af; და] > o^*af |$
53. მშიერნი ალავსნა კეთილითა და მდიდარნი განავლინნა ცუდნი;
53. განავლინნა]განაბნინა $a |$
54. შეეწია ისრაჲლსა, მონასა თვსსა, მოქსენებად წყალობისა.
54. წყალობისა] + თვსისა $o^*af |$
55. ვითარცა ეტყოდა მამასა ჩუენსა აბრაჰამსა და ნათესავსა მისსა საუკუნოდ.
55. მამასა ჩუენსა $o^*] მამათა ჩუენთა o^c |$
56. და დაადგრა მარიამ ელისაბედის თანა სამ თუე და წარვიდა სახიდ თვსა.
56. თუე]თოუჲ $a, თუჲ f |$ თვსა]თვსსა $aof |$
57. ხოლო ელისაბედისნი აღივსნეს ჟამნი შობისა მისისანი, და შვა ძმ.
57. აღივსნეს]აღესრულნეს რაჲ $a |$ ძმ]ძე $f |$
58. და ესმა გარემოთა და ნათესავთა, რამეთუ განადიდა უფალმან წყალობაჲ თვისი მის თანა, და მის თანა იხარებდეს.
59. და იყო მერვესა დღესა და მოვიდეს წინადაცუეთად ყრმისა მის და რაჲთამცა უწოდეს მას სახელად მამისა მისისა ზაქარია.
59. წინადაცუეთად]წინადაცუჲთად $f |$
60. და მიუგო დედამან მისმან და ჰრქუა: არა, არამედ ეწოდოს მაგას იოვანე.
61. და ჰრქუეს მას, ვითარმედ: არა ვინ არს ნათესავსა შენსა, რომელსა ჰრქუან სახელი ეგე.
61. ვითარმედ]რამეთუ $o^*af |$ ჰქუან $o |$
62. და წამ-უყოფდეს მამასა მისსა, რაჲ-ძი უნდეს სახელის-დებად მისა.
63. და მოითხოვა ფიცარი და დაწერა და თქუა: იოვანე არს სახელი მისი. და დაუკურდა ესე ყოველთა.
63. მოითხოვა]მოითხოა $oaf |$
64. და მეყსეულად აღელო პირი მისი და ენაჲ, და იტყოდა და აკურთხევდა ღმერთსა.
65. და იყო შიში დიდი ყოველთა ზედა გარემო მკუდრთა მისთა; და ყოველთა მათ მთითკერძოთა ჰურიასტანისათა მიმოითქუმოდეს ყოველნი ესე სიტყუანი.
66. და დაიდევს გულსა, რომელთა ესმოდა ესე, და იტყოდეს: რაჲმე იყოს ყრმაჲ ესე? და კელი უფლისაჲ იყო მის ზედა.

66. და³]რამეთუ $o^*af | იყო | +$ ყრმისა $o^*af |$
67. და მამაჲ მისი ზაქარია აღივსო სულითა წმიდითა, წინაწარმეტყუელებდა და თქუა:
67. სულითა]სლ~ი a |
68. კურთხეულ არს უფალი ღმერთი ისრაჲლისაჲ, რამეთუ მოჰხედნა და ყოქსნაჲ ერისა თჳსისაჲ;
68. ისრაჲლისაჲ] იწ~ლისა f | მოჰხედნა] მოხედნა f |
69. და აღმიდგინა ჩუენ რქაჲ ცხორებისაჲ შორის სახლსა მას დავითის, მონისა თჳსისასა;
70. ვითარცა ეტყოდა პირითა წმიდათაჲთა საუკუნიტგან წინაწარმეტყუელთა მისთაჲთა,
70. ეტყოდა]იტყოდა $o^*af |$
71. ცხოვრებასა მტერთა ჩუენთაგან და კელისაგან ყოველთა მოძულეთა ჩუენთაჲსა;
71. ცხოვრებასა]გამოქსნასა $o^*af |$ მტერთა]მტერთაგან $o^*a |$ ჩუენთაგან]ჩუენთა $o^*af |$ კელისაგან]კელთაგან $o^*a,$ კელთა f |
72. ყოფად წყალობისა მამათა ჩუენთა თანა და მოქსენებად აღთქუმისა წმიდისა მისისა;
72. და] $> o^*af |$ აღთქუმისა]შჯული $o^*a,$ სჯული f | წმიდისა]წმიდაჲ $o^*af |$ მისისა]მისი $o^*af |$
73. ფიცით, რომელ ეფუცა აბრაჰამსა, მამასა ჩუენსა, მოცემად ჩუენდა
74. უშიშად ქსნად კელთაგან მტერთა ჩუენთაჲსა,
75. მსახურებად მისა ღირსებით და სიძარით წინაშე მისსა ყოველთა დღეთა ცხორებისა ჩუენისათა.
75. მისსა] მისა f |
76. და შენ, ყრმაო, წინაწარმეტყუელ მალლის იწოდო, რამეთუ წარსდლუე შენ წინაშე პირსა უფლისასა განმზადებად გზათა მისთა,
76. წარსდლუე] წარსდლუე f | მისთა]ამისთა a |
77. მიცემად მეცნიერებაჲ ცხორებისაჲ ერსა თჳსსა მოტევებითა ცოდვათა მათთაჲთა,
78. მოწყალებითა წყალობისა ღმრთისა ჩუენისაჲთა, რომელთა მიერ მომხედნა ჩუენ აღმოსავალმან მალლით
78. მოწყალებითა] + და $o^*af |$ წყალობისა]წყალობითა $o^*af |$ მიერ] $> o^*af |$ მომხედნა]მომხედნა $o^*af |$ ჩუენ] $> o^*af |$ აღმოსავალმან]აღმომავალმან $o^*af |$

79. გამოჩინებად მათ ზედა, რომელნი სხენან ბნელსა შინა და აჩრდილთა სიკუდილისათა, და წარმართებად ფერკთა ჩუენთა გზასა მშუდობისასა.

$$79. \text{ შინა} > \text{ } \circ * \text{af} | \text{ გზასა} + \text{ მას } \text{af} |$$

80. ხოლო ყრმაჲ იგი აღორძნდებოდა და განმტკიცნებოდა სულითა. და იყო უღაბნოს ვიდრე გამოცხადებამდე მისა ისრაჴლისა მიმართ.

$$80. \text{ უღაბნოს} | \text{ უღაბნოსა } \circ * \text{f} | \text{ და იყო უღაბნოს} > \text{ a} |$$

2

1. და იყო, მათ დღეთა შინა გამოკდა ბრძანებაჲ აგუსტოს კეისრისაგან აღწერად ყოვლისა სოფლისა.

2. ესე აღწერაჲ პირველი იყო მთავრობასა ასურეთს კურინესსა.

$$2. \text{ ასურეთს} | \text{ ასურეთ } \text{a} |$$

3. და წარვიდოდეს ყოველნი აღწერად კაცად-კაცადი თუსსა ქალაქსა.

$$3. \text{ თუსსა} | \text{ თ-სა } \text{a} | \text{ ქალაქსა} | \text{ ქალაქად } \text{a} |$$

4. აღმოვიდა იოსებცა გალილეაჲთ, ქალაქით ნაზარეთით, ჰურიასტანად, ქალაქად დავითისა, რომელსა ჰრქვან ბეთლემ, რამეთუ იყო იგი სახლისაგან და ტომისა დავითისა,

$$4. \text{ ჰურიასტანად} | \text{ ჰურის-ტნდ } \circ * | \text{ ჰქვან } \text{a} |$$

5. აღწერად მარიამის თანა, რომელი მითხოვილ იყო მისა, და იყო იგი მიდგომილ.

$$5. \text{ მითხოვილ} | \text{ თხოილ } \text{a} |$$

6. და იყო, ვიდრე იყვნესლა ივინი მუნ, აღივსნეს დღენი იგი შობისა მისისანი.

$$6. \text{ იყვნესლა} | \text{ იყვნეს } \circ * \text{af} |$$

7. და შვა ძმ იგი მისი პირმშოჲ და შეხვა იგი სახუეველითა და მიაწვინა იგი ბაგასა, რამეთუ არა იყო მათა ადგილ სავანესა მას.

$$7. \text{ ძმ} | \text{ ძე } \text{f} | \text{ სახუეველითა} | \text{ სახუეველითა } \text{f} |$$

8. და მწყემსნი იყვნეს მასვე სოფელსა, ველთა დგებოდეს და კუმილვიდეს საკუმილავსა ღამისასა სამწყსოსა მათსა.

$$8. \text{ საკუმილავსა} | \text{ კუმილავსა } \circ \text{af} |$$

9. და, აჰა, ანგელოზი უფლისაჲ დაადგრა მათ ზედა, და დიდებაჲ უფლისაჲ გამოუბრწყინდა მათ, და შეეშინა მათ შიშითა დიდითა.

$$9. \text{ დაადგრა} | \text{ დაადგა } \circ * \text{af} | \text{ ზელა} > \circ * \text{af} | \text{ გამოუბრწყინდა} | \text{ გამობრწყინდა } \circ * \text{af} | \text{ მათ}^2 | + \text{ ზელა } \circ * \text{af} |$$

10. და ჰრქუა მათ ანგელოზმან მან უფლისამან: ნუ გეშინინ, რამეთუ, აჰა, ესერა, გახარებ თქუენ სიხარულსა დიდსა, რომელი იყოს ყოვლისა ერისა:

10. გეშინინ | + თქუენ $o*af$ |

11. რამეთუ იშვა დღეს თქუენდა მაცხოვარი, რომელ არს ქრისტჳ უფალი, ქალაქსა დავითისსა.

11. ქრისტჳ|ქრისტჳე f |

12. და ესე იყოს თქუენდა სასწაულად: ჰპოვოთ ყრმაჲ იგი შეხუეული და მწოლარე ბაგასა.

12. ჰპოვოთ|ჰპოოთ o | შეხუეული|შეხუეული f | და² | $> f$ |

13. და მეყსეულად იყო ანგელოზისა მის თანა სიმრავლე ერთა ცისათაჲ, აქებდეს ღმერთსა და იტყოდეს:

13. სიმრავლე|სიმრავლჳ a |

14. დიდებაჲ მალალთა შინა ღმერთსა, და ქუეყანასა ზედა მშჳდობაჲ, და კაცთა შორის სათნობაჲ.

15. და იყო, ვითარცა აღვიდეს ანგელოზნი იგი ზეცად, მწყემსთა მათ თქუეს ურთიერთას: განვიდეთ ჩუენ ვიდრე ბეთლემადმდე და ვიხილოთ სიტყუაჲ ესე, რომელი იყო ჩუენდა მიმართ, რომელი-იგი უფალმან მაუწყა ჩუენ.

16. და მოვიდეს მსწრაფლ და პოვეს მარიამ და იოსებ და ყრმაჲ იგი, მწოლარე ბაგასა.

16. პოვეს|პოვეს oa | მწოლარე|მწოლარჳ a |

17. და ვითარცა იხილეს, გულისკმა-ყვეს სიტყუაჲ იგი, რომელი ითქუა მათა მიმართ ყრმისა მისთვის.

18. და ყოველთა, რომელთა ესმოდა, უკვრდა სიტყუაჲ იგი მწყემსთაჲ მათ მათა მიმართ.

18. მათა|მათდა of |

19. ხოლო მარიამს დაემარხნეს სიტყუანი ესე და დაედვა გულსა თვისსა.

20. და მიიქცეს და წარვიდეს მწყემსნი იგი, აღიღებდეს და აქებდეს ღმერთსა ამას ყოველსა ზედა, რომელი ესმა და იხილეს, ვითარცა-იგი ითქუნეს მათა მიმართ.

20. იგი | + და a | აქებდეს | + და აკურთხევდეს $o*af$ | მათა|მათდა of |

21. და ვითარცა აღესრულნეს დღენი იგი რვანი წინადაცუეთისა მისისანი, და უწოდეს სახელი მისი იესუ, რომელ-იგი ეწოდა ანგელოზისა მისგან ვიდრე ყოფადმდე მისა მუცელსა დედისა თვისისასა.

21. წინადაცუეთისა|წინადაცუეთისა f | და² | $> f$ | რომელი-| რომელი- f |

22. და რაჟამს აღესრულნეს დღენი იგი განწმედისა მათისანი შჯულისა მისებრ მოსესისა, აღმოიყვანეს ყრმაჲ იგი იერუსალმდ წარდგინებად წინაშე უფლისა,

22. შჯულისა]სჯულისა f | იერუსალმდ|იერუსალმდ o |

23. ვითარცა წერილ არს შჯულსა უფლისასა, რამეთუ: ყოველმან წულმან რომელმან განალოს საშოჲ, წმიდა უფლისა ეწოდოს,

23. შჯულსა]სჯულსა f | ეწოდოს o* | იწოდოს o°af |

24. და მიცემად შესაწირავი, ვითარცა თქუმულ არს შჯულსა უფლისასა: ორნი გურიტნი, ანუ ორნი მართუენი ტრედისანი.

24. შჯულსა]სჯულსა f | მართუენი|მართუენი a, მართუენი f |

25. და, აჰა, იყო კაცი იერუსალმს, რომლისა სახელი სუმეონ; და კაცი ესე მართალი იყო და მოშიში უფლისაჲ და მოელოდა ნუგეშინის-ცემასა ისრაელისასა: და სული წმიდაჲ იყო მის ზედა.

25. აჰა] > o*af | იყო° | + მუნ o*af | იერუსალმს|იერუსალმს o | რომლისა|რომლისაჲ a |

26. და იყო მისა უწყებულ სულისაგან წმიდისა არახილვად სიკუდილი, ვიდრემდე იხილოს ცხებული უფლისაჲ.

26. არახილვად]არახივად o* |

27. და მოვიდა სულითა წმიდითა ტაძრად უფლისა. და შეეყვანებასა მას მამა-დედისა მიერ ყრმისა მის იესუჲსა ყოფად მათა მსგავსად ჩუეულებისა მისებრ შჯულისა მისა მიმართ.

27. ჩუეულებისა]ჩუწულებისა f | მისებრ]მის a | შჯულისა] სჯულისა f |

28. და ამან მიიქუა იგი მკლავთა თუსთა ზედა და აკურთხევდა ღმერთსა და თქუა:

28. ამან]მან o*a |

29. აწ განუტევე მონაჲ შენი, მეუფეო, სიტყვსაებრ შენისა მშულობით,

29. განუტევე]განმიტევე o*f | მეუფეო]უფალო o*af |

30. რამეთუ იხილეს თუალთა ჩემთა, მაცხოვარებაჲ შენი,

31. რომელ განუმზადე წინაშე პირსა ყოვლისა ერისასა,

32. ნათელი გამობრწყინვებად წარმართთა ზედა და დიდებად ერისა შენისა ისრაელისა.

33. და იყვნეს იოსებ და დედაჲ მისი დაკრეგებულ სიტყუათა მათ ზედა მისთუს.

34. და აკურთხნა იგინი სუმეონ და ჰრქუა მარიამს, დედასა მისსა: აჰა, ესერა, ესე დგას დაცემად და აღდგინებად მრავალთა ისრაელსა შორის და სასწაულად სიტყვსაგებელად.

34. მისსა]მისა af | ისრაელსა] ისრაელსა a, იწ~ლთა f |

სიტყვას “სიტყვსაგებულად” ი-ში თავზე და აშიაზეც ნიშანი (∴ ი,) უზის და აშიაზე წერია: **საცილობელად** ი.

35. და თუთ შენსაცა სულსა განვიდეს მახული, რაფთა განცხადნენ მრავალთაგან გულთა ზრახვანი.

36. და იყო ანნა წინაწარმეტყუელი, ასული ფანოელისი, ტომისაგან ასერისა. ესე გარდასრულ იყო დღეთა მრავალთა და ცხორებულ იყო ქმრისა თანა შუდ წელ წელ სიქალწულითგან თვისით.

37. და ესე იყო ქურივ, ვითარ ოთხმეოცდაოთხის წლის, რომელი არა განეშორებოდა ტაძრისა მისგან მარხვითა და ვედრებითა და მსახურებითა ღამს და დღს.

37. ტაძრისა|ტარისა a|ღამს|ღამე of|დღს|დღე of|

38. ესე მასვე ჟამსა შინა მოიწია და აღუვარებდა ღმერთსა და ეტყოდა მისთვის ყოველთა, რომელნი მოელოდეს გამოკსნასა იერუსალმს შინა.

38. აღუვარებდა|აუვარებდა a, აუვარებდა of|

39. და ვითარცა აღასრულეს მის ზედა ყოველივე მსგავსად შჯულისა უფლისა, მოიქცეს და წარვიდეს გალილეად, ქალაქად თუსად – ნაზარეთად.

39. შჯულისა|სჯულისა f|თუსად|თ-სა oa, თუსა f|

40. ხოლო ყრმაჲ იგი აღორძნდებოდა და განმტკიცდებოდა სულითა და აღივსებოდა სიბრძნითა, და მადლი ღმრთისაჲ იყო მის ზედა.

40. იგი|+ იესუ o*af|

41. და აღმოვიდინა მამა-დედანი მისნი წლითი წლად იერუსალმდღ დღესასწაულსა მას პასექისასა.

41. დღესასწაულსა|დღსსასწაულსა a|პასექისასა|+ რომელ არს ვნებაჲ o*af|

42. და იყო რაჲ იგი ათორმეტის წლის, აღმოვიდეს იგინი იერუსალმდღ, ვითარცა ჩუეულ იყვნეს, დღესასწაულსა მას.

42. ათორმეტის|ათორმეტის a| ჩუეულ|ჩუწულ f|დღესასწაულსა|დღსსასწაულსა a|

43. და აღესრულნეს დღენი იგი, და წარსლვასა მას მათსა დაშთა იესუ ყრმაჲ იერუსალმს, და არა უწყოდეს იოსებ და დედამან მისმან.

43. და აღესრულნეს დღენი იგი, და წარსლვასა მას|> o*| აღესრულნეს|აღასრულნეს af|

44. ჰგონებდეს მისა, ვითარმედ მოგზაურთა თანა არს იგი. და მოვიდეს დღისა ერთისა გზასა და ეძიებდეს მას ნათესავთა შორის და მეცნიერთა

45. და არა პოვეს იგი. და მოიქცეს იგინი იერუსალმდღვე და ეძიებდეს მას.

45. პოვეს|პოვეს oaf|

46. და იყო შემდგომად სამისა დღისა, პოვეს იგი ტაძარსა მას შინა მჯდომარე შორის მოძღუართა, ისმენდა მათსა და ჰკითხვიდა მათ.

46. პოვეს]პოვეს of | მჯღომარე|მჯღომარე a | „შორის“ შემდეგ ერთი სიტყვა გადაშლილია o-ში |

47. განუკურდებოდა მათ ყოველთა, რომელთა ესმოდა მისი გულისკმის-ყოფა იგი და სიტყვს-მიგებაა მისი.

48. და იხილეს იგი და განუკურდა. ჰრქუა მას დედამან მისმან: შვილო, რაა ესე მიყავ ჩუენ ესრეთ? აჰა, ესერა, მე და მამაა შენი ვრორინებთ და გეძიებთ შენ.

48. იგი] > a |

49. და მან ჰრქუა მათ: და რაასა მეძიებთ მე? არა უწყითა, რამეთუ მამისა ჩემისა თანა ჯერ-არს ჩემი ყოფაა?

49. და²] > o* |

50. და მათ ვერ გულისკმა-ყვეს სიტყუაა იგი, რომელი ჰრქუა მათ.

51. და წარვიდა მათ თანა და მოვიდა ნაზარეთად და იყო დამორჩილებულ მათდა. ხოლო დედასა მისსა დაემარხნეს ყოველნი ესე სიტყუანი გულსა თუსსა.

52. და იესუ წარემატებოდა სიბრძნითა და ჰასაკითა და მადლითა წინაშე ღმრთისა და კაცთა.

3

1. წელსა მეთხუთმეტესა ტიბერის კეისრისასა, მთავრობასა პონტოელისა პილატესსა ჰურიასტანს, და მეოთხედმთავრობასა გალილესსა ჰეროდესსა, ხოლო ფილიპეს, ძმისა მისისა, მეოთხედმთავრობასა იტურეას და ტრაქონელთა სოფელსა, და ლუსანისსა მეოთხედმთავრობასა აბილინესა,

1. პონტოელისა]პონტიელისა o^c | პილატესსა]პილატესა of | ფილიპეს] ფილიპესსა o* | ფილიპესსა a | მისისა] მისისასა o*a | იტურეას]იტურეას o, იტურიას f | ლუსანისსა]ლუსანისსა af |

აბილინესა]აბილინესსა o^c, აბილინეს f |

მინაწერი აშიაზე f-ში: ლუსან კაცსა ჰრქუმა :: :: აბილინე ქე-ნასა ჰქუან ::

2. მდღელთმოდურებასა ანნაძსსა და კაიაფაძსსა იყო სიტყუაა უფლისაა იოვანეს მიმართ, ძისა ზაქარიაძსა, უდაბნოს.

2. მდღელთმოდურებასა] pr. და f | ანნაძსსა]ანაძსსა o*af | იყო] + სიყო a | ზაქარიაძსა]ზაქარიაძსსა oaf |

3. და მოვიდა ყოველსა მას გარემოსოფლებსა იორდანისასა და ქადაგებდა ნათლის-ცემასა სინანულისასა მისატევებელად ცოდვათა.

3. გარემოსოფლებსა]გარემოსოფელსა f |

4. ვითარცა წერილ არს წიგნსა მას სიტყუათა ესაია წინაწარმეტყუელისათა და იტყვს: კმაღ ღალადებისაჲ უღაბნოსა: განჰჰზადენით გზანი უფლისანი და წრფელ-ყვენით ალაგნი მისნი.

4. უღაბნოსა] + ზელა a |

5. ყოველი კევნები აღმოივსოს, და ყოველნი მთანი და ბორცუნი დამდაბლდენ; და იყოს გულარძნილი იგი მართალ და ფიცხელი იგი გზად წრფელად.

5. გულარძნილი] გულარძნი a |

6. და იხილოს ყოველმან კორციელმან მაცხოვარებაჲ ღმრთისაჲ.

7. და ეტყოდა განმავალსა მას მისა ერსა ნათლის-ღებად მისგან: ნაშობნო იქედნეთანო, ვინ გიზუნა თქუენ სივლტოლაჲ მერმისა მისგან რისხვისა?

7. გიზუნა] გიზუნა f |

8. ყავთ უკუე აწ ნაყოფი, ღირსი სინანულისაჲ, და ნუ ჰგონებთ და იტყვთ გულთა თქუენტა: მამაჲ გუვის ჩუენ აბრაჰამი. გეტყვ თქუენ, რამეთუ ძალ-უც ღმერთსა აღდგინებად ქვათა ამათგან ნაშობად აბრაჰამისა.

8. იკუე] უკუე f |

9. რამეთუ აწვე ცული ძირთა თანა ხეთასა ძეს; ყოველმან ხემან რომელმან არა გამოიღოს ნაყოფი კეთილი, მოეკუეთოს და ცეცხლსა დაედვას.

9. მოეკუეთოს] მოეკუეთოს f | დაედვას] დაედვად a.

10. და ჰკითხვიდეს მას ერი იგი და ეტყოდეს: და რამე უკუე ვყოთ?

10. უკუე] უკუე af |

11. მიუგო და ჰრქუა მათ: რომელსა აქუნდეს ორი სამოსელი, მიეცინ, რომელსა არა აქუნდეს; და საზრდელიცა ეგრეთვე მსგავსად ყავნ.

11. საზრდელიცა] საზრდელი o*af |

12. მოვიდეს მისა მეზუერენიცა ნათლის-ღებად და ჰრქუეს მას: მოძღუარ, ჩუენ რამე ვყოთ?

12. მეზუერენიცა] მეზუერენიცა f |

13. ხოლო მან ჰრქუა მათ: ნურარას უფროჲს განწესებულისა თქუენისა იქმთ.

13. ნურარას] ნურას o*f |

14. ჰკითხვიდეს მას მკედრად განწესებულნიცა იგი და ეტყოდეს: და ჩუენ რამე ვყოთ? და მან ჰრქუა მათ: ნუვის აჭირვებთ, ნუცა ცილსა შესწამებთ და კმა-გეყავნ როჭიკი თქუენი.

14. მკედრად] ერად o*af | აჭირვებთ] აჭირვებთ af |

15. და ვითარცა მოელოდა ერი იგი, და განიზრახვიდეს ყოველნი გულთა მათთა იოვანესთვს, ნუუკუე იგი არს ქრისტჳ,

15. ნუკუენუკუუმ oaf | ქრისტე|ქრისტე f |
16. მიუგო ყოველთა იოვანე და ეტყოდა: მე ნათელ-გცემ თქვენ წყლითა, ხოლო მოვალს უძლიერესი ჩემსა, რომლისა არა ვარ ღირს კამლთა მისთა ტურთვად; მან ნათელ-გცეს თქვენ სულითა წმიდითა და ცეცხლითა.
16. ხოლო $> o*af$ |ნათელ-გცეს|ნათელ-გცეც a |
17. რომლისა ნიჩაბი კელთა შინა მისთა, განწმიდოს კალოდ თვისი და შეკრიბოს იფქლი საუნჯესა თვისსა, ხოლო ბზე დაწუას ცეცხლითა უშრეტითა.
17. ბზე|ბზე $o, ბზ a |$
18. და ფრიად სხუასაცა მრავალსა ჰლოცვიდა და ახარებდა ერსა მას.
19. ხოლო ჰეროდე, ოთხთა სამთავროთა მთავარმან, რამეთუ ამხილებდა მას ჰეროდიადსთუს, ცოლისა ფილიპეს, ძმისა მისისა, და ყოვლისა მისთუს, რომელი ქმნა ბოროტი ჰეროდე,
19. ფილიპეს| $> o*a$ |მისისა|თვისსა f |
20. შესძინა ესეცა მას ყოველსა ზედა და შეაყენა იოვანე საპყრობილესა.
21. და იყო ნათლის-ღებასა მას ყოვლისა ერისასა და იესუცა ნათელ-ილო და ილოცვიდა; და განეხუნეს ცანი,
22. და გარდამოკდა სული წმიდაჲ კორციელითა ხილვითა, ვითარცა ტრედი, მის ზედა; და კმაჲ იყო ზეცით და თქუა: შენ ხარ ძმ ჩემი საყუარელი, შენ სათნო-გიყავ.
22. ძმ|ძე of |
23. და თავადსა იესუს ეწყო ოდენ ყოფად მეოცდაათესა წელსა, რომელი საგონებელ იყო ძედ იოსებისა, ელისა,
23. იესუს|იესუ a | ძედ|ძედ a | იოსებისა|იოსებისსა a | იოსებისა| $+ იაკობისსა o*af$ | ელისა|ელისსა oaf |
24. მატათანისა, ლევისა, მელქისა, იანესა, იოსებისა,
24. მატათანისა|მატათანისსა a |ლევისა|ლევისსა oaf | იოსებისა|იოსებისსა oa |
25. მატათისა, ამოსისა, ნაომისა, ესლისა, ნაგესა,
25. ესლისა|ესლისსა oaf |
26. მათისა, მატათისა, სემისა, იოსებისა, იუდაძსა,
26. იუდაძსა| $> o*af$, იუდაძსსა o^c |
27. იონანისა, რესაძსა, ზორობაბელისა, სალათიელისა, ნერისა,
27. იონანისა|იონანისა of | ზორობაბელისა|ზორობაბელისა oaf | სალათიელისა|სალათიელისსა $o*a$, სალათიელისსა f |

28. მელქისა, ადღისა, კოსამისა, ელმოდადისა, ერისა,
28. ადღისა]ადღისა o*f |
29. იოსისა, ელიეზერისა, იორამისა, მატტათისა, ლევისა,
29. მატტათისა]მატტათისა o*af |
30. სუმეონისა, იუდაასა, იოსებისა, იონანისა, ელიაკიმისა,
30. იუდაასა oaf | ელიაკიმისა]ელიაკიმისა oaf |
31. მელეადასა, მაინანისა, მატათანისა, ნათანისა, დავითისა,
31. მანანისა o*f, მაინანისა o° | დავითისა]დავითისა o°a |
32. იესესა, იობედისა, ბოოსისა, სალმონისა, ნაასონისა,
32. იესესა]იესესა oa | ბოოსისა]ბოოსისა a | სალმონისა o |
33. ამინადაბისა, არამისა, ესრომისა, ფარეზისა, იუდაასა,
33. არამისა] + იორამისა oaf |
34. იაკობისა, ისაკისა, აბრაჰამისა, თარაასა, ნაქორისა,
35. სერუქისა, რაგავისა, ფალეგისა, ებერისა, სალაასა,
35. სერუქისა]სერუქისა oaf | რაგავისა]რაგავისა a |
36. კაინანისა, არფაქსადისა, სემისა, ნოესა, ლამექისა,
37. მათუსალაასა, ენოქისა, იარედისა, მალელეილისა, კაინანისა,
37. ენოქისა]ენოქისა oaf | მალელეილისა]მალელეილისა a |
38. ენოსისა, სეთისა, ადამისა და ღმრთისა.

4

1. ხოლო იესუ, სავსე სულითა წმიდითა, მოიქცა იორდანით, და მოჰყვანდა სულსა უდაბნოდ.
1. სავსე]სავსე a |
2. და ორმოც დღე გამოიცადებოდა ეშმაკისაგან და არარაჲ ჭამა მათ დღეთა შინა. და აღ-რაჲ-ესრულნეს დღენი იგი, შეეშა.
2. დღე]დღე a |
3. და ჰრქუა მას ეშმაკმან მან: უკუეთუ ძმ ხარ ღმრთისაჲ, არქუ ქვათა ამათ, რაჲთა იქმნენ პურ.
3. ძმ]ძე of | იქმნენ]იქმნენ oaf |

4. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: წერილ არს: არა ჰურითა ხოლო ცხონდების კაცი, არამედ ყოვლითა სიტყუთა ღმრთისაჲთა.

4. ცხონდების|ცხონდების of a |

5. და აღიყვანა იგი მთასა მაღალსა და უჩუენნა მას ყოველნი სუფევანი სოფლისანი გამოხატვითა ჟამთაჲთა

5. უჩუენნა|უჩუენნა f | ყოველნი|ყოველნი a |

6. და ჰრქუა მას ეშმაკმან მან: შენ მიგცე ამის ყოვლისა კელმწიფებაჲ და დიდებაჲ მათი, რამეთუ ჩემდა მოცემულ არს, და რომლისა მინდეს, მივსცე იგი;

7. უკუეთუ შენ თაყუანის-მცე ჩემ წინაშე, იყოს შენდა ესე ყოველი.

7. ესე > a |

8. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: წარვედ მართლუკუნ ჩემგან, ეშმაკო; წერილ არს: უფალსა ღმერთსა შენსა თაყუანის-სცე და მას მხოლოსა ჰმსახურებდე.

9. და მოიყვანა იგი იერუსალმდ და დაადგინა იგი ფრთესა მას ზედა მის ტაძრისასა და ჰრქუა მას: უკუეთუ ძმ ხარ ღმრთისაჲ, გარდაიდვე თავი შენი ამიერ ქუეყანად,

9. იერუსალმდ|იერუსა~ლმდ o | ძმ|ძე of |

10. რამეთუ წერილ არს, ვითარმედ: ანგელოზთა მისთადა უბრძანებეს შენთვის დაცვად შენდა,

10. მისთადა|მისთა o * a | შენთვის| > o * af |

11. კელთა მათთა ზედა აღვიპყრან შენ, ნუსადა წარსცე ქვასა ფერკი შენი.

11. და კელითა o * af | მათთა|მათითა o * af | ზედა| > o * af | შენ| + რაჲთა o * af | ნუსადა|არა o * af |

12. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას; რამეთუ თქუბულ არს: არა განსცადო უფალი ღმერთი შენი.

13. და აღასრულნა ყოველნი განსაცდელნი ეშმაკმან მან და განეშორა მას ვიდრე ჟამადმდე.

13. აღასრულნა|აღსრულნა a | ჟამადმდე|ჟამ რავენადმე a, ჟამ რავენადმე o * f |

14. და მოიქცა იესუ ძალითა სულისა წმიდისაჲთა გალილეად; და ჰამბავი განჰდა მისთვის ყოველსა მას გარემოსოფლებსა.

15. და იგი თავადი ასწავებდა შესაკრებელთა მათთა და იდიდებოდა ყოველთაგან.

16. და მოვიდა ნაზარეთად, სადაცა აღზრდილ იყო, და შევიდა, ვითარცა ჩუეულ იყო იგი, დღესა შაბათსა შესაკრებელსა მათსა.

16. ჩუეულ|ჩუეულ f |

17. და მოსცეს მას წიგნი ესაია წინაწარმეტყუელისაჲ, და აღდგა კითხვად და განყო წიგნი იგი და პოვა ადგილი, რომელსა წერილ იყო:

18. სული უფლისაჲ ჩემ ზედა, რომლისათჳს მცხო მე მახარებელად გლახაკთა, მომავლინა მე განკურნებად შემუსრვილთა გულითა, ქადაგებად ტყუეთა განტევებისა და ბრმათა ახილვად, განვლინებად მომსრვალთა განტევებითა,

18. მე¹] + და oaf | შემუსრვილთა|შემოსრვილთა a | ქადაგებად|ქადაგება o* | ტყუთა f | განტევებისა|გ-ტევებისა a, განტევებასა f | ახილვად| + და a |

19. და ქადაგებად წელიწადი უფლისაჲ შეწყნარებული.

20. და შეყო წიგნი იგი და მისცა მსახურსა და ღაჯდა; და თუაღნი ყოვლისა კრებულისანი მას ხედვიდეს.

21. და იწყო სიტყუად მათა, ვითარმედ: დღეს აღესრულა წერილი ესე ყურთა მომართ თქუენთა.

22. და ყოველნი ეწამებოდეს მას და უკურდა სიტყუათა ამათ ზედა მისთა მადლისათა, რომელნი გამოვიდოდეს პირისაგან მისისა, და იტყოდეს: ანუ არა ესე არსა ძმ იოსებისი?

22. მადლისათა|მადლისა f | ძმ|მე of |

23. და თავადმან ჰრქუა მათ: მრქუათ სამე იგავი ესე: მკურნალო, განიკურნე თავი შენი! – და ჰრქუეს მას: რაოდენი გუესმა საქმე კაპერნაუმს, ქმენ აქაცა, მამულსა შენსა!

23. მათ] > o*f | რაოდენი|რაგდენი oaf | გუესმა|გუესმა f | საქმე|საქმე of | კაპერნაუმს|კაფარნაუმს o*af |

24. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ არავინ წინაწარმეტყუელი შეწყნარებულ არს თჳსსა მამულსა.

24. თჳსსა|თჳსა f |

25. ხოლო ჭეშმარიტად გეტყვ თქუენ, რამეთუ მრავალნი ქურიენი იყვნეს დღეთა მათ ელიაჲსთა ისრაჲლსა შორის, ოდეს-იგი დაეკმა ცაჲ სამ წელ და ექუს თუე, რაჟამს-იგი იყო სიყმილი დიდი ყოველსა ქუეყანასა.

25. ელიაჲსთა|ელიასთა o* | თუე| თთუჲ a, თუჲ f | დიდი] > f |

26. და არავისა მათგანისა მიივლინა ელია, გარნა სარეფთად სიდონისა, დედაკაცისა ქურივისა.

26. სიდონისა|სიდონისა af |

27. და მრავალნი კეთროვანნი იყვნეს ისრაჲლსა შორის ელისეს ზე, წინაწარმეტყუელისა, და არა ვინ მათგანი განიკურნა, გარნა ნემან ასური.

27. კეთროვანნი|კეთროვანი a | ზე]ზჲ a |

28. და აღიხსნეს ყოველნი გულისწყრომითა, რომელნი-იგი იყვნეს შესაკრებელსა მას შინა, ესმოდა რაჲ ესე.

28. შინა] + და a |

29. და აღდგეს და განაძეს იგი გარეშე ქალაქისა მისგან და მოიყვანეს იგი ვიდრე წუერადმდე მის მთისა, რომელსა ზედა ქალაქი იგი მათი დაშენებულ იყო, რადთა გარდააგდონ იგი.

29. განაძეს]განაძეს a | წუერადმდე]წუერადმდე f |

30. ხოლო თავადმან განვლო შორის მათსა და წარვიდა.

31. და შთავიდა კაპარნაუმდ, ქალაქსა გალილეასასა, და ასწავებდა მათ შაბათსა შინა.

31. კაპარნაუმდ]კაპარნაუმდ o*af, კაპერნაუმდ o° |

32. და უკურდა მოძღურებაჲ იგი მისი, რამეთუ კელმწიფებით იყო სიტყუაჲ იგი მისი.

33. და იყო შესაკრებელსა მათსა კაცი, რომლისა თანა იყო სული არაწმიდაჲ, და ღალად-ყო კმითა დიდითა:

33. ღალად-]ღალატ- oa |

34. ეჰა, რაჲ არს ჩუენი და შენი, იესუ ნაზარეველო? მოხუედ წარწყმედად ჩუენდა; გიცი შენ, ვინ ხარ, წმიდაჲ ეგე ღმრთისაჲ.

34. მოხუედ]მოხუედ f | გიცი]გიცით o*af | ვინ]ვინაჲ o*f |

35. და შეჰრისხნა მას იესუ და ჰრქუა: პირი დაიყავ და განვედ მაგისგან! – და დასცა იგი შორის მათსა ეშმაკმან მან და განვიდა მისგან და არაჲ ავნო მას.

35. არაჲ]არარაჲ oaf |

36. და იყო განკურვებაჲ მათ ყოველთა ზედა, და ზრახვიდეს ურთიერთას და იტყოდეს: რაჲ არს სიტყუაჲ ესე, რამეთუ კელმწიფებითა და ძალითა უბრძანებს სულთა არაწმიდათა, და განველენ?

37. და მიმოეფინებოდა ჰამბავი მისთვის ყოველთა მათ აღვილთა გარემო მის სოფლებისათა.

38. და აღდგა მის კრებულისაგან და შევიდა სახლსა სიმონისსა; ხოლო სიდერძი სიმონისი შეპყრობილ იყო სიცხითა დიდითა. და უთხრეს მას მისთვის.

38. და¹] > a | სიმონისა a |

39. და დაადგა მას ზედა და შეჰრისხნა სიცხესა მას. და მეყსეულად დაუტევა იგი, და აღდგა და ჰმსახურებდა მათ.

39. დადგა]დაადგრა o*f |

40. და დასლვასა ოდენ მზისასა ყოველთა რაოდენთა აქუნდა უძღურები თითოსახეთაგან სენთა, მოიყვანნეს მისა. ხოლო თავადმან კაცად-კაცადსა მათსა დასლვა კელი და განკურნნა იგინი.

40. დასლვასა]დასავალსა o | რაოდენთა]რავდენთა oaf | უძღურები]უძღურებაჲ o*f |

41. და განვილოდეს ეშმაკნი მრავალთაგან, დაღაღებდეს და იტყოდეს, ვითარმედ: შენ ხარ ქრისტე, ძმ ღმრთისა ცხოველისაჲ! – და არა უტყვებდა მათ სიტყუად, რამეთუ იცოდეს, ვითარმედ იგი არს ქრისტე.

41. ქრისტე¹ ქრისტჳ a|ძმ|ძე of|ქრისტე² ქრისტჳ af|

42. და ვითარცა განთენა, გამოვიდა მიერ და წარვიდა უდაბნოსა ადგილსა, და ერი იგი ეძიებდა მას, და მოვიდეს მისა და იყენებდეს მას, რამათაჲცა არა წარვიდა მათგან.

42. იყენებდეს|აყენებდეს o*f|

43. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ, ვითარმედ: სხუათაჲცა ქალაქთა ჯერ-არს ჩემდა ხარებად სასუფეველი ღმრთისაჲ, რამეთუ ამისთვის მოვივლინე.

44. და ქადაგებდა ყოველთა შესაკრებელთა გალილეაჲსათა.

5

1. და იყო, ვითარ ერი იგი დაესხმოდა მას სმენად სიტყუასა ღმრთისასა, და თავადი დგა კიდესა თანა ტბისა მის გენესარეთისასა.

2. და იხილნა ორნი ნავნი, მდგომარენი კიდესა მის ტბისასა; ხოლო მესათხეველნი იგი გამოვიდეს ნავისა მისგან და განჰრცხიდეს ბადეთა.

3. და შევიდა ერთსა მას ნავსა, რომელი იყო სიმონისი, და უბრძანა მათ ქუეყანით შე-რე-დგინებაჲ მცირედ და დაჯდა და ასწავებდა ნავით გამო ერსა მას.

3. და¹|+ იესუ o*af| შე-რე-დგინებაჲ|შედგინებაჲ o*f|

4. და ვითარცა დასცხრა სიტყუად, ჰრქუა სიმონს: შეავლინე ღრმად და სდევით ბადე თქუენი ნადირობად.

4. ბადე|ბადჳ a|

5. მიუგო სიმონ და ჰრქუა: მოძღუარ, ღამე ყოველ დავშუერით და არარაჲ მოვიდეთ, ხოლო სიტყუთა შენითა გარდაუტეოთ ბადე..

5. დავშუერით|დავშუწრით f|ბადე|ბადჳ a|

6. და ესე რაჲ ყვეს, შეაყენეს თევზისა სიმრავლე დიდი, და განსთქდებოდეს ბადენი მათნი.

6. რაჲ|> o*af|ყვეს|+ და o*af| სიმრავლე|სიმრავლჳ a|

7. და წამს-უყოფდეს, რომელნი-იგი იყვნეს ერთსა მას ნავსა, რამათა მოვიდენ და შეეწინენ მათ. და მოვიდეს და აღავსნეს ორნივე იგი ნავნი, ვიდრემდე დაინთქმოდეს ივინი.

8. და ვითარცა იხილა სიმონ-ჰეტრე, შეუვრდა მუკლთა იესუჲსთა და ჰრქუა მას: განვედ ჩემგან, რამეთუ კაცი ცოდვილი ვარ, უფალო.

8. და¹] > a|-პეტრწ a|

9. რამეთუ განკურვებამან შეიპყრა იგი და ყოველნი მისთანანი ნადირობასა მას თევზისასა, რომელი შეაყენეს.

10. ეგრეთვე იაკობ და იოვანე, ძენი ზებედესნი, რომელნი იყვნეს ზიარნი სიმონისნი. და იესუ ჰრქუა სიმონს: ნუ გეშინინ, სიმონ! ამიერითგან იყო კაცთა მონადირე.

10. ზებედესნი]ზებედესნი a|

11. და გამოადგინეს ნავი იგი ქუეყანად და დაუტევეს ყოველი და მისდევდეს მას.

12. და იყო, ვითარცა შევიდა იგი ერთსა ქალაქთაგანსა, და, აჰა, კაცი სავსე კეთროვნებითა. ვითარცა იხილა მან იესუ, დავარდა პირსა ზელა თვისსა, ევედრებოდა მას და ეტყოდა: უფალო, უკუეთუ გინდეს, ძალ-გიც განკურნებად ჩემდა.

12. სავსე]სავსე a|

13. და განყო კელი, შეაზო მას და ჰრქუა: მნებაგს, განწმიდენი! – და მეყსეულად განეშორა კეთროვნებაჲ იგი მისგან.

13. ჰრქუა] + მას o*f|

14. და თავადმან ამცნო მას, რაჲთა არავის უთხრას, არამედ: წარვედ და უჩუენე თავი შენი მდღელსა და შეწირე განწმედისა შენისათვის, ვითარცა უბრძანა მოსე, საწამებელად მათა.

14. ამცნო]ამცო a|უჩუენე]უჩუენე f|მოსე]მოსე a|

15. და უფროჲსად მიმოედებოდა მისთვის სიტყუაჲ იგი. და შეკრებოდა ერი მრავალი სმენად და განკურნებად უძღურებათა მათთაგან მის მიერ.

15. შეკრებოდა] + მისთვის o*af|განკურნებად]გ~ნკურნებად a|მის მიერ] > o*af|

16. ხოლო თავადი განეშორის უდაბნოდ და ილოცავნ.

17. და იყო ერთსა შინა დღესა, და თავადი იესუ ასწავებდა მათ. და სხდეს მუნ ფარისეველნი და შჯულისმოდღუარნი, რომელნი მოსრულ იყვნეს ყოვლისაგან დაბნებისა გალილეაჲსა და ჰურიასტანისა და იერუსალჴმისა, და ძალი ღმრთისაჲ იყო განკურნებად მათა.

17. შჯულისმოდღუარნი]სჯულისმოდღუარნი f|

18. და, აჰა, ესერა, კაცთა მოაქუნდა ცხედრითა კაცი, რომელი იყო განრღუეულ, და უნდა შეღებაჲ მისი და დადგმაჲ წინაშე მისა.

18. განრღუეულ]განრღუეულ f|მისა]მისა a|

19. და ვერ პოეს, ვინაჲმცა შეიღეს იგი ერისა მისგან: აღკდეს ერლოსა ზელა და აღიღეს კეცი და შთაუტევეს კაცი იგი ცხედრითიურთ წინაშე იესუჲსა.

19. აღკდეს] აკდეს o*f|

20. და იხილა რამ სარწმუნოებად მათი, ჰრქუა მას: კაცო, მიგეტევენ ცოდვანი შენნი!

20. ჰრქუა] + კაცსა $o*af | კაცო | > o*af |$

21. და იწყეს განზრახვად მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა და იტყოდეს: ვინ არს ესე, რომელი იტყვს გმობასა? ვის კელ-ეწიფების მიტევებად ცოდვათაჲ, გარნა მხოლოსა ღმერთსა.

22. გულისკმა-ყენა იესუ გულისზრახვანი მათნი, მიუგო და ჰრქუა მათ: რასა-ეგე ჰზრახავთ გულთა თქუნთა?

23. რამ უადვილეს არს სიტყუად: მიგეტევენ შენ ცოდვანი შენნი, ანუ რქუამდ: აღდგ და ვიდოდე?

23. რამ] + არს $o*af | არს | > o*af |$

24. არამედ რამთა უწყოდით, რამეთუ კელმწიფებად აქუს ძესა კაცისასა ქუეყანასა ზედა მიტევებად ცოდვათა, – და ჰრქუა განრლუეულსა მას: შენ გეტყვ, აღდგ და აღილე ცხედარი შენი და წარვედ სახიდ შენდა!

24. ძესა]ძსსა a | განრლუეულსა | განრლუშულსა f | სახიდ | სახედ oaf |

25. და მეყსეულად აღდგა წინაშე მათსა და აღილო ცხედარი, რომელსა ზედა იდგა, და წარვიდა სახიდ თუსა და აღიღებდა ღმერთსა.

25. სახიდ | სახედ oaf |

26. განკვრვებამან შეიპყრნა ყოველნი და აღიღებდეს ღმერთსა. და შიში დაეცა მათ ზედა და იტყოდეს, რამეთუ: ვინილეთ უდიდებულესი დიდებად ღღეს.

26. განკვრვებამან] pr და oa | ღმერთსა]ღ-ი a | უდიდებულესი | უდიდებულსი a |

27. და ამისა შემდგომად გამოვიდა და იხილა მეზუერე, სახელით ლევი, მჯღომარს საზუერესა ზედა, და ჰრქუა მას: მომდევდი მე!

27. მეზუერე] მეზუერს a, მეზუსრე f | მჯღომარს | მჯღომარე oaf | საზუერესა | საზუსრესა f |

28. და მან დაუტევა ყოველი და აღდგა და მისდევდა მას.

29. და დაუმზადა ლევი პური დიდი იესუს სახლსა შინა თუსსა, და იყო კრებული დიდი მეზუერეთაჲ და სხუათაჲ, რომელნი იყვნეს მათ თანა ინაკით-მსხლომარენი.

29. დაუმზადა]უმზადა $o*f | მეზუსრეთაჲ f |$

30. და დრტუნვიდეს ფარისეველნი და მწიგნობარნი მათნი მოწაფეთა მისთა თანა და იტყოდეს: რამსათუს მეზუერეთა და ცოდვილთა თანა შჭამთ და ჰსუამთ?

30. მეზუერეთა]მეზუსრეთა f | შჭამთ | ჰჭამთ a, სჭამთ f | ჰსუამთ | სუამთ of |

31. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა უკმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ რომელნი ბოროტსა სენსა შინა არიან.

32. არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა, რაფთა შეინანონ.
33. ხოლო მათ ჰრქუეს მას: რაფსათუს მოწაფენი იოვანესნი იმარხვენ ზედადსზედა და ვედრებასა ჰყოფენ, და ეგრეთვე ფარისეველთანი, ხოლო მოწაფენი შენნი ჭამენ და სუძენ?
34. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ნუუკუე კელ-ეწიფების ძეთა სიძისათა, ვიდრემდე სიძ მათ თანა არს, რაფთა ამარხვებდეს მათ?
34. ნუუკუენუუკუმ of, ნუუკუემ a | სიძს|სიძე of | არს|არსა o |
35. ხოლო მოვლენან დღენი, და ოდეს ამალდეს მათგან სიძ იგი, მაშინ იმარხვიდენ მათ დღეთა შინა.
35. ხოლო > o*af | და > o*af | სიძს|სიძე of | იგი + და o*af |
36. და ეტყოდა მათ იგავითცა, ვითარმედ: არავინ სადგმელი სამოსლისა ახლისად დაადგის სამოსელსა ძუელსა, რაფთა არა ახალიცა იგი განაპოს; და ძუელსა მას ვერ შეჰგავს სადგმელი ახლისა სამოსლისად.
36. ძუელსა] ძუელსა f |
37. და არავინ შთაასხის ღვინოდ ახალი თხიერთა ძუელთა, რაფთა არა განხეთქნეს ღვინომან ახალმან თხიერნი იგი, და ღვინოდ დაითხიოს, და თხიერნი წარწყმდენ,
37. ძუელთა] ძუელთა f | წარწყმდენ|წარწყმდენ a |
38. არამედ ღვინოდ ახალი თხიერთა ახალთა ჯერ-არს შთასხმად, და ორნივე დაიმარხნენ.
38. დაიმარხნენ|დაიმარხნენ f |
39. და არავინ სუამნ ღვინოსა ძუელსა და მეყსეულად ჰნებავნ ახალი, რამეთუ თქვს: ძუელი უმჯობეს არს,
- 39 ძუელსა] ძუელსა f | ძუელი] ძუელი f | უმჯობეს] უტკბილეს o*af |

6

1. და იყო შაბათსა მეორესა და განვიდოდა თავადი თესულისაგან ყანისა. ხოლო მოწაფენი მისნი მოშვრიდეს თავსა კუვილისასა, მუსრვიდეს კელითა და ჭამდეს.
1. მოშვრიდეს] მოშვრიდეს f |
2. ხოლო რომელთამე ფარისეველთა ჰრქუეს მათ: რაფსა ჰზამთ შაბათსა შინა, რომელი არა ჯერ-არს?
3. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არცაღა ესე აღმოგიკითხავსა, რომელ-იგი ყო დავით, ოდეს-იგი შეეძმია მას და მისთანათა,

4. ვითარ-იგი შევიდა ტადარსა ღმრთისასა და პურნი იგი შესაწირავისანი შეჭამნა და სცა მისთანათაცა, რომელთაჲ არა ჯერ-არს ჭამად, გარნა მღდელთაჲ ხოლო?

5. და ეტყოდა მათ: უფალ არს ძმ კაცისაჲ შაბათისაცა.

5. ძმ of |

6. და იყო სხუასაცა შაბათსა, და შთავიდა თავადი შესაკრებელსა მათსა და ასწავებდა მათ. და იყო მუნ კაცი, რომელსა კელი მისი მარჯუენე განკმელ ელგა.

6. შთავიდა|შევიდა a |მარჯუენე|მარჯუენე a |

7. უმზირდეს მას მწიგნობარნი და ფარისევლნი, უკუეთუმცა შაბათსა განკურნა, რადთა პოლნ, ვითარმცა შესმინეს იგი.

7. უკუეთუმცა|უკუთუმცა f |

8. ხოლო თავადმან იცნოდა ზრახვანი მათნი და ჰრქუა კაცსა მას, რომელსა კელი განკმელ ელგა: აღდეგ და წარმოდეგ შორის! – ხოლო იგი აღდგა და დადგა შორის.

9. და იესუ ჰრქუა მათ: გკითხო თქუენ სიტყუაჲ: რად ჯერ-არს შაბათსა: კეთილისა საქმს, ანუ ბოროტისა ყოფად? სულისა ცხორებაჲ, ანუ მოკლვაჲ?

9. საქმს|საქმე of |

10. და მიჰხედა მათ ყოველთა და ჰრქუა კაცსა მას: განირთხ კელი შენი! ხოლო მან განირთხა, და მოეგო კელი მისი, ვითარცა სხუად იგი.

10. მიჰხედა|მიხედა of |

11. ხოლო იგინი აღივსნეს მანკიერებითა და განიზრახვიდეს ურთიერთას, უკუეთუმცა უყვეს რად იესუს.

12. და იყო მათ დღეთა შინა და განვიდა თავადი მთად კერძო ლოცვად და დაბესა ათევედა ლოცვითა ღმრთისა მიმართ.

13. და ვითარცა განთენა დღს, მოუწოდა მოწაფეთა თჳსთა და გამოირჩინა ათორმეტნი მათგანნი, რომელთაცა მოციქულად უწოდა.

13. დღს|დღე of |

14. სიმონ, რომელსა უწოდა პეტრე, და ანდრეა, ძმად მისი, იაკობ და იოვანე, ფილიპე და ბართლომე,

14. ფილიპე|ფილიპს a |

15. მატთეოს და თომა და იაკობ აღფესი და სიმონ, რომელსა ერქუა მოშურნე,

15. მატთეოს|მათეოს o*f, მათეოს a |და²] > a |აღფესი|აღფესი a | და³] > a |მოშურნე|მოშურნს a |

16. და იუდა იაკობისი და იუდა ისკარიოტელი, რომელი-იგი იქმნა განმცემელ.

16. იქმნა|ყო ო*a|განმცემელ|განმცემელი ო*a|
17. და გარდამოვიდა მათ თანა და დადგა ადგილსა ველსა, და ერი იგი მოწაფეთა მისთაჲ, და სხუსა ერისა სიმრავლე ფრიადი ჰურიასტანით და იერუსალჴმით და ზღუსკიდისაჲ, ტზროსით და სიდონით,
17. დადგა|ლაადგა ო*, დაადგრა f| ადგილსა|ადილსა a| სიმრავლე|სიმრავლჴ a|
18. რომელნი მოსრულ იყვნეს სმენად მისგან და განკურნებად სნეულებათაგან მათთა; და ურვილნი იგი სულთაგან არაწმიდათა განიკურნებოდეს.
18. იგი|> f|
19. და ყოველი იგი ერი ეძიებდა შეახლებად მისა, რამეთუ ძალნი გამოვიდოდეს მისგან და განკურნებდეს ყოველთა.
20. და თავადმან აღიხილნა თუალნი მისნი მოწაფეთა მიმართ და ეტყოდა: ნეტარ ხართ გლახაკნი სულითა, რამეთუ თქუენი არს სასუფეველი ღმრთისაჲ;
21. ნეტარ ხართ თქუენ, რომელთა გშიის აწ, რამეთუ განსძლეთ; ნეტარ ხართ, რომელნი სტირთ აწ, რამეთუ იცინოდით;
22. ნეტარ იყვნეთ, რაჟამს მოგიბულნენ თქუენ კაცთა და ოდეს გამოგასხნენ თქუენ და გაყუედრებდენ და განკადონ სახელი თქუენი, ვითარცა ბოროტთაჲ, ძისათჴს კაცისა.
22. გაყუედრებენ|გაყუედრებდენ f|
23. გიხაროდენ მას დღესა შინა და მხიარულ იყვენით, რამეთუ, აჰა, ესერა, სასყიდელი თქუენი მრავალ არს ცათა შინა, რამეთუ ესრეთვე უყოფდეს წინაწარმეტყუელთა მამანი მათნი.
23. მრავალ|დიდ ო*a, დიდი f|
24. ხოლო ვაჲ თქუენდა, მდიდარნო, რამეთუ მიგიღებდეს ნუგეშინის-ცემაჲ თქუენი.
25. ვაჲ თქუენდა, განმადლარნო აწ, რამეთუ გშიოდის; ვაჲ თქუენდა, რომელნი იცინით აწ, რამეთუ იგლოვდეთ და სტიროდით.
25. იგლოვდეთ|იგლოვდები a|
26. ვაჲ თქუენდა, რაჟამს კეთილსა გეტყოდინ თქუენ კაცნი, რამეთუ ეგრეთვე უყოფდეს ცრუწინაწარმეტყუელთა მამანი მათნი.
26. თქუენ|+ ყოველნი ო*a|
27. არამედ თქუენ გეტყჴ, რომელთა-ეგე გესმის: გიყუარდედ მტერნი თქუენნი და კეთილსა უყოფდით მობუღეთა თქუენთა.
28. და აკურთხევდით მწყევართა თქუენთა და ილოცევდით მათთჴს, რომელნი გამძლავრობდენ თქუენ.

29. რომელმან გცეს ყურიმაღსა შენსა, მიუპყარ ერთკერძოცა; და რომელი მიგიღებდეს შენ სამოსელსა შენსა, კუართსაცა შენსა ნუ აყენებ.

30. ყოველი რომელი გთხოვდეს, მიეც; და რომელი მიგიღებდეს შენ, ნუ მოჰკვდი.

30. გთხოვდეს|გთხოვებდეს a |

31. და ვითარცა-იგი თქუენ გნებავს, რაჲთა გიყონ კაცთა, და თქუენცა ეგრეთვე მსგავსად უყოფდით მათ.

32. და უკუეთუ გიყუარდენ თქუენ მოყუარენი თქუენნი, რაჲ არს მაღლი თქუენდა? რამეთუ ცოდვილნიცა მოყუარეთა მათთა ჰყუარობენ.

32. მოყუარენი|მოყუარენი a | ჰყუარობენ|ჰყუარობდენ a |

33. და უკუეთუ კეთილისყოფელთა თქუენთა კეთილსა უყოფდეთ, რომელი მაღლი არს თქუენდა? რამეთუ ცოდვილნიცა ამას ჰყოფენ.

34. და უკუეთუ ავასხებდეთ მათ, რომელთაგან ესავთ კუალად მოღებასა, რომელი მაღლი არს თქუენდა? რამეთუ ცოდვილნიცა ცოდვილთა ავასხებენ, რაჲთა მოიღონ სწორი.

35. ხოლო თქუენ გიყუარდედ მტერნი თქუენნი და კეთილსა უყოფდით და ავასხებდით და ნურარას უსასო ჰყოფთ, და იყოს სასყიდელი თქუენი მრავალ, და იყვნეთ ძე მაღლის, რამეთუ იგი თავადი ტკბილ არს უმაღლოთათჳსცა და უკეთურთა.

35. თქუენ| > a | ნურარას|ნურას a | ძე|ძმ a |

36. იყვენით თქუენ მოწყალე, ვითარცა მამაჲ თქუენი მოწყალე არს.

37. ნუ განიკითხავთ და არა განიკითხნეთ; და ნუ დასჯით და არა დაისაჯნეთ; მიუტევეთ და მოგეტევნენ.

37. და¹|რაჲთა o*af | და³|რაჲთა o*af | და⁴|რაჲთა o*af |

38. მიეცით, და მოგეცეს თქუენ. საწყაული კეთილი და შეხრილი და დატენილი და ზედაგარდათხეული მოგცენ წიაღთა თქუენთა; მითვე საწყაულითა, რომლითა მიუწყოთ, კუალად მოგეწყოს თქუენ.

38. მოგეცეს|მოგცეს a |

39. ეტყოდა მათ იგავსაცა: ნუ კელ-ეწიფების ბრმასა ბრმისა წინაძღუანვად? არამეჲ ორნივე ჯურღმულსა შთაცკვენ?

39. არამე o* |

40. არა არს მოწაფე უფროჲს მოძღუარისა თჳსისა, ხოლო განკრძალული იგი ყოველი იყავნ, ვითარცა მოძღუარი თჳსი.

40. მოწაფე of |

41. რაჲსა ჰხედავ წუელასა თუალსა შინა ძმისა შენისასა და დჯრესა თუალსა შინა თჳსსა არა განიცდი?

41. წუელასა|წუელსა a, წუშლასა f | შენისასა|თუხისასა o*af | დურესა|ღირესა o*af |
42. ანუ ვითარ კელ-გეწიფების რქუმად ძმასა შენსა: ძმაო, მიტევე, და აღმოგილო წუელი თუალისაგან შენისა, – და შენ დურესა თუალსა შინა შენსა არა ხედავ? ორგულო, აღმოილე პირველად დურშ თუალისაგან შენისა და მერმე იხილო აღმოლებად წუელი თუალისაგან ძმისა შენისა.
42. წუელი¹|წუელი f | დურესა¹|ღირესა o*af, დურესა o^c | აღმოილე|აღმოილშ a | დურშ² | ღირე o*f, დურე o^c, ღირშ a | წუელი²|წუელი f |
43. რამეთუ არა არს ხშ კეთილი, რომელმან გამოიღის ნაყოფი ხენეში; არცა კუალად ხშ ხენეში, რომელმან ყვის ნაყოფი კეთილი.
43. ხშ¹|ხეშ o, ხე f | გამოიღის|გამოიღოს f | ხშ²|ხეშ o, ხე f |
44. რამეთუ თითოეული ხშ თუხისაგან ნაყოფისა საცნაურ არნ; რამეთუ არა ეკალთაგან შეკრიბიან ლეღუ, არცა მაცუალთაგან მოისთულიან ყურძენი.
44. ხშ|ხეშ o, ხე f | არცა|არცა a |
45. კეთილმან კაცმან კეთილისაგან საუნჯისა გულისა თუხისა გამოიღის კეთილი, და ბოროტმან კაცმან ბოროტისაგან საუნჯისა გულისა თუხისა გამოიღის ბოროტი; რამეთუ ნამეტავისაგან გულისა იტყუნ პირი მისი.
45. ნამეტავისაგან|ნამეტავისაგან af |
46. რაჲსა მეტყვთ მე: უფალო, უფალო! და არა ჰყოფთ, რომელსა მე გეტყვ თქუნ?
47. ყოველი რომელი მოვალს ჩემდა და ისმენს სიტყუათა ჩემთა და ჰყოფს მათ, გიჩუნო თქუნ, ვისა იყოს მსგავს.
47. გიჩუნო|გიჩუნო f | იყოს| + იგი a |
48. მსგავს არს იგი კაცსა, რომელი აშენებნ სახლსა, რომელმან მოთხარა და დაადრმო და დადვა საფუძველი კლდესა ზედა; და დიდროაჲ რაჲ იყო, ეკუეთა მდინარე იგი სახლსა მას და ვერ შეუძლო შეძრვად მისა, რამეთუ დაფუძნებულ იყო კლდესა ზედა.
48. ეკუეთა|ეკუშთა f | მდინარე|მდინარშ a |
49. ხოლო რომელმან ისმინა და არა ყოს, მსგავს არს იგი კაცსა, რომელმან აღაშენა სახლი მიწასა ზედა თუნიერ საფუძველისა, რომელსა ეკუეთა მდინარე, და მეყსეულად დაეცა; და იყო დაცემაჲ სახლისაჲ მის დიდ.
49. ეკუეთა|ეკუშთა f | მდინარე|მდინარშ a |

1. და ვითარცა დაასრულნა იესუ სიტყუანი ესე სასმენელთა მიმართ ერისათა, შევიდა კაპერნაუმს.
1. კაპერნაუმს|კაფარნაუმს o*af |

2. და ასისტავისა ვისმე მონაჲ სნეულ იყო და მიახდა აღსრულებად, რომელი იყო მისა პატიოსან.

2. ვისმე|ვისიმე a|

3. და ესმა მას იესუმსთჳს და მიავლინნა მისა მოხუცებულნი ჰურიათანი ვედრებად მისა, რაჲთა მოვიდეს და განკურნოს მონაჲ იგი მისი.

4. ხოლო რომელნი-იგი მივიდეს იესუმსა, ჰლოცვიდეს მას მსწრაფლ და ეტყოდეს, ვითარმედ: ღირს, რომელი-ესე ჰყო მისთჳს,

4. იესუმსა] > f | ჰლოცვიდეს|ლოცვიდეს o*|ღირს| + არს o|

5. რამეთუ უყუარს ნათესავი ჩუენი და შესაკრებელი მან აღმიშენა ჩუენ.

6. და იესუ წარვიდა მათ თანა. ხოლო თავადი ვითარ მიახლებულ იყო სახლსა მას, მიუვლინნა ასისტავმან მან მეგობარნი და ჰრქუა: უფალო, ნუ მოჰშურები, რამეთუ არა ვარ ღირს, რაჲთა სართულსა სახლისა ჩემისასა შემოხვდე,

6. მოშურები of|

7. რომლისაგან არცა თავით ჩემით ღირს-მიჩნდა მისლვად შენდა; არამედ სიტყვთ ხოლო თქუ, და განიკურნოს მონაჲ ესე ჩემი.

8. რამეთუ მეცა კაცი ვარ კელმწიფებასა ქუეშე განწესებული და მქონან ჩემ ქუეშე ერისა კაცი; და ვჰრქუ მას: წარვედ! – და წარვიდის; და სხუასა: მოვედ! – და მოვიდის; და მონასა ჩემსა: ყავ ესე! – და ყვის.

8. ქუეშე¹ქუშე f| ქუეშე²ქუშე f|

9. ხოლო ვითარცა ესმა ესე იესუს, დაუკურდა სარწმუნოებაჲ მისი, მიექცა ერსა მას და ჰრქუა: ამენ გეტყვ თქუენ, არცაღა ისრაჲლსა შორის ვპოვე ესევეითარი სარწმუნოებაჲ.

9. ვპოვე|ვპოე af|

10. და მიიქცეს, რომელნი-იგი მოსრულ იყვნეს, სახიდ მისა და პოვეს მონაჲ იგი მისი ცოცხალი.

10. პოვეს|პოეს oaf.

11. და იყო ამისა შემდგომად და წარვიდოდა ქალაქად, რომელსა ჰრქუან ნაინ, და თანაუვიდოდეს მას მოწაფენი მისნი და ერი მრავალი.

12. და ვითარ მიეახლა ბჭეთა ქალაქისათა, და, აჰა, ესერა, გამოაქუნდა მკუდარი, ძმ მხოლოდშობილი დედისა თჳსისაჲ, და იგი იყო ქურივ; და ერი მრავალი იყო ქალაქისაჲ მის თანა.

12. მიეახლა|მიეახლნეს o*af|ბჭეთა| + მის o*af|ბე of|

13. და იხილა დედაკაცი იგი იესუ და შეეწყალა იგი და ჰრქუა მას: ნუ სტირ!

14. და მივიდა ცხედარსა მას და შეახო, ხოლო რომელთა აქუნდა ცხედარი იგი, დადგეს. და ჰრქუა მას: ჭაბუკო, შენ გეტყვ, აღდეგ!

15. და ზეწარმოვლა მკუდარი იგი და იწყო სიტყუად; და მისცა იგი დელასა თვსსა.

15. იგი² > 0* |

16. და შიში დაეცა მათ ყოველთა ზედა, და აღიღებდეს ღმერთსა და იტყოდეს, ვითარმედ: წინაწარმეტყუელი ღიდი აღდგომილ არს ჩუენ შორის, და რამეთუ მოხედნა ღმერთმან ერსა თვსსა.

16. ღმერთმან¹ო~მ 0*af |

17. და განეფინა სიტყუად ესე ყოველსა ჰურიასტანსა მისთვის და ყოველსა მას გარემოსოფლებსა.

18. და უთხრეს იოვანეს მოწაფეთა მისთა ამის ყოვლისათვის.

19. და მოუწოდა იოვანე ორთა მოწაფეთა თვსთა და მიავლინნა იესუმსა და ჰრქუა: შენ ხარ მომავალი, ანუ სხუასა მოველოდით?

20. და მი-რაჲ-ვიდეს მისა კაცი იგი, ჰრქუეს: იოვანე ნათლისმცემელმან მომავლინნა ჩუენ შენდა და თქუა: შენ ხარა მომავალი, ანუ სხუასა მოველოდით?

21. მას ჟამსა შინა განკურნნა მრავალნი სნეულებათაგან და საღმობათა და სულთაგან უკეთურთა და მრავალთა ბრმათა მიჰმადლა ზედგაჲ.

22. და მიუგო და ჰრქუა მათ იესუ: მივედით და უთხართ იოვანეს, რაჲ-ესე იხილეთ და გესმა: ბრმანი აღიხილვენ, მკელობელნი ვლენან, კეთროვანნი განწმდებიან, ყრუთა ესმის, მკუდარნი აღდგებიან, და გლახაკთა ეხარების.

22. უთხართ¹უთხრათ a |

23. და ნეტარ იყოს, რომელი არა დაბრკოლდეს ჩემდა მომართ.

24. და ვითარცა წარვიდეს მოციქულნი იგი იოვანესნი, იწყო სიტყუად იესუ ერისა მის მიმართ იოვანესთვის: რაჲსა გამოხუედით უდაბნოდ ხილვად?

ლერწმისა, ქარისაგან შერყეულისა?

24. გამოხუედით¹გამოხმდით f | შერყეულისაა' (ბოლო ა-ს თავზე აქვს მახვილი) f |

25. არამედ რაჲსა გამოხუედით ხილვად? კაცისა, სამოსლითა ჩრულითა მოსილისა? აჰა, ესერა, რომელნი სამოსლითა დიდებულთა და საშუებელთა არიან, სამეუფოთა შინა არიან.

25. რა'ჲსა (ა-ს თავზე აქვს მახვილი) f | გამოხუედით¹გამოხმდით f | მოსილისაა' (ა-ს თავზე აქვს მახვილი) f | საშუებელთა¹საშუებელთა f |

26. არამედ რაჲსა გამოხუედით ხილვად? წინაწარმეტყუელისა? ჰე, გეტყვ თქუენ, და უმეტეს წინაწარმეტყუელისა.

26. გამოხუედით¹გამოხმდით f | წინაწარმეტყუელისა¹ წწ~ყლისაა' (ა-ს თავზე აქვს მახვილი) f | ჰე¹ჰ a |

მინაწერი მარჯვენა აშიაზე f-ში: “არა კითხვამ არს: ლერწმისა, რასა, მოსილისა და წწ-ყლისა, არამედ მან თქვს და მანვე აღუხსნის. სამსავე სიტყუასა ორ-ორი ანი უნა.”

27. რამეთუ ესე არს, რომლისათვის-იგი წერილ არს: აჰა, ესერა, მე წარვაგლინო ანგელოზი ჩემი წინაშე პირსა შენსა, რომელმან განჰმზადნეს გზანი შენნი წინაშე შენსა.

27. პირსა] > o*af |

28. რამეთუ გეტყვ თქუნ: უფროდსი შობილთა შორის დედათადასა იოვანე ნათლისმცემლისა წინაწარმეტყუელი არავინ არს, ხოლო უმცირესი სასუფეველსა ღმრთისასა უფროდს მისა არს.

28. რამეთუ] > a | შობილთა|შობილითა a | იოვანე|იოანესა f | ნათლისმცემლისა] > o*af | წინაწარმეტყუელი|წინაწარმეტყუელისა o*af |

29. და ყოველსა ერსა ესმა და მეზუერეთა განამართლეს ღმერთი და ნათელ-იღეს ნათლის-ცემითა იოვანესითა.

29. მეზუერეთა|მეზუერეთა f | მეზუერეთა] + და o*af |

30. ხოლო ფარისეველთა და შჯულისმოდღუართა ზრახვამ ღმრთისად შეურაცხ-ყვეს თავისა თვისისა, რამეთუ არა ნათელ-იღეს მისგან.

30. შჯულისმოდღუართა|შჯულისა მოდღურთა a, სჯულისმოდღუართა f |

31. ვის ვამსგავსნე კაცნი ამის ნათესავისანი, და ვისა არიან მსგავს?

32. მსგავს არიან ყრმათა, უბანთა ზედა მსხდომარეთა, რომელნი მოუწესედ მოყუასთა მათთა და ეტყუედ: გისტუნევდით თქუნ, და არა ჰროკევდით; გიგოდებდით თქუნ, და არა სტიროდეთ.

33. რამეთუ მოვიდა იოვანე ნათლისმცემელი, არცა ჭამდა პურსა, არცა სუმიდა ღვინოსა, და იტყუთ: ეშმაკეულ არს.

33. ეშმაკეულ|ეშმაკეული a |

34. მოვიდა ძმ კაცისად, ჭამს და სუამს, და იტყუთ: აჰა, კაცი მჭამელი და მსუამელი ღვინოსად და მეგობარი მეზუერეთა და ცოდვილთად.

34. ძმ|ძე oaf | მეზუერეთა f |

35. და განმართლდა სიბრძნე ყოველთაგან შვილთა თვისთა.

35. სიბრძნე|სიბრძნე a | ყოველთაგან] > o* | შვილთა] > af, შვილთაგან o |

36. ევედრებოდა ვინმე მას ფარისეველთაგანი, რადთა ჭამოს პური მის თანა; და შევიდა სახლსა მის ფარისეველისასა და დაჯდა.

37. და იყო დედაკაცი ვინმე ქალაქსა მას შინა, რომელი იყო ცოდვილ. ესმა, რამეთუ არს იგი სახლსა შინა მის ფარისეველისასა, მოილო ალაბასტრი ნელსაცხებელისად.

37. მის] > o*f |

38. და დადგა ფერკთა თანა მისთა, ტიროდა და იწყო დალტობად ცრემლითა ფერკთა მისთა და თმითა თავისა მისისაჲთა წარჰკოცდა და ამბორს-უყოფდა ფერკთა მისთა და სცხებდა ნელსაცხებელსა.

38. -უყოფდა]-უყოფთა a |

39. ვითარცა იხილა ფარისეველმან მან, რომელმანცა-იგი ხადა მას, თქუა გულსა თვსსა: ესე უკუეთუმცა იყო წინაწარმეტყუელი, უწყოდამცა, ვინ და რაბამი დედაკაცი შეეხების მას, რამეთუ ცოდვილ არს.

39. ხადა|ჰხადა o* |

40. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: სიმონ, მაქუს რამე შენდა სიტყუად. – ხოლო მან თქუა: მოძღუარ, იტყოდე!

41. და თქუა: ორნი თანამდებნი იყვნეს მასესხებელისა ვისნიმე: ერთსა თანადგა ხუთასი დრაჰკანი, ხოლო ერთსა მას – ერგასისი.

41. ვისნიმე|ვისნიმე o*a |

42. და ვითარ არარაჲ აქუნდა მათ, ორთავე მიუტევა. აწ თქუ შენ: ვინ უფროჲს შეიყუაროს იგი?

43. მიუგო სიმონ და თქუა: მე ეგრე ვჰკონებ, ვითარმედ რომელსაცა-იგი უფროჲსი მიუტევა. – ხოლო თავადმან თქუა: სამართლად საჯე.

43. საჯე|საჯე a |

44. და მიექცა დედაკაცსა მას და სიმონს ეტყოდა: ხელავა ამას დედაკაცსა? შემოვედ სახლსა შენსა, წყალი ფერკთა ჩემთა არა მეც, ხოლო ამან ცრემლითა დაალტვნა ფერკნი ჩემნი და თმითა თვსითა წარჰკოცნა;

44. წარჰკოცნა|წარმკოცნა a, წარკოცნა f |

45. ამბორის-ყოფაჲ არა მომეც მე, ხოლო ესე, ვინაჲთგან შემოვიდა, არა დასცხრების ამბორის-ყოფითა ფერკთა ჩემთაჲთა;

46. ზეთი თავსა ჩემსა არა მცხე, ხოლო ამან ნელსაცხებელი მცხო ფერკთა ჩემთა,

46. მცხე| სცხო o^c, მცხნ a |

47. რომლისა მადლისათჳს გეტყჳ შენ: მიეტევნენ მაგას ცოდვანი მაგისნი მრავალნი, რამეთუ შეიყუარა ფრიად. ხოლო რომელსა მცირედი მიეტეოს, მცირედცა შეიყუაროს.

47. მცირედი|მცირედ a |

48. და ჰრქუა მას: მიეტევნენ შენ ცოდვანი შენნი!

49. და იწყეს თანამეინაკეთა მათ სიტყუად გულთა შინა მათთა: ვინ არს ესე, რომელი ცოდვათა მიუტევებს?

49. რომელ o* |

50. ჰრქუა დედაკაცსა მას: სარწმუნობამან შენმან გაცხოვნა შენ. გუალე, ვილოდე მშულობით!

8

1. და იყო, ამისა შემდგომად თავადი ვილოდა ქალაქად-ქალაქად და დაბად-დაბად, ქადაგებდა და ახარებდა სასუფეველსა ღმრთისასა; და ათორმეტნი მოწაფენი მის თანა.

2. და დედანი ვინმე, რომელნი განკურნებულ იყვნეს სულთავან არაწმიდათა და უძლურებათა: მარიამ, რომელსა ერქუა მაგდალენელი, რომლისაგან შუდნი ეშმაკნი განსრულ იყვნეს,

2. მაგდალენელი|მაგდანელი o*af|

3. იოანნა, ცოლი ქოზაძისი, ეზოძსმოდღურისა ჰეროდესი, და სუსანნა და სხუანი მრავალნი, რომელნი ჰმსახურებდეს მას ნაყოფთავან მათთა.

3. იოანნა|იოჰანა o*af| ჰეროდესი|ჰეროდიეშსი a| სუსანნა|სუსანა o*af|

4. ხოლო რომელნი-იგი მის თანა იყვნეს, ერნი მრავალნი და ქალაქად-ქალაქად რომელნი მოვიდოდეს მისა, ეტყოდა მათ იგავით:

5. გამოვიდა მთესვარი თესვად თესლისა თჳსისა; და თესვასა მას მისსა რომელიმე დავარდა გზასა ზედა და დაითრგუნა, და მფრინველთა ცისათა შეჭამეს იგი.

5. მისსა|მისა f|

6. და სხუად დავარდა კლდესა ზედა, აღმოსცენდა და განკმა, რამეთუ არა იყო სიღრმე მიწისაჲ.

6. სიღრმე|სიღრმე a|

7. და რომელიმე დავარდა შორის ეკალთა; და აღმოსცენდეს ეკალნი და შეაშთვეს იგი.

7. რომელიმე|მერმე o*f|

8. და სხუად დავარდა ქუეყანასა კეთილსა და აღმოსცენდა და ყო ნაყოფი ასი წილი. ამას ეტყოდა კმითა: რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ.

9. ჰკითხვიდეს მას მოწაფენი მისნი, ვითარმედ: რაჲ არს იგავი ესე?

10. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: თქუნდა მოცემულ არს ცნობად საიდუმლოჲ სასუფეველისა ღმრთისაჲ, ხოლო სხუათა – იგავით, რაჲთა ხეღვიდენ და ვერ იხილონ და ესმოდის და ვერ გულისკმა-ყონ.

11. ხოლო იგავი იგი ესე არს: თესლი იგი არს სიტყუაჲ ღმრთისაჲ.

11. თესლი|თელი a|

12. ხოლო გზასა ზედა ივინი არიან, რომელთა ესმის, მერმე მოვიდის ეშმაკი და მოულის სიტყუაჲ იგი გულისაგან მათისა, რაჲთა არა ჰრწმენეს და ცხონდენ.

12. ესმის] + და ი* | ცხონდეს f |

13. ხოლო რომელ-იგი კლდესა ზედა, – რომელთა-იგი რაჟამს ისმინიან, სისარულით შეიწყნარიან სიტყუაჲ იგი, და ამათ ძირი არა უბნ, რომელთა-იგი ჟამ ერთ ჰრწამნ და ჟამსა განსაცდელისასა განდგიან.

14. ხოლო რომელი-იგი ეკალთა შინა დავარდა, ესე არიან, რომელთა ისმინიან სიტყუაჲ და ზრუნვისაგან და სიმდიდრისა და გემოთაგან ამის სოფლისათა ვლენედ და შეაშთვიან და არა ნაყოფიერ იქმნიან.

15. ხოლო რომელი-იგი კეთილსა ქუეყანასა დაეთესა, ესე არიან, რომელთა გულითა კეთილითა და სახიერითა ისმინიან სიტყუაჲ და შეიკრძალიან და ნაყოფი გამოიღიან მოთმინებითა.

16. არა ვინ სანთელი აღანთის და დაფარის ჭურჭლითა, გინა ქუეშე ცხედარსა შედგიან, არამედ სასანთლესა ზედა დადგიან, რაჲთა შემავალნი იგი ნათელსა ხედვიდენ.

16. ქუეშე ცხედარსა] tr ცხედარსა ქუეშე ი* | ქუეშე|ქუეშე f |

17. რამეთუ არა არს დაფარული, რომელი არა გამოცხადნეს, არცა საიდუმლოჲ, რომელი არა საცნაურ იყოს და ცხადად მოვიდეს.

17. გამოცხადნეს] გამოცხადეს a |

18. იხილეთ უკუე, ვითარ-ეგე ისმინთ: რომელსა აქუნდეს, მიეცეს მას, და რომელსა არა აქუნდეს, და რომელსა-იგი ჰკონიეს, ვითარმედ აქუს, მო-ვე-ელოს მას.

18. უკუე|უკუე of | ისმინთ| ისმინთ ი* | ჰკონიეს| ჰკონებდეს ი*f |

19. მოვიდეს მისა დედაჲ და ძმანი მისნი და ვერ ეძლო შემთხუევად მისა ერისა მისგან.

20. უთხრეს მას და ეტყოდეს: დედაჲ შენი და ძმანი შენნი გარე დგანან და ხილვაჲ შენი ჰნებავს.

20. უთხრეს] pr და a |

21. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: დედაჲ ჩემი და ძმანი ჩემნი ესენი არიან, რომელთა სიტყუაჲ ღმრთისაჲ ისმინონ და ყონ იგი.

21. ესენი] ესე ი |

22. და იყო ერთსა შინა დღესა და თავადი შევიდა ნავსა, და მოწაფენი მისნი მის თანა, და ჰრქუა მათ: განვიდეთ წიაღკერძო ტბასა მას! – და აღვიდეს.

22. განვიდეთ] განვედით f |

23. და მი-რა-ვიდოდეს იგინი ნავითა, მიეძინა. და გარდამოკდა არმური ქარისაჲ ტბასა მას ზედა, და აღივსებოდა ნავი იგი, და იურვოდეს.

23. ტბასა|ზღუასა o*af|იურვოდეს|იუროდეს o*|

24. და მოვიდეს და განაღუქეს და ეტყოდეს: მოძღუარ, მოძღუარ, წარვწყმდებით. – ხოლო თავადი აღდგა და შეპრისხნა ქარსა მას და ღელვასა წყალთასა; და დასცხრეს, და იყო დაყულებაჲ დიდი.

24. მოძღუარ²] > o*af|

25. და ჰრქუა მათ: სადა არს სარწმუნოებაჲ თქუენი? ხოლო მათ შეეშინა და დაუკურდა და იტყოდეს ურთიერთას: ვინმე არს ესე, რამეთუ ქართაცა უბრძანებს და წყალთა, და ერჩიან მას?

26. და განვიდეს სოფელსა მას და გადარინელთასა, რომელ არს წიაღკერძო გალილეასა.

26. და²] > a|გადარინელთასა|გერგესეველთასა o*af|გალილეასა|გალილეა oa|

27. და ვითარცა განვიდეს იგინი ქუეყანად, მო-ვინმე-ეგებოდა კაცი ქალაქისაგან, რომლისა თანა იყვნეს ეშმაკნი; და მრავალ ჟამ სამოსელი არა შეემოსა და სახლსა შინა არა იყოფოდა, არამედ საფლავებსა.

27. შეემოსა|შემოსა a|

28. და ვითარცა იხილა მან იესუ, დაღად-ყო და შეუერდა ფერკთა მისთა და კმითა დიდითა იტყოდა: რაჲ ძეს ჩემი და შენი, იესუ, ძეო ღმრთისა მადლისაო? გევედრები, ნუ მტანჯავ მე.

28. ძეო|ძხო a|

29. რამეთუ უბრძანა სულსა მას არაწმიდასა განსლვად კაცისა მისგან; რამეთუ მრავალგზის წარიტაცის იგი, და შებორკილიან იგი ჯაჭვთა და საკრველითა და სცვედ, და განხეთქნის საკრველნი და იღვენებინ ეშმაკისა მისგან უდაბნოთა.

30. ჰკითხა მას იესუ: რაჲ არს სახელი შენი? ხოლო მან ჰრქუა: ლეგეონ, – რამეთუ ეშმაკნი მრავალნი შესრულ იყვნეს მისა.

31. და ევედრებოდეს მას, რაჲთა არა უბრძანოს მათ უფსკრულთა შთასლვაჲ.

32. და იყო მუნ კოლტი ღორთაჲ მრავალი, მძოვარი მთასა ზედა; და ევედრებოდეს მას, რაჲთა უბრძანოს მათ ღორებსა მას შესლვაჲ. და თავადმან უბრძანა მათ.

33. და გამოვიდეს ეშმაკნი იგი კაცისა მისგან და შევიდეს ღორთა მათ. და მიიმართა ყოველმან მან კოლტმან კბოდესა მას ტბად და დაიშთვნეს.

33. მან] > af|მას] > o*af|ტბად|ზღუად o*af|

34. ვითარცა იხილეს მწყემსთა მათ საქმს ესე, ივლტოდეს და შევიდეს და უთხრეს ქალაქსა და დაბნებსა.

34. საქმე of|

35. და გამოვიდეს ხილვად, რომელი-იგი იქმნა, და მოვიდეს იესუმსა და იხილეს კაცი იგი მჯდომარე, რომლისაგან ეშმაკნი იგი განსრულ იყვნეს, შემოსილი და გონიერი, ფერკთა თანა იესუმსთა, და შეეშინა.

35. მჯდომარე|მჯდომარე a|

36. რამეთუ უთხრეს, რომელთა-იგი ეხილვა, ვითარ-იგი ცხოვნდა ეშმაკეული.

36. ცხოვნდა|ცხოვნდა af|

37. და ევედრებოდეს მას ყოველი იგი სიმრავლე გარემოსოფლებისაჲ მის გადარინელთაჲსაჲ, რაჲთა წარვიდეს მათგან, რამეთუ შიშითა დიდითა შეპყრობილ იყვნეს. ხოლო თავადი შევიდა ნავსა და მიიქცა მუნვე.

37. სიმრავლე|სიმრავლე a|გარემოსოფლებისაჲ|გარემოსოფლებისა a|

გადარინელთაჲსაჲ|გერგესეველთაჲსა o*f|რაჲთა წარვიდეს მათგან|> a|მათგან|> o*f|
იყვნეს|იქმნეს o*f|

38. ევედრებოდა მას კაცი იგი, რომლისაგან ეშმაკნი განსრულ იყვნეს, რაჲთა იყოს მის თანა. ხოლო თავადმან განუტევა იგი და ჰრქუა:

39. მიიქეც სახიდ შენდა და მიუთხარ, რაოდენი გიყო შენ ღმერთმან! – და წარვიდა ყოველსა მას ქალაქებსა და ქადაგებდა, რაჲ-იგი ყო მისთვის იესუ.

39. სახიდ|სახიდ f|ქალაქებსა|ქალაქსა a|

40. და იყო მიქცევასა მას იესუმსსა, მუნვე შეიწყნარა იგი ერმან მან, რამეთუ ყოველნივე მოელოდეს მას.

40. იესუმსსა|იესუმსა af|

41. და, აჰა, ესერა, მოვიდა კაცი, და სახელი მისი იაიროს, და ესე მთავარი იყო შესაკრებლისაჲ; და დავარდა ფერკთა თანა იესუმსთა და ევედრებოდა მას, რაჲთა შევიდეს სახლსა მისსა.

41. შესაკრებლისაჲ|შესაკრებლისაჲ a|

42. რამეთუ ასული მარტოჲ ესუა მას, რომელი იყო ათორმეტის წლის, და იგი მოკუდებოდა. და მისლვასა მას მისსა ერი იგი შეკრებოდა მისა.

42. მისსა|მისა a|

43. და იყო ვინმე დედაკაცი წყაროჲთა სისხლისაჲთა ათორმეტით წლითგან, რომელსა ყოველი მონაგები მისი წარეგო მკურნალთა ზედა, და ვერვის განეკურნა.

43. ვერვის|ვერვისგან a|განეკურნა|განიკურნა a|

44. და მოვიდა ზურგით კერძო და შეახო ფესუსა სამოსლისა მისისასა. და მეყსეულად დასცხრა წყაროჲ იგი სისხლისა მისისაჲ.

44. კერძო|+ იესუმსა o*f|

45. და თქუა იესუ: ვინ შემახო მე? – და ვითარცა უვარ-ჰყოფდეს ყოველნი, ჰრქუა პეტრე და მისთანათა: მოძღუარ, ერნი გარემოგადგან და შეგაიწრებენ შენ, და შენ იტყუ: ვინ შემახო მე?

46. ხოლო იესუ ჰრქუა: შე-ვინმე-მასო მე, რამეთუ მე ვცან ძალი, განსრული ჩემგან.
47. და იხილა რაჲ დედაკაცმან მან, რამეთუ არა დაეფარა, მოვიდა ძრწოლით და შეუვრდა მას და, რომლისა ბრალისათჳს შეახო, უთხრა წინაშე ყოვლისა ერისა, და ვითარ-იგი მეყსეულად განიკურნა.
48. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: ნუ გეშინინ, ასულო, სარწმუნოებამან შენმან გაცხოვნა შენ, ვიდოდე მშჯლობით!
49. და ვითარ იგი ეტყოდა ოდენ, მო-ვინმე-ვიდა შესაკრებელისმთავრისაჲ მის და ჰრქუა მას, ვითარმედ: ასული შენი მოკუდა, ნუ დააშრობ მოძღუარსა.
49. შესაკრებლისმთავრისაჲ|შესაკრებლისმთავრისა oa|
50. ხოლო იესუს ვითარცა ესმა, ჰრქუა მას: ნუ გეშინინ, გარნა გრწმენინ, და ცხონდეს იგი.
51. და ვითარცა მოვიდა იესუ სახლსა მას, არა ვინ უტევა შესლვად მის თანა, გარნა პეტრე და იაკობ და იოვანე და მამაჲ და დედაჲ მის ყრმისაჲ.
51. პეტრე|პეტრე a|
52. სტიროდეს მას ყოველნი და ეტყებდეს. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ნუ სტირით, რამეთუ ყრმაჲ ეგე არა მომკუდარ არს, არამედ სძინავს.
53. ხოლო იგინი ჰბასრობდეს მას, უწყოდეს, რამეთუ მომკუდარ იყო.
54. და თავადმან გამოასხა ყოველი და უპყრა კელი ყრმისაჲ მის და კმა-უყო: ყრმაო, აღდეგ!
55. და მოიქცა სული მისი, და მეყსეულად აღდგა. და უბრძანა, რაჲთა სცენ მას ჭამადი.
56. და განუკურდებოდა მამა-დედათა მისთა. ხოლო თავადმან ამცნო მათ, რაჲთა არავის უთხრან საქმე იგი.
56. საქმე|საქმე of|

9

1. და მოუწოდა იესუ ათორმეტთა მათ მოწაფეთა თჳსთა და მისცა მათ ძალი და კელმწიფებაჲ ყოველთა ზედა ეშმაკთა და სენთა განკურნებაჲ.
2. და წარავლინნა იგინი ქადაგებად სასუფეველსა ღმრთისასა და განკურნებად უძლურთა.

3. და ჰრქუა მათ: ნურარაჲ გაქუნ გზასა ზედა, ნუცა კუერთხი, ნუცა ვაშკარანი, ნუცა პური, ნუცა ვეცხლი, ნუცა ორი სამოსელი გაქუნ.
3. კუერთხი|კუწროთხი f|
4. და რომელსაცა სახლსა შეხვდეთ, მუნ დაადგერთ და მიერ გამოვედით.
4. მიერ|მიერვე o*af|
5. და რაოდენთა არა შეგიწყნარნენ თქუნ, გამო-რაჲ-ხვლოდით მიერ ქალაქით, მტუერი ფერკთა თქუნთაგან განიყარეთ საწამებელად მათა.
5. რაოდენთა|რაოდენთა oaf| მტუერი|მტუწრი f|
6. და გამო-რაჲ-ვიდეს, მიმოვილოდეს დაბნებსა მას და ახარებდეს და განჰკურნებდეს სნეულთა ყოველთა ადგილთა.
6. გამო-რაჲ-ვიდეს, მიმოვილოდეს დაბნებსა მას და ახარებდეს და განჰკურნებდეს სნეულთა ყოველთა ადგილთა.
7. ესმნეს ჰეროდეს მეოთხედ მთავარსა ყოველნი იგი საქმენი, რომელნი მის მიერ იქმნებოდეს, და განიზრახვიდა, რამეთუ იტყოდეს ვინმე, ვითარმედ: იოვანე ნათლისმცემელი აღდგომილ არს მკუდრეთით.
7. ესმნეს|ესმა o*af| ყოველნი იგი საქმენი|საქმეწ იგი o*af|
8. ხოლო რომელნიმე იტყოდეს: ელია გამოჩნდა; და სხუანი იტყოდეს: წინაწარმეტყუელი ვინმე პირველთაგანი აღდგომილ არს.
8. ხოლო რომელნიმე იტყოდეს: ელია გამოჩნდა; და სხუანი იტყოდეს: წინაწარმეტყუელი ვინმე პირველთაგანი აღდგომილ არს.
9. ხოლო ჰეროდე თქუა: იოვანეს მე თავი მოვჰკუეთე, ხოლო ესე ვინ არს, რომლისათჳს ესევითარი მესმის, არა ვიცი. და უნდა ხილვაჲ მისი.
9. მოვჰკუეთე|მოვჰკუეწთე f|
10. და მოიქცეს მოციქულნი და უთხრეს იესუს, რაოდენი ქმნეს. და წარიყვანნა იგინი და განემორა თჳსაგან ადგილსა უდაბნოსა ქალაქისასა, რომელსა ჰრქვან ბეთსაიდაჲ.
10. უდაბნოსა] > o*af|
11. ხოლო ერმან მან აგრძნა და მისდევდეს მას. და შეიმთხვნა იგინი და ეტყოდა მათ სასუფეველისათჳს ღმრთისა, და რაოდენთა უკმადა განკურნებაჲ, განჰკურნებდა.
11. ხოლო ერმან მან აგრძნა და მისდევდეს მას. და შეიმთხვნა იგინი და ეტყოდა მათ სასუფეველისათჳს ღმრთისა, და რაოდენთა უკმადა განკურნებაჲ, განჰკურნებდა.
12. და ვითარცა იწყო დღემან მიდრეკად, მოვიდეს ათორმეტნი იგი და ჰრქუეს მას: განუტევე ერი ესე, რაჲთა წარვიდენ გარემო დაბნებსა და აგარაკებსა და დაადგრენ მუნ და პოვონ საზრდელი თავისა მათისაჲ, რამეთუ აქა უდაბნოსა ადგილსა ვართ.
12. ათორმეტნი იგი|მოწაფენი მისნი o*af| პოვონ] პოონ o| მათისაჲ|მათისა af|
13. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: თქუნ ეცით მაგათ ჭამადი. და მათ ჰრქუეს: არა არს ჩუენ თანა უფროჲს, გარნა ხუთი კუეზაჲ პური და ორი თევზი; გარნა თუ ჩუენ წარვიდეთ და უყიდოთ ყოველსა ამას ერსა საზრდელი?
13. კუეზაჲ]კუწზაჲ f|
14. რამეთუ იყვნეს კაცნი იგი ვითარ ხუთ ათას ოდენ. ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: დასხით კაცები ეგე პურისმტედ-პურისმტედ ერგასეული.
14. რამეთუ იყვნეს კაცნი იგი ვითარ ხუთ ათას ოდენ. ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: დასხით კაცები ეგე პურისმტედ-პურისმტედ ერგასეული.

15. და მათ ყვეს ეგრე და დასხეს ყოველი იგი ერი.
16. ხოლო თავადმან მოილო ხუთი იგი პური და ორი თევზი და აღიხილნა თუალნი ზეცად და აკურთხნა იგინი და დაბუსრა და მისცემდა მოწაფეთა, რაათა დაუგონ ერსა მას.
16. ხუთი|ხუთი a|დაბუსრა|დაბუსრნა a|
17. და ჭამეს და განძღეს ყოველნი; და აღიღეს, რომელ-იგი დაუშთა მათ ნამუსრევი, ათორმეტი გოდორი.
18. და იყო ლოცვასა მას მისსა თუსაგან, მის თანა იყვნეს მოწაფენი; ჰკითხვიდა მათ და ჰრქუა: ვინ ვჰგონიე მე ერსა ამას და რაა თქუან ჩემთვის ყოფად?
18. მისსა|მისა af|
19. ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს: იოვანე ნათლისმცემელი; და სხუათა – ელია; და რომელნიმე იტყუან: წინაწარმეტყუელი ვინმე პირველთაგანი აღდგომილ არს.
20. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: თქუენ ვინ გგონიე მე? მიუგო პეტრე და ჰრქუა: ცხებული ღმრთისაჲ.
21. ხოლო თავადმან შეჰპრისხნა მათ და ამცნო, რაათა არავის უთხრან ესე.
22. და ჰრქუა მათ, ვითარმედ: ჯერ-არს ძისა კაცისაჲ ფრიად ვნებაჲ და შეურაცხ-ყოფაჲ მოხუცებულთაგან და მღდელთმოდღუართა და მწიგნობართა და მოკლვად და მესამესა დღესა აღდგომად.
23. და იტყოდა ყოველთა მიმართ: რომელსა უნებს შემოდგომად ჩემდა, უვარ-ყავნ თავი თუსი და აღიღენ ჯუარი თუსი და მომღვედინ მე.
23. იტყოდა|იტყოდა o*af| იტყოდა| + მათ o*f| ყოველთა|ყოველსა af| მიმართ| > o*af|
24. რამეთუ რომელსა უნდეს განრიდებად სულისა თუსისა, წარიწყმიდოს იგი; და რომელმან წარიწყმიდოს სული თუსი ჩემთვის, მან პოოს იგი.
24. წარიწყმიდოს|წარიწყმიდოს a|
25. რაა სარგებელ არს კაცისა, შე-თუ-იძინოს სოფელი ყოველი და თავი თუსი წარიწყმიდოს, გინა იზღვიოს?
26. რომელსა სირცხულ-უჩნდეს ჩემდა მომართ და სიტყუათა ჩემთაჲ, ამას ძემანცა კაცისამან არცხუნოს, ოდეს მოვიდეს დიდებითა თუსითა და მამისაჲთა და წმიდათა ანგელოზთაჲთა.
27. გეტყვ თქუენ: არიან ვინმე აქა მდგომარეთაგანნი, რომელთა არა იხილონ გემოჲ სიკუდილისაჲ, ვიდრემდე იხილონ სასუფეველი ღმრთისაჲ.
27. აქა|მანდა o*af|
28. და იყო შემდგომად სიტყუათა ამათ ვითარ რვა ოდენ დღე, და წარიყვანნა იესუ პეტრე და იაკობ და იოვანე და აღვიდა მთასა ლოცვად.

28. დღე|ღღ a |
29. და იყო ლოცვასა მას მისსა ხილვად პირისა მისისაჲ სხუა, და სამოსელი მისი სპეტაკ და ელვარე.
29. მისსა|მისა of | ელვარე|ელვარს a |
30. და, აჰა, ესერა, ორნი კაცნი მის თანა ზრახვიდეს, რომელნი იყვნეს მოსე და ელია,
30. მოსე|მოსს a |
31. რომელნი გამოჩნდეს დიდებითა და იტყოდეს განსლვასა მას მისსა, რომელი ეგულებოდა აღსრულებად იერუსალმს.
31. მისსა|მისა f | იერუსალმს|იერუსალ-მს o |
32. ხოლო პეტრე და მისთანანი დამძიმებულ იყვნეს ძილითა; ხოლო გან-რაჲ-იღუძეს, იხილეს დიდებაჲ მისი და ორნი კაცნი მის თანა მდგომარენი.
33. და იყო განშორებასა მას მათსა მისგან ჰრქუა პეტრე იესუს: მოძღუარ, კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფაჲ; და ვქმნეთ აქა სამ ტალავარ: ერთი შენდა და ერთი მოსესა და ერთი ელიაჲსა, – რამეთუ არა იცოდა, რასა იტყოდა.
33. პეტრე|პეტრს a | შენდა|შენ af |
34. და ვითარცა ამას იტყოდა, აჰა, ღრუბელი აგრილობდა მათ, და შეეშინა მათ შესლვად ღრუბელსა მას.
35. და კმაჲ იყო ღრუბელით გამო: ესე არს ძმ ჩემი საყუარელი, ამისი ისმინეთ!
35. ღრუბელით|ღრუბლით af | ძე of |
36. და ესე რაჲ იყო კმაჲ, იპოვა იესუ მარტოჲ. და მათ დაიდუმეს და არაჲ ვის უთხრეს მათ დღეთა შინა, რომელ-იგი იხილეს.
36. იპოვა|იპოა o | არაჲ|არა f |
37. და იყო მერმესა დღესა, გარდამოსლვასა მათსა მიერ მითი მოეგებვოდა მას ერი მრავალი.
38. და, აჰა, კაცმან ვინმე დაღად-ყო ერსა მას შორის და თქუა: მოძღუარ, გვედრები შენ, მოიხილე ძესა ზედა ჩემსა, რამეთუ ესე ხოლო მარტოჲ მივის.
38. დაღად-|დაღატ- oa |
39. და სულმან უკეთურმან შეიპყრის იგი, და მეყსეულად დაღად-ყვის, და დააკუეთის იგი, და პერიონ, და ძნად განემორის მისგან და შემუხრის იგი.
39. დაღად-|დაღატ- oa | დააკუეთის|დააკუთის f | პერიონ|პერიონ f.
40. და ვევედრე მოწაფეთა შენთა, რაჲთამცა განაშორეს იგი, და ვერ შეუძლეს.

41. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა: ჭ, ნათესავი ურწმუნოა და გულარძნილი! ვიდრემდე ვიყო თქვენ თანა და თავს-ვიდებდე თქვენსა? მომგუარე მე აქა ძმ შენი!

41. ძმ]მე of |

42. და ვიდრე იგი მოვიდოდა, დააკუეთა იგი ეშმაკმან მან და აძრწოლებდა მას. შეჰრისხნა იესუ სულსა მას არაწმიდასა და განკურნა ყრმაჲ იგი და მისცა მამასა თვისსა.

42. დააკუეთა]დააკუშთა f |

43. და განუკურდებოდა ყოველთა დიდებასა მას ზედა ღმრთისასა, და ყოველნი დაკურვებულ იყვნეს ყოველსა მას ზედა, რომელსა იქმოდა იესუ. ხოლო იესუ ჰრქუა მოწაფეთა თვისთა.

44. დაისხენით თქვენ სიტყუანი ესე ყურთა თქუნთა, რამეთუ ძმ კაცისაჲ მიცემად არს კელთა კაცთასა.

44. ძმ]მე of |

45. ხოლო იგინი უმეცარ იყვნეს სიტყუასა ამას ზედა, და იყო დაფარულ მათგან, რაჲთა ვერ გულისკმა-ყონ იგი, და ეშინოდა მათ კითხვად მისა სიტყუსა ამისთვის.

45. სიტყუასა]სიტყუსა f | ამას]მას a | ამისთვის]მისთვის a |

46. შევიდა მათდა გულისსიტყუაჲცა: ვინძი უდიდეს იყოს შორის მათსა?

47. ხოლო იესუ იცნოდა გულისზრახვანი მათნი და მოიყვანა ყრმაჲ და დაადგინა იგი წინაშე მათსა

48. და ჰრქუა მათ: რომელმან შეიწყნაროს ესე ყრმაჲ სახელითა ჩემითა, მე შემეწყნარა; და რომელმან მე შემეწყნაროს, შეიწყნაროს მომავლინებელი ჩემი. ხოლო უმცირესი თქვენ ყოველთა შორის იგი არს დიდ.

49. მიუგო იოვანე და ჰრქუა: მოძღუარ, ვიხილეთ ვინმე, რომელი სახელითა შენითა ეშმაკთა განასხმიდა, და ჩუენ ვაყენებდით მას, რამეთუ არა შემოგუდგს ჩუენ.

50. ჰრქუა მას იესუ: ნუ აყენებთ, რამეთუ რომელი არა არს ჩუენდა მტერ, იგი ჩუენ კერძო არს.

51. და იყო აღსრულებასა მას დღეთა ამაღლებისა მისისათა და თავადმან დაამტკიცა პირი თვისი აღსლვად იერუსალჴმდ.

52. და წარავლინნა მოციქულნი წინაშე მისა. და იგინი წარვიდეს და შევიდეს დაბასა სამარიტელთასა, რაჲთა მო-რაჲმე-უმზადონ მას.

53. და არა შეიწყნარნეს იგინი, რამეთუ პირი მისი იყო მისლვად იერუსალჴმდ.

53. იერუსალჴმდ]იერუსალემდ o |

54. ვითარცა იხილეს მოწაფეთა მისთა იაკობ და იოვანე, თქუეს: უფალო, გნებავსა, რაჲთა ვთქუათ, და ცეცხლი გარდამოკდეს ზეცით და აკოცნეს იგინი, ვითარცა ელია ყო?

55. მიექცა იესუ და შეჰრისხნა მათ და ჰრქუა: არა იცითა, რომლისა სულისანი ხართ თქუნ?

56. რამეთუ ძე კაცისაჲ არა მოვიდა წარწყმედად სულსა კაცთასა, არამედ ცხორებად. – და წარვიდეს სხუასა დაბასა.

56. ძემჲ ა|

57. და იყო, სლვასა მათ მათსა გზასა ზედა ჰრქუა ვინმე მას: მიგდევე შენ, ვიდრეცა მიხუალ.

57. მათმას აფ|

58. ჰრქუა მას იესუ: მეღთა კურელი უნს და მფრინველთა ცისათა საყოფელი, ხოლო ძესა კაცისასა არა აქუს, სადა თავი მიიდრიკოს.

58. უნსიუნს ა| ძესაქმსა ა|

59. ხოლო სხუასა ჰრქუა: შენ მომდევი მე! – და მან ჰრქუა: უფალო, მიბრძანე მე პირველად მისლვად და დაფლვად მამისა ჩემისა.

60. ჰრქუა მას იესუ: აცადენ მკუდარნი დაფლვად თუსთა მკუდართა, ხოლო შენ წარვედ და მიმოსდევე სასუფეველი ღმრთისაჲ.

61. ჰრქუა მას სხუამან: მეცა მიგდევე შენ, უფალო, ხოლო პირველად მიბრძანე მე ჯმნაჲ სახლეულთა ჩემთაგან.

62. ჰრქუა მას იესუ: არა ვინ დასდვის კელი საკნველსა და ხედავნი იგი გარეუკუნ და წარმართებულ არნ სასუფეველსა ღმრთისასა.

10

1. და ამისა შემდგომად გამოირჩინა უფალმან სხუანი სამეოცდაათნი და წარავლინნა იგინი ორ-ორი წინაშე მისსა ყოველსა ქალაქებსა და დაბნებსა, ვიდრეცა ეგულებოდა მას მისლვად.

1. მისსამისა აფ|მისსა| + და ა|

2. და ეტყოდა მათ: სამკალი ფრიად არს, ხოლო მუშაკნი მცირედ. ევედრენით უკუე უფალსა სამკალისასა, რაჲთა მოავლინნეს მუშაკნი სამკალსა თუსსა.

2. უკუეუკუეზ oaf|

3. წარვედით! აჰა, ესერა, მიგავლინებ თქუნ, ვითარცა კრავთა შორის მგელთა.

4. ნუ წარგაქუნ ბალანტი, ნუცა ვაშკარანი, ნუცა შესასხმელი ფერკთაჲ და ნუცა ვის გზასა ზედა მოიკითხავთ.

4. და $| > a |$

5. და რომელსაცა სახლსა შეხვდეთ, პირველად თქუთ: მშულობაჲ სახლსა ამას!

6. და უკუეთუ იყოს მუნ ძმ მშულობისაჲ, განისუენოს მის ზედა მშულობამან თქუენმან, უკუეთუ არა – თქუენდავე მოიქცეს.

6. ძმ^იჲ of $|$

7. მასვე სახლსა შინა იყვნით, ჭამდით და სუემდით მათ თანა, რამეთუ ღირს არს მუშაკი სასყიდლისა თვისისა, ნუ მიხუალთ სახლითი სახლად.

7. სუემდით^ისუემდით $f |$

8. და რომელსა ქალაქსა შეხვდეთ, და შეგიწყნარნენ თქუენ, ჭამდით წინადაგებულსა თქუენსა

9. და განჰკურნებდით მას შინა უძღურთა და ეტყოდეთ მათ: მოახლებულ არს თქუენ ზედა სასუფეველი ღმრთისაჲ.

9. ეტყოდეთ^იეტყვდეთ $f |$

10. და რომელსა ქალაქსა შეხვდეთ, და არა შეგიწყნარნენ თქუენ, გამო-რაჲ-ხვდოდით უბანთა მისთა, არქუთ მათ:

11. აჰა, ესერა, მტუერი რომელ აღეკრა ფერკთა ჩუენთა ქალაქისაგან თქუენისა, განვიყრიოთ თქუენ ზედა; გარნა ესემცა უწყით, რამეთუ მოახლებულ არს სასუფეველი ღმრთისაჲ.

11. მტუერი^იმტუერი $f |$

12. გეტყვ თქუენ: სოდომელთაჲ უმოლხინეს იყოს მას დღესა შინა, ვიდრე ქალაქისა მის.

12. სოდომელთა^ისოდომელთა $o * a f |$

13. ვაჲ შენდა, ქორაზინ, და ვაჲ შენდა, ბეთსაიდა, რამეთუ ტუროსს და სიდონს თუშცა იქმნეს ძალნი, რომელ იქმნეს თქუენ შორის, პირველვემცა ძაძითა და ნაცარსა ზედა მსხლომარეთა შეინანეს.

13. რომელ^ი + რომელ $a |$ იქმნეს^იიქმნეს $a |$ თქუენ^იშენ $a |$ პირველვემცა^იპირველმცა $o * f |$

14. ხოლო ტუროსი და სიდონი უმოლხინეს იყოს საშჯელსა მას, ვიდრე თქუენ.

14. საშჯელისა^ისაშჯელსა $f |$

15. და შენ, კაპერნაუმ, ნუ ცადმდე აჰმალდები, არამედ ჯოჯოხეთადმდე შთაჰკდე.

15. კაპერნაუმ^იკაფარნაუმ $o * a f |$ არამედ^ი + ვიდრე $o * a |$

16. რომელმან თქუენი ისმინოს, ჩემი ისმინა; და რომელმან თქუენ შეურაცხ-გვენეს, მე შეურაცხ-მყოფს; და რომელმან მე შეურაცხ-მყოფს, შეურაცხ-ჰყოფს მომავლინებელსა ჩემსა.

17. და მოიქცეს სამეოცდაათნი იგი სიხარულითა და იტყოდეს: უფალო, ეშმაკნიცა დაგუემორჩილებიან სახელითა შენითა.

17. დაგუემორჩილებიან|დაგუემორჩილებიან f|

18. ჰრქუა მათ იესუ: ვხედევდ ეშმაკსა, ვითარცა ელვასა, ზეცით გარდამოვრდომილსა.

19. აჰა, მიგცემ თქუენ კელმწიფებასა დათრგუნვად გუელთა და ღრიაკალთა და ყოველსა ზედა ძალსა მტერისასა, და თქუენ არარაჲ გვენოს.

19. გუელთა|გუელთა f | თქუენ არარაჲ|tr არარაჲ თქუენ a|

20. ხოლო ამას ზედა ნუ გიხარინ, რამეთუ სულნი უკეთურნი დაგემორჩილებიან, არამედ გიხაროდენ, რამეთუ სახელები თქუენი დაიწერა ცათა შინა.

20. გიხარინ|გიხარიან a|

21. მას ჟამსა შინა იხარებდა იესუ სულითა და თქუა: აღვიარებ შენ, მამაო, უფალო ცისა და ქუეყანისაო, რამეთუ დაჰფარე ესე ბრძენთაგან და მეცნიერთა და გამოუცხადე ესე ჩხვლთა. ჰე, მამაო, რამეთუ ესრეთ სათნო იყო შენ წინაშე.

21. სულითა|+ წმიდითა o*af | ქუეყანისაო|ქ-ყნისო a| ჰე|ჰმ a|

22. და მიექცა მოწაფეთა და ჰრქუა: ყოველივე მომეცა მე მამისა ჩემისა მიერ, და არა ვინ იცის, ვინ არს მამაჲ, გარნა ძემან; და არცა ვინ იცის, ვინ არს ძმ, გარნა მამამან; და ვისა უნდეს ძესა გამოცხადების, გამოუცხადოს.

22. ძმ|ძე of | ვისა| ვის o* | ძესა|ძმსა a|

23. და მიექცა მოწაფეთა მისთა თჳსაგან და ჰრქუა: ნეტარ არიან თუაღნი, რომელნი ხედვენ, რომელსა თქუენ ხედავთ, და ესმის, რომელი თქუენ გესმის.

23. ხედვენ|ჰხედვენ a| ხედავთ|ჰხედავთ a| რომელი|რომელ o*|

24. ხოლო გეტყვ თქუენ, რამეთუ: მრავალთა წინაწარმეტყუელთა და მეფეთა უნდა ხილვაჲ, რომელსა თქუენ ხედავთ, და ვერ იხილეს, და სმენად, რომელი თქუენ გესმის, და ვერ ესმა.

24. და¹ > o*|

25. და, აჰა, ესერა, შჯულისმეცნიერი ვინმე აღდგა და გამოსცდიდა იესუს და ეტყოდა: მოძღუარ, რაჲ ვქმნე, რაჲთა ცხორებაჲ საუკუნოჲ დავიმკვიდრო?

25. შჯულისმეცნიერი|სჯულისმეცნიერი f|

26. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: შჯუღსა ვითარ წერილ არს? ვითარ აღმოიკითხავ?
26. შჯუღსა|სჯუღსა f |აღმოიკითხავ|აღმოიკითხი o*af |
27. ხოლო მან ჰრქუა: შეიყუარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულითა შენითა და ყოვლითა სულითა შენითა და ყოვლითა ძალითა შენითა და ყოვლითა გონებითა შენითა, და მოყუასი შენი – ვითარცა თავი თუსი.
28. ჰრქუა მას იესუ: მართლ მომიგე, მაგას იქმოდე და სცხონდე.
28. სცხონდე|სცხონდე a |
29. ხოლო მას უნდა განმართლებად თავი თუსი და ჰრქუა იესუს: და ვინ არს მოყუას ჩემდა?
30. მიუგო იესუ და ჰრქუა: კაცი ვინმე გარდამოვიდოდა იერუსალსმით იერიქოდ, და ავაზაკნი დაესხნეს, განძარცუეს იგი, დაწყლეს და წარვიდეს და დაუტევეს მწყდარი.
30. განძარცუეს|განძარცუეს f |მწყდარი|მწყდარი af |
31. ხოლო დამთხუევით მღდელი ვინმე შთავიდოდა მასვე გზასა და იხილა იგი და თანაწარჰკდა.
31. ხოლო დამთხუევით] > o*af | და¹ | + მიემთხუა o*af |
32. და ეგრეთვე ლევიტელი მასვე ადგილსა მივიდა და იხილა იგი და თანაწარჰკდა.
32. და²] > o*f |
33. მერმე სამარიტელი ვინმე წარვიდოდა, მოვიდა მასვე ადგილსა, იხილა იგი და შეეწყალა.
34. და მოვიდა მისა და შეუხუა წყლული იგი და დაასხა ზეთი და ღუნოდ და აღსუა იგი კარაულსა თუსსა და მოიყვანა იგი ყოველთასა მას სადგურსა და იღუაწა იგი.
34. და³] > o*f |
35. და ხვალისაგან, გამო-რა-ვიდოდა, ორი დრაჰკანი მისცა ყოველთა სადგურისა მოღუაწესა მას და ჰრქუა: იღუაწე ეგე და, სხუად თუ რადმე წარაგო უმეტესი, მო-რა-ვიდე, მიგცე შენ.
36. ვინ უკუე ამათ სამთაგანი გგონიეს შენ მოყუას მისა, რომელ იგი შევარდა ავაზაკთა მათ?
36. უკუე] > o*af | ამათ] მათ o*f | მისა|მისსა o.
37. ხოლო მან თქუა: რომელმან ყო წყალობად მის თანა. – ჰრქუა მას იესუ: ვიდოდე და ჰყოფდ შენცა ეგრევე.

38. და იყო ვითარცა წარვიდეს ესენი, და თავადი შევიდა დაბასა რომელსამე. და იყო მუნ ვინმე დედაკაცი, რომლისა სახელი მართა, და შეიყვანა თავადი სახიდ თუსა.

38. იყო¹] > o*af | მუნ] > a | მუნ ვინმე] tr ვინმე მუნ f |

39. და იყო დაჲ მისი, რომელსა ერქუა მარიამ, რომელი დაჴდა ფერკთა თანა იესუჲსთა და ისმენდა სიტყუათა მისთა.

39. დაჴდა] ჴდა o*f |

40. ხოლო მართა მიმოდაზრუნვიდა მრავლისა მსახურებისათჳს, ზედამიადგა და ჰრქუა: უფალო, არა ილუწი, რამეთუ დამან ჩემმან მარტოჲ დამიტევა მე მსახურებად? არქუ მას, რადთა შემეწეოდის მე.

40. შემეწეოდის] შემეწეოდის a |

41. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: მართა, მართა! ზრუნავ და შფოთ ხარ მრავლისათჳს,

42. აქა ერთისაჲ არს საკმარ. ხოლო მარიამ კეთილი ნაწილი გამოირჩია, რომელი არასადა მიეღოს მისგან.

42. ერთისაჲ] მცირელი o*af | გამოირჩია] გამოიჩია o*, გამოიძია f |

11

1. და იყო, ადგილსა რომელსამე თავადი ილოცვიდა. და ვითარცა დასცხრა ლოცვისაგან, ჰრქუა ვინმე მას მოწაფეთაგანმან: უფალო, გუასწავე ლოცვაჲ, ვითარცა იოვანე ასწავა მოწაფეთა თუსთა.

2. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: რაჴამს ილოცვიდეთ, თქუთ: მამაო ჩუენო, რომელი ხარ ცათა შინა, წმიდა იყავნ სახელი შენი, მოვედინ სუფევაჲ შენი, იყავნ ნებაჲ შენი, ვითარცა ცათა შინა, ეგრეცა ქუეყანასა ზედა.

2. შინა¹] > a |

3. პური ჩუენი არსობისაჲ მომეც ჩუენ ღლითი ღღედ.

3. პური] + ესე o*af |

4. და მომიტევენ ჩუენ ცოდვანი ჩუენნი, და რამეთუ ჩუენცა მიუტევებთ ყოველთა თანამდებთა ჩუენთა, და ნუ შემიყვანებ ჩუენ განსაცდელსა, არამედ მიკსნენ ჩუენ ბოროტისაგან.

4. მიკსნენ] იკსენინ a |

5. და ეტყოდა მათ: ვის თქუენგანსა ესუას მეგობარი და მივიდეს მისა შუვალამეს და ჰრქუას მას: მეგობარო, მავასხენ მე სამნი პურნი,

5. და²] > o* | შუვალამეს] შუვალამს a, შუვალამეს f |

6. რამეთუ მეგობარი მოვიდა ჩემდა გზით, და არარაჲ მაქუს, რაჲ დაუგო მას.

7. მან მიუგოს შინაგანად გამო და ჰრქუას: ნუ შრომასა შემამთხუევ მე, რამეთუ კარი დაკშულ არს, და ყრმანი ჩემნი ჩემ თანა არიან სარეცელსა ზედა; ვერ ძალ-მიც აღდგომად და მიცემად შენდა.

7. შემამთხუევ|შემამთხუე f|

8. გეტყვ თქუენ: დაღაცათუ არა ეძლოს მას აღდგომად და მიცემად, რამეთუ არს იგი მეგობარ მისა, წყინებისა მისთვის მისისა აღდგეს და მისცეს, რაოდენი უკმდეს მას.

9. ხოლო მე გეტყვ თქუენ: ითხოვდით და მოგეცეს თქუენ, ეძიებდით და ჰპოოთ, ირეკდით და განგელოს თქუენ,

10. რამეთუ ყოველი რომელი ითხოვდეს, მოილოს, და რომელი ეძიებდეს, პოოს, და რომელი ირეკდეს, განელოს.

11. ვის უკუე თქუენგანსა მამასა სთხოვდეს ძმ პურსა, ნუუკუე ქვაჲ მისცეს მას? გინა თუ თევზსა სთხოვდეს, ნუუკუე თევზისა წილ გუელი მისცეს მას?

11. უკუე უკუმ of|ძმ|ძე of|ნუუკუე|ნუუკუმ of|ნუუკუე|ნუუკუმ of|გუელი|გუმლი f|

12. გინა თუ კუერცხსა სთხოვდეს, ნუუკუე ღრიაკალი მისცეს მას?

12. კუერცხსა|კუმრცხსა f|ნუუკუე|ნუუკუმ of|

13. უკუეთუ თქუენ, უკეთურთა, იცით მისაცემელი კეთილი მიცემად შვილთა თქუენთა, რაოდენ უფროჲს მამამან ზეცით მოსცეს სული წმიდაჲ, რომელი სთხოვდენ მას.

13. მოსცეს|მოსცის f| რომელი|რომელნი f|

14. და კაცისა ვისგანმე განადო ეშმაკი, რომელი იყო ყრუჲ. და იყო, განსლვასა მას ეშმაკისასა იტყოდა ყრუჲ იგი. და უკურდა ყოველსა მას ერსა.

14. ყრუჲ|ყროჲ a|

15. ხოლო რომელთამე მათგანთა თქუეს: ბელზებულითა, მთავრითა მით ეშმაკთაჲთა, განასხამს ეშმაკთა.

15. ეშმაკთა|+ (და f) მიუგო და ჰრქუა ვითარ შემძლებელ არს ეშმაკი ეშმაკისა განკლად of|af|

16. და სხუანი ვინმე გამოცდით სასწაულსა ზეცით ითხოვდეს მისგან.

17. ხოლო თავადმან იცნოდა ზრახვანი მათნი და ჰრქუა მათ: ყოველი მეუფებაჲ, რომელი თავსა თვსსა განევლთის, მოოკრდის, და სახლი სახლსა ზედა დაეცის.

17. და|> of|f|

18. და უკუეთუ ეშმაკი თავსა თვსსა განევლთა, ვითარ დამტკიცნეს მეუფებაჲ მისი? რამეთუ იტყუო ჩემთვის, ვითარმედ ბელზებულითა განვასხამ ეშმაკთა.

18. განვასხამ|განასხამ of|

19. უკუეთუ მე ბელზებულთა განვასხამ ეშმაკთა, ძენი თქუენნი რაათა განასხმენ? ამისთჳს იგინივე მსაჯულ გექმნენ თქუენ.

19. გექმნენ|გექმნენ oaf|

20. უკუეთუ მე თითითა ღმრთისადათა განვასხამ ეშმაკთა, მო-სამე-წევნულ არს თქუენ ზედა სასუფეველი ღმრთისაჲ.

21. რაჟამს ძლიერი შეჭურვილი სცვიდეს ეზოსა თჳსსა, მშულობით არნ მონაგები მისი.

21. სცვიდეს|სცვიდის of, სცვიდინ a|მონაგები|საყოფელი o*af|

22. და ოდეს უძლიერესი მისი ზედა მოუკდის, სძლის მას და საჭურველი მისი მოულის, რომელსა-იგი ესვიდა, და ნატყუენავი მისი განუყვის.

22. მისი¹|მისსა a| სძლის|სძლიის a|ნატყუენავი|ნატყუენავი f|

23. რომელი არა არს ჩემ თანა, მტერი ჩემი არს; და რომელი არა შეჰკრებს ჩემ თანა, იგი განაბნევს.

23. შეჰკრებს|შეიკრებს f|

24. რაჟამს სული არაწმიდაჲ განვიდის კაცისაგან, მიმოვალნ ურწყულთა ადგილთა და ეძიებნ განსუენებასა და არა პოვის, თქჳს: მივიქცე სახლსავე ჩემსა, ვინაჲცა გამოვედ.

24. განსუენებასა|განსუენებასა f|

25. და მოვიდის და პოვის იგი განშუენებული და შემკული.

25. პოვის|პოის oaf|განშუენებული|განშუენებული f|

26. მაშინ წარვიდის და მოიყვანნის სხუანი შუენი სულნი, უბოროტესნი მისსა, და შევიდის და დაიმკუდრის მას შინა, და იქმნის უკუანაჲსკნელი კაცისაჲ მის უძურეს პირველისა.

26. მაშინ| > o*af; და¹ > o* |დაიმკუდრის|დაემკუდრის a| უკუანაჲსკნელი|უკანაჲსკნელ a|

27. და იყო, ვიდრე იტყოდალა იგი ამას, აღ-ვინმე-ილო დედაკაცმან კმაჲ ერსა მას შორის და ჰრქუა მას: ნეტარ არს მუცელი, რომელმან გიტჳრთა შენ, და ძუძუნი, რომელთა სწოვდი.

28. ზოლო თავადმან თქუა: არამედ ნეტარ არიან, რომელთა ისმინონ სიტყუაჲ ღმრთისაჲ და დაიმარხონ იგი.

28. იგი| > o*|

29. და ვითარცა შეკრებოდა ერი იგი, იწყო სიტყუად მათდა: ნათესავი ესე ნათესავი ბოროტი არს, სასწაულსა ითხოვს, და სასწაული არა ეცეს მას, არამედ სასწაული იონა წინაწარმეტყუელისაჲ.

29. შეკრებოდა| + მისა o*f|

30. ვითარცა-იგი ექმნა იონა სასწაულ ნინეველთა, ეგრეთ ეყოს ძმ კაცისაჲ ნათესავსა ამას.

30. ეყოს|იყოს af | ძმ|ძე ofaf |
31. დედოფალი იგი სამხრისაჲ აღდგეს საშჯელსა მას კაცთა თანა ამის ნათესავისათა და დაშჯიდეს მათ, რამეთუ მოვიდა კიდით ქუეყანისაჲთ სმენად სიბრძნესა სოლომონისსა; და, აჰა, ესერა, უფროჲს სოლომონისსა არს აჰა.
31. დედოფალი|დედუფალი f | საშჯელსა|სასჯელსა f | დაშჯიდეს|დასჯიდეს af |
32. კაცნი იგი ნინეველნი აღდგენ საშჯელსა მას ნათესავისა ამის თანა და დაშჯიდენ მათ, რამეთუ შეინანეს ქადაგებასა მას იონაჲსსა; და, აჰა, ესერა, უფროჲს იონაჲსსა არს აჰა.
32. საშჯელსა|სასჯელსა of | დაშჯიდენ|დასჯიდენ f | იონაჲსსა|იონაჲსა of |
33. არავინ აღანთის სანთელი და დადგის ფარულად, გინა კჳმირსა ქუეშე. არამედ სასანთლესა ზედა, რამთა შემავალნი ხედვიდენ ნათელსა.
33. ქუეშე|ქუეშ ა, ქუშე f |
34. სანთელი გუამისაჲ არს თუალი; ოდეს თუალი შენი განმარტებულ იყოს, ყოველი გუამი შენი ნათელ იყოს. და უკუეთუ თუალი შენი ბოროტ იყოს, ყოველი გუამი შენი ბნელ იყოს.
34. თუალი| + შენი o*af |
35. იხილე, ნუუკუე ნათელი იგი შენ შორის ბნელ იყოს.
35. ნუუკუე|ნუუკუ of |
36. უკუეთუ ყოველი გუამი შენი ნათელ არს და არა აქუნდეს ადგილი რამჲე ბნელისაჲ, იყოს იგი ყოვლად ნათელ, ვითარცა-იგი სანთელი ელვითა განგანათლოს შენ.
36. არა|არაჲ ofaf |
37. და ვითარცა იტყოდა ამას თავადი, ჰლოცვიდა ვინჲე ფარისეველი, რამთა პური ჭამოს მის თანა; და შევიდა და დაჯდა.
37. და ვითარცა იტყოდა ამას თავადი, ჰლოცვიდა ვინჲე ფარისეველი, რამთა პური ჭამოს მის თანა; და შევიდა და დაჯდა.
38. ხოლო ფარისეველმან მან ვითარცა იხილა, უკჳრდა, რამეთუ პირველად არა იბანა, ვიდრე სადილობადმდე.
38. ხოლო ფარისეველმან მან ვითარცა იხილა, უკჳრდა, რამეთუ პირველად არა იბანა, ვიდრე სადილობადმდე.
39. ჰრქუა მას უფალმან: აწ თქუნ, ფარისეველთა, გარეშე სასუმელისაჲ და პინაკისაჲ განსწმიდით, და შინაგანი თქუენი სავსე არნ ნატაცებითა და უკეთურებითა.
39. გარეშე|გარეშ ა | სასუმელისაჲ | სასუმილისაჲ of | სასუმელისაჲ ა |
40. ორგულნო, ანუ არა რომელმან-იგი გარეშე შექმნა, მანვე შინაგანი შექმნა?
40. ორგულნო|ურგულნო ა | გარეშე|გარეშე of |
41. გარნა ესე, რომელი ჯერ-არს, მიეცით მოწყალებაჲ, და, აჰა, თქუენი ყოველი წმიდა არს.
41. გარნა ესე, რომელი ჯერ-არს, მიეცით მოწყალებაჲ, და, აჰა, თქუენი ყოველი წმიდა არს.

42. არამედ ვამ თქვენდა, ფარისეველნო, რამეთუ ათეულსა აღიღებთ პიტნაკისა და ტევანისასა და ყოვლისა მხლისასა და თანაწარჰკვალთ სამართალსა და სიყუარულსა ღმრთისასა. ესე ჯერ-იყო ყოფად და იგი არა დატევებად.

42. ჯერ-იყო|ჯერ-არს o*af |

43. ვამ თქვენდა, ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ გიყუარს თქვენ ზემოჯდომად შესაკრებელთა შორის და მოკითხვამ უბანთა ზედა.

44. ვამ თქვენდა, მწიგნობარნო და ფარისეველნო ორგულნო, რამეთუ ხართ, ვითარცა საფლავნი უჩინონი, და კაცნი ზედა ვლენ და არა იციან.

45. მიუგო შჯულისმეცნიერმან ვინმე და ჰრქუა მას: მოძღუარ, მაგას რამ იტყვ, ჩუენცა გუაგინებ.

45. შჯულისმეცნიერმან|სჯულისმეცნიერმან f |

46. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: თქვენდაცა, შჯულისმეცნიერთა, ვამ არს, რამეთუ აღჰკიდით კაცთა ტურთი ძნიად სატურთავი და თქვენ ერთითაცა თითითა არა შეახით ტურთსა მას.

46. თქვენდაცა|თქვენცა o*f | შჯულისმეცნიერთა| სჯულისმეცნიერთა f | აღჰკიდით|აჰკიდით o*a |

47. ვამ თქვენდა, რამეთუ აშენებთ საფლავებსა წინაწარმეტყუელთასა, ხოლო მამათა თქვენთა მოსწყვდნეს იგინი.

48. ეწამებით სამე და თანა-სათნო-ეყოფვით საქმესა მამათა თქვენთასა, რამეთუ მათ მოსწყვდნეს იგინი, და თქვენ საფლავთა მათთა აშენებთ.

48. საქმესა|საქმესა a |

49. ამისთვისცა-იგი სიბრძნემან ღმრთისამან თქუა: მოვავლინე მათა წინაწარმეტყუელნი და მოციქულნი, და მათგანნი მოსწყვდნენ და დევნენ.

49. და²] > f | მათგანნი|მათგანი a | დევნენ|დევნენ a |

50. რამათა იდიოს სისხლი ყოველთა წინაწარმეტყუელთაჲ, დათხეული დასაბამითგან სოფლისაჲთ ნათესავისა ამისგან,

51. სისხლითგან აბელისით, ვიდრე სისხლადმდე ზაქარიაჲსა, რომელი წარწყმდა შორის საკურთხეველისა მის და ტაძრისა. ჰე, გეტყვ თქვენ, იდიოს ნათესავისა ამისგან.

51. ჰე|ჰე a |

52. ვამ თქვენდა, შჯულისმოდღუარნო, რამეთუ დაჰმალენით კლიტენი მეცნიერებისანი; თქვენ შე-არა-ხუალთ და შემავალთა აყენებთ.

52. შჯულისმოდღუარნო|სჯულისმოდღუარნო f |

53. და ვითარ-იგი თავადი ეტყოდა მათ ამას წინაშე ყოვლისა მის ერისა, იწყეს მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა განზრახვად ბოროტისა, და უძნდა სიტყუაჲ იგი და ჰგმობდეს მას მრავლისა მისთვის სიტყუსა.

54. და უმზირდეს მას პოვნად რასმე სიტყუასა პირისაგან მისისა, რაათა შეასმინონ იგი.

54. რასმერასამე f |

12

1. რომელთა ზედა შეკრებულ იყო ბევრეული ერი, ვიდრემდე დასტრგუნვიდეს ურთიერთას. იწყო პირველად სიტყუად მოწაფეთა თვსთა და ჰრქუა: ეკრძალენით თავთა თქუნთა ცომისაგან ფარისეველთაჲსა, რომელ არს ორგულეზაჲ.

1. ვიდრემდე|ვიდრემდის f |

2. ხოლო არარაჲ არს დაფარული, რომელი არა გამოცხადნეს, და დამალული, რომელი არა საცნაურ იყოს.

2. ხოლო|რამეთუ a |

3. ამისთვის რომელი ბნელსა შინა სთქუათ, ნათელსა შინა ისმეს, და რომელსა ყურსა ეტყოდით საუნჯეთა შინა, იქადაგოს ერდოთა ზედა.

3. შინა²] > o*af |

4. ხოლო გეტყვ თქუნ, მეგობართა ჩემთა: ნუ გეშინინ მათგან, რომელთა მოსწყუზნენ კორცნი და ამისა შემდგომად ვერარაჲ აქუს უმეტესი, რაჲ გიყონ თქუნ.

5. ხოლო გიჩუნო თქუნ, ვისა გეშინოდის: გეშინოდენ მისა, რომელსა შემდგომად მოწყუედისა კელ-ეწიფების შთაგდებად გეჭენიასა. ჰე, გეტყვ თქუნ, მისა გეშინოდენ.

5. გიჩუნო|გიჩუნო f | მოწყუედისა|მოწყუედისა f | ჰე|ჰე a |

6. ანუ არა ხუთი სირი განისყიდების ორის ასარის? და ერთიცა მათგანი არა არს დაფარულ წინაშე ღმრთისა.

7. არამედ თმანიცა თავისა თქუნისანი ყოველნი განრაცხილ არიან. ნუუკუე გეშინინ, რამეთუ მრავალთა სირთა უმჯობეს ხართ.

7. ნუუკუენ|ნუუკუენ of |

8. ხოლო გეტყვ თქუნ: ყოველმან რომელმან აღიაროს ჩემდა მომართ წინაშე კაცთა, ძემანცა კაცისამან აღიაროს იგი წინაშე ანგელოზთა ღმრთისათა.

9. და რომელმან უვარ-მყოს მე წინაშე კაცთა, უვარ იქმნეს იგიცა წინაშე ანგელოზთა ღმრთისათა.

9. უვარ|უვარ a |

10. და ყოველმან რომელმან თქუას სიტყუაჲ ძისა მიმართ კაცისა, მიეტეოს მას, ხოლო სულისა წმიდისა მგმობარსა არა მიეტეოს.

10. მიეტეოს|მიეტეოს of |

11. და ოდეს შეგიყვანენ თქვენ შესაკრებელთა და წინაშე მთავართა და კელმწიფეთა, ნუ ჰზრუნავთ, ვითარ, ანუ რაჲ სიტყუაჲ მიუგოთ, ანუ რაჲ სთქუათ,
11. ჰზრუნავთ]ზრუნავთ f|
12. რამეთუ სულმან წმიდამან გასწაოს თქვენ მას ჟამსა შინა, რაჲ-იგი სთქუათ.
13. ჰრქუა ვინმე მას მის ერისაგანმან: მოძღუარ, არქუ ძმასა ჩემსა, რაჲთა განმეყოს მე სამკუდრებელსა.
14. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: კაცო, ვინ დამადგინა მე მსაჯულად და განმყოფელად თქუენდა?
14. დამადგინა]დამაგინა o|
15. და ეტყოდა მათ: ეკრძაღენით და დაიცვენით თავნი თქუენნი ყოვლისაგან ანგაჰრებისა, რამეთუ არა ნამეტნავისაგან ვისამე არნ ცხორებაჲ მისი ნაყოფთა მისთაგან.
15. ნამეტნავისაგან]ნამეტნავ o° | არნ]არს o*af|მისთაგან]მათგან o*af|
16. და ეტყოდა მათ იგავსაცა და ჰრქუა მათ: კაცისაჲ ვისიმე მდიდრისაჲ ნაყოფიერ იყო აგარაკი.
16. ვისიმე]ვისიმე o*|
17. და განიზრახვიდა გულსა შინა თვისსა და თქუა: რაჲმე ვყო, რამეთუ არა მაქუს, სადა შევიკრიბო ნაყოფი ჩემი?
17. შინა] > o*af|შევიკრიბო]დავიკრიბო o*af|
18. და თქუა: ესე ვყო: დავარღუნე საუნჯენი ჩემნი და უფროდსნი აღვაშენნე და შევიკრიბო მუნ ყოველი ნაყოფი და კეთილი ჩემი.
18. შევიკრიბო]შევიკრიბო a|
19. და ვჰრქუა სულსა ჩემსა: სულო, გაქუს მრავალი კეთილი დაუნჯებული მრავალთა წელთა: განისუენე, ჭამე და სუ და იხარებდ.
19. განისუენე]განისუენე f|
20. ჰრქუა მას ღმერთმან: უგუნურო, ამას დამესა მიგიღონ სული შენი შენგან; ეგე, რომელ მოიმზადე, ვისა იყოს?
21. ეგრეცა რომელი იუნჯებდეს თავისა თვისისა და არა ღმერთისა მიერ განმდიდრდებოდის.
22. და ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თვისთა: ამისთვის გეტყვ თქუენ: ნუ ჰზრუნავთ სულისა თქუენისა, რაჲ შჰამოთ, და ნუცა კორცთა თქუენთა, რაჲ შეიმოსოთ.
22. შჰამოთ]სჰამოთ f|
23. რამეთუ სული უფროდს არს საზრდელისა და კორცნი – სამოსლისა.

24. განიცადენით ყორანნი, რამეთუ არა სთესვენ, არცა მკიან, რომელთა არა აქუს საუნჯე, ანუ სადა შეიკრიბონ, და ღმერთი ზრდის მათ. რაოდენ თქვენ უძვობეს ხართ მფრინველთა?

24. საუნჯე|საუნჯე of|

25. ვინმე უკუე თქვენგანი ზრუნვიდეს და შეუძლოს შეძინებად ჰასაკსა თუსსა წყრთა ერთ?

25. უკუე|უკუე of|

26. უკუეთუ არცა უმცირესსა შემძლებელ ხართ, რადასადა სხუასა მას ჰზრუნავთ?

26. ჰზრუნავთ | ზრუნავთ of|

27. განიცადენით შრომანნი, ვითარ-იგი აღორძნდის: არცა შურების, არცა სთავს. ხოლო გეტყვ თქვენ, რამეთუ: არცა სოლომონ ყოველსა დიდებასა თუსსა შეიმოსა, ვითარცა ერთი ამათგანი.

28. უკუეთუ ველსა გარე, რომელი დღეს თივა არს და ხვალე თორნესა შთაეგზნეს, ღმერთმან ესრეთ შემოსის, რაოდენ უფროდს თქვენ, მცირედ მორწმუნენო?

29. და თქვენ ნუ ეძიებთ, რაჲ შჯამოთ და რაჲ ჰსუათ, და ნუცა განსცხრებით,

29. შჯამოთ|სჯამოთ f| ჰსუათ|სუათ f|

30. რამეთუ ამას ყოველსა ნათესავნი სოფლისანი ეძიებენ, ხოლო მამამან თქვენმან იცის, რაჲ გიკმს ამათ ყოველთაგანი,

30. რაჲ| რ-ი af|

31. გარნა ეძიებდით სასუფეველსა ღმრთისასა, და ესე ყოველი შეგეძინოს თქვენ.

31. თქვენ|თქუნ f|

32. ნუ გეშინინ მცირესა მაგას სამწყსოსა, რამეთუ სათნო-იყო მამამან თქვენმან ზეცათამან მოცემად თქვენდა სასუფეველი.

33. განციდენით მონაგებნი თქვენნი და მიეცით ქველისსაქმს და ყავთ თავისა თქვენისა საფასს, რომელი არა დაბუელდეს, და საუნჯე მოუკლებელი ცათა შინა, სადა-იგი მპარავი არა მიეხების, არცა მდილმან განრყუნის.

33. განციდენით|განციდეთ o*; ქველისსაქმს|ქველისსაქმე of|ქველისსაქმს| + თქუენი o*af| საფასს|საფასე of| დაბუელდეს |დაბუელდეს f| საუნჯე|საუნჯე ofaf|

34. სადაცა არს საუნჯე თქუენი, მუნცა იყოს გული თქუენი.

34. საუნჯე|საუნჯე a| თქუენი|თქუენი f|

35. იყვნედ წელნი თქუენნი მორტყმულ და სანთელნი თქუენნი აღნთებულ.

36. და თქვენ ემსგავსებით კაცთა მათ, რომელნი მოელიედ უფალსა თვსსა, ოდეს მოვიდეს ქორწილისაგან, რაჟთა, რაჟამს მოვიდეს და ირეკოს, მეყსეულად განუღონ მას.

37. ნეტარ იყვნენ იგი მონანი, რომელთაჲ მოვიდეს უფალი მათი და პოვნეს იგინი მღუპარენი. ამენ გეტყვ თქვენ, რამეთუ მოირტყნეს და დასხნეს იგინი, წარმოუდგეს და ჰმსახურებდეს მათ.

38. დაღათუ მეორესა საკუმილაგსა და მესამესა მოვიდეს და პოვნეს ესრეთ, ნეტარ იყვნენ იგინი.

39. ხოლო ესემცა უწყით: უკუეთუმცა იცოდა სახლისა უფალმან, რომელსა ჟამსა მპარავი მოვალს, იღუძებდამცა და არა უტევა დათხრად სახლისა თვისისა.

39. უკუეთუმცა|უკუთომცა f | დათხრად|+ გუერდი o*a, გუზრდი f |თვისისა|თვისისაჲ o*af |

40. და თქვენცა იყვნით განმზადებულ, რამეთუ ჟამსა, რომელსა არა ჰკონებდეთ, ძმ კაცისაჲ მოვიდეს.

40. ძმ| ბემ o, ბე af |

41. ჰრქუა მას პეტრე: უფალო, ჩუენდა მომართ ხოლო იტყვ იგავსა ამას, ანუ სხუათა ყოველთა მიმართ?

42. და ჰრქუა იესუ: ვინმე არს მნე იგი სარწმუნოჲ და გონიერი, რომელი დაადგინოს უფალმან მონათა თვსთა ზედა მიცემად იფქლი ჟამსა თვსსა?

42. ზემ|მნ a |

43. ნეტარ არს იგი მონაჲ, რომლისაჲ მოვიდეს უფალი მისი და პოვოს იგი ესრეთ მოქმედი.

43. პოვოს|პოოს oaf | იგი² > o* |

44. ამენ გეტყვ თქვენ, რამეთუ ყოველთა ზედა მონაგებთა მისთა დაადგინოს იგი.

45. უკუეთუ თქუას მონამან მან გულსა შინა თვსსა: ყოვნის უფალი ჩემი მოსლვად, და იწყოს გუემად მონათა და მკევალთა და ჭამად და სუმად და დათრობად,

45. შინა| > o*af | გუემად|გუშმად f |

46. მოვიდეს უფალი იგი მონისაჲ მის დღესა, რომელსა არა მოელოდის, და ჟამსა, რომელი არა იცის, და ორგან განკუეთოს იგი და ნაწილი მისი დადვას ურწმუნოთა თანა.

46. და² > o* | განკუეთოს|განკუთოს f | ურწმუნოთა| ორგულთა o* |

47. ხოლო მონამან რომელმან იცის ნებაჲ უფლისა თვისისაჲ და არა განემზადოს ნებისაებრ მისისა, იტანჯოს იგი ფრიად.

48. ხოლო რომელმან არა იცის და ქმნეს რამე ღირსი ტანჯვისაჲ, იგუემოს მცირედ, რამეთუ ყოველსა რომელსა მიეცა ღიდად, ღიდადცა იდიოს მისგან, და რომელსა მიეცა ფრიად, უმეტესი მოჰკადონ მას.
48. იგუემოს|იგუემოს f|
49. ცეცხლისა მოვედ მიფენად ქუეყანასა ზედა და რაჲ მნებავს, რაჲთა აწვე აღეგზნეს!
49. ზედა] > o*af|რაჲ]არაჲ a|
50. ხოლო ნათლის-ღებაჲ მაქუს ნათლის-ღებად და ვითარ შეურვებულ ვარ, ვიდრემდე აღესრულოს!
51. ეგრე ჰგონებთ, ვითარმედ მშულობისა მოვედ მიფენად ქუეყანასა ზედა? არა, გეტყვ თქუნ, არამედ – განყოფად.
52. რამეთუ იყვნენ ამიერითგან ხუთნი სახლსა შინა ერთსა განყოფილ: სამნი ორთაგან და ორნი სამთაგან;
53. განყოფად მამაჲ ძისაგან და ძმ მამისაგან; და დედაჲ ასულისაგან და ასული დედისაგან; დედამთილი ძისცოლისაგან მისისა და სძალი დედამთილისაგან.
53. ძმ]ძე of|ღა²] > f|
54. ეტყოდა იესუ ერსაცა მას: რაჟამს იხილოთ ღრუბელი აღმომავალი დასავალით, მეყსეულად სთქვთ, ვითარმედ: წუმაჲ მოაქუს, – და არნ ეგრეთ.
54. ეგრეთ]ეგრე a|
55. და რაჟამს სამხრით ქარი ქრინ, სთქვთ, ვითარმედ: სიცხე იყოს, და არნ ეგრე.
55. სიცხე]სიცხე a|
56. ორგულნო, პირი სამე ქუეყანისაჲ და ცისაჲ იცით გამოცდად, ხოლო ჟამი ესე ვითარ არა გამოიცადეთ?
57. ანუ რაჲსა თავით თუსით არა შჯით სამართალსა?
57. სჯით f|
58. რამეთუ ოდეს მიხუალ მოსაჯულისა შენისა თანა მთავრისა წინაშე გზასა ზედა, მიეც საქმარი განთავისუფლებად მისგან, ნუუკუე მიგიყვანოს შენ მსაჯულისა, და მსაჯულმან მიგცეს შენ მეხარკესა, და მეხარკემან მიგცეს შენ საპყრობილედ.
58. ნუუკუე]ნუუკუე f| მეხარკესა]სეფე კაცსა o*af|მეხარკემან]სეფე კაცმან o*af|
59. გეტყვ შენ: ვერ გამოხვდე მიერ, ვიდრემდე უკუანაღსკნელიცა იგი მი-ვე-სცე მწულილი.
59. ვერ]არა o*af|

1. მო-ვინმე-სრულ იყენეს მას ჟამსა ოდენ და უთხრეს მას გალილეველთა მათოჲს, რომელთაჲ-იგი სისხლი პილატე შეჰპრია მსხუერპლთა მათთა.
1. მსხუერპლთა|მსხუერპლთა f|
2. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ეგრე გგონიეს, ვითარმედ გალილეველნი ესე უფროჲს ყოველთა გალილეველთა იყენეს ცოდვილ, რამეთუ ესევეთარი ევნო მათ?
2. იყენეს|იყენეთ a|მათ| > a|
3. გეტყვ თქუენ: არა; არამედ უკუეთუ არა შეინანოთ, ეგრევესახედ ყოველნი წარსწყმდეთ.
3. ა'რა f (ა-ს მახვილი უზის)|
4. ანუ იგი, რომელ ათრვამეტთა ზედა სილოამს გოდოლი დაეცა და მოსწყყუნა იგინი, ჰკონებთ, ვითარმედ იგინი ხოლო თანამდებ იყენეს უფროჲს ყოველთა კაცთა, რომელნი მკუდრ არიან იერუსალჴმს?
4. იერუსალჴმს|იერუსალჴმს o|
5. გეტყვ თქუენ: არა; არამედ უკუეთუ არა შეინანოთ, ყოველნივე ეგრეთ წარსწყმდეთ.
5. ა'რა f (ა-ს მახვილი უზის)|
6. და ეტყოდა მათ იგავსა ამას: ლელუ ვისმე ედგა ნერგი სავენაკესა თუსსა, მოვიდა და ეძიებდა ნაყოფსა მისგან და არა პოვა.
6. მათ| იესუ o*af| პოვა|იპოვა f|
7. და ჰრქუა ვენაკისა მოქმედსა მას: აჰა, ესერა, სამი წელი არს, ვინაჲთგან მოვალ და ვეძიებ ნაყოფსა ლელუსა ამას შინა და არა ვპპოვებ. მოჰკუეთე ეგე, რაჲსათუს ქუეყანაჲცა დაუპყრიეს უქმად?
7. ვპპოვებ|ვპპოვებ oaf| მოჰკუეთე|მოჰკუეთო a, მოჰკუთე f|
8. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა: უფალო, უტევე ეგე ამასცა წელსა, ვიდრემდე მოუთოკნო მას გარემო და სკორჴს დაუდვა,
8. სკორჴს|სკორე of|
9. ყოს ხოლო თუ ნაყოფი; უკუეთუ არა, მერმე მოჰკუეთე იგი.
9. მოჰკუეთე|მოჰკუეთო o, მოჰკუთე f|
10. და ასწავებდა მათ იესუ შესაკრებელსა ერთსა შაბათსა შინა.
11. და, აჰა, ესერა, დედაკაცი იყო, რომლისა თანა იყო სული უძღურებისაჲ ათრვამეტ წლითგან; და იყო იგი დაღონებულ და ვერ ეძლო ზეახილვად ყოვლითურთ.
11. წლითგან|წელ f|

12. იხილა იგი იესუ, მოუწოდა და ჰრქუა მას: დედაკაცო, განტევებულ ხარ უძღურებისაგან შენისა.

13. და დაასხნა მას ზედა კელნი, და მეყსეულად აღემართა და ვიდოდა და აღიდებდა ღმერთსა.

13. დაასხნა|დასხნა f|

14. მიუგო შესაკრებელისმთავარმან მან რისხვით, რამეთუ შაბათსა განკურნა იგი იესუ, და ეტყოდა ერსა მას: ექუსნი ღლენი არიან, რომელთა შინა ჯერ-არს საქმედ; მათ შინა მომავალნი განიკურნებოდეთ და ნუ ღლესა შაბათსა.

14. შესაკრებელისმთავარმან|შესაკრებელისმთავარმან a| განიკურნებოდეთ|განიკურნებოდენ oa|

15. მიუგო მას იესუ და ჰრქუა: ორგულო, კაცად-კაცადმან თქუენმან არა აჰქსნისა შაბათსა შინა კარი, გინა ვირი ბაგათაგან მათთა და წარიბის და ასუს მას წყალი?

15. აჰქსნისა|აჰქსნისა a| ასუს| ასუჲს o*|

16. ხოლო ესე ასული აბრაჰამისი იყო, რომელი შეეკრა ეშმაკსა, აჰა, ესერა, ათრვამეტი წელი არს; არა ჯერ-იყოა განქსნად საკრველთაგან მისთა ღლესა შაბათსა?

16. ჯერ-იყოა|ჯერ-იყო a| განქსნად|განქსნაჲ a|

17. და ამას რაჲ იტყოდა თავადი, ჰრცხუნოდა ყოველთა წინააღმდგომთა მისთა; და ყოველსა მას ერსა უხაროდა ყოველთა მათ ზედა ღიდებულებათა მისთა, რომელნი იქმნებოდეს მის მიერ.

17. ჰრცხუნოდა|ჰრცხუნოდა f|

18. და იტყოდა: რასა ვამსგავსო სასუფეველი ღმრთისაჲ, და ვისა მსგავს არს იგი?

18. იტყოდა|იტყოდა a| იტყოდა| + უფალი o*af|

19. მსგავს არს იგი მარცუალსა მდოგუსასა, რომელი მოილო კაცმან და დასთესა იგი მტილსა თუსსა; და აღორძნდა და იქმნა იგი ხე ღიდ, და მფრინველთა ცისათა დაიმკუდრეს რტოთა მისთა.

19. ხე|ხე a|

20. მერმე კუალად თქუა: რასა ვამსგავსო სასუფეველი ღმრთისაჲ?

21. ვამსგავსო იგი ცომსა, რომელი მოილო დედაკაცმან და შეჰრთო იგი ფქვილსა სამსა საწყაულსა, ვიდრემდე აღაფუენოს ყოველი.

22. და მიმოვიდოდა ქალაქებსა და დაბნებსა და ასწავებდა და წარიგზავნებოდა იერუსალმდ.

22. იერუსალმდ|იერუსალმდ o|

23. და ჰრქუა ვინმე მას: უფალო, უკუეთუ მცირედ არიანა ცხორებულნი? ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ:

23. არიან|არიან of| ცხორებულნი|ცხორებულნი a |
24. ილუაწეთ შესლვად იწროდსა მისგან კარისა. ხოლო გეტყვ თქუნ: მრავალნი ეძიებდენ შესლვად და ვერ უძღონ.
25. ვინაფთგან აღდგეს სახლისა უფალი და დაჰკმას კარი, და გარეშე სდგეთ და იწყოთ რეკად კარსა და იტყოდით: უფალო, უფალო, განგვლე ჩუნ! – მოგიგოს და გრქუას თქუნ: არა გიცნი თქუნ, ვინანი ხართ.
25. იტყოდით|იტყოდით of|უფალო²] > a |თქუნ²] > f |
26. მაშინ იწყოთ სიტყუად: ვჰამდით წინაშე შენსა და ვსუემდით, და უბანთა ჩუნთა ზედა გუასწავებდ.
26. ვსუემდით|ვსუემდით f |
27. და გრქუას: არა გიცნი, ვინანი ხართ, განმეშორენით ჩემგან ყოველნი მოქმედნი უმჯულოებისანი!
28. მუნ იყოს ტირილი და ღრჴენაჲ კბილთაჲ, რაჟამს იხილოთ აბრაჰამი, ისაკი და იაკობი და ყოველნი წინაწარმეტყუელნი სასუფეველსა ღმრთისასა, და თქუნ – განსხმულნი გარეშე.
28. გარეშე|გარეშე a |
29. და მოვიდოდინ მზისა აღმოსავალით და მზისა დასავალით, ჩრდილოით და სამხრით და ინაკ-იდგმიდენ სასუფეველსა ღმრთისასა.
29. ჩრდილოით|ჩრდილოა o*f |
30. და, აჰა, ესერა, არიან უკუანაჲსკნელნი, რომელნი იყვნენ პირველ, და არიან პირველნი, რომელნი იყვნენ უკუანაჲსკნელ.
31. მას ღღესა შინა მო-ვინმე-ვიდეს იესუჲსა ფარისეველნი და ეტყოდეს მას: განვედ და წარვედ ამიერ, რამეთუ ჰეროდე გეძიებს შენ მოკლვად.
32. ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: მივედით და არქუთ მელსა მას: აჰა, ესერა, განვასხამ ეშმაკთა და კურნებათა აღვასრულებ ღღეს და ხვალე, და ზეგე აღვესრულები.
33. რამეთუ ჯერ-არს ჩემდა ღღეს და ხვალე და ზეგე წარსლვად, რამეთუ ვერ ეგების წინაწარმეტყუელი გარეშე იერუსალჴმსა წარწყმედად.
33. გარეშე|გარეშე a |
34. იერუსალჴმ, იერუსალჴმ, რომელმან მოსწყუდენ წინაწარმეტყუელნი და ქვაჲ დაჰკრიბე მოვლინებულთა შენდა, რაოდენგზის მინდა შეკრებაჲ შვილთა შენთაჲ, ვითარცასახედ მფრინველმან თჳსნი მართუენი ფრთეთა ქუეშე, და არა ინებეთ!
34. რაოდენგზის|რაოდენგზის oaf |მართუენი|მართუენი f | ქუეშე|ქუეშე f |

35. აჰა, ესერა, დაუტევნეთ თქვენ სახლნი თქუენნი ოკრად. გეტყვ თქუენ: არღარა მიხილოთ მე ამიერითგან, ვიდრემდე სთქუათ: კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისაჲთა.

14

1. და იყო, მო-რაჲ-ვიდა იესუ სახლსა ვისმე მთავრისა ფარისევლისასა დღესა შაბათსა ჭამად პურისა, და იგინი უმზირდეს მას.
1. ვისმე|ვისამე a|
2. და, აჰა, ესერა, იყო ვინმე კაცი წყლით მანკიერი წინაშე მისა.
2. მისა| მისსა o|
3. მიუგო იესუ და ჰრქუა შჯულისმოდღუართა მათ და ფარისეველთა: უკუეთუ ჯერ-არს შაბათსა განკურნებაჲ?
3. შჯულისმოდღუართა |სჯულისმოდღუართა f|
4. ხოლო იგინი დუმნეს. და მოიყვანა კაცი იგი, განკურნა და განუტევა.
5. და ჰრქუა მათ: ვისი თქუენგანისაჲ შვილი გინა კარი შთავარდეს ჯურღმულსა, არამე მეყსეულად აღმოიქუას იგი დღესა შაბათსა?
6. და ვერარაჲ მიუგეს მას ამისთვის.
7. და ეტყოდა ჩინებულთა მათ იგავსა და შეასწავებდა, ვითარ-იგი ზემოჯდომასა ირჩევდეს, და ეტყოდა მათ:
8. რაჟამს გხადოს ვინმე ქორწილსა, ნუ დასჯდები პირველსა საინაკესა, ნუუკუე უპატიოსნესი შენსა იყოს ჩინებული მისგან;
8. საინაკესა|სამანაკესა o, სინაკესა f| ნუუკუე|ნუუკუე of |უპატიოსნესი|უპატიოსნეს o*af|
9. და მოვიდეს, რომელმან-იგი შენ და მას გხადა, და გრქუას შენ: ადგილ-ეც ამას! – მაშინ იწყო სირცხვლით უკუანაჲსკნელსა ადგილსა დაჰყრობად.
10. არამედ ოდეს გხადოს ვინმე, მივედ და დაჯედ უკუანაჲსკნელსა ადგილსა, რაჲთა მოვიდეს, რომელმან-იგი გხადა შენ, და გრქუას: მეგობარო, აღმოგუალე ზემოკერძო! – მაშინ იყოს შენდა დიდება წინაშე ყოველთა მებნაკეთა შენთა თანა.
10. აღმოგუალე|აღმოგუალე a|
11. რამეთუ ყოველმან რომელმან აღიმადლოს თავი თვისი, იგი დამდაბლდეს; და რომელმან დაიმდაბლოს თავი თვისი, ამაღლდეს.
12. ეტყოდა მასცა, რომელმან-იგი ხადა მას: ოდეს ჰყოფდე სამხარსა გინა სერსა, ნუ ჰხადი მეგობართა შენთა, ნუცა ძმათა შენთა, ნუცა ნათესავთა შენთა, ნუცა მოძმეთა მდიდართა, ნუუკუე მათცა კუალად გხადონ შენ, და გექმნეს შენ მოსაგებელ.

12. სამხარსა|სადილსა o*af |ჰხადი|ჰხდი o, ხდი f |ნუკუენ|ნუკუენ oaf |
13. არამედ ოდეს ჰყოფდე შენ სამხარსა, ჰხადე გლახაკთა უმეცართა, მკელობელთა და ბრმათა,
13. სამხარსა|სადილსა o*af |
14. და ნეტარ იყო, რამეთუ არარაჲ აქუს, რადმცა მოგაგეს შენ, და მოგეგოს შენ აღდგომასა მას მართალთასა.
15. ესმა ვისმე მის თანა მენაკესა ესე, და ჰრქუა მას: ნეტარ არს, რომელმან ჭამოს პური სასუფეველსა ღმრთისასა!
16. ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: კაცმან ვინმე ყო პური დიდი და მოუწოდა მრავალთა.
17. და წარავლინა მონაჲ თუსი ჟამსა პურისასა, რადთა ჰრქუას ჩინებულთა მათ მოსლვად, რამეთუ: აჰა, ესერა, პური ჩემი მზა არს ყოველი.
18. და იწყო თითოეულმან ყოველმან ჯმნად. პირველმან მან ჰრქუა მას: აგარაკი ვიყიდე და უნებელი ზედამაც მისლვად და ხილვად იგი. გლოცავ შენ, განმიტევე, ჯმნულმცა ვარ შენგან.
19. და სხუამან თქუა: უღლეული კართაჲ ვიყიდე ხუთი და მივალ გამოცდად მათა. გლოცავ შენ, ჯმნულმცა ვარ.
20. და მერმე სხუამან ჰრქუა: ცოლი შევიროთე და მის გამო ვერ კელ-მეწიფების მოსლვად.
21. და მოვიდა მონაჲ იგი და უთხრა ესე უფალსა თუსსა. მაშინ განრისხნა სახლისა უფალი იგი და ჰრქუა მონასა მას თუსსა: განვედ ადრე უბანთა და ყურეთა ქალაქისათა, და გლახაკთა და უცხოთა და ბრმათა და მკელობელთა შემოჰხადე აქა.
21. შემოჰხადე|შემოხადე oa |
22. და თქუა მონამან მან: უფალო, იქმნა ბრძანებაჲ შენი, და ადგილი არსლა.
23. და ჰრქუა უფალმან მან მონასა მას: განვედ გზათა ზედა და ფოლოცთა და აიძულე შემოსლვად, რადთა აღივსოს სახლი ჩემი.
24. ხოლო გეტყვ თქუენ: არა ვინ მათ კაცთაგანმან გემოჲ იხილოს სერობისა ამის ჩემისაჲ, რამეთუ მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ.
24. ამის|ამისგან oaf | ჩემისა|ჩემისა oaf | რამეთუ მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ > oaf |
25. და შეკრებულა მისა ერი მრავალი; მიექცა და ჰრქუა მათ:

26. რომელი მოვალს ჩემდა და არა მოიძულოს მამაჲ თუსი და დედაჲ თუსი და ცოლი და შვილნი და ძმანი და დანი და მერმე კუალად სულიცა თუსი, ვერ კელ-ეწიფების მოწაფე-ყოფად ჩემდა.

27. და რომელმან არა აღილოს ჯუარი თუსი და შემომიდგეს მე, ვერ კელ-ეწიფების მოწაფე-ყოფად ჩემდა.

27. მოწაფე-|მოწაფს- a |

28. ვისმე უკუე თქუნგანსა უნდეს გოდოლი შენებად, არამე პირველად დაჯდეს და აღირაცხოს, რაოდენი წარაგოს, უკუეთუ აქუს, რამთა კმა-ეყოს მას აღსრულებადმდე.

28. უკუე | უკუს of | გოდოლი|გოდლისა f | არამე' f (ა-ს უზის მახვილი) |

29. ნუუკუე დადვას საფუძველი და ვერ შეუძლოს აღსრულებად მისა, და ყოველნი რომელი ხედვიდენ მას, იწყონ კიცხევად მისა

29. ნუუკუე|ნუუკუს af | რომელი|რომელნი f |

30. და თქუან, ვითარმედ: კაცმან ამან იწყო შენებად და ვერ შეუძლო აღსრულებად.

30. შეუძლო|უძლო a |

31. ანუ რომელი მეფს მივალნ სხუსა მეფისა ბრძოლად, არამე პირველად დაჯდის და განიზრახის, უკუეთუ შემძლებელ არს ათითა ათასითა შემთხუევად ოცითა ათასითა მომავალსა მის ზედა?

31. მეფს|მეფე of | უკუეთუ|უკუსთუ f | შემთხუევად|შემთხუვად f |

32. უკუეთუ არა, ვიდრე შორსლა არნ, მოციქული მიუვლინის და მოიკითხის იგი მშულობით.

33. ეგრეცა ყოველმანვე თქუნგანმან რომელმან არა იჯმნეს ყოველისაგან მონაგებისა თუსისა, ვერ კელ-ეწიფების მოწაფე-ყოფად ჩემდა.

33. იჯმნეს|იჯმნას a | მოწაფე-|მოწაფს- a |

34. კეთილ არს მარილი. უკუეთუ მარილი იგი განქარდეს, რამთა დაიმარილოს?

34. უკუეთუ|უკუსთუ f |

35. არცა ქუეყანასა, არცა სკორესა სარგებელ არს, არამედ გარეგანდვან იგი. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ესმოდენ!

1. და იყვნეს ყოველნი მეზუერენი და ცოდვილნი მახლობელად მისა და ისმენდეს მისსა.

1. მეზუერენი|მეზუერენი f | მისსა|მისა af |

2. და დრტუნვიდეს ფარისეველნი და მწიგნობარნი და იტყოდეს, ვითარმედ: ესე ცოდვილთა შეიწყნარებს და მათ თანა ჭამს და სუამს.
3. და ეტყოდა მათ იგავსა ამას და ჰრქუა:
3. ამასქმას a |
4. ვის თქუენგანსა კაცსა ედგას ასი ცხოვარი და წარუწყმდეს მას ერთი მათგანი, არამე დაუტევნესა ოთხმეოცდაათცხრამეტნი იგი უდაბნოსა ზედა და წარვიდეს წარწყმედულისა მისთვის, ვიდრემდე პოვოს იგი?
4. პოვოს|პოოს of |
5. და პოვოს რაჲ, დაისუას იგი მკართა თვისთა ზედა სიხარულით;
5. პოვოს|პოოს of | იგი > f |
6. და მო-რაჲ-ვიდეს იგი სახიდ თვისა, მოუწოდოს მეგობართა და მოძმეთა და ჰრქუას მათ: ჩემ თანა გიხაროდენ, რამეთუ ვპოვე ცხოვარი ჩემი წარწყმედული.
6. სახიდ|სახიდ of | მოუწოდოს|მოუწოდის a | მოძმეთა|მეძმეთა a | ვპოვე|ვპოე f |
7. გეტყვ თქუენ: ესრეთ იყოს სიხარული ცათა შინა ერთისათვის ცოდვილისა, რომელმან შეინანოს, ვიდრელა არა ოთხმეოცდაათცხრამეტთა მათ მართალთა, რომელთა არა უკმს სინანული.
7. ვიდრელა არა|ვიდრელარა oaf |
8. გინა დედაკაცსა რომელსა აქუნდა დრაქმაჲ ათი და წარწყმიდის ერთი, არამე აღანთისა სანთელი და მოჰმართის სახლი და ეძიებნ გულსმოდგინედ, ვიდრემდე პოის იგი?
8. პოის|პოვის a |
9. და პოის რაჲ, მოუწოდის მეგობართა და მოძმეთა და ჰრქვს მათ: ჩემ თანა გიხაროდენ, რამეთუ ვპოვე დრაქმაჲ იგი, რომელი წარვწყმიდე.
9. პოის|პოვის a | ვპოვე| ვპოე f | წარვწყმიდე|წარწყმიდე o*, წარმიწყმდა af |
10. გეტყვ თქუენ: ესრეთ იყოს სიხარული წინაშე ანგელოზთა ღმრთისათა ერთსა ზედა ცოდვილსა, რომელმან შეინანოს.
11. მერმე იტყოდა და თქუა: კაცსა ვისმე ესხნეს ორ ძე.
11. იტყოდა|იტყოდა f | ძე|ძე a |
12. და ჰრქუა უმრწემესმან მან მამასა თვისსა: მამაო, მომეც მე, რომელი მხუდების ნაწილი სამკუდრებელისაჲ. – და განუყო მათ საცხორებელი იგი.
12. მამაო | > o*af |
13. და შემდგომად არა მრავალთა დღეთა შეიკრიბა ყოველი უმრწემესმან მან ძემან და წარვიდა შორსა სოფელსა და მუნ განაბნია ნაყოფი იგი მისი, რამეთუ ცხოვნდებოდა იგი არაწმიდებით.
13. ცხოვნდებოდა|ცხოვნდებოდა o*af | არაწმიდებით|არაწმიდებითა a |

14. და ვითარცა წარაგო მან ყოველივე მისი, იყო სიყმილი ძლიერი მას სოფელსა, და იწყო მან მოკლებად.
15. და მივიდა და შეუდგა ერთსა მოქალაქესა მის სოფლისასა, ხოლო მან წარავლინა იგი ველად თვსა ძოვნად ღორთა.
15. თვსა|თვსსა oaf|
16. და გული ეტყოდა განძებად მუცლისა რქისა მისგან, რომელსა ჭამედ ღორნი, და არა ვინ სცის მას.
17. და მოეგო რაჲ თავსა თვსსა, თქუა: რაოდენთა სასყიდლითდადგინებულთა მამისა ჩემისათა ჰმატს პური, და მე აქა სიყმილითა წარვწყმდები.
17. და მოეგო რაჲ|განიზრახვიდა o*af|თვსსა| + და o*a, შორის და f|რაოდენთა|რაგდენთა oaf|
18. აღვდგე და წარვიდე მამისა ჩემისა და ვჰრქუა მას: მამაო, ვცოდე ცად მიმართ და წინაშე შენსა,
19. და არღარა ღირს ვარ მე წოდებად ძედ შენდა, არამედ მყავ მე ვითარცა ერთი მუშაკთაგანი.
20. და აღდგა და მოვიდა იგი მამისა თვსისა. და ვიდრე შორსლა იყო, იხილა იგი მამამან მისმან და შეეწყალა. და მირბიოდა იგი და დავარდა ქელსა ზედა მისსა და ამბორს-უყოფდა მას.
20. შორსლა|შორლა o*|მისმან|თვსმან a|
21. და ჰრქუა მას ძემან მან: მამაო, ვცოდე ცად მიმართ და წინაშე შენსა და არღარა ვარ მე ღირს წოდებად ძედ შენდა.
21. და¹| > a | მან| მისმან f | ძედ|ძმდ a |
22. ჰრქუა მამამან მისმან მონათა თვსთა: გამოიღეთ სამოსელი პირველი და შეჰმოსეთ მას და შეაცუთ ბეჭედი კელსა მისსა და კამლნი ფერკთა მისთა!
23. და მოიბთ ზუარაკი იგი ჭამებული და დაკალთ, და გჭამოთ და ვიხარებდეთ,
23. ჭამებული|მსუქანე o*af|
24. რამეთუ ძე ესე ჩემი მომკუდარ იყო და განცოცხლდა, წარწყმედულ იყო და იპოვა. – და იწყეს განცხრომად.
24. ძე|ძეჲ o, ძმ a|
25. და იყო ძმ იგი მისი უხუცესი ველსა გარე. და ვითარცა მოვიდოდა და მოეახლა სახლსა მას, ესმა კმაჲ სიხარულისაჲ და განცხრომისაჲ.
25. ძმ|ძე of| სიხარულისაჲ|სიხარულისა f|
26. და მოუწოდა ერთსა მონათაგანსა და ჰკითხვიდა, ვითარმედ: რაჲ არს ესე?

27. ხოლო მან ჰრქუა მას, რამეთუ: ძმაჲ შენი მოსრულ არს, და მამამან შენმან დაკლა ზუარაკი იგი ჭამებული, რამეთუ ცოცხლებით მოვიდა იგი.
28. ხოლო იგი განრისხნა და არა უნდა შინა შესლვად. ხოლო მამაჲ მისი გამოვიდა და ჰლოცვიდა მას.
29. და მან მიუგო და ჰრქუა მამასა თუსსა: აჰა, ესერა, ესოდენნი წელნი გმონენ შენ და არასადა მცნებასა შენსა გარდაჲჰკედ, და მე არასადა მომეც ერთი თიკანი, რაჲთამცა მეგობართა ჩემთა თანა ვიხარე.
30. და ოდეს ძმე ესე შენი მოვიდა, რომელმან შეჭამა საცხორებელი შენი მეძავთა თანა, დაუკალ მას ზუარაკი იგი ჭამებული.
30. ძმე of |
31. ხოლო მან ჰრქუა მას: შვილო, შენ მარადის ჩემ თანა ხარ, და ჩემი ყოველი შენი არს.
32. ხოლო აწ მხიარულებად და სიხარული ჯერ-არს, რამეთუ ძმაჲ ესე შენი მომკუდარ იყო და განცოცხლდა, წარწყმედულ იყო და იპოვა.

16

1. და ეტყოდა მოწაფეთაცა: კაცი ვინმე იყო მდიდარი, რომელსა ესუა ძნწ. და ესე შეასმინეს მას, ვითარმედ განაბნია ნაყოფი მისი.
1. ძნწ of |
2. და მოუწოდა და ჰრქუა მას: რაჲ არს ესე, რომელ მესმის შენთუს? მომეც მე სიტყუად სამნოჲსა შენისაჲ, რამეთუ არლარა კელ-გეწიფების ამიერითგან მნეობად.
2. მე > 0* |
3. ხოლო მნემან მან თქუა გულსა თუსსა: რაჲ ვყო, რამეთუ უფალი ჩემი მიმიღებს სამნოსა ჩემსა? საქმედ არა ძალ-მიც, თხოვად მრცხუნის.
3. მრცხუნის f |
4. უწყი, რაჲ ვყო, რაჲთა, რაჲჲმს გარდავდე მნეობისგან, შემიწყნარონ მე სახლთა მათთა.
4. გარდავდე|გარდამადგინებდეს 0*af|გარდავდე| + მე 0*af |
5. და მოუწოდა კაცად-კაცადსა თანამდებსა უფლისა თუსისასა და ჰრქუა პირველსა მას: რაოდენი თანაგაც უფლისა ჩემისაჲ?
6. და მან თქუა: ასი საწნეხელი ზეთისაჲ. – და ჰრქუა მას: მიიღე კელითწერილი შენი და დაჯედ ადრე და დაწერე ერგასისი.
6. ადრე|ადრწ a |

7. მერმე სხუასა ჰრქუა: შენ რაოდენი თანაგაც? – ხოლო მან თქუა: ასი სათუელი იფქლისაჲ. – ჰრქუა მასცა: მიიღე კელითწერილი შენი და დაწერე ოთხმეოცი.

7. სათოელი f | იფქლისაჲ | იფლისაჲ a |

8. და აქო უფალმან მნწ იგი სიცრუვისაჲ, რამეთუ გონიერად ყო. რამეთუ ძენი ამის სოფლისანი უგონიერეს არიან უფროჲს ძეთა ნათლისათა ნათესავსა შორის მათსა.

8. მნწ | მნე oaf | რამეთუ | ხოლო $o*af$ |

9. და მე გეტყვ თქუენ: ისხენით თავისა თქუენისა მეგობარნი მამონაჲსა მისგან სიცრუვისა, რადთა, რაჟამს მოაკლდეთ თქუენ ამიერ, შეგიწყნარნენ თქუენ საუკუნეთა მათ საყოფელთა.

10. სარწმუნოჲ იგი მცირესა ზედა და მრავალსა ზედაცა სარწმუნო არს; და რომელი მცირესა ზედა ცრუ არს, მრავალსაცა ზედა ცრუ არს.

10. მრავალსაცა ზედა | მრავალსა ზედაცა a |

11. უკუეთუ სიცრუვისა ამას მამონასა სარწმუნო არა იქმნეთ, ჭემმარიტი იგი ვინ გარწმუნოს თქუენ?

11. მამონასა | მონასა $o*a$ | იქმნეთ | ექმნეთ o , ექმნეთ f |

12. და უკუეთუ სხუსასა ამას სარწმუნო არა იქმნეთ, თქუენი იგი ვინ მოგცეს თქუენ?

12. ამას | მას a | იქმნეთ | იქმნეთ f | თქუენ | $> o*af$ |

13. არავის მონასა კელ-ეწიფების ორთა უფალთა მონებად: ანუ ერთი იგი მოიძულოს და ერთი შეიყუაროს, და ანუ ერთისაჲ თავს-იღვას და ერთი შეურაცხ-ყოს. ვერ კელ-ეწიფების ღმრთისა მონებად და მამონაჲსა.

13. მონასა | $> o*f$ | ანუ² | ანო a |

14. ესმოდა ესე ყოველი ფარისეველთაცა, რამეთუ ვეცხლისმოყუარე იყვნეს და შეურაცხ-ჰყოფდეს მას.

15. და ეტყოდა მათ: თქუენ ხართ, რომელნი განიმართლებთ თავთა თუსთა წინაშე კაცთა, ხოლო ღმერთმან იცნის გუელნი თქუენნი, რამეთუ კაცთა შორის მაღალი საძაგელ არს წინაშე ღმრთისა.

15. იცნის | იცის $o*$ | გუელნი | გლ-ნი of , გუელნი a |

16. რამეთუ შჯული და წინაწარმეტყუელნი ვიდრე იოვანესამდე, მიერთგან სასუფეველი ღმრთისაჲ ეხარების, და ყოველივე მისა მიმართ იიძულების.

16. შჯული | სჯული f |

17. უადვილეს არს ცისა და ქუეყანისა წარსლვაჲ, ვიდრეღა შჯულისა ერთი რქაჲ დავრდომად.

17. სჯულისა f |

18. ყოველმან რომელმან განუტეოს ცოლი თუ სხუად შეირთოს, მან იმრუშა; და რომელმან განტევებული ქმრისაგან შეირთოს, მანცა იმრუშა.
19. კაცი ვინმე იყო მდიდარი და იმოსებოდა ძოწეულითა და ბისონითა და იხარებდა ღლითი ღლე ბრწყინვალედ.
20. გლახაკი ვინმე იყო, სახელით ლაზარე, დავრდომილი წინაშე ბჭეთა მისთა და ქუეძურებოდა.
20. ქუეძურებოდა|ქუშძურებოდა f|
21. და გული ეტყოდა განძებად ნამუსრევისაგან გარდამოცვენებულისა ტაბლისაგან მის მდიდრისა, არამედ ძაღლნიცა მოვიდოდეს და ჰლომნიდეს წყლულსა მას მისსა.
22. და იყო სიკუდილი გლახაკისაჲ მის და მიიყვანა იგი ანგელოზთაგან წიაღთა აბრაჰამისთა. მოკუდა მდიდარიცა იგი და დაეფლა.
22. და'] > oaf|
23. და ჯოჯოხეთს შინა აღიხილნა თუალნი თუსნი, იყო რაჲ იგი ტანჯვასა შინა, და იხილა აბრაჰამი შორით და ლაზარე წიაღთა მისთა.
23. იგი] > oaf|
24. და მან კმა-ყო და თქუა: მამაო აბრაჰამ, შემიწყალე მე და მოავლინე ლაზარე, რაჲთა დააწოს მწუერვალი თითისა მისისაჲ წყალსა და განმიგრილოს ენაჲ ჩემი, რამეთუ ვიტანჯები მე ალითა ამით ცეცხლისაჲთა.
24. მწუერვალი|მწუშრვალი f|
25. ხოლო აბრაჰამ ჰრქუა მას: შვილო, მოიქსენე, რამეთუ მიიღე კეთილი შენი ცხორებასა შენსა, და ლაზარე ეგრევე მსგავსად ბოროტი. და აწ, ესერა, აქა ესე ნუგეშინისცემულ არს, ხოლო შენ იტანჯები.
26. და ამას ყოველსა თანა შორის ჩუენსა და შენსა დანახეთქი დიდი დამტკიცებულ არს, რაჲთა რომელთა უნდეს წიაღსლვად ამიერ თქუენდა, ვერ კელ-ეწიფოს, არცა მაგიერ ჩუენდა წიაღმოსლვად.
27. ხოლო მან ჰრქუა: გლოცავ შენ, მამაო, მიავლინე ეგე სახლსა მამისა ჩემისასა,
28. რამეთუ მისხენ ხუთნი ძმანი, რაჲთა აუწყოს მათ, და არა მოვიდენ იგინიცა ადგილსა ამას სატანჯველისასა.
29. ჰრქუა მას აბრაჰამ: ჰქონან მოსე და წინაწარმეტყუელნი, მათი ისმინონ.
30. ხოლო მან თქუა: არა, მამაო აბრაჰამ, არამედ უკუეთუ ვინმე მკუდრეთით აღდგეს და მივიდეს, მათ შეინანონ.
30. მათ|მათი a|შეინანონ|შეისმინონ a|

31. ჰრქუა მას აბრაჰამ: უკუეთუ მოსესი და წინაწარმეტყუელთაჲ არა ისმინონ, არცაღა, მკუდრეთით თუ ვინმე აღდგეს, ჰრწმენეს მათ.

31. უკუეთუ|უკუწთუ f|

17

1. ჰრქუა იესუ მოწაფეთა თჳსთა: შეუგვანებელ არს საცთურისა არამოსლვაჲ, ხოლო ვაჲ, ვისგან მოვიდეს!

2. უადვილეს არს მისა, უკუეთუმცა ლოდი ვირით საფქველისაჲ ზედაედვა ქელსა მისსა და შთავრდომილ იყო ზღუასა, ვიდრე არა დაბრკოლებად ერთსა ამას მცირეთაგანსა.

2. უკუეთუმცა|უკუწთუმცა f| მისსა| > o*af|

3. არამედ ეკრძალებით თავთა თქუენთა, უკუეთუ შეგცოლოს შენ ძმამან შენმან, შეჰრისხენ მას; და უკუეთუ შეინანოს, მიუტევე მას.

3. უკუწთუ f|

4. დაღათუ შუდგზის ღღესა შინა შეგცოლოს და შუდგზის მოაქციოს და გრქუას შენ: შევინანე, მიუტევე მას.

5. და ჰრქუეს მოციქულთა უფალსა: შემძინე ჩუენ სარწმუნოებაჲ!

5. და| > o*af|

6. ჰრქუა მათ იესუ: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნოებაჲ, ვითარცა მარცუალი მლოგჯსაჲ, არქუთმცა ლელუ სულელსა ამას; აღიფხუერ და დაენერგე ზღუასა შინა, ისმინამცა თქუენი.

6. აღიფხუერ|აღიფხუწრ f| შინა| > o*f|

7. ვისმე თქუენგანსა მონაჲ ესუას მკნველი გინა მწყემსი, რომელიმცა მოვიდა ველით, და მეყსეულად ჰრქუა მას: წარმოკედ და დაჯედ!

8. ანუ არამე ჰრქუასა მას: მზა-მიყავ მე, რაჲთა ვისერო, და მორტყენ და მმსახურებდ მე, ვიდრემდე ვჭამო და ვსუა, და ამისა შემდგომად ჭამე და სუ შენცა?

8. ანუ არამე|არამედ o*af| ჰრქუასა|ჰრქუას o*af| მმსახურებდ|მმსახურებდ o*a|

9. ნუუკუე მაღლ-იპყრასა მონისაჲ მის, რამეთუ ყო ბრძანებაჲ მისი? არა ვჰკონებ.

9. ნუუკუწ f| მაღლ-იპყრასა|მაღლი პყრას a, მაღლ იპყრას f|

10. ეგრეცა თქუენ, ოდეს ჰყოთ ბრძანებული თქუენდა, თქუთ, ვითარმედ: მონანი ვართ უკმარნი; რომელი თანაგუედვა ყოფად, ვყავთ.

10. თანაგუედვა| თანაგუწდვა f|

11. და იყო მისლვასა მას მისსა იერუსალმდ და თავადი განვილოდა შორის სამარიასა და გალილეასა.

11. მისსა| მისა f | განვილოლა| განვილა o*af |
12. და შე-რად-ვიდა იგი დაბასა რომელსამე, მოეგებოდეს მას ათნი კეთროვანნი კაცი, რომელნი დადგეს შორის.
12. რომელსამე| + და o*af | შორის| შორს a |
13. და მათ აღიმაღლეს კმა მათი და იტყოდეს: იესუ მოძღუარ, შემიწყალენ ჩუენ!
13. აღიმაღლეს| აღამაღლეს a | შემიწყალენ| შემეწიენ o*af |
14. და თავადმან ვითარცა იხილნა ივინი, ჰრქუა მათ: წარვედით და უჩუენენით თავნი თქუენნი მღდელთა. და იყო, ვითარცა წარ-ოდენ-ვიდეს ივინი მისგან, განწმიდნეს კეთროვნებისა მისგან.
14. უჩუენენით| უჩუენით f |
15. ხოლო ერთმან მათგანმან იხილა, რამეთუ განიკურნა, მოიქცა და კმითა დიდითა აღიღებდა ღმერთსა.
16. და დავარდა წინაშე ფერკთა იესუჲსთა და ჰმადლობდა მას. და ესე იყო სამარიტელი.
17. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: არა ათნივე განიკურნნესა? და ცხრანი იგი სადა არიან?
18. ვერ იპოვნეს ეგოდენ, რამთამცა მოიქცეს და მისცეს დიდებაჲ ღმერთსა, გარნა უცხოთესლი ხოლო ესე?
19. და ჰრქუა მას: აღდგე და წარვედ! სარწმუნოებაჲმან შენმან გაცხოვნა შენ.
20. ჰკითხეს მას ფარისეველთა: ოდეს მოიწიოს სასუფეველი ღმრთისაჲ? მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა მოვიდეს სასუფეველი ღმრთისაჲ ზმნით;
21. არცა თქუან: აჰა, აჟა, – ანუ: იქი. – აჰა, ეგერა, სასუფეველი ღმრთისაჲ შორის თქუენსა არს.
22. და ჰრქუა მოწაფეთა: მოვლენან დღენი, ოდეს გული გითქუმიდეს თქუენ დღეთათჳს ძისა კაცისათა ხილვად და არა იხილოთ.
23. და გრქუან თქუენ: აჰა, აჟა არს, – და: აჰა, იქი არს, – ნუ განხუალთ, ნუცა შეუდგთ.
23. შეუდგთ| შეუთქთ af |
24. რამეთუ ვითარცა ელვაჲ რაჲ ელავნ ქუეშე ცისაჲთგან, ვიდრე ქუეშე ცისაჲმდე ბრწყინავნ, ესრეთ იყოს ძმ კაცისაჲ დღეთა მისთა.
24. ქუეშე¹| ქუეშ² a, ქუშ³ f | ქუეშე²| ქუეშ³ a, ქუშ³ f | ძმ³ჲ of |
25. ხოლო ჰირველად ჯერ-არს მისა ფრიად ვნებად და შეურაცხ-ყოფად ნათესავისა ამისგან.

25. ამისგანამის $o*af$ |
26. და ვითარცა-იგი იყო დღეთა მათ ნოესთა, ეგრეთ იყოს დღეთა მათ ძისა კაცისათა:
26. ნოესთა|ნოევსთა a |მათ|ამათ a |
27. ჭამდეს და სუმიდეს, იქორწინებდეს და განჰქორწინებდეს ვიდრე დღედმდე შესლვად ნოესა კილობნად. და მოიწია წყლითორღუნად და წარწყმიდნა ყოველნი.
28. და ეგრევე, ვითარცა-იგი იყო დღეთა ლოთისთა: ჭამდეს და სუმიდეს, იყიდდეს და განჰყიდდეს, ნერგსა ასხმიდეს და აშენებდეს;
29. და რომელსა დღესა განვიდა ლოთ სოდომით, აწუმა ცეცხლი და წუნწუბად ზეცით და წარწყმიდნა ყოველნი.
30. ესრეთვე იყოს დღე იგი, ოდეს ძმ კაცისაჲ გამოჩნდეს.
30. ძმ|ძემ o , ძე f |
31. მას დღესა შინა რომელი იყოს ერდოსა ზედა და ჭურჭელი მისი სახლსა შინა, ნუ გარდამოვალნ აღებად მისა; და რომელი ველსა გარე იყოს, ნუ გარემოიქცევინ კუალად.
31. შინა²] + დგეს $o*af$ |
32. მოიკსენეთ ცოლისა მის ლოთისი.
33. რომელსა უნდეს სულისა თუსისა განრინებაჲ, წარიწყმიდოს იგი; და რომელმან წარიწყმიდოს, მან აცხოვნოს იგი.
34. გეტყვ თქუნ: მას ღამესა ორნი იყვნენ ერთსა ცხედარსა: ერთი იგი წარიტაცოს, და ერთი იგი დაეტეოს.
35. ორნი ფქვიდენ ერთად: ერთი იგი წარიტაცოს, და ერთი იგი დაშთეს.
- 36.
37. და მიუგეს და ჰრქუეს მას: ვიდრე, უფალო? ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: სადაცა კორცი, მუნცა ორბები შეკრბეს.

18

1. ეტყოდა მათ იგავსაცა, ვითარ-იგი ჯერ-არს მათა მარადის ლოცვაჲ და რაჲთა არა ეწყინებოდის ლოცვასა შინა.
2. და იტყოდა: მსაჯული ვინმე იყო ქალაქსა შინა, ღმრთისა არა ეშინოდა და კაცთაგან არა ჰრცხუენოდა.

2. პრცხუნოლა $f|$
3. და ქურივი ვინმე იყო მასვე ქალაქსა შინა. და მოვიდეს მისა და ეტყუნ: მისაჯე მე წინამოსაჯულისაგან ჩემისა!
3. მასვე| მას $oaf|$ შინა| $> oaf;$ და²| $> a|$ მოვიდეს| მოვიდის $oaf|$
4. და არა ისმინის მისი, ვიდრე რომლად ჟამადმდე. ამისა შემდგომად თქუა გულსა შინა თუსსა: დაღათუ ღმრთისა არა მეშინის და კაცთაგან არა მრცხუნის,
4. შინა| $> o*af|$ მრცხუნის $f|$
5. ამისთვის, რამეთუ შრომასა შემამთხუევს მე მარადის ქურივი ესე, უსაჯო მას, რადთა არა მარადის მოვიდოდის და მაწყინებდეს მე.
5. შემამთხუევს| შემამთხუვს $f|$ მე²| $> o*a|$
6. და პრქუა მათ უფალმან: ისმინეთ, რასა-იგი მსაჯული სიცრუვისაჲ იტყვს.
7. ხოლო ღმერთმან არამე ყოსა შურის-გებაჲ რჩეულთა მისთაჲ, რომელნი დაღადებენ მისა ღღს და ღამს, და სულგრძელ არს მათ ზედა?
7. ღღს|ღღე $of|$ ღამს|ღამე $of|$
8. გეტყვ თქუნ: ყოს შურის-გებაჲ მათთვის ადრე. ხოლო მო-რაჲ-ვიდეს ძმ კაცისაჲ, პოვოსმეა სარწმუნოებაჲ ქუეყანასა ზედა?
8. ძმ|მე $of|$
9. თქუა ვიეთამე მიმართ იგავი ესე, რომელნი ესვენ თავთა თუსთა, ვითარმედ მართალ არიან, და შეურაცხ-ჰყოფენ სხუათა,
9. ვიეთამე|ვიეთმე $a|$
10. ვითარმედ: ორნი კაცი ალვიდოდეს ლოცვად ტაძარსა მას: ერთი ფარისეველი და ერთი მეზუერე.
10. მეზუერე|მეზუერეს $a,$ მეზურე $f|$
11. ფარისეველი იგი წარდგა და ამას ილოცვიდა თუსაგან: ღმერთო, გმადლობ შენ, რამეთუ არა ვარ, ვითარცა სხუანი კაცი, მტაცებელ, ცრუ და მემრუმე, გინა ვითარცა ესე მეზუერე.
11. მეზუერე|მეზურეს $a,$ მეზურე $f|$
12. ვიმარხავ ორგზის შაბათსა შინა და ათეულსა შევსწირავ ყოვლისაგან მონაგებისა ჩემისა.
13. ხოლო მეზუერე იგი შორს დგა და არა იკადრებდა თუალთაცა ზეახილვად, არამედ იცემდა მკერდსა და იტყოდა: ღმერთო, მიღხინე ცოდვილსა ამას.
13. მეზუერე|მეზურეს $a,$ მეზურე $f|$

14. გეტყვ თქვენ: გარდამოვიდა ესე განმართლებული სახედ თჳსა, ვიდრე ფარისეველი იგი, რამეთუ ყოველმან რომელმან აღიმაღლოს თავი თჳსი, იგი დამდაბლდეს; და რომელმან დაიმაბლოს თავი თჳსი, იგი ამაღლდეს.
14. სახედ|სახიდ oaf|ყოველმან > o*af|
15. მოჰგურიდეს მას ყრმებსაცა, რადთა მიეახლნენ მას. და ვითარცა იხილეს მოწაფეთა, აყენებდეს მათ.
16. ხოლო იესუ მოუწოდა მათ და ჰრქუა: აცადეთ ყრმებსა მაგას მოსლვად ჩემდა და ნუ აყენებთ მაგათ, რამეთუ ეგევითართად არს სასუფეველი ღმრთისაჲ.
17. ამენ გეტყვ თქვენ: რომელმან არა შეიწყნაროს სასუფეველი ღმრთისაჲ. ვითარცა ყრმაჲ, ვერ შევიდეს მას შინა.
17. შინა| > o*af|
18. და ჰკითხა ვინმე მას მთავარმან და ჰრქუა: მოძღუარო სახიერო, რაჲ საქმე ვქმნე, რადთა ცხორებაჲ საუკუნოჲ დავიმკუდრო?
18. საქმე|საქმს a|
19. ჰრქუა მას იესუ: რაჲსა მეტყვ მე სახიერით? არა ვინ არს სახიერ, გარნა მხოლოჲ ღმერთი.
20. მცნებანი იცნი: ნუ იმრუშებ, ნუ კაც-ჰკლავ, ნუ იპარავ, ნუ ცილსა სწამებ, ჰატეგ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა.
21. ხოლო მან თქუა: ეგე ყოველი დავიმარხე სიყრმით ჩემითგან.
22. ესმა რაჲ ესე იესუს, ჰრქუა მას: ერთილა გაკლს შენ: ყოველი, რაჲცა გაქუს, განყიდე და მიეც გლახაკთა და გაქუნდეს საუნჯე ცათა შინა და მოვედ და შემომიდეგ მე.
22. იესუს|იესუ a|რაჲცა|რაჲ a|საუნჯე|საუნჯს a|
23. და ვითარცა ესმა ესე მას, მწუხარე იქმნა, რამეთუ იყო იგი მდიდარ ფრიად.
24. ვითარცა იხილა იგი იესუ, რამეთუ შეწუხნა, თქუა: ვითარ ძნიად შევიდენ სასუფეველსა ღმრთისასა, რომელთა აქუნდეს საფასე!
24. და ვითარცა a|საფასე|საფასს a|
25. უადვილეს არს მანქანისა საბელი კურელსა ნემსისასა განსლვად, ვიდრე მდიდარი შესლვად სასუფეველსა ღმრთისასა.
25. მანქანისა|აქლემი o^{cmg}|
26. ხოლო რომელთა-იგი ესმა, ჰრქუეს მას: და ვის კელ-ეწიფების ცხორებად?
26. ჰრქუეს|ჰრქუეს f|

27. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: შეუძლებელი კაცთაგან შესაძლებელ არს ღმრთისა მიერ.
28. ჰრქუა მას პეტრე: აჰა, ესერა, ჩუენ დაუტევეთ ყოველი და შეგიდევით შენ.
28. პეტრე|პეტრზ a|
29. ხოლო იესუ ჰრქუა მათ: ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ არა ვინ არს, რომელმან დაუტევა სახლი, გინა მამაჲ, გინა დედაჲ, გინა ძმანი, გინა ცოლი, გინა შვილნი სასუფეველისათჳს ღმრთისა,
30. რომელმან არა მიიღოს მრავალი წილი ჟამსა ამას და საუკუნესა მომავალსა ცხორებაჲ საუკუნოჲ.
30. საუკუნესა|+ მას a|
31. და წარიყვანნა ათორმეტნი იგი და ჰრქუა მათ: აჰა, ესერა, აღვალთ იერუსალჴმდ, და აღესრულნენ ყოველნი წერილნი წინაწარმეტყუელთანი ძესა ზედა კაცისასა:
32. რამეთუ მიეცეს კელთა წარმართთასა, და ეკიცხვედენ მას, და იგინოს, და ჰნერწყუვიდენ
32. კელთა|კელსა f|ჰნერწყუვიდენ|ჰნერწყოვიდენ a|
33. და ტანჯონ და მოკლან იგი, და მესამესა დღესა აღდგეს.
34. და მათ არარაჲ გულისკმა-ყვეს ესე, არამედ იყო სიტყუაჲ იგი დაფარულ მათგან, და არა იცოდეს თქუმული იგი.
35. და იყო, ვითარცა მიეახლნეს იერიქოდ, ბრმაჲ ვინმე ჯდა გზასა ზედა მოხოველად.
36. ვითარცა ესმა, ვითარმედ ერი წარმოვალს, იკითხვიდა: რამე არს ესე?
37. უთხრეს მას, ვითარმედ: იესუ ნაზარეველი წარმოვალს.
38. და მან ღალად-ყო და თქუა: იესუ, ძეო დავითისო, შემიწყალე მე!
39. ხოლო რომელნი წინაუძლოდეს, ჰრისხვიდეს მას, რამთა დადუმნეს. ხოლო იგი უფროჲს ღალადებდა და იტყოდა: იესუ, ძეო დავითისო, შემიწყალე მე!
40. და დადგა იესუ და ბრძანა მოწოდებაჲ მისი. და ვითარცა მოეახლა იგი, ჰკითხა მას:
41. რაჲ გნებავს, და გიყო შენ? ხოლო მან ჰრქუა: უფალო, რამთა აღვიხილნე თუალნი.

42. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: აღიხილენ! სარწმუნოებაჲმან შენმან გაცხოვნა შენ.

43. და მეცსეულად აღიხილნა და მისდევდა მას და აღიღებდა ღმერთსა. და ყოველმან ერმან იხილეს და აქებდეს ღმერთსა.

19

1. და შევიდა და განვიდოდა იერიქოთ.

2. და, აჰა, ესერა, კაცი ვინმე, და სახელი მისი ზაქე. და იყო იგი მთავარი მეზუერეთაჲ, და ესე იყო მდიდარ ფრიად.

2. ზაქე|ზაქე ა|მეზუერეთაჲ|მეზუერეთაჲ f|

3. და უნდა ხილვად იესუსი, ვინძი არს, და ვერ უძლო ხილვად ერისა მისგან, რამეთუ ჰასაკითა იყო მცირე.

3. მცირე|მცირე ა|

4. და წარბიოდა წინა და აღკდა ლელუსულელსა, რათა იხილოს იგი, რამეთუ მიერ წარსლვად იყო.

5. და მოვიდა ადგილსა მას, მიხედა იესუ და ჰრქუა მას: ზაქე, ისწრაფე და გარდამოკედ, რამეთუ დღეს სახლსა შინა შენსა ჯერ-არს ჩემი ყოფად.

5. მიხედა|მიჰხედა af| ზაქე|ზაქე ა|

6. და ისწრაფა და გარდამოკდა და შეიყვანა იგი სიხარულით.

7. და იხილეს ყოველთა და ღრტუნვიდეს და იტყოდეს, ვითარმედ: ცოდვილისა კაცისა თანა შევიდა დადგომად.

8. აღდგა ზაქე და ჰრქუა უფალსა: აჰა, უფალო, ზოგი ნაყოფთა ჩემთაჲ მივსცე გლახაკთა; და უკუეთუ ვისმე ცილი დავსდევ, მივაგო ოთხი წილი.

8. ზაქე|ზაქე ა|

9. ჰრქუა მას იესუ: დღეს იქმნა ცხორებაჲ სახლისაჲ ამის, რამეთუ ესეცა შეილი აბრაჰამისი არს.

10. რამეთუ მოვიდა ძე კაცისაჲ მოძიებად და ცხორებად წარწყმედილისა.

10. ძე|ძე ი, ძმ ა|

11. და ვითარცა ესმოდა ესე ერსა მას, შესძინა და თქუა იგავი ამისთვის, რამეთუ მოახლებულ იყო იგი იერუსალჴმსა, და ჰკონებდეს იგინი, ვითარმედ მეცსეულად გამოჩნდეს სასუფეველი ღმერთისაჲ.

12. და ჰრქუა მათ: კაცი ვინმე აზნაური წარვიდა შორსა სოფელსა მოღებად თავისა თვისისა მეუფებისა და მოქცევად.

12. წარვიდა|წარვიდოდა o*f*|

13. და მოუწოდა ათთა მონათა თუსთა და მისცა მათ ათი მნაჲ და ჰრქუა მათ: ვაჭრობდით ამას, ვიდრემდე მოვიდეთ.
14. ხოლო მოქალაქეთა მისთა სძულდა იგი და მიავლინნეს მოციქულნი შემდგომად მისა და ჰრქუეს მას: არა გუნებავს მაგისი მეუფებაჲ ჩუენ ზედა.
15. და იყო მოქცევასა მას მისსა, მო-რაჲ-აქუნდა მეუფებაჲ თუსი, და ბრძანა მოწოდებაჲ მათ მონათაჲ, რომელთადა მიეცა ვეცხლი იგი, რაჲთა უწყოდის, რაჲ-იგი ივაჭრეს.
15. რომელთადა]რომელთა a|
16. და მოვიდა პირველი იგი და ჰრქუა: უფალო, შენმან ვეცხლმან ათი სხუაჲ შესძინა სასწორი.
16. შენმან]+ მან a|
17. ჰრქუა მას: კეთილ, სახიერო მონაო, რამეთუ მცირედსა ზედა სარწმუნო იქმენ, იყავ შენ კელმწიფე ათთა ზედა ქალაქთა.
17. კელმწიფე]კელმწიფე a|
18. და მოვიდა მეორე იგი და ჰრქუა: უფალო, ვეცხლმან შენმან სხუაჲდა ხუთი სასწორი ყო.
19. ჰრქუა მასცა: და შენცა იყავ ხუთთა ზედა ქალაქთა.
20. და მესამე იგი მოვიდა და ჰრქუა: უფალო, აჰა, ვეცხლი შენი, რომელი მაქუნდა დაკრძალული სუდარსა,
20. მესამე]მესამე a|
21. რამეთუ შემეშინა, ვითარმედ კაცი ხარ სასტიკი: მოილი, სადა არა დასდვი, და მოიმკი, სადა არა დასთესი.
22. ჰრქუა მას: პირისა შენისაგან გსაჯო შენ, მონაო ბოროტო; იცოდეთ; რამეთუ მე კაცი ვარ სასტიკი: მოვილი, სადა არა დავდვი, და მოვიმკი, სადა არა დავსთესი.
23. და რაჲსათუს არა დასდევ ვეცხლი ჩემი სავაჭროსა, და მო-მცა-ვედ მე და ვახშითურთ ვქმენ იგი?
24. და ჰრქუა წინაშემდგომელთა მათ: მოუღეთ ვეცხლი იგი და მიეცით, რომელსა-იგი აქუს ათი სასწორი ვეცხლი.
25. და მათ ჰრქუეს მას: უფალო, აქუს ათი სასწორი.
26. გეტყვ თქუენ, ვითარმედ: ყოველსა რომელსა აქუნდეს, მიეცეს; ხოლო რომელსა არა აქუნდეს და რომელსა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელოს მისგან.
26. გეტყვ]pr ხოლო f| ვითარმედ ყოველსა] > o*af|

27. ხოლო მტერნი იგი ჩემნი, რომელთა-იგი არა უნდა მეუფებაჲ ჩემი მათ ზედა, მომგუარენით მე აქა და მოწყუდენით წინაშე ჩემსა.

27. მოწყვიდენით] მოსწყუდენით of |

28. და ვითარცა ესე წართქუა, ვიდოდა წინაშე მათსა და აღვიდოდა იერუსალჴმდ.

29. და იყო ვითარცა მიეახლა ბეთბაგედ და ბეთანიად, მათსა თანა, რომელსა ჰრქუან ზეთისხილთაჲ, წარავლინნა ორნი მოწაფეთაგანნი.

30. და ჰრქუა მათ: წარვედით წინაშე დაბასა მაგას, რომელსა შეხუდეთ და ჰპოვოთ კიცუ დაბმული, რომელსა კაცი არღავენ დაჯდომილ არს; აღჰკსენით და მომგუარეთ მე.

30. ჰპოოთ] ჰპოვოთ a |

31. და უკუეთუ ვინმე გკითხვიდეს: რაღსათუჳს აჰკსენით? ესრეთ არქუთ, ვითარმედ: უფალსა უკმს ეგე.

31. უკუეთუ]უკუთუ f | აჰკსენით]აღჰკსენით a | ესრეთ]ესრე of |

32. და ვითარცა წარვიდეს, რომელნი-იგი მიავლინნა, პოვეს ეგრეთ, ვითარცა-იგი ჰრქუა მათ.

32. პოვეს]პოეს o |

33. და აღ-რაღ-ჰკსნიდეს იგინი კიცუსა მას, ჰრქუეს მათ უფალთა მათ მისთა: რაღსათუჳს აჰკსენით კიცუსა მაგას?

33. აჰკსენით]აღჰკსენით af |

34. ხოლო მათ ჰრქუეს, ვითარმედ: უფალსა უკმს ეგე.

35. და მოჰგუარეს იგი იესუს და დაასხეს სამოსელი კიცუსა მას, და დაჯდა იესუ მას ზედა.

36. და ვითარ შევიდოდა იგი, დაუფენდეს სამოსელსა მათსა გზასა ზედა.

37. და ვითარცა მიიწია იგი შთასავალსა მას მთისა მის ზეთისხილთაჲსა, იწყო ყოველმან სიმრავლემან მოწაფეთამან სიხარულით ქებად ღმრთისა კმითა დიდითა ყოველთა მათთუჳს, რომელნი იხილნეს ძალნი,

38. და იტყოდეს: კურთხეულ არს მომავალი მეუფჴს სახელითა უფლისაჲთა! მშუდობაჲ ცათა ზედა და დიდებაჲ მაღალთა შინა!

38. მეუფჴს]მეუფე of |

39. და ფარისევლნი ვინმე ერისა მისგანნი ეტყოდეს მას და ჰრქუეს: მოძღუარ, შეჰრისხენ მოწაფეთა შენთა!

40. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: გეტყუ თქუენ: დალათუ ესენი ღუმენ, ქვანი დალადებდენვე.

40. ღუმენ]ღუმდენ o |

41. და ვითარცა მიეახლა, იხილა ქალაქი იგი და ტიროდა მას ზედა
42. და იტყოდა, ვითარმედ: უკუეთუმცა გეცნა შენ ღლესა ამას მშულობად შენდა! ხოლო აწ დაეფარა თუალთაგან შენთა.
42. ამას] მას o* |
43. რამეთუ მოვლენან ღლენი შენ ზედა, და მოგადგან შენ მტერთა შენთა ლაშქარი და გარემოგადგენ შენ და შეგკრიბონ შენ ყოვლით კერძო
44. და დაგარღვონ შენ, და შვილნი შენნი შენ შორის დაეცნენ, და არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა შენ შორის ამისთვის, რამეთუ არა გულისკმა-ჰყავ ჟამი მოხედვისა შენისაჲ.
44. შორის] + რამეთუ a |
45. და ვითარცა შევიდა ტადარსა მას, იწყო გამოსხმად მსყიდელთა მათ და მომსყიდელთა
45. მსყიდელთა] განმსყიდელთა o*f |
46. და ჰრქუა მათ: წერილ არს: სახლი ჩემი სახლ სალოცველ არს, ხოლო თქუენ ჰყავთ იგი ქუაბ ავაზაკთა.
47. და იყო მუნ და ასწავებდა ღლითი ღლედ ტადარსა მას შინა. ხოლო მღლელთმოდღუარნი იგი და მწიგნობარნი და მთავარნი ერისანი ეძიებდეს მას წარწყმელად.
48. და ვერარას ჰპობდეს, რაჲ უყონ მას, რამეთუ ყოველი ერი დამორჩილებულ იყო სმენად მისგან.

20

1. და იყო მათ ღლეთა შინა, ასწავებდა რაჲ ერსა მას და ახარებდა ტადარსა შინა, ზედა მიუკლეს მღლელთმოდღუარნი იგი და მწიგნობარნი მოხუცებულთურთ,
2. ეტყოდეს მას და ჰრქუეს: გუთხარ ჩუენ, რომლითა კელმწიფებითა ამას იქმ, ანუ ვინ მოგცა შენ კელმწიფებაჲ ესე?
2. ჰრქუეს] ჰრქუეს f |
3. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: გკითხო თქუენ მეცა სიტყუაჲ ერთი, და მითხართ მე:
3. მეცა] > o*af | ერთი] > o*af |
4. ნათლის-ცემაჲ იოვანესი ზეცით იყო, ანუ კაცთაგან?
5. ხოლო იგინი შეიზრახნეს ურთიერთას და იტყოდეს: უკუეთუ ვთქუათ, ვითარმედ: ზეცით იყო, მრქუას ჩუენ: რაჲსათჳს არა გრწმენა მისი?

6. და უკუეთუ ვთქვათ: კაცთაგან, ყოველმან ერმან ქვაჲ დამკრიბოს ჩუენ, რამეთუ სარწმუნო არს იოვანე წინაწარმეტყუელად.
6. და] > o*f | წინაწარმეტყუელად | წინააღწარმეტყუელად o |
7. და მიუგეს და ჰრქუეს: არა ვიცით, ვინაჲ იყო.
8. და იესუ ჰრქუა მათ: არცა მე გითხრა თქუენ, რომლითა კელმწიფებითა ამას ვიქმ.
8. იესუ] > a | კელმწიფებითა | კელმწიფებით a |
9. და იწყო იგავით სიტყუად მათა: კაცმან ვინმე დაასხა ვენაკი და მისცა იგი მოქმედთა, და წარვიდა მრავალთა ჟამთა.
10. და ჟამსა თუსსა მიუვლინა მოქმედთა მათ მონაჲ, რაჲთა ნაყოფისა მისგან მოსცენ მას. ხოლო მოქმედთა მათ სცეს და ტანჯეს და წარავლინეს იგი ცალიერი.
10. ცალიერი | ცარიელი af |
11. და შესძინა მივლინებად სხუაჲ მონაჲ. ხოლო მათ იგიცა გუემეს და წარავლინეს ცუდი.
11. გუემეს | გუშმეს f |
12. მერმე კუალად მიავლინა მესამე. ხოლო მათ შეიპყრეს და დასდევს მას წყლულებაჲ და გამოაძეს იგი.
12. მესამე | მესამს a |
13. და თქუა უფალმან მის ვენაკისამან: რაჲ ვყო? მივავლინო ძმ ჩემი საყუარელი, ვინ უწყის, შეიკდიმონ.
13. ძმ | ძე of |
14. ხოლო ვითარცა იხილეს იგი ქუეყანის მოქმედთა მათ, ზრახვა-ყვეს ურთიერთას და თქუეს: ესე არს მკუდრი, მოვედით და მოგკლათ იგი, რაჲთა ჩუენდა იყოს სამკუდრებელი.
14. მოგკლათ | მოვლათ a |
15. და განიყვანეს იგი გარეშე სავენაკესა მას და მოკლეს. აწ რაჲ უყოს მათ უფალმან სავენაკისამან?
15. უფალმან | + მან a |
16. მოვიდეს და წარწყმდინეს ქუეყანის მოქმედნი იგი და მისცეს ვენაკი იგი სხუათა. ხოლო მათ ესმა ესე და თქუეს: ნუ იყოფინ!
17. ხოლო თავადმან მიხედა მათ და ჰრქუა: ვითარ არს წერილი ესე: ლოდი, რომელ შეურაცხ-ყვეს მაშენებელთა, იგი იქმნა თავ კიდეთა?
17. კიდეთა | საკიდურისა o*af |

18. ყოველი რომელი დაეცეს ლოდსა მას ზედა, შეიმუსროს; და რომელსა ზედა დაეცეს, განაჩქრიოს იგი.
19. და უნდა მღდელთმოდუართა მათ და მწიგნობართა დასხმად კელთა მათთა მას ჟამსა შინა და ემინოდა ერისა მის, რამეთუ გულისკმა-ყვეს, ვითარმედ მათთვის თქუა იგავი ესე.
20. და მზირ-უყვეს მას და მიავლინნეს მზირნი ორგულნი, რომელნი მართლად იტყოდეს თავთა თვისთა, რადთა პონ რადმე სიტყუად მის თანა და მისცენ იგი მთავრობასა და კელმწიფებასა მთავრისასა.
21. და ჰკითხეს მას და ეტყოდეს: მოძღუარ, ვიცით, რამეთუ მართალსა იტყვ და ასწავებ და არავის თუალ-აღებ პირსა, არამედ ჭეშმარიტად გზასა ღმრთისასა ასწავებ.
22. ჯერ-არსა კეისრისა ხარკისა მიცემად, ანუ არა?
23. და ვითარცა გულისკმა-ყო ზაკულება იგი მათი, ჰრქუა მათ: რადსა გამომცდით მე?
24. მიჩუენეთ მე დრაჰკანი! – ხოლო მათ უჩუენეს. და ჰრქუა: ვისი არს ხატი და ზედაწერილი? – ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს: კეისრისაა.
24. მიჩუენეთ| მიჩუენეთ f | უჩუენეს f |
25. და იესუ ჰრქუა მათ: აწ უკუე მიეცით კეისრისა კეისარსა და ღმრთისაა ღმერთსა.
25. უკუე| უკუე f |
26. და ვერარაჲ პოვეს მისთვის სიტყვს-გებაჲ წინაშე ერისა მის. და უკვრდა სიტყვს-მიგებაჲ იგი მისი და დაღუმნეს.
26. დაღუმნეს|ღუმნეს f |
27. მო-ვინმე-უკდეს მას მას ჟამსა შინა საღუეკეველნი, რომელნი აცილობენ, ვითარმედ აღდგომაჲ არა არს, და ჰკითხეს მას და ეტყოდეს:
27. მო-ვინმე-უკდეს|მო-ვინ-უკდეს f |
28. მოძღუარ, მოსე ესრეთ დამიწერა ჩუენ: უკუეთუ ვისმე ძმაჲ მოუკუდეს და ესუას მას ცოლი და იგი უშვილოჲ იყოს, რადთა შეირთოს ცოლი იგი მისი ძმამან მისმან და აღუდგინოს თესლი ძმასა თვისსა.
28. მოსე|მოსე a | მოუკუდეს|მოკუდეს af |
29. შუდნი უკუე ძმანი იყვნეს ჩუენ შორის. და პირველმან მან შეირთო ცოლი და მოკუდა უშვილოჲ.
29. უკუე|უკუე f |
30. და მეორემან და მესამემან,

31. და მოსწყდეს უშვილონი. და ეგრეთვე ვიდრე მეშუდებდე, და არა დაუშთა შვილი.
31. ეგრეთვე|ეგრევე f| დაუშთა|ლაშთა af|
32. შემდგომად მათ ყოველთაჲსა მოკულა დედაკაცოცა იგი.
33. აწ უკუე აღდგომასა მას მკუდართასა ვისა მათგანისა იყოს ცოლ, რამეთუ შუდთავე მათ ესუა იგი ცოლად?
33. უკუ f|
34. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ნაშობნი ამის სოფლისანი იქორწინებინ და განჰქორწინებენ.
35. ხოლო რომელნი-იგი ღირს იქმნენ საუკუნესა მას მიმთხუევად და აღდგომასა მას მკუდრეთით, არცა იქორწინებოდინ, არცა განჰქორწინებდენ,
35. იქმნენ|იქმნენ oaf| მიმთხუევად f| იქორწინებოდინ|იქორწინებოდინ oaf|
36. არცაღა მერმე სიკუდილად კელ-ეწიფების, რამეთუ სწორ ანგელოზთა არიან და ძენი ღმრთისანი და აღდგომისანი არიან.
37. ხოლო რამეთუ აღდგენ მკუდარნი, მოსეცა აუწყა მაყულოვანსა მას ზედა, ვითარცა-იგი იტყვს უფალსა ღმერთსა აბრაჰამისსა და ღმერთსა ისაკისსა და ღმერთსა იაკობისსა.
37. მაყულოვანსა|მაყლოვანსა a|
38. რამეთუ არა არს ღმერთი მკუდართაჲ, არამედ ცხოველთაჲ, რამეთუ ყოველნი ცხოველ არიან მის წინაშე.
39. მი-ვიეთმე-უგეს მწიგნობართა და ჰრქუეს: მოძღუარ, კეთილად სთქუ.
39. -ვიეთმე-|ვეთმე- a|
40. და ვერღარა იკადრეს კითხვად მისა მიერიტგან. და ჰრქუა მათ უფალმან:
41. ვითარ უკუე იტყვან ქრისტესა ძედ დავითისა?
41. უკუე|უკუ f| იტყვან|+ თქუნგანნი ვინმე oaf|
42. რამეთუ თუთ იგი დავით იტყვს წიგნსა ფსალმუნთასა: ჰრქუა უფალმან უფალსა ჩემსა: დაჯედ მარჯუენით ჩემსა,
42. მარჯუენით|მარჯუენით f| ფსალმუნთასა|ფსალმუნთასა f|
43. ვიდრემდე დავსხნე მტერნი შენნი ქუემე ფერკთა შენთა.
43. ქუემე|ქუემ f| a, ქუემ f|
44. თუთ იგი დავით უფლით ხადის, და ვითარ ძმ მისი არს?
44. ძმ|ძე of, ძმ a|
45. და ვითარცა ესმოდა ესე ყოველსა მას ერსა, ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა:

46. ეკრძალებით მწიგნობართაგან, რომელთა ჰნებავს სამოსლითა სლვაჲ და რომელთა უყუარს უბანთა ზედა მოკითხვაჲ და პირველადჯდომად კრებულსა შორის და ზემოჯდომად პურსა ზედა,

47. რომელნი შეშჳამენ სახლებსა ქურივთასა და მიზეზით განგრძობილად ილოცვედ. ამათ მოიღონ უმეტესი საშჯელი.

47. შეშჳამენ|შესჳამენ f| საშჯელი|სასჯელი of|

21

1. და მიჰხედა და იხილა, რომელნი-იგი დასდებდეს შესაწირავსა ფასისსაცავსა მას მდიდარნი.

2. და იხილა ვინმე ქურივი გლახაკი, რომელმან დადვა ორი მწულილი,

3. და თქუა: ჭეშმარიტად გეტყვ თქუენ, რამეთუ ქურივმან ამან გლახაკმან უმეტეს ყოველთასა შეწირა,

4. რამეთუ ამათ ყოველთა ნამეტავისაგან მათისა დადვეს შესაწირავსა ამას ღმრთისასა, ხოლო ამან ნაკლულევანებისაგან თვისისა ყოველი, რადცა აქუნდა საცხორებელი, შეწირა.

4. ნამეტავისაგან|ნამეტნავისაგან af| დადვეს|შეწირეს o*af| შესაწირავსა|დასადებელსა o*af| ღმრთისასა| > o*af|

5. და რომელნიმე იტყოდეს ტადრისათვის, ვითარმედ: ქვითა კეთილითა და პატიოსნითა შენებულ არს; და თქუა იესუ:

5. პატიოსნითა|პატიოსნითა a|

6. ხედავთა ამას? მოვლენან დღენი, რომელთა შინა არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა, რომელი არა დაირღუეს.

6. დაირღუეს|დაირღუეს f|

7. ჰკითხეს მას მოწაფეთა: მოძღუარ, ოდეს უკუე იყოს ესე, და რად არს სასწაული, რაჟამს ესე ყოფად არს?

7. ოდეს|უნდეს a|უკუე|უკუე af|და| > a|

8. ხოლო თავადმან თქუა: იხილეთ, ნუუკუე სცთეთ, რამეთუ მრავალნი მოვიდოდნან სახელითა ჩემითა და იტყოდნან, ვითარმედ: მე ვარ. და ჟამი მოწევნულ არს, არამედ ნუ მიხუალთ შედგომად მათა.

8. ნუუკუე of|არამედ| > a|მათა|მათა o, მათსა af|

9. და ოდეს გესმოდნან ბრძოლანი და შფოთნი, ნუ შესძრწუნდებით, რამეთუ ჯერ-არს ესე პირველად ყოფად, და არა მეყსეულად იყოს აღსასრული.

9. ყოფად| > a|

10. მაშინ ეტყობა მათ: აღდგეს ნათესავი ნათესავსა ზედა და მეუფებაჲ მეუფებასა ზედა;
11. და იყვნენ ძრვანი დიდ-დიდნი ადგილ-ადგილ, სიყმილნი და სრვანი; საშინელებანი ზეცით და სასწაულნი დიდ-დიდნი იყვნენ.
11. ადგილ-ადგილ|ადგილ-ადგილ a, ადგილ-ადგილ f |
12. ხოლო ამათ ყოველთა წინადაგასხნეს თქუენ ზედა კელნი მათნი და გდევნიდენ და მიგცნენ თქუენ შესაკრებელთა და საპყრობილეთა და მეფეთა წინაშე და მთავართა მიგიყვანენ სახელისა ჩემისათჳს.
12. ხოლო|და a |ამათ|მათ a |წინადაგასხნეს|წინადაგასხნენ of |
13. და გექმნეს თქუენ ესე საწამებელ.
14. დაისხენით ესე გულთა თქუენთა, რადთა არა წინადაწარ იწურთიდეთ, რად სიტყუაჲ მიუგოთ,
15. რამეთუ მე მოგცე თქუენ პირი და სიბრძნე, რომელსა ვერ უძღონ წინააღდგომად და სიტყვს-გებად ყოველთა წინააღდგომთა თქუენთა.
15. სიბრძნე|სიბრძნე a |წინააღდგომად|წინააღდგომად a |
16. რამეთუ მიეცნეთ თქუენ მამა-დედათაგან და ძმათა და მეგობართა და ნათესავთა, და მოჰკლვიდენ თქუენგანთა.
17. და იყვნეთ თქუენ მოძულეულ ყოველთაგან სახელისა ჩემისათჳს.
18. და თმაჲ თავისა თქუენისაჲ არა წარწყმდეს.
19. და მოთმინებთა თქუენითა მოიპოვნეთ სულნი თქუენნი.
20. რაჟამს იხილოთ იერუსალჴმსა გარემოდგომილი ერი მკედრებისაჲ, მაშინ გულისკმა-ყავთ, რამეთუ მოახლებულ არს მოოკრებაჲ მისი.
21. მაშინ რომელნი იყვნენ ჰურიასტანს, ივლტოდენ მთად; და რომელნი იყვნენ შორის მისა, განივლტოდენ; და რომელნი ველსა იყვნენ, ნუ შევლენედ მუნ.
22. რამეთუ დღენი შურის-გებისანი ესე არიან, რადთა აღესრულნენ ყოველნი წერილნი.
22. შურის-გებისანი|ბოროტნი o*af |ესე| > o*af |
23. ხოლო ვაჲ მუცელქუმულთა და რომელნი აწობდენ მათ დღეთა შინა, რამეთუ იყოს მაშინ ჳირი დიდი ქუეყანასა ზედა და რისხვაჲ ერსა ამას ზედა.
23. მუცელქუმულთა|მუცელქმნულთა o* |დიდი| + ყოველსა a |ამას| მას o*f |

24. და დაეცნენ პირითა მახვლისაათა და წარიტყუნენ ყოველთა მიერ წარწართთა; და იერუსალჴში დათრგუნვილ იყოს წარმართთაგან, ვიდრემდე აღესრულნენ ჟამნი წარმართთანი.

24. წარიტყუნენ| წარიტყუნენ f | იერუსალჴში| იერუსალჴში o, იერუსალჴში f |

25. და იყოს სასწაული მზესა შინა და მთოვარესა და ვარსკულავთა, და ქუეყანასა ზედა შეკრებაჲ თესლებისაჲ განკურვებითა ოხრისაათა ზღვსაგან და ძრვისა;

25. შინა] > o*af |

26. სულითა კაცთაათა შიშისაგან და მოლოდებისა მომავალისა ზედა სოფელსა ამას, რამეთუ ძალნი ცათანი შეიძრნენ.

27. და მაშინ იხილონ ძმ კაცისაჲ, მომავალი ღრუბელთა ძალითა და დიდებითა მრავლითა.

27. ძმ|ძე of | ღრუბელთა|ღრუბლითა o*af | ძალითა] > o*a*.

28. და ვითარცა იწყოს ამან ყოველმან ყოფად, აღიხილენით თუალნი და აღიპყრენით თავნი თქუენნი, რამეთუ მოწვევულ არს გამოკსნაჲ თქუენი.

29. და ეტყოდა მათ იგავსა: იხილეთ ლელვ და ყოველნი ხენი!

30. რაჟამს გამოვალნ ფურცელი, თვთ უწყოდით, რამეთუ ახლოს არს ზაფხული.

30. უწყოდით|უწყოდეთ f |

31. ეგრეცა თქუენ, რაჟამს იხილოთ ესე ყოველი ყოფილი, უწყოდეთ, რამეთუ ახლოს არს სასუფეველი ღმრთისაჲ.

32. ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ: არა წარკდეს ნათესავი ესე, ვიდრემდე ესე ყოველი იყოს.

33. ცანი და ქუეყანაჲ წარკდენ, ხოლო სიტყუანი ჩემნი არა წარკდენ.

34. ეკრძალებით თავთა თქუენტა, ნუუკუე დამძიმდენ გულნი თქუენნი შუებითა და მთრვალობითა და ზრუნვითა ამის სოფლისაათა, და მეყსეულად მოიწიოს თქუენ ზედა დღჴ იგი,

34. ნუუკუე|ნუუკუჴ af | შუებით|შუჴბითა f | დღჴ|დღე ofaf |

35. რამეთუ, ვითარცა საფრჴე, მოუტდეს მსხდომარეთა ზედა პირსა ყოვლისა ქუეყანისასა.

36. იღვძებდით უკუე ყოველსა ჟამსა და ევედრებოდეთ, რაათა ღირს იქმნეთ განრინებად ამის ყოვლისაგან, რომელი ყოფად არს, და დადგომად წინაშე ძისა კაცისა.

36. უკუე|უკუჴ f | იქმნეთ|იქმნეთ o |

37. და იყოფოდა თავადი ტადარსა მას შინა დღისი და ასწავებდა; ხოლო ღამე განვიდის და იქცევიან მთასა მას, რომელსა ჰრქუან ზეთისხილთაჲ.

37. ღამე]ღამე of |

38. და ყოველმან ერმან აღიმსოჯს მისა ტადარსა მას შინა სმენად სიტყუათა მისთა.

38. ყოველმან] + მან a | აღიმსოჯს]აღიმსოჯის a |

22

1. და მოახლებულ იყო დღესასწაული იგი უცომობისაჲ, რომელსა ჰრქუან პასქაჲ.

1. დღესასწაული]დღესასწაული a | უცომობისაჲ]უცომობისაჲ a |

2. და ეძიებდეს მას მღვდელთმოდღუარნი იგი და მწიგნობარნი, რაჲთამცა მოკლეს იგი, ხოლო ეშინოდა ერისა მის.

3. და შეუკდა ეშმაკი იუდას, რომელსა ერქუა ისკარიოტელ. და იყო იგი რიცხსაგან ათორმეტთაჲსა.

4. და მივიდა, ეზრახა მღვდელთმოდღუართა და მწიგნობართა და ერისა წინამძღუართა, ვითარმცა იგი მისცა მათ.

5. ხოლო მათ განიხარეს და აღუთქუეს მას ვეცხლი მიცემად.

5. აღუთქუმს f |

6. და აღუვარა მათ და ეძიებდა ჟამსა მარჯუესა, რაჲთა მისცეს იგი მათ თუნერ ერისა.

6. აღუვარა]აღუვარა a | მარჯუმსა f | მისცეს]მისცეს o |

7. მოწინეს დღენი იგი უცომობისანი, ოდეს ღირდა პასქაჲ იგი დაკლვად.

7. უცომობისანი]უცომობისანი a |

8. და წარავლინნა პეტრე და იოვანე და ჰრქუა მათ: წარვედით და მომიმზადეთ ჩუენ პასქაჲ, რაჲთა ვჭამოთ.

9. ხოლო მათ ჰრქუეს: სადა გნებავს, და მოგიმზადოთ?

10. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: აჰა, ეგერა, შესლვასა ოდენ თქუენსა ქალაქად შეგემთხვოს თქუენ კაცი, რომელსა ლაგზნი წყლითა ზეედვას; შეუდეგით მას სახიდ, ვიდრეცა შევიდეს.

11. და არქუთ სახლისა უფალსა მას: გეტყვს შენ მოძღუარი: სადა არს სავანე, რომელსა პასქაჲ ესე მოწაფეთა ჩემთა თანა ვჭამო?

11. სავანე]სავანე a |

12. და მან გიჩუენოს თქუენ ქორი დაგებული დიდი; მუნ მზა-მიყავთ ჩუენ.

12. გიჟუნოს f |

13. და წარვიდეს და პოვეს ვერე, ვითარცა-იგი ჰრქუა მათ, და მოუმზადეს პასქა იგი.

14. და ოდეს იყო ჟამი, დაჯდა, და ათორმეტნი მოციქულნი მის თანა.

15. და ჰრქუა მათ: გულისსიტყვით გული მითქემიდა პასექსა ამას ჭამად თქუენ თანა ვიდრე ვნებადმდე ჩემდა.

16. ხოლო გეტყვ თქუენ: არღარა ვჭამო ამიერითგან, ვიდრემდე აღესრულოს სასუფეველსა შინა ღმრთისასა.

17. და მოილო სასუმელი და ჰმადლობდა და თქუა: მიიღეთ და განიყავთ თავისა თქუენისა.

18. ხოლო გეტყვ თქუენ: ამიერითგან არღარა ვსუა ნაყოფისაგან ვენაკისა, ვიდრემდე სასუფეველი ღმრთისაჲ მოვიდეს.

19. და მოილო პური, ჰმადლობდა და განტეხა და მისცა მათ და თქუა: ესე არს ჯორცი ჩემი თქუენთვის მიცემული, ამას ჰყოფდით მოსაკსენებელად ჩემდა.

19. თქუა|ჰრქუა a |

20. ეგრეთვე სასუმელი შემდგომად სერობისა და თქუა: ესე სასუმელი – ახალი შჯული სისხლისა ჩემისაჲ თქუენთვის დათხეული.

20. ეგრეთვე|ეგრევე o*af | შჯული|სჯული f |

21. ხოლო, აჰა, კელი განმცემელისა ჩემისაჲ ჩემ თანა ტაბლასა ზედა.

22. ძე სამე კაცისაჲ, მსგავსად განჩინებულისა მისისა, წარვალს, ხოლო ვაჲ არს კაცისა მის, ვის მიერ მიეცემის იგი!

23. და მათ იწყეს გამოძიებად ურთიერთას: ვინმე არს მათგანი, რომელსა ეგულების ესე ყოფად?

24. და იყო ცილობაჲცა მათ შორის, ვითარმედ: ვინმე იყოს ღიდ მათ შორის?

25. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: მეფენი წარმართთანი უფლებენ მათ ზედა, და რომელთა კელმწიფებაჲ აქუნ მათ ზედა, ქველისმოქმედ ჰრქუან.

26. ხოლო თქუენ არა ეგრე იყვნეთ, არამედ უდიდესი იგი თქუენ შორის იყავნ მრწემ, და წინამძღუარი იგი – ვითარცა მსახური.

27. ვინ არს უფროდსი: რომელი ინაკით-ზის ანუ რომელი ჰმსახურებს? ანუ არა, რომელ-იგი ინაკით-ზის? ხოლო მე ვარ შორის თქუენსა, ვითარცა მსახური.

27. რომელ-|რომელი- oaf |

28. და თქვენ ხართ, რომელი დაადგერით ჩემ თანა განსაცდელთა შინა ჩემთა.

29. და მე აღვითქუამ თქვენ, ვითარცა მე აღვითქუა მამამან ჩემმან, სასუფეველსა,

29. სასუფეველსა|სასუფეველს o*, სასუფეველი af|

30. რადთა შკამდეთ და სუმიდეთ ტაბლასა ზედა ჩემსა სასუფეველსა შინა ჩემსა და დასხდეთ ათორმეტთა საყდართა და შჯიდეთ ათორმეტთა ტომთა ისრაჴლისითა.

30. შკამდეთ|შკამდეთ a, სკამდეთ f| სუმიდეთ|სუმიდეთ a| სასუფეველსა შინა ჩემსა| > o*| საყდართა|საყდარსა a| შჯიდეთ|სჯიდეთ f|

31. და თქუა უფალმან: სიმონ, სიმონ, აჰა, ესერა, ეშმაკმან გამოვითხოვნა თქვენ აღცრად, ვითარცა იფქლი.

31. გამოვითხოვნა|გამოვითოვნა a|

32. ხოლო მე ვევედრე მამასა ჩემსა შენტუს, რადთა არა მოგაკლდეს სარწმუნოებაჲ შენი, და შენ ოდესმე მიიქეც და განამტკიცენ ძმანი შენნი.

33. ხოლო მან თქუა: უფალო, მე შენ თანა მზა ვარ საპყრობილედ და სიკუდილად მისლვად.

34. ხოლო თავადმან თქუა: გეტყვ შენ, პეტრე: არღა ეყვილოს ქათამსა დღეს, ვიდრემდე სამგზის უვარ-მყო, ვითარმედ არა მიცი მე.

34. თქუა| + ჰრქუა a| პეტრე|პეტრზ a| სამგზის|სამზის a| უვარ-მყო| + მე f| მიცი|ვიცი af|

35. და ჰრქუა მათ: ოდეს-იგი წარგავლინენ თქვენ თუნიერ ბალანტისა და ვაშკარანისა და ფერკთა შესასხმელთა, ნუ გაკლდა რაჲ თქვენ? – ხოლო მათ ჰრქუეს: არარაჲ გუაკლდა.

35. ჰრქუეს|ჰრქუზს f|

36. და მერმე ჰრქუა მათ: არამედ აწ რომელსა აქუნდეს საქუფთჲ, აღიდენ; ეგრეთვე მსგავსად ვაშკარანიცა; და რომელსა არა აქუნდეს, განყიდენ სამოსელი თუსი და იყიდენ მახული.

36. მათ| > o*af| საქუფთჲ|საქუფთე of, საქუფთემ a|

37. გეტყვ თქვენ: ესე ხოლოღა წერილი ჯერ-არს ჩემ ზედა აღსრულებად, ვითარმედ: უშჯულოთა თანა შეირაცხა, – და რამეთუ ჩემთუს აღსასრული იყოს.

38. ხოლო მათ ჰრქუეს: უფალო, აჰა, ესერა, არიან აქა ორ დანაკ. – ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: კმა არს.

39. და გამოვიდა მიერ და წარვიდა, ვითარცა ჩუეულებაჲ აქუნდა, მთასა მას ზეთისხილთასა, და მისდევდეს მას მოწაფენიცა მისნი.

39. ჩუეულებაჲ|ჩუზულებაჲ f|

40. და მი-რა-ვიდა ადგილსა მას, ჰრქუა მათ: ილოცევდით, რაფთა არა შეხვდეთ განსაცდელსა.
41. და თავადი განეშორა მათგან ვითარ ქვისსატყორცებელ ოდენ და დაიდგნა ბუქლნი, ილოცვიდა.
41. ქვისსატყორცებელ|ქვისსატყორცებელ a|
42. და იტყოდა: მამაო, უკუეთუ გნებავს თანაწარსლვად სასუმელი ესე ჩემგან, ხოლო ნუ ნებაჲ ჩემი, არამედ ნებაჲ შენი იყავნ!
43. და ერუენა მას ანგელოზი ზეცით, განაძლიერებდა მას.
43. ერუენა|ერუენა f|
44. და იყო იგი ღუაწლსა შინა, უმეტესლა ილოცვიდა. და იქმნა ოფლი მისი, ვითარცა ცუარი სისხლისაჲ, გარდამომავალი ქუეყანასა ზედა.
45. და აღდგა მიერ ლოცვისაგან და მოვიდა მოწაფეთა თჳსთა და პოვნა იგინი მძინარენი მწუხარებისა მისგან
45. და²] > a|
46. და ჰრქუა მათ: რაჲსა გძინავს? აღდეგით, ილოცევდით, რაფთა არა შეხვდეთ განსაცდელსა.
47. და ვიდრე იგი ამას იტყოდალა, აჰა, ერი და, რომელსა ერქუა იუდა ისკარიოტელი, ერთი ათორმეტთაგანი, წინაუძლოდა მათ და მიეახლა იესუს ამბორის-ყოფად მისა, რამეთუ ესე სასწაული მიეცა მათა და ჰრქუა: რომელსა მე ამბორს-უყო, იგი არს.
48. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: იუდა, ამბორის-ყოფითა მისცემა ძესა კაცისასა?
49. იხილეს რაჲ მისთანათა მათ საქმე ესე, ჰრქუეს მას: უფალო, უკუეთუ მოვსრნეთ ესენი მახვლითა?
49. საქმე|საქმე a|
50. და სცა ვინმე მათგანმან ერთმან მონასა მღდელთმოდურისასა და წარჰკუეთა ყური მისი მარჯუენს.
50. წარჰკუეთა|წარჰკუეთა f| მარჯუენს|მარჯუენე of|
51. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: აცადეთ აქამომდე! – და შეახო კელი ყურსა მისსა და განკურნა იგი.
52. ჰრქუა იესუ მოსრულთა მათ მის ზედა მღდელთმოდუართა და ერისთავთა ტაძრისათა და ხუცესთა: ვითარცა ავაზაკსა ზედა გამოსრულ ხარო მახვლითა და წათებითა.
53. ღლითი ღღე ვიყავ მე თქუენ თანა ტაძარსა მას შინა, და არა განჰყავთ კელი ჩემ ზედა; არამედ ესე არს ჟამი თქუენი და კელმწიფებაჲ ბნელისაჲ.

67. ქრისტე|ქრისტე f| არავე|არა of|

68. და უკუეთუ გკითხო თქვენ, ვერაფერე მომიგოთ მე, გინა განმიტეოთ.

68. უკუეთუ|უკუთუ f|

69. ამიერითგან იყოს ძმ კაცისაჲ მჯდომარე მარჯუენით ძლიერებასა ღმრთისასა.

69. ძმ|ძე of| მჯდომარე|მჯდომარე a| მარჯუენით| > a|

70. და ჰრქუეს მას ყოველთა: შენ უკუე ხარა ძმ ღმრთისაჲ? – ჰრქუა მათ იესუ: თქვენ იტყვოთ, ვითარმედ მე ვარ.

70. უკუე|უკუე f| ძმ|ძე of|

71. და მათ თქუეს: რაჲსაღა გუკმან მოწამენი? რამეთუ ჩუენ თუთ გუესმის პირისაგან მაგისისა.

71. თქუეს|ჰრქუეს a| გუესმის|გუესმის f|

23

1. და აღდგა ყოველი იგი სიმრავლე მათი და მოიყვანეს იგი პილატესა.

2. და იწყეს შესმენად მისა და იტყოდეს: ესე ვპოეთ, რამეთუ გარდააქცევდა ნათესავსა ჩუენსა და აყენებდა ხარკსაცა მიცემად კეისრისა და იტყოდა თავსა თუსსა ქრისტედ და მეუფე-ყოფად.

2. ვპოეთ|ვპოვეთ a| მეუფე-|მეუფე- a|

3. და ჰკითხა მას პილატე და ჰრქუა: შენ ხარა მეუფე ჰურიათაჲ? ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: შენ იტყუ.

3. მეუფე|მეუფე of|

4. ხოლო პილატე ჰრქუა მღდელთმოდღუართა და ერსა მას: არარას ბრალსა ვპპობე კაცისა ამის თანა.

5. ხოლო იგინი უფროჲს განძლიერდებოდეს და იტყოდეს, ვითარმედ: აღაშოთებს ერსა და ასწავებს ყოველსა ჰურიასტანსა, უწყყეს გალილეადთ ვიდრე აქამომდე.

6. ხოლო პილატეს რაჲ ესმა გალილეად, ჰკითხა მათ: უკუეთუ გალილეადთ არს კაცი ესე?

7. და გულისკმა-ყო, რამეთუ კელმწიფეებისაგან ჰეროდესისა არს, მიუძღუნა იგი ჰეროდესს, რამეთუ იყო იგიცა მაშინ იერუსალჴმს მათ დღეთა შინა.

8. ხოლო ჰეროდე ვითარცა იხილა იესუ, განიხარა ფრიად, რამეთუ უნდა მისი ხილვად მრავლით ჟამითგან ამისთვის, რამეთუ ესმოდა მისთვის და სწადოდა ხილვად რაჲსამე სასწაულისა ყოფასა მისგან.

9. და ჰკითხვიდა მას სიტყუთა მრავლითა, ხოლო თავადმან არარაჲ მიუგო მას.
10. დგეს მღღელთმოდუარნი იგი და მწიგნობარნი და განკრძალულად შეასმენდეს მას.
11. ხოლო ჰეროდე შეურაცხ-ყო იგი და ერმან მისმან, და განკიცხეს იგი და შეჰმოსეს მას სამოსელი ბრწყინვალე და მიუძღუანეს პილატეს.
11. ბრწყინვალე|ბრწყინვალეჲ a |
12. და იქმნეს მეგობარ პილატე და ჰეროდე ურთიერთას მას დღესა შინა, რამეთუ პირველ მტერ იყვნეს იგინი.
12. იქმნეს|იქმნეს of |დღესა|დღესა a |
13. ხოლო პილატე მოუწოდა მღღელთმოდუართა მათ და მთავართა და ერსა მას
14. და ჰრქუა მათ: მომგუარეთ მე კაცი ესე, ვითარცა გარდამაქცეველი ერისაჲ, და მე წინაშე თქუენსა განვიკითხე და არარაჲ ვპოვე ბრალი კაცისა ამის თანა, რასა-იგი შეასმენდით მას.
14. ვპოვე|ვპოვე f |
15. და არცა ჰეროდე, რამეთუ მიუძღუანე მას, და, აჰა, არარაჲ ღირსი სიკუდილისაჲ საქმე არს მის თანა.
15. საქმე of |
16. ვსწავლო იგი და განუტევო.
16. განუტევო|განუტეო o*af |
17. რამეთუ უნებელად ედებოდა მას განტევებად დღესასწაულსა მას ერთი.
17. დღესასწაულსა|დღესასწაულსა a |ერთი| + ჰყრობილი o*f |
18. ღალად-ყვეს ყოველმან მან სიმრავლემან და იტყოდეს: აღიღე ეგე და მოგუტევე ჩუენ ბარაბა,
18. ღალად-|ღალატ- a | მან| > o*f | ბარაბა|ბარაბაჲ a |
19. რომელი შფოთისა ყოფასა ქალაქსა შინა და კაცის-კლვისათჳს შეგდებულ იყო საჰყრობილესა.
20. კუალად უკუე მოუწოდა მათ პილატე, რამეთუ უნდა განტევებაჲ იესუჲსი.
20. უკუე f |
21. ხოლო იგინი ღალადებდეს და იტყოდეს: ჯუარს-აცუ, ჯუარს-აცუ ეგე!
22. ხოლო მან მესამედ ჰრქუა მათ: რაჲ ბოროტი უქმნიეს ამას? არარაჲ ბრალი სიკუდილისაჲ ვპოვე ამის თანა. ვსწავლო ეგე და განუტევო.
22. განუტევო|განუტეო o*af |

23. ხოლო ივინი ზედადაესზმოდეს კმითა დიდითა და გამოითხოვდეს მას ჯუარ-ცუმად. და განძლიერდებოდეს კმანი მათნი და მღდელთმოდუართანი.

24. მაშინ პილატე საჯა თხოვისაებრ მათისა

25. და მიუტევა მათ ბარაბა, რომელი-იგი შფოთისათჳს და კაცის-კლვისა შეგდებულ იყო საპყრობილესა, რომელსაცა ითხოვდეს, ხოლო იესუ მისცა ნებასა მათსა.

25. ბარაბა|ბარაბა a |რომელი-|რომელ- a |იესუ|იესუ a |

26. და ვითარცა წარიყვანეს იგი, შეიპყრეს სიმონ ვინმე კურინელი, მომავალი ველით, და დასდვეს მას ზედა ჯუარი იგი, და მიაქუნდა შემდგომად იესუჲსა.

27. და შეუდგა მას სიმრავლე ერისაჲ და დედებისაჲ, რომელნი ეტყებდეს და სტიროდეს მას.

27. იტყებდეს f |

28. მიექცა მათ იესუ და ეტყოდა: ასულნო იერუსალჴმისანო, ნუ სტიროთ ჩემ ზედა, არამედ თავთა თქუენტა სტიროდეთ და შვილთა თქუენტა.

28. ილ~ლმისანო of |

29. რამეთუ, აჰა, ესერა, მოვლენან დღენი, რომელთა შინა თქუან: ნეტარ არიან ბერწნი და მუცელნი, რომელთა არა შენეს, და ძუძუნი, რომელთა არა განზარდნეს.

29. შენეს|შვეს ი* |

30. მაშინ იწყონ სიტყუად მათა: დამეცენით ჩუენ ზედა! – და ბორცუთა: დამფარენით ჩუენ!

31. რამეთუ უკუეთუ ნედლსა ხესა ესრეთ უყოფენ, კმელსა მას რაჲმე ეყოს?

31. ეყოს|იყოს a |

32. მაშინ მოჰყვანდეს სხუანიცა ორნი ძურისმოქმედნი მოკლვად მის თანა.

33. და ვითარცა მოჰყვანდეს ადგილსა მას, რომელსა ჰრქუან თხემისა ადგილი, და მუნ ჯუარს-აცუეს იგი და ძურისმოქმედნიცა იგი მის თანა, რომელიმე მარჯუენით და რომელიმე მარცხენით მისა ჯუარს-აცუნეს.

33. ჯუარს-აცუეს|ჯუარს-აცუეს¹ f | მარჯუენით|მარჯუენით f |

34. ხოლო იესუ იტყოდა: მამაო, მიუტევე ამათ, რამეთუ არა იციან, რასა იქმან.

– ხოლო გან-რაჲ-იყოფდეს სამოსელსა მისსა, განიგდეს წილი.

35. და დგა ერი და ხედვიდა. ხოლო შეურაცხ-ჰყოფდეს მას მთავარნიცა იგი მათ თანა და იტყოდეს: სხუანი აცხოვნნა, იცხოვნენ თავიცა თუსი, უკუეთუ ეგე არს ქრისტს, რჩეული ღმრთისაჲ.

35. ქრისტს]ქ~ე of |

36. ემღერდეს მას ერისკაცნიცა იგი, მოუკლიან მას და ძმარი მოართვან

36. მას] > o* |

37. და ეტყუედ: შენ თუ ხარ მეუფს ჰურიათაჲ, იკსენ თავი შენი!

37. მეუფს]მეუფე of |

38. ხოლო იყო ზედაწერილიცა, რომელი დაწერილ იყო მას ზედა წიგნითა ბერძულითა და პრომაელეებრითა და ებრაელეებრითა, ვითარმედ: ესე არს იესუ, მეუფს ჰურიათაჲ.

38. მეუფს]მეუფე of |

39. ხოლო ერთი იგი დამოკიდებულთაგანი ძურისმოქმედი ჰგმობდა მას და ეტყოდა: შენ თუ ხარ ქრისტს, იკსენ თავი შენი და ჩუენცა!

39. ქრისტს]ქრისტე f |

40. მიუგო ერთმან მან მოყუასმან, შეჰრისხნა მას და ეტყოდა: არცაღა გეშინის შენ ღმრთისა, რამეთუ მასვე საშჯელსა შინა ხარ?

40. საშჯელსა]სასჯელსა f |

41. და ჩუენ სამართლად ღირსი, რომელი ვქმენით, მოგუეგების, ხოლო ამან არარაჲ უჯეროჲ ქმნა.

41. და] > o*f | და ჩუენ] tr ჩუენ და a | მოგუეგების] მოგუეგების a, მოგუშგების f |

42. და ეტყოდა იესუს: მომიკსენე მე, უფალო, ოდეს მოხუდე სუფევითა შენითა.

43. ხოლო იესუ ჰრქუა მას: ამენ გეტყუ შენ: დღეს ჩემ თანა იყო სამოთხესა.

44. და იყო ჟამი მეექუსს, და ბნელი იყო ყოველსა ქუეყანასა ვიდრე მეცხრედ ჟამადმდე.

44. მეექუსს]მეექუსე of |

45. და დაბნელდა მზს, და განიპო კრეტსაბმელი ტაძრისაჲ მის შორის.

45. მზს]მზე of |

46. და კმა-ყო კმითა დიდითა იესუ და თქუა: მამაო, კელთა შენთა შევჰვედრებ სულსა ჩემსა. – და ესე რაჲ თქუა, განუტევა სული.

47. და ვითარცა იხილა ასისთავმან მან საქმე ესე, აღიდებდა ღმერთსა და იტყოდა: ჭეშმარიტად კაცი ესე მართალი იყო.

47. საქმე]საქმს a |

48. და ყოველნი მათ თანა მოსრულნი და რომელთა იხილეს ხილვაჲ ესე და საქმენი ესე, იცემდეს მკერდსა მათსა და წარვილოდეს.

48. მათ]მის f |

49. და ღვეს ყოველნი მეცნიერნი მისნი შორით; და დედანი, რომელნი შეუდგეს მას გალილეათ, ხედვიდეს მას.

50. და, აჰა, ესერა, კაცი, სახელით იოსებ, მზრახვალი, იყო კაცი სახიერი და მართალი;

51. ესე არა თანაშერთულ იყო ზრახვასა მათსა და საქმესა. იყო იგი არიმათიათ, ქალაქისა ჰურიათათსა, რომელი-იგიცა მოელოდა სასუფეველსა ღმრთისასა.

52. ესე მივიდა პილატესა და მოითხოვა გუამი იგი იესუმსი,

53. და გარდამოჰქსნა იგი და შეჰპოსა მას არდაგი და დადვა იგი საფლავსა გამოკუეთილსა კლდისაგან, სადა არა ვინ დადებულ იყო.

53. გამოკუეთილსა]გამოკუთილსა f |

54. და დღს იგი იყო პარასკევი, შაბათად განთენდებოდა.

54. დღს]დღე of | იგი > o*f |

55. შეუდგეს მას დედანიცა, რომელნი მის თანა მოსრულ იყვნეს გალილეათ, და იხილეს საფლავი და ვითარ დასდებდეს გუამსა მისსა.

55. საფლავი] + იგი o*af |

56. და წარვიდეს და მოჰმზადეს საკუმეველი სულნელი და ნელსაცხებელი და შაბათი იგი და-და-იდუმეს მცნებისა მისთვის.

56. მომზადეს]მომზადეს o | სულნელი]სურნელი oa |

24

1. ხოლო ერთსა მას შაბათსა, ცისკარსა მსთუად მოვიდეს საფლავსა მას და მოაქუნდა, რაჲ-იგი მოემზადა სულნელი და ნელსაცხებელი, და სხუანი ვინმე მათ თანა.

1. სულნელი]სურნელი oa |

2. და პოვეს ლოდი იგი გარდაგორვებული საფლავისა მისგან.

3. და შე-რაჲ-ვიდეს შინა, არა პოვეს გუამი იგი უფლისა იესუმსი.

3. პოვეს]პოვეს a |

4. და იყო განზრახვასა მას მათსა ამისთვის, და, აჰა, ესერა, ორ კაც ზედამოადგეს მათ სამოსლითა ელვართა.

5. და ვითარ შეშინებულ იყვნეს ივინი და დაედრიკნეს პირნი მათნი ქუეყანად, ჰრქუეს მათ: რაჲსა ეძიებთ ცხოველსა მას მკუდართა თანა?
5. ქუეყანად] + და a |
6. არა არს აქა, არამედ აღდგა. მოიქსენეთ, ვითარ-იგი გეტყოდა თქუენ, ვიდრე იყოლა იგი გალილეას,
7. და თქუა, ვითარმედ: ჯერ-არს ძისა კაცისაჲ მიცემად კელთა კაცთა ცოდვილთასა და ჯუარ-ცუმად და მესამესა დღესა აღდგომად.
7. ვითარმედ] რამეთუ o*af |
8. და მოექსენნეს სიტყუანი მისნი.
8. მისნი] ესე o*af |
9. და მიიქცეს საფლავით და უთხრეს ესე ყოველი ათერთმეტთა მათ და სხუათა ყოველთა.
9. საფლავით] > o*af | უთხრეს (უთხრნეს f) | + სიტყუანი o*af | ყოველი] > o*af |
10. ხოლო იყვნეს მაგდალენელი მარიამ და იოანნა და მარიამ იაკობისი და სხუანი მათ თანა, რომელნი უთხრობდეს მოციქულთა ამას.
10. მაგდალენელი] მაგდანელი of, მაღდანელი a | იოანნა] იოჰანა af | რომელნი] > o*f, და a |
11. და უწნდეს სიტყუანი მათნი, ვითარცა სიჩქურისანი, მათ წინაშე და არა ჰრწმენა მათი.
12. ხოლო პეტრე აღდგა და მირბიოდა საფლავად და შთახედნა საფლავსა მას და იხილნა ტილონი იგი ხოლო მდებარენი და წარვიდა თვსგან, და დაუკურდა საქმს ესე.
12. შთახედნა] შთახედა o*f | და⁵] > o^c | საქმე of |
13. და, აჰა, ორნი მათგანნი მოვიდოდეს მასვე დღესა შინა დაბასა, რომელი შორავს იერუსალსმსა სამეოც უტევან, რომლისა სახელი ემმაოს.
13. იერუსალემსა o, იმ-ლმსა f | ემმაოს] ემმაოზ oa |
14. და ესენი ზრახვიდეს ურთიერთას ყოვლისა ამისთჳს, რომელი იქმნა.
14. ამისთჳს] მისთჳს o*af |
15. და იყო ზრახვასა მას მათსა და გამოძიებასა, და თავადი იესუ მიეახლა მათ და თანაუვიდოდა.
15. თავადი] თ-ვი a |
16. ხოლო თუალნი მათნი შეპყრობილ იყვნეს, რაჲთა ვერ იცნან იგი.
17. და ჰრქუა მათ: რაჲ არიან სიტყუანი ესე, რომელთა იცილობით ურთიერთას სლვასა შინა და ხართ თქუენ მწუხარე?
17. არიან] არიანი a | ესე] ევე o*af | მწუხარე] მწუხარზ a |

18. მიუგო ერთმან მათგანმან, რომლისა სახელი კლეოპა, და ჰრქუა მას: შენ ხოლო მწირ ხარ იერუსალჴმს და არა სცანა, რაჲ-ესე იქმნა მას შინა ამათ დღეთა?

18. რომლისა|რომლისაჲ o*af| სცანა|უწყი o*af|

19. და მან ჰრქუა მათ: რომელი? ხოლო მათ ჰრქუეს: იესუჲსთჴს ნაზარეველისა, რომელი იყო კაცი წინაწარმეტყუელი, ძლიერი საქმითა და სიტყუთა მისითა წინაშე ღმრთისა და ყოვლისა ერისა;

20. ვითარ-იგი მისცეს მღდელთმოდუართა და მთავართა ჩუენთა საშჯელსა სიკუდილისასა და ჳუარს-აცუეს იგი.

20. სასჯელსა f| აცუეს f|

21. ხოლო ჩუენ ვესაუთ, ვითარმედ იგი არს, რომელმან იქსნეს ისრაჴლი; და ამას ყოველსა თანა ესე მესამე დღჴ არს, ვინაჲთგან ესე იქმნა.

21. დღჴ|დღე oaf|

22. არამედ დედათაცა ვიეთმე ჩუენგანთა დამაკურვნეს ჩუენ, ვითარ-იგი მივიდეს ცისკარსა საფლავსა მას

22. დამაკურვნეს|დამაკურვნეს o*af|-იგი > o*af|მივიდეს| + იგინი o*af|ცისკარსა|ცისკარს af|

23. და არა პოვეს გუამი მისი. მოვიდეს და თქუეს, ვითარმედ ხილვადცა ანგელოზთაჲ იხილეს, რომელთა ჰრქუეს მათ, ვითარმედ: ცხოველ არს იგი.

23. პოეს o|გუამი| + იგი o*af|ხილვადცა| + და გამოჩინებაჲ o*af|

24. და მი-ვინმე-ვიდეს ჩუენგანნიცა საფლავად და პოვეს ეგრე, ვითარცა დედათა მათ თქუეს, ხოლო იგი თავადი ვერ იხილეს.

25. ხოლო მან ჰრქუა მათ: ჴ, უცნობელნო და მძიმენო გულითა სარწმუნოებისათჴს ყოველსა ჴედა, რომელსა იტყოდეს წინაწარმეტყუელნი!

25. ჴ|ოჲ a|

26. ანუ არა ესრეთ ჳერ-იყო ვნებად ქრისტესა და შესლვად დიდებასა თჴსსა?

27. და იწყო მოსესითგან და წინაწარმეტყუელთა და გამოუთარგმანებდა მათ ყოველთაგან წიგნთა მისთჴს.

28. და მიეახლნეს დაბასა მას, ვიდრეცა ვილოდეს. ხოლო თავადმან მიზეზ-ყო უშორესადრე წარსლვაჲ.

29. ხოლო იგინი აიძულებდეს მას და ეტყოდეს: დაადგერ ჩუენ თანა, რამეთუ მწუხრ არს, და მიდრეკილ არს დღჴ. – და შევიდა დადგომად მათ თანა.

29. დღე of|დადგომად|დადგრომად a|

30. და იყო ინაკით-ჯდომასა მას მისსა მათ თანა, მოილო პური, აკურთხა და განტეხა და მისცემდა მათ.

30. ჯგომასა]-დაჯგომასა a |
31. ხოლო მათ თუაღნი მათნი განეხუნეს და იცნეს იგი. და თავადი მიეფარა მათგან.
32. და იგინი იტყოდეს ურთიერთას: ანუ არა გულნი ჩუენნი განკურვებულ იყვნეს ჩუენ შორის, ვითარ-იგი მეტყოდა ჩუენ გზასა ზედა და ვითარ-იგი გამოძითარგმანებდა ჩუენ წიგნთა?
32. ჩუენ³] > a | წიგნთა| წიგნთაგან o*f |
33. და აღდგეს მასვე ჟამსა შინა და მოიქცეს იერუსალმად და პოვნეს კრებულად ათერთმეტნი იგი და სხუანი მათთანანი,
34. იტყოდეს რაჲ, ვითარმედ: ნანდვლვე აღდგა უფალი და ერუენა სიმონს.
34. იტყოდეს|pr და f | რაჲ] > af | იტყოდეს რაჲ|tr რაჲ იტყოდეს o* | ერუენა|ერუენა f |
35. და იგინი უთხრობდეს გზისასა მას და ვითარ იგი გამოეცხადა მათ განტეხასა მას პურისასა.
35. იგინი|იგი of |
36. და ვითარ იგინი ამას იტყოდეს ოდენ, და თავადი იესუ დადგა შორის მათსა და ჰრქუა მათ: მშჯლობაჲ თქუენ თანა!
37. ხოლო იგინი შეძრწუნდეს და შეეშინა, ეგონა, ვითარმედ სული რაჲმე იხილეს.
38. და თავადმან ჰრქუა მათ: რაჲსა შეძრწუნებულ ხართ, და რაჲსათუს გულისსიტყუანი მრავალნი მოვლენან გულთა თქუენთა?
38. მოვლენან|მოვლენ a |
39. იხილენით კელნი ჩემნი და ფერკნი, რამეთუ თავადი მე ვარ; კელი შემახეთ მე და იხილეთ, რამეთუ სულსა კორც და ძუალ არა ასხენ, ვითარცა-ესე მე მხედავთ, რამეთუ მასხენ.
40. და ესე რაჲ თქუა, უჩუენნა მათ კელნი და ფერკნი მისნი.
40. უჩუენნა f |
41. და ვიდრე-იგი არღა ჰრწმენა მათ სიხარულისა მისგან და საკურველებისა, ჰრქუა მათ იესუ: გაქუს რაჲა აქა ჭამადი?
42. ხოლო მათ მიუპყრეს მას თევზისა მწურისა ნახევარი და თაფლისაგან გოლი.
43. და ჭამა წინაშე მათსა და მოილო ნემტი იგი და მისცა მათ
44. და ჰრქუა: ესე იგი სიტყუანი არიან, რომელთა გეტყოდე თქუენ, ვიდრე-იგი ვიყავდა თქუენ თანა, ვითარმედ: ჯერ-არს აღსრულებად ყოველი წერილი შჯულსა მოსესსა და წინაწარმეტყუელთასა და ფსალმუნთა ჩემთუს.

44. სჯულსა f | მოსესსა | მოსესა a | ფსალმუნთა | ფსალმუნთასა o*, ფსალმუნთასა f |
45. მაშინ განუხუნა გონებანი მათნი გულისკმის-ყოფად წიგნთა
46. და ჰრქუა მათ, რამეთუ: ესრეთ ჯერ-იყო ვნებად ქრისტესა და აღდგომად მკუდრეთით მესამესა დღესა.
47. და ქადაგებად სახელითა მისითა სინანული და მოტყეებად ცოდვათადა ყოველთა მიმართ წარმართთა, იწყეთ იერუსალჴმით,
48. რამეთუ თქუენ ხართ მოწამე ამის ყოვლისა.
48. მოწამე | მოწამჴ a |
49. და, აჰა, ესერა, მე მოგივლინო თქუენ აღთქუმადა იგი მამისა ჩემისადა. ხოლო თქუენ დასხედით ქალაქსა ამას შინა იერუსალჴმსა, ვიდრემდე შეიმოსოთ ძალი ძალდით.
49. ძალით | + გამო o*af |
50. და განიყვანნა იგინი გარე ვიდრე ბეთანიადმდე და აღიპყრნა კელნი თჳსნი და აკურთხნა იგინი.
50. გარე | > o*af | და³ | > o* |
51. და იყო კურთხევასა მას იესუჴსსა მათა მიმართ, განეშორა მათგან და აღვიდოდა ზეცად.
51. იესუჴსსა | იჴჴსა oaf |
52. და იგინი თაყუანის-სცემდეს მას და მოიქცეს იერუსალჴმდ სინარულითა დიდითა.
53. და იყოფოდეს ტადარსა მას შინა მარადის, აქებდეს და აკურთხევდეს ღმერთსა. ამენ.

ბინაწერები:

o (გადამწერისვე ხელით): დიდებადა მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

რედაქტორის ხელით: აღიწერა სახარებადა ლუკას შემდგომად აღმადღებისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა წელსა მეათხუთმეტესა სტიქონი ორათას სამეოცდაათი, თავნი საკითხავთანი 273.

a: დიდებადა მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა და აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამენ. განსრულდა ესეცა თავი სახარებადა შეწევნითა და მომადლებითა წმიდისა და თაყუანისსაცემელისა სამებისა ერთარსებისა და ერთღვთაებისა მამისა და ძისა და წმიდისა სულისადათა და მეოხებითა წმიდისა ლუკა მახარებელისადათა, კელითა ფრიად ცოდვილისა გიორგისითა.

იოანეს სახარება*

1

1. პირველითგან იყო სიტყუაჲ და სიტყუაჲ იგი იყო ღმრთისა თანა, და ღმერთი იყო სიტყუაჲ იგი.

* სახარებაჲ იოვანეს თავი o | წმიდაჲ სახარებაჲ თავი $\sim$ დ იოვანესი a | სახარებაჲ იოანეს თავის f .

** f -ში მარჯვენა აშიაზე არის გვიანდელი მინაწერი: „გალობასა ვიტყვით შ- ნ აღვსებაჲ ჩუენი ქრისტე აღდგომილ არს მკუდრეთით, მივედით და მივეგებოვდით გამოძავალსა საფლავით, ვითარცა სიძესა და თაყუანის-ვსცეთ მძლესა სიკუდილისასა, რომელმან წარმოტყუვა ჯოჯოხეთი ჯუარითა და დაჰყარ მტერსა ნატყენავი და იგი ნიჭი და რომელნი დავითის გალობასა იტყვიან: *შენ გშუენის გალობაჲ ღმერთო სიონს და შენ მივეცეს ლოცვაჲ ილ-ლმს.*“

2. ესე იყო პირველითგან ღმრთისა თანა.

3. ყოველივე მის მიერ შეიქმნა, და თუნიერ მისა არცა ერთი რაჲ იქმნა, რაოდენი-რაჲ იქმნა.

4. მის თანა ცხორებაჲ იყო და ცხორებაჲ იგი იყო ნათელ კაცთა.

5. და ნათელი იგი ბნელსა შინა ჩანს, და ბნელი იგი მას ვერ ეწია.

6. იყო კაცი მოვლინებული ღმრთისა მიერ, და სახელი მისი იოვანე.

7. ესე მოვიდა მოწამედ, რაჲთა წამოს ნათლისა მისთვის, რაჲთა ყოველთა ჰრწმენეს მისგან.

7. წამოს|წამონ a |

8. არა თუ იგი იყო ნათელი, არამედ რაჲთა წამოს ნათლისა მისთვის.

8. თუ] + თუთ $o*f$ | თუ] თუთ a |

9. იყო ნათელი ჭეშმარიტი, რომელი განანათლებს ყოველსა კაცსა, მოძავალსა სოფლად.

9. მოძავალსა|მოძავალი f |

10. სოფელსა შინა იყო, და სოფელი მის მიერ შეიქმნა, და სოფელმან იგი ვერ იცნა.

11. თუსთა თანა მოვიდა, და თუსთა იგი არ შეიწყნარეს.

11. თანა] $> a$ |

12. ხოლო რაოდენთა-იგი შეიწყნარეს, მოსცა მათ კელმწიფებაჲ შვილ ღმრთისა ყოფად რომელთა ჰრწამს სახელი მისი.

12. რაოდენთა-იგი|რაოდენთა-იგი oa |

13. რომელნი არა სისხლთაგან, არცა ნებითა კორცთაჲთა, არცა ნებითა მამაკაცისაჲთა, არამედ ღმრთისაგან იშვნეს.

14. და სიტყუაჲ იგი კორციელ იქმნა და დაემკვდრა ჩუენ შორის, და ვიხილეთ დიდებაჲ მისი, დიდებაჲ, ვითარცა მხოლოდშობილისაჲ მამისა მიერ, სავსე მადლითა და ჭეშმარიტებითა.

14. სავსე|სავსე a |

15. იოვანე წამა მისთვის, დაღად-ყო და თქუა: ესე არს, რომლისათვის-იგი ვთქუ: რომელი ჩემსა შემდგომად მოვალს, ჩემსა უწინარეს იყო, რამეთუ პირველ ჩემსა არს.

15. დაღად-|დაღად- oa |

16. და სავსებისაგან მისისა ჩუენ ყოველთა მოვიდეთ, და მადლი მადლისა წილ.

16. და¹|ხოლო a, რამეთუ f |

17. რამეთუ შჯული მოსესგან მოეცა, ხოლო მადლი და ჭეშმარიტებაჲ ქრისტეს იესუმს მიერ იქმნა.

17. შჯული|სჯული f |

18. ღმერთი არავინ სადა იხილა; მხოლოდშობილმან ძემან, რომელი იყო წიაღთა მამისათა, მან გამოთქუა.

19. და ესე არს წამებაჲ იოვანესი, ოდეს მიავლინნეს მისა ჰურიათა იერუსალჴმით მღღელნი და ლევიტელნი, რაჲთა ჰკითხონ მას, ვითარმედ: შენ ვინ ხარ?

20. და აღიარა და არა უვარ-ყო; აღიარა, ვითარმედ: მე არა ვარ ქრისტჴ.

20. ქრისტჴ|ქრისტე f |

21. და მათ ჰკითხეს მას: და უკუე ვინ ხარ შენ? ელია ხარა? – და მან თქუა: არა ვარ; წინაწარმეტყუელი იგი ხარა შენ? – და მიუგო: არა.

21. და² > a | უკუე|უკუეთუ a, უკუე f | ელია|ელია a |

22. და ჰრქუეს: გუარქუ ჩუენ, ვინ ხარ შენ, რაჲთა სიტყუაჲ მივართუათ მომავლინებელთა ჩუენთა, რასა იტყუ შენთვის?

23. და თქუა: მე – კმაჲ დაღადებისაჲ უდაბნოსა: განჰმზადენით გზანი უფლისანი, ვითარცა თქუა ესაია წინაწარმეტყუელმან.

24. და მივლინებულნი იგი იყვნეს ფარისეველთაგანნი.

25. ჰკითხეს მას და ჰრქუეს: და რაჲსათვის ნათელ-სცემ, უკუეთუ არა ხარ შენ ქრისტჴ, არცა ელია, არცა წინაწარმეტყუელი იგი?

25. ჰკითხეს|ჰკითხეს a | ქრისტჴ|ქრისტე f |

26. მიუგო იოვანე და ჰრქუა მათ: მე ნათელ-ვსცემ წყლითა, ხოლო შორის თქუენსა დგას, რომელი თქუენ არა იცით,

26. -ვსცემ|-ვცემ a | რომელი თქუენ არა იცით > 0* |

27. რომელი ჩემსა შემდგომად მოსლვად არს, რომელი პირველ ჩემსა იყო, რომლისა არა ღირს ვარ მე, რაჲთა განვჰქსნნე საბელნი კამლთა მისთანი.

28. ესე ბეთაბრას იყო, წიად-იორდანესა, სადა-იგი იყო იოვანე და ნათელ-სცემდა.
29. ხვალისაგან იხილა იოვანე იესუ, მომავალი მისა, და თქუა: აჰა, ტარივი ღმრთისაჲ, რომელმან აიხუნეს ცოდვანი სოფლისანი.
29. იესუ|იესუჲ a|აიხუნეს|აიხუნეს a|
30. ესე არს, რომლისათჳს-იგი ვთქუ: შემდგომად ჩემსა მოვალს კაცი, რომელი პირველ ჩემსა იყო, რამეთუ უპირატეს ჩემსა არს.
30. უპირატეს|უპირატეს a|
31. და მე არა ვიცოდე იგი, არამედ რაჲთა გამოეცხადოს ისრაჴლსა, ამისთვის მოვედ მე წყლითა ნათლის-ცემად.
32. და წამა იოვანე და თქუა, რამეთუ: ვიხილე სული ღმრთისაჲ, ვითარცა ტრედი, გარდამომავალი ზეცით, და დაადგრა მას ზედა.
33. და მე არა ვიცოდე იგი, არამედ რომელმან მომავლინა მე ნათლის-ცემად წყლითა, მან მრქუა მე: რომელსა ზედა იხილო სული გარდამომავალი და დადგრომილი მის ზედა, იგი არს, რომელმან ნათელ-გცეს სულითა წმიდითა.
34. და მე ვიხილე და ვწამე, რამეთუ ესე არს ძმ ღმრთისაჲ.
34. ძმ|ძე of|
35. ხვალისა დღე დგა კუალად იოვანე და მოწაფეთა მისთაგანნი ორნი.
35. დღე|დღე a|მისთაგანნი|მისთაგანნი a|
36. და მიჰხედა იესუს, ვიდოდა რაჲ იგი, და თქუა: აჰა, ტარივი ღმრთისაჲ!
36. აჰა|+ ქრისტე a|
37. და ესმა მისი ორთა მათ მოწაფეთა, იტყოდა რაჲ ამას, და მისდევდეს იესუს.
38. მოექცა იესუ და იხილნა ივინი, მი-რაჲ-სდევდეს მას, და ჰრქუა მათ: რასა ეძიებთ? – ხოლო მათ ჰრქუეს მას: რაბი (რომელი ითარგმანების მოძღუარ), სადა იყოფი?
39. ჰრქუა მათ: მოვედით და იხილეთ! – და მივიდეს და იხილეს, სადა იყოფოდა, და მის თანა დაადგრეს მას დღესა შინა. ჟამი იყო ვითარ მეთე.
39. მეთე|მეთე a|
40. იყო ანდრეა, ძმაჲ სიმონ-პეტრესი, ერთი ორთაგანი, რომელთა ესმა იოვანესგან, და მისდევდეს მას.
41. პოვა ამან პირველად ძმაჲ თჳსი სიმონ და ჰრქუა მას: ვპოეთ მესია, რომელ არს თარგმანებით ქრისტე.
41. ქრისტე|ქრისტე f|
42. ამან მოიყვანა იგი იესუჲსა. მიხედა მას იესუ და ჰრქუა: შენ ხარ სიმონ, ძმ იოანაჲსი, შენ გეწოდოს კეფა, რომელი ითარგმანების კლდე.

42. ძმ|ქე f |
43. ხვალისაგან უნდა იესუს განსლვად გალილეად და პოვა ფილიპე და ჰრქუა მას იესუ: მომდევდი მე!
43. იესუს| > o*af | ფილიპე|ფილიპე a |
44. ხოლო იყო ფილიპე ბეთსაიდად, ქალაქისაგან ანდრეასა და პეტრესა.
44. ფილიპე|ფილიპე a | ანდრეასა|ანდრეასა a |
45. პოვა ფილიპე ნათანაელ და ჰრქუა მას: რომელი-იგი დაწერა მოსე შჯულსა და წინაწარმეტყუელთა, ვპოეთ იესუ, ძმ იოსებისი, ნაზარეთით.
45. ნათანაელ|ნათანაელი af | მოსე|მოსე a | შჯულსა|სჯულსა f | წინაწარმეტყუელთა|წინაწარმეტყუელთა o, წყ~ელთა f | ძმ|ქე of |
46. და ჰრქუა მას ნათანაელ: ნაზარეთით შესაძლებელ არსა კეთილისა რაჲსამე ყოფად? – ჰრქუა მას ფილიპე: მოვედ და იხილე!
46. არსა|არს a | ფილიპე|ფილიპე a |
47. იხილა რაჲ იესუ ნათანაელ, მომავალი მისა, და თქუა მისთვის: აჰა, ჭეშმარიტად ისრაიტელი, რომლისა თანა ზაკუვად არა არს.
47. ნათანაელ|ნათანაელი o*af |
48. ჰრქუა მას ნათანაელ: ვინაჲ მიცი მე? – მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: პირველ ფილიპეს კმობადმდე შენდა, იყავ რაჲ ლელუსა ქუეშე, გიხილე შენ.
48. ქუეშე|ქუეშე af |
49. მიუგო მას ნათანაელ და ჰრქუა: რაბი, შენ ხარ ძმ ღმრთისაჲ, შენ ხარ მეუფე ისრაელისაჲ!
49. ძმ|ქე of | მეუფე|მეუფე o |
50. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას, რამეთუ: გარქუ შენ, ვითარმედ: გიხილე შენ ლელუსა ქუეშე, და გრწამს. უფროდსი ამათსა იხილო.
50. ქუეშე|ქუეშე a, ქუეშე f |
51. და ჰრქუა მათ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: იხილნეთ ცანი განხუმულნი და ანგელოზნი ღმრთისანი, აღმავალნი და გარდამომავალნი ძესა ზედა კაცისასა.

2

1. და მესამესა დღესა ქორწილი იყო კანას გალილეასასა, და მუნ იყო დედაჲ იესუდსი.
1. გალილეასასა|გალილეასა o*f, გალილეასა a |
2. მიჰხადეს იესუს და მოწაფეთა მისთა ქორწილსა მას.
2. მიჰხადეს|მიხადეს af |
3. და ვითარ მოაკლდა ღუნოჲ, ჰრქუა იესუს დედამან მისმან: ღუნოჲ არა აქუს.

4. ჰრქუა მას იესუ: რაჲ არს ჩემდა და შენდა, დედაკაცო? არღა მოწვევნულ არს ჟამი ჩემი.
5. ჰრქუა დედამან მისმან მსახურთა მათ, ვითარმედ: რაჲცა გრქუას თქვენ, ყავთ!
6. იყვნეს მუნ სარწყულნი ქვისანი ექუსნი მდგომარენი, მსგავსად განწმედისა მის ჰურიათაჲსა. რომელთა შთაისხიან საწყაული ორ-ორი, გინა სამ-სამი.
6. შთაისხიან|შთაასხიან af|
7. და ჰრქუა მათ იესუ: აღავსენით სარწყულნი ეგე წყლითა! – და მათ აღავსნეს იგინი ჰირისჰირ.
7. აღავსნეს|აღალსნეს a|
8. და ჰრქუა მათ: აღმოავსეთ აწ და მოართუთ ჰურისა უფალსა! – ხოლო მათ მოართუეს.
8. აღმოავსეთ|აღმოივსეთ a| მოართუეს| მოართუეს f|
9. და ვითარცა გემოჲ იხილა ჰურისა უფალმან წყალი იგი, რომელი ღვნო იქმნა, და არა უწყოდა, ვინაჲ იყო, გარნა მსახურთა მათ უწყოდეს, რომელთა აღავსნეს წყლითა. მოუწოდა ჰურისა უფალმან მან სიძესა
10. და ჰრქუა მას: ყოველმან კაცმან კეთილი ღვნოჲ ჰირველად წარმოდგის და, ოდეს დაითრგნიან, მაშინ უჯერესიცა. ხოლო შენ დაჰმარხე ღვნოჲ კეთილი აქამომდე.
11. ესე ქმნა დასაბამად სასწაულთა იესუ კანას გალილეაჲსასა და გამოუცხადა დიდებაჲ თჳსი, და ჰრწმენა მისი მოწაფეთა მისთა.
11. და²| > a|
12. ამისა შემდგომად შთავიდა იესუ კაპერნაუმდ, იგი და დედაჲ მისი და ძმანი მისნი და მოწაფენი მისნი მის თანა, და მუნ დაადგრა არა მრავალ დღე.
12. კაპერნაუმდ|კაფარნაუმდ o*af| დღე| დღე a|
13. და მოახლებულ იყო ჰასექი იგი ჰურიათაჲ, და აღვიდა იესუ იერუსალმდ.
14. და ჰოვნა ტადარსა მას შინა მოფარდულნი ზროხათანი და ცხოვართანი და ტრედთანი და მეკერმენი მსხდომარენი.
14. ტრედთანი|ტრედთაჲ oaf|
15. და შექმნა შოლტი საბლისაჲ და ყოველი იგი გამოასხა ტადრით: ზროხაჲ და ცხოვარი: და კერმისმსყიდელთა მათ დაუთხია კერმაჲ და ტაბლები იგი დაუმკუა.
15. დაუმკუა|დაამკუა a|
16. და ტრედისმოფარდულთა მათ ჰრქუა: აღიღეთ ესე ამიერ და ნუ ჰყოფთ სახლსა მამისა ჩემისასა სახლ სავაჭრო.
17. და მოექსენა მოწაფეთა მისთა, რამეთუ წერილ არს: შურმან სახლისა შენისამან შემჭამა მე,

18. მიუგეს ჰურიათა და ჰრქუეს მას: რასა სასწაულსა მიჩუენებ ჩუენ, რამეთუ ამას იქმ?
18. მიჩუენებ|მიჩუენებ f |
19. მიუგო იესუ და ჰრქუა: დაჰქსენით ტადარი ესე, და მესამესა დღესა აღვადგინო ეგე.
19. ჰრქუა| + მათ a |
20. ჰრქუეს მას ჰურიათა: ორმოცდაექუსსა წელსა აღეშენა ტადარი ესე, და შენ სამთა დღეთა აღადგინო იგი?
21. ხოლო იგი იტყოდა ტადრისათუს გუამისა თუსისა.
22. და ოდეს აღდგა მკუდრეთით, მოეკენა მოწაფეთა მისთა, რამეთუ ამისთუს იტყოდა, და ჰრწმენა წიგნისა და სიტყუა იგი, რომელი ჰრქუა მათ იესუ.
23. და ოდეს იყო იგი იერუსალმს პასქასა მას დღესასწაულსა, მრავალთა ჰრწმენა სახელისა მისისა და, რამეთუ ხეღვიდეს სასწაულთა მისთა, რომელთა იქმოდა.
23. დღესასწაულსა|დღესასწაულსა a | ხეღვიდეს|ხეღვიდეს a |
24. ხოლო თუთ იესუ არა არწმუნებდა მათ თავით თუსით, რამეთუ ყოველთა იცოდეს იგი.
25. და რამეთუ არა უკმა, რადთა წამოს ვინმე კაცისა მისთუს, რამეთუ მან თუთ იცოდა, რად იყო კაცისა მის თანა.

3

1. იყო ვინმე კაცი ფარისეველთაგანი, სახელით ნიკოდიმოს, მთავარი ჰურიათა და.
1. ნიკოდიმოს|ნიკოდიმოს f |
2. ესე მოვიდა იესუმსა ღამს და ჰრქუა მას: რაბი, უწყით, რამეთუ ღმრთისა მიერ მოსრულ ხართ მოძღურად, რამეთუ ვერვის კელ-ეწიფების სასწაულთა ამათ საქმედ, რომელთა შენ იქმ, უკუეთუ არა ღმერთი იყოს მის თანა.
2. ღამს|ღამე of | ხართ| ხარ f |
3. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ამენ, ამენ გეტყვ შენ: უკუეთუ ვინმე არა იშვეს მეორედ, ვერ კელ-ეწიფების ხილვად სასუფეველი ცათა და.
4. ჰრქუა მას ნიკოდიმოს: ვითარ კელ-ეწიფების კაცსა ბერსა შობად? ნუუკუე შესაძლებელ არს მუცელსა დედისა თუსისასა შესლვად მეორედ და შობად?
4. ნიკოდიმოს|ნიკოდიმოს f | ნუუკუე|ნუუკუე of |
5. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ამენ, ამენ გეტყვ შენ: უკუეთუ ვინმე არა იშვეს წყლისაგან და სულისა, ვერ კელ-ეწიფების შესლვად სასუფეველსა ღმრთისასა.
5. უკუეთუ|უკუეთუ f |

6. შობილი იგი კორცთაგან კორცი არს, და შობილი იგი სულისაგან სული არს.

6. კორცი|კორც af| სული|სულ f|

7. ნუ გიკვრნ, რამეთუ გარქუ შენ ესე: ჯერ-არს თქუენდა მეორედ შობად.

8. სულსა ვიდრეცა უნებნ, ქრინ, და კმაჲ მისი გესმის, არამედ არა იცი, ვინაჲ მოვალს და ვიდრე ვალს. ესრეთ არს ყოველი შობილი სულისაგან.

8. არა|არაჲ af|

9. მიუგო ნიკოდიმოს და ჰრქუა მას: ვითარ შესაძლებელ არს ყოფად ესე?

9. ნიკოდიმოს|ნიკოდემოს f| ესე| > 0°|

10. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: შენ ხარ მოძღუარი ისრაჴლისაჲ და ესე არა იცია?

11. ამენ, ამენ გეტყვ შენ, რამეთუ: რომელი ვიცით, ვიტყვთ, და რომელი ვიხილეთ, ვწამებთ, და წამებასა ჩუენსა არა შეიწყნარებთ.

11. ამენ|ამინ f|

12. უკუეთუ ქუეყანისაჲ გითხარ თქუენ, და არა გრწამს, ვითარ უკუე ზეცისაჲ გითხრა თქუენ, და გრწმენეს?

12. გითხარ|გითხრა af| უკუე|უკუე f| თქუენ²| > a|

13. და არა ვინ აღკდა ზეცად, გარნა რომელი-იგი გარდამოკდა ზეცით – ძე კაცისაჲ, რომელი არს ზეცათა შინა.

13. ძე|ძე a|

14. და ვითარცა-იგი მოსე აღამაღლა გუელი უდაბნოს, ეგრეთ ჯერ-არს ამაღლებაჲ ძისა კაცისაჲ,

14. გუელი|გუელი f| უდაბნოს|უდაბნოსა 0*af|

15. რადთა ყოველსა რომელსა ჰრწმენეს იგი, არა წარწყმდეს, არამედ აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ.

16. რამეთუ ესრეთ შეიყუარა ღმერთმან სოფელი ესე, ვითარმედ ძეცა თჳსი მხოლოდშობილი მოსცა მას, რადთა ყოველსა რომელსა ჰრწმენეს იგი, არა წარწყმდეს, არამედ აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ.

17. რამეთუ არა მოავლინა ღმერთმან ძე თჳსი სოფლად, რადთა დასაჯოს სოფელი, არამედ რადთა აცხოვნოს სოფელი მის მიერ.

17. ძე|ძე a|

18. რომელსა ჰრწმენეს მისი, არა დაისაჯოს; ხოლო რომელსა არა ჰრწმენეს, აწვე დაშვილ არს, რამეთუ არა ჰრწმენა სახელისა მიმართ ძისა ღმრთისა მხოლოდშობილისა.

18. დაშვილ|დასჯილ f| მხოლოდშობილისა| > 0*af|

19. და ესე არს საშჯელი, რამეთუ ნათელი მოვიდა სოფლად, და შეიყუარეს კაცთა ბნელი, ვიდრე ნათელი, რამეთუ იყვნეს საქმენი მათნი ბოროტ.

19. საშჯელი|სასჯელი f| მოვიდა|მოივლინა o*af|

20. რამეთუ ყოველი რომელი ბოროტსა იქმს, სძულს მას ნათელი და არა მოვალს ნათელსა, რადთა არა ემხილნენ საქმენი მისნი.

21. ხოლო რომელი იქმნ ჭეშმარიტებასა, მოვალს ნათლად, რადთა ცხად იყვნენ საქმენი მისნი, რამეთუ ღმრთისა მიერ ქმნულ არიან.

21. იქმნ|იქმს f|

22. ამისა შემდგომად მოვიდა იესუ და მოწაფენი მისნი ქუეყანად ჰურიასტანისა და მუნ იყოფოდა მათ თანა და ნათელ-სცემდა.

23. იყო იოვანეცა და ნათელ-სცემდა ენონს, მახლობელად სალიმსა, რამეთუ წყალნი ფრიად იყვნეს მუნ, და მოვიდოდეს და ნათელს-იღებდეს მისგან.

23. მოვიდოდეს|მოვიდოდეს a|მოვიდოდეს| + მრავალნი o*f, მრავალნი და a|მისგან| > o*af|

24. რამეთუ არღა შევრდომილ იყო იოვანე საპყრობილედ.

24. არღა|არა o*af|

25. და იყო გამოძიებაჲ მოწაფეთაგან იოვანესთა ჰურიათა თანა განწმედისათჳს.

26. და მოვიდეს იოვანესა და ჰრქუეს მას: რაბი, რომელი-იგი იყო შენ თანა წიად იორდანესა, რომლისათჳს შენ სწამე, აჰა, იგი ნათელ-სცემს, და ყოველნი მივლენან მისა.

26. იოვანესა|იოვანესსა af|

27. მიუგო იოვანე და ჰრქუა მათ: ვერ კელ-ეწიფების კაცსა მოღებად თავით თჳსით არცა ერთი რაჲ, უკუეთუ არა არს მოცემულ მისა ზეცით.

27. მისა|მისსა a|

28. თქვენ თუთ მეწამებით მე, რამეთუ ვთქუ: არა ვარ მე ქრისტჳ, არამედ მოვლინებულ ვარ წინაშე მისა.

28. ქრისტე f|

29. რომელსა აქუნდეს სძალი, იგი სიძე არს; ხოლო მეგობარი სიძისაჲ რომელი ღვას და ესმის მისი, სიხარულით უხარის კმითა სიძისაჲთა. ესე უკუე სიხარული ჩემი აღსრულებულ არს.

29. აქუნდეს|აქუს f| სიძე|სიძე a| უკუე| > o*af|

30. მისა ჯერ-არს აღორძინებად, ხოლო ჩემდა მოკლებად.

31. ზეგარდამომაგალი იგი ყოველთა ზედა არს. და რომელი არს ქუეყანით, ქუეყანისაგანი არს და ქუეყანისასა იტყვს, ხოლო ზეცით მომაგალი ყოველთა ზედა არს.

32. და რომელი იხილა და ესმა, ამას წამებს, და წამებასა მისსა არავინ მიიღებს.

32. და¹] > a |

33. რომელმან მიიღო წამება მისი, დაჰბეჭდა, რამეთუ ღმერთი ჭეშმარიტ არს.

34. და რომელი მოავლინა ღმერთმან, სიტყუათა ღმრთისათა იტყვს, რამეთუ არა ზომით მოსცა ღმერთმან სული.

35. მამასა უყუარს ძმ და ყოველივე მოსცა კელთა მისთა.

35. ძმ]ძე of |

36. რომელსა ჰრწმენეს ძმ, აქუნდეს ცხორება საუკუნოდ, ხოლო რომელი ურჩ იყოს ძისა, არა იხილოს ცხორება, არამედ რისხვად ღმრთისად დადგრომილ არს მის ზედა.

36. ძისა]ძისგან ი*af, ძე of |

4

1. ვითარცა გულისკმა-ყო უფალმან, რამეთუ ესმა ფარისეველთა, ვითარმედ იესუს უმრავლესნი მოწაფენი უსხენ და ნათელ-სცემს, ვიდრე იოვანეს,

2. რამეთუ თვთ იესუ არა ნათელ-სცემდა, არამედ მოწაფენი მისნი,

3. დაუტევა ჰურიასტანი და წარვიდა გალილეად.

4. ხოლო თავადი განსლვად იყო სამარიათ.

5. და მივიდა ქალაქსა სამარიტელთასა, რომელსა ჰრქვან სუქარ, მახლობელად დაბასა, რომელი მისცა იაკობ იოსებს, ძესა თვსსა.

6. და იყო მუნ წყაროდ იაკობისი, ხოლო იესუ, მაშურალი გზისა სლვისაგან, ჯდა წყაროსა მას ზედა. ჟამი იყო, ვითარ მეექუსს.

6. მეექუსს] მეექუსე f |

7. მოვიდა დედაკაცი სამარიათ ვსებად წყლისა. ჰრქუა მას იესუ: მასუ მე წყალი!

8. – რამეთუ მოწაფენი მისნი წარსრულ იყვნეს ქალაქად, რათა საზრდელი იყიდონ.

9. ჰრქუა მას დედაკაცმან სამარიტელმან: ვითარ, შენ ჰურიად ხარ და ჩემგან წყალსა ითხოვ, სამარიტელისა დედაკაცისაგან? – რამეთუ არა შეეხნიან ჰურიანი სამარიტელთა.

9. დედაკაცმან] + მან of |

10. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: უკუეთუმცა იცოდე შენ ნიჭი ღმრთისად და ვინ არს, რომელი გეტყვს შენ: მეც მე წყალი, რათა ვსუა, – შენმცა სთხოვე მას, და გცამცა წყალი ცხოველი.

10. იცოდეთ იცოდეს $a | სოხოვე | სოხოვე o |$
11. ჰრქუა მას დედაკაცმან მან: უფალო, არცა სავსებელი გაქუს, და ჯურღმული ესე ღრმა არს. ვინაჲ გაქუს შენ წყალი ცხოველი?
11. მან $> a |$
12. ნუუკუე შენ უფროდს ხარა მამისა ჩუენისა იაკობისა, რომელმან ესე ჯურღმული მომცა ჩუენ? და იგი თავადი ამისგან სუმიდა და ძენი მისნი და საცხოვარი მისი.
12. ნუუკუენუუკუე $a | ძენი | ძენი a |$
13. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ყოველი რომელი სუმიდეს წყლისა ამისგან, სწყუროდის კუალადცა.
13. სუმიდეს | სუამს $o * af |$ კუალადცა | კუალად $o * af |$
14. ხოლო რომელმან სუას წყლისა მისგან, რომელი მე მივსცე მას, არღარა სწყუროდის უკუნისამდე, არამედ წყალი, რომელი მე მივსცე მას, იქმნეს მის შორის წყარო წყლის, რომელი ვიდოდის ცხორებად საუკუნოდ.
14. უკუნისამდე | უკუნისამდე $a |$ იქმნეს | იქმნას $o * af |$ მის | მას $o * a, m - s f |$ შორის $> o * af |$
15. ჰრქუა დედაკაცმან მან: უფალო, მეც მე წყალი ესე, რადთა არა მწყუროდის, არცაღა მოვიდე აქა ვსებად.
15. ესე | ეგე $o * af |$
16. ჰრქუა მას იესუ: წარვედ და მოხადე ქმარსა შენსა და მოვედ აქა!
17. მიუგო დედაკაცმან მან და ჰრქუა: არა მივის ქმარი. – ჰრქუა მას იესუ: კეთილად სთქუ, ვითარმედ: არა მივის ქმარი,
17. იესუ | + ეგე $o * af |$ ვითარმედ | რამეთუ $o * af |$ მივის | გივის $o * af |$
18. რამეთუ ხუთ ქმარ გესხნეს, და აწ რომელი გივის, არა არს ქმარი შენი; ესე ჭეშმარიტი სთქუ.
18. რომელი | რომელ $a |$ ესე | ეგე $o * af |$
19. ჰრქუა მას დედაკაცმან მან: უფალო, ვხედავ, რამეთუ წინაწარმეტყუელი ხარ შენ.
19. რამეთუ | ვითარმედ $o * af |$ შენ $> o * af |$
20. მამანი ჩუენნი მთასა ამას თაყუანის-სცემდეს, და თქუენ იტყუთ, ვითარმედ: იერუსალჴმს არს ადგილი, სადა ჯერ-არს თაყუანის-ცემაჲ.
21. ჰრქუა მას იესუ: დედაკაცო, გრწმენინ ჩემი, რამეთუ მოვალს ჟამი, ოდეს არცა ამას მთასა, არცა იერუსალჴმს თაყუანის-სცემდეთ მამასა.
21. -სცემდეთ | -სცემთ $a |$
22. თქუენ თაყუანის-სცემთ, რომელი არა იცით, ხოლო ჩუენ თაყუანის-ვსცემთ, რომელი ვიცით, რამეთუ ცხორებაჲ ჰურიათაგან არს.

23. არამედ მოვალს უამი, და აწვე არს, ოდეს ჭეშმარიტნი თაყუანის-მცემელნი თაყუანის-სცემდენ მამასა სულითა და ჭეშმარიტებითა, რამეთუ მამადცა ეგვეთართა ეძიებს თაყუანისმცემელთა მისთა.

24. სულ არს ღმერთი, და თაყუანისმცემელთა მისთა სულითა და ჭეშმარიტებითა თანააც თაყუანის-ცემად.

24. თანააც|ჯერ-არს o*af|

25. ჰრქუა მას დედაკაცმან მან: ვიცი, რამეთუ მესია მოვალს, რომელსა ჰრქვან ქრისტს. ოდეს მოვიდეს იგი, მითხრას ჩუენ ყოველი.

25. მას] > o*af| ქრისტე f|

26. ჰრქუა მას იესუ: მე ვარ, რომელი გეტყვ შენ.

27. და ამას ოდენ სიტყუასა ზედა მოვიდეს მოწაფენი მისნი და უკურდა, რამეთუ დედაკაცისა თანა იტყოდა. და არავინ ჰრქუა მას: რასა ეძიებ? ანუ: რასა იტყვ მის თანა?

27. ზედა] > af|

28. დაუტევა უკუე სარწყული იგი მისი დედაკაცმან მან და წარვიდა ქალაქად და უთხრა კაცთა მათ:

28. უკუე] > o*af|

29. მოვედით და იხილეთ კაცი, რომელმან მითხრა მე ყოველი, რადცა ვქმენ. ნუუკუე იგი არს ქრისტს?

29. ნუუკუე|ნუუკუე af| ქრისტს|ქრისტე f|

30. გამოვიდეს ქალაქით და მოვიდოდეს მისა.

30. მოვიდოდეს|მოვიდეს o*af| მისა|მისსა a|

31. და ვიდრე-იგი მოვიდოდეს, ამას ოდენ სიტყუასა ეტყოდეს მას მოწაფენი და ჰრქუეს: რაბი, ჭამე!

31. ვიდრე-იგი მოვიდოდეს] > o*af|

32. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: მე ჭამადი მაქუს ჭამად, რომელი თქუენ არა იცით.

33. იტყოდეს მოწაფენი ურთიერთას: ნუუკუე მო-ვინმე-ართუა მას ჭამადი?

33. ნუუკუე|ნუუკუე af|

34. ჰრქუა მათ იესუ: ჩემი ჭამადი არს, რადთა ვყო ნებად მომავლინებელისა ჩემისადა და აღვასრულო საქმს მისი.

34. საქმე of|

35. არა თქუენ იტყვთა, ვითარმედ: ოთხლა თუე არიან, და მოვალს მკაა? აჰა, ესერა, მე გეტყვ თქუენ: აღიხილენით თუალნი თქუენნი და იხილეთ ყანები, რამეთუ სპეტაკ არიან სამკალად აწვე.

35. თუეთუე af| აღიხილენით|აღიხილენით a| სამკალად|სამკალად af|

36. და მომკალმან სასყიდელი თუხი მოილოს და შეკრიბოს ნაყოფი ცხორებად საუკუნოდ, რაათა მთესვარსა და მომკალსა ერთბამად უხაროდის მის თანა.

36. მოილოს|მოილოს f| შეკრიბოს of|

37. რამეთუ ამით არს ჭეშმარიტ სიტყუაჲ იგი, ვითარმედ სხუაჲ არს მთესვარი, და სხუაჲ არს მომკალი.

38. მე წარგავლინებ თქუენ მკად, რომელსა თქუენ არა დაშუერთ, სხუანი დამაშურალ არიან, და თქუენ შრომილსა მათსა შემოხუედით.

38. დაშუერთ|დაშუერთ f| შემოხუედით|შემოხუედით f|

39. ხოლო ქალაქისა მისგანთა მრავალთა ჰრწმენა მისა მიმართ, სამარიტელთა მათ, სიტყუთა მის დედაკაცისათა, რამეთუ წამებდა, ვითარმედ: ყოველივე მითხრა მე, რაოდენი ვქმენ.

39. რაოდენი|რაოდენი af|

40. და ვითარცა მოვიდეს მისა სამარიტელნი იგი, ევედრებოდეს მას, რაათა დაადგრეს მათ თანა. და დაადგრა მუნ ორ ღლე.

40. ევედრებოდეს|ეტყოდეს o*af|ღლე|ღლს a|

41. და უფროდსა სიმრავლესა ჰრწმენა სიტყუათა მისთაჲ.

42. და ეტყოდეს დედაკაცსა მას, ვითარმედ: არღარა სიტყუთა შენითა გურწამს, რამეთუ ჩუენ თუთ გუესმა მისგან და უწყით, რამეთუ ესე არს ჭეშმარიტად მაცხოვარი სოფლისაჲ, ქრისტს.

42. გუესმა|გუესმა f| მისგან|მაგისგან f| ქრისტს|ქრისტე f|

43. შემდგომად ორისა მის ღლისა გამოვიდა მიერ და წარვიდა გალილეად.

43. შემდგომად pr და of|

44. რამეთუ თავადი იესუ წამებდა, ვითარმედ: წინაწარმეტყუელსა თუსსა სოფელსა პატივი არა აქუს.

45. ოდეს მივიდა გალილეად, შეიწყნარეს იგი გალილეველთა, რამეთუ ყოველი ეხილვა, რაოდენი ქმნა იერუსალმს ღლესასწაულსა მას და რამეთუ იგინიცა მოსრულ იყვნეს ღლესასწაულსა მას.

45. ოდეს pr და of| რაოდენი|რაოდენი of| რამეთუ > o*af|ღლესასწაულსა²|ღლესასწაულსა a|

46. მოვიდა იესუ მერმეცა კანად გალილეაჲსა, სადა-იგი ქმნა წყალი ღუნოდ. და იყო ვინმე სამეუფოჲთ მოსრული კაცი, რომლისა ძმ სნეულ იყო კაპერნაუმს.

46. ძმ|ძმს o, ძე f| კაპერნაუმს|კაფარნაუმს o*af|

47. ამას ესმა, ვითარმედ: იესუ მოსრულ არს ჰურიასტანით გალილეას; მოვიდა მისა და ევედრებოდა, რაათა მივიდეს მის თანა და განკურნოს ძმ იგი მისი, რომელი მიახდა სიკუდიდ.

47. ძმ|ძე of| მიახდა|მიახდა a| სიკუდიდ|სიკუდილად a|

48. ჰრქუა მას იესუ: უკუეთუ არა იხილოთ სასწაულები და ნიშნები, არა გრწმენეს.

48. ნიშნები|ნიშები af |

49. ჰრქუა მას სამეუფოჲსა კაცმან მან: უფალო, მოვედ პირველად მოსიკუდილადმდე ძისა ჩემისა.

49. მოსიკუდილადმდე|მოსიკუდილმდე a |

50. ჰრქუა მას იესუ: ვილოდე, ცოცხალ არს ძმ შენი! – და ჰრწმენა კაცსა მას სიტყუაჲ იგი, რომელი ჰრქუა მას იესუ, და წარვიდა.

50. ძმ|ძე of |

51. და ვითარცა მი-ოდენ-ვილოდა იგი, მონანი მისნი მოეგებოდეს მას და უთხრეს და ჰრქუეს, ვითარმედ: ძმ შენი ცოცხალ არს.

51. ძმ|ძე of |

52. ჰკითხვიდა მათ: რომელსა ჟამსა უმოლხინეს იქმნა? ჰრქუა მას: გუშინ მეშუდესა ჟამსა ოდენ დაუტევა იგი მკურვალეზამან.

52. ოდენ] > af |

53. მოეკუნა მამასა მის ყრმისასა, რამეთუ მას ჟამსა ოდენ ჰრქუა მას იესუ, ვითარმედ: ძმ შენი ცოცხალ არს. და ჰრწმენა მას და ყოველთა სახლეულთა მისთა.

53. ძმ|ძე of |

54. ესე კუალად მეორე სასწაული ქმნა იესუ, მო-რაჲ-ვიდა ჰურიასტანით გალილეად.

54. მეორე|მეორზ a |

5

1. ამისა შემდგომად იყო დღესასწაული ჰურიათაჲ, და აღვიდა იესუ იერუსალმმდ.

1. ამისა|ამისსა o |დღესასწაული|დღსსასწაული a |

2. და არს იერუსალმს ცხოვართა საბანელსა მას ტბაჲ, რომელსა ჰრქუან ებრაელებრ ბითეზდა, და ხუთ სტოვა იყო.

2. იერუსალმს|იერუსალიმს f |ბითეზდა|ბითესდა o*a, ბეთელ f |

3. ამას შინა ისხა სიმრავლე უძლურთაჲ, ბრმები, მკელობლები, განკმელები, რომელნი მოელიედ წყლისა მის აღმრლუევასა.

3. სიმრავლე|სიმრავლზ a |მკელობლები|მკელობრები f |აღმრლუევასა|აღმრლუზვასა f.

4. რამეთუ ანგელოზი წლითი წლად გარდამოვილოდა საბანელსა მას და აღამრლვის წყალი იგი; და რომელიცა პირველ შთავიდის აღმრლუევასა მას წყლისასა, განიკურნის, რომლითაცა შეპყრობილ არს სნეულებითა.

4. აღმრლუევასა|აღმრლუზვასა f |მას²] > f |

5. იყო ვინმე მუნ კაცი, რომელსა ოცდაათრვაგამეტი წელი დაეყო უძლურებასა შინა.

6. ესე იხილა იესუ მღებარე და გულისკმა-ყო, რამეთუ მრავალი წელი აქუს უძღურებასა შინა. ჰრქუა მას იესუ: გნებავსა, რაათა განიკურნო?
6. მღებარე|მღებარწ a |
7. მიუგო უძღურმან მან და ჰრქუა: უფალო, კაცი არა მაქუს, რაათა, რაჟამს წყალი ესე აღიმრლუეს, და შთა-მცა-მაგლო საბანელსა ამას. ვიდრე მე მოვიდოდი, სხუად უწინარეს ჩემსა შთავიდის და განიკურნის.
7. მიუგო|მიუგუ a |აღიმრლუეს|აღიმრლუწს f |
8. ჰრქუა მას იესუ: აღდეგ, აღილე ცხედარი შენი და ვიდოდე!
9. და მეყსეულად განცოცხლდა კაცი იგი და აღილო ცხედარი თვისი და წარვიდა. ხოლო იყო შაბათი დღწ იგი.
9. და მეყსეულად| > o*af |დღწ|დღე f |
10. ეტყოდეს მას ჰურიანი იგი: შაბათი არს, და არა ჯერ-არს შენდა აღებად ცხედარი შენი.
11. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა მათ: რომელმან-იგი განმკურნა მე, მან მრქუა: აღილე ცხედარი შენი და ვიდოდე!
12. ჰკითხვიდეს უკუე მას ჰურიანი იგი და ჰრქუეს: ვინ არს კაცი იგი, რომელმან გრქუა შენ: აღილე ცხედარი შენი და ვიდოდე?
12. უკუე მას|tr მას უკუწ a |უკუე|უკუწ f |კაცი იგი| > o*af |
13. ხოლო განკურნებულმან მან არა უწყოდა, ვინ არს, რამეთუ იესუ მიეფარა, რამეთუ ერი იყო ადგილსა მას.
14. ამისა შემდგომად პოვა იგი იესუ ტაძარსა მას შინა და ჰრქუა მას: აჰა, ცოცხალ იქმენ, ნულარა სცოდავ, რაათა არა უძურესი რაიმე გეყოს შენ.
14. აჰა| + ეგერა o*af |უძურესი|უძურწსი a |
15. წარვიდა კაცი იგი და უთხრა ჰურიათა მათ, ვითარმედ: იესუ არს, რომელმან განმკურნა მე.
16. და ამისთვის სდევნიდეს ჰურიანი იგი იესუს და ენება მოკლვად მისი, რამეთუ ამას იქმოდა შაბათთა შინა.
17. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: მამად ჩემი მოაქამომდე იქმს, და მეცა ვიქმ.
18. ამისთვის უფროდს ხოლო ეძიებდეს ჰურიანი იგი მოკლვად იესუს, რამეთუ არა ხოლო თუ შაბათსა დაჰკნინდა, არამედ ღმერთსაცა მამად თვისა იტყოდა და თავსა თვისსა სწორ-ჰყოფდა ღმრთისა.
18. თვისა|თვისსა oaf |
19. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ამენ, ამენ გეტყვ თქვენ: არა კელ-ეწიფების ძესა

კაცისასა საქმედ თავით თჳსით არცა ერთი რად, უკუეთუ არა იხილოს რადმე მამისაგან საქმს, რამეთუ რავდენსა-იგი მამად იქმს, მას ძმ ეგრეთვე მსგავსად იქმს.

19. საქმეს|საქმე of|ძმ|ძე of| ეგრეთვე|ეგრეთვე a|

20. რამეთუ მამასა უყუარს ძმ და ყოველსავე ურუენებს მას, რაოდენსაცა-იგი იქმს, და უფროდსიცა ამისა ურუენოს მას საქმს, რადთა თქუენ გიკურდეს.

20. ძმ|ძეს ი, ძე f| ურუენებს|ურუენებს f| რაოდენსაცა-|რავდენსაცა- af| ურუენოს|ურუენოს f| საქმს|საქმე of| თქუენ|თქუენ f|

21. რამეთუ ვითარცა-იგი მამად აღადგინებს მკუდართა და აცხოვნებს, ეგრეცა ძმ, რომელთაჲ ჰნებავს, აცხოვნებს.

21. ძმ|ძე of|

22. არცაღა მამად შჯის არავის, არამედ ყოველი საშჯელი მოსცა ძესა,

22. შჯის| სჯის f| საშჯელი| სასჯელი f|

23. რადთა ყოველნი პატივ-სცემდენ ძესა, ვითარცა-იგი პატივ-სცემენ მამასა, რამეთუ რომელმან არა პატივ-სცემეს ძესა, მან არა პატივ-სცა მამასა, რომელმან მოავლინა იგი.

23. პატი- ი|-სცემეს|სცეს ofaf|

24. ამენ, ამენ გეტყუ თქუენ, რამეთუ რომელმან სიტყუანი ჩემნი ისმინნეს და ჰრწმენეს მომავლინებელი ჩემი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ, და საშჯელსა იგი არა შევიდეს, არამედ გარდაიცვალოს იგი სიკუდილისაგან ცხორებად.

24. საშჯელსა| სასჯელსა f|

25. ამენ, ამენ გეტყუ თქუენ, რამეთუ მოვალს ჟამი, და აწვე არს, ოდეს მკუდართა ისმინნენ სიტყუანი ძისა ღმრთისანი; და რომელთა ისმინნენ, ცხონდენ.

26. რამეთუ ვითარცა-იგი მამასა აქუს ცხორებაჲ თავისა თჳსისა თანა, ეგრეცა ძესა მოსცა, რადთა აქუნდეს ცხორებაჲ თავისა თჳსისა თანა.

27. და კელმწიფებაჲ მოსცა მას საშჯელისაცა ყოფად, რამეთუ ძმ კაცისაჲ არს.

27. საშჯელისაცა| სასჯელისაცა f|ძმ|ძე f|

28. ნუ გიკურნ ესე, რამეთუ მოვალს ჟამი, რომელსა ყოველნი რომელნი ისხნენ საფლავებსა, ისმინონ კმისა მისისაჲ.

29. და გამოვიდოდინ კეთილისმოქმედნი აღდგომასა ცხორებისასა, ხოლო ბოროტისმოქმედნი აღდგომასა საშჯელისასა.

29. გამოვიდოდინ| + და ი*af| კეთილისმოქმედნი|კეთილისა მოქმედნი ofa| ბოროტისმოქმედნი|ბოროტისა მოქმედნი ofa| აღდგომასა²| + მას af| საშჯელისასა|სასჯელისასა f|

30. არა კელ-მეწიფების მე საქმედ თავით თჳსით არარაჲ, არამედ ვითარცა მესმის, ვშჯი, და საშჯელი ჩემი მართალ არს, რამეთუ არა ვეძიებ ნებასა ჩემსა, არამედ ნებასა მომავლინებელისა ჩემისა მამისასა.

30. ვშჯი| ვსჯი f| საშჯელი| სასჯელი f.

31. უკუეთუ მე ვწამებდე თავისა ჩემისათჳს, წამებაჲ ჩემი არა არს ჭეშმარიტ.
32. სხუაჲ არს, რომელი წამებს ჩემთჳს, და უწყი, რამეთუ ჭეშმარიტ არს წამებაჲ მისი, რომელსა წამებს ჩემთჳს.
33. თქუენ მიავლინეთ იოვანესა, და წამა ჭეშმარიტი.
34. ხოლო მე წამებაჲ კაცისაგან არა მოვილო, არამედ ამას ვიტყჳ, რადთა თქუენ სცხონდეთ.
34. თქუენ] > o*af | სცხონდეთ|სცხონდეთ o*af |
35. იგი იყო სანთელი აღნთებული და საჩინოჲ, ხოლო თქუენ ინებეთ ჟამ ერთ სიხარული ნათელსა მისსა.
35. რამეთუ იგი o*af | და] > o*f |
36. ხოლო მე მაქუს წამებაჲ უფროჲს იოვანესა, რამეთუ საქმენი რომელნი მომცნა მე მამამან, რადთა აღვასრულნე ივინი, ესევე საქმენი წამებენ ჩემთჳს, რომელთა მე ვიქმ, რამეთუ მამამან მომავლინა მე.
36. იოვანესა|იოვანესსა oaf | საქმენი|საქმე o*f, საქმს a | რომელნი|რომელი o*af | მომცნა|მომცა o*f | აღვასრულნე|აღვასრულეთ o*af | ივინი|იგი o*af |
37. და რომელმან მომავლინა მე, მამამან, მან წამა ჩემთჳს. თქუენ არცა კმაჲ მისი გესმა სადამე, არცა ხატი მისი იხილეთ.
37. მისი|მის a |
38. და სიტყუაჲ მისი არა არს თქუენ თანა დადგრომილ, რამეთუ რომელი-იგი მოავლინა ღმერთმან, ესე თქუენ არა გრწამს.
38. რამეთუ|ხოლო f |
39. გამოეძიებლით წიგნთა, რამეთუ თქუენ ჰგონებთ, ვითარმედ გაქუს ცხორებაჲ საუკუნოჲ მათ შინა; და ივინი არიან, რომელნი წამებენ ჩემთჳს.
39. გამოეძიებლით|გამოიძიებლით o^c, გამოიძიეთ o*af | წიგნთა|წიგნთაგან o*af | ჰგონებთ] + თავთა თქუენთა შინა o*af | შინა|მიერ o*af |
40. და თქუენ არა გნებავს მოსლვად ჩემდა, რადთა ცხორებაჲ გაქუნდეს.
41. დიდებაჲ კაცთაგან არა მოვილო.
42. არამედ გიცნი თქუენ, რამეთუ სიყუარული ღმრთისაჲ არა გაქუს თავთა შინა თქუენთა.
42. თავთა შინა თქვენთა|თავისა თქუენისა თანა o*af |
43. მე მოვედ სახელითა მამისა ჩემისაჲთა, და არა შემიწყნარებთ. უკუეთუ სხუაჲ მოვიდეს სახელითა თჳსითა, იგი შეიწყნაროთ.
43. უკუეთუ] + ვინ o*af |
44. ვითარ უკუე კელ-გეწიფების თქუენ რწმუნებად, რამეთუ დიდებასა ურთიერთას მიიღებთ და დიდებასა მხოლოჲსა ღმრთისასა არა ეძიებთ.
44. უკუე|უკუშ af |

45. ნუ ჰგონებთ, ვითარმედ მე შეგასმინნე თქვენ მამასა ჩემსა; არს შემასმენელი თქუენი მოსე, რომელსა თქუენ ესავთ.

45. შეგასმინნე|შეგასმინნე a | მამასა ჩემსა|მამისა ჩემისა a |მოსე|მოსე a |

46. უკუეთუმცა გრწმენა მოსესი, გრწმენამცა ჩემიცა, რამეთუ მან ჩემთვის დაწერა.

47. უკუეთუ მისთა წიგნთაჲ არა გრწამს, ჩემთა სიტყუათაჲ ვითარმე გრწმენეს?

6

1. ამისა შემდგომად წილკდა იესუ წილ ზღუასა მას გალილეაჲსასა, რომელ არს ტიბერიადსაჲ.

2. და მისდევდა მას ერი მრავალი, რამეთუ ხედვიდეს სასწაულთა მათ, რომელთა იქმოდა უძღურთა ზედა.

3. და აღვიდა იესუ მთასა და მუნ დაჯდა მოწფითურთ თჳსით.

3. მოწფითურთ|მოწ~ფითურთ f |

4. და იყო მოახლებულ პასქაჲ, დღესასწაული იგი ჰურიათაჲ.

4. დღე|დღე a |იგი| > o* |

5. აღიხილნა თუალნი თჳსნი იესუ და იხილა, რამეთუ მრავალი ერი მოვალს მისა. ჰრქუა ფილიპეს: ვინაჲ ვიყიდოთ პური, რაჲთა ჭამონ ამათ?

5. რამეთუ| > o*af | მოვალს|მომავალი o*af |

6. ამას რაჲ ეტყოდა, გამოსცდიდა მას, ხოლო თჳთ უწყოდა, რაჲ ეგულებოდა ყოფად.

6. ეტყოდა| + რამეთუ o*af |ყოფად|ყოფად a |

7. ჰრქუა ფილიპე: ორასისა დრაჰკნისა პური ვერ კმა არს ამათა, რაჲთა კაცად-კაცადმან მცირედ რაჲმე მიიღოს.

8. ჰრქუა მას ერთმან მოწაფეთა მისთაგანმან, ანდრეა, ძმამან სიმონ-პეტრესმან:

9. არს აქა ყრმაჲ, რომელსა აქუს ხუთი პური ქრთილისაჲ და ორი თევზი, არამედ ესე რაჲ არს ესოდენტა წინაშე?

10. ჰრქუა მას იესუ: დასხით კაცები ესე! – და იყო თივაჲ ფრიად აღვილსა მას, და დასხდა კაცები იგი, რიცხუთ ვითარ ხუთ ათას ოდენ.

10. ფრიადი| > a |მას| + a |

11. და მოიხუნა იესუ პურნი იგი და ჰმადლობდა და მისცემდა მოწაფეთა, და მოწაფენი მისცემდეს ერსა მას, რომელნი-იგი დასხდეს; ეგრეცა თევზთა მათგანი, რაოდენი-იგი უნდა მათ.

12. და ვითარცა განძღეს, ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა: შეკრიბეთ ნეშტი ეგე ნამუსრევი, რაჲთა ნუმცა რაჲ წარწყმდების.
12. ეგეიგი f |
13. ხოლო მათ შეკრიბეს და აღავსეს ათორმეტი გოლორი ნამუსრევითა ხუთთა მათ პურთაგან ქრთილისათა, რომელ-იგი დაუშთა მათ, რომელთა-იგი ჭამეს.
14. ხოლო კაცთა მათ ვითარცა იხილეს სასწაული იგი, რომელ ქმნა იესუ, იტყოდეს: ესე არს ჭემმარიტად წინაწარმეტყუელი, რომელი მოსრულ არს სოფლად.
14. წინაწარმეტყუელი|წინაჲსწარ~მტყუელი o |
15. ხოლო იესუ გულისკმა-ყო, რამეთუ მოვიდოდეს წარტაცებად, რაჲთამცა ყვეს იგი მეფე, და განემორა და წარვიდა მთად იგი ხოლო მარტომ.
15. მეფე|მეფჳ a |
16. და ვითარცა შემწუხრდა, შთავიდეს მოწაფენი მისნი ზღუად.
17. და შევიდეს ნავსა და მოვიდოდეს წიად ზღუასა მას კაპერნაუმდ. და ვითარ შე-ოდენ-რიჟუდებოდა, და არღა მოსრულ იყო მათა იესუ,
17. კაპერნაუმდ|კაფარნაომდ o*a, კაფარნაუმდ f |
18. და ზღუაჲ იგი ქარისაგან დიდისა აღიდრვოდა.
19. და შე-ოდენ-სრულ იყვნეს ვითარ ოცდახუთ უტევან, გინა ოცდაათ, იხილეს იესუ, ვიდოდა რაჲ ზღუასა ზედა; და მოეახლა რაჲ ნავსა მას, შეეშინა მათ.
19. ოცდაათ| + და o*af | მოეახლა რა|ახლოს იყო o*af | შეეშინა მათ| tr მათ შეეშინა o*a, და მათ შეეშინა f |
20. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: მე ვარ, ნუ გეშინინ!
20. ხოლო|და o*af |
21. უნდა მათ, რაჲთამცა შეიყვანეს იგი ნავსა მას. და მეყსეულად იპოვა ნავი იგი ქუეყანასა მას, ვიდრეცა მივიდოდეს.
22. ხვალისაგან ერი იგი რომელ დგა წიად ზღუასა მას, უწყოდეს, რამეთუ სხუაჲ ნავი არა იყო მუნ, გარნა ერთი იგი ხოლო, რომელსა შესრულ იყვნეს მოწაფენი იესუჲსნი, და რამეთუ არა შევიდა იესუ მოწაფეთა თანა ნავსა მას, არამედ მოწაფენი ხოლო მისნი შევიდეს.
22. რომელ|რომელი oaf |
23. მოვიდეს უკუე სხუანიცა ნავნი ტიბერიით, მახლობელად ადგილსა მას, სადა-იგი ჭამეს პური, რომელი-იგი აკურთხა უფალმან და ჰმადლობდა.
23. უკუე| > a, უკუჳ f |
24. ვითარცა იხილა ერმან მან, ვითარმედ იესუ არა მუნ არს, არცა მოწაფენი მისნი, მოადგინეს მათ ნავები იგი და მოვიდეს კაპერნაუმდ და ეძიებდეს იესუს.
24. მათ| > o*f | კაპერნაუმდ|კაფარნაომდ o*a, კაფარნაუმდ f |
25. და პოვეს იგი წიად ზღუასა მას და ჰრქუეს მას: რაბი, ოდეს მოხუედ აქა?

25. პოვეს|მოვეს a | მოხუედ|მოხუედ f |
26. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: მეძიებთ მე, არა თუ რამეთუ იხილენით სასწაულნი, არამედ რამეთუ შჭამეთ პურთა მათგან და განსძელით.
26. სჭამეთ f | განსძელით|განსძელით a |
27. იქმოდეთ ნუ საზრდელსა წარსაწყმედელსა, არამედ საზრდელსა, რომელი ჰგიეს ცხორებად საუკუნოდ, რომელი ძემან კაცისამან მოგცეს თქუენ, რამეთუ ამას მამამან დაჰბეჭდა, ღმერთმან.
27. ძემან|ძმმან a |
28. ჰრქუეს მას: რაჲ ვყოთ, რაჲთა ვიქმოდით საქმესა ღმრთისასა?
29. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ესე არს საქმწ ღმრთისაჲ, რაჲთა გრწმენეს, რომელი-იგი მან მოავლინა.
29. საქმწ|საქმე of |
30. და მათ ჰრქუეს მას: რასა სასწაულსა იქმ, რაჲთა ვიხილოთ და გურწმენეს შენი? რასა იქმ?
31. მამანი ჩუენნი ჭამდეს მანანასა უღაბნოსა ზედა, ვითარცა წერილ არს: პური ზეცით მოსცა მათ ჭამად.
32. ჰრქუა მას იესუ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: არა მოსე მოგცა თქუენ პური ზეცით, არამედ მამამან ჩემმან მოგცა თქუენ პური ჭეშმარიტი ზეცით.
32. მას|მათ of | მოსე|მოსწ of |
33. რამეთუ პური ღმრთისაჲ არს, რომელი გარდამოკდა ზეცით და მოსცა ცხორებაჲ სოფელსა.
34. ჰრქუეს მას: უფალო, მარადის მომეც ჩუენ პური ესე!
34. ესე| + ჭამად of |
35. ჰრქუა მათ იესუ: მე ვარ პური ცხორებისაჲ; რომელი მოვიდეს ჩემდა, არა შიოდის, და რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, არასადა სწყუროდის.
35. შიოდის|ჰშიოდის a | სწყუროდის|ჰსწყუროდის of |
36. არამედ გარქუ თქუენ, ვითარმედ: მიხილეთ მე და არა გრწამს.
36. ვითარმედ| > of *of |
37. ყოველი რომელი მომცა მე მამამან ჩემმან, ჩემდა მოვიდეს; და რომელი მოვიდეს ჩემდა, არა განვაძო გარე.
37. მომცა|მომცეს a | და| > a | გარე|გარწ a |
38. რამეთუ გარდამოვკედ ზეცით, არა რაჲთა ვყო ნებაჲ ჩემი, არამედ ნებაჲ მომავლინებელისა ჩემისა მამისაჲ.
39. ხოლო ესე არს ნებაჲ მომავლინებელისა ჩემისა მამისაჲ, რაჲთა ყოველი,

რომელი მომცა მე, არა წარვწყმიდო მისგან, არამედ აღვადგინო იგი უკუანაღსკნელსა მას ღღესა.

39. ხოლო]რამეთუ $o*af$ | მისგან] მისგანი f |

40. რამეთუ ესე არს ნებაჲ მომავლინებელისა ჩემისაჲ, რაჲთა ყოველი რომელი ხედვიდეს ძესა და ჰრწმენეს მისი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ, და მე აღვადგინო იგი უკუანაღსკნელსა მას ღღესა.

40. ყოველი] $> o*af$ |

41. ღრტუნვიდეს მისთვის ჰურიანი იგი, რამეთუ თქუა: მე ვარ პური იგი, რომელი ზეცით გარდამოვკედ, –

41. იგი²] $> f$ |

42. და იტყოდეს: არა ესე არსა იესუ, ძმ იოსებისი, რომლისა მამაჲ და ღელაჲ ჩუენ ვიცით? ვითარ უკუე იტყვს ესე, ვითარმედ: ზეცით გარდამოვკედ?

42. ძმ]მე² o , მე f | უკუე]უკუე af | იტყვს] $+$ აწ $o*af$ |

43. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ნუ სდრტუნავთ ურთიერთას!

44. ვერვის კელ-ეწიფების მოსლვად ჩემდა, უკუეთუ არა მამამან, მომავლინებელმან ჩემმან, მოიყვანოს იგი ჩემდა, და მე აღვადგინო იგი უკუანაღსკნელსა მას ღღესა.

44. მოიყვანოს]მომავლინოს $o*af$ | მას] $> o*a$ |

45. წერილ არს წინაწარმეტყუელთა შინა, ვითარმედ: იყვნენ ყოველნი ღმრთივ სწავლულ. ყოველსა რომელსა ესმეს მამისა ჩემისაგან და ისწავოს, მოვიდეს ჩემდა.

45. წინაწარმეტყუელთა]წინაწარმეტყუელთასა $o*a$, წწ~ყლისა f | შინა] $> f$ | ესმეს]ესმას oaf | ისწავოს]ისწავოს a |

46. არა თუ ღმერთი ვის უხილავს, არამედ რომელი-იგი არს ღმრთისაგან, ამან იხილა მამაჲ.

47. ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ.

47. ამენ]ამინ f | საუკუნოჲ] $+$ და მე აღვადგინო იგი უკანაღსკნელსა მას ღღესა $o*af$ |

48. მე ვარ პური ცხორებისაჲ.

49. მამათა თქუენტა ჭამეს მანანაჲ უდაბნოსა და მოსწყდეს.

50. ესე არს პური, რომელი ზეცით გარდამოვკდა; უკუთუ ვინმე ჭამოს მისგანი, არა მოკუდეს.

50. გარდამოვკდა] $+$ და რაჲთა af |

51. მე ვარ პური ცხოველი, რომელი ზეცით გარდამოვკედ. უკუეთუ ვინმე ჭამდეს ამის პურისაგან, არა მოკუდეს, არამედ ცხოვნიდეს უკუნისამდე. და პური, რომელი მე მივსცე, კორცი ჩემი არს, რომელსა მე მივსცემ ცხორებისათვის სოფლისა.

51. ცხოველი]ცხორებისაჲ $o*af$ | უკუეთუ]უკუითუ f | ჭამდეს] ჭამოს f | ცხოვნიდეს]ცხოვნიდეს oaf |

52. ილაღვიდეს ურთიერთას ჰურიანი იგი და იტყოდეს: ვითარმე კელ-ეწიფების

ამას მოცემად ჩუენდა კორცი თუსი ჭამად?

53. ჰრქუა მათ იესუ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუნ: უკუეთუ არა შჭამოთ კორცი ძისა კაცისად და სუათ სისხლი მისი, არა გაქუნდეს ცხორებათ თავთა შორის თქუნთა.

53. შჭამოთ|სჭამოთ f| სუათ|ჰსუათ a|თავთა შორის თქუნთა|თავისა თქუნისა o*af|

54. ხოლო რომელი ჭამდეს კორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, აქუნდეს ცხორებათ საუკუნოდ, და მე აღვადგინო იგი უკუნადსკენელსა მას დღესა.

55. რამეთუ კორცი ჩემი ჭეშმარიტი საჭმელი არს, და სისხლი ჩემი ჭეშმარიტი სასუმელი არს.

56. და რომელი ჭამდეს კორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, იგი ჩემ თანა დადგრომილ არს, და მე მის თანა.

57. ვითარცა მომაგლინა მე ცხოველმან მამამან, და მეცა ცხოველ ვარ მამისა თანა; და რომელი ჭამდეს ჩემგან, იგიცა ცხონდეს ჩემ მიერ.

58. რამეთუ ესე არს პური, რომელი ზეცით გარდამოკდა. არა ეგრეთ, ვითარ-იგი ჭამეს მამათა თქუნთა მანანად და მოსწყდეს. ხოლო რომელი ჭამდეს ამას პურსა, ცხონდეს უკუნისამდე.

58. უკუნისამდე|უკუნისამღწ a|

59. ესე თქუა შესაკრებელსა შორის და ასწავებდა კაპერნაუმს.

59. კაპერნაუმს|კაფარნაუმს o*a, კაფარნაუმს f|

60. მრავალთა უკუე მოწაფეთა მისთაგანთა ესმა ესე და იტყოდეს: ფიცხელ არს სიტყუად ესე. ვის კელ-ეწიფების სმენად მისა?

60. უკუე > o*af | და > o*af | მისთაგანთა|მისთაგან a | მისთაგანთა | რომელთა o*af | მისა|მისსა a |

61. იცოდა იესუ თავით თუსით, რამეთუ ღრტუნვენ მოწაფენი მისნი ამისთუს, და ჰრქუა მათ: ესე დაგაბრკოლებსა თქუნ?

61. თავით თუსით|სულითა თუსითა o*af |

62. უკუეთუ იხილოთ ძმ კაცისად აღმაგალი, სადაცა იყო პირველ?

62. უკუეთუ|pr ხოლო a | ძმ|მე of |

63. სული არს განმაცხოველებელ, ხოლო კორცნი არად სარგებელ არიან; სიტყუათა რომელთა გეტყვ თქუნ, სულ არიან და ცხორება,

63. არად|არა a | გეტყვ|გეტყოლე o*af |

64. არამედ არიან ვინმე თქუნგანნი, რომელთა არა ჰრწამს. – რამეთუ იცოდა იესუ პირველითგან, თუ ვინ არიან იგინი, რომელთა არა ჰრწამს, ანუ ვინ არს მიმცემელი მისი.

65. და ეტყოდა: ამისთუს გარქუ თქუნ: ვერვის კელ-ეწიფების მოსლვად ჩემდა, უკუეთუ არა არს მოცემულ მისა მამისაგან ჩემისა.

65. ჩემდა > a |

66. ამის გამო მრავალნი მოწაფეთა მისთაგანნი უკუნიქცეს და არღარა ვილოდეს მის თანა.

67. ჰრქუა იესუ ათორმეტთა მათ: ნუუკუე თქუნცა გნებავს წარსლვის?

67. ნუუკუენუუკუმ af |

68. მიუგო მას სიმონ-პეტრე და ჰრქუა: უფალო, ვისა მივიდეთ ჩუნ? რამეთუ სიტყუანი ცხორებისა საუკუნოხსანი გქონან შენ.

68. -პეტრე]-პეტრწ a |ვისა]ვისსა oaf |

69. და ჩუნ გურწმენა და გვცნობიეს, რამეთუ შენ ხარ ქრისტწ, ძწ ღმრთისა ცხოველისაჲ.

69. ქრისტწ|ქრისტე f |ძწ|მე f |

70. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არამე ათორმეტნი გამოგირჩიენა? და ერთი თქუნგანი ეშმაკი არს.

70. გამოგირჩიენა]გამოგარჩიენა a |

71. ხოლო იტყოდა იუდას სიმონისსა, ისკარიოტელსა, რომელი იყო ერთი ათორმეტთაგანი, რამეთუ ამას ეგულებოდა მიცემაჲ მისი.

71. იტყოდა] + და o | სიმონისსა]სიმონ a |

7

1. ამისა შემდგომად იქცეოდა იესუ გალილეას და არა უნდა მისლვად ჰურიასტანს, რამეთუ ეძიებდეს მას ჰურიანი იგი მოკლვად.

2. ხოლო იყო მახლობელ დღესასწაული იგი ჰურიათაჲ, რომელ არს კარვობისაჲ.

2. მახლობელ] მოახლებულ o* |დღესასწაული]დღესასწაული a |

3. ჰრქუეს მას ძმათა მისთა: გარდაგუალე ამიერ და წარვედ ჰურიასტანად, რაჲთა მოწაფეთაცა შენთა იხილნენ საქმენი შენნი, რომელთა იქმ!

4. რამეთუ არავინ ფარულად რასმე იქმ და ეძიებნ, რაჲთამცა განცხადებულ იყო. უკუეთუ ამას იქმ, გამოუცხადე თავი შენი სოფელსა!

4. ეძიებნ]ჰგონებნ o*af |

5. რამეთუ არცაღა ძმათა მისთა ჰრწმენა მისი.

6. ჰრქუა მათ იესუ: ჟამი ჩემი არღა მოწვეწულ არს, ხოლო ჟამი თქუნნი ოდესვე განმზადებულ არს.

7. ვერ კელ-ეწიფების სოფელსა მოძულებად თქუნდა, ხოლო მე ვსძულ, რამეთუ ვწამებ მისთვს, ვითარმედ საქმენი მისნი ბოროტ არიან.

7. ვწამებ]ვამხილებ o*af |მისთვს]მას o*af |ვითარმედ]რამეთუ o*af |

8. თქვენ აღვედით დღესასწაულს ამას. ხოლო მე არა აღვალ დღესასწაულს ამას, რამეთუ ჟამი ჩემი არღა აღსრულებულ არს.
8. დღესასწაულს¹ | დღესასწაულს ა | დღესასწაულს² | დღესასწაულს ა |
9. ესე ჰრქუა მათ და დაადგრა გალილეას.
10. და ვითარცა აღვიდეს ძმანი მისნი დღესასწაულს მას, მაშინ თავადიცა იესუ აღვიდა არა განცხადებულად, არამედ ვითარცა ფარულად.
10. დღესასწაულს | დღესასწაულს ა | ვითარცა | > 0 * af |
11. ხოლო ჰურიანი იგი ეძიებდეს მას დღესასწაულს მას და იტყოდეს: სადამე არს იგი?
11. იგი¹ | > a | დღესასწაულს მას | > a |
12. და იყო მრავალი დრტუნვაჲ მისთვის ერსა შორის. რომელნიმე იტყოდეს: კეთილ არს; – ხოლო სხუანი იტყოდეს: არა, არამედ აცთუნებს ერსა.
12. მრავალი | > 0 * af | არს | + იგი 0 * af |
13. და არავინ განცხადებულად იტყოდა მისთვის შიშისათვის ჰურიათაჲსა.
14. და ვითარცა დღესასწაული იგი გან-ოდენ-ზოგებულ იყო, აღვიდა იესუ ტაძრად და ასწავებდა.
14. დღესასწაული | დღესასწაული ა |
15. უკვრდა ჰურიათა მათ და იტყოდეს: ვითარ უკუე ამან წიგნი იცის უსწავლელად?
15. უკუე | უკუე af |
16. მიუგო იესუ და ჰრქუა: ჩემი ესე მოძღურებაჲ არა არს ჩემი, არამედ მომავლინებელისა ჩემისაჲ.
16. ჰრქუა | + მათ a | ჩემი | > a |
17. უკუეთუ ვინმე ნებასა მისსა ჰყოფდეს, ცნას მან მოძღურებაჲ ესე, ვითარ რაჲ არს: ღმრთისაგან არს, ანუ მე თავით თვისით ვიტყვ.
17. უკუთუ f |
18. რომელი თავით თვისით იტყუნ, დიდებასა თავისა თვისისა ეძიებნ; ხოლო რომელი ეძიებნ დიდებასა მომავლინებელისა თვისისასა, იგი ჭეშმარიტ არს, და სიცრუჲ არა არს მის თანა.
18. სიცრუჲ | სიცრუვე af |
19. ანუ არა მოსე მოგცა თქვენ შჯული? და არავინ თქვენგანი ჰყოფს შჯულსა. რაჲსათვის მეძიებთ მე მოკლვად?
19. შჯული | სჯული f | შჯულსა | სჯულსა f |
20. მიუგო ერმან მან და ჰრქუა: ეშმაკი არს შენ თანა. ვინ გეძიებს შენ მოკლვად?
21. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ერთი საქმჲ ვქმენ თქვენ შორის, და ყოველთა

გიკურს.

21. საქმს|საქმე of|

22. ამისთვის მოსე მოგცა თქვენ წინადაცუეთაჲ. არა თუ მოსესგან არს, არამედ მამათაგან, და შაბათსა წინადაიცუთის კაცმან.

22. მოსე|მოსე a| წინადაცუეთაჲ|წინადაცუთიჲა f|

23. უკუეთუ წინადაცუეთილებაჲ მოილის კაცმან შაბათსა, რაჲთა არა განქარდეს შჯული მოსესი, მე მაბრალებთა, რამეთუ ყოვლადვე განვაცოცხლე კაცი შაბათსა შინა?

23. წინადაცუეთილებაჲ|წინადაცუთილება f| შჯული|სჯული f|

24. ნუ შჯით თუალ-ღებით, არამედ სამართალი საშჯელი საჯეთ.

24. შჯით|შით a, სჯით f| საშჯელი|სასჯელი f.

25. იტყოდეს ვინმე იერუსალმელთაგანნი: არა ესე არსა, რომელსა ეძიებდეს მოკლვად?

26. აჰა, ესერა, განცხადებულად ეტყვს, და არას ეტყვან მას. ნუუკუე ჭეშმარიტად ცნეს მთავართა მათ, ვითარმედ ესე არს ჭეშმარიტად ქრისტს?

26. ნუუკუენუუკუე af| ჭეშმარიტად| > o*af| ქრისტს|ქრისტე f|

27. არამედ ესე ვიცით, ვინაჲ არს. ხოლო ქრისტს ოდეს მოვიდეს, არავინ უწყოდის, თუ ვინაჲ არს.

27. ქრისტს|ქრისტე of|

28. დაღად-ყო იესუ ტადარსა მას შინა, ასწავებდა და ეტყოდა: მეცა მიცით და იცით, ვინაჲ ვარ; და თავით ჩემით არა მოსრულ ვარ, და არს ჭეშმარიტ. რომელმან-იგი მომავლინა მე, რომელი თქვენ არა იცით.

28. დაღად-ყო|დაღატ-ყო oa| და³| > o*|

29. ხოლო მე ვიცი იგი, რამეთუ მის მიერ ვარ, და მან მომავლინა მე.

30. ეძიებდეს მას შეპყრობად, და არავინ დაასხნა მას კელნი, რამეთუ არღა მოწევნულ იყო ჟამი მისი.

31. და მრავალთა ერისა მისგანთა ჰრწმენა მისა მიმართ და იტყოდეს: ქრისტს ოდეს მოვიდეს, ნუუკუე უმრავლესნი სასწაულნი ქმნესა, რომელნი ამან ქმნა?

31. და¹| + ამისა შემდგომად o*af| მისა მიმართ|იგი o*af| ქრისტე of| ნუუკუენუუკუე af| უმრავლესნი|უმრავლესი a| სასწაულნი|სასწაული a| ქმნესა|ქმნესა af| რომელნი|რომელი a|

32. და ესმა ფარისეველთა ერისა მის დრტუნვაჲ მისთვის. და მიავლინნეს მღვდელთმოდღუართა მათ და ფარისეველთა მსახურნი, რაჲთა შეიპყრან იგი,

33. და თქუა იესუ: მცირედ ჟამ თქვენ თანა ვარ და წარვალ მომავლინებელისა ჩემისა.

33. თქუა|პრქუა a|

34. მეძიებდეთ მე და არა მპოვოთ: და სადა-იგი მე ვიყო, თქვენ ვერ ძალ-გიც მოსლვად.

34. მპოვოთ|მპოოთ f|

35. იტყოდეს ურთიერთას ჰურიანი იგი: ვიდრემე ეგულების ამას წარსლვად, და ჩუენ არა ვპოოთ იგი? ნუუკუე განთესულთა მათ წარმართთასა ეგულების მისლვად და სწავლად მუნ წარმართთა?

35. ნუუკუე|ნუუკუე af|

36. რაჲ არს სიტყუაჲ ესე, რომელსა იტყვს: მეძიებდეთ მე და არა მპოოთ, და: სადა მე ვიყო, თქვენ ვერ კელ-გეწიფების მოსლვად?

36. მპოოთ|მპოვოთ a|

37. და დასასრულსა მას დიდისა მის დღესასწაულისასა დადგა იესუ, ღაღად-ყო და თქუა: უკუეთუ ვისმე სწყუროდის, მოვედინ ჩემდა და სუემდინ.

37. დღესასწაულისასა|დღესასწაულისასა a| დადგა|დგა o*af| ღაღად-ყო|ღაღატ-ყო oa|

სუემდინ|სუემდინ f|

38. და რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, ვითარცა თქუა წიგნმან, მდინარენი მუცლისა მისისაგან დიოდინ წყლისა ცხოველისანი.

39. ესე თქუა სულისა მისთვის, რომელი მიღებად იყო მორწმუნეთა მათ მისა მიმართ, რამეთუ არღა მოცემულ იყო სული წმიდაჲ, რამეთუ იესუ არღა იყო დიდებულ.

39. მიღებად|მიღებად o*| მისა| მისსა o|

40. მრავალთა ერისა მისგანთა ისმინეს სიტყუაჲ ესე და იტყოდეს: ესე არს ჭეშმარიტად წინაწარმეტყუელი.

41. სხუანი იტყოდეს: ესე არს ქრისტე; – ხოლო სხუანი იტყოდეს: ნუუკუე გალილეაჲთ მოსლვად არსა ქრისტე?

41. ქრისტე|ქრისტე of| ნუუკუე|ნუუკუე f| ქრისტე²|ქრისტე of|

42. არა წიგნი იტყვსა, ვითარმედ თესლისაგან დავითისა და ბეთლემით დაბით, სადა იყო დავით, მოვიდეს ქრისტე?

42. ქრისტე|ქრისტე o, ქრისტე f|

43. და განწვალებაჲ იყო მისთვის ერსა შორის.

44. და რომელთამე მათგანთა უნდა შეპყრობაჲ მისი, და არავინ მიყვნა კელნი მის ზედა.

45. მოვიდეს მსახურნი იგი მღღელთმოძღუართანი და ფარისეველთანი, და ჰრქუეს მათ: რად არა მოიყვანეთ იგი?

46. მიუგეს მსახურთა მათ და ჰრქუეს: არასადა ვინ იტყოდა კაცი ესრეთ, ვითარ ესე კაცი.

47. მიუგეს ფარისეველთა მათ და ჰრქუეს: თქუენცა ნუუკუე შე-ვე-ცთომილ ხართა?

47. ნუუკუე|უკუე o^*a , ნუუკუე f | შე-ვე-ცთომილ|შეცთომილ of , შეცთომილ a | ხართა|ხართ oaf |

48. ნუუკუე მთავართაგანთა ვიეთმე ჰრწმენაა მისი, ანუ ფარისეველთა?

48. ნუუკუე|ნუუკუე af | ჰრწმენაა|ჰრწმენა a |

49. არამედ ერსა ამას, რომელმან არა იცის შჯული, დაწყეულ არიან.

49. შჯული|სჯული f |

50. ჰრქუა მათ ნიკოდიმოს, რომელ-იგი მოსრულ იყო პირველ მისა, იყო ერთი მათგანი:

50. ნიკოდიმოს|ნიკოდემოს o^*af | რომელ-|რომელი- oa | მისა| + და a |

51. ნუუკუე შჯული ჩუენი დაშჯის კაცსა, უკუეთუ არა პირველად ისმინოს მისგან და ცნას, რასა იქმს?

51. ნუუკუე|ნუუკუე af | შჯული|სჯული f | დასჯის f |

52. მიუგეს მათ და ჰრქუეს მას: ნუ შენცა გალილეათ ხარ? გამოიძიე და იხილე, რამეთუ გალილეათ წინაწარმეტყუელი არა აღდგომილ არს.

52. გამოიძიე|გამოიძე a | იხილე|იხილო a | აღდგომილ|აღდგომოლ a |

53. და წარვიდა კაცად-კაცადი სახიდ თუსად.

53. სახიდ|სახედ a |

8

1. ხოლო იესუ წარვიდა მთასა მას ზეთისხილთასა.

2. და განთიად კუალად მოვიდა ტაძრად, და ყოველი ერი მოვიდოდა მისა მიმართ, და დაჯდა და ასწავებდა მათ.

3. ხოლო მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა მოიყვანეს მისა დედაკაცი, რომელი ცხადად ერსა ზედა დაეპყრა მრუშებასა, და დაადგინეს იგი შორის

3. ცხადად ერსა ზედა > o^*af | მრუშებასა| + ზედა o^*af |

4. და ჰრქუეს მას, რამეთუ გამოსცდიდეს: მოძღუარ, ესე დედაკაცი ცხადად მრუშებასა დაეპყრა.

4. რამეთუ გამოსცდიდეს| > o^*af |

5. და მოსე ამცნო შჯულსა შინა ჩუენსა ესევეითართა ქვისა დაკრებაჲ. შენ უკუე რასა იტყუ?

5. მოსე|მოსე a | შჯულსა| სჯულსა f | უკუე|უკუე af |

6. ხოლო ესე თქუეს და გამოსცდიდეს მას, რადთა აქუნდეს შესმენად მისა. ხოლო იესუ ქუეყანად დადრკა და თითითა ქუეყანასა წერდა და არარას ეტყოდა.

6. თქუეს|თქუეს f | და არარას ეტყოდა| > o^*af |

7. და ვითარ მყოვარ დგეს და ჰკითხვიდეს მას, აღემართა ზე და ჰრქუა მათ: ვინ უცოდველ არს თქუენგანი, პირველად მან დაუტევენ ქვაჲ მაგას ზედა.
7. მყოვარ|მყოვარ a| ზე|ზს a|
8. და კუალად ქუედადრკა და წერდა ქუეყანასა.
8. ქუედადრკა|ქუსლადრკა f|
9. ხოლო მათ ვითარცა ესმა, მხილებულნი სზნიდისისაგან, განვილოდეს თითოდ: იწყეს მოხუცებულთგან, ვიდრემდის დაშთა თავადი მარტოჲ, და დედაკაცი იგი დგა შორის.
9. მხილებულნი სზნიდისისაგან] > o*af | შორის|წინაშე მისსა o*af |
10. ხოლო იესუ აღემართა და არავინ იხილა, გარნა დედაკაცი იგი და ჰრქუა მას: სადა არიან შემასმენელნი შენნი? არავინ განგიკითხა შენ?
10. აღემართა და არავინ იხილა, გარნა დედაკაცი იგი|მიხელა o*af|მას] + დედაკაცი af |
11. ხოლო მან ჰრქუა: არავინ, უფალო! – ხოლო იესუ ჰრქუა მას: არცა მე განგიკითხავ შენ; წარვედ და ამიერითგან ნულარა სცოდავ.
12. მერმეცა ეტყოდავე იესუ და ჰრქუა მათ: მე ვარ ნათელი სოფლისაჲ, რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდოდის ბნელსა, არამედ აქუნდეს ნათელი ცხორებისაჲ,
13. ჰრქუეს მას ფარისეველთა შენ თავისა შენისათჳს სწამებ, და წამებაჲ შენი არა არს ჭეშმარიტ.
14. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: დადაცათუ მე ვწამო თავისა ჩემისათჳს, ჭეშმარიტ არს წამებაჲ ჩემი, რამეთუ ვიცი, ვინაჲ მოსრულ ვარ და ვიდრე მივალ, ხოლო თქუენ არა იცით, ვინაჲ მოვედ და ვიდრე ვალ.
14. მე] > a*.
15. თქუენ კორცთაებრ შჯით, ხოლო მე არავის ვშჯი.
15. შჯით|სჯით f| ვშჯი|ვსჯი f|
16. უკუეთუ ვშჯიდე მე, საშჯელი ჩემი ჭეშმარიტ არს, რამეთუ არა ვარ მარტოჲ, არამედ მე და მომავლინებელი ჩემი მამაჲ.
16. ვშჯიდე|ვსჯიდე f| საშჯელი|სასჯელი f|
17. რამეთუ შჯულსაცა თქუენსა წერილ არს, ვითარმედ: ორისა კაცისა წამებაჲ ჭეშმარიტ არს.
17. სჯულსაცა f|
18. მე ვარ, რომელი ვწამებ ჩემთჳს, და წამებს ჩემთჳს მომავლინებელი ჩემი მამაჲ.
19. ჰრქუეს მას ჰურიათა მათ: სადა არს მამაჲ შენი? – მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არცა მე მიცით, არცა მამაჲ ჩემი. უკუეთუმცა მიცოდეთ მე, მამაჲცამცა ჩემი იცოდეთ.

20. ამას სიტყუასა ეტყოდა ფასისსაცავსა მას თანა და ასწავებდა ტაძარსა შინა, და არავინ შეიპყრა იგი, რამეთუ არღა მოსრულ იყო ჟამი მისი.
21. მერმე ჰრქუა მათ იესუ: მე წარვალ, და მეძიებდეთ მე და არა მპოოთ და ცოდვათა შინა თქუენტა მოსწყდეთ; და ვიდრე-იგი მე მივალ, თქუენ ვერ კელ-გეწიფების მოსლვად.
22. იტყოდეს ურთიერთას ჰურიანი იგი: ნუუკუე მოიკლავს თავსა თვსსა, რამეთუ იტყვს: ვიდრე-იგი მე მივალ, თქუენ ვერ კელ-გეწიფების მოსლვად.
22. ნუუკუენუუკუე af | მოიკლავს | + თავს a |
23. და ეტყოდა მათ იესუ: თქუენ ქუეყანისაგანნი ხართ, ხოლო მე ზეცისაგანი ვარ; თქუენ ამის სოფლისაგანნი ხართ, ხოლო მე არა ამის სოფლისაგანი ვარ.
24. გარქუ თქუენ, ვითარმედ: მოსწყდეთ ცოდვათა შინა თქუენტა. უკუეთუ არა გრწმენეს ჩემი, რამეთუ მე ვარ, მოსწყდეთ ცოდვათა შინა თქუენტა.
25. ეტყოდეს მას: და შენ ვინ ხარ? – ჰრქუა მათ იესუ: პირველად, რამეთუ მე გეტყვ თქუენ:
25. და > a |
26. მრავალი მაქუს თქუენდა სიტყუად და განკითხვად, არამედ რომელმან მომავლინა მე, ჭეშმარიტ არს, და რაჲ-იგი მესმა მისგან, მას ვიტყვ სოფელსა ამას შინა.
27. ხოლო მათ არა ცნეს, რამეთუ მამასა თვსსა უთხრობდა მათ.
28. მერმე ჰრქუა მათ იესუ: ოდეს აღამაღლოთ ძმ კაცისაჲ. მაშინ სცნათ, რამეთუ მე ვარ და თავით ჩემით არას ვიქმ, არამედ ვითარცა მასწავა მე მამამან, მასცა ვიტყვ.
28. ძმ|ბე of | ჩემით|ჩემით a |
29. და რომელმან მომავლინა მე, ჩემ თანა არს; არა დამიტევა მე მარტოჲ მამამან, რამეთუ მე სათნოებასა მისსა ვიქმ მარადის.
30. ამას რაჲ ეტყოდა, ჰრწმენა მრავალთა მისი.
31. და ეტყოდა იესუ მორწმუნეთა მათ მისთა ჰურიათა: უკუეთუ თქუენ დაადგრეთ სიტყუათა ჩემთა, ჭეშმარიტად მოწაფენი ჩემნი ხართ.
32. და სცნათ ჭეშმარიტი, და ჭეშმარიტებამან განგათავისუფლნეს თქუენ.
33. მიუგეს ჰურიათა მათ და ჰრქუეს მას: ჩუენ ნათესაენი აბრაჰამისნი ვართ და არასადა ვის ვჰმონებდით. ვითარ-ეგე შენ იტყვ, ვითარმედ: განსთავისუფლდეთ?
33. განსთავისუფლდეთ|განჰსთავისუფლდეთ a |
34. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ, რამეთუ: ყოველმან რომელმან ქმნეს ცოდვაჲ, მონაჲ არს იგი ცოდვისაჲ.

34. რამეთუ $| > a^* |$
35. და მონამან არა დაიმკვდროს სახლსა შინა უკუნისამდე, ხოლო ძემან დაიმკვდროს უკუნისამდე.
35. უკუნისამდე|უკუნისამდე $a |$
36. უკუეთუ ძემან განგათავისუფლნეს, ჭეშმარიტად თავისუფალ იყვნეთ.
37. უწყი, რამეთუ ნათესავნი აბრაჰამისანი ხართ, არამედ მეძიებთ მე მოკლვად, რამეთუ სიტყუად ჩემი ვერ დაეტევის თქუენ შორის.
38. მე რომელი ვიხილე მამისა ჩემისა თანა, მას ვიტყვ; და თქუენ რომელი იხილეთ მამისა თქუენისა თანა, მას ჰყოფთ.
38. იხილეთ|გასმიეს $o^*af |$ თქუენისა თანა|თქუენისაგან $o^*af |$ ჰყოფთ|იქმთ $o^*af |$
39. მიუგეს და ჰრქუეს მას: მამად ჩუენი აბრაჰამი არს. — მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: უკუეთუმცა შვილნი აბრაჰამისნი იყვენით, საქმეთამცა აბრაჰამისთა იქმოდეთ.
40. ხოლო აწ მეძიებთ მე მოკლვად, კაცსა, რომელი ჭეშმარიტსა გეტყვ თქუენ, რომელი მესმა ღმრთისაგან. ესე აბრაჰამ არა ქმნა.
41. ხოლო თქუენ იქმთ საქმესა მამისა თქუენისასა. — ჰრქუეს მას: ჩუენ სიძვით არა შობილ ვართ, ერთი მამად ვიცით — ღმერთი.
41. საქმესა|სამესა $f |$
42. ჰრქუა მათ იესუ: უკუეთუმცა ღმერთი მამად თქუენი იყო, გიყუარდიმცა მე, რამეთუ ღმრთისაგან გამოვედ და მოსრულ ვარ, რამეთუ არა თავით თუსით მოსრულ ვარ, არამედ მან მომავლინა მე.
43. რამესათუს სიტყუანი ჩემნი არა იცნით? რამეთუ ვერ ძალ-გიც სიტყუათა ჩემთა სმენად.
44. თქუენ მამისა ეშმაკისანი ხართ და გულისთქუმათა მამისა თქუენისათა გნებავს ყოფად; რამეთუ იგი კაცისმკლველი იყო დასაბამითგან და ჭეშმარიტებასა არა დაადგრა, რამეთუ ჭეშმარიტებად არა არს მის თანა. ოდეს იტყვნ ტყუვილსა, თუსისაგან გულისა იტყვნ, რამეთუ მტყუვარ არს, და რამეთუ მამადცა მისი მტყუვარი არს.
44. მამისა|მამისაგან $a |$ ეშმაკისანი|ეშმაკისა $a |$ გულისთქუმათა|გულისთქუმად $o^*af |$ თქუენისათა|თქუენისა $o^*af |$ იყო|არს $o^*af |$
45. ხოლო მე ჭეშმარიტსა გეტყვ თქუენ, და არა გრწამს ჩემი.
46. ვინ თქუენგანმან მამხილოს მე ცოდვისათუს? უკუეთუ ჭეშმარიტსა გეტყვ თქუენ, რამესათუს არა გრწამს ჩემი?
47. რომელი ღმრთისაგან არს, სიტყუათა ღმრთისათა ისმენს; ამისთუს არა ისმენთ თქუენ, რამეთუ არა ხართ ღმრთისაგან.

48. მიუგეს ჰურიათა მათ და ჰრქუეს მას: არა კეთილად ვთქუთა, ვითარმედ სამარიტელ ხარ შენ, და ეშმაკი არს შენ თანა?

48. სამარიტელ]სამარიტელი af |

49. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: ჩემ თანა ეშმაკი არა არს, არამედ პატივ-ვსცემ მამასა ჩემსა, და თქუენ მაგინებთ მე*.

* აქედან წყდება o.

50. ხოლო მე არა ვეძიებ დიდებასა ჩემსა; არს, რომელი ეძიებს და შჯის.

50. შჯის]სჯის f |

51. ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: უკუეთუ ვინმე სიტყუაჲ ჩემი დაიმარხოს, სიკუდილი არა იხილოს უკუნისამდე.

52. ჰრქუეს მას ჰურიათა: აწ გუცნობიეს, რამეთუ ეშმაკულ ხარ: აბრაჰამ მოკუდა და წინაწარმეტყუელნიცა, და შენ იტყვ: უკუეთუ ვინმე სიტყუაჲ ჩემი დაიმარხოს, არა იხილოს გემოჲ სიკუდილისაჲ უკუნისამდე.

53. ნუუკუე შენ უფროდს ხარა მამისა ჩუენისა აბრაჰამისა, რომელი მოკუდა, და წინაწარმეტყუელნი მოწყდეს? შენ ვის ჰყოფ თავსა შენსა?

53. ნუუკუე]ნუუკუე f | მოწყდეს]მოსწყდეს af |

54. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: უკუეთუ მე ვადიდებდე თავსა ჩემსა, დიდებაჲ ჩემი არარაჲ არს; არამედ არს მამაჲ ჩემი, რომელი მადიდებს მე, რომელ თქუენ სთქუთ, ვითარმედ: ღმერთი ჩუენი არს იგი.

54. რომელ]რომელი af |

55. და არა იცით იგი, ხოლო მე ვიცი იგი, და უკუეთუ ვთქუა, ვითარმედ არა ვიცი იგი, ვიყო მეცა მსგავს თქუენდა მტყუვარ, არამედ ვიცი იგი და სიტყუასა მისსა ვიმარხავ.

55. თქუენდა]თქუენდა f |

56. აბრაჰამს, მამასა თქუენსა, უხაროდა, რამთა იხილოს დღე ესე ჩემი, იხილა და განიხარა.

56. დღე]დღე a |

57. ჰრქუეს მას ჰურიათა მათ: ერგასის წლის არლა ხარ და შენ აბრაჰამი გიხილავსა?

58. ჰრქუა მათ იესუ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: პირველ აბრაჰამის ყოფადმდე მე ვარ.

58. პირველ]ვიდრე af |

59. აღიღეს ქვები ჰურიათა მათ, რამთა დაჰკრიბონ მას. ხოლო იესუ დაეფარა და განვიდა ტაძრით, განვლო შორის მათსა და წარვიდა ესრეთ.

59. ტაძრით] + და f |

1. და ვითარცა წარვიდოდა იესუ, იხილა კაცი, ბრმაა შობითგან.
2. ჰკითხვიდეს მოწაფენი მისნი და ეტყოდეს: რაბი, ვინ ცოდა: ამან, ანუ მშობელთა ამისთა, რამეთუ ბრმაა იშვა?
3. ჰრქუა მათ იესუ: არცა ამან ცოდა, არცა მშობელთა ამისთა, არამედ რაფთა გამოცხადნეს საქმე ღმრთისაჲ მაგას ზედა.
3. საქმესაქმს ა |
4. და ჩემდა ჯერ-არს საქმედ საქმესა მომავლინებელისა ჩემისასა, ვიდრე დღს არსდა; მოცვალს ღამე, ოდეს ვერვის კელ-ეწიფოს საქმედ.
4. ღამელამს აფ |
- * აქედაბ გრძელდება ო.
5. ვიდრემდე ვარ სოფელსა შინა, ნათელი ვარ სოფლისაჲ.
6. და ესე ვითარცა თქუა, ჰნერწყუა ქუეყანასა და შექმნა თიკაჲ ნერწყუსაგან, და სცხო თიკაჲ იგი თუალთა მის ბრმისათა
7. და ჰრქუა მას: წარვედ და დაიბანე საბანელსა მას სილოამისასა, რომელი ითარგმნების მოვლინებულად. – წარვიდა კაცი იგი და დაიბანა, მოვიდა და ხედვიდა.
8. ხოლო მოძმენი და რომელთა ეხილვა იგი პირველად, რამეთუ მთხოველი იყო, იტყოდეს: არა ესე არსა, რომელი ზინ და ითხოვნ.
8. მთხოველი|მთხოველ ა |
9. სხუანი იტყოდეს: ესე არს; – ხოლო რომელნიმე იტყოდეს: არა, არამედ მსგავსი მისი არს; ხოლო იგი იტყოდა: მე ვარ.
9. იტყოდა|იტყოდა of |
10. ჰკითხვიდეს მას: ვითარ აღგეხილნეს თუალნი შენნი?
11. მან მიუგო და ჰრქუა მათ: კაცსა რომელსა ჰრქუან იესუ, თიკაჲ შექმნა და მცხო თუალთა ჩემთა და მრქუა მე: წარვედ საბანელსა მას სილოამისასა და დაიბანე. მივედ და დავიბანე და აღვიხილენ.
11. საბანელსა მას | > ო*af | სილოამისასა | სილოამდ ო*af |
12. ჰრქუეს მას: სადა არს იგი? ხოლო მან ჰრქუა მათ: არა უწყი.
13. იყო შაბათი, ოდეს-იგი თიკაჲ შექმნა იესუ და აღუხილნა თუალნი მისნი.
14. მოიყვანეს იგი წინაშე ფარისეველთა, რომელ-იგი პირველად ბრმაა იყო.
15. კუალად ჰკითხვიდეს მას ფარისეველნიცა იგი: ვითარ აღიხილენ? ხოლო მან ჰრქუა მათ: თიკაჲ ღამდვა თუალთა ჩემთა, და დავიბანე და აწ ვხედავ.

16. იტყოდეს ვინმე ფარისეველთაგანნი: ესე კაცი არა არს ღმრთისაგან, რამეთუ შაბათსა არა იმარხავს. – სხუანი იტყოდეს: ვითარ კელ-ეწიფების კაცსა ცოდვილსა ესევეითარისა სასწაულისა საქმედ? – და ცილობად იყო მათ შორის.

16. ღმრთისაგან|ღმრთისა a |

17. ჰრქუეს მას, რომელი-იგი პირველ ბრმად იყო: შენ რასა იტყვ მისთვის, რამეთუ აღგიხილნა თუალნი შენნი? ხოლო მან ჰრქუა მათ: წინაწარმეტყუელი არს.

18. არა ჰრწმენა ჰურიათა მისთვის, ვითარმედ ბრმად იყო და აღიხილნა თუალნი, ვიდრემდე მოუწოდეს მამა-დედათა მისთა, რომელმან-იგი აღიხილნა,

19. ჰკითხვიდეს მათ და ჰრქუეს: ესე არსა ძმ იგი თქუენი, რომლისადა თქუენ სთქუთ, ვითარმედ: ბრმად იშვა? აწ უკუე ვითარ ხედავს?

19. ჰრქუეს|ჰრქუეს f | ძმ] ძე of, ძეხ a | უკუე] უკუფ f |

20. მიუგეს მამა-დედათა მისთა და ჰრქუეს: უწყით, რამეთუ ესე არს ძმ ჩუენი და რამეთუ ბრმად იშვა.

20. ძმ]ძე f |

21. ხოლო აწ ვითარ ხედავს, ჩუენ არა ვიცით; ანუ ვინ აღუხილნა მაგას თუალნი, ჩუენ არა უწყით; მაგას ჰკითხეთ, ჰასაკი აქუს, ეგე თავისა თვისისათვის იტყოდენ.

22. ამისთვის ესე თქუეს მშობელთა მისთა, რამეთუ ეშინოდა ჰურიათაგან, რამეთუ შეთქუემულ იყვნეს ჰურიანი, რადთა აღ-თუ ვინმე-იაროს იგი ქრისტედ, კრებულისაგან განკადონ იგი.

22. თქუეს]თქუეს f |

23. ამისთვის თქუეს მამა-დედათა მისთა, ვითარმედ: ჰასაკი აქუს, მაგას ჰკითხეთ.

23. თქუეს|ჰრქუეს a |

24. მოუწოდეს კაცსა მას მეორედ, რომელი-იგი პირველ ბრმად იყო, და ჰრქუეს მას: მიეც დიდებად ღმერთსა; ჩუენ უწყით, რამეთუ კაცი ესე ცოდვილი არს.

25. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა: ცოდვილი თუ არს, მე არა უწყი; ხოლო ერთი ესე უწყი, რამეთუ ბრმად ვიყავ და აწ ვხედავ.

26. მერმე ჰრქუეს მას: რად გიყო შენ? ვითარ აღგიხილნა თუალნი შენნი?

27. მიუგო და ჰრქუა მათ: გარქუ თქუენ პირველვე, და არა გესმა; რადსაღა გნებავს კუალად სმენად? ანუ თქუენცა გნებავს მოწაფე-ყოფად მისა?

27. მოწაფე-]მოწაფხ- a |

28. ხოლო იგინი აგინებდეს მას და ჰრქუეს: შენ ხარ მოწაფხ მისი, ხოლო ჩუენ მოწაფენი მოსესნი ვართ.

29. მოწაფხ|მოწაფე f |

29. უწყით, რამეთუ მოსეს ეტყოდა ღმერთი, ხოლო ესე არა ვიცით, ვინაჲ არს.
29. ეტყოდა ღმერთი | tr ღმერთი ეტყოდა o*af |
30. მიუგო კაცმან მან და ჰრქუა მათ: საკურველი ესე არს, რამეთუ თქუენ არა იცით, ვინაჲ არს, და მე აღმიხილნა თუალნი.
31. ესე უწყი, რამეთუ ცოდვილისაჲ არა ისმინის ღმერთმან, არამედ უკუეთუ ვინმე არნ ღმრთისმსახურ და ნებასა ღმრთისასა ჰყოფნ, ამისი ისმინის ღმერთმან.
32. საუკუნითგან არასადა ისმა, ვითარმცა აღ-ვინმე-უხილნა თუალნი შობითგან ბრძისანი.
33. უკუეთუმცა არა იყო ესე ღმრთისაგან, ვერმცა რას შემძლებელ იყო საქმედ.
34. მიუგეს და ჰრქუეს მას: ცოდვათა შინა შობილ ხარ შენ ყოვლად და შენ გუასწავებ ჩუენ? – და განკადეს იგი გარე.
34. ცოდვათა | ცოდვასა af | შენ | > o*f | გარე | გარეშ a |
35. ესმა იესუს, რამეთუ განაძეს იგი გარე, ჰოვა იგი და ჰრქუა მას: შენ გრწამსა ძმ ღმრთისაჲ?
35. ძმ | ძე of |
36. მან მიუგო და ჰრქუა: ვინ არს იგი, უფალო, რაათა მრწმენეს იგი?
37. ჰრქუა მას იესუ: იხილე იგი, და რომელი იტყვს შენ თანა, იგი არს.
38. ხოლო მან ჰრქუა მას: მრწამს, უფალო, და თაყუანის-სცა მას.
39. და თქუა იესუ: შჯად სოფელსა ამას მოსრულ ვარ მე, რაათა, რომელნი არა ხედვიდეს, ხედვიდენ; და რომელნი ხედვიდეს, დაბრმენ.
40. ესმა ესე ფარისეველთაგანთა, რომელნი იყვნეს მის თანა, და ჰრქუეს: ნუუკუე ჩუენცა ბრძანი ვართა?
40. ნუუკუე | ნუუკუე f |
41. ჰრქუა მათ იესუ: უკუეთუმცა ბრძანი იყვნით, ცოდვამცა არა გაქუნდა; ხოლო აწ იტყვთ, ვითარმედ: ვხედავთ, და ცოდვანი თქუენნი ჰგიან.

10

1. ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: რომელი არა შევალს კარით ეზოსა ცხოვართასა, არამედ სხუთ კერძო შევალს, იგი მპარავი არს და ავაზაკი.
2. ხოლო რომელი შევალს კარით, მწყემსი არს ცხოვართაჲ.
3. ამას მეკარემანცა განულის, და ცხოვართა კმისა მისისაჲ ისმინიან, და თუსთა

ცხოვართა უწესნ სახელით და განიყვანნის იგინი.

3. იგინი]იგი of |

4. და ოდეს თუსნი იგი ყოველნი განიყვანნის, წინაშე მათსა ვილოდის, და შეუდგენ მას ცხოვარნი იგი, რამეთუ იციან კმაჲ მისი.

5. ხოლო უცხოთა არა შეუდგენ, არამედ ივლტოდიან მისგან, რამეთუ არა იციან კმაჲ უცხოთსაჲ მის.

6. ამას იგავსა ეტყოდა მათ იესუ, და მათ არა გულისკმა-ყვეს, რასა-იგი ეტყოდა მათ.

7. ხოლო იესუ მერმეცა ჰრქუა მათ: ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: მე ვარ კარი ცხოვართაჲ.

8. ყოველნი რომელნი ჩემსა პირველად მოვიდეს, მპარავნი იყვნეს და ავაზაკნი, არამედ არა ისმინეს მათი ცხოვართა.

9. მე ვარ კარი: ჩემ მიერ თუ ვინმე შევიდეს, ცხონდეს; შევიდეს და გამოვიდეს და საძოვარი პოვოს.

10. ხოლო მპარავი იგი არა მოვიდის, არამედ რაათა იპაროს და დაკლას და წარწყმიდოს. ხოლო მე მოვედ, რაათა ცხორებაჲ აქუნდეს და უმეტესი აქუნდეს.

11. მე ვარ მწყემსი კეთილი: მწყემსმან კეთილმან სული თუსი დადვის ცხოვართათუს.

12. ხოლო სასყიდლითდადგინებულმან და რომელი არა არნ მწყემსი, რომლისა არა არიედ ცხოვარნი თუსნი, იხილის რაჲ მგელი მოძავალი, დაუტევნის ცხოვარნი და ივლტინ, და მგელმან წარიტაცნის იგინი და განაბნინის.

13. რამეთუ სასყიდლითდადგინებული არნ და არარაჲ სჭირნ მას ცხოვართათუს.

13. არარა]არარაჲ of, არაჲ a |

14. მე ვარ მწყემსი კეთილი და ვიცნი ჩემნი იგი, და მიციან ჩემთა მათ.

15. ვითარცა მიცის მე მამამან, ვიცი მეცა მამაჲ და სულსა ჩემსა დავსდებ ცხოვართათუს.

16. და სხუანიცა ცხოვარნი მიდგან, რომელნი არა არიან ამის ეზოთსაგანნი, იგინიცა ჯერ-არიან მოყვანებად ჩემდა, და კმისა ჩემისაჲ ისმინონ და იყვნენ ერთ სამწყსო და ერთ მწყემს.

17. ამისთვის უყუარ მე მამასა, რამეთუ მე დავსდებ სულსა ჩემსა, რაათა კუალად მოვილო იგი.

18. არავინ მიმილოს იგი ჩემგან, არამედ მე დავსდებ მას თავით ჩემით. კელ-მეწიფების დადებად მისა და კელ-მეწიფების კუალად მოლებად მისა. ესე მცნებაჲ

მომიღებებს მამისა ჩემისაგან.

19. და იყო განწვალებაჲ კუალად ჰურიათა მათ შორის ამის სიტყვსათჳს.

20. და იტყოდეს მრავალნი მათგანნი: ეშმაკეულ არს და ცბის. რაჲსა ისმენთ მისსა?

20. მისსა]მისა of |

21. და სხუანი იტყოდეს: ესე სიტყუანი არა ეშმაკეულისანი არიან. ნუუკუე ეშმაკსა კელ-ეწიფების ბრმისა თუალთა ახილვად?

21. ეშმაკეულისანი]ეშმაკეულისნი a | ნუუკუე|ნუუკუემ af |

22. და იყო მამინ სატფურებაჲ იერუსალჴმს; ზამთარი იყო.

23. და იქცეოდა იესუ ტადარსა მას შინა და სტოასა სოლომონისსა.

23. სტოასა]სტოვასა a |

24. გარემოდგეს მას ჰურიანი იგი და ეტყოდეს: ვიდრემდის სულთა ჩუენთა წარგუკდი? უკუეთუ შენ ხარ ქრისტჴ, გუთხარ ჩუენ განცხადებულად.

25. მიუგო იესუ და ჰრქუა: გარქუ თქუენ, და არა გრწამს; საქმეთა რომელთა ვიქმ სახელითა მამისა ჩემისაჲთა, ესენი წამებენ ჩემთჳს.

26. და თქუენ არა გრწამს ჩემი, რამეთუ არა ხართ ცხოვართა ჩემთაგანნი, ვითარცა გარქუ თქუენ.

27. ცხოვართა ჩემთა კმისა ჩემისაჲ ისმინიან, და მე ვიცნი იგინი, და მომღევდენ მე.

28. და მე ცხორებაჲ საუკუნოდ მივსცე მათ, და არა წარწყმდენ უკუნისამდე, და არავინ მიმტაცნეს იგინი კელთაგან ჩემთა.

28. უკუნისამდე]უკუნისამდჴ af |

29. მამაჲ ჩემი, რომელმან მომცნა იგინი, უფროჲს ყოველთასა არს, და არავის კელ-ეწიფების მიტაცებად მათა კელთაგან მამისა ჩემისაჲთა.

30. მე და მამაჲ ჩემი ერთ ვართ.

31. აქუნდა კუალად ქვები ჰურიათა მათ, რაჲთამცა დაჰკრიბეს მას.

32. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: მრავალი საქმჴს კეთილი გიჩუენე თქუენ მამისა ჩემისა მიერ; რომლისა მათგანისა საქმისათჳს ქვასა დამკრებთ მე?

32. საქმჴს]საქმე of | გიჩუენე]გიჩუენე f |

33. მიუგეს ჰურიათა და ჰრქუეს მას: კეთილისა საქმისათჳს ქვასა არა დაგკრებთ შენ, არამედ გმობისათჳს, და რამეთუ კაცი ხარ შენ და გიყოფიეს თავი შენი ღმერთ.

34. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა წერილ არსა შჯულისა, ვითარმედ: მე ვთქუ: ღმერთნი სამე ხართ?

34. შჯულისა|სჯულისა f|

35. უკუეთუ იგინი თქუნა ღმრთად, რომელთა მიმართ იყო სიტყუაჲ ღმრთისაჲ, და ვერ კელ-ეწიფების დაქსნად წერილი.

36. და რომელი-იგი მამამან წმიდა-ყო და მოავლინა სოფლად, თქუენ იტყუთ, ვითარმედ: გმობს, – რამეთუ ვთქუ, ვითარმედ: ძე ღმრთისაჲ ვარი მე.

36. ძექმხ a|

37. უკუეთუ არა ვიქმ საქმესა მამისა ჩემისასა, ნუ გრწამნ ჩემი.

37. უკუეთუ|უკუწთუ f|

38. უკუეთუ ვიქმ, დაღაცათუ ჩემი არა გრწამს, საქმენი გრწმენედ, რაჲთა სცნათ და უწყოდით, რამეთუ მამაჲ ჩემ თანა არს, და მე მამისა თანა.

38. სცნათ|ჰსცათ a|

39. ეძიებდეს კუალად შეპყრობად მას, და განვიდა კელთაგან მათთა.

40. და წიაღკდა მიერ იორდანესა, ადგილსა მას, სადა ნათელ-სცემდა პირველად იოვანე, და დაადგრა მუნ.

41. და მრავალნი მოვიდოდეს მისა და იტყოდეს, ვითარმედ: იოვანე სასწაული არარაჲ ქმნა; ხოლო ყოველი, რომელი თქუა იოვანე ამისთვის, ჭეშმარიტი იყო.

41. ამისთვის| მისთვის f| ჭეშმარიტი იყო|ჭეშმარტ არს o*af|

42. და მრავალთა ჰრწმენა მისი მუნ.

11

1. იყო ვინმე უძლური ლაზარე ბეთანიაჲთ, დაბისაგან მარიამისა და მართაჲსა, ღისა მისისა.

2. ესე იყო მარიამ, რომელმან სცხო ნელსაცხებელი უფალსა და თმითა თვისითა წარჰკოცნა ფერჳნი მისნი, რომლისაჲ ძმაჲ მისი ლაზარე სნეულ იყო.

3. მიუვლინეს იესუს დათა მისთა და ჰრქუეს: უფალო, აჰა, რომელი გიყუარს, სნეულ არს.

3. აჰა| > o*f|რომელი| + იგი o*af| გიყუარს|გიყუარდა o*af|

4. ხოლო ვითარცა ესმა იესუს, თქუა: ესე სნეულებაჲ არა არს სასიკუდინჳს, არამედ ღიდებისათვის ღმრთისა, რაჲთა იდილოს ძე ღმრთისაჲ მისგან.

4. ხოლო| > o*af|ესმა| + ესე a| სასიკუდინჳს|სასიკუდინჳ a, სასიკუდინჳ f| ძექმხ a|

5. უყუარდა იესუს მართა და დაჲ მისი და ლაზარე.

5. ლაზარე|ლაზარზ ა|
6. ვითარცა ესმა, რამეთუ სნეულ არს, მაშინ და-ლა-ადგრა ადგილსა მას, სადაცა იყო, ორ დღე.
6. დღე|დღზ ა|
7. მერმე, ამისა შემდგომად, ჰრქუა მოწაფეთა თჳსთა: გუალებო, წარვიდეთ კუალად ჰურიასტანად.
7. მერმე| > ო*af| გუალებო|გუალებ ო*af|
8. ჰრქუეს მას მოწაფეთა: მოძღუარ, აწლა გეძიებდეს შენ ჰურიანი ქვისა დაკრებად, და კუალად მუნვე მიხუალა?
9. ჰრქუა მას იესუ: არა ათორმეტნი ჟამნი არიანა დღისანი? უკუეთუ ვინმე ვიდოდის დღისი, არა წარსცეს ფერკი, რამეთუ ნათელსა ამის სოფლისასა ხედავს.
9. მას| მათ ოf| დღისი|დღესა ო*af| წარსცეს ფერკი|უბრკუმეს ა|
10. და უკუეთუ ვინმე ვიდოდის ღამესა შინა, უბრკუმეს მას, რამეთუ ნათელი არა არს მას შინა.
10. შინა| > ო*af|
11. ესე თქუა და ამისა შემდგომად ჰრქუა მათ: ლაზარე, მეგობარმან ჩემმან, დაიძინა, არამედ მე მივიდე და განვაღუძო იგი.
11. ესე| + რაჲ ო*af| და| > ო*af|
12. ჰრქუეს მას მოწაფეთა: უფალო, უკუეთუ დაიძინა, ცხონდეს.
13. ხოლო იესუ ჰრქუა სიკუდილისა მისისათჳს, და მათ ეგონა, ვითარმედ მძინარებისათჳს ძილისა თქუა.
13. ჰრქუა|თქუა ა|
14. მაშინ ჰრქუა მათ იესუ განცხადებულად: ლაზარე მოკუდა.
14. ლაზარე|ლაზარზ ა|
15. და მე მიხარის თქუენთჳს, რაჲთა გრწმენეს ჩემი, რამეთუ არა ვიყავ მუნ. არამედ მოგუალებო, მივიდეთ მისა.
15. რამეთუ| + მე ო*af| ვიყავ მუნ| თრ მუნ ვიყავ ა|
16. ჰრქუა უკუე თომა, რომელსა ერქუა მარჩბივ, მისთანათა მათ მოწაფეთა: მოგუალებო, მივიდეთ, რაჲთა მოვწყდეთ ჩუენცა მის თანა.
16. ჰრქუა|თქუა ა| უკუე|უკუმ af| მათ| > ა| მოწაფეთა| მოწაფეთაგანმან ა| მივიდეთ| + ჩუენცა ო*af| მოვწყდეთ| მოვსწყდეთ f|
17. და ვითარცა მოვიდა იესუ ბეთანიად, პოვა იგი, რამეთუ ოთხი დღე აქუნდა საფლავსა შინა.
17. დღე|დღზ ა|
18. ხოლო იყო ბეთანიაჲ მახლობელ იერუსალჴმსა ვითარ ათხუთმეტ ოდენ უტევან.

19. და მრავალნი ჰურიათაგანნი მოსრულ იყვნეს მართაჲსა და მარიაჲმისა, რაჲთა ნუგეჲშინის-სცენ მათ ძმისა მათისათჳს.

19. მართაჲსა|მართაჲსსა oaf| მარიაჲმისა|მარიაჲმისსა oaf|

20. ხოლო მართას ვითარცა ესმა, რამეთუ იესუ მოვალს, მიეგებვოდა მას, ხოლო მარიამ სახლსა შინა ჯდა.

21. ჰრქუა მართა იესუს: უფალო, უკუეთუმცა აქა იყავ, არამცა მომკუდარ იყო ძმაჲ იგი ჩემი,

22. არამედ და აწცა უწყი, ვითარმედ: რაჲცა-იგი სთხოო ღმერთსა, მოგცეს შენ ღმერთმან.

22. არამედ|> a| ვითარმედ| > o*f| რაჲცა-|რაჲ- a| სთხოო|სთხოვო af|

23. ჰრქუა მას იესუ: აღდგეს ძმაჲ შენი.

24. ჰრქუა მას მართა: უწყი, რამეთუ აღდგეს აღდგომასა მას უკუანაჲსკნელსა ღლესა.

25. ჰრქუა მას იესუ: მე ვარ აღდგომაჲ და ცხორებაჲ. რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, მო-ღათუ-კუდეს, ცხოვნდესვე.

25. ცხოვნდესვე|ცხოვნდესვე oaf|

26. და ყოველი, რომელი ცოცხალ არს და ჰრწმენეს ჩემი, არა მოკუდეს იგი უკუნისამდე. გრწამსა ესე?

27. ჰრქუა მას მართა: ჰე, უფალო, მრწამს, რამეთუ შენ ხარ ქრისტჳ, ძმ ღმრთისაჲ, მომავალი სოფლად.

27. ჰე|ჰმ a| ქრისტჳ|ქრისტჳე f| ძმ|ძე f|

28. და ვითარცა ესე თქუა, წარვიდა და მოუწოდა მარიამს, დასა თჳსსა, იღუმალ და ჰრქუა მას: მოძღუარი მოსრულ არს და გიწესს შენ.

29. ხოლო მას ვითარცა ესმა, აღდგა ადრე და მივიდოდა მისა.

29. ადრე|ადრჳ a| მისა|მისსა a|

30. რამეთუ არღა მოსრულ იყო იესუ დაბად, არამედ მუნღა იყო ადგილსა მას, სადაცა მიეგებვოდა მას მართა.

31. ხოლო ჰურიანი იგი, რომელნი იყვნეს მის თანა სახლსა შინა და ნუგეჲშინის-სცემდეს მათ, ვითარცა იხილეს მარიამ, რამეთუ ადრე აღდგა და გამოვიდა, მისდევდეს მას, ჰგონებდეს, ვითარმედ საფლავად მივალს ტირილად მისა.

31. მისა|მისსა a|

32. ხოლო მარიამ ვითარცა მოვიდა, სადა-იგი იყო იესუ, ვითარცა იხილა იგი, დავარდა ფერკთა მისთა თანა და ჰრქუა მას: უფალო, უკუეთუმცა აქა ყოფილ იყავ, არამცა მომკუდარ იყო ძმაჲ იგი ჩემი.

32. მისთა თანა| tr თანა მისთა o*f| მომკუდარ იყო|მოკუდა a|

33. ხოლო იესუ ვითარცა იხილა იგი, რამეთუ ტიროდა, და მის თანა მოსრულნი იგი ჰურიანიცა ტიროდეს, შეძრწუნდა სულითა, ვითარცა რისხვით,
34. და ჰრქუა მათ: სადა დასდევით იგი? – ჰრქუეს მას: მოვედ და იხილე!
35. და ცრემლოდა იესუცა.
36. იტყოდეს უკუე ჰურიანი იგი: აჰა, ვითარ სამე უყუარდა იგი!
36. უკუეუკუეშ აf |
37. ვიეთნიმე მათგანნი იტყოდეს: არამცა ეძლო ამას, რომელმან აღუხილნა თუალნი ბრმასა, ყოფად რამე, რაფთამცა ესეცა არა მოკუდა?
38. ხოლო იესუ კუალად, ვითარცა განრისხებული თავსა შორის თუსსა, მოვიდა საფლაგსა მას. ხოლო იყო ქუაბი, და ლოდი ზედაედვა მას.
38. თავსა შორის თუსსა|გონებასა თუსსა o*a f |
39. ჰრქუა მათ იესუ: აღიღეთ ლოდი ეგე! – ჰრქუა მას მართა, დამან მის მკუდრისამან: უფალო, ყროდისდა, რამეთუ მეოთხე დღე არს.
39. დამან მის მკუდრისამან > o*a | დღე|დღე a |
40. ჰრქუა მას იესუ: არა გარქუ შენ, ვითარმედ: უკუეთუ გრწმენეს, იხილო დიდებად ღმრთისაჲ?
41. აღიღეს უკუე ლოდი იგი, სადა მდებარე იყო მკუდარი იგი. ხოლო იესუ აღიხილნა თუალნი ზეცად და თქუა: მამაო, გმადლობ შენ, რამეთუ ისმინე ჩემი,
41. ვითარცა აღიღეს o*a f | უკუე | > o*a f |
42. და მე ვიცი, რამეთუ მარადის ისმენ ჩემსა, არამედ ერისა ამისთვის, რომელი გარემომადგს მე, ვთქუ, რაფთა ჰრწმენეს, რამეთუ შენ მომავლინე მე.
42. ისმენ|ისმინი o*a f | ჩემსა|ჩემი o*a f |
43. და ესე ვითარცა თქუა, კმითა დიდითა ღალად-ყო: ლაზარე, გამოვედ გარე!
43. ღალად-ღალატ- o | ლაზარე|ლაზარე a | გამოვედ | + გამოვედ a | გარე|გარე a |
44. და გამოვიდა მკუდარი იგი, შეკრული კელით და ფერკით სახუეველითა, და პირი მისი დაბურვილ იყო სუდართა. ჰრქუა მათ იესუ: განჰკესენით ეგე და უტევეთ, ვილოდის!*
44. სახუეველითა|სახუეველითა f |
- * აქ წყდება o.
45. მრავალთა უკუე ჰურიათაგანთა, რომელნი მოსრულ იყვნეს მარიამისა და მართაძსა, იხილეს, რომელი-იგი ქმნა იესუ, და ჰრწმენა მისა მიმართ.
45. უკუე | > a f | მისა მიმართ|მისი a f |
46. ხოლო რომელნიმე მათგანნი წარვიდეს და უთხრეს ფარისეველთა მათ, რაჲ-იგი ქმნა იესუ.

47. და შეკრიბეს მღღელთმოდღუართა მათ და ფარისეველთა კრებული და იტყოდეს: რაამე ვყოთ, რამეთუ კაცი ესე მრავალსა სასწაულსა იქმს?

48. უკუეთუ დაუტეოთ იგი ესრეთ, ყოველთა ჰრწმენეს მისა მიმართ, და მოვიდეს ჰრომნი და მიგზღონ ჩუენ ადგილიცა ჩუენი და ნათესავიცა.

48. მისა მიმართ|მისი af|მოვიდეს|მოვიდენ af|

49. ერთმან ვინმე მათგანმან, კაიაფა, რომელი იყო მღღელთმოდღუარი მის წელიწდისაჲ, ჰრქუა მათ: თქუენ არა იცით არცა ერთი,

49. ვინმე| > af|

50. არცა განგიზრახავს, რამეთუ უმჯობეს არს ჩუენდა, რაათა ერთი კაცი მოკუდეს ერისათჳს, და არა ყოველი ნათესავი წარწყმდეს.

51. ესე თავით თჳსით არა თქუა, არამედ მღღელთმოდღუარი იყო მის წელიწდისაჲ და წინაწარმეტყუელა, რამეთუ ეგულებოდა იესუს მოსიკუდიდ ნათესავთათჳს,

51. წინაწარმეტყუელა|წინაწარმეტყუელებდა af|

52. და არა ხოლო ნათესავთათჳს, არამედ რაათა შვილნიცა ღმრთისანი განბნეულნი შეკრიბნეს ერთად.

53. მიერ ღლითგან შეიზრახნეს ჰურიანი, რაათა მოკლან იგი.

54. ხოლო იესუ არღარა განცხადებულად ვიდოდა ჰურიათა შორის, არამედ წარვიდა მიერ სოფელსა, მახლობელად უდაბნოსა, ქალაქსა, რომელსა ჰრქუან ეფრაიმ, და მუნ დაადგრა მოწფითურთ თჳსით.

54. ეფრაიმ|ეფრაიმი a|

55. ხოლო იყო მახლობელ პასექი იგი ჰურიათაჲ, და აღვიდეს მრავალნი იერუსალჴმდ სოფლებისაგან უწინარეს მის პასექისა, რაათა განიწმიდნენ თავნი თჳსნი.

55. ხოლო| > af|პასექი| + დღსასწაული a, დღესასწაული f|პასექისა| + რომელ არს ვნებაჲ af|

56. ხოლო ჰურიანი ეძიებდეს იესუს და იტყოდეს ურთიერთას, დგეს რაჲ ტაძარსა შინა: ვითარ ჰგონებთ თქუენ, არამე მოვიდესა დღესასწაულსა ამას?

56. დღესასწაულსა|დღსასწაულსა a|

57. რამეთუ მიეცა მცნებაჲ მღღელთმოდღუართა მათ და ფარისეველთა, რაათა, უკუეთუ ვინმე უწყოდის, სადა არს, აუწყოს მათ, რაათა შეიპყრან იგი.

57. ვინმე|ვინ f|არს| + რაათა af|რაათა|და af|

12

1. ხოლო იესუ უწინარეს ექუსისა დღისა ვნებისა მის მოვიდა ბეთანიად, სადა-იგი იყო ლაზარე მომკუდარ, რომელი-იგი აღადგინა მკუდრეთით.

1. ლაზარე|ლაზარე a|მომკუდარ|მომკუდარი af|აღადგინა| + იესუ af|

2. და მოუძნადეს მას მუნ სერი, და მართა ჰმსახურებდა მას, ხოლო ლაზარე იყო მენინაკეთაგანი მის თანა.

2. იყო] + ერთი af |

3. ხოლო მარიამ მოილო ლიტრად ერთი ნელსაცხებელი ნარდისა სარწმუნოდად მრავალსაყილდისა და სცხო ფერკთა იესუმსთა და თმითა თუსითა წარჰკოცნა ფერკნი მისნი, და სახლი იგი ყოველი აღივსო სულნებელითა მის ნელსაცხებელისადათა.

3. ნარდისა|ნარდისა a | იგი > f | სულნებელითა|სურნელებითა a |

4. თქუა ვინმე ერთმან მოწაფეთა მისთაგანმან, იუდა სიმონისმან, ისკარიოტელმან, რომელსა ეგულებოდა მიცემად მისი:

4. მისთაგანმან|მისთაგან a |

5. რადასათუს ნელსაცხებელი ესე არა განისყიდა სამასის დრაჰკნის და მიეცა გლახაკთა?

6. ხოლო ესე თქუა, არა თუ გლახაკთადა რადმე ზრუნვადა ეღვა გულსა მისსა, არამედ რამეთუ მპარავი იყო და გუადრუცი იგი მას აქუნდა და შთასადებელი იგი მას ჰკიდავნ.

6. ესე] + მისთუს af | მისსა|მისა f | გულსა მისსა] > a |

7. და თქუა იესუ: უტევე მაგას, დღედ დაფლვისა ჩემისა დამიმარხა ეგე.

7. უტევე|უტევეთ af | მაგას] + რაათა af | დამიმარხა|დამიმარხოს af |

8. რამეთუ გლახაკნი მარადის თქუენ თანა არიან, ხოლო მე არა მარადის თქუენ თანა ვარ.

9. აგრძნა უკუე ყოველმან ერმან ჰურიათამან, რამეთუ იესუ მუნ არს; მოვიდეს არა ხოლო თუ იესუმსთუს, არამედ რაათა ლაზარეცა იხილონ, რომელი-იგი აღადგინა მკუდრეთით.

9. უკუე|უკუე f |

10. ხოლო ზრახვა-ყვეს მდღელთმოდუართა მათ, რაათა ლაზარეცა მოკლან.

10. ხოლო] > af |

11. რამეთუ მრავალნი ჰურიათაგანნი მისთუს მივიდოდეს და ირწმუნებდეს იესუმსსა.

11. მისთუს] > af | ირწმუნებოდეს იესუმსსა|ჰრწმუნა მათ იესუმსი af |

12. ხვალისაგან ერი მრავალი რომელ-იგი მოსრულ იყვნეს დღესასწაულსა მას, რამეთუ ესმა, ვითარმედ იესუ მოვალს იერუსალმად,

12. დღესასწაულსა|დღესასწაულსა a |

13. მოიღეს რტოები დანაკისკუდთაგან და განვიდეს მიგებებად მისა, დაღადებდეს და იტყოდეს: ოსანა, კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისადათა, მეუფე ისრაელისადა!

13. მისა|მისა a | მეუფე|მეუფე f |

14. და პოვა იესუ ვირი და დაჯდა მას ზედა, ვითარცა წერილ არს:
15. ნუ გეშინინ, ასულო სიონისაო! აჰა, ესერა, მეუფე შენი მოვალს შენდა და ზეზის იგი კიცუსა ვირისასა.
15. მეუფე f|ვირისასა|ვირსა a|
16. ხოლო ესე არა ეცნა მოწაფეთა მისთა პირველად, არამედ ოდეს იდიდა იესუ, მაშინ მოეცენა, რამეთუ ესრეთ წერილ იყო მისთვის, და ესე უყვეს მას.
16. ხოლო] > af|მაშინ] > af|
17. და ეწამებოდა მას ერი იგი, რომელი იყო მის თანა, რაჟამს ლაზარეს უწოდა საფლავით და აღადგინა იგი მკუდრეთით.
18. ამისთვისცა მიეგებოდა მას ერი იგი, რამეთუ ესმინა, ვითარმედ ესე სასაწაული ქმნა იესუ.
19. ხოლო ფარისეველთა მათ თქუეს ურთიერთას: ჰხედავთა, რამეთუ არა ირგებთ არარას? აჰა, ესერა, სოფელი ყოველი მივიდა შედგომად მისა.
19. თქუეს|თქუეს f|არა|არას af|ესერა| + ჰრწამს და af|შედგომად|შედგომად a|
20. იყვნეს ვინმე წარმართაგანნიცა აღმოსრულთა მათგანნი, რაათა თაყუანის-სცენ დღესასწაულსა მას.
20. დღესასწაულსა|დღესასწაულსა a|
21. ესენი მოვიდეს ფილიპესა, რომელი-იგი იყო ბეთსაიდათ გალილეაჲსაჲთ, და ეტყოდეს მას: უფალო, გუნებავს იესუმსი ხილვაჲ.
21. ფილიპესა|ფილიპესა af|გალილეაჲსაჲთ|გალილეაჲსაჲთ a*|
22. მივიდა ფილიპე და ჰრქუა ანდრეას; და მოვიდეს ანდრეა და ფილიპე და ჰრქუეს იესუს.
22. ფილიპე|ფილიპე a|
23. ხოლო იესუ მიუგო და ჰრქუა მათ: მოიწია ჟამი, რაათა იდილოს ძმ კაცისაჲ.
23. ძმ|ძმ af|
24. ამენ, ამენ გეტყუ თქუენ: უკუეთუ არა მარცუალი იფქლისაჲ დავარდეს ქუეყანასა და მოკუდეს, იგი მარტოჲ ხოლო ეგოს; ხოლო უკუეთუ მოკუდეს, მრავალი ნაყოფი გამოიღოს.
24. ხოლო] > af|
25. რომელსა უყუარდეს სული თვისი, წარიწყმიდოს იგი; და რომელსა სძულდეს სული თვისი ამას სოფელსა, ცხორებად საუკუნოდ დაიმარხოს იგი.
25. წარიწყმიდოს|განუტეოს af|
26. უკუეთუ ვინმე მე მმსახურებდეს, მე შემომიდეგინ; და სადაცა მე ვიყო, მუნცა მსახური ჩემი იყოს. და უკუეთუ ვინმე მე მმსახურებდეს, პატივ-სცეს მას მამამან ჩემმან.
26. მმსახურებდეს¹|მსახურებდეს af|მსახური| + იგი a|მმსახურებდეს²] + მემსახურებდეს af|

27. აწ სული ჩემი შეძრწუნებულ არს და რამე ვთქუა? მამაო, მიკსენ მე ჟამისა ამისგან, არამედ ამისთვის მოვედ ჟამსა ამას.

28. მამაო, აღიდე ძე შენი. მოიწია მისა კმაჲ ზეცით: და ვადიდე და კუალადცა ვადილო.

28. ძე|ძმ a|ღა¹] > af|ვადიდე|გადიდე af|ვადიდე| + შენ af|ვადილო|გადილო af|

29. ხოლო ერი იგი, რომელი დგა და ესმა, იტყოდეს, ვითარმედ: ქუხილი იყო; – ხოლო სხუანი იტყოდეს: ანგელოზი ეტყოდა მას.

30. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: არა ჩემთვის იყო კმაჲ ესე, არამედ თქუენთვის.

31. აწ არს საშჯელი ამის სოფლისაჲ, აწ მთავარი იგი ამის სოფლისაჲ განვარდეს გარე.

31. საშჯელი|სასჯელი f|განვარდეს|გარდამოვარდეს af|გარე|ქუშ af|

32. და მე ოდეს ავმალლდე ქუეყანით, ყოველნი მოვიზიდნე ჩემდა.

33. ხოლო ამას რაჲ იტყოდა, აუწყებდა, რომლითა სიკუდილითა ეგულებოდა სიკუდილად.

33. სიკუდილად|სიკუდილად a|

34. მიუგო მას ერმან მან და ჰრქუა: ჩუენ გუასმიეს შჯულისაგან, ვითარმედ ქრისტს უკუნისამდე ეგოს. და შენ ვითარ იტყუ, ვითარმედ: ჯერ-არს ამაღლებაჲ მისა კაცისაჲ? ვინ არს ესე ძმ კაცისაჲ?

34. შჯულისაგან|სჯულისაგან f|ქრისტს|ქრისტე f|უკუნისამდე|უკუნისამდს a|ძმ|ძე f|

35. ჰრქუა მათ იესუ: მცირედ ჟამ ნათელი თქუენ თანა არს. ვიდოდეთ, ვიდრე ნათელი გაქუსლა, რაჲთა არა გეწიოს თქუენ ბნელი, რამეთუ რომელი ვალნ ბნელსა, არა უწყინ, ვიდრე ვალნ.

36. ვიდრე ნათელი გაქუს, გრწმენინ ნათელი, რაჲთა ძე ნათლის იყვნეთ. – ამას ეტყოდა იესუ და წარვიდა და დაეფარა მათგან.

36. ძე|ძმ a|ნათლის|ნათლისა f|ეტყოდა|იტყოდა a|ღა²] > a|

37. და ესოდენნი სასწაულნი ქმნა წინაშე მათსა, და არა ჰრწმენა მისა მიმართ,

38. რაჲთა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი ესაია წინაწარმეტყუელისაჲ, რომელსა იტყუს: უფალო, ვისმე ჰრწმენა სასმენელი ჩუენი? და მკლავი უფლისაჲ ვის გამოეცხადა?

38. ვის|ვისმე af|

39. ამისთვის ვერ ჰრწმენა, რამეთუ მერმეცა თქუა ესაია:

40. დაუბრმეს მათ თუალნი მათნი, რაჲთა ვერ იხილონ თუალითა, და დაუსულბეს გულნი მათნი, რაჲთა არა გულისკმა-ყონ გულითა და მოიქცენ, და მე განვკურნნე იგინი.

40. მათ] > a|

41. ესე თქუა ესაია, ოდეს-იგი იხილა ღიდებაჲ მისი და იტყოდა მისთვის.
42. ხოლო მთავართაგანთაცა მრავალთა ჰრწმენა მისა მიმართ, არამედ ფარისეველთათჳს ვერ აღიარეს, რაჲთა არა კრებულისაგან განასხნენ,
43. რამეთუ შეიყუარეს ღიდებაჲ კაცთაჲ უფროჲს, ვიდრე ღიდებაჲ ღმრთისაჲ.
44. ხოლო იესუ ღალად-ყო და თქუა: რომელსა ვჰრწმენე მე, არა მე ვჰრწმენე, არამედ მომავლინებელი ჩემი.
44. ღალად-ღალატ- a |
45. და რომელმან მიხილა მე, იხილა მომავლინებელი ჩემი.
46. მე, ნათელი, სოფლად მოვივლინე, რაჲთა ყოველსა რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, ბნელსა შინა არა დაადგრეს.
47. და რომელმან ისმინეს სიტყუანი ჩემნი და არა ჰრწმენენ, მე არა ვსაჯო იგი, რამეთუ არა მოვედ მე შჯად სოფლისა, არამედ რაჲთა ვაცხოვნო სოფელი.
47. ჰრწმენენ]ჰრწმენენ af | შჯად]სჯად f |
48. ხოლო რომელმან შეურაცხ-მყოს და არა შეიწყნარნეს სიტყუანი ჩემნი, აქუს მსაჯული თჳსი: სიტყუასა რომელსა ვიტყოდე, მან საჯოს იგი უკუანაღსკნელსა ღღესა.
48. შეურაცხ-მყოს] + მე af | ღღესა]ღღმსა a |
49. რამეთუ მე თავით თჳსით არარას ვიტყოდე, არამედ რომელმან მომავლინა მე, მამამან, მან მომცა მე მცნებაჲ, რაჲ ვთქუა და რასა ვიტყოდი.
49. მან] > af |
50. და უწყი, რამეთუ მცნებაჲ მისი ცხორება საუკუნო არს. და რომელსა ვიტყუ მე, ვითარცა მამცნო მე მამამან, ეგრეცა ვიტყუ.

13

1. და უწინარეს ღღესასწაულისა მის პასექისა იცოდა იესუ, რამეთუ მოიწია ჟამი მისი, რაჲთა განვიდეს ამიერ სოფლით და მივიდეს მამისა, რამეთუ შეიყუარნა თჳსნი იგი ამას სოფელსა შინა და სრულიად შეიყუარნა იგინი.
1. ღღესასწაულისა]ღღმსასწაულისა a | პასექისა] + რომელ არს ვნებაჲ af | იცოდა]იტყოდა a | სოფელსა] + მყოფნი f | შინა] > af |
2. და ვითარცა სერობაჲ იგი იყო, და ეშმაკი შესრულ იყო გულსა იუდაჲსსა, სიმონ ისკარიოტელისასა, რაჲთა განსცეს იგი.
2. განსცეს]განჰსცეს af |
3. იცოდა იესუ, რამეთუ ყოველივე მოსცა მას მამამან კელთა მისთა, და რამეთუ ღმრთისაგან გამოვიდა და ღმრთისა მივალს.

4. აღდგა სერობისა მისგან და დადგა სამოსელი თუსი და მოილო არდაგი და მოირტყა იგი.
5. და მოილო წყალი და შთაასხა საბანელსა მას და იწყო ბანად ფერკთა მოწაფეთა თუსთა და წარჰკოცდა არდაგითა მით, რომელი მოერტყა.
5. ბანად|ლაბანად a|მოწაფეთა|მოწაფეთასა a|თუსთა| > a|მოერტყა|შეემოსა af|
6. და მოვიდა სიმონ-პეტრესა. ჰრქუა მას პეტრე: უფალო, შენ დამბანა ფერკთა ჩემთა?
6. სიმონ-პეტრესა|სიმონ-პეტრესა af|პეტრე|პეტრს a|დამბანა|დამბანნა af|ფერკთა|ფერკნი af|ჩემთა|ჩემნი af|
7. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: რომელსა მე ვიქმ, არა იცი აწ, ხოლო სცნა ამისა შემდგომად.
8. ჰრქუა მას პეტრე: არა დამბანნე ფერკნი ჩემნი უკუნისამდე. — ჰრქუა მას იესუ: უკუეთუ არა დაგბანნე შენ ფერკნი, არა გაქუნდეს ნაწილი ჩემ თანა.
8. პეტრე|პეტრს a|დამბანნე|დამბანნე f|გაქუნდეს|გაქუნს a|
9. ჰრქუა მას სიმონ-პეტრე: უფალო, ნუ ხოლო ფერკნი ჩემნი, არამედ კელნიცა და თავიცა ჩემი.
9. სიმონ-პეტრე|სიმონ-პეტრს a|
10. ჰრქუა მას იესუ: განბანილსა მას არა უქმს, გარნა ფერკნი ხოლო დაბანად, რამეთუ ყოვლად წმიდა არს იგი, და თქუენცა წმიდა ხართ, არამედ არა ყოველნი.
10. თქუენცა|თქუენ af|
11. რამეთუ იცოდა იესუ მიმცემელი იგი. ამისთვის თქუა, ვითარმედ: არა ყოველნი წმიდა ხართ.
12. და ოდეს დაჰბანნა ფერკნი მათნი, მოილო სამოსელი თუსი და ინაკ-იდგა და მერმე ჰრქუა მათ: უწყითა, რაჲ-ესე გიყავ თქუენ?
13. თქუენ მხადით მე: მოძღუარო და უფალო, — და კეთილად სთქუთ, რამეთუ ვარ.
13. მე| > a|
14. უკუეთუ მე დაგბანნე ფერკნი, უფალმან და მოძღუარმან, და თქუენცა თანაგაც ურთიერთას დაბანად ფერკთა.
15. რამეთუ სახე მიგეც თქუენ, რაჲთა, ვითარცა-ესე მე გიყავ თქუენ, ეგრეთვე თქუენცა ჰყოფდეთ.
15. სახესახსნ a|რაჲთა|რამეთუ af|ყოფდით|ჰყოფდეთ a|
16. ამენ, ამენ გეტყვ თქუენ: არა არს მონაჲ უფროდს უფლისა თუსისა, არცა მოციქული უფროდს მომავლინებელისა თუსისა.

17. ესე თუ სცნათ, ნეტარ ხართ, უკუეთუ ჰყოფდეთ ამას.
18. არა თქვენ ყოველთათვის ვიტყვ, რამეთუ მე გიცნი, რომელნი გამოვირჩიენ, არამედ რაათა წერილნი იგი აღესრულნენ: რომელი ჭამდა ჩემ თანა პურსა, აღილო ჩემ ზედა ბრჭალი მისი.
19. ამიერითგან გეტყვ თქვენ ვიდრე ყოფადმდე, რაათა, რაჟამს იყოს, გრწმენეს თქვენ, რამეთუ მე ვარ.
20. ამენ გეტყვ თქვენ: უკუეთუ ვინმე შეიწყნაროს, რომელი მე მივავლინო, მე შემიწყნარებს; და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნარებს მომავლინებელსა ჩემსა.
20. ამენ|ამინ f|ამენ| + ამენ af| ვინმე|ვინ a|მომავლინო| + მან af| შემიწყნარებს|შემიწყნაროს af| შეიწყნარებს|შეიწყნაროს af| მომავლინებელსა|მომავლინებელი af| ჩემსა|ჩემი af|
21. ესე თქუა იესუ და შეძრწუნდა სულითა და წამა და თქუა: ამენ, ამენ გეტყვ თქვენ, ვითარმედ: ერთმან თქუენგანმან მიმცეს მე.
21. და¹| > af| ვითარმედ| > af| თქუენგანმან|თქუენგან a|
22. ხელვიდეს უკუე ურთიერთას მოწაფენი და არა იცოდეს, ვისთვის იტყოდა.
22. ხელვიდეს|იხელვიდეს af| უკუე| > a, უკუე f| არა|ვერ af|
23. და იყო ერთი მოწაფეთა მისთაგანი მიყრდნობილ წიაღთა თანა იესუმსთა, რომელი-იგი უყუარდა იესუს.
23. მისთაგანი|მისგანი a|
24. წამ-უყვნა მას სიმონ-პეტრე, რაათა ჰკითხოს, ვინ არს, რომლისათვის იტყვს.
24. -პეტრე|-პეტრე a|
25. ხოლო იგი მიყრდნა მკერდსა იესუმსსა და ჰრქუა მას: უფალო, ვინ არს?
26. მიუგო იესუ და ჰრქუა: რომელსა მე დაგაწო პური და მივსცე, იგი არს. — და დააწო პური იგი და მისცა იუდას სიმონისსა, ისკარიოტელსა.
27. და შემდგომად მიღებისა იუდაჲსა პურისა მის, შევიდა მისა ეშმაკი. და ჰრქუა მას იესუ: რომელი გეგულებს საქმედ, ყავ აღრე!
27. იუდაჲსა|იუდაჲსსა af| მისა|მისსა af| აღრე|აღრე a|
28. ესე უკუე არავინ ცნა ინაკითმჯდომარეთაგანმან იესუმს თანა, რაჲსათვის ჰრქუა მას.
28. უკუე| > a, უკუე f|
29. რამეთუ რომელნიმე ჰკონებდეს: ვინათგან გუადრუცი იგი იუდას აქუნდა, ვითარმედ ჰრქუა მას იესუ: იყიდე, რაჲ-იგი გჯკმდეს ღღესასწაულსა ამას, გინა თუ მიცემად რაჲმე გლახაკთა.
29. ვინათგან|რამეთუ af|
30. ხოლო მან მიიღო პური იგი და მეყსეულად განვიდა. და იყო ღამე.
30. ღამე|ღამე a|

31. და ვითარცა განვიდა იუდა, თქუა იესუ: აწ ილიდა ძმ კაცისაჲ, და ღმერთიცა ილიდა მის თანა.
31. ძმ]ჲ f |
32. უკუეთუ ღმერთი ილიდა მის თანა, ღმერთმანცა აღიღოს იგი თავისა თვისსა თანა და მეყსეულად აღიღოს იგი.
33. შვილნო, მცირედ ჟამ თქუენ თანა ვარ. და მეძიებდეთ მე და, ვითარცა-იგი ვარქუ ჰურიათა, ვითარმედ: ვიდრე-იგი მე მივალ, თქუენ ვერ კელ-გეწიფების მოსლვად, და აწ თქუენ გეტყვ.
34. მცნებასა ახალსა მიგცემ თქუენ, რაჲთა იყუარებოდით ურთიერთას, ვითარცა მე შეგიყუარენ თქუენ, რაჲთა თქუენცა იყუარებოდით ურთიერთას.
35. ამით ცნან ყოველთა, ვითარმედ ჩემნი მოწაფენი ხართ, უკუეთუ იყუარებოდით ურთიერთას.
36. ჰრქუა მას სიმონ-პეტრე: უფალო, ვიდრე ხუალ? ჰრქუა მას იესუ: ვიდრე-იგი მე მივალ, შენ ვერ ძალ-გიც მოსლვად აწ, ხოლო მერმე მომდევდე მე.
36. -პეტრე]პეტრზ a |
37. ჰრქუა მას პეტრე: უფალო, რაჲსა ვერ ძალ-მიც მიდევნებად შენდა? აწ სული ჩემი შენთვის დავდვა.
37. -პეტრე]პეტრზ a |
38. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: სული შენი ჩემთვის დასდვაა? ამენ, ამენ გეტყვ შენ: არღარა ეყვილოს ქათამსა, ვიდრემდის უვარ-მყო მე სამგზის.
38. არღარა]არღა f |

14

1. ნუ შეძრწუნდებიან გულნი თქუენნი, გრწმენინ ღმრთისაჲ და გრწმენინ ჩემდა მომართ.
1. შეძრწუნდებიან]შეძრწუნდებიედ a |
2. სახლსა მამისა ჩემისასა სავანე მრავალ არიან. უკუეთუ არა, გარქუმცა თქუენ, ვითარმედ: მე წარვიდე და განგიმზადო თქუენ ადგილი.
2. უკუეთუ]უკუთო f |
3. და უკუეთუ წარვიდე და განგიმზადო თქუენ ადგილი, კუალად მოვიდე და წარგიყვანე თქუენ თავისა ჩემისა თანა, რაჲთა, სადაცა მე ვიყო, მუნცა თქუენ იყვნეთ.
3. ადგილი] + და af |
4. და ვიდრე-იგი მე მივალ, უწყით და გზაჲცა იგი იცით.
4. და¹] > f |

5. ჰრქუა მას თომა: უფალო, არა ვიცით, ვიდრე სუალ, და ვითარ შემძლებელ ვართ გზისა მის ცნობად?
6. ჰრქუა მას იესუ: მე ვარ გზად და მე ვარ ჭეშმარიტებად და ცხორებად; არავინ მოვიდეს მამისა, გარნა ჩემ მიერ.
7. უკუეთუმცა მიცოდეთ მე, მამადცამცა ჩემი იცოდეთ. ამიერთგან იცით იგი და გიხილავს იგი.
7. უკუთუმცა $f | იგი^2 | > af |$
8. ჰრქუა მას ფილიპე: უფალო, მიჩუენე ჩუენ მამად შენი, და კმა არს ჩუენდა.
8. ფილიპე|ფილიპს $a | მიჩუენე | მიჩუენე f |$
9. ჰრქუა მას იესუ: ესოდენ ჟამ თქუენ თანა ვარ, და არა მიცი მე, ფილიპე? რომელმან მიხილა მე, იხილა მამად ჩემი, და შენ ვითარ მეტყუ მე: მიჩუენე ჩუენ მამად შენი?
9. მიცი|მიციით $af | მიჩუენე | მიჩუენე f |$
10. არა გრწამსა, რამეთუ მე მამისა თანა ვარ, და მამად ჩემ თანა არს? სიტყუათა, რომელთა გეტყუ თქუენ, თავით ჩემით არა გეტყუ, არამედ მამად ჩემი, რომელი ჩემ თანა არს, იგი იქმს საქმესა.
11. გრწამსა, რამეთუ მე მამისა თანა ვარ, და მამად ჩემ თანა არს? უკუეთუ არა, საქმეთა ამათგან გრწმენინ ჩემი.
11. უკუეთუ|უკუთუ $f |$
12. ამენ, ამენ გეტყუ თქუენ: რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, საქმესა რომელსა მე ვიქმ, მანცა ქმნეს და უფროდსილა ამისა ქმნეს, რამეთუ მე მამისა მივალ.
12. ამისა|ამისსა $af |$
13. და რადცა ითხოვოთ სახელითა ჩემითა, იგი ვყო, რადთა იდილოს მამად ძისა თანა.
13. ითხოვოთ|ითხოოთ $af |$
- 14.
15. უკუეთუ გიყუარ მე, მცნებანი ჩემნი დაიმარხენით!
15. გიყუარ|გიყუარდე $af |$ დაიმარხენით|დაიმარხნეთ $af |$
16. და მე ვჰკითხო მამასა ჩემსა, და სხუად ნუგეშინისმცემელი მოგივლინოს თქუენ, რადთა თქუენ თანა დაადგრეს უკუნისამდე.
16. უკუნისამდე $> af |$
17. სული იგი ჭეშმარიტებისა, რომელი სოფელსა ვერ კელ-ეწიფების მოღებად, რამეთუ არა ჰხედავს მას, არცა იცის იგი, რამეთუ თქუენ თანა არს და თქუენ თანა იყოს.
17. ჰხედავს|ხედავს $af | იგი^2 | +$ ხოლო თქუენ იცით იგი $af |$

18. არა დაგიტევენ თქვენ ობლად, მოვიდე თქვენდა.

18. დაგიტევენ|დაგიტევენს a|

19. მცირედლა, და სოფელი ესე არა მხედვიდეს, ხოლო თქვენ მხედვიდეთ მე, რამეთუ მე ცხოველ ვარ, და თქვენცა ცხოველ იყვნეთ.

20. მას დღესა შინა სცნათ თქვენ, რამეთუ მე მამისა ჩემისა თანა, და თქვენ ჩემ თანა, და მე თქვენ შორის.

21. რომელსა აქუნდეს მცნებანი ჩემნი და დაიმარხნეს იგინი, იგი არს, რომელსა უყუარ მე. ხოლო რომელსა უყუარდე მე, საყუარელ იყოს მამისა ჩემისა მიერ, და მეცა შევიყუარო იგი და გა*მოუცხადო მას თავი ჩემი.

21. აქუნდეს|აქუნდენ a|

* აქედან გრძელდება o.

22. ჰრქუა მას იუდა, არა ისკარიოტელმან: უფალო, რაჲ არს, რამეთუ ჩუენ გამოგ*ცხადებ თავსა შენსა და არა სოფელსა?

22. რამეთუ|რომელ f|

23. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: უკუეთუ ვისმე უყუარდე მე, სიტყუანი ჩემნი დაიმარხნეს, და მამამანცა ჩემმან შეიყუაროს იგი, და მოვიდეთ მისა და მის თანა დავადგრეთ.

23. მისა|მისსა oa|

24. ხოლო რომელსა არა უყუარდე მე, სიტყუანი ჩემნი არა დაიმარხნეს; და სიტყუანი, რომელ გესმიან, არა ჩემნი არიან, არამედ მოძავლინებელისა ჩემისა მამისანი.

25. ამას გეტყოდე თქვენ, რამეთუ თქვენ თანა ვიყავ.

26. ხოლო ნუგეშინისმცემელი იგი სული წმიდაჲ რომელი მოავლინოს სახელითა ჩემითა მამამან, მან გასწავოს თქვენ ყოველი და მოგაცხენოს თქვენ ყოველი, რაოდენი გარქუ თქვენ.

26. გასწავოს|გასწავოს a|რაოდენი|რაოდენი af|

27. მშ*ჯლობასა დაგიტევენ თქვენ, მშ*ჯლობასა ჩემსა მიგცემ თქვენ; არა ვითარ სოფელმან მისცის, მე მიგცემ თქვენ. ნუ შეძრწუნდებიან გულნი თქუენნი, ნუცა ეშინინ.

27. მისცის|მისცის o*af|ეშინინ|ეშინის f|

28. გესმა, რამეთუ გარქუ თქვენ: წარვალ და მივიდე თქუენდა. უკუეთუძცა გიყუარდი მე, გიხაროდაძცა, რამეთუ მივალ მამისა ჩემისა, რამეთუ მამაჲ ჩემი უფროჲს ჩემსა არს.

28. მივიდე|მოვიდე of|

29. და აწ გარქუ თქვენ ვიდრე ყოფადმდე, რაჲთა, რაჟამს იყოს, გრწმენეს.

30. არღარა მრავალსა ვიტყოდი თქუენ თანა, რამეთუ მოვალს მთავარი იგი ამის სოფლისაჲ და ჩემ თანა პოოს არარაჲ.

30. პოოს|პოოს a |

31. არამედ რაჲთა ცნას სოფელმან, რამეთუ მიყუარს მე მამაჲ, და ვითარცა მამცნო მე მამამან, ეგრეთცა ვყო, – აღდეგით და წარვიდეთ ამიერ!

31. და²] > oaf | წარვიდეთ|წარვედით a |

15

1. მე ვარ ვენაკი ჭეშმარიტი, და მამაჲ ჩემი მოქმედი არს.

2. ყოველმან რტომან რომელი ჩემ თანა არს და არა მოიღოს ნაყოფი, აღიღოს იგი; და ყოველმან რომელმან მოიღოს ნაყოფი, განწმიდოს იგი, რაჲთა უფროდსი ნაყოფი გამოიღოს.

2. ყოველმან|ყოველმანვე o*a | აღიღოს|მოჰკუეთოს o*a, მოჰკუთოს f |

3. ხოლო თქუენ აწვე წმიდა ხართ სიტყუათა მით, რომელსა გეტყოდეთ თქუენ.

4. დაადგერით თქუენ ჩემ თანა, და მე თქუენ თანა, ვითარცა-იგი ნასხლევსა ვერ კელ-ეწიფების ნაყოფისა გამოღებად თავით თუსით, უკუეთუ არა ეგოს ვენაკსა ზელა, ეგრეთვე არცა თქუენ, უკუეთუ არა დაადგრეთ ჩემ თანა.

4. თქუენ] > f | ეგრეთვე|ეგრევე a |

5. მე ვარ ვენაკი, და თქუენ რტონი. რომელი დაადგრეს ჩემ თანა, და მე მის თანა, ამან მოიღოს ნაყოფი მრავალი, რამეთუ თუნიერ ჩემსა არარაჲ ძალ-გიც ყოფად არცა ერთი.

5. ნაყოფი|ნაყოფი a | ერთ|ერთი a |

6. უკუეთუ ვინმე არა დაადგრეს ჩემ თანა, განვარდეს გარე, ვითარცა ნასხლევი, და განკმეს, და შეკრიბონ იგი და ცეცხლსა დაასხან, და დაიწუას.

7. უკუეთუ დაადგრეთ ჩემ თანა, და სიტყუანი ჩემნი თქუენ თანა ეგნენ, რაჲცა გინდეს, ითხოვეთ, და გეყოს თქუენ.

8. ამით იდიღოს მამაჲ ჩემი, რაჲთა ნაყოფი მრავალი გამოიღოთ და იყვნეთ ჩემდა მოწაფე.

8. მოწაფე|მოწაფე a |

9. ვითარცა შემიყუარა მე მამამან, მეცა შეგიყუარენ თქუენ, დაადგერით სიყუარულსა ჩემსა ზელა!

10. უკუეთუ მცნებანი ჩემნი დაიმარხნეთ, ჰგიეთ სიყუარულსა ზელა ჩემსა, ვითარცა მე მცნებანი მამისა ჩემისანი დავიმარხენ და ვჰგიე სიყუარულსა ზელა მისსა.

10. მისსა|მისა o |

11. ამას გეტყვოდე თქვენ, რაათა სიხარული ჩემი თქვენ თანა ეგოს, და სიხარული თქუენი სავსებით იყოს.
12. რამეთუ ესე არს მცნებაჲ ჩემი, რაათა იყუარებოდით ურთიერთას, ვითარცა მე შეგიყუარენ თქვენ.
12. ურთიერთას|ურთიერთარს o^*af |
13. უფროდსი ამისსა სიყუარული არავის აქუს, რაათა სული თუსი დაღვას მეგობართა თუსთათუს.
13. რაათა|ვითარმცა o^*af |სული|თავი o^*af | დაღვას|დაღვა o^*af |
14. თქვენ მეგობარნი ჩემნი ხართ, უკუეთუ ჰყოთ, რომელსა-ესე გამცნებ თქვენ.
15. არღარა გეტყვ თქვენ მონად, რამეთუ მონამან არა იცინ, რასა იქმნ უფალი მისი. ხოლო თქვენ გარქუ მეგობრად, რამეთუ ყოველი, რაოდენი მესმა მამისა ჩემისაგან, გაუწყე თქვენ.
15. მისი|თუსი f |რაოდენი|რაოდენი a |
16. არა თქვენ გამოძირჩიეთ მე, არამედ მე გამოვირჩიენ თქვენ და დაგადგინენ თქვენ, რაათა თქვენ წარხუდეთ და ნაყოფი გამოიღოთ, და ნაყოფი თქუენი ეგოს სავსებით, რაათა, რაჲ-იგი სთხოოთ მამასა ჩემსა სახელითა ჩემითა, მოგცეს თქვენ.
16. დაგადგინენ|დაგადგინენ a |თქუენ⁴ | $> o^*f$ |
17. ამას გამცნებ თქვენ, რაათა იყუარებოდით ურთიერთას.
18. უკუეთუ სოფელი გძულობს თქვენ, უწყოდეთ, რამეთუ პირველად მე მომიძულა.
18. უკუეთუ|უკუითუ f |
19. უკუეთუმცა სოფლისაგანნი იყვენით, სოფელიმცა თუსთა ჰყუარობდა; რამეთუ არა სოფლისაგანნი ხართ თქვენ, არამედ მე გამოვირჩიენ თქვენ სოფლისაგან, ამისთუს სძულთ თქვენ სოფელსა.
20. მოიკნენთ სიტყუაჲ იგი, რომელ გარქუ თქვენ: არა არს მონაჲ უფროდს უფლისა თუსისა. უკუეთუ მე მღევნეს, თქუენცა გღევნენ; უკუეთუ სიტყუანი ჩემნი დაიმარხნეს, თქუენნიცა დაიმარხნენ.
20. გღევნენ|გღევნენ o^*af |
21. არამედ ესე ყოველი გიყონ თქვენ სახელისა ჩემისათუს, რამეთუ არა იციან მომავლინებელი ჩემი.
21. ყოველი | $> o^*af$ |
22. უკუეთუმცა არა მოვედ და ვეტყოდე მათ, ცოდვამცა არა აქუნდა; ხოლო აწ მიზეზი არა აქუს ცოდვათა მათთათუს.
22. აქუს|აქოს a |
23. რომელსა ვსძულდე მე, მამადცა ჩემი სძულს.
23. სძულს|სძულდეს o^*af |
24. უკუეთუმცა არა ვქმნენ საქმენი იგი მათ შორის, რომელნი სხუამან არავინ

ქმნა, ცოდვამცა არა აქუნდა. ხოლო აწ მიხილეს და მომიძულეს მეცა და მამამცა ჩემი,

25. არამედ რაფთა აღესრულოს სიტყუად იგი, რომელი შჯულსა მათსა წერილ არს, რამეთუ: მომიძულეს მე ცუდად.

25. შჯულს|სჯულსა f|

26. ხოლო რაჟამს მოვიდეს ნუგეშინისმცემელი იგი, რომელი მე მივავლინო თქუნდა მამისა ჩემისა მიერ, სული ჭეშმარიტებისად, რომელი მამისაგან გამოვალს, მან წამოს ჩემთვის.

27. და თქუნცა მოწამე ხართ, რამეთუ დასაბამითგან ჩემ თანა ხართ.

27. ჩემ თანა ხართ|თქუნ თანა ვარ o*af|

16

1. ამას გეტყოდე თქუნ, რაფთა არა დაჰბრკოლდეთ.

2. კრებულისაგან განგასხნენ თქუნ. არამედ მოვალს ჟამი, რაფთა ყოველმან რომელმან მოგწყუნეს თქუნ, ჰგონებდეს, ვითარმედ მსხუერპლი შეწირა ღმრთისა.

2. მსხუერპლი|მსხუერპლი f|

3. და ესე გიყონ თქუნ, რამეთუ არა იციან მომავლინებელი ჩემი მამად, არცა მე.

4. არამედ ამას გეტყოდე თქუნ, რაფთა რაჟამს მოიწიოს ჟამი იგი, მოიკნენოთ მათი, რამეთუ მე გარქუ თქუნ. ესე პირველითგან არა გარქუ თქუნ, რამეთუ თქუნ თანა ვიყავ.

4. ამას|ამასლა o*af|რაჟამს|რაჟამს a|

5. ხოლო აწ მივალ მომავლინებელისა ჩემისა, და არავინ თქუნგანი მკითხავს მე, ვითარმედ: ვიდრე ხუალ?

6. არამედ ამას რაფთა გეტყოდე თქუნ, მწუხარებამან აღავსნა გულნი თქუნნი.

6. თქუნნი|თქუნნი f|

7. არამედ მე ჭეშმარიტსა გეტყვ თქუნ: უმჯობეს არს თქუნდა, რაფთა მე წარვიდე; უკუეთუ მე არა წარვიდე, ნუგეშინისმცემელი იგი არა მოვიდეს თქუნდა; უკუეთუ მე წარვიდე, მოვავლინო იგი თქუნდა.

8. და მოვიდეს იგი და ამხილოს სოფელსა ცოდვისათუს და სიმართლისათუს და საშჯელისათუს:

9. ცოდვისათუს ესრეთ, რამეთუ არა ჰრწმენა ჩემდა მომართ,

10. ხოლო სიმართლისათუს, რამეთუ მე მამისა ჩემისა მივალ, და არლარა მხედვიდეთ მე;

10. მე²|> f|

11. ხოლო საშვებისათვის, რამეთუ მთავარი იგი ამის სოფლისაჲ დაშვილ არს.
11. საშვებისათვის|სასვებისათვის f|დასვილ f|
12. ფრიაღლა მაქუს სიტყუად თქუნდა, არამედ აწ არღარა ძალ-გიც ტვრთვად.
13. ხოლო ოდეს მოვიდეს სული იგი ჭემმარიტებისაჲ, გიძლოდის თქუნ
ჭემმარიტებასა ყოველსა, რამეთუ არა იტყოდის თავით თვისით, არამედ რაოდენი-რაჲ
ესმეს, იტყოდის და მომავალი იგი გითხრას თქუნ.
13. რაოდენი-|რაოდენი- af|გითხრას|გითხრას a|
14. მან მე მაღილოს, რამეთუ ჩემგან მიილოს და გითხრას თქუნ.
15. ყოველი, რაოდენი აქუს მამასა, ჩემი არს; და ამისთვის გარქუ თქუნ, რამეთუ:
ჩემგან მიილოს და გითხრას თქუნ.
15. თქუნ¹ f|
16. მცირედლა, და არღარა მხედვიდეთ მე; კუალად მცირედლა, და მიხილოთ მე,
რამეთუ მე მივალ მამისა ჩემისა.
16. მე|+და of|რამეთუ მე მივალ მამისა ჩემისა| > o*af|
17. თქუეს უკუე მოწაფეთა მისთა ურთიერთას: რაჲ არს, რომელსა-ესე მეტყვს
ჩუნ: მცირედლა. და არღარა მხედვიდეთ მე; – და: კუალად მცირედლა, და
მიხილოთ მე, – და: რამეთუ მე მივალ მამისა ჩემისა?
17. უკუე|უკუე af|რამეთუ| > o*af|
18. და იტყოდეს უკუე: რაჲ არს ესე: მცირედ? – არა უწყით, რასა იტყვს.
18. უკუე|უკუე af|
19. გულისკმა-ყო იესუ, რამეთუ უნდა კითხვის, და ჰრქუა მათ: ამისთვის
გამოეძიებთა ურთიერთას, რამეთუ ვთქუ: მცირედლა, და არღარა მხედვიდეთ მე; –
და: კუალად მცირედ, და მიხილოთ მე?
19. გამოეძიებთა|გამოეძიებთ f|მხედვიდეთ|მხედვიდეთ a|
20. ამენ, ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ სტიროდით და ჰკონებდეთ თქუნ, ხოლო
სოფელსა უხაროდის, და თქუნ სწუხდეთ, არამედ მწუხარებაჲ თქუენი სიხარულად
გარდაიქცეს.
21. დედაკაცი რაჟამს შობნ, მწუხარე არნ, რამეთუ მოიწია ჟამი მისი. ხოლო
რაჟამს შვის ყრმაჲ, არღარა მოეკსენის ჭირი იგი სიხარულითა მით, რამეთუ იშვა
კაცი სოფელსა შინა.
22. ხოლო თქუნ აწ ჭირი გაქუს. და მერმე კუალად გიხილნე თქუნ, და
უხაროდის გულთა თქუნთა, და სიხარული თქუენი არავინ მივილოს თქუნგან.
22. თქუნგან f|
23. და მას დღესა შინა მე არარაჲ მკითხოთ. ამენ, ამენ გეტყვ თქუნ, რამეთუ
რაოდენიცა-რაჲ სთხოოთ მამასა სახელითა ჩემითა, მოგცეს თქუნ.

23. რამეთუ¹უკუეთუ o^*af |რაოდენიცა-რაჲ²რამჲ o^*af |მამასა³ჩემსა o^*af |
24. აქამოდჲ არარაჲ გითხოვიეს სახელითა ჩემითა. ითხოვლით და მოილოთ, რაჲთა სიხარული თქუენი სავსებით იყოს.
24. მოილოთ⁴მოგეცეს o^*af |
25. ამას იგავით გეტყოდჲ თქუენ. ხოლო მოვალს ჟამი, ოდეს არღარა იგავით გეტყოდი თქუენ, არამედ განცხადებულად მამისა ჩემისათჳს გითხრა თქუენ.
25. იგავით⁵იგავსა o^*af |
26. მას დღესა შინა ითხოოთ სახელითა ჩემითა, და არა გეტყვ თქუენ, ვითარმედ: მე ვჰკითხო მამასა ჩემსა თქუენთჳს.
26. თქუენ⁶] + მე f|
27. რამეთუ თუთ მამასა ჩემსა უყუართ თქუენ, რამეთუ თქუენ მე შემიყუარეთ და გრწმენა, რამეთუ მე ღმრთისაგან გამოვედ.
27. გრწმენა⁷გრწამ o^*af |
28. გამოვედ მამისაგან და მოვედ სოფლად და კუალად დაუტეობ სოფელსა და მივალ მამისა.
28. მოვედ⁸მოვივლინე o^*af |
29. ჰრქუეს მას მოწაფეთა მისთა: აჰა, აწ განცხადებულად იტყვ და იგავსა არცა ერთსა რას იტყვ.
29. მისთა⁹] > o^*f |
30. და აწ უწყით ჩუენ, რამეთუ ყოველივე იცი და არა გიკმს, რაჲთა გკითხოს ვინმე. ამის გამო გურწამს, რამეთუ ღმრთისაგან გამოხუედ.
30. აწ¹⁰] > f| ამის გამო¹¹ამისგან f|გურწამს¹²ვიციოთ o^*af |
31. მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: აწ სამე გრწამს?
32. აჰა, მოვალს ჟამი და მოწევნულ არს, რამეთუ განიბნინეთ კაცად-კაცადი თჳსად აღვილად და მე მარტოჲ ღამიტეოთ; და არა ვარ მე მარტოჲ, არამედ მამაჲ ჩემი ჩემ თანა არს.
32. მე¹³] > o^* |
33. ამას გეტყოდჲ თქუენ, რაჲთა ჩემ თანა მშუღობაჲ გაქუნდეს. სოფელსა ამას ჭირი გაქუს, არამედ ნუ გეშინინ, რამეთუ მე მიძლევიეს სოფელსა.
33. გაქუს¹⁴საქუს a|

17

1. ამას იტყოდა იესუ და აღიხილნა თუალნი თჳსნი ზეცად და თქუა: მამაო, მოიწია ჟამი ჩემი, აღიდე ძმ შენი, რაჲთა ძემანცა შენმან გადილოს შენ.
1. მე f|

2. ვითარცა-ესე მოეც მას კელმწიფებად ყოველთა კორციელთაჲ, რაჲთა ყოველი, რომელი მოეც მას, მისცეს მათ – ცხორებაჲ საუკუნოდ.
2. მას] > o*af |
3. და ესე არს ცხორებაჲ საუკუნოდ, რაჲთა გიცოდინ შენ მხოლოდ ჭეშმარიტი ღმერთი და რომელი მოავლინე იესუ ქრისტს.
3. ქრისტს|ქრისტე f |
4. მე გადიდე შენ ქუეყანასა ზედა, საქმს აღვასრულე, რომელი მომეც მე, რაჲთა ვყო.
4. საქმს|საქმე of |
5. და აწ მადიდე მე, მამაო, თავისა შენისა თანა ღიდებთა მით, რომელი მაქუნდა წინაშე შენსა უწინარეს სოფლის-დაბადებისა.
6. გამოუცხადე სახელი შენი კაცთა, რომელნი მომცენ მე სოფლისა ამისგან; შენნი იყვნეს, და მე მომცენ იგინი, და სიტყუაჲ შენი დაუმარხავს.
7. და აწ უცნობიეს, რამეთუ ყოველი, რომელი მომეც მე, შენგან არს.
7. და] > a |
8. რამეთუ სიტყუანი, რომელნი მომცენ მე, მივსცენ მათ, და მათ მიიხუნეს და ცნეს ჭეშმარიტად, რამეთუ შენგან გამოვედ, და ჰრწმენა, რამეთუ შენ მომავლინე მე.
9. მე მათთვის გკითხავ: არა თუ სოფლისათვის გკითხავ, არამედ მათთვის, რომელნი მომცენ მე, რამეთუ შენნი არიან.
10. და ჩემი ყოველი შენი არს, და შენი ჩემი არს, და ღიდებულ ვარ მე მათ შორის.
11. და არღარა ვარ მე სოფელსა ამას, და ესენი სოფელსა შინა არიან, და მე შენდა მოვალ. მამაო წმიდაო, დაიცვენ ესენი სახელითა შენითა, რომელნი მომცენ მე, რაჲთა იყვნენ ერთობით, ვითარცა ჩუენ.
12. ოდეს ვიყავ მათ თანა სოფელსა შინა, მე ვსცევდ მათ სახელითა შენითა; რომელნი მომცენ მე, დავიცვენ, და არავინ მათგანი წარწყმდა, გარნა ძს იგი წარწყმედისაჲ, რაჲთა წერილი აღესრულოს.
12. სოფელსა შინა] > o*af | მე²] + და o*af | მე of |
13. ხოლო აწ შენდა მოვალ და ამას ვიტყვ სოფელსა შინა, რაჲთა აქუნდეს მათ სიხარული ჩემი სავსებით.
13. აწ] + მე o*af | სავსებით|სავეებით a |
14. მე მივსცენ მათ სიტყუანი შენნი, და სოფელმან მოიძულნა იგინი, რამეთუ არა არიან სოფლისა ამისგანნი, ვითარცა მე არა ვარ სოფლისა ამისგან.
15. არა ვიტყვ, რაჲთა აღიხუნე იგინი სოფლისაგან, არამედ რაჲთა დაიცვნე იგინი ბოროტისაგან.

16. სოფლისაგანნი არა არიან, ვითარცა მე არა სოფლისაგან ვარ.
16. სოფლისაგანი f |
17. წმიდა-ყვენ ესენი ჭეშმარიტებითა, რამეთუ სიტყუაჲ შენი ჭეშმარიტ არს.
17. ვითარცა მომავლინე მე სოფლად, მეცა წარვაველინებ მათ სოფლად.
18. და მათთვის წმიდა-ვპყოფ თავსა ჩემსა, რადთა ივინიცა იყვენენ წმიდა ჭეშმარიტებით.
18. ჭეშმარიტებით|ჭეშმარიტებითა af |
19. და არა ამათთვის ხოლო გკითხავ, არამედ ყოველთათვის, რომელთა ჰრწმენეს სიტყუთა მათითა ჩემდა მომართ,
19. ამათთვის|მათთვის o*af |
20. რადთა ყოველნი ერთ იყვენენ, ვითარცა შენ, მამაო, ჩემდამო, და მე შენდამი, რადთა ივინიცა ჩუენ შორის ერთ იყვენენ, რადთა სოფელსა ჰრწმენეს, რამეთუ შენ მომავლინე მე.
20. ჩემდამო|ჩემდა o*af |
21. და მე დიდებაჲ, რომელ მომეც მე, მივეც მათ, რადთა იყვენენ ერთ, ვითარცა ჩუენ ერთ ვართ.
21. მე¹ > o*af | რომელ|რომელი oaf | მე² + მე f |
22. მე მათ შორის, და შენ ჩემ თანა, რადთა იყვენენ სრულ ერთობითა, და რადთა უწყოდის სოფელმან, რამეთუ შენ მომავლინე მე და შეიყუარენ ივინი, ვითარცა მე შემიყუარე.
22. მამაო | + წმიდაო o*af |
23. მამაო, რომელნი-ესე მომცენ მე, მნებავეს, რადთა, სადაცა მე ვიყო, ივინიცა ჩემ თანა იყვენენ, რადთა ხედვიდენ დიდებასა ჩემსა, რომელი მომეც მე, რამეთუ შემიყუარე მე უწინარეს სოფლის-დაბადებისა.
23. მამაო მართალო, და სოფელმან შენ არ გიცნა, ხოლო მე გიცან შენ, და მათცა ცნეს, რამეთუ შენ მომავლინე მე.
23. არ|არა af |
24. და ვაუწყე სახელი შენი და ვაუწყო, რადთა სიყუარულითა მით, რომლითა შემიყუარე მე, მათ შორის იყოს, და მე მათ თანა.

18

1. ესე თქუა იესუ და გამოვიდა მოწფითურთ თვისით წიად კევსა მას ნაძოვანსა, სადაცა-იგი იყო მტილი, რომელსა შევიდა თავადი და მოწაფენი მისნი.
1. ნაძოვანსა|ნაძუვანსა a | სადაცა-|სადა- oaf |
2. იცოდა იუდაცა, მიმცემელმან მისმან, ადგილი იგი, რამეთუ მრავალგზის შესრულ იყო მუნ იესუ მოწფითურთ თვისით.

2. მოწფითურთ|მოწაფითურთ of |
3. ხოლო იუდა წარიყვანა ერი და მღღელთმოდღუართა და ფარისეველთაგან მსახურნი და მოვიდა მუნ სანთლებითა და ლამპრებითა და საჭურველითა.
4. ხოლო იესუ იცოდა ყოველი იგი მომავალი მის ზედა, გამოვიდა და ჰრქუა მათ: ვის ეძიებთ?
5. მიუგეს და ჰრქუეს მას: იესუს ნაზარეველსა. – ჰრქუა მათ იესუ: მე ვარ. – ღგა იუდაცა, მიმცემელი იგი მისი, მათ თანა.
6. და ვითარცა ჰრქუა მათ: მე ვარ, – გარეუკუნიქცეს და დაეცნეს ქუეყანასა.
6. გარეუკუნიქცეს|გარწუკუნიქცეს a |
7. მერმე კუალად ჰკითხა მათ: ვის ეძიებთ? – და მათ ჰრქუეს მას: იესუს ნაზარეველსა.
8. ჰრქუა მათ იესუ: გარქუ თქვენ, ვითარმედ: მე ვარ. უკუეთუ მე მეძიებთ, უტევენით ესენი, წარვიდენ,
9. რაფთა აღესრულოს სიტყუაჲ იგი, რომელი თქუა, ვითარმედ: რომელნი მომცენ მე, არა წარგწყმიდე მათგანი არცა ერთი.
9. თქუა|ჰრქუა af | თქუა| + მათ იესუ o*af |
10. ხოლო სიმონ-პეტრეს აქუნდა მახული, აღმოიკადა იგი და სცა მონასა მღღელთმოდღურისასა და წარჰკუეთა ყური მისი მარჯუენე. ხოლო იყო სახელი მონისაჲ მის მალქოზ.
10. წარჰკუეთა|წარჰკუთა f | მარჯუენე|მარჯუენზ a |
11. ჰრქუა იესუ პეტრეს: დადეგ მახული ქარქაშსა! სასუმელი, რომელი მომცა მე მამამან, არა შევსუაა იგი?
11. იგი| > a |
12. ხოლო კრებულმან მან და ათასისთავმან და მსახურთა მათ ჰურიათამან შეიპყრეს იესუ და შეკრეს იგი.
13. და მიიყვანეს იგი პირველად ანნაჲსა, რამეთუ იყო სიმამრი კაიაფაჲსი, რომელი იყო მღღელთმოდღუარი მის წელიწდისაჲ.
13. ანნაჲსა|ანაჲსა o*af |
14. ხოლო ესე კაიაფა იყო, რომელმან აზრახა ჰურიათა, ვითარმედ: უმჯობეს არს კაცისა ერთისა სიკუდილი ერისათჳს.
15. მისდევდა იესუს სიმონ-პეტრე და სხუაჲ იგი მოწაფჳს. ხოლო მოწაფჳს იგი ერთი მეცნიერ იყო მღღელთმოდღურისა და შევიდა იესუმს თანა ეზოსა მღღელთმოდღურისასა.
15. და მისდევდა a | -პეტრე|-პეტრზ a | მოწაფჳს|მოწაფე f | მოწაფჳს²|მოწაფე f | ერთი| > o* | მეცნიერ|მეცნიერი f |

16. ხოლო პეტრე დგა კარსა თანა გარეშე. განვიდა ერთი იგი მოწაფს, რომელი იყო მეცნიერ მღვდელთმოდურისა, და ჰრქუა მეკარესა მას დედაკაცსა და შეიყვანა პეტრე.
16. პეტრე¹პეტრს a|კარსა|კართა f| გარეშე|გარეშე a|მოწაფს|მოწაფე f| პეტრე²პეტრს a|
17. ჰრქუა მკვევალმან მან მეკარემან პეტრეს: ნუუკუე შენცა მოწაფეთაგანი ხარ მის კაცისათაჲ? ხოლო პეტრე თქუა: არა ვარ.
17. ნუუკუენუუკუს af|კაცისათაჲ|კაცისათა a|
18. დგეს მონანი იგი და მსახურნი მღვდელთმოდურთანი და ნაკურცხალი აღევხნა, რამეთუ ყინელი იყო, და ტფებოდეს. დგა მათ თანა პეტრეცა და ტფებოდა.
18. ნაკურცხალი|ნაკურცხალი f|
19. ხოლო მღვდელთმოდურმან მან ჰკითხა იესუს მოწაფეთა მისთათჳს და მოძღურებისა მისისათჳს.
20. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: მე განცხადებულად ვეტყოდე სოფელსა და მე მარადის ვასწავებდ შესაკრებელსა და ტაძარსა შინა, სადა-იგი ყოვლადვე ჰურიანი შეკრბიან, ხოლო ფარულად არარას ვეტყოდე.
20. ტაძარსა|ტაძარა a|სადა-იგი|სადა o*af|ყოვლადვე|ყოველნი o*af|
21. რაჲსა მკითხავ მე? ჰკითხე მათ, რომელთა ესმოდა, რასა ვასწავებდ მათ. აჰა, ამათ იციან, რასა-იგი ვეტყოდე მათ.
22. და ვითარცა ესე თქუა იესუ, ერთმან მსახურთაგანმან მუნ მდგომარემან სცა ყურიძალსა იესუს და ჰრქუა: ესრეთ სიტყუას-უგება მღვდელთმოდურსა?
22. მღვდელთმოდურსა| + ღმთისასა o*af|
23. ჰრქუა მას იესუ: უკუეთუ ბოროტსა ვეტყოდე, წამე ბოროტისათჳს; უკუეთუ კეთილსა, რაჲსათჳს მცემ?
24. და მიაგლინა იგი ანა კრული კაიაფაჲსა მღვდელთმოდურისა.
25. ხოლო სიმონ-პეტრე დგა და ტფებოდა. ჰრქუეს მას მუნ მდგომარეთა მათ: ნუუკუე შენცა მოწაფეთა მისთაგანი ხარ? ხოლო მან უვარ-ყო და თქუა: არა ვარ.
25. -პეტრე¹-პეტრს a|ნუუკუენუუკუს f|ვარ|ვიცი o*af|
26. ჰრქუა მას ერთმან მან მონათაგანმან მღვდელთმოდურისამან, – ნათესავი იყო მისი, რომელსა-იგი პეტრე წარჰკუეთა ყური, – არა მე გიხილეთა მტილსა მას შინა მის თანა?
26. მან| > o*af| პეტრე| > a|წარჰკუეთა|წარჰკუთა f|
27. და კუალად უვარ-ყო პეტრე და მეყსეულად ქათამმან იყივლა.
27. და¹| > a|პეტრე|პეტრს a|ქათამმან|ქათამან a|
28. და მოიყვანეს იესუ კაიაფაჲსით ტაძრად. და იყო განთიად. და ივინი არა შევიდეს ტაძრად, რაჲთა არა შეივინენ, არამედ რაჲთა ჭამონ პასექი.
28. პასექი| + იგი o*af|

29. გამოვიდა პილატე მათა გარე და ჰრქუა მათ: რასა შესმენასა მოიღებთ კაცისა ამის ზედა?

29. გარეგარზ ა |

30. მიუგეს და ჰრქუეს მას: უკუეთუმცა არა ბოროტისმოქმედი იყო, არამცა მიგეცით შენ ეგე.

30. ბოროტისმოქმედი | ბოროტისამოქმედი ა | იყო | + ეგე o^*af |

31. ჰრქუა მათ პილატე: მიიყვანეთ ეგე თქუენ და შჯულისა თქუენისაებრ განიკითხეთ ეგე! – ჰრქუეს მას ჰურიათა მათ: ჩუენდა არავისი ჯერ-არს მოკლვაა.

31. შჯულისა | სჯულისა f | ჰრქუეს | + უკუზ ა | მას | > ა | მას | + უკუე o^* , უკუზ f | მათ | > o^*af |

32. რადთა აღესრულოს სიტყუაა იგი იესუისი, რომელ თქუა და აუწყებდა, რომლითა სიკუდილითა ეგულებოდა მოსიკუდიდ,

32. აუწყებდა | აუწყა o^*af |

33. კუალად უკუე შვიდა პილატე ტადრად და შეხადა იესუს და ჰრქუა მას: შენ ხარა მეუფზ ჰურიათაა?

33. უკუე | უკუე ა, უკუზ f | და | > ა | შეხადა | შეჰხადა ა | მეუფზ | მეუფე of |

34. ჰრქუა მას იესუ: შენ თავით თუსით იტყვ მაგას, ანუ სხუათა გითხრეს ჩემთუს?

35. მიუგო პილატე და ჰრქუა მას: ნუუკუე მე ჰურიად ვარა? ნათესავთა შენტა და მღელთმოდლუართა მოუცემიხარ შენ ჩემდა. რაა გიქმნიეს?

35. ნუუკუე | ნუუკუზ f | მოუცემიხარ | მომცეს ა | მოუცემიხარ | + მე o^*a | ჩემდა | > o^*af | რაა | + იგი o^*a |

36. მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: მეუფებაა ჩემი არა ამის სოფლისაგანი არს.

უკუეთუმცა ამის სოფლისაგანი იყო მეუფებაა ჩემი, მსახურნიმცა ჩემნი ილუწიდეს ჩემთუს, რადთა არამცა მივეცი ჰურიათა. ხოლო აწ მეუფებაა ჩემი არა არს ამიერ სოფლით.

37. ჰრქუა მას პილატე: უკუეთუ მეუფზ ხარ შენ? – ჰრქუა მას იესუ: შენ იტყვ, რამეთუ მეუფე ვარ მე. მე ამისთუს შობილ ვარ და ამისთუს მოვივლინე სოფლად, რადთა ვწამო ჭეშმარიტი. ყოველი რომელი ჭეშმარიტებისაგან იყოს, ისმინოს კმისა ჩემისაა.

37. უკუეთუ | უკუთუ f | მეუფზ | მეუფე o | მეუფზ | მეუფე f | მე | + ხოლო o^*af |

38. ჰრქუა მას პილატე: რაა არს ჭეშმარიტებაა? – და ვითარცა ესე თქუა, კუალად გამოვიდა და ჰრქუა ჰურიათა მათ: მე არცა ერთსა ბრალსა ვჰპოებ ამის თანა.

38. პილატე | პილატზ ა |

39. ხოლო არს ჩუეულებაა თქუენი, რადთა ერთი მიგიტეო თქუენ დღესასწაულსა ამას. გნებაგსა, რადთა მიგიტეო თქუენ მეუფზ ჰურიათაა?

39. ჩუეულებაა | ჩუეულებაა f | დღესასწაულსა | დღესასწაულსა ა | რადთა | > o^*af |

40. კუალად უკუე ღალატ-ყვეს ყოველთა და თქუეს: ნუ ეგე, არამედ ბარაბა. – და იყო ესე ბარაბა ავაზაკი.

40. უკუე] > o*af | ღალატ-]ღალად- f | ღალატ-ყვეს] + უკუე] o*af | ბარაბა] ბარაბა a | ესე] > o*af | ბარაბა] ბარაბა a | ბარაბა²] + ესე af |

19

1. მაშინ მოიყვანა პილატე იესუ და ტანჯა იგი.

2. და ერისაგანთა მათ შეთხზეს გვრგვნი ეკალთაგან და დაადგეს თავსა მისსა და სამოსელი ძოწეული შეჰმოსეს მას.

3. და მოვიდიან მისა და ეტყვედ მას: გიხაროდენ, მეუფეო ჰურიათაო! – და სცემდეს ყურიძალსა.

3. მისა] მისსა a | სცემდეს] სცემდეს a |

4. გამოვიდა უკუე კუალად გარე პილატე და ჰრქუა მათ: აჰა, გამოვიყვანო იგი გარე თქუენდა, რადთა სცნათ, რამეთუ მის თანა არცა ერთი ბრალი ვპოე.

4. უკუე] უკუე f | გარე] გარე a | გარე] გარე a | სცნათ] სცნათ a | ვპოე] ვპოე f |

5. გამოვიდა იესუ გარე, და ეღგა ეკლისა იგი გვრგვნი და ძოწეული სამოსელი. და ჰრქუა მათ პილატე: აჰა, კაცი იგი!

5. გარე] გარე a | პილატე] პილატე a |

6. და ვითარცა იხილეს იგი მღღელთმოდუართა მათ და მსახურთა, ღალად-ყვეს და თქუეს: ჯუარს-აცუ, ჯუარს-აცუ ეგე! – ჰრქუა მათ პილატე: მიიყვანეთ ეგე თქუენ და ჯუარს-აცუთ, რამეთუ მე მაგის თანა ბრალსა არარას ვპოებ.

6. ღალად-] ღალად- a | თქუეს] თქუეს f | -აცუ] -აცო a | -აცუ²] -აცო a | პილატე] პილატე a | ვპოებ] ვპოებ o |

7. მიუგეს ჰურიათა და ჰრქუეს მას: ჩუენ შჯული გუაქუს, და შჯულისა ჩუენისაებრ თანაც სიკუდილი, რამეთუ თავი თვისი ძედ ღმრთისა ყო.

7. შჯული] შჯული f | შჯულისა] შჯულისა f |

8. ვითარცა ესმა სიტყუაჲ ესე პილატეს, უფროჲს შეეშინა.

8. სიტყუა] > af |

9. და შევიდა კუალად მუნვე ტაძრად და ჰრქუა იესუს: ვინაჲ ხარ შენ? – ხოლო იესუ სიტყუაჲ არა მიუგო მას.

10. ჰრქუა მას პილატე: მე არას მეტყუა? ანუ არა უწყია, რამეთუ კელმწიფებაჲ მაქუს ჯუარ-ცუმად შენდა და კელმწიფებაჲ მაქუს განტეკებად შენდა?

10. პილატე] პილატე a |

11. ჰრქუა მას იესუ: არა გაქუს კელმწიფებაჲ ჩემი არცა ერთი, უკუეთუმცა არა მოცემულ იყო შენდა ზეგარდამო. ამისთვის მიმცემელსა ჩემსა შენდა უდიდესი ცოდვაჲ აქუს.

11. ერთიერთ $a | უკუეთუმცა | უკუწითუმცა f |$
12. ამის გამო პილატეს უნდა განტევაბა მისი, ხოლო ჰურიანი იგი დალაღებდეს და იტყოდეს: უკუეთუ ეგე განუტო, არა ხარ მოყვარე კეისრისა, რამეთუ ყოველი, რომელი მეუფედ იტყუნ თავსა თვსსა, სიტყუას-უგებნ კეისარსა.
12. უკუეთუ|უკუწითუ $f |$ მოყვარე|მოყვარწ $a |$
13. ხოლო პილატეს რაა ესმა სიტყუაჲ ესე, გამოიყვანა იესუ გარე და დაჯდა იგი საყდართა ზედა, ადგილსა მას, რომელსა ჰრქჳან ქვაფენილ, ხოლო ებრაელებრ კაპპათა.
13. პილატეს|პილატ $a |$ ესმა|ესმნეს $o * af |$ სიტყუა|სიტყუანი $o * af |$ გარე|გარწ $a |$
14. და იყო პარასკევი პასქაჲსაჲ, და ჟამი იყო მეექუსს. ჰრქჳა პილატე ჰურიათა მათ: აჰა, მეუფწ თქუენი!
14. მეექუსს|მეექუსე $of |$ მეუფწ|მეუფე $of |$
15. ხოლო იგინი დალაღებდეს და იტყოდეს: აღიღე, აღიღე და ჯუარს-აცუ ეგე! – ჰრქჳა მათ პილატე: მეუფწ თქუენი მე ჯუარს-ვაცუა? მიუგეს მღღელთმოდღუართა მათ და ჰრქჳეს: არა გუვის ჩუენ მეუფწ, გარნა კეისარი.
15. მეუფწ|მეუფე $o |$ ჰრქჳეს|ჰრქჳს $f |$ მეუფწ²|მეუფე $of |$
16. მაშინ მისცა იგი მათ, რაჲთა ჯუარს-ეცუას. ხოლო მათ წარიყვანეს იესუ.
17. და ეკიდა თუთ ჯუარი თვისი, და განვიდა ადგილსა მას თხემისასა, რომელსა ჰრქჳან ებრაელებრ გოლგოთა.
17. ადგილსა|ადილსა $a |$ მას $> a |$
18. და მუნ ჯუარს-აცუეს იგი და მის თანა სხუანი ორნი ამიერ და იმიერ და შორის იესუ.
18. -აცუეს|-აცუწს $f |$
19. და დაწერა პილატე ფიცარი და დასდვა ჯუარსა მას ზედა. და იყო წერილი ესრე: იესუ ნაზარეველი, მეუფწ ჰურიათაჲ.
19. წერილი|წერილ $oa |$ მეუფწ|მეუფე $o |$
20. ესე ფიცარი მრავალთა ჰურიათა აღმოიკითხეს, რამეთუ მახლობელ იყო ქალაქსა ადგილი იგი, სადა ჯუარს-აცუეს იესუ. და იყო წერილი ებრაელებრ და ჰრომაელებრ და ბერძლ.
20. -აცუეს |-აცუწს $f |$
21. ეტყოდეს უკუე პილატეს მღღელთმოდღუარნი იგი ჰურიათანი: ნუ დასწერ მეუფედ ჰურიათა, არამედ ვითარმედ მან თქჳა: მეუფწ ჰურიათაჲ ვარი მე.
21. უკუე|უკუწ $af |$ არამედ $> o * af |$ ვითარმედ|რამეთუ $o * af |$ მეუფწ|მეუფე $f |$ ვარი|ვარ $o * af |$ მე $> o * af |$
22. ჰრქჳა მათ პილატე: რომელი დავწერე, დავწერე.
22. დავწერე²|დავწერწ $a |$
23. და ერისაგანთა მათ, რომელთა ჯუარს-აცუეს იესუ, მოიღეს სამოსელი მისი და

განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულმან ერისაგანმან ნაწილი. ხოლო კუართი იგი, რამეთუ იყო უკერველ, ზეით გამოქსოვილ ყოვლად,

23. -აცუეს|-აცუეს f|

24. – თქუეს უკუე ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე. არამედ წილ-ვიგლოთ ამას ზედა, ვისაცა იყოს, – რაათა აღესრულოს წერილი იგი: განიყვეს სამოსელი ჩემი თავისა მათისა და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი. ერისაგანთა მათ ესე ყვეს.

24. თქუეს|თქუეს f| უკუე|უკუეს f| წილ-ვიგლოთ|წილი ვიგლოთ a| ვისაცა|ვისაცა oaf| ჩემი| მათ შორის o*af|

25. ხოლო დგეს ჯუარსა მას თანა იესუმსა დედაჲ მისი და დაჲ დედისა მისისაჲ, მარიამ კლეოპაჲსი და მარიამ მაგდალენელი.

25. იესუმსა|იესუმსა a| მაგდალენელი|მაგდალენელი oaf|

26. ხოლო იესუ ვითარცა იხილა დედაჲ თვისი და მოწაფეს იგი, რომელი უყუარდა, წინაშე მდგომარენი, ჰრქუა დედასა თვისსა: დედაკაცო, აჰა, ძმ შენი!

26. ხოლო იესუ ვითარცა > a| მოწაფეს|მოწაფე of| ძმ| ძე of|

27. და მერმე მოწაფესა მას ჰრქუა: აჰა, დედაჲ შენი! – და მიერთგან წარიყვანა იგი მოწაფემან მან თვისთა თანა.

27. მიერთგან|მიერთგან a|

28. ამისა შემდგომად იხილა იესუ, რამეთუ ყოველივე აღსრულებულ არს, და რაათა აღესრულოს წერილი იგი, თქუა: მწყურის.

29. დგა მუნ ჭურჭელი ძმრითა სავსს. და მათ ღრუბელი ადავსეს ძმრითა მით უსუჰსა თანა და დაადგეს ლერწამი და მიუპყრეს პირსა მისსა.

29. სავსს|სავსე oa| და მათ| > a| მათ| > o*f|

30. და ოდეს მიიღო ძმარი იგი იესუ, თქუა: ესეცა წერილი აღსრულებულ არს. – და მიიღრიკა თავი და განუტევა სული.

31. ხოლო ჰურიათა მათ, რამეთუ პარასკევი იყო, რაათა არა დაადგრეს გუამი მისი ჯუარსა ზედა შაბათადმდე, რამეთუ იყო დიდ დღეს იგი შაბათისაჲ მის, ჰკითხეს პილატეს, რაათა წვენი მათნი განუტეხნენ და გარდამოიხუნენ.

31. დღეს|დღე of|

32. მოვიდეს ერისაგანნი იგი და პირველისანი მის განუტეხნეს წვენი, და ერთისაჲ მის ეგრეთვე, რომელნი ჯუარცუმულ იყვნეს მის თანა.

32. პირველისანი|პირველისნი a|

33. ხოლო მო-რაჲ-ვიდეს იესუმსა და იხილეს იგი, რამეთუ მომკუდარ იყო, არა განუტეხნეს წვენი მისნი,

34. არამედ ერთმან ერისაგანმან ლახურითა უგუმირა გუერდსა მისსა, და მეყსეულად გარდამოკდა სისხლი და წყალი.

34. გუერდსა|გუერდსა f| მისსა|მისა o| გარდამოკდა|გამოკდა f|

35. და რომელმან იხილა, წამა, და ჭეშმარიტ არს წამებად მისი, და მან უწყის, რამეთუ ჭეშმარიტსა იტყვს, რაათა თქუენცა გრწმენეს.

36. რამეთუ იყო ესე, რაათა წერილი აღესრულოს, ვითარმედ: ძუალი მისი არა შეიმუსროს.

37. და სხუად წერილი იტყვს: იხილონ, რომელსა-იგი უგუძირეს.

38. ამისა შემდგომად ჰკითხა პილატეს იოსებ, რომელი იყო არიმათიამთ, რამეთუ იყო იგი მოწაფს იესუჲსი ფარულად შიშისათჳს ჰურიათაჲსა, რაათა აღილოს გუამი იესუჲსი. და უბრძანა მას პილატე, მოვიდა და აღილო გუამი მისი.

38. ამისა|ამის a|მოწაფს|მოწაფე of|იესუჲსი|იესუჲსა f| მოვიდა|მოვიდეს o*af|აღილო|აღილეს o*af|

39. მოვიდა ნიკოდიმოსცა, რომელი-იგი მოსრულ იყო იესუჲსა ღამს პირველ, და მოილო აღრეული მურისა და ალოჲსაჲ, ვითარ ასი ლიტრაჲ.

39. ღამს|ღამე of|

40. და მოილეს გუამი იესუჲსი და შეგრაგნეს იგი ტილოებითა სულნელთა მათ თანა, ვითარცა ჩუეულებაჲ არს ჰურიათა დაფლვისაჲ.

40. სულნელთა|სურნელთა oa|ჩუეულება|ჩუშულება f|ჰურიათა|ჰურიათაჲ a|

41. იყო ადგილსა მას, სადა ჯუარს-ეცუა, მტილი, და მტილსა მას შინა საფლაავი ახალი, რომელსა არავინ დადებულ იყო.

42. მუნ დადვეს გუამი იესუჲსი პარასკევისათჳს ჰურიათაჲსა, რამეთუ მახლობელ იყო საფლაავი იგი.

20

1. ერთსა მას შაბათსა მოვიდა მარიამ მაგდალენელი განთიად, ვიდრე ბნელდა იყო, საფლაავსა მას ზედა და იხილა ლოდი იგი აღებული კარისა მისგან საფლაავისა.

1. მაგდალენელი|მაგდანელი oaf|

2. რბიოდა და მოვიდა სიმონ-პეტრესა და სხუსა მის მოწფისა, რომელი უყუარდა იესუს, და ჰრქუა მათ: აღილეს უფალი საფლაავისაგან, და არა უწყი, სადა დადვეს იგი.

2. სიმონ-|სუმონ- a|-პეტრესა|-პეტრესა of|უწყი|უწყით o|

3. გამოვიდა პეტრე და სხუად იგი მოწაფს და მოვიდოდეს საფლაავად.

3. პეტრე|პეტრს a|მოწაფს|მოწაფე of|მოვიდოდეს|მოვიდეს o*f|

4. რბიოდეს ორნივე ზოგად. ხოლო სხუად იგი მოწაფს წინარბიოდა უადრეს პეტრესა და მოვიდა პირველად საფლაავად.

4. მოწაფს|მოწაფე of|პეტრესა|პეტრესა oaf|

5. და შთახედნა საფლაავსა მას და იხილნა ტილონი იგი ხოლო მდებარენი და

შინა არა შევიდა.

5. შთახენა|შთახელა of|

6. მოვიდა სიმონ-პეტრეცა შემდგომად მისა და შევიდა საფლავად და იხილნა ტილონი იგი მღებარენი,

7. და სუდარი იგი, რომელი იყო თავსა მისსა, არა ტილოთა თანა მღებარე, არამედ თუსაგან შეკეცილი ერთსა ადგილსა.

7. მისსა|მისა f| მღებარე|მღებარს a|

8. მაშინ შევიდა სხუადცა იგი მოწაფს, რომელი მოვიდა პირველად პეტრესა საფლავად. და იხილეს იგი და პრწმენა.

8. მოწაფს|მოწაფე of| პეტრესა|პეტრესსა af| იგი| > oa|

9. რამეთუ არღა იცოდეს წერილისაჲ, ვითარმედ: ჯერ-არს მისი მკუდრეთით აღდგომაჲ.

10. წარვიდეს უკუე კუალად თუსაგან მოწაფენი იგი.

10. უკუე|უკუს af|

11. ხოლო მარიამ დგა გარეშე საფლავსა მას თანა და ტიროდა. და ვითარ ტიროდა, შთახენა საფლავსა მას.

11. შთახენა|შთახელა of|

12. და იხილნა ორნი ანგელოზნი, სპეტაკითა მოსილნი, მსხდომარენი ერთი თავით და ერთი ფერკით, სადა-იგი იდგა გუამი უფლისა იესუმისი.

12. სპეტაკითა მოსილნი| > o*| უფლისა| > a|

13. და პრქუეს მას ანგელოზთა მათ: დედაკაცო, რაჲსა სტირ? – ხოლო მან პრქუა მათ, რამეთუ: აღიღეს უფალი ჩემი საფლავით, და არა უწყი, სადა დადევს იგი.

14. ესე რაჲ თქუა, მიიქცა გარე და იხილა იესუ მდგომარე და არა უწყოდა, რამეთუ იესუ არს.

14. მდგომარე|მდგომარს a|

15. პრქუა მას იესუ: დედაკაცო, რაჲსა სტირ? ვის ეძიებ? – მას ეგონა, ვითარმედ მეტბილე იგი არს, და პრქუა მას: უფალო, უკუეთუ შენ აღიღე იგი, მითხარ მე, სადა დასდევ, და მე წარმოვილო იგი.

15. და²|რაჲთა o*af| მე²|> o*f|

16. პრქუა მას იესუ: მარიამ! – მიიხილა მან გარე და პრქუა მას ებრაელებრ: რაბბუნი! (რომელსა პრქუან მოძღუარ) და მირბიოდა შემთხუევად მისა.

16. რაბბუნი|რაბი o*af| შემთხუევად|შემთხუევად f| მისა|მისსა a|

17. პრქუა მას იესუ: ნუ შემომეხები მე, რამეთუ არღა აღსრულ ვარ მამისა ჩემისა, წარვედ ძმათა ჩემთა და არქუ მათ: აღვალ მამისა ჩემისა და მამისა თქუენისა, ღმრთისა ჩემისა და ღმრთისა თქუენისა.

18. მოვიდა მარიამ მაგდალენელი თხრობად მოწაფეთა მისთა, რამეთუ იხილა უფალი და ესრეთ ჰრქუა მას.

18. მაგდალენელი|მაგდანელი oaf|

19. და ვითარცა შემწუნრდა დღე იგი ერთშაბათისაჲ მის, და კარნი იგი დაკშულ იყვნეს, სადა-იგი იყვნეს მოწაფენი შეკრებულ შიშისათჳს ჰურიათაჲსა, მოვიდა იესუ და დადგა შორის მათსა და ჰრქუა მათ: მშჯღობაჲ თქვენ თანა!

19. დღე|დღე a |იგი²| > a |

20. და ვითარცა ესე თქუა, უჩუენნა მათ კელნი თჳსნი და გუერდი მისი. და განიხარეს მოწაფეთა, იხილეს რაჲ უფალი.

20. უჩუენნა|უჩუენნა f| გუერდი|გუერდი f|

21. ჰრქუა მათ იესუ კუალად: მშჯღობაჲ თქვენ თანა! ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქვენ.

21. ჰრქუა|pr და a |

22. და ვითარცა ესე თქუა, შეჰბერა მათ და ჰრქუა: მიიღეთ სული წმიდაჲ!

23. უკუეთუ ვიეთნიმე მიუტევნეთ ცოდვანი, მიეტევნენ მათ; და უკუეთუ ვიეთნიმე შეიპყრნეთ, შეპყრობილ იყვნენ.

23. უკუეთუ|უკუეთუ f|

24. ხოლო თომა, ერთი იგი ათორმეტთაგანი, რომელსა ერქუა მარჩბივ, არა იყო მათ თანა, ოდეს-იგი მოვიდა იესუ.

25. უთხრობდეს მას სხუანი იგი მოწაფენი, ვითარმედ: ვიხილეთ ჩუენ უფალი. — ხოლო მან ჰრქუა მათ: უკუეთუ არა ვიხილო კელთა მისთა სახე იგი სამშჯღალთაჲ და დავსხნე თითნი ჩემნი ადგილსა მას სამშჯღალთასა და დავსდვა კელი ჩემი გუერდსა მისსა, არასადა მრწმენეს.

25. სახე|სახხ a | სამშჯღალთაჲ|სამშჯღალთაჲ f| დავსხნე|დავასხნე a | სამშჯღალთასა| სამშჯღალთასა f | გუერდსა|გუერდსა f | მისსა|მისა f |

26. და შემდგომად რვისა დღისა კუალად იყვნეს მოწაფენი მისნი შინაგან, და თომაცა მათ თანა. და შევიდა იესუ კართა კშულთა და დადგა შორის მათსა და ჰრქუა მათ: მშჯღობაჲ თქვენ თანა!

26. კუალად|კუალადცა f|

27. მერმე ჰრქუა თომას: მოყვენ თითნი შენნი და იხილენ კელნი ჩემნი და მოიღე კელი შენი და და დამღევ გუერდსა ჩემსა ნუ იყოფი ურწმუნო, არამედ გრწმენინ.

27. გუერდსა|გუერდსა f|

28. მიუგო თომა და ჰრქუა: უფალი ჩემი და ღმერთი ჩემი!

29. ჰრქუა მას იესუ, რამეთუ: მიხილე და გრწამს: ნეტარ არიან, რომელთა არა უხილავე და ვპრწმენე.

29. ვპრწმენე|ვპრწმენე a |

30. მრავალნი სხუანიცა სასწაულნი ქმნა იესუ წინაშე მოწაფეთა თჳსთა, რომელნი არა დაწერილ არიან წიგნსა ამას.

31. ხოლო ესე დაიწერა, რადთა გრწმენეს, რამეთუ იესუ არს ქრისტჳ, ძმ ღმრთისაჲ და რადთა გრწმენეს და ცხორებაჲ გაქუნდეს სახელითა მისითა.

31. ქრისტჳ|ქრისტე f|ძმ|ძე f|და რადთა გრწმენეს| > f|

21

1. ამისა შემდგომად კუალად გამოუცხადა თავი თჳსი იესუ მოწაფეთა თჳსთა ზღუასა მას ზედა ტიბერიისასა. ხოლო გამოუცხადა ესრეთ:

2. იყვნეს ზოგად სიმონ-პეტრე და თომა, რომელსა ერქუა მარჩბივ, და ნათანაელ, რომელი იყო კანაეთ გალილეაჲსაჲთ, და ძენი ზებედესნი და სხუანი მოწაფეთაგანნი ორნი.

3. ჰრქუა მათ სიმონ-პეტრე: წარვიდე სათხევლობად. – ჰრქუეს მას: მოვიდეთ ჩუენცა შენ თანა. – განვიდეს და შევიდეს ნავსა. და მას ღამესა არარაჲ იპყრეს.

3. -პეტრე|-პეტრჳ a|

4. და ვითარცა განთენდებოდა, დგა იესუ კიდესა ზედა, და არა უწყოდეს მოწაფეთა, ვითარმედ უფალი არს.

5. ჰრქუა მათ იესუ: ყრმანო, საჭმელი ნუ გაქუს რაჲ? – მიუგეს და ჰრქუეს მას: არა.

5. რაჲა|რაჲ a| მას| > oaf|

6. ხოლო თავადმან ჰრქუა მათ: სდევით ბადე ეგე მარჯუენით კერძო ნავისა მაგის და ჰპოოთ. – ხოლო მათ სდვეს ბადე იგი და ვერღარა ეძლო გამოთრევად სიმრავლისა მისგან თევზთაჲსა.

6. ბადე|ბადჳ a|მაგის|მის o*af| ბადე|ბადჳ a|გამოთრევად|გამოთრევად a|

7. ჰრქუა პეტრეს მოწაფემან მან, რომელი უყუარდა იესუს, ვითარმედ: უფალი არს. – ხოლო სიმონ-პეტრეს ვითარცა ესმა, ვითარმედ უფალი არს, მოირტყა შესამოსელი თჳსი, რამეთუ შიშუელი იყო, და შთაიგდო თავი თჳსი ზღუად.

7. -პეტრეს|-პეტრჳ a|შიშუელი|შიშუჳლ f|

8. ხოლო სხუანი მოწაფენი ნავითა მოვიდეს, რამეთუ არა შორს იყვნეს ქუეყანისაგან, არამედ ორას წყრთა ოდენ, და გამოითრევედეს ბადესა მას თევზითა სავსესა.

9. და ვითარცა გამოკდეს ქუეყანად, იხილეს ნაკუერცხალი მდებარჳ და თევზი მას ზედა და პური.

9. გამოკდეს|გამოვიდეს a|ნაკუერცხალი|ნაკუერცხალი f| მდებარჳ|მდებარე of|

10. ჰრქუა მათ იესუ: მოიღეთ თევზთა მათგანი, რომელ იპყართ.

11. აღვიდა სიმონ-პეტრეცა და გამოითრეცა ბადესა მას ქუეყანად, სავსესა ღიდ-ღიღითა თევზითა, რომელი იყო ასერგასისდასამ. ესოდენ იყო,* და არა განსთქდა ბადე იგი.

11. აღვიდა|და მოვიდა o^*a , გამოვიდა f |რომელი|რომელ a |განსთქდა|განჰსთქდა a |

* აქ წყდება o , რადგან შემდეგი გვერდის ზედა მხარე ნახევრად მოხეულია.

12. ჰრქუა მათ იესუ: მოვედით და ისადილენით! – და არავინ იკადრა მოწაფეთაგანმან კითხვად მისა, ვითარმედ: შენ ვინ ხარ? – იცოდეს ყოველთა, რამეთუ უფალი არს.

13. მოვიდა იესუ და მოილო პური იგი და მისცა მათ, და თევზი იგი ეგრეთვე.

14. ესე სამგზის გამოეცხადა იესუ მოწაფეთა თუსთა, აღ-რაჲ-დგა მკუდრეთით.

15. და ოდეს ისადილნეს, ჰრქუა სიმონ-პეტრეს იესუ: სიმონ იონაჲსო, გიყუარ მეა უფროჲს ამათსა? – ჰრქუა მას პეტრე: ჰე, უფალო, შენ უწყი, რამეთუ მიყუარ შენ. – ჰრქუა მას იესუ: აძოვენ კრავნი ჩემნი!

15. პეტრე|პეტრჲ a | ჰე|ჰჲ a | აძოვენ|აძოენ f |

16. ჰრქუა მათ მერმეცა მეორედ: სიმონ იონაჲსო, გიყუარ მეა? – ჰრქუა მას პეტრე: ჰე, უფალო, შენ იცი, რამეთუ მიყუარ შენ. – ჰრქუა მას იესუ: დამწყსენ ცხოვარნი ჩემნი!

16. მათ|მას f | პეტრე|პეტრჲ a | ჰე|ჰჲ a |

17. კუალად ჰრქუა მას იესუ მესამედ: სიმონ იონაჲსო, გიყუარ მეა? – შეწუნა პეტრე, რამეთუ ჰრქუა მას მესამედ: გიყუარ მეა? – და ჰრქუა მას: უფალო, შენ ყოველი უწყი და ყოველი იცი, რამეთუ მიყუარ შენ. – ჰრქუა მას იესუ: დამწყსენ ცხოვარნი ჩემნი!

17. პეტრე|პეტრჲ a | მას³|მათ a | შენ¹|> f |და²| + შენ a |

18. ამენ, ამენ გეტყვ შენ: ოდეს იყავ ჭაბუკ, შეირტყი თავით თუსით და სჯდოდი, ვიდრეცა გნებავნ. ხოლო რაჲამს დაჰბერდე, განიპყრნე კელნი შენნი, და სხუამან შეგარტყას შენ და წარგიყვანოს, ვიდრეცა შენ არა გინდეს.

18. განიპყრნე|განგიპყრნენ f | სხუამან|სხუათა af | შეგარტყას|შეგარტყან af | წარგიყვანოს|წარგიყვანონ af |

19. ხოლო ესე თქუა და აუწყებდა, რომლითა სიკუდილითა ადიდოს ღმერთი. და ვითარცა ესე თქუა, ჰრქუა მას: შემომიდეგ მე!

19. აუწყებდა|აუწყა af |

20. მოიქცა პეტრე და იხილა მოწაფჲ იგი, რომელი უყუარდა იესუს, მისდევდა რაჲ, რომელი-იგი მიეყრდნა* სერობასა მას მკერდსა მისსა, და ჰრქუა მას: უფალო, ვინ არს, რომელი მიგცემს შენ?

20. პეტრე|პეტრჲ a | მოწაფჲ|მოწაფე af |

* აქედან გრძელდება o .

21. ესე ვითარცა იხილა პეტრე,* ჰრქუა იესუს: უფალო, ხოლო ესე რაჲ?

21. პეტრე|პეტრე a|ხოლო ესე რაჲ|ამისთვის რაჲ სთქუ af|

* აქ წყდება ო.

22. ჰრქუა მას იესუ: უკუეთუ მინდეს ყოფაჲ მაგისი, ვიდრემდე მოვიდე, შენდა რაჲ? შენ მე შემომიდეგ!

22. ვიდრემდე|ვიდრე a|

23. და განკლა სიტყუაჲ ესე ძმათა შორის, ვითარმედ: მოწაფე იგი არა მოკუდეს. – და არა ჰრქუა მას იესუ, ვითარმედ: არა მოკუდეს, არამედ: უკუეთუ მინდეს მაგისი ყოფაჲ ვიდრე მოსლვად ჩემდამდე, შენდა რაჲ?

23. მოწაფე|მოწაფე f|

* აქედან გრძელდება ო.

24. ესე არს მოწაფე იგი, რომელი წამებს* ამათთვის და რომელმან დაწერა ესე, და უწყით, რამეთუ ჭეშმარიტ არს წამებაჲ მისი.

24. მოწაფე|მოწაფე of|ამათთვის|ამისთვის a|

* აქ წყდება ო.

25. და არიან სხუანიცა მრავალ, რომელ ქმნა იესუ, რომელნი თუმცა დაიწერებოდეს თითოეულად, არცაღა ვჰგონებ,* ვითარცა სოფელმან ამან დაიტია აღწერილი წიგნები.

25. წიგნები|+ ამენ ო^c, დიდებაჲ ღმერთსა a, ამინ f|

* აქედან გრძელდება ო.